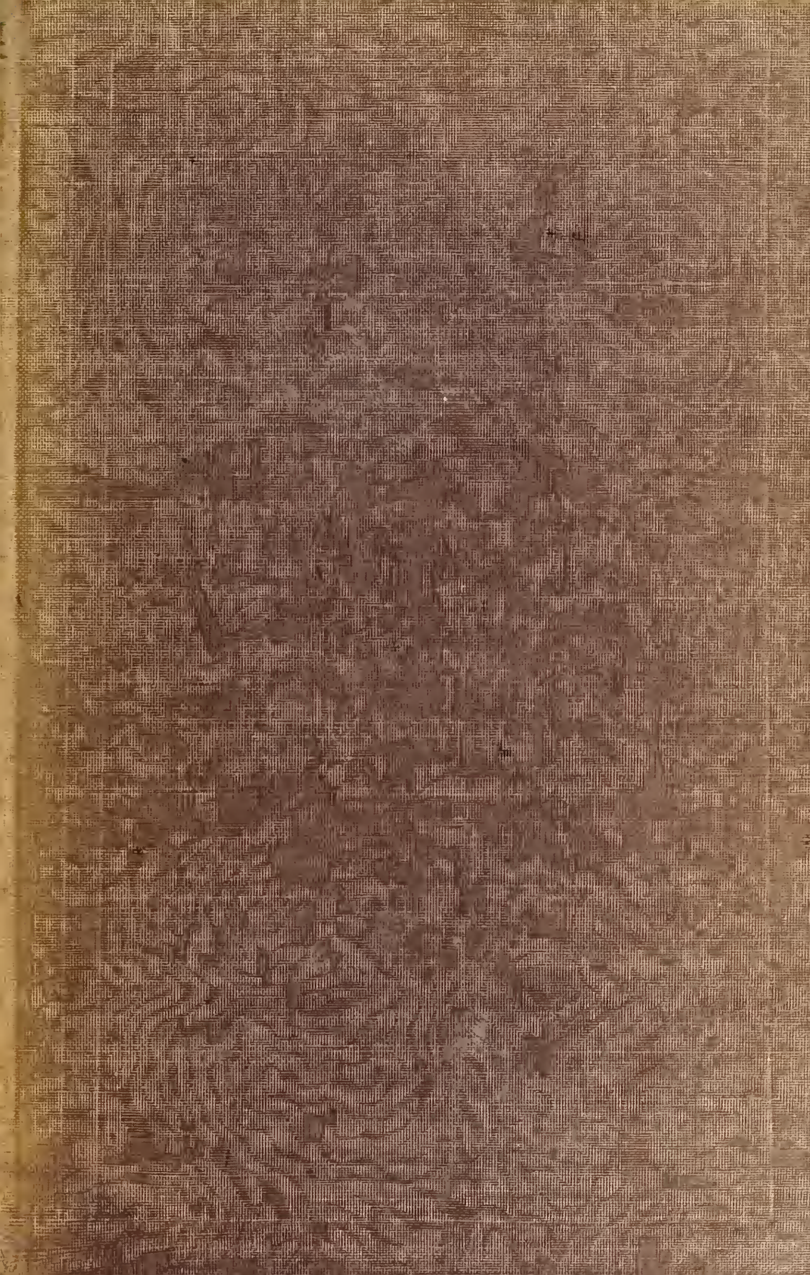

BERÄTTELSER

UR

SVENSKA HISTORIEN.

NIONDE DELEN.

DROTTNING KRISTINA.

FÖRSTA AFDELNINGEN.

TILL UNGDOMENS TJENST UTGIFVEN

AF

AND. FRYXELL.

STOCKHOLM,

TRYCKT HOS L. J. HJERTA,

1841.

LIBRARY
APR 9 1976
UNIVERSITY OF TORONTO

FÖRORD.

Utom de förra signaturerna för samlingar af handskrifter förekommer här en ny, nemligen *De la Gard.* Dermed betecknas De la Gardiska samlingen på Löberöd, hvars nuvarande ägare med sitt kända nit för fäderneslandets historia haft den utmärkta godheten att tillåta författaren hemlåna flere för den ifrågavarande tidens historia vigtiga handlingar.

INNEHÅLL.

Rättelser:

Sid.	rad.	*står:*	*läs:*
1	6.	båda kallade Kristina, men hvilka genast efter födelsen afledo	den första dödfödd; den andra kallad Kristina, men hvilken också inom kort afled
24.	28.	påkallar	först påkallar
197.	7.	så	—
216.	28.	missledt	mig ledt
222.	15.	den	dem
232.	6.	så	då
233.	24. m. fl.	Pereiva	Pereira
242.	24.	hon	—

OM DROTTNING KRISTINA.

FÖRSTA KAPITLET.

KRISTINAS BARNDOM.

Konung Gustaf Adolf och hans gemål erhöllo i början af sitt äktenskap tvänne döttrar efter hvarandra, båda kallade Kristina, men hvilka genast efter födelsen afledo. Sommaren 1626 befann sig Maria Eleonora för tredje gången i välsignadt tillstånd, och hon liksom konungen sjelf önskade lifligt en son. Stjerntydarnes spådom instämde häri. De förutsade vidare, att barnet, om det öfverlefde 24 timmar, skulle blifva en ganska märkvärdig person; men att vid dess födelse måste antingen det, eller någon af dess föräldrar tillsätta lifvet. Den 8 Dec. 1626 föddes barnet. Det hade mörk hy och skrek med stark och grof stämma. Man trodde det vara en gosse och sade så åt föräldrarna. Dessa gladdes lifligt, och med dem hela hofvet. Så mycket större blef ledsnaden öfver misstaget. Ingen ville gifva konungen det obehagliga återbudet. Slutligen måste pfaltsgrefvinnan Katrina deran. Konungen tog saken lugnt, omfamnade och kysste sin späda dotter och sade: *Låtom oss tacka Gud, min syster! Jag hoppas, att denna flicka skall blifva lika så god som en gosse.* Pfaltsgrefvinnan yttrade några ord om *konungens ungdom,* om *hans sannolika förhoppning att ännu få en son* o. s. v. Men Gustaf Adolf svarade:

Min syster! Jag är nöjd och beder Gud att få behålla detta barnet. Derpå lät han anställa samma fröjdebetygelser, som för en prins, och man kunde ej hos honom märka minsta spår af missnöje. *Det blifver säkert en slug flicka,* skämtade han, *ty hon har redan narrat oss allasammans.*

Först sedan Maria Eleonora något tillfrisknat, vågade man underrätta henne om verkliga förhållandet. Hon tog det häftigt, visade sig otröstlig och kunde ej lida barnet, dels derföre, att det var en flicka, dels derföre, att det var mörklaggdt och obehagligt. Det var af denna orsak sällan hos sin mor, utan öfverlemnades för det mesta åt amman. Enligt Kristinas egen utsago skall man under denna tid flere gånger hafva låtit henne falla för att dymedelst tillskynda henne någon skada, måhända till lifvet. En sådan afsigt synes mindre trolig. Deremot är det säkert, att Kristinas ena axel var något högre än den andra, hvilket drottningen sjelf tillskref ett af dessa fall.

Den ömhet, Kristina saknade hos sin mor, fann hon i rikt mått hos fadern, hvilken mycket älskade den qvicka och modiga flickan. Hon följde engång sina föräldrar till Kalmar. Slottshöfdingen ville fira de kongligas ankomst medelst salvor af kanoner och gevär; men han fruktade att dermed skrämma den lilla prinsessan. Man frågade kungen. *Skjut,* sade han! *hon är dotter af en soldat och måste vänja sig dervid.* Salvorna dundrade. Den lilla Kristina, som ej ännu kunde tala, log vid skotten, klappade i händerna, och gaf tecken, att hon ville höra flera salvor. Detta och dylikt fästade fadren än mera. Likasom med aning om sin snara död lät han före utresan till Tyskland med mycken sorgfällighet ordna allt, som rörde prinsessans uppfostran. Under förevändning, att drottning Maria Eleonora skulle följa konungen utrikes, blef Kristina anförtrodd åt sin faster, pfaltsgrefvinnan Katrina; och i förväg bestämdes till hennes guvernör riksrådet Axel Banér, till underguvernör Gustaf Evertsson Horn, och

till lärare hofpredikanten Johannes Matthiæ. Serskildt och uttryckligt föreskref konungen, att Kristina skulle uppfostras, som vore hon en prins. Vi hafva förut berättat det sista afsked, hon vid Östersjöns strand tog af sin fader. I tre dagar derefter skall hon hafva oupphörligen gråtit.

Medan konungen vistades i Tyskland, uppväxte Kristina hos fastern och erhöll der sin första undervisning. Man har från denna tid två hennes egenhändiga bref till Gustaf Adolf. De äro skrifna på Tyska, hvilket språk hon jemte modersmålet redan i barndomen lärde genom så väl sin mor, som pfaltsgrefven Johan Kasimir och båda dessas Tyska omgifningar.

ANDRA KAPITLET.

KRISTINAS UPPFOSTRAN HOS DROTTNING MARIA ELEONORA.

Efter konungens död stannade Kristina hos pfaltsgrefvinnan ända tills Maria Eleonora, sommaren 1634 kom med Gustaf Adolfs lik tillbaka till Sverge. Nu uppstod den vigtiga frågan, åt hvilken den unga drottningens uppfostran skulle anförtros. Konungen hade bestämdt, och med uteslutande af drottningen, anförtrott henne åt pfaltsgrefvinnan, och det tycktes, som förmyndareregeringen till en början bekräftat detta förordnande. Men den kallsinnighet, eller till och med ovilja, som Maria Eleonora förut visat mot sin dotter, förbyttes efter konungens död till en kärlek utan gränsor. Hon ville ej på några veckor lemna det älskade barnet ifrån sig, minst åt pfaltsgrefvinnan. Rådet kom uti en kinkig belägenhet. För pfaltsgrefvinnan talade konungens, fadrens bestämda vilja och deras egen öfvertygelse om

Kristinas och rikets fördel. Å andra sidan syntes det hårdt, ja omenskligt att rycka enda barnet från modern, den djupt sörjande, hvilken nu hade förlorat allt, utom just detta barn. Ett sådant förfarande skulle gifva anledning till många misstydningar och förebråelser. Man beslöt ändtligen att åtminstone någon tid låta Maria Eleonora på försök behålla den unga drottningen i sin vård. Rikskansleren sjelf tillstyrkte denna åtgärd [1]).

Den utaf Gustaf Adolf i förväg utsedde läraren, Johannes Matthiæ, tillträdde nu sin befattning. Äfven här visade sig konungens ovanliga förmåga att välja passande personer. Johannes Matthiæ var en lärd, rättsinnig och förståndig man, samt tillika en ovanligt skicklig lärare. Kristina sjelf visade lika ovanlig lust att lära. Den ensamma och dystra lefnaden hos modren gjorde, att läsetimmarna föreföllo, som de gladaste stunder, och derföre äfven småningom ökades ända till 12 timmar om dagen. Lika ovanliga voro Kristinas fattningsgåfva och framsteg. Redan vid 10 år skref hon någorlunda felfritt Svenska, Tyska och Latinska bref, ty hon erhöll undervisning äfven uti sistnämnde språk, hvilket den tiden var oumbärligt både för statskonst, vettenskap och allmän bildning. Till läsekamrater hade hon pfaltsgrefven Johan Kasimirs andra och tredje döttrar, Maria Eufrosyna och Katrina Eleonora. Den sistnämnde, årsbarn med Kristina, tycktes i synnerhet hafva varit hennes fostersyster. Högsta ledningen af deras undervisning hade konungen anförtrott åt rikskansleren. Under dennes vistande i Tyskland har dock Johan Skytte anställt förhör med den unga drottningen.

För öfrigt märktes redan nu en för ett barn, än mera för en flicka ganska sällsynt grad af beslutsamhet, mod och nästan karlaktighet. Med dockor ville

---

[1]) *Riksark.* Ax. Oxenstjerna till rådet. Svar på några rådets förfrågningar d. 13 Febr. 1633.

hon aldrig leka. Narrar och dvärgar, hvaraf många underhöllos i enkedrottningens hof, kunde den unga dottern alldeles icke tåla; men fästade deremot tidigt sin uppmärksamhet vid allvarligare föremål och kunde redan nu med främlingar samtala om deras land, deras boksamlingar o. s. v. Hon skulle en gång lemna företräde åt några Rysska sändebud. Man fruktade för hennes uppförande vid detta tillfälle, och i synnerhet, att hon skulle blifva häpen och rädd för de främmande herrarnes ovanliga drägter och långa skägg. Man lät inöfva henne till hela uppträdet, och Jakob De la Gardie samt Gyllenhjelm förmanade henne, att ej låta sig skrämmas af Ryssarnes skägg. Kristina skrattade och sade: *Hvad bryr jag mig om deras skägg? Ni sjelfva hafven ju också stora skägg, och ändå är jag icke rädd för er? Hvarföre skulle jag då vara rädd för dem?* Vid företrädet uppförde hon sig med en hållning och med ett majestät, som väckte både Svenskarnas och de främmandes förvåning.

Oviljan emellan Maria Eleonora och Svenska rådet ökades emellertid mer och mer. Den förra framkom tid efter annan med fordringar, stundom besynnerliga, stundom olagliga. Ibland andra hennes förslager var ock att bygga en stad vid det till hennes lifgeding hörande Strömsholm. För att skaffa densamma byggnader och innevånare kringskickade hon inbjudningslistor, ställda till rådet och till en hop främmande furstar. Flere af de förra antecknade sig; men ville ej sända listan till främmande land, hvilket skulle lända Sverge och enkedrottningen till nesa. Johan Skytte och Axel Banér affärdades att undersöka belägenheten [1]); men hela förslaget afstannade. Vanliga föremålet för enkedrottningens påståenden var dock att på kronans eller underhafvandes bekostnad skaffa sig större inkomster för att betäcka de brister, hennes oförståndiga hushållning förorsakat. Saken var kinkig. Man kunde befa-

[1]) *Riksark* Registratur d. 21 Mars och 7 Oct. 1634.

ra, att Kristina vid myndiga år skulle, retad af sin mor, med missnöje betrakta och behandla dem, som vågat sätta sig emot den sednares anspråk. Riksförmyndarne, med Axel Oxenstjerna och Jakob Dela Gardie i spetsen, beslöto dock, att, hvarje fara till trots, äfven mot konungahuset försvara det allmänna bästa med samma allvar, som man användt mot adeln, mot prester, mot borgare, och mot bönder. Och derpå gick striden löst. Redan 1633 begärde Maria Eleonora, att lifgedinget måtte åtnjuta frihet från stora landtågsgerden; ty Gustaf Adolfs mor hade för sitt lifgeding åtnjutit denna frihet. Pfaltsgrefven talade för; men Jakob Dela Gardie mot. *Saken vore olaglig. Gustaf Adolf, som son och sjelf kung, kunde dock af sina och rikets rättigheter något bortgifva; icke så den nu varande styrelsen, som vore ansvarig tjenare och förmyndare.* Slutet blef, att regeringen vägrade, *ty riket behöfde gerden, och dess erläggande var i äktenskapskontraktet utsatt. Gamla enkedrottningens frihet derifrån var endast betalning för ett af henne åt kronan gifvit lån.* — På samma gång begärde Maria Eleonora *Svartsjö slott, hvilket Gustaf Adolf skulle hafva lofvat henne.* Regeringen vägrade: *ty detta löfte var ej bevisadt. Enkedrottningen måtte dock gerna, om hon så önskade, för sitt nöje skull vistas på nämnde slott.* — Ytterligare begärde hon *nedsättning på skatterna från lifgedinget.* Regeringen vägrade, *ty konungen sjelf hade bestämt deras belopp.* — Hon begärde vidare *att få lifgedinget oafkortadt, samt att utbekomma några sin mors fordringar af kronan.* Detta bifölls. — Hon begärde vidare *få slotten i lifgedinget försedda med husgeråd.* Regeringen lofvade *att så vidt möjligt var, efterkomma denna önskan; men bad deremot enkedrottningen att så väl i detta, som annat, afse tiden, och icke genom sina anspråk öka rikets förlägenhet och sätta dotterns krona i fara* [1]. Vid samma tid bort-

[1]) *Riksark.* Registraturet. d. 14 Dec. 1633.

skänkte hon en byggnad i Stockholm. Regeringen förklarade gåfvan ogilltig; ty byggnaden hörde *till de kongliga lägenheterna, öfver hvilka enkedrottningen icke hade någon magt* [1]. Vid samma tid begärde hon **1000** *riksdaler till brudgåfva åt en af sina kammarpigor.* Regeringen vägrade. *Pigan finge som andra nöja sig med kläder och fritt bröllopp. Landet hade haft missväxter, kunde ej tåla vid onödiga utgifter; man hade också efter konungens död utbetalat för enkedrottningens enskilda räkning ganska betydliga summor* [2]. År **1636** kom Maria Eleonora åter igen med flera anspråk. Hon hade engång af staden Riga fått till skänks **2000** riksdaler. Nu påstod hon, *att Gustaf Adolf tagit och för rikets bästa användt dessa penningar, hvarföre hon begärde att få dem tillbaka.* Men Per Banér intygade, *att hon sjelf åt en enskild person bortgifvit Rigaboarnes skänk,* och rådet vägrade *betala denna fordran, såsom icke bevisad.* — Hon begärde för lifgedinget *frihet från utförseltull.* Regeringen vägrade, *ty Gustaf Adolf hade uti äktenskapskontraktet denna tull åt riket förbehållit.* — Hon begärde *spelpenningar.* Det vägrades *ty hon hade aldrig af Gustaf Adolf sådana begärt, eller fått.* — Rådet hade åt Maria Eleonora erbudit fri betjening och taffel, när hon var i Stockholm på besök hos sin dotter. Nu ville enkedrottningen för beständigt derstädes hafva fri taffel och om allting befalla. Rådet nödgades sätta sig emot en sådan tydning af deras anbud. — Maria Eleonora begärda ytterligare *att utbekomma räntan af lifgedinget för* **1632**. Rådet vägrade, och visade obilligheten af en sådan fordran. *Konungen dog i slutet af året, och Maria Eleonora hade på samma fot som under konungens lifstid blifvit på bekostnad af kronans allmänna medel underhållen, icke blott hela* **1632** *utan ock* **1633**; *så att hon för det förra och strängt taget äf-*

---

[1] S. st. d. 20 Oct. 1633.
[2] S. st d. 5 Nov. 1633.

ven för det sednare året icke hade någon rättighet till räntan af lifgedinget. Rådet beklagade slutligen, *att det måst afslå hennes fordringar; emedan rikets just nu serdeles tryckande nöd tvingade dertill.* Axel Oxenstjerna med sin vanliga fritalighet hälsade till enkedrottningen *och bad henne förskona riket från obilliga fordringar. Hon borde besinna, att hon hade större lifgeding än någon Svensk enkedrottning före henne haft* [1]).

Dessa och dylika tvister födde och underhöllo mycken ovilja mellan enkedrottningen och förmyndarestyrelsen. Men dylika penningefrågor voro dock mindre vigtiga än Kristinas ändamålsenliga uppfostran. Härvid yppades åtskilliga farhågor. Man fruktade för Kristinas hälsa och anmärkte, att andedrägten började lukta illa [2]). Enkedrottningens dystra och instängda lefnadssätt var i intet hänseende nyttigt; ej heller hennes envishet att aldrig elda sina rum [3]). Unga drottningen vantrifdes äfven och råkade i allehanda tvister med odren. Anledningarna voro stundom ringa nog. Kristina t. ex. kunde aldrig lida vin, öl eller några slags starka drycker; utan förtärde endast vatten. Maria Eleonora deremot påstod, att vatten var skadligt, och att dottren skulle dricka öl eller vin. Båda voro envisa. Modren borttog allt vatten för att tvinga dottren. Denna deremot tvingade sig till att törsta, ofta flere dagar å rad. Detta fortfor länge. Slutligen hade dottren uppletat en flaska rosenvatten, hvilket modern begagnade att dermed tvätta sig. Kristina smög gång efter annan till flaskan för att derur släcka sin törst. Modren märkte den hastiga åtgången och misstänkte samt bannade tjenstfolket. Ändtligen öfverraskade man Kri-

---

[1]) S. st. d. 22 Aug. 1636, jfr *Rådsprotok.* d. 23 och 25 Aug. s. å.

[2]) S. st. d. 1 Apr. 1636.

[3]) S. st. d. 22 Jan. 1836.

stina med flaskan för munnen och modren gaf henne på stället en örfil till straff. Drottning Kristina har dock sjelf påstått, att detta öfverdrifna törstande efterlemnat fallenhet för flere af de sjukdomar, hvilka sedermera plågade henne.

Än mera magtpåliggande var Kristinas själsbildning och hennes uppfostran för sitt blifvande vigtiga kall. Äfven denna ansågs icke blifva af Maria Eleonora vårdad så, som sig borde. Det var allmänt bekant, att denna sednare hatade eller åtminstone misskaktade Svenskarne, och att hon öppet uttalade dessa sina känslor. En hvar insåg vådan, att låta Sverges blifvande drottning uppfostras af en mor, som lärde henne förakt för sitt land och för sina undersåtare. Faran ökades, då Maria Eleonora, från sitt fädernesland van vid enväldigare furstemagt, sökte hos dottren inplanta dermed sammanhängande stolthet och tänkesätt. Hennes besynnerliga och ombytliga lynne kunde också genom exemplet medföra skadlig inverkan och var i alla händelser icke passande för den lifliga Kristina. Enskilda bevis på dessa allmänna beskyllningar uppräknas ej, men måtte hafva förefunnits, både många och afgörande; eljest skulle visserligen de Svenska rådsherrarna icke enhälligt tillgripit en åtgerd, för dem sjelfva både för tillfället obehaglig och för framtiden vådlig. Om inga sådana bevis funnits, skulle ej Maria Eleonoras båda vänner och Axel Oxenstjernas båda motståndare, Johan Skytte tigande och Karl Gyllenhjelm gillande hafva bifallit de vidtagna allvarsamma åtgerderna.

I anledning af förenämnde skäl hade rådet flere gånger sins emellan framkastat den frågan, om man ej enligt konungens föreskrift borde återlemna Kristina till pfaltsgrefvinnans vård. Man talade derom med Maria Eleonora; men denna utbrast då i tårar och så häftig sorg, att man för den gången afstod ifrån ytterligare försök.

Om sommaren 1636 återvände Axel Oxenstjerna till Sverge. Vid samma tid inlemnade Maria Eleono-

ra till rådet en skrifvelse, hvari hon framkom med flera af sina anförda penningefordringar och dessutom med det påstående, att hvar gång Kristina spisade, borde tvänne riksråd sitta vid bordet och betjena med vattens islående. När saken blef i rådet föredragen, svarade rikskansleren med allmänna önskningar, att Kristina måtte upptuktas till Gudsfruktan och kärlek för fäderneslandet, samt vänjas från alla slags nycker och från vällust och fåfänglighet. Vidare afgjordes den dagen ingenting [1]). Men den följande företogs målet ånyo och till slutligt afgörande. Axel Oxenstjerna *trodde uppassandet vid bordet icke kunna anständigtvis åläggas en rådsperson, hvilken nu tillika vore en del af rikets regering.* Jakob Dela Gardie tyckte detsamma. *Han hade gerna velat behålla dessa tankar för sig sjelf; men måste säga sanningen, fastän Maria Eleonora är en qvinna samt af hög börd och konung Gustaf Adolfs enka.* Axel Oxenstjerna framställde slutligen hufvudfrågan, *nemligen: om Kristina kunde hos Maria Eleonora få en god uppfostran eller ej? och om hon således borde förblifva hos modren eller från henne skiljas?*

Alla de närvarande rådsherrarna, tolf till antalet, yrkade enhälligt, det Kristina borde tagas från modern och öfverlemnas till fastern. För öfrigt gjorde en hvar egna tillägg efter egna åsigter. Axel Banèr sade: *min kärlek och trohet mot drottning Kristina och mot fäderneslandet tvingar mig att stöta enkedrottningen för hufvudet. Skilsmessan är nödvändig; dock måste sättet vara fint.* Åke Natt och Dag sade: *fäderneslandet behöfver, att unga drottningen uppfostras i kungliga dygder. Sådant finner jag icke kunna ske i enkedrottningens närvaro; derföre måste de skiljas.* Johan Dela Gardie sade: *Skälen för skilsmessa äro ofta framdragna. Dertill kommer, att enkedrottningen i dag till mig yttrat, det hon gerna såge, om rådet öf-*

---

[1]) *Riksark.* Rådspr. d. 26 Jul. 1636.

vertoge Kristinas uppfostran. Det vore då, likasom en sten lyftades från hennes hjerta. Klas Flemming sade: *Ogerna talar jag härom; men under två års tid hafva vi väntat förbättring, dock i dess ställe måst med förtret röna motsatsen. Derföre är det bättre stämma i bäcken, än i ån. Jag erinrar mig ock, huru salig konungen så väl öppet här i rådet såsom ock ofta enskildt bad oss icke gifva enkedrottningen del i regeringen. Dessutom är folkets väl den högsta lag. Jag röstar för skilsmessa.* Gyllenhjelm yttrade: *Jag hade hoppats, att saken kunde gå så sakta hän och icke behöfva dragas till omröstning. Jag är vid båda sidorna så bunden, att det fäktar mig i sinnet, hvad jag säga må. Man märker dock, att föräldrar af allt för stor kärlek till sina barn stundom skada dem, likasom apan sina ungar. Derföre måste deras majestäter skiljas, dock på ett lämpligt sätt.* Jacob Dela Gardie yttrade: *Det gör mig af hjertat ondt, att jag till nesa för enkedrottningen måste rösta härom. Men vi hafva i hennes vård lemnat unga drottningen i hopp om förbättring; dock spörjes motsatsen, och ju längre desto värre. Kristina upptuktas, om ej till odygd, dock icke, på sådant sätt och bland sådana menniskor, som sig bör. Hon uppfödes, hvarken till gudsfruktan eller till ömhet för fäderneslandet; läres ej heller, hvad till regeringsverket hörer; alltså måste de skiljas. Om unga drottningen sedermera dör, skola illviljare visserligen lägga en dylik olycka oss till last; men sådant måste man icke afse, utan lemna det i Guds hand under hopp och bön, att han leder allt till det bästa. Hvad sättet beträffar, bör man först gå till väga med godo; hjelper det ej, då måste vi göra, hvad ed och ämbete fordra.* Axel Oxenstjerna sade: *detta är ett svårt ärende. J andra hafven derom ofta öfverlaggt. Nu genast efter min hemkomst fattas beslutet och lärer jag för det samma få skulden, fast ock de andra drifvit derpå. Svårt blir ock, om unga drottningen skulle dö, sedan vi tagit henne från*

modern. Danmark, Saxen, Brandenburg och alla andra våra in- och utländska illviljare skola skylla det på oss. Men detta allt måste vi sätta i Guds hand. Jag röstar för skilsmessa, och att unga drottningen öfverlemnas åt pfaltsgrefvinnan, af hvilken hon får lära kärlek till fäderneslandet och ödmjukhet, så att hon låter undersåtarne tala med sig. Angående sättet skola vi först använda goda ord; men derest de icke hjelpa, allvarsammare, och säga sanningen rakt ut, den må tagas väl eller illa. Om ej heller det hjelper, så fara vi med Kristina från enkedrottningen till Uppsala. Kommer modern efter, så skola vi derstädes icke gifva något underhåll, hvarken åt henne eller åt hennes hof [1].

Så fattades detta märkvärdiga beslut. Det tyckes, som Gyllenhjelm velat så mycket möjligt draga sig från all delaktighet deri. Innan det skulle underskrifvas, begärde han tjenstledighet, förebärande *ålder och enskilda angelägenheter.* Axel Oxenstjerna vägrade, *ty det allmänna borde gå före det enskilda; Oxenstjerna sjelf hade nu på 10 års tid ej sett någon enda af sina egendomar. Dessutom vore Gyllenhjelms närvaro uti rådet nu mer än någonsin behöflig; ty han var den ende, för hvilken enkedrottningen hyste något förtroende* [2]. Några dagar sednare yrkade Gyllenhjelm, att *man i protokollet om ofvannämnde beslut icke borde så uttryckligen säga, att enkedrottningen förledt Kristina till odygd och till förakt för Svenskarne.* Rikskansleren invände: *att, när regeringen fattat ett så allvarligt beslut, så vore ock nödvändigt, att de egentliga skälen utsattes, på det man också inför efterverlden måtte rättfärdiga en så ovanlig åtgerd.* Detta gillades af alla [3])

Några, som voro frånvarande, när beslutet fatta-

---

[1]) *Riksark.* Rådsprot. d. 27 Jul. 1636.
[2]) S. st. d. 10 Aug. 1636.
[3]) S. st. d. 16 Aug. 1636.

des, ville sedermera detsamma icke underteckna; men Axel Oxenstjerna och Jacob Dela Gardie förmådde dem, för enighetens skull, mangrannt dertill [1]).

Maria Eleonora upptog detta beslut ganska illa, men måste foga sig efter nödvändigheten. Kristina sjelf tyckes hafva varit nöjd att få återkomma till sin älskade faster, och till ett gladare lif.

TREDJE KAPITLET.

KRISTINAS UPPFOSTRAN HOS PFALTSGREFVINNAN KATRINA.

Efter ofvannämnde förändring fortsatte den nu tieåriga drottningen sina studier likasom förut under ledning af Johannes Matthiæ. Förnämligast sysselsattes hon med bibeln, några moraliska och historiska arbeten samt med latinet. Hon läste först Æsopus, sedan Justinus, Curtius, Livius, Sallustius, Cæsar och Terentius. Snart var hon språket fullt mägtig; kunde likväl sällan förmås till dess talande; ehuru hon och furstinnan Eleonora år 1636 gåfvo sin skriftliga förbindelse att i sällskap med deras lärare, Johannes Matthiæ, städse begagna detta tungomål. Det var dock viljan och icke förmågan som felades; ty när det behöfdes, uttryckte sig Kristina obehindradt och på vacker latin.

Under dessa sysselsättningar visade sig redan nu hennes tycke för det djerfva, det i ögonen fallande. Johannes Matthiæ lät de unga furstinnorna flere gånger utantill upprepa några utmärktare tal, som hos de historiska författarne förekommo. Läskamraten, furstinnan Eleonora fick vanligtvis på sin del tal af mildare syftning, såsom Cæsars om nåd för Catilina, m. fl.

---

[1]) S. d. 23 Aug. 1636.

Kristina åter valde de kraftfulla, såsom Catos mot Catilina, Scævolas mot Porsenna, o. s. v.

Först 1639 började hon studera Fransyska språket och vann snart tillräcklig färdighet att på detsamma kunna lätt och med behag uttrycka sina tankar.

Man försummade icke de kunskaper, hennes framtida kall förnämligast fordrade. Enligt Gustaf Adolfs föreskrift hade hela den ryktbara konungastyrelsen blifvit genomgången. De Latinske författare, som förelades, voro nästan alla af historiskt innehåll, och 1641 fick hon studera en utförlig berättelse om drottning Elisabeths lefverne för att genom det vackra exemplet uppmuntras till samma regentdygder. — År 1639 började gamla rikskansleren dagligen gifva den då trettonåriga drottningen några timmars undervisning uti rikets angelägenheter och de främmande staternes inbördes förhållanden. Oxenstjernas klara framställningssätt och Kristinas lätta fattning gjorde dessa stunder behagliga för dem båda. Ofta räckte samtalen flere timmar. Kristina erkände redan då sin stora förbindelse till Oxenstjerna och berättade sedermera mången gång, huru mycket både nytta och nöje hon af dessa stunder hämtat. Oxenstjerna å sin sida berömde högeligen sin åhörarinnas fattningsförmåga och uppmärksamhet. Efter nära ett års sålunda fortsatt undervisning, föreslog han, *att drottningen, som nu började förstå allehanda, borde småningom invigas uti regeringen och underrättas om de vigtigaste ärenderna. Många af rådet vore gamla och kunde snart falla undan. Det vore derföre godt, om drottningen sjelf kände ärendernas gång och de förut fattade besluten.* På detta andragande beslöt regeringen, att Kristina skulle af tvänne bland riksens råd, ordentligen underrättas om alla vigtigare ärender och beslut, hvilket sedermera hvarje postdag noggrannt iakttogs. Man ansåg sig snart kunna och böra gå än längre. Axel Oxenstjerna föreslog [1]),

---

[1]) S. st d. 20 Jul. 1640.

och rådet beslöt, att vid vigtigare ämnen låta drottningen afhöra öfverläggningarne [1]. Som skäl anfördes, *att hon borde i tid vänjas vid arbete, och lära, att regeringen är en tung börda; den hon likväl icke, som de Tyska furstarna, borde kasta ensamt på sina tjenare. Äfven behöfde hon kännedom af ärenderna och hela styrelseverket. Slutligen önskade rådet, att hon sjelf måtte med egna ögon se förmyndarestyrelsens uppförande, emedan det i framtiden icke skulle felas sådana, som sökte samma styrelse hos henne förtala.* — Man finner, att i följe häraf rådet eller kanske blott någon del deraf stundom varit i Kristinas rum församladt till öfverläggningar [2], kanske ett slags förberedelse till de egentliga rådssammanträdena; och när Danska kriget följande år utbrast, blef hon, som förbemäldt är, kallad att nästan alltid öfvervara rådets sittningar och beslut.

Dels för helsa, dels för nöje idkade Kristina under denna tid allehanda kroppsöfningar. Hon dansade gerna och väl. Uti ridt och jagt blef hon ovanligt skicklig, och kunde till häst och under fyrsprång skjuta en hare i loppet. Också var hon några år serdeles begifven på detta nöje; och det hände icke sällan, att hon uttröttade större delen af sitt hof, och kunde följas af blott de starkaste och mest oförtrutna jägare. Genom dylika öfningar blef hon härdad, till en för hennes kön och stånd ovanlig grad. Helsan var dock i sig sjelf vacklande. Så väl under denna tiden, som sedermera under hela sin regering, blef Kristina ofta angripen af svåra sjukdomar, härrörande från osunda vätskor. Hon sjelf trodde anlagen härtill blifvit grundade under vistandet hos modern, dels genom brist på rörelse, dels genom den törst, som Kristina ofta flera dagar å rad frivilligt underkastade sig.

En rubbning uti Kristinas uppfostran inträffade 1639. Pfaltsgrefvinnan Katrina, några och femtio år

---

[1] S. st. d. 7 Febr. 1641.
[2] S. st. d. 9 Febr. 1642.

gammal och med tilltagande sjuklighet begärde frampå hösten, att i anseende till ofvannämnde förhållanden drottningen måtte anförtros uti någon annans vård. Kort derefter dog pfaltsgrefvinnan sjelf till allmän sorg och saknad. Serdeles klagade förmyndare-regeringen; ty man kom i stor förlägenhet vid valet af efterträdarinna. Alla voro ense derom, att Maria Eleonora icke kunde dertill väljas. Gabriel Bengtsson Oxenstjernas fru, den högaktade Anna Banèr i första rummet och dernäst Klas Flemings fru, Helena Bjelke, kommo i fråga; men kunde ingendera tagas från egna talrika barnskaror. Ebba Lejonhufvud föreslogs. Någon invände, att hon vore af ett oböjligt och befallande lynne. Andra åter och de flesta tyckte just om denna egenskap, emedan man således icke behöfde frukta, att hon skulle genom för mycket krus skämma bort unga drottningen; men hon kunde å en annan sida icke tagas, ty hon var i öppen ovänskap med Maria Eleonora. Så valde och tvistade man länge och gick flera gånger till omröstning. Men fruarna, den ena efter den andra undanbådo sig den kinkiga befattningen, tills sluteligen rikskanslerens syster, Beata Oxenstjerna gift med Karl Bonde, måste åtaga sig uppdraget [1]). Hon lyckades icke vinna någon serdeles tillgifvenhet hos Kristina; och det synes öfverhufvud som denna sednare snart började i egen person öfvertaga ledningen af sin enskilda lefnad. Hon omtalar sjelf, huru hon aldrig ville underkasta sig rättelser af någon annan än Axel Oxenstjerna, Axel Baner och Johannes Matthiæ; men aldrig af någon qvinna, icke ens af pfaltsgrefvinnan sjelf. Från 1642 saknar man bestämda uppgifter öfver hennes studier.

---

[1]) *Riksark.* Rådspr. d. 16 Jan., d. 6 Febr., d. 5 Mars 1639.

FJERDE KAPITLET.

KRISTINA TILLTRÄDER REGERINGEN.

Enligt Kristinas egen men osannolika berättelse skulle Svenska rådet redan uti Okt. 1643 hafva erbjudit henne att såsom fullmyndig mottaga styrelsen; men hon hade vägrat. Året derpå nalkades den dag, d. 8 December, då hon fyllde aderton år och således enligt lag vore myndig. Man beredde sig dertill. Riksförmyndarne afgåfvo redan i November redogörelse för sin förvaltning. Den 7 Dec. sammanträdde styrelse och ständer, då riksförmyndarne öfverlemnade regeringen till Kristina, hvilken, ehuru qvinna utropades och hyllades som *Svea rikes konung.* Derpå bekräftades ständernas fri- och rättigheter; hvarvid uti konunga-försäkran tillades de orden: *att hon lofvade för rikets råd visa tillbörlig aktning; icke styra utan dess hörande, och icke illa upptaga, om deras råd och förslag skulle någon gång vara misshagliga.* Vidare godkände hon sina förmyndares hela förvaltning och förklarade dem fria från allt ytterligare ansvar derför; hvarjemte hon på det högsta berömde och tackade nämnde herrar för deras hafda möda och för de lyckliga följderna deraf.

För öfrigt voro ständerna i början något oroliga. Riksförmyndarnes ovänner begynte röra på sig, och ofrälseståndens klagan öfver kronogodsens försäljning blef mer och mer högljudd och bitter. Men den just nu ankommande underrättelsen om Karl Gustaf Wrangels stora seger vid Femern och Torstensons vid Juterbock tystade mången mun. Också ville man med så mycken välvilja som möjligt mottaga den nya regentinnan. Af dessa orsaker, samt i hopp om snar fred och bättre tider afstannade klagomålen, och ständerna beviljade för de kommande åren en icke obetydlig gerd.

FEMTE KAPITLET.

OM DROTTNING KRISTINA VID BÖRJAN AF HENNES REGERING.

Kristina, vid denna tidpunkt, beskrifves på följande sätt.

Längden var något under medelmåttan och syntes än mindre, emedan hon för att vara vigare i sina rörelser begagnade blott enkla sulor och icke som den tidens fruntimmer höga klackar under skon. Växten var temligen satt; ena axeln något högre än den andra, hvilket fel kunnat genom klädseln lätt döljas, om Kristina vårdat sig derom. Hår och ögonbryn voro ljusa, pannan stor, ögonen öppna och mörkblå, näsan höghvälfd, munnen ej liten, dock behaglig. Hvarje själens rörelse speglades genast i anletet, hvarföre också detta var så föränderligt, att högst få målare lyckades gifva en träffad bild deraf.

Hennes umgängessätt var enkelt, otvunget och lifligt. Hon hatade så väl ceremonier som hvardagliga göromål; satt högst en half timma vid bordet; åt helt litet och det blott af de vanligaste rätterna. Huru dessa voro lagade, märkte hon ej och ingen hade hört henne derom yttra ett enda ord, hvarken till beröm eller tadel. Så väl vid måltiden som eljest drack hon endast vatten, och hatade under hela sin lifstid starka drycker; hvarföre ock Svenskarnas benägenhet för öfverlastande var ett af de fel, som hon oftast och med största bitterhet tadlade. Hennes klädsel var ganska enkel, vanligtvis fullbordad på en fjerdedels timma. En kam och några band utgjorde ofta hufvudets hela prydnad. Broderier och guld syntes sällan, utom en ring på fingret, och hela riddrägten värderades till fyra eller fem dukater.

Redan nu visade Kristina en brist på qvinlig-

het, hvilken sedermera öfvergick till qvinnohat. Hennes röst var ännu i sig sjelf vek och mild; men kunde antaga och antog ofta, när hon så ville, manlig styrka och ton. Qvinnoslöjder öfvades aldrig; hon hade icke kunnat eller åtminstone icke velat lära några dylika; och syntes till och med förakta dem. Af brist på gemensamma samtalsämnen vantrifdes hon bland fruntimmer. När några sådana voro bjudna till slottet, såg man Kristina efter de första hälsningarna snart öfvergå och stanna på karlarnes sida. Ett undantag gjordes dock för den sköna och berömda fröken Ebba Sparre, hvilken drottningen mycket älskade och gerna och beständigt ville hafva omkring sig.

Kristina hade ett serdeles starkt minne. Personer och förhållanden erinrade hon sig både länge och väl. Hela stycken utur Latinska, Italienska och Fransyska dikter kunde hon utantill, och igenkände genast de tankar eller uttryck, som yngre författare ur sådana lånat. Derjemte visade hon ovanlig skärpa i förstånd och omdöme. Lätt genomskådade hon äfven de mest invecklade förhållanden, och kunde med serdeles klarhet framställa dem. Andras invändningar gjorde henne aldrig stum; men sjelf förstod hon mästerligt att med korta men träffande svar, ofta med qvicka infall, stoppa sina motståndare munnen till. Stundom roade det henne att framkasta och försvara orimliga satser; detta antingen för att pröfva andras förstånd eller öfva sitt eget.

Hon syntes äga en alldeles outtröttelig arbetsförmåga. Utom de vanliga högtiderna vankades under de första åren sällan något annat nöje, än då och då en jagt eller dylikt. Klädsel och måltider borttogo knappt mer än en timma af dygnet, sömnen blott fyra eller fem. De andra egnades åt allvarliga sysselsättningar. Kl. tre eller fyra om morgonen steg hon upp. Första timmarna användes till fortsatt studerande, den öfriga delen af dagen åt regeringsärender. Hon omfattade dessa med mycken ifver; var flitig i

rådkammaren, och deltog beständigt i dess öfverläggningar. Ofta lät hon förut rådsherrarna sins emellan afhandla saken, och lyssnade derunder uppmärksamt till deras skäl och motskäl. Slutligen kom hon fram med utslaget, hvilket befanns riktigt och väl öfvertänkt. Mer än en gång förvånade hon de gamla statsmännen genom den lätthet, hvarmed hon genomträngde och afgjorde målen; och lika om ej mera genom det beslutsamma sätt, hvarigenom hon gjorde sig och sin mening gällande, och det stundom i strid mot dessa riksförmyndare, för hvilka många Europas monarker bäfvat. Man ville betrakta det som undseende för hennes ålder, kön och stånd; det var i sjelfva verket undseende för hennes ovanliga själsegenskaper.

Mången, som läst förteckningen öfver alla de språk och vettenskaper, som drottning Kristina kände, har förebrått riksförmyndarne, att de fyllt hennes hufvud med en så stor massa af lärdom, att hon deraf bildades mer till vettenskaps-idkare än till regent. Man har till och med flera gånger framkastat beskyllningen, att de med flit gåfvo henne en dylik uppfostran, för att draga uppmärksamheten till sådana föremål och från regeringsärenderna, hvilka skulle falla i händerna på rådet. Beskyllningen, ehuru ofta upprepad, är alldeles ogrundad, enligt hvad vi redan förut berättat.

Ty hvad riksförmyndarne läto henne lära, bestod uti Fransyska, Tyska och Latin, samt i kristendom, moral, historia, geografi och räknekonst. De latinska författare, som genomgingos, voro också prosaister, för det mesta af historiskt innehåll såsom mest egnadt för en tillkommande regent. Det var först sedan Kristina blifvit sjelfrådande öfver sin tid, som hon med så mycken ifver kastade sig på läsningen af de latinska skalderna, och inhämtade alla sina öfriga kunskaper.

Och dessa voro förvånande många. Hon hade ovanlig flit och fallenhet för studier och fortfor ännu i många år att deråt egna flera timmar om dygnet.

Kl 3 om morgnarna måste Terserus infinna sig på slottet för att lära henne Grekiska. Studierna af detta språk fortsattes under ledning af Freinshemius och Vossius, och redan på andra året läste hon med utmärkt lätthet hvilken författare som häldst. Utan förberedelse öfversatte hon långa stycken ur Plato, och det på en flytande och vacker Latin, och kunde dessutom ofta rätta sådana förklaringar eller gissningar, som de lärde vid mörkare ställen anfört. Inalles förstod hon tio språk neml. Svenska, Danska, Tyska, Holländska, Engelska, Fransyska, Spanska, Italienska, Latin, Grekiska, något Hebreiska och Finska; de flesta hade hon lärt nästan på egen hand. Det var ej heller någon blott ordkunskap. Hon läste ifrigt samt med känsla och omdöme de förnämste författarne på hvarje språk. Det bästa af hvad Roms, Italiens och Frankrikes skalder frambringat, kunde hon utantill. Detta var i synnerhet händelsen med Martialis, Seneca, Catullus, och alldramest med Lucanus. Men Kristina stannade ej heller blott vid dessa lättare ämnen. Den djuptänkte Tacitus var en bland de älsklingsförfattare, i hvilka hon ofta bläddrade. Hon kallade hans skrifter ett eftertankens schackspel. I allmänhet läste hon gerna historiska arbeten, äfven filosofiska, i synnerhet Plato och Plotinus. Till och med de flesta af kyrkofädernas skrifter gick hon igenom och fattade i synnerhet tycke för Lactantius, Hieronymus och aldramest för Gregorius Nazianzenus. Äfven kemi, stjern- och myntkunskap roade henne mycket, och icke sällan reste hon till Uppsala för att öfvervara der anställda öfningar uti alla slags vettenskapliga ämnen. Men snart kunde icke Sverges lärda tillfredsställa en så ovanlig vettgirighet, och hon började från främmande länder inkalla de förnämsta vettenskapsmän, som funnos, hvilka blefvo mottagna med förvånande frikostighet. Hvad som lika om ej mer hänryckte dessa herrar, var det nedlåtande, det smickrande sätt, hvarpå de af drottningen bemöttes. Hvarje Torsdags-afton voro de förnämsta snillen och lärde samlade på hofvet och till-

bragte qvällen under innehållsrika samtal, öfver än det ena, än det andra ämnet. Drottningen deltog deri lifligt, men utan öfvermod, och ofta var hennes omdöme det sundaste.

Utlänningarna betraktade Sverge med förvåning, afund eller beundran. Detta i det aflägsna Norden undangömda, i sig sjelft fattiga land hade genom stora statsmän och fältherrar tillkämpat sig nära nog högsta och afgörande inflytandet bland alla Europeiska staterna och med segrar och eröfringar utmärkt hvarje steg på sin bana. Jemförelsevis emot andra riken herrskade också inom dess gränsor lugn och förtroende. Handel och näringar hade på ett förvånande sätt tillväxt, och uti sjelfva förvaltningen en mängd förbättringar blifvit införda. Nu slutligen, dels genom de förut stiftade undervisningsverken, dels genom den unga drottningen sjelf, spridde äfven bildning och vettenskaper sina välgörande strålar öfver det kalla Norden. Detta allt på en tid, då Ryssland låg försoffadt i dvala och mörker; Polen, Spanien, Frankrike, England och Neapel söndersletos af inre oenighet och uppror och Tyskland låg ett hjelplöst rof, gifvet till spillo åt så väl inre som yttre fiender. *Sverge* sade man, *var det Gosen, der ljus och frid, dygd och ära, kunskaper och rikedom funnos, medan den öfriga verlden låg försänkt uti Egyptens elände och mörker. — Det sågs,* sade andra, *att Sverge styrdes af Pallas-Minerva, på en gång krigets, slöjdernas, vettenskapernas och fridens olivbekransade gudinna.*

Ty mesta förvåningen väcktes dock af Kristina sjelf, den tjuguåriga drottningen, hvars själ, utan att tröttas, i oupphörlig kretsgång sysselsatte sig med de vigtigaste föremål; ena stunden deltog i öfverläggningarna om rikets inre styrelse och om härarnes eller underhandlingarnas ledning; andra stunden gaf främmande sändebud företräde och träffande svar; och dessemellan dels studerade sjelf, dels ingick med vettenskapsmännen i de finaste undersökningar om filosofiska lärobyggnader el-

ler om läsarter och upplagor af gamla romerska och grekiska författare. Man häpnade öfver denna outtröttеliga arbetsamhet, öfver denna allt omfattande förmåga. Från Sverige spridde sig inom kort underrättelsen om en så sällsynt förening af utmärkta egenskaper och Kristina blef snart ett föremål för hela den bildade verldens nyfikenhet och beundran. Hon öfverhöljdes af lofskrifter och beröm, så mycket mer förledande, som de med öfvertygelsens hela värma och kraft utströmmade från en verklig förtjusning. *Fogeln Fenix*, *Nordstjernan*, *Nordens Pallas* m.m. voro namn, hvarmed de lärde uttryckte sin hänryckning. Äfven statsmän, och till och med de skarpsyntare, förbländades af dessa många lysande egenskaper; och när Kristina dessutom påskyndade den efterlängtade freden, vann hon en än mera allmän och innerlig tillgifvenhet hos mängden, isynnerhet som denna sednare ej kunde bedöma alla de hemliga driffjedrarne till sistnämnde hennes åtgerd.

Detta tidiga allmänna och oerhörda beröm har kanske mer än någonting annat bidragit till Kristinas olycka, ty det utbildade hastigt och i hög grad två henne medfödda fel, nemligen egenkärlek och ärelystnad. Vanan att oupphörligen prisas medförde behofvet deraf, och som Kristina dessutom hade mera sinne för det utomordentliga, det lysande, än för det verkligt ädla och goda, så föranleddes deraf hennes oupphörliga bemödande mer att väcka uppseende än att förtjena högaktning. Djerfva försök, stora förluster och försakelser för ögonblicket, till allt sådant var hon städse färdig; ty uppseendet retade inbillningen och smickrade hennes stolthet. För osedda och oberömda uppoffringar, för ihärdigt fortsatta bemödanden för andras väl, för allt sådant saknade hon sinne och lust.

Detta står i nära förhållande till ett annat Kristinas fel. Vid närmare granskning finner man hos henne den icke sällsynta sammansättningen af ett hetsigt hufvud, men kallt hjerta. I fråga om vissa sina älsk-

lingstankar, sin egen personlighet och dess ära var hon ytterst lättretlig och häftig samt kunde uppoffra mycket nog. Men när saken rörde blott andra menniskors välfärd, befanns hon tämligen liknöjd, ville åtminstone icke gerna för deras skull underkasta sig sjelf några försakelser, bekymmer eller mödor.

Kristinas ovanligt stora egenskaper skulle för något hvar blifvit en svår frestelse till egenkärlek. För Kristina blef den oemotståndlig; ty den understöddes af naturliga anlag och utbildades tidigt genom allt det smicker, hvarmed hon öfverhöljdes, alla de framgångar, hvaraf hennes första regering utmärktes. Detta tillsammans alstrade ett sjelfförtroende, en egenkärlek, som sällan insåg egna fel, sällan sökte andras råd, än mera sällan tålde deras motsägelser. Deraf hände till olycka för henne och för riket, att redliga och sjelfständiga män småningom antingen af henne drefvos, eller ock frivilligt drogo sig från hofvet. I deras ställe kommo gunstlingar, som i allt följde blindvis drottningens vilja och smickrade hennes svagheter. Man har förklarande anmärkt, att benägenheten för gunstlingar och till en del äfven det lättsinne, hvarmed dessa sedermera så ofta ombyttes, vore ett arf från Brandenburgska huset och från modren Maria Eleonora i synnerhet.

SJETTE KAPITLET.

KRISTINA OCH AXEL OXENSTJERNA.

Det, som under drottning Kristinas egen regering påkallar uppmärksamheten och som dessutom är en förklaringsgrund för många sedermera inträffande händelser, är hennes förhållande till den gamle rikskansleren.

Axel Oxenstjerna hade, som förr berättadt är mån-

ga och bittra ovänner, äfven inom högre kretsar. Det tyckes, som några sådana innästlat sig bland Kristinas hoffolk och redan tidigt ingifvit henne misstankar och ovilja mot rikskansleren. Tillbaka till år 1641 kan man spåra dessa tänkesätt, ehuru ännu blott sällan framskymtande. Kanhända föranleddes oviljan till en del af modrens, Maria Eleonoras, flykt, samt af de för Svenska regeringen menliga uttydningar och rykten, som vid nämnde tillfälle utspriddes och måhända af Oxenstjernas ovänner begagnades. Man hade dessutom inbillat drottningen, att rikskansleren velat under hennes barndom rycka regeringen till sig, såsom riksföreståndare, eller som protektor, i likhet med hvad Cromwell sedermera gjorde. Det var också en allmän, och af drottningen sjelf trodd sägen, att Oxenstjerna sökte föranstalta ett giftermål mellan henne och sin yngste son Erik, för att såmedelst lyfta denne sednare upp på konungatronen.

Kristina visste dock att i början förträffligen dölja dessa sina misstankar, och rikskansleren syntes vara i åtnjutande af ett nästan obegränsadt förtroende. I rådet afgjordes ärenderna som förut. Drottningen deltog visserligen i öfverläggningarna; men vanligen gick det så till, att när något ärende föredrogs, utvecklade Oxenstjerna skälen för och mot, samt sade sin mening, hvilken understöddes af Jakob De la Gardie, och slutligen stadfästades af drottningen. Man finner också, att nu liksom förut Axel Oxenstjerna anmodades om att uppsätta större delen af de förordningar, som skulle utfärdas; att man icke fattade sina beslut förrän den frånvarande rikskansleren hunnit rådfrågas; att man uppsköt verkställandet af andra beslut; *ty*, hette det, *"rikskansleren syntes ogilla dem."* Så gick det hela året 1645 [1]). Mot slutet af detsamma återkom Oxenstjerna till Stockholm, sedan han afslutat den för Sver-

[1]) *Riksark.* Rådsprot. d. 16 Maj 1645, och hela året.

ge och för honom sjelf så utmärkt ärorika freden i Brömsebro. Drottningen mottog den hemkommande på det mest smickrande sätt; och beslöt göra honom till grefve. Redan Gustaf Adolf hade erbjudit samma värdighet, hvilken Oxenstjerna då likväl afböjde [1]). Nu då den enligt drottningens och rådets beslut blef honom erbuden, mottog han utmärkelsen. Den 27 Nov. 1645 församlades på slottet icke blott hela riksrådet utan en mängd i staden närvarande högre befälhafvare och andra herrar. Uti denna samling framkallade drottningen Axel Oxenstjerna och förklarade honom upphöjd till grefveligt stånd, samt gaf honom såsom grefskap Södermöre härad, beläget i Småland mellan Kalmar och gränsen af Blekinge. Det är en af de skönaste och rikaste nejder inom fäderneslandet och innefattar 11 socknar med 610 hela hemman samt hade gifvit kronan en årlig inkomst af minst 15,000 daler silfvermynt. Ofvannämnde utmärkelse var då förtiden ganska sällsynt, och derföre så mycket ärorikare. Alltsedan Erik den fjortonde införde grefvevärdigheten, hade upphöjelser dertill skett blott två gånger. Den första, af Johan den tredje för hans 1568 fallne morbroders, Sten Erikson Lejonhufvuds, barn; den andra af Gustaf Adolf för Moskovitbesegraren Jakob De la Gardie. Axel Oxenstjerna blef nu den tredje i raden. Äran ökades än mer genom de ordalag, Kristina begagnade. Hon yttrade bland annat: *Uti fyra och trettio år har ni troget tjenat min farfader, fader och mig. Jag vill icke såra eder blygsamhet med att upprepa, huru väl och berömmeligen ni eder uti så många olika uppdrag skickat. Gud och samvetet kunna det bäst bevittna; likasom det ock blifvit intygadt af min herr fader, hvilken var en stor konung, och lyckosam äfven deruti, att han i eder hade en stor och*

---

[1]) S. st. d. 24 Nov. 1645, enligt Jakob Dela Gardies intyg. Jfr *Bref* från Axel Oxenstjerna till Joh Oxenstjerna 1 Del. p. 216.

skickelig minister. Det bör äfven högt skattas, att ni, ehuruväl delaktig i alla rådslag och deras lyckliga utgång, aldrig låtit förleda eder hvarken till öfvermod, ej heller till fåfänglig och obehörig ärelystnad; utan med all trohet och vördnad tjenat först min fader och sedan under omyndiga åren mig; och det sednare så, att jag vid anträdet till regeringen med icke ringa tillfredsställelse funnit alla saker uti önskeligt tillstånd. En hvar känner ock, att det är i synnerhet genom eder, som Danska kriget fått den önskeliga utgång, hvaröfver vi nu alla oss glädja.

Oaktadt detta skenbara förtroende, denna lysande hedersbevisning, kan man dock redan före och omkring denna tidepunkt skönja spåren till bristande välvilja. Orsaken härtill låg förnämligast i Kristinas lynne. Hon ägde en för år och kön ovanligt stor förmåga att sköta regerings-ärenderna. Men både hon och alla måste dock inse och erkänna Oxenstjernas ändå större skicklighet. Kristina hade nu att välja mellan tvänne utvägar. Den ena att uppriktigt sluta sig till den store mannen samt öppet erkänna och till sin och rikets tjenst begagna hans ovanliga egenskaper. Den andra åter var att aflägsna honom, för att sjelf, oförhindrad af hans inflytande, få efter eget behag styra, och ofördunklad af hans anseende, få med egen skicklighet lysa. Kristina valde den sednare vägen och dertill bidrog tvifvelsutan hennes brinnande lystnad efter beröm och utmärkelse. Hon insåg mer än väl, att med Oxenstjerna vid sidan skulle det alltid blifva han, som hufvudsakligen ledde ärenderna, och han, som finge förnämsta äran af deras lyckliga utgång; ingen skulle kunna tilltro henne, den tjuguåriga flickan, nog styrka att föra, och skarpsinnighet att styra riksrodret genom statskonstens alla klippor och grund. Detta var motbjudande för stoltheten; och Kristina, som skördade så mycket beröm i alla andra afseenden, kunde ej lida den tankan, att som regentinna stå i Oxenstjernas skugga, och se honom beprisad, men sig sjelf mindre aktad

Det är otvifvelaktigt, att denna svaghet var hufvudorsaken till missförståndet och alla deraf följande oredor.

Oxenstjernas fiender underläto ej att bearbeta dessa Kristinas tänkesätt; och han sjelf var kanske ej alltid nog försigtig. I rådet föreskref han besluten efter gammal vana, måhända med för litet undseende för den nu i egen person regerande drottningen. När han under fredsmötet i Brömsebro hemsände Danskarnes påståenden, tillät han sig, att på samma gång medskicka utkast till svar derpå. Det är troligt, att detta och sådant mera alldeles icke behagade en drottning, hvilken, som Kristina, var ytterst ömtålig om sitt anseende. Rikskanslerens förslag befunnos rigtiga. Hon var derföre visserligen tvungen att för det mesta tiga och samtycka; men enhvar kan förstå, med hvad sinne. Det tyckes ej heller hafva varit utan afsigt, som redan nu flere af Oxenstjernorna aflägsnades ur styrelsen. Landshöfdingen i Uppsala, Ture Oxenstjerna, en man icke utan fel, hade kommit i häftig tvist med en af Gyllenhjelms fogdar. Ture Oxenstjerna fick först en skrapa och måste sedan taga afsked, ehuru det skulle heta frivilligt [1]). Ytterligare beslöt drottningen, att riksskattmästaren Gabriel Bengtsson Oxenstjerna skulle resa till Riga, som generalguvernör öfver Liffland. Högst ovanligt var att till en sådan plats taga någon af de höga riksämbetsmännen. Det hjelpte ej. Mannen ursäktade sig med framskriden ålder; det hjelpte ej heller; han måste resa [2]). Året derpå sände Kristina äfven rikskanslerens yngsta och mest älskade son Erik Oxenstjerna till Estland som guvernör [3]) öfver nämnde land.

Det var vid denna tiden, som unga Magnus De la Gardie började vinna serdeles ynnest och förtroende hos drottningen. Man påstår, att hon velat nämna honom

---

[1]) *Riksark.* Rådsprot. d. 17 och 19 Febr. och 10 Maj 1645.

[2]) S. st. d. 27 Febr. 1645.

[3]) S. st. d. 9 Jul. 1646.

till riksråd, ehuru blott 23 år gammal och ännu på intet sätt i det allmänna utmärkt; samt att rikskanslern med allvar satt sig deremot; och man tror, att detta var första anledningen till utbrottet af Kristinas ovilja. Tvisten måtte ha varit häftig, ty drottningen visade från denna tid mera öppen ovilja mot Oxenstjerna. Hon mottog med synbart välbehag klagomål mot hans son, Johan; och uppmanade Chanut att uti statsangelägenheter underhandla med unga De la Gardie; detta, som Chanut sjelf trodde, endast för att förarga den gamla rikskansleren. Det lyckades. Våren 1646 afhöll denne sednare sig någon tid från rådsöfverläggningarna, förebärande sjukdom. Många trodde, att rätta orsaken var missnöje. Säkert är, att han redan nu började tala om att draga sig undan från göromålen.

Innan vi framställa fortsättningen af denna märkvärdiga tvist, är nödigt att med berättelsen vika något tillbaka.

SJUNDE KAPITLET.

OENIGHETEN EMELLAN JOHAN OXENSTJERNA OCH ADLER SALVIUS.

Redan i föregående del hafva vi nämnt några ord om den oenighet, som i Osnabrück uppstod och allt framgent fortfor mellan de Svenska fredsombuden, Johan Oxenstjerna och Adler Salvius. Första och förnämsta orsaken låg i båda herrarnes lynnen. Oxenstjerna var högdragen, envis, häftig och med en ofta stötande öppenhjertighet. Salvius hade äfven sin stolthet, var dessutom egenkär, retsam och bakslug. Redan 1641, eller första året de arbetade tillsammans, uppkom ömsesidigt missnöje. Uti ett af sina bref gjor-

de Salvius den anmärkningen, att *man till Grotius borde använda excellens-titeln, emedan mannen vore ambassadör, en värdighet, som är näst den kungliga.* Några ansågo detta vara en vink, att Salvius, som sjelf blifvit ambassadör, önskade samma tittel och ansåg sig som Oxenstjernas vederlike. Så togs det förmodligen af denne sednare, hvilken var riksråd och ansåg sig som sådan högt öfver både Salvius och ambassadörsskapet. Han svarade bittert, bland annat, att *han icke ansåg sig behöfva mottaga några rättelser af Salvius.* Denne började då tala om *sin 22-åriga tjenstgöring, sin långa erfarenhet m. m.* [1]). Trätan blef ryktbar och kom snart till fadrens, den gamla rikskanslerens öron. Denne ogillade bådas uppförande. I bref till sonen yttrade han: *Mig är hela detta oväsende ganska ledt. Salvii lynne, hans sätt att skrifva och vara är från hans ungdom mig noga bekant; och önskar jag, att han sig bättre styra kunde, hvilket ock vore honom sjelf nyttigt. Men så hafver jag ock derjemte hos honom funnit många goda egenskaper, samt redliga afsigter och stora förtjenster mot fäderneslandet; och tror jag fuller, att, om han gifvit dig någon tillrättavisning, så har det skett i god afsigt. Jag vill ej neka, att någon hans stolthet och egenkärlek kunnat vara med i spelet. Men, så mycket jag af dina skrifvelser kan döma, far också du vilse och låter din obetänksamhet sticka fram rätt så mycket, som han sin. Om han med alltför stor påflugenhet gifvit dig tillrättavisningar, så förefaller det mig, som du sådana med allt för stor högdragenhet tillbakavisat. Att du stundom behöfver påminnelser, finner jag af dina bref till regeringen; emedan du icke ens uti dessa kan dölja din harm. — Du har ju länge setat i kansliet och läst alla Salvii bref, i synnerhet under den tiden, då han låg i trist med*

[1]) *Riksark.* Acta Salviana. Fol. T. V. J. Oxenstjerna till Salvius. Stralsund. d. 10 Dec. 1641.

herr Johan Banér. Du borde derföre känna mannens lynne och skrifsätt; och om han ock visade någon inbilskhet, kunde du väl låta sådant gå obemärkt förbi. Att du i din tjenst ingen påflugenhet eller förakt lider, det gillar jag högeligen; men var ej heller för mycket lättrörd! Om du vill handtera fäderneslandets angelägenheter, så måste du i tid lära dig taga goda råd. Om fåfänga ting skall du ingen strid börja, ej heller svedja allt, som ludet är. Sedan rikskansleren fått läsa alla under trätan vexlade bref, utföll hans omdöme mera gynnande för sonen, och han erkände, det Salvii skrifvelser varit opassande; han fortfor dock att äfven ogilla sonens, och härmed afstannade tvisten för den gången.

År 1643 utbröt den å nyo. Johan Oxenstjerna ansåg sig hafva flere orsaker till missnöje; t. ex. att vården af Fransyska och Holländska underhållspengarna fortfarande anförtroddes åt Salvius ensam; att Torstenson anmodat Johan Oxenstjerna bedja Salvius snart skicka penningar till hären, hvilket uppdrag Oxenstjerna ansåg under sin värdighet; — att Salvius illa upptagit, så väl det Oxenstjerna kallade sig *caput legationis* [1]; såsom ock att han bedt Salvius fara förut till Osnabrück och besörja rummens iordningsställande o. s. v. Alla dessa klagopunkter hade Oxenstjerna i bref till fadern framdragit. Denne svarade: *Mig är ledt, att du om förefallande ärenden på sådant sätt dömmer. Du stöter dig derpå, att penningarnas förvaltning blifvit nu som förut anförtrodd åt Salvius ensam. Det är dock till ditt eget bästa; ty ett sådant uppdrag gifver ingen ting annat än bekymmer och förtal. Ju mindre du hafver om händer, desto mindre blifva ock både ansvar och besvär; och jag tror, att fredsunderhandlingarna ensamma skola gifva dig nog att göra. — Du sticknas öfver herr Torstensons anhållan om ditt förord hos Salvius. Hvad betyder sådant?*

---

[1]) Hufvudman för beskickningen.

Skulle denna begäran vara dig till vanheder, då vore det också för mig, ja drottningen sjelf en skam att mottaga en dylik anhållan, hvilket dock kan hända, och ofta händt. Du vet ju, att enhvar har sitt anförtrodda uppdrag, och fordrar att blifva med höflighet anmodad om det, som på honom beror. Så måste vi alla bedja, den ene den andre. Du kan väl icke begära, att åt dig skall anförtros oinskränkt magt öfver allt? Om du hade den erfarenhet som jag, så vore du glad, att ej behöfva sjelf afgöra, utan blott hos andra förorda saken; ty om du då rätt handterade den, skulle, i händelse af bifall, hedern falla på dig; men i händelse af vägran, hatet på en annan. — Ytterligare vet jag ej, hvad det är för ett nyligen uppkommet ordasätt, detta c a p u t l e g a t i o n i s*, som nu så ofta omtalas. Det kan väl så för hederns skull benämnas, men du sjelf bör icke mycket tala derom. Du och de andra ombuden vid fredsverket ären kamrater med lika magt och lika värdighet, fast på olika platser: och vore bättre, att hvarandra inbördes ära, än otidigt tvista om sådan fåfänglighet. Det misshagar mig, att du min son ej är mer allvarlig till sinnes, utan låter dig af sådana små saker uppröras. Var dock öfvertygad, att jag icke skall lida, det någon skymf dig tillfogas, och att jag är om din heder lika så ömtålig som om min egen. Slutligen kan jag icke gilla att du velat till Osnabrück förut skicka herr Salvius, som din skaffare, likasom ingen annan kunde åt dig ställa bänkar och bord i ordning. Jag kan väl sluta till hans tankar, när han ser dig vilja begagna honom till förbud och hofmästare. Det vore godt, om enhvar bedömde andras sinnelag efter sitt eget, så beginges ej så många fel här i verlden.* Efter denna allvarsamma skrifvelse afstannade tvisten återigen.

För öfrigt synes det, som äfven Salvius å sin sida gifvit många anledningar till oenigheten, ehuru ingen närmare kännedom härom hunnit till efterverlden.

Förnämsta underrättelserna angående tvisten finnas nemligen i den gamle rikskanslerens bref, och denne tyckes hafva ansett nödigare att rätta än att urskulda sonen, hvarföre han ock mera framdragit dennes än Salvii fel.

År 1646 utbrast fiendskapen å nyo, och på ett vådligare sätt. Till den förra personliga oviljan emellan begge fredsombuden kom den nu myndiga drottningens vidriga tänkesätt mot Oxenstjernorna, både far och son. Af denna orsak slöt hon sig till Salvius, och skänkte honom odeladt förtroende och så mycket skydd som möjligt. Salvius sökte att påskynda freden, äfven genom nedsättandet af Sveriges fordringar. Driffjedern härtill må nu hafva varit verklig öfvertygelse och fredskärlek, eller ock lycksökeri, antingen hos Kristina eller hos Frankrike; härom är svårt att döma. Men just detta ämne blef stridsäpplet emellan drottningen och Salvius å ena, samt båda Oxenstjernorna å andra sidan.

Det var i slutet af 1646, som man i Osnabrück förde den häftiga tvisten, huruvida Sverige skulle bekomma hela Pommern eller blott en del deraf med Wismar och Bremen. Svenska fredsombuden hade fått befallning gifva vika, men blott i yttersta nödfall. När detta nödfall inträffade, derom var just frågan och tvisten. Salvius ville tämligen snart åtnöja sig med För-Pommern, Rügen och Bremen m. m.; ty, sade han, *man bör ej spänna bågen för högt*. Detta var också Kristinas mening och i synnerhet Franska partiets önskan. Oxenstjernorna deremot och deras vänner yrkade enträget, att man i dess ställe borde mottaga det af kejsaren och af Tyska riket erbjudna hela Pommern, oaktadt Brandenburg vägrade sitt bifall dertill. Uti November månad hade likväl Svenska fredsombuden gifvit vika, och afstått Hinter-Pommern. Axel Oxenstjerna ogillade denna eftergift ganska mycket [1].

---

[1]) Se 8:de delen pag. 72.

Uti handbref till sonen rådde han denne, att om Brandenburg genom ytterligare inkast gåfve någon förvändning dertill, söka på godt maner återtaga det gjorda beviljandet, och sedan hålla sig fast vid hela Pommern. *Du bör,* skrifver han, *häruti arbeta till fäderneslandets bästa, så vidt sig göra låter. Men, om af orsaker, som ej må nämnas, man icke kan komma längre, och blifver stormen allt för häftig, så hjelper föga streta deremot. Jag känner nogsamt lynnet och afsigterna hos dem, som nu styra Sverige, har ,också ännu af dem min dagliga och dryga del. Jag ser fäderneslandets skada och vanheder för ögonen, så att det för ett ärligt hjerta och rettigt hufvud är den största harm. Om ej Gud, ära och samvete hållit mig qvar, hade jag längesedan lemnat min plats. Men Seneca säger: Var ej alltför envis på dina föresatser, utan följ dit ödet leder. När allt bemödande är fåfängt, måste man bruka tålamod och lämpa sig efter tiden. Detta är den ytterlighet, till hvilken den förståndige bör komma. Den synes för många besvärlig; men, om den ej iakttages, så skall hela verket snart brytas sönder. Det är dock bättre hafva någon ordning än ingen.* Fadrens uppmaningar måtte hafva inverkat, ty snart derefter klagade Chanut hos Kristina, att Johan Oxenstjerna sökte hindra freden. Dessa klagomål blefvo välkomna. Kristina yttrade sig med mycken bitterhet öfver Johan Oxenstjernas uppförande; utmålade sjelf alla de förskräckliga följder och krigeländen, som af hans motsträfvighet kunde föranledas; sade, att *han borde inför Gud och menniskor ansvara derför* o. s. v. Chanut tyckte sig likväl hos Kristina under alla dessa utbrott märka en hemlig glädje, att den af henne hatade Johan Oxenstjerna visade verlden sina fel och huru liten del han borde hafva uti äran af fredsslutet. Det var också allmänna öfvertygelsen, att Johan Oxenstjernas uppförande blifvit öfverenskommet, kanhända föreskrifvet af fadern; så att allt hvad, i detta häuseende sades eller gjordes mot

den förre, kunde också anses vara rigtadt mot den sednare.

Salvius hade vid denna tid för Fransmännerna omtalat, att Sverge ämnade i nödfall eftergifva också sina anspråk på Stettin. Detta hans uppförande väckte allmän ovilja, och förmodligen var det i anledning häraf, som Johan Oxenstjerna skref till regeringen i Sverge ett bref, som innehöll några bittra utfall mot Salvius. Det ankom, just när Chanut, i afsigt att till Frankrikes vinst nedsätta Sveriges fordringar ifrigt retade Kristina mot båda Oxenstjernorna och mot deras ihärdighet. Brefvet blef uppläst i rådet. Axel Oxenstjerna tog hetta dervid och utfor med häftighet öfver Salvius. Då alla i rådet tego, yttrade Kristina sjelf, *det hon ej kunde tåla, att man på sådant sätt angrepe en frånvarande, som ej kunde försvara sig.* Ordvexlingen mellan henne och rikskansleren blef tämligen häftig. Efter någon stund upplöstes rådet utan att hafva fattat något beslut. Just som drottningen kom derifrån, uppvaktades hon af Chanut. Hon var då mot Johan Oxenstjerna ganska uppbragt, och talte om, att sätta Salvius och de Fransyska fredsombuden till väktare öfver honom. *Om dessa märkte och kunde bevisa, att han motarbetade freden, skulle de derom samfäldt aflåta till henne ett bref, hvilket hon sedan kunde uppvisa i rådet.* Till Salvius skref hon egenhändigt, tackade för hans uppförande *och försäkrade att, om också en och annan sökte svärta, skulle drottningen dock aldrig tillåta dem störta honom. Om Salvius komme väl hem, ämnade drottningen med ord och gerning visa, att hon vore och förblefve honom välbevågen.* Huru Salvius i anledning häraf uppfört sig mot Johan Oxenstjerna, och hvad vidare förelupit, veta vi ej. Det synes emellertid säkert, att Kristina verkställde sitt ofvannämnde förslag, neml. att åt Fransmännen anförtro en slags hemlig uppsigt öfver Johan Oxenstjerna; ja att hon till och med begärde, det de skulle skaffa henne bref och handlingar, i stöd af

hvilka hon kunde angripa och störta båda Oxenstjernorna. Detta hennes förbund med utlänningen mot sina egna ministrar hölls ej mera hemligt, än att Frankrikes fiender, Spaniorerna, kommo under fund dermed. För att skada Frankrike berättade de förhållandet genast för Johan Oxenstjerna. Så kom det snart till både drottningen och rikskansleren. Den förra blef högeligen harmsen och nedslagen; men dolde dessa känslor under slöjan af en stolthet, som ej aktade, hvad Oxenstjernorna tänkte om förhållandet. Dessa sednare kunde ej göra annat än tåla och tiga.

Trätorna emellan Johan Oxenstjerna och Salvius hade återigen tagit fart, man vet ej numera af hvad anledning. Men i Januari 1647 skref rikskansleren sålunda: *Käre son! Jag måste ogilla, att du icke ens i skrifvelserna till drottningen förmår styra din penna. Du nöjer dig icke med att låta omständigheterna tala för sig sjelfva, utan släpper ock ditt onda lynne fram med en hop förtretliga ord, såsom krasslare, skråla, skrika, kinka, o. s. v. hvilka mindre skada din fiende, än utmärka, att du sjelf icke hafver magt öfver ditt eget sinne. — Du klagar i flere dina bref, att jag håller med Salvius, så att han kan le åt din ovilja. Käre son, läs rätt och döm rätt mina bref. Jag känner noga Salvii lynne och fåfänga, hvilka med åren och äran tagit till, och kanske af andra än mera uppäggas. Jag gillar ingalunda hans inbillningar; men förmår icke undanskaffa alla fantaster, eller förändra deras hufvud. När du hinner stiga mina trappor och år uppföre, skall du finna, att dylika förhållanden ej kunna botas så lätt, som mången tror och den nödställde fordrar. Att jag ej förmår ytterligare hjelpa dig mot Salvius, det måste så du, som jag, lida. Hvad du har att lida, vet jag ej, om det kan liknas vid det, jag länge och kanske ännu drager. Var dock viss derom, att jag mer än väl känner, det ganska stora vedervärdigheter hafva nu i många år tryckt dig; men du måste ej derföre*

mista mod och manliga råd. Bit tänderna tillsammans; se på saken, fäderneslandets ära och tjenst, och låt all fåfänga fara. Om ej Salvius hade stöd här hemma, om ej också härifrån hans inbilskhet och förslager underblåstes; tro mig, han skulle ej tala så högt. Sådant är verldens lopp. Den, som länge lefver och höga tjenster bekläder, måste vara underkastad afund, illvilja och mycket annat, hvilket ingen ärlig man kunde bära utan stöd af Gud och samvetet. Du känner nogsamt min belägenhet i förra tider; den har ej sedermera förbättrats. Jag måste nu mycket lida just af den, för hvars bästa jag allsköns möda och arbete mig underkastat, men hvilken ej är dessa uppoffringar värdig, och kan väl hända att också dina besvär sig derifrån härleda. Detta är min lott; det är ock din; kanske få vi båda än sämre. Men tag Gud till hjelp och råd och gör det rätt är. När tigas kan så tig! Hvad föraktas bör, det förakta! Hvad med åtlöje vederläggas bör, det le åt! Men hvad med äran ej lidas kan, det lid ej! Jag vågar icke anförtro pennan mera, ej vetande, i hvars hand brefven kunna komma.

Tvisten mellan Johan Oxenstjerna och Salvius sammansmälte från denna tiden helt och hållet med oenigheten mellan drottningen och rikskansleren, och bör således tillsammans med denna framställas.

ÅTTONDE KAPITLET.

OM OENIGHETEN MELLAN DROTTNING KRISTINA OCH OXENSTJERNORNA ÅR 1647.

Ett vigtigt och under loppet af detta år förekommande tvisteämne var trosbekännelsen. Redan uti

föregående del hafva vi berättat, huru drottningens lärare, Johannes Matthiæ, tog liflig del uti Duræi bemödande att förena Lutherska och Kalvinska lärorna. Johannes Matthiæ behöll dock till en tid dessa tänkesätt för sig sjelf; men när han år 1644 tillträdde Strengnäs biskopsstift, höll han ett inträdestal, som sedan utgafs under namn af *Idea boni ordinis in ecclesia Christi* [1]. I denna bok framställde han några satser, hvilka åsyftade en sammanjemkning af båda bekännelserna. Boken väckte så mycket mer uppseende, som man visste, att författaren stod i hög nåd hos drottningen. Superintendenten i Kalmar tog sig likväl dristighet uppå och utgaf mot den samma några anmärkninger och tillegnade dem åt rikskansleren. Johannes Matthiæ lät af trycket utgå en försvarsskrift, måhända i något för häftiga ordalag. Emedan saken låg honom ömt om hjertat, drog han den också fram vid den riksdag, som 1647 i Januari sammanträdde. Men detta försök misslyckades. Hela presterskapet blef oroligt och klagade, att Johannes Matthiæ ville insmyga Kalvinska bekännelsen; och emedan Kristina misstänktes gynna sin lärare, ingick ståndet med en anhållan, att rådet måtte vaka öfver den sanna trons upprätthållande i riket. Så var ärendet nära att blifva en partisak mellan rådet och presterskapet å ena och Kristina, hofpartiet och biskopen å andra sidan. Den 17 Jan. hade saken redan förevarit i rådet. Rikskansleren önskade, *det Johannes Matthiæ aldrig utgifvit nämnde bok.* Drottningen svarade *att uti den samma funnes ingenting att tadla.* Oxenstjerna sade: *Den skall af våra Lutherska lärare näppeligen gillas, och Gud gifve, att församlingen ej för dess skull råkar i villervalla!* Drottningen inföll: *Gör ej så hårda beskyllningar mot boken! jag tager mycken del i densamma.* Oxenstjerna svarade: *Jag beder uti all underdånighet, att eders majestät icke måtte i egen*

---

[1]) Grunddragen till en god ordning i Kristi församling.

person försvara boken; ty då blifver den sista villan värre än den första. Kristina afbröt: *Jag försvarar den ej, ty hon försvarar sig sjelf.* Per Brahe sökte medla och Oxenstjerna började tala om *Sverges stora lycka att hafva blott en trosbekännelse och derföre inga lärotvister och deraf flytande olyckor* [1]. Tvisten tog dock åter fart och blef slutligen så allvarsam, att Kristina af harm utbrast i tårar, och rådet åtskildes utan att fatta beslut. Men i anseende till presterskapets ifver nödgades drottningen gifva efter, och Johannes Matthiæ måste aflemna en lugnande förklaring öfver sina ord. Tvisten skulle nu anses nedlaggd; men presterskapet anhöll att Formula Concordiæ måtte antagas som symbolisk bok för Svenska kyrkan; ett förslag, som Johannes Matthiæ sjelf måste skrifva under, men som aldrig erhöll Kristinas stadfästelse.

En annan orsak till fiendskapen tyckes sjelfva den ofvannämnde riksdagen hafva varit, ehuru öfver densamma hvilar mycket mörker. Ett rykte säger att dess sammankallande var föranledt af de mägtiga herrarna, som ville trygga, kanske utvidga sitt inflytande och för sådant ändamål införa åtskilliga förändringar i styrelseformen. Redan valet af landtmarskalk blef partisak. Kristina ville dertill hafva Bengt Skytte, rikskanslerens motståndare både å egna och fadrens vägnar. Det undanböjdes och man valde Axel Turesson Natt och Dag också af Oxenstjernornas motparti; hvilken dock af sjukdom blef hindrad. Då föreslogs Jakob Skytte, men denne afsade sig; så att till slutet fick drottningen enligt sin vilja Bengt Skytte till platsen [2]. Om sjelfva förhandlingarna har man ingen närmare underrättelse. Axel Oxenstjerna föreslog, *att sedan Danska kriget nu vore lyckligen afslutadt, borde landet befrias från den skatteförhöjning, som serskildt och uttryckligen endast för nämnde krig blifvit bevil-*

---

[1]) *Riksark.* Rådsprot. d. 14 Jan. 1647

[2]) *Riksark.* Rådsprot. d. 15, 19 och 20 Jan. 1647.

jad. En sådan befrielse, mente han, *skulle såsom bevis på ordhållenhet öka undersåtarnes förtroende för regeringen* [1]). Men detta förslag gick ej i verkställighet. Att Oxenstjerna under denna riksdag var, i frågan om Johannes Matthiæ, en presternas försvarare mot drottningen, hafve vi nyligen omtalat. Allt detta oaktadt lyckades det drottningen att vinna på sin sida de ofrälsestånden. Rikskanslerens ovän den bekante Nils Tungel nyttjades att underhandla med bönderna; och Per Brahe klagar, att drottningen för att göra sig mägtigare *började utså oenighetsfrön mellan stånden, hvari hon lyckades så väl, att ingen samdrägt kunnat sedermera inom riket åstadkommas.* Flere allvarsamma uppträden förelöllo, och vid besättandet af den lediga erkebiskopsplatsen kom drottningen åter med rikskansleren uti ordvexling, om de åtgerder, som fordom vidtogos mot biskop Rudbeck i Westerås [2]). Det ömsesidiga missnöjet gick så långt, att Oxenstjerna efter dessa uppträden länge afhöll sig från allt deltagande i rådets öfverläggningar. Torstenson hade vid denna tid kommit hem från Tyskland. Kristina smickrade och framdrog honom mycket, dels för hans verkliga och stora förtjenster, dels för att kunna ställa honom och hans anseende mot Oxenstjerna. I början af 1647 upphöjde hon honom till friherre och grefve, och det på en gång. Han förtjente det visserligen; men Gustaf Horn, ehuru vida äldre samt likaledes af fäderneslandet högt förtjent, blef dervid förbigången. Visserligen hade Torstenson varit lyckligare, och troligen skickligare. Horns förbigående ansågs likväl egentligen härleda sig från Kristinas ovilja mot Oxenstjernorna, ty Horn var rikskanslerens måg och denne nära tillgifven. Det synes som detta drottning Kristinas uppförande gått Horn nära till sinnes.

Häftigaste brytningen mellan drottningen och

---

[1]) S. st. d. 29 Jan. 1647.

[2]) S. st. d. 13 Mars 1647.

Oxenstjernorna skedde i anledning af fredsunderhandlingarna och serskildt i hänseende till den penningesumma, Sverge fordrade åt sina troppar. Frankrike yrkade skyndsamhet och eftergift, och Chanut förestållde Kristina, *att hennes benägenhet för freden vore af hela verlden känd; hon borde derföre ej låta hindra sig af rådet; ty deraf skulle hennes anseende lida.* Kristina svarade med klagomål öfver rikskansleren, och *att denne på egen hand skickat till Osnabrück föreskrifter, stridande mot de i rådet fattade besluten.* Hon blef af Chanut än mera uppretad och lofvade ändtligen att så mycket som möjligt påskynda freden, och att enskildt medelst handbref väpna Salvius mot Oxenstjerna och mot allt dröjsmål i underhandlingen. Efter all anledning var det i följe af detta samtal, som Kristina till båda fredsombuden affärdade följande gemensamma af henne sjelf uppsatta handbref. *Mine herrar! Jag lägger dessa få ord till det offentliga brefvet, på det jag med egen hand må upptäcka eder min fruktan, att freden genom några af mig icke fullt kända orsaker skall göras om intet. För att nu tydligen gifva eder min mening tillkänna, så veten, att jag framför all ting annat åstundar en säker och hederlig fred med kronans skadeersättning och soldaternas tillfredsställande, så godt utan fredsbrott ske kan; och för öfrigt, att ej längre sölas dermed, såsom hittills skedt är. Gören i annorlunda, så skolen i det för Gud, ständer och mig ansvara. Låten inga ärelystna menniskors infall locka eder från detta mitt syftemål, så framt i ej hafven lust att stå mig bleka och röda till svars derför. I skolen för visso veta, att hvarken myndighet eller höga slägters stöd skola hindra mig från att visa verlden det misshag, jag hafver till ett oförnuftigt uppförande. Jag är viss derpå, att om underhandlingen ginge sönder, så råkade jag genom edert förseende i en labyrint, hvarur jag icke kunde hjelpas, hvarken af edert förstånd eller af deras, som sådana förslag inblåsa,* m.

m. Brefvet var ställdt till både Johan Oxenstjerna och Adler Salvius; men åsyftade tydligen endast den förra. Detta bekräftas ytterligare af ett drottningens på samma gång till den sednare afsända handbref af följande innehåll: *Högtärade herr hofkansler! Jag skall med all nåd belöna eder trohet och flit att påskynda den högnödiga freden. Med det andra partiet, som söker honom förhindra, skall jag ställa mig så, att all werlden måste finna, det felet icke ligger hos mig, samt att rikskansleren ej förmår röra hela verlden med ett enda sitt finger. Öfverlemna mitt bifogade bref åt grefve Johan Oxenstjerna. Ehuru jag deri griper eder båda an, så är det dock honom ensam, jag åsyftar. Laga så, att Avaux*[1] *får veta innehållet, så att han finner min oskuld, och ej låter mig umgälla det andra partiets hat emot Frankrike. I sjelf mågen vara försäkrad derom, att jag skall hålla eder skadeslös, och belöna edra tjenster med riksrådsplatsen, hvilken, i veten, är den högsta i vårt fäderneslande. Funnes högre, skulle jag ej skygga för att densamma åt eder öfverlåta; all afund oaktad. Ni må väl säga, som Marius: contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam: mihi fortuna, illis probra objectantur*[2]*. — Gref Magni De la Gardies fördel anbefaller jag eder, som min egen. Mig vore af hjertat kärt, om jag kunde förskaffa honom Benfelden eller något dylikt. Tala vid d'Avaux härom! Jag hoppas, att han gerna iakttager tillfället att göra en så vigtig tjenst åt en af sina närmaste vänner, och tillika visa mig ett utmärkt prof af sin tillgifvenhet. Jag slutar härmed och befaller eder i Guds hand, jemnte förmaning att ej låta skymmeln skena öfver skacklorna. Stockholm d.* **10** *Apr.* **1647.**

---

1) En bland Frankrikes ombud vid Westfaliska fredsunderhandlingen.

2) *De förakta min ringa börd, jag deras oduglighet: mig förebrås lycka, dem nedrigheter.*

P. S. Låt mig få veta hvad grimaser grefve Johan gör, då han läser mitt bref till eder bägge. Johan Oxenstjernas svar är af den 10 Maj och lyder, som följer: *Jag måste bekänna, att eders majestäts sista bref hafver gått mig nära till sinnes, och kan jag ej förstå, hvarifrån de deri varande beskyllningar sig härleda. Jag måste ställa det till Gud och tiden, som allt annat och äfven detta engång yppandes varder. Men den, som kommit eders majestät att skrifva ofvannämnde bref, han skall, om jag honom finner, derföre engång stå mig till ansvar. Emedlertid om eders majestät behagar genomse de oss gifna förhållningsbrefven, så hoppas jag, att deraf skall inhemtas, det jag ingenting gjort, som med söt och oförnuftigt uppförande benämnas bör. Länge har jag för mina enskilda angelägenheter önskat befrielse från denna långa och mödosamma underhandling, men har i hopp om lyckligt slut icke velat dermed besvära. Nu då mina åtgerder ej mera gillas, öfverlemnar jag i underdånighet åt eders majestät att efter eget behag min person använda.* Några veckor derefter skref han ånyo sålunda: *Som herr Salvius troligen efter vana haft den äran att i enskilda bref underrätta eders majestät om åtskilligt härute, så har jag ansett öfverflödigt göra detsamma. Nu måste jag likväl i korthet nämna, att jag i fem veckors tid ifrigt arbetat på freden; men att det just varit herr Salvius och Fransmännerna sjelfva, som under allehanda förevändningar dragit på tiden och hindrat mig från att efterkomma den gifna befallningen. Det synes mig, som hade eders majestät åt min ämbetsbroder gifvit ett enskildt förhållningsbref, hvilket ej öfverensstämmer med det, som blifvit ställdt till oss båda gemensamt, eljest kunde han ej uppföra sig så, som han gör. Tiden skall det upplysa. Jag har imellertid velat nämna detta, för att ej få skuld för dröjsmålet, såsom jag fick i eders majestäts förra handbref, hvilket jag besvarat; ehuru eders majestät*

icke behagat upplysa mig, om mitt svar framkommit. Förhållandet lär hafva varit så, som Johan Oxenstjerna uppgaf. Det, som denna gång föranledde uppskofvet, var Kristinas eget bemödande att skaffa Osnabrück åt då varande gunstlingen grefve Wasaborg, för hvilket ändamål Salvius måste föra en hop hemliga underhandlingar. Detta var förmodligen ämnet för det enskilda förhållningsbref, som Oxenstjerna trodde Salvius hafva bekommit.

Johan Oxenstjerna lemnade sin far underrättelse om dessa uppträden och afskrifter af brefven. Den gamle förstod mer än väl, att det var honom, som drottningen förnämligast ville åt. Han råkade också häröfver med henne i en så häftig ordvexling, att han på stället begärde sitt afsked, hvilket hon också genast beviljade.

Drottningens förbund med Fransmännen mot sina egna ministrar; hennes under fredsverket visade släpphändhet i bevakandet af Sverges, men hennes envishet i bevakandet af gunstlingarnas fördelar; och derjemte hennes uppförande mot den förtjente rikskansleren väckte emellertid mycken ovilja hos alla, som kände rätta förhållandet; till och med hos de bättre bland Oxenstjernas motståndare. Per Brahe sade drottningen helt uppriktigt, att hon ej borde med förbigående af bepröfvade männer *skänka hela sitt förtroende åt en yngling, och åt en prest,* han åsyftade grefve Magnus och Johannes Matthiæ. Rådet lärer hafva gjort föreställningar om rikskanslerens oumbärlighet; och redan förut hade flere af dess anseddaste medlemmar börjat draga sig från öfverläggningarna, t. ex. Gyllenhjelm, och Jakob De la Gardie. Denne sistnämnde förblef sig lik. År 1645, när Kristinas förtroende till Axel Oxenstjerna började vackla, yttrade han i sittande råd, *att drottningen borde i afseende på de Tyska angelägenheterna hafva fullt förtroende för rikskansleren, hvilken kände och förstode dem bättre än någon annan* [1]).

---

[1]) *Riksark.* Rådspr. d. 18 Maj 1645.

När nu spänningen mellan henne och Oxenstjernorna antog ofvannämnde hotande utseende, uppträdde åter gamla De la Gardie; ehuru förut af ålder och blindhet oftast hindrad från allt deltagande i ärenderna. Man vet ej, om det denna gången skedde af egen drift, eller, enligt någras sägen på Oxenstjernas, enligt andras på hans egen sons begäran, hvilken sednare skulle hafva fruktat ytterligheter. Allt nog, han tillställde och deltog i ett nytt samtal mellan drottningen och rikskansleren, vid hvilket tillfälle en försoning tillvägabragtes och hvarefter gref Magnus med gemål sändes nedåt Vestergötland för att ej med sin närvaro reta sinnena. Om dessa uppträden skref gamla Oxenstjerna sålunda till sin i Osnabrück varande son. *Det handbref, drottningen dig och Salvius tillskrifvit, har ej litet oroat mig, och hafva derom mellan hennes majestät och mig några små trister förefallit. Genom riksmarskens bemedling är dock saken bilaggd; och skall det nu heta, att brefvet var skrifvet för att varna mot allt för mycken enträgenhet i edra påståenden. Men orden äro tydliga och klara; och huru man dem ock vänder, stå de likväl qvar och svida i ögonen. Hennes majestät förklarade sig slutligen ganska nådig mot mig och de mina. För min person skall jag nog veta finna mig; hoppas ock, att äfven du blifver vid godt mod, den falska sqvallraren till trots. Ett godt samvete är ett dagligt gästabud. Till slut skall också den goda saken segra, och spe komma för spottarens dörr. Gå du på din sida rätt fram; i medgång ej stolt, i motgång ej försagd; ej heller sjelfplågare! Qvälj dig ej öfver det, du icke kan hjelpa, ej heller öfver menniskors vankelmodigheter. Vet, att den på hög plats står, måste tåla, att från alla sidor vindarna på honom blåsa.* Kristina och rikskansleren sökte hädanefter undvika offentliga tvister, men inbördes oviljan förblef densamma i synnerhet på drottningens sida. Oxenstjerna fortfor hela sommaren igenom att afhålla sig ifrån rådets sammanträden. I Oktober fick man

den obehagliga underrättelsen, att Bäjern brutit stilleståndet, förenat sig med Kejsaren och höll på att alldeles tillintetgöra Karl Gustaf Wrangel och Svenskarna [1]. Då i nödens stund kallades Oxenstjerna åter upp i rådet och kom jemte Jacob De la Gardie, Gyllenhjelm m. fl. Rikskansleren synes hafva varit något smickrad af detta tecken till återvändande nåd, och sökte närma sig drottningen. Hon deremot bibehöll i hjertat sin förra ovilja och skref till Salvius sålunda: *Frukten ej för edra afundsmän! jag skall nog beskydda eder. Rikskansleren gör sig nu ganska ödmjuk; men, quidquid est, timeo Danaos et dona ferentes* [2]. *Jag finner alla dagar, huru på honom sannas Taciti ord om Tiberius: jam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat* [3]. Vid samma tid nämnde hon i rådet ett förslag att skicka rikskansleren till Hamburg för att som der blifvande Svenskt sändebud efterträda Rosenhane, hvilken skulle som ambassadör afgå till Paris [4]. I allmänhet fortfor hon att försumma Oxenstjerna, och då denne sednare begärde åt sin son förläningen af några gods på Ysedom, fick han afslag, ehuru Kristina redan länge slösat med dylika gåfvor. Äfven Johan Oxenstjerna erfor många och kännbara verkningar af drottningens fortfarande onåd. Upptröttad af ledsnad och harm begärde han formeligen befrielse från hela fredsverket; men Kristina, som fruktade uppseende och skada, befallde honom stanna qvar och tillhopa med Salvius bringa underhandlingen till slut. Oxenstjerna beklagade sig för fadren. Denne svarade: *Käre Son! Ehuru det vore mig obehagligt, om du efter så många års besvär skulle med oförrättadt*

---

[1]) Se åttonde delen femte kapitlet

[2]) *Jag fruktar Grekerna, äfven då de komma med skänker.*

[3]) *Tiberius förlorade krafterna, nästan kroppen, dock ej förställningsgåfvan.*

[4]) *Riksark.* Rådsprot. d. 28 Sept. 1647.

ärende lemna din plats; så skulle jag sådant likväl föga akta, utan önska dig skild från din Salvius, om det blott utan skam och skada ske kunde. Men när hennes majestät det ingalunda vill, så kan jag ej heller så hårdt yrka derpå. Käre son, hafver du trökat så länge och insupit så mycken förtret, så tröka ännu en liten tid! Bed Gud, och haf tålamod! Var viss att också jag hafver min dryga del, och till hjelp deremot endast Gud och samvetet! Tag du samma sköld, och låt Salvius sedan missbruka sin magt; han får nog en gång sina fiskar varma; laga blott, att eder ovänskap icke öppet utbrister eller skadar vårt fäderneslund!

Jemnte ofvanstående ämnen till missnöje kom också det förutnämnde ryktet om Axel Oxenstjernas afsigt att förmäla sin son Erik med drottning Kristina. Detta spordes först 1633, då Frankrike för att vinna rikskansleren erböd sig att understödja en sådan plan. Den blef då af Oxenstjerna förkastad och hördes ej vidare af förr än vid denna tid, då den förmodligen af hans ovänner framdrogs för att väcka mot honom drottningens ovilja; och det lyckades. Efter all anledning var det också för att förekomma sqvaller härom, som drottningen redan förra året bortsände unga gref Erik som guvernör till Estland. Fadren var troligen länge i okunnighet om den vigt, drottningen fästade vid nämnde rykte. Gamla Jakob De la Gardie var den, som af vänskap först gaf honom underrättelse om förhållandet. Rikskansleren behandlade likväl alltsammans, såsom blott prat; men vid det tillfälle, då han och drottningen afslutade sin så kallade förlikning, började Kristina sjelf beklaga sig öfver nämnde rykte. Axel Oxenstjerna skref derom till sonen på följande sätt; *Hennes majestät sade, att du och jag ej bättre kunde vederlägga ofvannämnde hörsagor, än om du gifte dig. Jag bekänner, att sådana rykten och inbillningar ej förtjente, att man på dem kostade ett enda ord, om man neml. hade med en annan person att göra. Nu*

synes klart, att våra illviljare begagna denna förevändning till att svärta oss och tyda allt till det värsta. Jag har derföre velat underrätta dig om ställningen; och emedan ditt ungkarlslif gifver anledning till åtskilliga tankar, som ehuru tomma och orättvisa, dock kunna skada, så anser jag dig böra förekomma allt sådant genom val af en dig värdig maka. Det var i anledning häraf, som Erik Oxenstjerna följande året förmälde sig med Elsa Brahe, dotter af den vid Lützen fallne Nils Brahe.

Johan Oxenstjerna hade blifvit enkling och inträdde kort derefter i nytt gifte med Margareta Brahe, syster till grefve Per. I några den tidens partiskrifter påstås, att Axel Oxenstjerna ifrigt arbetat på denna förbindelse för att derigenom vinna på sin sida den mägtiga motståndaren Per Brahe. Beskyllningen är osann. Uti flere ännu tillgängliga bref afrådde rikskansleren sin son från detta äktenskap i anseende till brudens framlidna ålder och föga hopp om arfvingar. Men det hjelpte ej hvarken hos sonen eller hos illviljarne. Giftermålet gick i fullbordan och rikskansleren fick skulden, och derföre också ökad ovilja hos drottningen, hvilken af dessa dubbla äktenskapsförbindelser mellan Braher och Oxenstjernor, de två mägtigaste slägter inom riket, såg uppstå ett parti, så starkt, att hon i längden knappast skulle kunna det samma öfverväldiga.

De som vid dessa mot Oxenstjernorna anlaggda stämplingar läto begagna sig till handtlangare, voro först hufvudmännen Magnus Gabriel De la Gardie och Salvius; sedan som mellanlöpare Gustaf Wasaborg och i synnerhet Nils Nilsson Tungel, sedan förra berättelsen känd som en af Danmark mutad kunskapare på Svenska regeringen. Denne hade med begagnande af tidsläget insmickrat sig hos Kristina och vunnit hennes förtroende i hög grad. Hon hänvisade Salvius till Tungel såsom den, *på hvilken hon fullkomligt litade.* Hon upphöjde honom till hofkansler och det taltes till

och med om rådsvärdigheten. Tungel besörjde den mellan drottningen och Salvius löpande enskilda brefväxlingen. Man finner ännu efter honom en mängd skrifvelser, fulla af bemödanden att förtala Oxenstjernorna och att på allehanda sätt ställa sig in hos drottningen, Salvius och Per Brahe [1]).

NIONDE KAPITLET.

FORTSÄTTNING AF TVISTEN MELLAN DROTTNINGEN OCH OXENSTJERNORNA.

Vid tidpunkten af westfaliska fredens afslutande stod Salvius uti serdeles nåd hos drottning Kristina. Orsaken dertill, utom hans stora skicklighet och många förtjenster, var det biträde han lemnade uti några kinkiga mål. Första betydliga tillfället härtill erböd sig under Magnus Gabriel De la Gardies beskickning till Paris. För att göra denna så lysande som möjligt hade Kristina utom andra medel enskildt tillåtit De la Gardie att af fransyska underhållspenningar lyfta 100,000 riksdaler. Summan uttogs och gick åt. Den var stor. Som den också var påräknad för härrens behof, så inlupo öfver dess uteblifvande genast klagomål, hvilka så mycket lifligare uppfattades af Oxenstjernska partiet, som detta alltid förklarat hela beskickningen öfverflödig. Kristina vände sig i förlägenheten till Salvius med ett bref af följande innehåll. *Ni vet, att jag låtit grefve Magnus upptaga* 100,000 *riksdaler i Paris. Emedan nu summan synes något stor, så börja några glunka derom, att dess uteblif-*

---

[1]) *Riksark.* Acta Salviana. T. IV.

vande skall förhindra de framsteg fältmarskalken Wrangel eljest kunnat göra. Ni kan lätteligen dömma, huru detta tal länder mig till förfång, häldst alla veta, det penningarna blifvit med mitt bifall uttagna. Om nu någon olycka sker, då skall man ej underlåta lägga den mig till last; ty alltid finnas de, som vilja göra nya välden förhatliga. I denna nöd flyr jag till eder, som alltid försäkrat mig om den trognaste tjenst; och vill jag nu sätta denna eder trohet och tillgifvenhet på det osvikligaste prof. Jag nödgas derföre utan vidare omsvep bedja eder på egen kredit anskaffa så mycket penningar, att nämnde summa kan för härens behof tillhandahållas. Jag försäkrar vid allt, det högt och dyrbart är, ja så högt, som någon försäkring kan göras, och ni sjelf henne åstundar, att jag skall hålla eder skadeslös, så att ni icke skall ångra detta handtag. Jag skall också i öfrigt visa min tacksamhet; och finnes i vårt land intet kall så högt, att ni icke kan det samma vänta, om Gud spar eder lifvet. Det tyckes som Salvius fullgjordt drottningens begäran. Han steg också mer och mer i gunsten. Redan i Jan: 1647 förklarade hon, *att Salvius skulle blifva riksråd, hvem som också lade sig deremot* [1]). Då man nämnde, att *Salvius af fruktan för ovänner icke ville återvända till Sverge,* yttrade hon: *så länge jag lefver, skola de ändå lemna honom i fred. Jag skall göra honom lika hög som de, och skulle redan hafva upphöjt honom till riksråd; men emedan kansleren nu någon tid varit borta, hade man sagt, att jag af fruktan passat på hans frånvaro* [2]). Vid ett annat tillfälle sade hon sig *längta efter Salvii hemkomst, skulle då beständigt hafva honom vid sidan, äfven i vagnen för att af en sådan lärare få undervisning om verldens tillstånd.*

---

[1]) *Riksark.* Acta Salviana. Tungel till Salvius. Sthm. d. 16 Jan. 1647.

[2]) S. st. d:o d:o den 18 Oct. 1647.

Emellertid ville hon med hvarje post hafva från honom enskilda bref. Rikskansleren kunde visserligen också sätta en sak väl på papperet; Salvii skrifter vore dock än bättre [1]. o. s. v. Jemnförelsen lär hafva hunnit och retat den gamle. Han skref vid samma tid till sonen sålunda: *uti sina bref fortfar din medbroder att efter sitt vanliga sätt öfverflöda med lärdom och framkasta en hop småsaker, likasom han för skoledjeknar läste Plautus och Terentius, och ville dervid visa sina kunskaper.* Kort härefter eller d. 27 Mars 1648 föreslog Kristina i sittande råd, att Axel Lilje och Johan Salvius måtte till rådsherrar upptagas. Enhvar insåg, att Salvius väl förtjent denna utmärkelse; men förslaget var dock för de flesta en nagel i ögat. Det stridde på sätt och vis mot 1634 års regeringsform, hvilken förbehöll rådsvärdigheten åt infödda adelsmän, då deremot Salvius var född ofrälse, ehuru sedermera adlad. Det stridde än mera emot vanan; ty för det mesta hade man hittils uti rådet upptagit endast sådana personer, som härstammade från landets äldre och anseddare slägter. Alldramest stridde det mot högadliga partiets stolthet. Slutligen, i anseende till den allmänt kända spänningen mellan drottningen, Salvius och Oxenstjerna, hade detta undantag från lag och häfd mycket sken af ett bemödande att förtreta Oxenstjerna. Det var således en partisak såväl mellan drottningen och Oxenstjerna, som mellan frälse och ofrälseständen. Allmänna uppmärksamheten var derföre mycket fästad vid målet. Uti rådet yttrade sig Per Brahe först. Han ansåg *Lilje värdig rådsämbetet, herr Salvius likaledes; så framt man ej kunde invända hans härkomst.* Gyllenhjelm sade: *Salvius är en gammal trogen och berömlig tjenare. Jag hoppas, att ingen af rådet är emot hans inträde; häldst han är uti kanslisakerna serdeles förfaren.* Kristina sade: *Salvius skulle utan tvifvel anses ganska skicklig, om*

[1]) S. st. d:o d:o d. 13 Dec. 164? . d. 11 Mars. 1648.

han vore af hög adel; men man bör just räkna honom till ära, att ingenting annat fattas. Brahe svarade: *Salvii egenskaper äro goda; dock vore bäst, om enhvar finge plats efter sitt villkor.* Kristina invände: *men, när man behöfver goda råd, så frågar man ej efter sexton anor.* Brahe svarade: *för denna plats fordras likväl stora förtjenster.* Kristina sade: *Salvius har ock förtjenster så stora, att de äro verldskunniga.* Axel Oxenstjerna yttrade: *när man ämnar intaga nya riksråd, plägar man ock höra de förut varande ämbetsbröderna.* Kristina sade: *man intager dem ock stundom, ämbetsbröderna ohörda.* Brahe invände: *man kunde dröja, tills freden blifvit afslutad. Undantaget passade då bättre såsom ett lysande bevis på statens tacksamhet. Men,* invände Kristina, *han rår ej för, om freden fördröjes eller tillintetgöres.* Brahe sade: *eders majestät gör efter godtfinnande. Jag har blott velat säga min mening.* Kristina återtog: *det är godt, ty då får också jag säga mina skäl. Mig är angeläget hafva dugligt folk. Om i gode herrar, hafven andvändbara söner, så skola de gerna antagas, dock endast om de i allt annat äro jemngoda. Rådsvärdigheten får ej stängas inom några få slägter.* Brahe sade: *men månne ej härigenom förvirring och oreda kan uppstå?* Drottningen svarade: *det är ej heller min mening, att det så om hvart annat ske skall. Men jag har lofvat Salvius denna befordran, ehuru han den visserligen icke begärt.* Oxenstjerna yttrade: *mot Lilje har jag ingenting. Som jag i afseende på Salvius kan synas partisk, beder jag underdånigast att slippa yttra mig om hans person.* Kristina sade: *rikskansleren är allt för ädelsinnad att låta något sådant på sig inverka.* Oxenstjerna yttrade då: *Salvius har tjenat väl; men också blifvit väl belönad. Rådsvärdigheten är den högsta, eders majestät i sitt rike kan bortgifva.* Kristina invände: *herr Johan Skytte, ehuru född ofrälse, blef ändå riksråd.* Oxenstjerna svarade: *han var en man af*

stora egenskaper och stora förtjenster, hade varit konungens lärare, förestått räknekammaren och vigtiga beskickningar. Jag sjelf rådde dertill. Herr Salvius har ock stora förtjenster, som kräfva uppmärksamhet. Eders majestät gör, som hon vill. Kristina sade: *om min salig far lefvat, så hade Salvius långt för detta varit riksråd.* Oxenstjerna svarade: *det vill jag för Gud betyga hade aldrig skett; och det kunde jag väl säga herr Salvius i ögonen.* Nu befallte Kristina omröstning. Yngsta rådsherren, Gustaf Oxenstjerna, son af förre riksdrotsen, sade: *herr Salvius är ganska skicklig, men ej af riddare eller väpnareklass. Jag hoppas derföre, att han icke mot lag och privilegier varder oss påtvingad.* Sex rådsherrar, alla mindre ryktbara män, anförda af Gyllenhjelm, röstade för Salvii intagande. Per Brahe samt båda Oxenstjernorna, Gabriel Bengtsson och Axel röstade emot; således sju, för och fyra emot. Kristina sade: *efter han är både skicklig och behöflig, så måsten i hålla till godo, att jag ser på dessa egenskaper. Jag hoppas, att ingen blifver deröfver misslynt; och att rikskansleren, som är en ädelsinnad herre, icke låter detta sig något bekomma.* Dermed var saken afgjord och Salvius riksråd. Likväl fick han betala den äran drygt nog. Oaktadt Kristinas ofvan anförda löften om betalning, var hon dock vid Salvii död skyldig honom 146,000 riksdaler, och lånte sedermera af enkan ytterligare 50,000, hvilka summor troligen aldrig blefvo betalda.

Missförståndet angående fredsunderhandlingen fortfor. Kristina kom ej ur den förblindelse, hvari Fransyska partiet försatt henne, neml. att rikskansleren motarbetade freden i allmänhet. Då denna var nära att afslutas, skref hon till Salvius: *Nu få vi godt köp på långa näsor här hemma;* och kunna säga:

Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni — Sat Sapienti [1]*!*

[1] *Segrarens sak var Olympens behag; den besegrade Catos — I förstån mig väl?*

Under loppet af 1648 yppade sig också ett annat oenighetsfrö. Enkedrottning Maria Eleonora ville komma tillbaka till Sverge. Ärendet föredrogs uti rådet och alla, äfven Axel Oxenstjerna, röstade för bifall, och visade sig i allmänhet eftergifvande för enkedrottningens önskningar [1]). Sedan hon anländt till Stockholm, det var i Aug. 1648, gjorde rikskansleren henne sin uppvaktning. Man känner icke de närmare omständigheterna vid detta besök; dock berättas, att en häftig ordvexling förefallit, och att rikskansleren i anledning deraf begärde och fick tillstånd att resa till sina gods.

På hösten samma år och efter återkomsten till Stockholm, fick rikskansleren ett så häftigt anfall af slag, att man till och med tviflade om vederfåendet. Det finnes ej antecknadt, att Kristina under denna långvariga sjukdom hedrade honom med något enda besök. Äfven 1649 fortfor oviljan. Under riksdagen samma år hade rådspartiet sina sammankomster hos Axel Oxenstjerna; drottningens anhängare deremot hos Bengt Skytte, då för tiden hennes förtrogne handtlangare. Spänningen var allvarsam och i staden berättades allmänt ett rikskanslerens yttrande: *man vet nog, huru mycket man efter svensk lag är en konglig fröken skyldig.* Likaså berättades, huru han, i fråga om striden mellan konungen och parlamentet i England, tog det sistnämnde i försvar. Då frampå hösten rikskanslerens fru dog, bevistade Kristina icke begrafningen, ehuru hon eljest plägade med sin närvaro hedra alla högre personers likbegängelser. Hon skyllde uteblifvandet på illamående. Året derpå eller 1650 inföll den märkvärdiga riksdagen, hvars uppträden vi framdeles skola närmare beskrifva.

Axel Oxenstjernas förtjenster, erfarenhet och anseende voro så stora, att oaktadt drottningens onåd var öppet visad och allmänt känd, funnos dock få, som vå-

---

[1]) *Riksark.* Rådsprot. d. 18 Febr. 16 Jun. 1647.

gade eller ville stöta honom för hufvudet. De, som ej skonade honom af aktning och öfvertygelse, gjorde det dock af beräkning; ty något hvar tog för afgjordt, att de stora egenskaperna skulle snart göra honom åter gällande. Midt under den största onåden sökte Kristina sjelf uti kinkigare förhållanden hans råd, t. ex. vid Bäjerns stilleståndsbrott 1647, Polska konungavalet 1648, o. s. v. Franska sändebudet Chanut, ehuru genom ämbetspligt Oxenstjernas motståndare, och kanske den farligaste, uttalar på flere ställen sin stora aktning för rikskansleren, och det är ej svårt att se, det han mången gång högre värderade Oxenstjerna, som gjorde Frankrike emot, än drottningen, som gjorde Frankrike till viljes. En gång lade han sin hand på rikskanslerens axel och uttalade följande för tillfället sammansatsatta vers:

Axis hic est, circum quem totus volvitus orbis [1]).

Han sökte bibehålla Oxenstjernas välvilja, så af öfvertygelse som beräkning. Han klagade öfver svårigheten att underhandla i Sverge; ty man fick ej uteslutande hålla sig till hvarken drottningen eller Oxenstjerna af fruktan att stöta den försummade; och man fick ej heller för någondera visa denna sin dubbla fruktan. Likväl förekommer ett märkeligt undantag från detta sista förhållande neml: ett exempel, att Kristina vid något tillfälle biföll ett Chanuts förslag, men också på samma gång hans bön att få vända sig till rikskansleren med samma förslag, och dervid dölja, att drottningen redan bifallit saken, på det ej rikskansleren skulle anse sig förbigången. Den sluge Mazarin hade också uttryckligen befallt Fransmannen att uppföra sig med all grannlagenhet mot rikskansleren, fastän denna för tillfället var i onåd.

---

[1]) *Detta den axel är, kring hvilken verlden sig hvälfver.*

TIONDE KAPITLET.

OM MAGNUS GABRIEL DELA GARDIE.

Jakob De la Gardie och Ebba Brahe hade tillsammans fjorton barn. De trenne äldsta dogo vid späda år. Den fjerde i ordningen var den sedermera så ryktbara Magnus Gabriel De la Gardie, född i Revel d. 15 Oct. 1622. Första undervisningen erhöll han i föräldrarnas hus och var nog lycklig att till lärare bekomma den utmärkte Mylonius, sedermera adlad under namnet Björnklou. Med lätt fattning gjorde unga De la Gardie snabba framsteg och redan vid tolf års ålder höll han inför rikets församlade ständer ett latinskt tal öfver Gustaf Adolfs död. Om ock Mylonius hade mesta förtjensten deraf, så bevisade dock försöket de goda tankar, man hade om den unga ädlingen. Samma år eller 1635 for han med sin lärare till Uppsala. Här arbetade han flitigt, höll flere latinska tal och valdes slutligen 1639 till akademiens *Rector illustris*. Det var under denna tid, som han hos en och annan af professorerna studerade tillsammans med sitt årsbarn, pfaltsgrefven, sedermera konungen Karl den tionde Gustaf.

År 1640 anträdde han i sällskap med unga Erik Oxenstjerna en utrikes resa och uppehöll sig derunder någon tid i Holland, mest i Leiden, der han under den lärde Boxhornius läste Taciti verk. Dessutom skulle han jemnte studier vinnlägga sig om kroppsöfningar, samt krigs- och befästningskonsten. För detta sednare ändamål besåg han noga flere af de holländska fästningarna och infann sig tvänne gånger i lägret hos prins Henrik af Oranien för att närmare lära känna dennes fältordning. Härifrån togs vägen till Frankrike, der han blef på det mest smickrande sätt mottagen, ic-

ke blott för faderns och den fransyska härkomstens skull, utan ock för sitt eget älskvärda uppförande. Prinsen, sedermera konung Ludvig den fjortonde skänkte honom sitt porträtt med diamanter, värderadt till 10,000 R:dr; drottningen en ganska dyrbar ring, och Mazarin erböd ett regemente, hvilket den unga grefven likväl i enlighet med föräldrarnas önskan icke mottog. Gamla Jakob De la Gardie rådde honom dessutom att snart flytta från Paris till någon mindre stad för att kunna ostördare egna sig åt studier och öfningar. Från Frankrike skulle resan fortsättas till Italien; men vid underrättelsen om den mot Danmark 1644 utbrustna fejden, skyndade grefve Magnus (så kallades han vanligen) hemåt för att i samma krig deltaga. Han tjenstgjorde någon tid under Gustaf Horn; men när fälttåget slutade, återvände han om hösten 1644 till Stockholm.

Här väckte han innan kort allmän och fördelaktig uppmärksamhet genom goda kunskaper, lyckligt umgängessätt, hedrande uppförande samt ett serdeles behagligt utseende. Han var en vacker och välväxt herre; hela hans väsende en angenäm förening af höghet och behag förskönade genom den liflighet, den själens och kroppens hälsa, som en i allo vårdad ungdom gifver. Med dessa egenskaper vann grefve Magnus snart den unga just då myndiga drottningens ynnest, och det i hög grad. Redan första dagarna af år 1645 utnämndes den 22:åriga ynglingen till öfverste för lifgardet, med 1,500 riksdalers årsunderhåll utöfver den vanliga lönen. Genast började förtalet fästa sig vid den stora tillgifvenhet, drottningen visade för den unga och sköna ädlingen; och somliga gissade, att hon ämnade förmäla sig med honom. I några dåtidens partiskrifter finner man till och med påståendet, att gamla Jakob De la Gardie skulle med flit låtit gifva Kristina en lättsinnig och fransysk uppfostran, på det hon så mycket lättare skulle fatta tycke för grefve Magnus, och denne sålunda kunna uppstiga på konungatronen; ett rykte, i alla hänseenden

osannt och osannolikt; dock af många trodt. Detta likasom andra dylika gissningar och sägner förargade emellertid drottningen. Kanske var det för att göra slut derpå, som hon önskade bortgifta gref Magnus med sitt syskonbarn, unga pfaltsgrefvinnan Maria Eufrosyna. Orsaken till valet synes hafva varit verklig välvilja dels för pfaltsgrefvinnan, dels för grefve Magnus, hvilken allt ifrån sitt adertonde år hyst för sistnämnde furstinna en varm tillgifvenhet och nu, som det tyckes, verkligen friat. Kristina ville äfven genom denna förbindelse med sjelfva konungaslägten gifva än mera anseende åt sin gunstling. Hon visade mycken ifver i saken och förordade densamma hos gamla pfaltsgrefven. Redan i Mars 1645 firades den högtidliga förlofningen.

Kristina ville vid denna tid upphöja den blott tjugutvååriga grefve Magnus till riksråd. Axel Oxenstjerna satte sig deremot och föreställde, *att grefven vore för ung och oerfaren*; *att rådsvärdigheten borde hållas i helgelse* o. s. v. Troligen fick han medhåll inom rådet, ty drottningen måste gifva efter; men för att skaffa gunstlingen tillfälle att utmärka sig och samla förtjenster, föll hon på den tankan att till Fransyska hofvet afsända en beskickning, och i spetsen för densamma unga grefve Magnus. Uppdraget var att *lyckönska till fransyska vapnens framsteg; att tacka för fredsunderhandlingen vid Brömsebro; att uppmana till trofasthet i förbundet och till ökade troppar i Tyskland, att varna för Bäjern* o. s. v. Flere bland de uppgifna ärenderna voro toma ceremonier, och alla hade ganska väl kunnat uträttas af det vanliga sändebudet. Rikskansleren satte sig derföre emot hela företaget såsom öfverflödigt och alltför dyrt. Det hjelpte ej. Kristina dref sin vilja igenom [1]). Man insatte till och med det uttryckliga tillägget, att beskickningen skulle ske med prakt såsom den första under drottningens egen regering [2]). Och så skedde äfven. Sällskapet ut-

[1]) Uti rådsprotokollen saknas bladen för denna dag.
[2]) Rådsprot. d. 30 Apr. 1646.

gjordes å Kristinas vägnar af en hofmarskalk, två kammarherrar, sexton utvalda ädlingar, trettio dylika frivilliga, åtta garder, fyra pager, sex lakejer och fyra trumpetare, allt af drottningens folk. Af egna tjenare hade grefve Magnus dubbelt så många. Dessutom medföljde unga pfaltsgrefven Adolf Johan, dels såsom hörande till sviten, dels för att derute öfva sig i studier och idrotter. Slutligen anmärkte gamla pfaltsgrefven, det man också borde hafva i sällskapet någon, som förstode och vore van att sköta underhandlingar, och han föreslog dertill Strassburg, hvilken förut varit svenskt sändebud i Konstantinopel; och som också blef antagen. Sällskapet utgjordes nu af 200, andra säga 250 personer. Sedan gref Magnus redan tagit afsked, anställde han till drottningens ära en serdeles präktig högtid. Man satt vid bordet uti fem hela timmar och derefter uppfördes ett så kalladt *värdskap*, d. v. s. ett slags skådespel. Sedan begaf sig sällskapet till vägs. Ett linieskepp och tre fregatter, allt kronans fartyg, voro beordrade och utrustade för att öfverföra den nu tjugutreåriga ambassadören.

Chanut hade i förväg underrättat Fransyska hofvet om den unga grefvens stora inflytande, om hans framtida utsigter på första ministerplatsen, om vigten att vid detta tillfälle för alltid vinna honom för Frankrike. Man lydde vinken. De la Gardie blef emottagen på ett ovanligt lysande sätt. Uti S:t Denis utanför Paris mötte å hofvets vägnar ceremonimästaren, som med konungens vagnar och genom talrika menniskoskaror förde De la Gardie in uti staden, der man åt honom låtit iordningsställa ett vackert palats. Tvenne dagar blef han på konungens bekostnad och af dess betjening uppassad och med 50 rätter dagligen bespisad. Derpå följde i oafbruten rad högtidligheter, måltider, jagt, dans, skådespel m. m. och den unga svenska grefven vann allmänt bifall antingen det var fråga om utseende, umgängessätt, jagt eller dans. Kanske ock att till berömmet bidrog den utmärkta frikostighet, hvar-

med han utströdde penningar. Ändtligen efter tre veckor var underhandlingen slutad. Större delen af sviten for hem på tvänne af krigsskeppen; men gref Magnus sjelf landvägen. Han medförde franska hofvets försäkringar, *om trohet i förbundet samt om varsamhet mot Bäjern m. m.* Dessa blotta löften, ty det sednare hölls ej, utgjorde underhandlingens hela vinst. Den hade varit dyr. Hvad tillredelserna hemma i Sverge, fartygens utrustande, samt underhållet på resan kostade, det vet man ej; men af fransyska underhållspenningarna uttog De la Gardie dessutom 100,000 R:dr i kontanta medel, hvilka också helt och hållet gingo åt. Det var denna summa, som Salvius sedermera på drottningens enträgna begäran måste låna upp för att åt hären tillhandahållas.

Vid hemkomsten blef grefve Magnus ganska väl mottagen och man skyndade att fira hans förmälning. Det skedde i Mars 1647 med utmärkt prakt och på drottningens bekostnad.

De nådebevisningar, som Kristina slösade på grefve Magnus, äro i anseende till storhet och mängd utan exempel i Sveriges historia. Vi vilja derföre framställa en förteckning, hvilken dock troligen är ofullständig; ty många af gåfvorna hafva visserligen aldrig kommit till efterverldens kännedom.

År 1645 i Januari blef grefve Magnus utnämnd till öfverste för gardesregementet; och bekom utom sin lön ett årsunderhåll af 1,500 riksdaler. Oaktadt alla sednare riktande befordringar fick han likväl behålla denna syssla med dess anslag ända till 1650, då den gafs åt brodern Jakob Kasimir [1])

År 1646 tillställdes för hans skull beskickningen till Frankrike, och han erhöll i förläning godset Magnushof på Ösel.

År 1647. Kristina gjorde åt grefve Magnus och pfaltsgrefvinnan Maria Eufrosyna deras bröllopp, hvilket va-

---

[1]) *De la Gard.* Ekebl. bref d. 10 Dec. 1650.

rade i fem dagar; bröllopet för pfaltsgrefvinnans systrar hade räckt blott i tre. Vid samma tillfälle skänkte drottningen åt bruden Höjentorps kungsgård till evärdelig ägo, samt 3,000 riksdaler till bröllopsgåfva, 5,000 dukater till bröllopskläder samt ett årligt underhållsbref på 3,000 riksdaler; dessutom hvarje jul gåfvor, mest bestående i juveler, för 2 eller 3,000 riksdaler. Ytterligare lemnade hon åt de nygifta boningsrum på sjelfva slottet; och när de efter tre månader flyttade derifrån skänkte hon dem tapeter till tvenne rum. Samma år gaf hon åt gamla Jakob De la Gardie Håtuna och Tibble socknar och dessutom den tomt, hvarpå han uppförde det De la Gardiska palatset, hvilket sedan var bekant under namnet arsenalen eller lilla operan och nedbrann år 1825. Uti September utnämndes grefve Magnus till riksråd och bisittare i krigskollegium och i Dec. samma år till häradshöfdinge öfver Walla härad i Westergöthland. — Vid bröllopet afstod Jakob De la Gardie åt sin son hela friherreskapet Ekholmen, bestående af flere hemman och inkomsten af två socknar.

År 1648 i Februari utnämndes grefve Magnus till general-guvernör i Leipzig. Lönen säges ha varit 10,000 riksdaler; sportlerna inemot lika stora. Uti Mars förläntes honom Marieholm med Onsjö fiske och Gullspångs sågqvarn. Uti April blef han näst under Wrangel general öfver allt svenskt och finskt i Tyskland varande krigsfolk också med 10,000 riksdalers lön. Han hade sjelf deltagit i icke mer än ett halft fälttåg, och Kristina satte honom dock öfver de pröfvade krigshöfdingarna Paikull, Wittenberg, Duglas, m. fl. Utom nämnde löner fick han samma år d. 16 Sept. till ärftlig besittning slottet Arnsberg på Ösel med alla inventarier (undantagande antiqviteter); likaså flere på Ösel varande amter; dessutom 29 hemman i Uppland, och i handom 15,000 riksdaler af de fransyska underhållspenningarna.

År 1649 i Maj blef han generalguvernör öfver

Liffland och erhöll vid fördelningen af de tyska ersättningspenningarne 22,500 riksdaler; det sista enligt drottningens hemliga skrifvelse till pfaltsgrefven Karl Gustaf.

År 1650 i början af året fick grefve Magnus 7,000 r:dr i stället för några bremiska gods, hvilka förut varit honom förlänade, men nu användes till andra ändamål. — I Juni erhöll han den stora tomten längst söder på Blasieholmen. I Augusti fick han, enligt löfte år 1648, alla kanoner med tillbehör på fästningen Benfelden, hvilket allt han sålde åt konungen af Frankrike för 26,000 riksdaler. — I November fick han all tullen och staten af hela ön Ösel, så inom, som utom grefskapet Arensberg. — Till drottningens kröning kom han hem ifrån Liffland och skänkte henne den silfverstol, hvilken sedan tjenat henne och alla Sverges konungar till tron. Hon skänkte honom tillbaka en värja och en halskrage, båda af guld och rikt besatta med diamanter. Dessutom förbättrade hon hans grefvevapen medelst tilläggande af fyra nya fält. Tvänne af dem innehålla en Örn på ett berg, svarande mot slottet Arensberg. De andra två innehålla palmqvistar, och skulle vara en erinran om grefve Magni nit att befrämja westfaliska freden. — Slutligen till julklapp samma år fick han betydliga förläningar på ön Wollin.

År 1651 blef han riksmarskalk och erhöll återigen fria rum på slottet, der han, som allrådande gunstling, utdelade drottningens nådebetygelser. Den utlefvade faderns grefskap, Leckö, hvilket snart skulle tillfalla grefve Magnus, förökades med Lidköpings stad och Kinnefjerdings härad. — Uti December fick han bekräftelse på både amten Poel och Neukloster bredvid Wismar.

År 1652 i Januari blef han på olagligt sätt och med fleres förbigående ordförande rikskammarråd eller president i kammarkollegium; i Mars lagman öfver Westergöthland och Dal, hvarjemnte han fick bekräftelse på Liffländska godsen Fellin, Tarvest och Helmet, som varit förlänade åt fadern. I Maj fick han Räfsnäs

kungsgård och några hemman i Österbotten; i October likaledes några gårdar i Nerike. Nyårsafton blef han utnämnd till verklig riksskattmästare. I Juni samma år hade den döende fadern i förläning fått Pedersöre socken, bestående af 186 hela hemman.

År 1653 fick grefve Magnus kyrkotionden af Ilmola socken i Finnland; ytterligare 60 hela hemman i Medelpad och Westerbotten, laxfisket i Umeå och laxskatten af 20 hemman. Som grefven hade i förläning några gods i Halland, hvilka han nu måste till kronan för annat ändamål afstå, erhöll han i deras ställe det nya De la Gardiska palatset, som drottningen nyss förut af fadern inköpt och betalt med 70,000 riksdaler. Kristina lät genom ett öppet bref förklara alla räkningar mellan kronan och arfvingarna efter gamla Jakob De la Gardie afslutade. Detta år lärer grefve Magnus hafva på drottningens önskan skänkt henne Jakobsdal till lustställe [1]). Han fick tillbaka 30,000 riksdaler och ett amt i Pommern.

Man beräknade, att grefve Magnus vid denna tiden hade endast af sina jordagods en årlig inkomst af 80,000 riksdaler.

Många sade och trodde, att orsaken till denna oerhörda frikostighet vore en olollig kärleksförbindelse mellan drottningen och den unga grefven. En mängd derhän syftande osanningar utspriddes t. ex. att Kristina velat gifta sig med De la Gardie, men att rikskansleren afböjt det genom den i tysthet gifna underrättelsen, att grefve Magnus skulle vara Gustaf Adolfs son och således Kristinas halfbroder. Andra mente, att Kristinas egen stolthet och hennes ministrars råd hindrat äktenskapet; men att hon vid grefvens bröllopp med Maria Eufrosyna just vid brudstolen sagt åt denna sednare: *jag gifver dig här den, som jag icke sjelf får taga,* hvilket egentligen är en förvrängning af de ord, hon yttrade till gref Magnus, och som syftade på

---

[1]) *De la Gard.* Ekeblads bref. T. 1 d. 16 Febr. 1653.

hennes tillgifvenhet för bruden. Sägner af smutsig beskaffenhet hade äfven sin krets. Alla dessa rykten äro likväl ogrundade. Det tyckes af många anledningar, som emellan grefve Magnus och pfaltsgrefvinnan Maria Eufrosyna herrskat en öm och verklig kärlek, och den förre hade ej varit mer än några månader vid hofvet, förr än han blef med den sednare förlofvad, som det tyckes just på Kristinas egen tillställning. De la Gardies förhållanden till drottningen visar också beundran, tillgifvenhet, undergifvenhet å hans, samt förtroende och välvilja å hennes sida. Af någon innerligare böjelse kan, utom en fransysk gissning, intet spår upptäckas. Också finner man, att grefve Magnus ofta och länge var borta från hofvet; t. ex. halfva året 1646 och flere månader 1647 dels i Frankrike, dels på Höjentorp; nästan hela åren 1648, 1649 och halfva året 1650 i Tyskland eller Liffland.

Orsaken till Kristinas nåd tycktes hafva varit dels det behag, hon fann uti De la Gardies lätta och angenäma umgänge, dels hennes stora begrepp om hans egenskaper, i följe hvaraf hon trodde honom kunna fylla platsen efter Axel Oxenstjerna och således göra denne umbärlig. Man finner dock, att grefve Magnus hade i ledningen af det hela föga inflytande, och att han i vigtigare statsaker betydde nästan ingen ting. Drottningen följde sin egen vilja. Grefve Magnus tjenade i allmänhet endast till medel eller svepskäl vid utförandet. Egentligen var han blott en prydnad för hofvet, och en skicklig ledare af dess nöjen.

Utom hans deltagande i förföljelsen mot Oxenstjernorna spordes ingenting egentligt ondt om De la Gardie: men under hela denna tiderymd af åtnjutna nådebevisningar kan man ej heller hos honom upptäcka någon enda större förtjenst om fäderneslandet.

ELFTE KAPITLET.

OM DROTTNING KRISTINAS FRIARE.

En ung och snillrik drottning med personliga behag och ett mägtigt rike till hemgift skulle naturligtvis locka många friare. Sådana uteblefvo ej heller.

Redan förut är berättadt, huru Gustaf Adolf åsyftade en äktenskaps-förbindelse mellan Kristina och unga kurprinsen Fredrik Wilhelm af Brandenburg [1]. Underhandlingarna derom fortsattes också efter konungens död; i synnerhet från Brandenburgs sida. Äfven svenska förmyndareregeringen tyckes hafva varit benägen för förbindelsen [2]; och när Kristina hade fyllt sina fjorton år gjordes henne af rådet formligen förslag om detta äktenskap; men hon vägrade. Många säga, att rådet och i synnerhet Axel Oxenstjerna sedermera ändrat åsigter och motarbetat kurfursten, ty man fruktade, att äfven han skulle hafva sin del af Brandenburgska slägtens besynnerliga lynne, sådant Maria Eleonora med flere andre det visat; likaså, att han skulle stanna i det mildare Tyskland och behandla Sverge som lydrike och stjufbarn; ytterligare att han med vana vid det enväldiga styrelsesättet i Brandenburg skulle qväfva svenska ständernas frihet; också att han och Kristina, bägge med sjelfrådiga sinnelag, skulle icke med hvarandra kunna länge förlikas; — slutligen att lutherska presterskapet i Sverge skulle med ovilja se på dess tron en furste, uppfödd i kalvinska läran och lika ogerna en äktenskapsförbindelse mellan tvänne syskonebarn. o. s. v. I verkligheten gaf rådet hvarken jakande eller nekande svar, utan uppsköt saken till Kristinas myndiga år och eget afgörande. När denna

---

[1]) Sjette delen pag. 395.

[2]) *Riksark.* Rådsprot. d. 26 Mars 1633.

tid inträffade, anmälde sig Fredrik Wilhelm om igen, och nu hos drottningen sjelf; men han fann snart allt bemödande fåfängt. Kristina visade redan nu bestämd ovilja för giftermål i allmänhet och Fredrik Wilhelm förmälde sig med en furstinna af Oraniska huset. Så försvann det bästa tillfället att verkliggöra Gustaf Adolfs stora Östersjöplan. Om den ifrågavarande förbindelsen gått i fullbordan, hade Sverge ägt hela Östersjökusten från Blekingen inåt kring Bottniska, Finska och Liffländska vikarna och södra stranden utefter allt till Meklenburg; med undantag blott af Kurland, Samogitien och Vest-preussen.

Från Danmark hade drottning Kristina två friare; först prins Ulrik, Kristian den fjerdes yngsta son. Fadren yrkade flera gånger på denna förbindelse; men fick bestämdt afslag, först af Gustaf Adolf och sedermera af rådet och som det tyckes äfven af enkedrottning Maria Eleonora, hvilken sednare upptog ganska illa, att Danmark började framställa giftermålsförslag, medan ännu sorgetiden efter Gustaf Adolf varade. Inom kort blef också denne prins Ulrik skjuten i tyska kriget. Snart derefter anmälde sig andra friaren, nemligen den förres bror, prins Fredrik af Danmark, sedermera konung Fredrik den tredje. Underhandlingen drefs i flere år, och gynnades af Maria Eleonora, som vid denna tiden, missnöjd med regeringen i Sverge, slöt sig till Danmark och sökte dess vänskap. Svenska rådet, obenäget för en sådan förbindelse, uppsköt saken till drottningens myndiga år. Prins Fredrik ville ej vänta utan gifte sig 1643 med en dotter af den i förra delarna ofta omtalade hertig Georg af Lüneburg.

Från Tyskland omtalas fem friare nemligen ofvannämnde Fredrik Wilhelm af Brandenburg, konung Ferdinand af Ungern, kurfursten Karl Ludvig af Pfalts, erkehertig Leopold Wilhelm af Österike, och en kurprins af Saxen. Bland de fyra sistnämndo tyckes konungen af Ungern ensam hafva kommit i någon fråga. Han var kejsar Ferdinand den tredjes äldsta son och

förmodade efterträdare. Mången trodde, att fadren genom detta frieri sökte för sonen vinna Kristinas röst, vid det då förestående valet till romersk konung, d. v. s. till kejsarens framtida efterträdare. Kristina röstade också sjelf på bemälde Ferdinand och arbetade för honom hos flere tyska riksfurstar. Också gick kejsarens önskan i fullbordan, men redan följande året afled den nyvalde, utan att giftermålssaken varit under ytterligare öfverläggning. Man frestas att tro, det hvarken han eller Kristina haft något allvar med denna del af underhandlingen.

Från Polen omtalas trenne friare, neml. konung Sigismunds trenne söner, Uladislaus, Johan Kasimir och Kasimir Sigismund. Alla hade samma syfte, neml. att vinna Sverge och bilägga tvisten mellan detta land och Polen. Alla mötte samma hinder, nemligen en oöfvervinnerlig motvilja, såväl hos Kristina som hos Svenskarne.

Från Spanien omtalas konung Filip den fjerde sjelf och hans son, don Juan d'Austria; från Portugal, en af prinsarna; från England, konung Karl den andra, och från Ungern furst Ragotzki. För alla blef underhandlingen redan i sin första början afbruten.

Ryktena om svenskarna Erik Oxenstjerna och Magnus Gabriel De la Gardie hafva vi redan och skola än vidare omtala.

Pfaltsgrefven Karl Gustaf årterstår. Han, mer än någon annan, hade lofvande utsigter. Men berättelsen om såväl hela detta frieri, som angående andra Karl Gustafs förhållanden uppskjuta vi till framställningen af hans egen historia.

Rätta skälet hvarföre Kristina afslog alla dessa anbud var hennes ovilja för giftermål. Tidigt visade sig dessa tänkesätt och redan 1649 uti ett värdskap valde hon Dianas roll, hvilken krossade kärleksgudens vingar och pilar [1]). Samma tänkesätt bibehöllos, eller

[1]) *Falk*. Fol. 2. Campenhusens dagbok.

till och med ökades, och på en bland de sista skådepenningar, Kristina lät i Rom [pregla, framställde hon sig under bilden af fogeln fenix, ensam flygande öfver skyarna, och med omskrift: *fri jag föddes, lefde och dör.* Detta Kristinas giftermålshat härledde sig visserligen till en del från hennes ovanligt stora egenkärlek, hvilken ensam fyllde hjertat, så att der ej rymdes någon annan eller mägtigare känsla. Förnämsta orsaken var dock hennes stolthet, hennes åstundan att så mycket som möjligt vara i alla sina företag fri och obunden. *Jag vet ej*, sade hon, *huru någon qvinna kan vilja underkasta sig äktenskapets slafveri. Jag*, tillade hon en annan gång, *jag kan ej tåla, att en man behandlar mig, liksom bonden sin åker.* Då man föreställde, huru det vore för rikets säkerhet nyttigt, om hon efterlemnade tronarfvingar, svarade hon: *Den nyttan är ganska oviss. Jag kan likaså lätt blifva mor åt en Nero, som åt en Augustus. o, s. v.*

TOLFTE KAPITLET.

OENIGHETSFRÖN UNDER DROTTNING KRISTINAS STYRELSE.

Drottning Kristinas regering hade ej varat länge, förr än inom riket uppkommo eller uppenbarade sig åtskilliga missnöjen hvilka förorsakade redan då mycken oro, och i framtiden ganska betydliga hvälfningar. De förnämsta bland dessa oenighetsfrön voro följande.

Ofrälseståndens vanliga ovilja mot adeln, hvilken känsla nu uttalade sig häftigare än förut. Bönderna klagade högt. *Den fängsel- och domsrätt, som adeln lagligen ägde öfver sina underhafvande, om den ock af många utöfvades med förstånd och mildhet,*

vore dock i sig sjelf obillig och gåfve illasinnade tillfälle till orättvisa och förtryck, hvarpå äfven flere ohyggliga exempel anfördes. Äfven andra orsaker förefunnos. Mången adelsman, som från kronan inköpt räntan af ett skattehemman, sökte genom våldsamma eller olagliga medel tvinga bönderna derå att sälja sin eganderätt till jorden; han begagnade deras skog och fiskvatten, pålade orättvisa bördor och dagsverken, nekade stundom att mottaga den årliga skatten för att sedan kunna vid tillfälle på engång utkräfva summan för flere år och sålunda framtvinga den jordförsäljning, som ej godvilligt medgafs. Emedan adelsmannen ägde vid utskrifningar rättighet att till knekt förslå, hvilken bland sina underhafvande han ville, så valde han ofta dertill de skattebönder, som icke velat sälja sin bördsrätt. På detta sätt var hela denna klass af allmoge nära att förvandlas till frälsebönder utan eganderätt till den jord, de odlade. Detta väckte grundad farhåga, att hela det fria bondeståndet skulle i framtiden försvinna; häldst drottningen efter sitt anträde till regeringen med gränslös frikostighet eller misshushållning fortfarit att sälja och bortgifva kronogods och afgifter af skattehemman, så att hon redan 1649 klagade, att föga deraf återstode. Dessutom yrkade mången frälseman, att bönderna på de skattehemman, hvars räntor han inköpt, icke borde bidraga till underhållet af riksdagsmän för bondeståndet. Härigenom blef denna börda för de få återstående sjelfägarna så tung, att dessa snart skulle frivilligt afstå från en så dyrköpt andel i styrelsen [1]).

Borgarna å sin sida klagade, att adeln genom landsköp och genom sina fria handtverkare skadade städernas handel och näring; att den ej ville underkasta sig de vanliga tullagarna, samt att många bland dess medlemmar, ehuru förmögna, sent eller aldrig betalde sina köpmansräkningar; ty genom privilegierade

---

[1]) Rådsprot. d. 2 Mars 1649.

domstolar och rättegångssätt kunde de, som ville, lätt eller åtminstone länge undandraga sig.

Presterna klagade, att adeln af högmod sällan deltog i allmänna gudstjensten; utan höll hemma hvar för sig egna husprester, hvilka med dålig lön och trång befordran för det mesta voro och förblefvo okunniga män, nära nog adelns tjenare och landtbönder, hvilka naturligtvis hade hvarken mod eller magt att bestraffa folkets än mindre sina herrars synder. Dessutom klagades, att frälseståndet ville hvarken åt prest, kyrka eller fattiga betala tionde från de nyligen inköpta krono- och skattegodsen; samt att adelsmännerna sökte åt sig ensamt tillvälla magten att besätta lediga prestsysslor, hvar i den socken, der han bodde. o. s. v.

Alla klagade, att adeln vetat under allehanda förevändningar kasta skattebördorna från sig sjelfva och på de andra stånden; och att likväl genom några mer skenbara än verkliga uppoffringar gifva sig utseende af oegennytta och fosterlandskärlek. Likaså klagades allmänt öfver det högmod, som rikets första stånd visade, i så väl umgängeslif som statsförhållanden. Ännu i 1644 års adelsprivilegier stod namnet *vanbörding* qvar och retade ofrälsemännernas sjelfkänsla. Enligt gällande lag skulle den adelsjungfru, som gifte sig med ofrälse, förlora adelskap, det vill säga, antaga sin mans villkor och stånd, samt dessutom mista sin arfsrätt till frälsejord; emedan hvarken hon som qvinna, eller hennes man som ofrälse, kunde äga och rusta för sådan lägenhet. Nu började några bland ridderskapet påstå, det en adelig jungfru, som med ofrälseman ingått ordentligt äktenskap, skulle anses och bestraffas, såsom hade hon sig med lägersmål förbrutit. Saken drefs så långt, att man deröfver begärde utlåtande af Axel Oxenstjerna, hvilken tillbakavisade påståendet såsom både olagligt och obilligt. Vid en af riksdagarna begärde riddarhuset, att hvarje adelsman skulle gå framför och hafva rang öfver ofrälse biskopar; och en annan gång att rikets högre värdigheter, till och med

häradshöfdingeplatserna borde endast med personer af adelig börd besättas.

De flesta af dessa öfverklagade förhållanden voro visserligen gamla och i gällande lagar grundade; andra åter i sednare tider tillkomna. Under den långa förmyndaretiden hade adeln, utan tygel af en regerande konungs personlighet, tillvällat sig åtskilliga friheter i utöfning, ehuru ej i bokstaf. Äran och bytet af de många och lyckliga krigen föll till det mesta på adelns lott och ingaf än mera öfvermod. Många af ståndet hade äfven kommit i tillfälle att se, huru i nästan alla främmande länder bönderna vore frälseherrarnas lifegna slafvar; hvilket förhållande en och annan ville äfven i Sverge införa. Partiet fann dock häftigt motstånd, i synnerhet bland presterna. I de nu ordnade läroverken hade dessa fått en bildning jemnlik och ofta öfverträffande adelns, hvarföre undergifvenheten, såsom onaturlig, också blef motbjudande. De hade dessutom genom erhållen närmare bekantskap med de gamla grekiska och romerska fristaterna fattat tycke för dessas folkvälden och började på Sverge och dess adel öfverflytta, hvad de hos forntidens häfdatecknare läst om Greklands optimater och Roms patricier. Med kännedom om sitt anseende bland folket såsom dess själasörjare och likaså om dess bifall vid ifrågavarande åtgerder, trädde presterna modigt i spetsen för partiet mot adeln, och så uppstodo de häftiga tvister, vi snart skola utförligare framställa.

Oenigheten mellan hög- och lågadeln blef andra gäsningsämnet. Större delen af gamla adeln ledde sina anor från trettonde och fjortonde århundradet; samt hade uppkommit i och med samhällets egen utveckling. Den var på sätt och vis sjelfskapad, och innehade så betydliga arfvegods, att den föga behöfde ämbeten och hofgunst. Detta var den gamla jordadeln. I motsats dertill uppkommo i sednare tider en mängd ridderliga slägter, hvilka grundade sitt adelskap endast på konungabref och som vanligtvis saknade egen för-

mögenhet. Detta var, hvad man kallade pappers- eller pergamentsadeln. I följe af sin ställning var denna sistnämnda samhällsklass för det mesta beroende af och en tjenare åt hofvet och dess öfvervägande magt; då deremot gamla högadeln i allmänhet vidblef sina republikanska åsigter. Ömsesidigt herrskade mycken ovilja mellan båda dessa klasser. Hos högadeln andryghet och förakt, hos nykomlingarna afund och bitterhet. Många bland dessa sednare sökte genom lysande lefnadssätt hålla sig lika med de förnämsta ätterna; men slutade vanligen med att störta sig i fattigdom, och således än längre aflägsna det åsyftade målet.

Oenigheten mellan Kristina och högadeln var tredje och ej minsta orsaken till gäsningen. Uti drottning Kristinas lynne låg mycket både sjelfförtroende och egenkärlek, hvarföre hon också ogerna tålde motsägelser. Sådana förekommo dock uti rådet, och det kanske ofta nog. Det hände, att Axel Oxenstjerna och hans parti yttrade sig öppet emot åtskilliga hennes förslag. Dessa herrar hade under förmyndare-styrelsen oförfärade satt sig mot stånds- och ämbetsbröders försök att plundra rikets tillgångar; de kunde ej heller nu stillatigande åse den ohejdade misshushållning, hvarmed drottningen förspillde alla statens medel; ej heller hennes eftergifvenhet för gunstlingar, samt åtskilliga andra obetänkta regeringsåtgerder. Dessas, och äfven andras anmärkningar väckte ovilja, stundom häftiga tvister. Drottningen gjorde vanligtvis sin vilja gällande, dels genom infall och magtspråk, dels genom yngre, af henne intagna riksråder. Snart ledsnade hon dock vid dessa obehagliga uppträden, likasom i allmänhet vid de hvardagliga regeringsbestyren. Redan 1647 och sedermera allt framgent uteblef hon mer och mer från rådets sammanträden, der för öfrigt nästan endast de löpande målen för dagen, och i synnerhet rättegångsärender föredrogos, vanligtvis under ledning af någon bland hennes anhängare. Deremot företog sig drottningen att med rådets förbigående afhandla alla vigtigare ären-

der uti sina enskilda rum och tillsammans med de herrar, som hon dertill sjelf ville inbjuda; i början vanligtvis Magnus Gabriel de la Gardie, Torstensson, Bengt Skytte, Herman Fleming, Salvius, Wasaborg, m. fl., i sednare tider äfven Axel och Erik Oxenstjerna. Ett sådant öfverläggningssätt var i sig sjelft olagligt samt innebar en förolämpning mot de förbigångna, ja mot hela riksrådet. Dessa herrars stolthet retades också af Kristinas sjelfrådiga uppförande och magtspråk, likasom deras fosterlandskärlek sårades, då hon vid fredsunderhandlingarna och sedermera uti sin hushållning oförsigtigt och ändamålslöst förstörde de gynnande utsigter, de rika inkomster, som de sjelfve under förmyndarestyrelsen åt Sverge förvärfvat. Härtill kom hos Oxenstjernska partiet harmen att se sig åsidosatt, under det regeringen lemnades åt oerfarna gunstlingar och Oxenstjernornas motståndare. Detta allt, jemte vanlig regeringslystnad var det, som åter väckte högadelns republikanska planer. Den kände lust att fatta regeringstömmarna, dels af stolthet för att sjelf få styra, dels emedan den trodde sig kunna göra det bättre än drottningen. Troligen var partiets mer eller mindre medvetna afsigt den, att betydligen inskränka konungamagten, kanske att med tiden införa en slags republik. Förslaget kom likväl icke till mognad eller åtminstone icke i dagen och är således till sitt närmare innehåll okändt. Kristina var likväl underrättad om dessa tänkesätt; och mellan henne och rådet herrskade i följe deraf både misstroende och ovilja.

Höga utskylder och tilltagande nöd voro slutligen de förhållanden, hvilka genom Kristinas utomordentliga slöseri snart bragte ofvannämnde orolighetsfrön till utveckling. Skatterna fortforo, till och med ökades, och detta oaktadt eröfrade landskaper och vunnen fred. Rikets arbetande befolkning var genom kriget förminskad; dess gamla tillgångar medtagna; de nya förskingrade;

men likväl växte regeringens anspråk på medel för statens upprätthållande.

Hvar skulle nu de begärda medlen tagas? På denna fråga hade hvardera sidan efter egna åsigter sitt eget svar. Rådspartiet och adeln i allmänhet ville ingalunda mista de förvärfvade kronogodsen. Deras afsigt var troligtvis att, med tagen anledning af Kristinas slöseri och landets nöd, tillvälla sig större magt samt uti förvaltningen införa sparsamhet och bättre beräkning, hvarigenom såväl nya skatter som kronogodsens återgående skulle kunna undvikas. Ofrälseständen deremot ropade alltjemnt på kronogodsens återtagande, hvarigenom de trodde, att regeringen skulle bekomma tillräckliga medel för alla sina utgifter. Kristina sjelf tycktes beklagligtvis icke på allvar hafva betänkt hvarken landets nöd, eller huru densamma skulle afhjelpas; ty hon fortfor att genom ohejdadt slöseri öka förlägenheten. Men hon kände och fruktade högadelns planer; och i afsigt att desamma förekomma kastade hon sig på ofrälseståndens sida, visade deltagande i deras lidande, uppretade deras afundsjuka och lät deras klagomål uteslutande riktas mot adeln, lika som den ensam varit vållande till alla landets olyckor. Detta konstgrepp lyckades i början. Ofrälseständen ansågo drottningen vara en folkets vän och försvararinna samt oskyldig i den yppade statsbristen. Mot denna allmänt spridda öfvertygelse kunde högadeln icke med hopp om bifall framdraga ofvanstående sina planer till konungaväldets inskränkande. Det stora flertalet af riksdagsmän ställde sig på drottningens sida och tycktes snarare benäget att åt henne upplåta all erforderlig magt för att kunna krossa adelns öfvervälde och genom kronogodsens indragning återupphjelpa rikets förfallna drätselverk. Huru Kristina begagnade detta förtroende, skola vi framdeles närmare upplysa.

TRETTONDE KAPITLET.

FÖRBEREDELSER TILL RIKSDAGEN 1650.

Redan under riksdagen 1644 och omedelbart vid drottningens anträde till regeringen framförde ofrälsestånden, och i synnerhet bönderna, högljudda klagomål öfver kronogodsens försäljning och öfver de missbruk, adeln i detta hänseende sig tillåtit; men saken stannade vid allmänna varningar.

Riksdagen 1647 inföll just under häftigaste brytningen mellan drottningen och Axel Oxenstjerna. Det berättas, att några bland de förnämsta herrarna redan nu haft för afsigt att inskränka drottningens magt. Sådant berodde likväl på ofrälseståndens bifall. Möjligtvis var det för att vinna dessa sistnämnde, som Axel Oxenstjerna föreslog upphörandet af de skatter, folket för sista danska krigets skull sig åtagit. Men detta hjelpte ej. Ofrälsemännen fortsatte sina klagomål mot adeln, icke utan ryggstöd af drottningen; hvilken å sin sida lofvade använda de begärda skatterna så, *att hvarje redlig Svensk skulle det gilla* [1]. Man trodde hennes ord; skatterna beviljades, och något afgörande beslut om kronogodsens indragning blef icke fattadt.

Riksdagen 1649 inföll. Landet led af en förfärlig missväxt; men fortsatta slöserier hade än mera tömt skattkammaren, hvarföre Kristina under den förevändning, att Westfaliska freden ännu ej vore uti Nürnberg stadfästad, begärde fortfarandet af alla de förra skatterna. Å andra sidan hade hos högadeln oviljan öfver drottningens sjelfrådighet och misshushållning stigit högre, och man talade mera öppet om förslaget att inskränka hennes magt. Uti rådet hörde man Axel Oxenstjerna och Jakob De la Gardie någon gång in-

[1]) S. st. d. 21 Jan. 1647.

för och i strid mot sjelfva drottningen ursäkta det mot sin konung krigande Engelska parlamentet [1]. En annan gång försvarade Oxenstjerna äfven i sittande råd Danska högadelns åtgerder att än mera inskränka konungamagten [2]. Men, om någon plan förevarit att till nämnde mål vinna de andra ståndens biträde, så förderfvades den helt och hållet af adeln sjelf. Detta stånd begärde nemligen, att uti kansliet och i utrikes underhandlingar endast adeliga personer måtte användas. Kristina svarade: *att adeln borde i ungdomen bevista skolor, gymnasier och inrikes akademier samt der vinnlägga sig mer om nyttiga studier än om dans och kroppsöfningar; likaså låta sedermera oförtrutet bruka sig i statens ringare sysslor samt derifrån stiga till de högre. De skulle då blifva beqväma till vigtigare platser, och sådana äfven erhålla. Men som rikets ämbeten icke vore några arfvegods, utan drottningen ägde dem efter sin vilja besätta, så ämnade hon en sådan sin magt och myndighet orubbad bibehålla; samt hoppades, att adeln denna hennes påminnelse såsom för sig och barn nyttig och hälsosam uttydandes varder.* Äfven hade adeln yttrat missnöje deröfver, att Kristina sökte i någon mån inskränka rättigheten till huspredikanter. Hon svarade, att *kyrka och Gudstjenst vore gemensamma för alla; och att således äfven adeln borde jemnte andra sockenboar sig uti sockenkyrkan infinna.* Dessa Kristinas utlåtanden vunno naturligtvis mycket bifall hos ofrälsemännen, hvilka äfven uppträdde såsom hennes ifriga anhängare. En den tidens författare liknade derföre bondeståndet vid den hundraarmade Briareus, som understödde öfverguden Jupiter (drottningen) i dennes strid mot smågudarna (högadeln). Klagomålen mot sistnämnde samhällsklass och mot kronogodsens förskingring forforo. Några personer utan syssla och yrke, men med skarp penna

---

[1]) S. st. d. 7 Mars 1648.
[2]) S. st. d. 21 Febr. 1649. jfr 2 Oct. 1645.

sökte sin sysselsättning och utkomst genom att i smyg åt de missnöjde uppsätta och utgifva äggande skrifter [1]). Den bästa och ryktbaraste deribland var ett namnlöst bref, ställdt från allmogen uti Svea land. De klagade, ehuru i vördsamma ordalag, öfver gref- och friherreskaperna, öfver förläningarnas ärftlighet, öfver adelns våldsamheter, öfver för höga och ojemna skatter, och rådde slutligen drottningen att helt enkelt återtaga de bortgifna godsen [2]). Detta gick emedlertid icke i verkställighet; och riksdagen afslutades, sedan skatternas fortfarande blifvit enligt drottningens begäran bifallet. Någon åtgerd till framtida lindring finnes icke anförd.

Drottningens kröning hade varit länge påtänkt och ofta utsatt; första gången till 1647, sedan till 1648 om sommaren, då man hoppades få mera ledighet och tillgångar [3]). Men emedan räknekammaren frampå sistnämnde år anmälde brist på medel, blef kröningen uppskjuten till 1649, då man hoppades, att freden vore afslutad, och högtidligheten således kunde firas med mera både glädje, prakt och tillgångar. Men 1649 fortforo ännu fattigdomen i statskassan och underhandlingarna i Nürnberg, hvarföre kröningen ytterligare uppsköts till sommaren 1650. Huruvida någon annan orsak bidragit till dessa uppskof, lemna vi derhän; men nu företedde sig en betydlig svårighet. Det tyckes, som rådet ämnat före kröningen aftvinga Kristina en slags konungaförsäkran, till inskränkning af hennes magt, och att fråga derom verkligen blifvit väckt [4]). Flere och trovärdiga samtida berätta, att i början af 1650 yppades mellan rådet och drottningen häftiga tvister; — att rådet vid denna tid icke förteg sitt missnöje med Kristina och i synnerhet med det enväldiga sätt, hvar-

---

[1]) *Rådsprot.* d. 19 Mars 1650.

[2]) *Nordin.* N:o 174. Skriften säges här bestämdt vara af 1649 enligt Geijers gissning III. 456.

[3]) *Rådsprot.* d. 4. Mars 1647.

[4]) Rådsprotokollerna för året 1650 äro under ifrågavarande tid ofullständiga

på hon ville styra landet; — att rådet, och serskildt Axel Oxenstjerna sökte vid samma tid förmå drottningen till en annan styrelse-form; — att han angående kröningen gjort ett förslag [1]), hvaröfver Kristina blifvit ganska häpen och försagd. Några närmare och bestämdare underrättelser om detta ömtåliga ämne förefinnas icke; men vid samma tid befallte drottningen, att *troppar skulle hållas i beredskap med antedning af befaradt uppror;* antingen nu detta hade afseende på högadelns tänkesätt, eller på ett mindre upplopp, som i Mars 1650 föreföll bland Stockholms borgerskap. Äfven berättas, att drottningen vid denna tid gick nästan hvar dag upp i räknekammaren för att underrätta sig om rikets inkomster och tillgångar; en sak, hvarom hon eljest icke serdeles bekymrade sig. Hon, likasom alla partierna, rustade till den förestående striden.

FJORTONDE KAPITLET.

Riksdagen 1650.

I slutet af Juni månad 1650 öppnades riksdagen i Stockholm. Talemän voro för adeln Svante Sparre, en sonson af den bekante rikskansleren Erik Sparre; för presterna erkebiskop Lenæus, Rudbecks vän; för borgerskapet borgmästaren i Stockholm Nils Nilsson Silenius; och för allmogen bonden Per Ersson från Roslagen. Den 6 Juli voro ständerna för första gången samlade på rikssalen. Axel Oxenstjerna uppläste drottningens hälsning och Bengt Skytte sjelfva propo-

[1]) *De la Gard.* Joh Ekeblads bref d. 14 Mars 1650 till fadern. Fol. 1. talar äfven hemlighetsfullt om proposition till kröninger.

sitionen. Denna sednare hade Salvius uppsatt; dock ogerna och först på drottningens uttryckliga befallning; ty han förutsåg det blifvande missnöjet deröfver. Hufvudinnehållet var nemligen, att styrelsen begärde nya utskrifningar och de gamla skatternas fortfarande. Som orsak till dessa behof förebars, att tyska freden ännu ej var fullkomligt stadfästad och att derföre rikets trygghet fordrade de förra rustningarnas fortsättande. När dessa ämnen kommo till öfverläggning, utbröt ett häftigt missnöje, särdeles inom ofrälse-stånden. Man klagade öfver statsförvaltningen. *Freden vore för nära två år sedan slutad och krigsfolket till större delen afskedadt; hvartill behöfdes då dessa utskrifningar och fortsatta krigsskatter? Riket hade ju också uti fredsslutet fått sig tilldömda fem millioner riksdaler, hvarmed många och stora utgifter kunde betäckas. Riket hade äfven vunnit flere bördiga landskap, hvarigenom inkomsterna blifvit betydligen ökade. Riket hade också för första gången under en tiderymd af nittio år fred på alla sidor, hvarigenom många af de förra utgifterna borde nu mera kunna insparas. Af dessa anledningar hade ständerna hoppats, ja med säkerhet väntat, att vid denna riksdag erhålla en behöflig nedsättning i utskylderna; och det så mycket mer, som flere af ifrågavarande skatter blifvit endast för krigets skull af regeringen begärda och af ständerna beviljade, det senare uttryckligen emot löfte att vid blifvande fred från de samma förskonas. Och nu, i trots af dessa löften, dessa nya rika inkomstkällor, dessa genom freden minskade utgifter, klagade dock regeringen öfver bristande tillgångar och begärde alla skatternas fortfarande. Hvart hade de fem millionerna, hvart hade inkomsten af de nyvunna landskaperna tagit vägen? Hvad hade Sverges innevånare genom det så kallade ärorika kriget vunnit, om de efter dess afslutande skulle draga skattebördor, vida tyngre än före dess början?* Så frågade, så klagade man öfverallt. Verkliga orsakerna till bristen voro tvänne; först kronogodsens

afyttrande, börjadt af förra styrelser och med ohejdad och ökad fart fortsatt af drottningen sjelf. Det andra och kanske hufvudsakligaste var Kristinas utomordentliga slöseri och förvända hushållning, så i detta som andra hänseenden.

De tre ofrälsestånden, de kallade sig sjelfva *de dragande* d. v. s. *skattdragande stånden*, voro af förut uppräknade skäl ganska fiendtligt sinnade mot adeln. Detta deras tänkesätt bearbetades och begagnades af drottningen, och det lyckades henne om igen att vända alla klagomålen uteslutande mot nämnde samhällsklass. Det var mellan henne och ofrälsestånden likasom en tyst öfverenskommelse, att dessa sednare skulle lemna hennes egen förvaltning och magt oantastad; hon deremot hjelpa dem att tillintetgöra adelns växande öfvervälde. Mot detta sistnämnde stånd riktades derföre alla klagomålen. *Adeln,* hette det, *var ensam orsaken till rikets nöd; ty den hade tillvällat sig nästan all rikets jord, alla rikets inkomster. Kronan egde ingenting qvar, mer än ovissa tullar, och skatter, hvilka dessutom dagligen med krono- och skattejorden förminskades. Enda hjelpen vore, att till staten återindraga de sålda eller bortskänkta godsen, och tvinga adeln att på samma sätt som rikets andra innevånare deltaga i skattebördorna.* Sådant var allmänna ropet inom ofrälsestånden.

Det tyckes, som biskoparna sökt i början leda presterskapet till mildare och medlande åtgerder. Men detta förtök aflopp fruktlöst. Flere af biskoparna samt större delen af det öfriga presterskapet voro mot adeln lika förbittrade som de andra stånden. Menige presterskapet, misstänkande biskoparnas frisinnighet, ville till och med icke åtnöjas med de vanliga öfverläggningarna på rikskapitlet, d. v. s. ståndets vanliga samlingsrum: Redan på tredje dagen, sedan regeringens proposition blifvit aflemnad, beslöto riksdagspastorerne att, med uteslutande af biskoparna, hålla serskilda ståndssammanträden. Vid ett af de första deribland uppsattes till drottningen

en begäran, att de biskopar, som antingen för sig eller barn erhållit adelskap eller förläningar, borde såsom partiska för adeln utur presteståndet uteslutas. När biskoparna visade missnöje häröfver, svarade menige presterskapet, *att, derest biskoparna icke ville lika med de öfriga fäkta för Svenska folkets urgamla frihet, så hade de ingenting uti ståndet att göra.* Dessa presterskapets enskilda sammanträden fortforo med mer eller mindre afbrott hela riksdagen igenom. Hufvudmannen för de missnöjda inom ståndet var Uppsala professorn Johannes Terserus, son af den sedan Nälkriget bekanta mäster Elof i Leksand. Den nu ifrågavarande Terserus, en mycket lärd och tilltagsen man, visade serdeles ifver för kronogodsens återtagande och var en slags ordförande bland menige presterskapet, samt uppsatte straxt i början af riksdagen deras inbördes försäkran, *att icke utsprida, än mindre hos förmän angifva, hvad under de enskilda sammanträdena förehades;* hvilken försäkran femtiofyra bland dem underskref [1]. — Å andra sidan stod biskop Johannes Matthiæ i spetsen för dem, som talade för mildare åtgerder, hvari han understöddes af biskop Laurelius i Westerås och af några få andra inom ståndet. I allmänhet tyckes dock, som spänningen mellan biskopar och öfriga prester småningom aftagit; ty erkebiskop Lenæus och de fleste biskoparna hyste i grunden samma tänkesätt, som det öfriga ståndet och förenade sig mer och mer med dess åsigter.

Egentliga och förnämsta ledaren af ofrälsestånden var borgerskapets ofvannämnde talman, borgmästaren Nils Nilsson Silenius, samt derjemte stadsskrifvaren Nils Persson Skunk, båda ansedda, kunniga och ganska skickliga män. Bland bönderna nämnes ingen enskild; men ståndet i allmänhet var uti mycken oro och gäsning.

Ridderskapet hade infunnit sig ganska talrikt och

---

[1]) *Presteståndets arkiv.* Riksdagshandlingar 1650.

lysande. Det såg nästan ut, som ville man genom myckenhet och prakt skrämma de andra stånden till tystnad. Någon sammanhållning, någon egentlig hufvudman' för adeln såsom parti fanns dock ej. Axel Oxenstjerna var och förblef ståndets förnämsta medlem; men nu vid sextiosju års ålder, och efter en svår känning af slag hade han hvarken styrka eller rörlighet nog att leda ett riksdagsparti. Hans kärlek till Gustaf Adolf tillät honom ej heller att på ett mera afgörande sätt uppträda mot dottern; likasom hans kärlek till Sverge icke tillät honom störta detta land i villervalla och måhända uppror. Emellertid var hans anseende så stort, att ingen yngre och djerfvare kunde med hans förbigående ställa sig i spetsen för frälsepartiet. Det är äfven troligt, att så väl Axel Oxenstjerna, som de bättre bland adeln, kände inom sig djupt om än dunkelt den myckna billighet, som låg i ofrälsemännens fordringar; och att denna känsla förlamade motståndet. Härtill kom, att ridderskapet var inom sig söndradt uti flere sins emellan oeniga delar; högadeln under Axel Oxenstjerna, hofpartiet under grefve Magnus, lågadeln under Bengt Skytte; hvarföre ingenting kunde med enhet och kraft genomdrifvas. Förslagen till konungamagtens inskränkning kommo således icke fram. Adeln vågade icke ens anföra drottningens misshushållning, såsom en bidragande orsak till landets utblottade tillstånd. Tvärtom af fruktan för den storm, som från ofrälseståndens sida hotade, sökte man skydd bakom drottningens tron, och tillerkände henne för sådant ändamål större magt, än de stolta herrarna förut velat underkasta sig. Det var förnämligast fruktan att förlora kronogodsen, som härtill tvingade dem. Axel Oxenstjerna insåg detta förhållande mer än väl. När mot slutet af riksdagen missnöjet mot drottningen började blifva mera högljudt, äfven bland ofrälsemännen, anmärkte han i sittande råd, *att, om ej godsen vore, kunde det väl hända, att adeln förenade sig med de öfriga stånden mot konungamagten* [1]).

[1]) Rådsprot. d. 2 Nov. 1650.

I afseende på drottningen anmärkte man, att hon i början af riksdagen bevistade gudstjensten i storkyrkan, och sedermera gick med sitt hof derstädes till nattvarden. Eljest hade hon redan vid denna tiden begynt att låta predika för sig på matsalen och att i allmänhet visa mycken kallsinnighet uti religionssaker.

Riksdagsgöromålen började med adelns och böndernas bemödande att hvar för sig vinna medhåll af presterskapet. Den striden blef snart och till allmogens fördel afgjord. Redan efter några dagar framställde presterskapet till adeln den frågan: *om drottningen skulle krönas till tullar och acciser eller till kronans egendom och gods?* Adeln svarade blott med en ny fråga neml. *om detta presternas spörsmål kommit från dem sjelfva eller från bönderna?*

De tre ofrälsestånden blefvo snart öfverens. Redan ett par veckor efter riksdagens början anhöllo de, genom på en gång uppskickade ombud, att drottningen måtte nedsätta skatterna och återkalla kronogodsen. Vid detta tillfälle var det, som en Östgötabonde framvisade ett barkbröd, hvilket han hemifrån medfört som bevis på dervarande nöd. Drottningen svarade mildt, att hon hoppades kunna medgifva lindring; men sade sig svårligen kunna återkalla kronogodsen.

Det var vid den tiden icke brukligt, att ofrälsestånden på egen hand och med adelns förbigående uppvaktade sin regent. Dagen efter nämnde företräde kom derföre från riddarhuset ett utskott anfördt af Erik Oxenstjerna, hvilken med hårda ord förebrådde presterna deras deltagande i gårdagens beskickning. Afsigten syntes vara att skrämma från dylika förehafvanden; men Kristina deremot uppmuntrade ofrälsestånden och lofvade sitt beskydd. Hon rådde dem, att klaga öfver adelns försvarskarlar, öfver dess privilegier, öfver dess vana att taga häradshöfdingelön och låta en annan, ofta okunnig sköta tjensten m. m. *Nu eller aldrig*, sade hon, *är tiden inne att afskaffa sådana missbruk.* När man lydde hennes råd, och den

uppbragta adeln utbrast i än hårdare hotelser, bad hon *presterna vara väl till mods och icke frukta frälseherrarnas undsägelser. Hon skulle som en nådig drottning nog veta försvara dem.*

Med dessa uppmaningar och ett sådant ryggstöd gingo ofrälsestånden djerft framåt. Man började granska adelsprivilegierna och beslöt anhålla om många ändringar deri. Ordet *vanbördig* kom åter å bana. Äfven framdrogos, i synnerhet af bönderna, en mängd klagomål öfver de våldsamheter och orättvisor, som adeln uti landsorterna föröfvat. Kronogodsens återkallande var derjemte beständiga föremålet för ofrälseståndens alla tankar och tal. De föreslogo, att detta jemte öfriga emot frälseståndet riktade klagomål skulle upptagas i det svar på den kongliga propositionen, hvilket de borde å rikssalen offentligen afgifva. Johannes Matthiœ ville afböja en så häftig brytning, hvilken liknade en utmaning mot adeln. *Presterskapet*, mente han, *borde medla, borde såsom läkare bilägga och återställa allt i god ordning.* Ärkebiskopen svarade: *läkaren behöfver dock stundom skaffa bot äfven åt sig sjelf.* Förslaget blef gilladt.

Dessa tvister antydde mycken oro i sinnena och skulle nödvändigt uppväcka än mera deraf. Gäsningen ökades genom namnlösa skrifter, hvilka utkommo från båda sidorna och spriddes kring landet. Det adeliga partiets var författad af Skering Rosenhane och föreställde ett samtal mellan en adelsman, en prest, en borgare och en bonde. De ömsesidiga beskyllningarna och skälen upprepas deri; men på sådant sätt, att ofrälsestånden sluta med att erkänna sina påståenden vara orättvisa. Denna partiskrift ansågs till och med af några skarpsinnigare bland dåtidens adel vara, som den ock var, af ganska svagt innehåll. — Ofrälsepartiets bar namnet: *Fursteliga glasögon.* Deri uppräknades vanliga klagomålen mot adeln, *samt anhölls, att få öppna hennes majestäts förstånds ögon öfver den träldom, hvarmed frälseståndet hotade alla landets invånare; det beroende, hvari de sökte försät-*

ta konungamagten sjelf. En mängd exempel och uttryck anfördes ur främmande länders historia samt deras statsförhandlingar; i synnerhet åberopade och tillämpade man de skrifvelser, som det i Frankrike då varande Frond-partiet vid flere tillfällen inlemnat till sin regering. Ur Barclaji Argenis, en politisk, då för tiden mycket läst roman, infördes följande råd: *allernådigste konung! Så länge mildhet hålles för dygd, kan ingen tadla ditt uppförande. Men din mildhet är missbrukad. Det stora sjelfsvåld, du dina mägtiga tillåtit, det esomoftast otidiga så väl ditt eget, som dina förfäders slöseri på de myndiga i landet har alldeles försvagat dina och statens krafter m. m.* Vidare rådde man drottningen, *att afskaffa alla skadliga rådgifvare, ty den ena kråkan uthackar ej ögat på den andra; — att akta sig för slösande frikostighet; — att afskaffa främmande personer, seder och skådespel, hvilka mot Guds ord och till förakt för Sverge och svenskarna införda blifvit; — att anställa jemnare fördelning af skattebördorna; — att icke gifva privilegier mot egen höghet, ej heller till undersåtarnes träldom; — slutligen, att utföra sitt goda beslut, innan det onda hinner rotfästas* [1]).

Dessa och dylika skrifter jemte trätorna mellan stånden underhöllo gäsningen, hvilken dessutom ej litet ökades genom den dyra tid, som förra årets missväxt medfört; samt ytterligare genom ymnigt regnande, hvilket under sjelfva riksdagen beständigt fortfor och först bebådade och slutligen förorsakade ännu ett missväxtår, så att man förutsåg hungersnöd och allmänt elände; hvarförutan gatorna i Stockholm redan voro öfverfyllda af tiggare, hvilka i skutlaster från landsorterna till-

---

[1]) *Riksark.* En serskild bundt utan påskrift. Sjelfva skriften är med en ganska prydlig handstil uppsatt och på papper med guldsnitt; förmodligen det exemplar, som lemnades, eller åtminstone ämnades åt drottningen sjelf.

strömmade [1]). Riksdagspresterna, hvilka vid den tiden skulle biträda vid gudstjenstens förrättande i stadskyrkorna, företogo sig då och då att från predikstolen bestraffa de fel, som regeringen begick, och än mera de orättvisor, som af adeln öfvades. Smålandspresterna voro serdeles ifriga. En bland dem predikade i Kristinas egen närvaro. *huru mord och andra synder icke blifva af regeringen straffade*; en annan, *att adeln låter den fattige hungra till döds, men deremot göder sina hundar och hästar med den säd, som Gud låtit växa till menniskors uppehälle*; en tredje, *huru adelns välgödda hundar ligga i sin varma bänk och skälla på den hungrande och frysande tiggaren*; Med dessa sista uttryck lärer man egentligen hafva åsyftat grefve Magnus och hans hundstall. Ifrigast af alla var kyrkoherden Kristofer i Fors från Södermanland. Flere gånger predikade han om adelns tyranni och det så häftigt, att till och med hans egna ståndsbröder måste ogilla och varna honom. Några frälseherrarnas anhängare, som man säger Per Brahes tjenare, hotade, *att han för sådant tal kunde mista hufvudet.* Kristofer svarade: *Jag önskar vara den förste, som får för sanningens skull låta sitt lif.* Äfven borgare och bönder framstötte hotelser; och bland annat lofvade allmogen att besöka adelsgårdarna; också prestgårdarna, om presterna hölle med adeln.

Frälseståndet å sin sida blef öfver dessa häftiga och bittra anfall högeligen uppbragt. *I biskopar* sade en ung adelsman, *viljen göra eder till påfvar här i landet.* Icke en utan många gånger hotade de presterna med hämnd. En och annan af de häftigare sade till bönderna: *om i vågen att för öfvervåld anklaga någon enskild adelsman, så skola vi efter riksdagen ständigt förfölja och aldrig lemna eder någon frid.* Bönderna läto ej skrämma sig utan anförde flere

[1]) *Rådsprot* d. 14 Febr. d. 9 Maj 1650.

ohyggliga gerningar efter adeln, serdeles efter Otto Sperling. Hot besvarades med hot. Våldsamheter föröfvades, ofta blodiga; ej sällan till lifvet. Efter blott en enda natt, det var dock under kröningshögtiden och dess dryckenskap, lågo på Stockholms gator ej mindre än tio personer dödade.

Märkvärdigt nog finner man, att Per Brahe, de adeliga privilegiernas förnämsta och ifrigaste kämpe, icke varit serdeles illa anskrifven hos ofrälseständen. Dessa kastade deremot allt sitt hat på Axel Oxenstjerna, såsom den der vore deras hårdaste förtryckare, samt förnämsta orsaken till fäderneslandets nöd. Presterna, der de med biskoparnas uteständande voro på egen hand församlade, togo det formliga beslut: att Axel Oxenstjerna *icke förtjenat tack och beröm af Sverge; ty han hade på åtskilligt sätt förorsakat kronan många onödiga utgifter.* Riksdagspastorerna kunde likväl ej förmå sig att utsätta rikskanslerens namn, men han utpekades tillräckligt; och allmänna tänkesättet var emot honom uppretadt till den bitterhet, att han, enligt sägen, hvarje dag fruktade blifva med våldsamheter öfverfallen i sin egen boning. Ett rykte, visserligen ogrundadt, påstod, att grefve Magnus samt unga Wasaborg hos Kristina utfäst sig att döda rikskansleren; men att ingendera vågade försöket. Troligt är, att förbittringen mot honom var ett verk af hof- och folkpartiernas förenade stämplingar. Ingendera kunde dock skrämma den i sin öfvertygelse orubbliga mannen. Några, som deltagit i ett borgerskapets upplopp, voro fällde till dödsstraff. Understödd af Per Brahe och Jacob De la Gardie yrkade rikskansleren, att så väl dessa som andra upprorsmakare skulle läggas på stupstocken, på det riket sedermera måtte få vara i fred. Bengt Skytte och Salvius fruktade, att sådant skulle öka villervallan. Axel Oxenstjerna vidhöll sin sats; utan att bäfva för den uppväxande stormen. *Jag är beredd,* sade han, *att gifva min hals för det*

allmänna bästa. Lyckligt vore, om jag, lik en Curtius, kunde med sådant offer rädda mitt fädernesland [1].

Underrättelsen om dessa oroligheter spridde sig, dels genom rykten, dels genom riksdagsmännens bref och uppglödgade än mera missnöjets hittills under askan dolda eld. Snart fick man höra omtalas, huru en hop finska bönder ej mer ville göra dagsverken hos sina herrar; — huru svenska bönder här och der begynte kringsända budkaflar med uppmaning till samma beslut; — huru frälsebönder till och med mellan Stockholm och Uppsala vägrade skjutsa sina egna jordägare; — huru resande prester blefvo af allmogen hotade med död och förderf, om de hölle med adeln; — huru bönderna i Småland skrefvo till sina riksdagsmän, *att desse icke skulle våga sig hem utan att hafva genomdrifvit kronogodsens återkallande* o. s. v. Några bland de mägtigare herrarne tordes icke resa ut till landet, och mången begynte gömma undan dyrbarheter och bereda sig till flykt; andra kanske till motstånd. En stor del af borgare- och bondeståndet sades verkligen önska, att saken måtte komma till formligt uppror. Det syntes, som ordning och samhällsband vore nära sin upplösning.

Dessa betänkliga tecken väckte hos de förståndigare af alla partier stora farhågor, och man började å ömse sidor fälla sina anspråk för att ej drifva saken till det yttersta. Drottningen framför andra blef orolig och vacklande. Med adeln, serdeles den högre, var hon i fiendskap. Den klagade, att det var just hon, som mot densamma retat ofrälsemännerna. Sjelfva de sistnämnde fortforo, att, alla hennes bemödanden oaktadt, envist och mangrannt yrka skatternas nedsättning. Dessutom, med tungbandet engång lossadt, började de att säga också henne sjelf en hop ganska obehagliga sanningar; såsom t. ex. uti den nyss anförda skriften: *Fursteliga Glasögon.* Det syntes icke omöjligt, att i

---

[1]) S. st. d. 23 Mars, d. 29 Oct. 1650.

händelse af förlängd riksdag och noggrannare undersökningar ofrälse stånden skulle begynna granska hennes egen förvaltning med lika ifver, som mot adeln blifvit använd. Man kunde äfven förmoda, att denna sistnämnde samhällsklass icke ämnade godvilligt afstå från de många fördelar, den genom kronogodsköpen vunnit. Således hotades riket af ett inbördes krig, med alla dess förhärjningar och eländen; och likväl slutligen med oviss utgång i anseende till å ena sidan ofrälseståndens myckenhet, och å den andra adelns bättre sammanhållning och krigsvana tjenareskaror. Kristina ville ej störta sig och riket i en så äfventyrlig strid. Nästan synes det ock, som hon haft föga hjerta för ofrälseståndens lidanden, och begagnat deras missnöje endast för att dermed bortskrämma alla regeringslystna planer hos adeln; hvilket mål var nu redan vunnet. Af alla dessa orsaker drog sig drottningen något tillbaka. Hon anbefallte presterna mera *varsamhet i predikstolen. Om de äfven hade sanningar att förkunna, så borde de besinna tidens läglighet och ej reta sinnena*; *ej heller förvandla sig sjelfva till upprorstrumpetare i. st. f. fridshärolder.* Hon medgaf några skattenedsättningar; och när tiden nalkades, att ständerna skulle högtidligen afgifva sina svar på regeringens proposition, kallade hon ombud af de tre stånden, vid pass 20 af hvarje, upp till slottet och sökte öfvertala dem att ej spänna bågen för högt. Hon uppmanade dem att *fortfara i deras klagomål, mot adelns privilegier och missbruk. Kronogodsens återkallande borde deremot alldeles icke vidröras, emedan saken vore ogörlig och skulle väcka uppror.* Men härom yppades en liflig tvist, mellan drottningen å ena, och ständernas ombud å andra sidan. Kristina yttrade, *att påståendet om kronogodsens återkallande, vore ett ingrepp i hennes majestätsrättigheter; ty hon förmente sig hafva laglig magt att efter behag bortgifva land och län, gods och gårdar.* Då inföll biskopen i Skara och sade rakt fram, *att drottningen alldeles icke hade sådan magt, hvarken*

enligt lag eller häfd; ej heller enligt skäl, ty i sådant fall skulle innan kort kronans inkomster snart bero endast af ovissa tullar och acciser, och dess anseende således helt och hållit falla. Kristina afbröt: *Jag hoppas, att ni icke är rätta målsmannen för min krona och dess anseende!* Biskopen svarade: *Gud bevare mig! Det menar jag visst icke.* Biskopar, prester och borgerskap vidhöllo dock ofvannämnde sitt yrkande. Envisast voro böndernas ombud. De sorlade och ropade gång efter annan och enhälligt, *att hennes majestät skulle återtaga godsen och låta som förut sina fogdar uppbära deras afkastning. Men,* invände Kristina, *fogdarna stjäla ofta bort en betydlig del af denna statsinkomst.* Bönderna fortforo ändock med sitt ropande. Kristina återtog: *jag kan ju icke upphäfva mina egna ord, eller taga tillbaka mina egna gåfvor? Dessutom skulle ett sådant försök medföra uppror i landet. Jag lofvar deremot på konungslig ära att noga bestämma, huru stor utskyld hvarje åbonde bör gifva, så att adelsmännen icke skola få någon slags anledning att preja sina underlydande.* Men allmogen ropade om igen: *det hjelper ej: man gör oss orätt, så länge vi lyda under adeln.* Kristina återtog: *men jag skall utsätta så höga straff, att adeln skall icke hädanefter våga göra eder något öfvervåld.* Bönderna svarade: *det hjelper ej heller; ty när vi klaga, så är domaren också en adelsman, och mellan honom och den anklagade är det ej annat än: bror och bror; och det vet enhvar, att det ej lönar mödan inför den ena brodren anklaga den andra,* Drottningen bad *dem i sådana händelser klaga hos henne sjelf; och försäkrade dem om allt möjligt bedskydd.* Hon utverkade slutligen ombudens löfte att uti deras svar på rikssalen icke vidröra frågan om kronogodsens återkallande. Deremot förbehöllo de sig att få uppsätta och till henne lemna en skrifvelse, angående så väl nyssnämnde, såsom ock några andra vigtiga ärenden. Drottningen gaf sitt bifall härtill.

Den 9 September voro alla ständerna sammankallade på rikssalen för att afgifva ofvannämnde svar. Presterna höllo sitt löfte, och nämnde intet ord om kronogodsen. Äfven bönderna vidrörde blott i förbigående denna ömtåliga punkt. Men uti borgerskapets utlåtande var derom mycket anfördt; ock kunde man på adelns anleten och åtbörder granneligen se, huru den deröfver harmades. Den lät också efter några dagar till drottningen inlemna en slags vederläggning af borgerskapets på rikssalen gjorda framställning. Adeln anförde som sina förnämsta motskäl, *att de öfverklagade punkterna vore i lag och urminnes häfd stadfästade; att adelns friheter vore af kronan gifne, kunde derföre blott af kronan, ej af medstånden återtagas*; o. s. v.

Ofrälse-stånden arbetade emellertid träget på den skrift, som drottningen lofvat af dem emottaga. Serskilda förslag dertill uppsattes af Terserus, af tvänne andra prester samt af stadsskrifvaren Skunk. Den sistnämdes blef antaget, ytterligare utarbetadt och slutligen af de trenne ståndens ombud till drottningen den 8 October öfverlemnadt. Förmodligen önskade hon, att de klagande ständerna skulle till yttermera visso personligen underteckna skriften. Det skedde af största antalet. Biskop Johannes Matthiæ jemte tre andra biskoppar och några få prester kunde likväl på intet sätt förmås dertill.

De två svåraste punkterna, den ena om konungamagtens inskränkning, den andra om kronogodsens återkallande voro således visserligen icke afgjorda, men för tillfället undanskjutna. Den uppväckta gäsningen fortfor dock under återstoden af riksmötet. Oaktadt frågan om kronogodsen skulle i följe af ofvannämnde öfverenskommelse anses för tillfället nedlaggd, så fortsatte dock bönderna sitt yrkande derpå, och detta tvärt emot Kristinas vilja och till hennes harm; till och med de hotade öfvergifva riksdagen och resa hem, så framt ej nämnde deras anhållan beviljades [1]). Hvarje stånd,

[1]) *Rådsprot.* den 1¼ Oct. 1650.

och de ofrälse mest, prutade mot de begärda skatterna och fordrade hvar för sig lindring; så att Axel Oxenstjerna slutligen måste hjelpa drottningen att utverka deras bifall. Äfven hade förslaget till riksdagsbeslutet blifvit uti kansliet uppsatt på sådant sätt, att ofrälse stånden funno sig nödsakade detsamma öfverse och ändra, förr än det kunde underskrifvas. Kristina bemödade sig emellertid på hvarjehanda sätt att stilla gäsningen. Hon utgaf en förklaring öfver förargelseklippan i adelsprivilegierna, nemligen stadgandet, *att ingen vanbörding skulle i rikets ämbeten dragas adeln öfver hufvudet.* I äldre tider åsyftades med ordet *vanbördingar* ofrälse personer. Nu mera vågade man ej påstå något sådant; och Kristina upprepade den redan af förmyndarestyrelsen 1634 gifna förklaringen: *att den, som är af ärliga föräldrar äkta född och sjelf om dygd och ära sig beflitar, antingen han då är frälse eller ofrälse, må hvarken kallas vanbörding, ej heller uteslutas från något statens äreställe, hvartill han gjort sig skicklig. Wanbördig deremot är den, vare sig adel eller oadel, som genom lättja, odygd eller vanheder sin redeliga börd befläckar.* Det var Salvius, som uppsatte och kontrasignerade denna förklaring. Åt den oroliga adeln lät Kristina genom landtmarskalken gifva förhoppning om godt slut på riksdagen. Presterna erhöllo för första gången formeligen bekräftade privilegier, hvarigenom deras boställen och löner någorlunda tryggades mot frälseherrarnas och andras tilltag. Borgerskapet fick nedsättning i salt-tullen. Äfven åt bönderna erböd drottningen serskilda privilegier, men vid närmare granskning befunnos dessa af sådan egenskap, att bondeståndet undanbad deras utfärdande och anhöll att få hädanefter som hittills hålla sig vid Svea rikes lag och jordabalk. De hugnades deremot med frihet från utskrifning, och med eftergift af boskapsskatten till nästa riksdag; hvarförutan adels-, prest- och borgarestånden åtogo sig dubbel acsis för att lätta allmogens börda. Frälseståndet serskildt utfäste sig in-

bördes, *att med skäl och billighet sina bönder handtera; och om någon deremot bröte, skulle de andre hjelpa till, att en sådan måtte derföre blifva behörigen straffad* [1]).

Ofrälseståndens fordringar och i synnerhet deras till drottningen öfverlemnade inlaga hade emellertid föranledt häftiga tvister inom rådet. Axel Oxenstjerna uppsatte mot nämnde inlaga en slags vederläggning, hvilken gillades af Jacob De la Gardie, Per Brahe m. fl.; hvaremot Herman Fleming, Salvius och Bengt Skytte försvarade ofrälseståndens åtgerder [2]). Oxenstjerna lärer hafva segrat; ty vid riksdagens slut ingick han på adelns vägnar till drottningen med en anhållan, *att de män, som på ofrälse ståndens sida fört djerfvaste språket, måtte blifva straffade;* eller, då drottningen ej ville lyssna härtill, *att hon åtminstone borde allvarligen uttala sitt ogillande af deras djerfhet, att vilja föreskrifva sin regent, huru denne borde använda kronogodsen.* Men, ehuru Kristina sökte försoning med adeln, ville hon likväl icke efterkomma denna begäran. *Jag är,* sade hon, *satt till regent öfver så fattiga som rika; och emedan det är en fri riksdag, så må väl enhvar säga sina skäl* [3]). *Man bör,* sade hon vid samma tid, *så klappa det hvita barnet, att det svarta dervid icke förgätes.* I stället för förebråelse, yttrade hon vid afskedet mycket beröm öfver ofrälse stånden och öfver det utmärkta nit, som de för kronan och fäderneslandet hade under riksdagen ådagalaggt.

Utom ofvanstående förhandlingar blef också under detta märkvärdiga riksmöte drottning Kristina krönt, och åt pfaltsgrefven Karl Gustafs blifvande barn arfsrätt till svenska kronan tillerkänd. Kröningen skola vi omtala här nedanför; men öfverläggningarna om pfaltsgrefvens arfsrätt framdeles uti berättelsen om konung Karl den tionde Gustaf.

---

[1]) *Rådsprot.* den 28 Oct. 1650.

[2]) *Riksark.* Riksdagshandlingar. Adelns beslut d. 8 Nov. 1650.

[3]) S. st. d. 30 Oct. 1650.

FEMTONDE KAPITLET.

DROTTNING KRISTINAS KRÖNING.

Det var en allmän folktro, äfven bland högre stånd, att den Sveriges regent, som kröntes i Stockholm, skulle blott en kort tid innehafva tronen. Man ämnade derföre låta den tillstundande kröningen verkställas i Uppsala, och befallning var gifven att för sådant ändamål ställa slottet i ordning. Emellertid, ju närmare man kom till högtiden, desto flere hinder uppstodo. Det var svårt, att enkom för kröningens skull draga hof, ständer och troppar från Stockholm till Uppsala. Sistnämnde lilla stad kunde ej heller lemna tillräckligt utrymme för de menniskoskaror och för den myckna prakt, som tillämnades. Kröningen skulle nemligen firas med ovanlig ståt och från Frankrike hade redan två år förut en hop kostbara drägter och dylikt kram blifvit införskrifna. Drottningen beslöt derföre anställa högtidligheten i Stockholm, och sedan ständerne beviljat arfsrätt åt Karl Gustafs afkomlingar, återstodo inga hinder mer. Den 14 October reste Kristina ut till Jakobsdal [1]), der hon stannade i två dagar hos riksmarsken Jakob De la Gardie, hvilken under tiden anställde allehanda förlustelser. Första och sista dagen lät han också för det diströmmande folket rödt och hvitt vin flöda från middagen till qvällen.

Till den 17 October utsattes det högtidliga intåget i staden. Många förberedelser voro träffade för att göra det så lysande som möjligt. Fyratio örlogsskepp lågo på strömmen nedanför slottet. Trenne äreportar voro uppförda, två af borgerskapet, den tredje och dyrbaraste af rådet. Denna sistnämnde var visserligen likasom de andra af träd, men öfverdragen med duk

---

[1]) Nu Ulriksdal.

och målad, så att den tycktes vara af sten. På densamma stodo afbildade de förnämsta segrar, som svenskarna under drottningens regering tillkämpat sig; och öfverst alla de vunna fanorna och segertecknen. Rådet, ehuru missnöjdt med Kristina, nedlät sig dock till det vanliga smickret å ämbetets vägnar. Kring bågen lästes följande verser:

Forte parum est, princeps, portam tibi stare patentem,
Postqvam virtuti tot patuere tuæ.
Sed datur indicium, tibi pervia cuncta relinqui,
Totius et populi corda patere tibi [1].

På en annan sida lästes: *att rikets rådsherrar upprest bågen såsom ett tecken af deras beredvilliga lydnad, tacksamma sinne och djupa vördnad för sin drottnings själsstorhet, fromhet, förstånd, mildhet och lyckliga regeringsgåfvor.* Hela triumfbågen säges hafva kostat 16000 riksdaler.

Den utsatta dagen kom och blef ovanligt vacker; nästan den första af sådan beskaffenhet under hela hösten.

Mellan klockan två och tre på eftermiddagen började tåget. Det var så långt, att de främsta nära hunnit till slottet i Stockholm, innan de sista lemnat Jakobsdal. Klockan half till sex på qvällen var det ändteligen slutadt. I samma ögonblick, som drottningen inträdde i sina rum, började kanonaden från flottan och fästningen, hvarvid 1800 skott aflossades. Sedan följde ett stort gästabud, och derefter sent på natten ett fyrverkeri, så rikt, att krutröken stod som en tjock dimma öfver hela staden. Detta var en Torsdag. Fredagen och Lördagen användes på förberedelsen till kröningen; under hvilken tid liffländska ständerna samt

---

[1]) Se furstinna, för litet det är att blott en port dig öppnas,
Då så många förut öppnades på ditt befäl.
Dock låt det vara en bild af ditt allt genomträngande snille,
Och att svenskarnes bröst öppna sig alla för dig.

de flesta större städer i riket öfverlemnade åt drottningen ganska rika och dyrbara skänker, såsom lyckönskningar vid detta högtidliga tillfälle. En rangtvist höll på att förorsaka mycket obehag. De ansedda generalerna Königsmarck, Wittenberg, Paikull, Douglas m. fl. hade låtit göra sig präktiga vagnar för att dermed deltaga i kröningståget. Enligt då gällande ordning ämnade man anvisa dem plats under riksråderna. Nämnde generaler, hvilka i Tyskland befallt öfver stora härar, hela landskap och deras furstar och folk, ville ej ställa sig under riksråden, bland hvilka åtskilliga icke hade någon serdeles betydenhet. Det var den stolte Königsmarck, som i synnerhet harmades öfver sådant tillbud. Då föreslogs, att dessa herrar skulle sitta baklänges i vagnarna hos de fem höga riksämbetsmännen; hvarigenom de på sätt och vis finge plats framför riksråden och nära vid drottningen. Men äfven detta var icke till lags. Slutligen kom man öfverens, att generalerna skulle i tåget rida bredvid drottningens vagn, och i kyrkan öfver henne uppbära tronhimmelen.

Söndagen den 20 October förrättades kröningen. Tåget gick från slottet genom de förnämsta gatorna till storkyrkan; predikan förrättades af Johannes Matthiæ, kröningen af erkebiskopen Lenæus. På hemvägen åkte drottningen uti en annan serdeles präktig triumfvagn, bespänd med fyra hvita silfskodda hästar. Sedan gafs på slottet en högtidlig måltid. Äfven nere på torget var en så kallad kröningsoxe uppsatt och gifven till spillo, hvarjemte vin flöt ur flere springbrunnar. Folket drack så att slagsmål uppkommo och några personer dödades. På qvällen gafs ett fyrverkeri, som varade till midnatt.

Andra dagen hölls äfven gästabud på slottet och vin fortor att rinna för folkhopen; likaså tredje dagen, på hvilken ständerna aflade sin trohetsed.

Femte dagen anställde prins Karl Gustaf en högtidlighet, hvarvid förekommo flere i Sverige förut osedda uppfinningar, hvilka han medfört från Nürnberg. Först

red Karl Gustaf sjelf i spetsen för sitt hoffolk, alla klädda i romerska drägter, glimmande af guld och silfver. Sedan följde menniskor, utstyrda såsom skogsrån. Derefter kommo, gående af sig sjelfva, först vagnar besatta med underligt utklädda personer; sedan, ett stort berg, på hvilket äfven sågos en hop qvinnor, sjungande och spelande; det sednare skulle föreställa berget Parnassus med sånggudinnorna. Sist anställdes ringränning. Alltsamman varade från kl. half tio förmiddagen intill sena mörkret.

Fyra dagar derefter anställde Wittenberg en stor högtidlighet, hvarvid han lät afbränna ett serdeles präktigt fyrverkeri, i form af ett slott. Elden dervid varade i fulla tre timmar.

Fem dagar derefter höll grefve Magnus sitt gästabud. På rännarebanan uppfördes allehanda skådespel af djur, vagnar, vandrande berg m. m.; och slutligen fyratio ryttare, utklädda till Amazoner, hvilka erbödo sig att mot hvem som häldst försvara det täcka könets ära.

Tre dagar derefter höll Gustaf Adolf Lewenhaupt sitt upptåg likaledes på rännarebanan. Man såg der komma inridande en morisk furste i spetsen för hela sin svit, alla med svärtade ansigten och afrikanska drägter. Sedan framskred, banan utefter, ett skepp, hvilket roddes af utklädda sjötroll; vidare ett af sig sjelf gående brinnande berg, på hvilket suto personer, som uppförde musik; sedermera två elefantskepnader, hvilka drogo en stor vagn, hvari suto några bergtroll, sysselsatta med smide. Den moriske konungen utmanade svenska riddarna till tapperhetsprof, och högtiden slutades med ringränning.

Två dagar derefter gaf drottningen åt ständerna en stor afskedsmåltid, som varade till kl. 3 på morgonen.

Fyra dagar derefter höll general Wachtmeister ett upptåg på rännarebanan. Der föreställdes flere af forn-

tidens ryktbaraste män, enhvar åtföljd af en utklädd person, som skulle föreställa den dygd, genom hvilken hjelten mest utmärkt sig. För öfrigt sågos der kameler och verkliga morianer; vidare en annan upplaga af berget Parnassus, vandrande af sig sjelft; ytterligare en vagn, hvari ungdomen och döden suto midt emot hvarandra; slutligen företogs ringränning, hvilken varade till mörkret.

Dagen derpå lät drottningen anställa djurfäktning mellan hästar, räfvar, en björn, en buffeloxe och ett lejon; hvilket allt varade till sena qvällen. Det grymma skådespelet förnyades inom dessa veckorna tre eller fyra gånger.

Dagen derpå gaf Torstensson ett stort gästabud åt hela hofvet.

Sex dagar derefter var åter stort kalas och fyrverkeri, troligen på Ludvig de Geers bekostnad.

Två veckor derefter eller på drottningens födelsedag lät prins Karl Gustaf, i Sparrens hus på riddarholmen, anställa en ovanligt lysande högtid. Taket i matsalen var flätadt med granris och deremellan fullhängdt med citroner, pomeranser och allehanda frukter. Måltiden räckte från afton till midnatt. Sedan afbrändes på vattnet derutanför ett fyrverkeri, som varade i tre timmar. Derpå gafs en ballet, hvari uppträdde en hop förklädda personer. Sedan följde vanliga dansar. Först kl. 7 om morgonen for drottningen hem. För folkhoparna på gatan hade vin runnit hela natten.

Annandag jul hade Torstenson åter ett stort gästabud för hofvet, hvarförutan under dessa veckor åtskilliga adeliga bröllopp blefvo på slottet firade. Utom dessa större högtidligheter fortgingo regelbundet uti de förnämare husen mindre bjudningar med dans nästan hvarenda afton. Vid sådana tillfällen var det vanligt, att man efter dansens slut lemnade en blomqvast åt den bland gästerna, hos hvilken sällskapet önskade nä-

sta afton infinna sig, och naturligtvis vågade ingen vara så oartig och undandraga sig förtroendet [1]).

Kristina ämnade uppföra en ballet, kallad *den triumferande parnassus*. Den var bestämd först till hennes kröning, sedan till hennes födelsedag. Men som detta uppträde skulle blifva ovanligt stort, bestående af ej mindre än 80 personer, kunde man ej till dess hinna anskaffa drägter och annat tillbehör. Ändtligen den 9 Januari blef baletten gifven, och straxt derpå återupprepad. Uti nära ett halft år hade man beredt sig derpå; men fick ändå den harmen, att blott få af åskådarne förstodo, hvad med sinnebilderna och med alltsammans menades. Dessutom inföll båda gångerna en så stark köld, att flere personer förkyldes, deribland gamla Ebba Brahe, samt Lenart Torstensons grefvinna; till och med drottning Kristina sjelf ådrog sig en släng af snufva och bröstverk.

Några dagar derefter gaf prins Karl Gustaf en lysande afskedshögtid, och lemnade sedan staden.

Den 26 Januari gjorde portugisiska sändebudet ett stort gästabud; och dagen derpå likaledes Arvid Wittenberg, hvarvid också denna gången ett fyrverkeri afbrändes.

Andra dagen derefter reste drottningen från staden och bevistade Karl Karlsson Gyllenhjelms begrafning i Strengnäs. Derpå for hon till Gripsholm och sedan till Ekholmen. På förra stället lät prins Karl Gustaf, på det andra grefve Magnus för hennes nöje tillställa flere lustbarheter. Sedan togs vägen till Uppsala, hvarest likaledes högtider och derjemte lärda öfningar blefvo till drottningens förströelse anställda. Denna resa medtog nästan hela Februari månad.

En så dyrbar och praktfull kröning hade Sverge aldrig tillförene sett. Den väckte lika mycket både uppseende och tadel, som Erik den fjortondes på sin tid. Till detta och dylikt statens slöseri, kommo de

---

[1]) *De la Gard.* Joh. Ekebl. bref 1650.

högtidligheter, på hvilka många enskilda bland adeln bortkastade stora summor. Man talade allmänt om detta öfverdådiga lefnadssätt och jemförde det med tillståndet i landet, hvarest genom fortfarande missvext folket flerestädes var nära hungersdöden. Man erinrade sig det deltagande, som drottningen under förra och i synnerhet under sista riksdagen visat för folkets nöd, hennes löften att till allmänt bästa använda statsinkomsterna; och följden af denna jemnförelse blef icke fördelaktig.

Vi hafva här med någon utförlighet berättat ofvanstående fester för att sålunda gifva en föreställning om tidens lustbarheter, och i synnerhet om lefnadssättet vid Kristinas hof; ehuru dervid bör nämnas, att denna tidpunkt var en bland de mest stormande.

För öfrigt märkas, att ingen af Oxenstjernska partiet, och att i allmänhet endast några få anseddare män hafva som tillställare deltagit i det vilda hoflefvernet. Riksmarskalken Åke Natt och Dag säges till och med af missnöje med detsamma hafva lemnat sin tjenst. Karl Gustaf, som af drottningen nyss erhållit först anbud sedan löfte om svenska kronan, måste af erkänsla och försigtighet rätta sig efter hennes böjelse; men så snart möjligt var, drog han sig undan till stillheten på det aflägsna Borgholm [1]).

---

[1]) *De la Gard.* Ekebl. T. 1. brefven i Nov., Dec. 1650, Jan. Febr. 1651.

SEXTONDE KAPITLET.

KRISTINAS UPPFÖRANDE UNDER ÅRET 1651.

På långliga tider hade uti Sverge icke varit en så orolig riksdag, som den af år 1650; och sällan hade så högljudda, till en del så rättmätiga klagomål blifvit uttalade. Drottningen hade med ovederläggliga skäl blifvit öfvertygad om de många och stora missbruken; och hon hade i följd deraf visat benägenhet för deras afskaffande. Man väntade derföre ock med rätta, att efter riksdagens slut finna uti regeringen en ny anda, utmärkt af ordning, sparsamhet och afseende på rikets och undersåtarnes tömda tillgångar.

Man fann sig bedragen. De praktfulla hoffesterna fortforo, till och med ökades, och detta medan ständerna ännu voro församlade. Stora penningesummor blefvo på sådant sätt bortslösade. Man beräknade t. ex, att den omtalade baletten, den triumferande parnassus, kostade 30,000 ecus, oberäknadt all tidspillan. Sedan kommo resorna och gästabuden på landet, och fram på sommaren tillställdes åter en hop högtidligheter; ibland annat på Kristinadagen en stor ringränning, der man utdelade priser af ej mindre än 1,000 riksdalers värde. Under Juni och Juli månader höllos på hofvet eller bland dess herrar gästabud nästan hvarenda dag [1]).

Drottningens gränslösa frikostighet flödade oförminskad. Se här några exempel, blott få bland många! I Mars skänkte hon åt staden Augsburg 5,000 r:dr till uppförande af en luthersk kyrka. Åt Kurpfalts eftergaf hon vid samma tid 61,000 gyllen, d. v. s., hälften af hvad nämn-

---

[1]) *De la Gard.* Ekebl. bref. T. 1 d. 12 Jun. 23 och 29 Jul. 1651.

de land skulle enligt westfaliska freden åt Sverge betala. Portugisiska sekreteraren Macedo, hvilken i April blef af drottningen med hemliga uppdrag skickad till Italien, erhöll en guldkedja om 1,000 dukater och dessutom 2,000 dukater i respengar. Boeclerus, som endast två år varit anställd i Sverges tjenst fick vid afskedet en guldkedja om 200 dukater, dessutom 4,000 riksdaler i handom, samt underhållsbref på 800 riksdaler årligen. Vid samma tid reste äfven Salmasius, hvilken knappt ett år varit i Sverge; han fick utom andra gåfvor äfven ett underhållsbref på 4,000 livres årligen. På samma gång for Freinshemius, hvilken också blef med ytterlig frikostighet belönad. I Juni afreste också franska sändebudet Chanut. Kristina gaf vid afskedet åt honom sjelf en guldkedja af 1,000 dukater, samt en silfverservis för 8,000 riksdaler; åt hans fru ett smycke för 8,000 riksdaler; åt hvardera af de tre sönerna en guldkedja af hundra dukater; åt hvar och en af hans följeslagare en mindre guldkedja med drottningens porträtt. — Genom Sverge reste vid samma tid S:t Amant, en medelmåttig fransysk versmakare, i synnerhet utmärkt för oanständigheten i sina skrifter. I Frankrike blef han föraktad. Kristina skänkte honom en kedja om 300 dukater, en pung med 1,000 blanka dukater, samt ett underhållsbref på 1,000 r:dr årligen.

Man väntade indragningar uti hof- och riks-staten till lättnad för de skattdragande. I början af 1651 blef också hofbetjeningen förminskad. En hop trumpetare och pukslagare, tolf hofjunkare och alla kammarherrarna utom tre afskedades; och likväl minskades lönen för de qvarstannande [1]). Denna besparing var dock ringa och kanske blott för sken skull vidtagen; ty på andra håll ökades utgifterna i ojemnförligt högre grad. Det föreskrifna antalet af riksråd var tjugufem. Af sparsamhet eller för att lemna drottningen friare val, hade förmyndarestyrelsen låtit flere platser stå obesatta; så att, när Kristina sjelf tillträdde regeringen

[1]) *De la Gard.* Ekebl. bref. 1 d. 8, 15, 29 Jan. 1651.

funnos i tjenst endast tjugu. I början af år 1651 hade deras antal redan blifvit ökadt till 29 och uti April samma år lade Kristina, det oaktadt, 8 nya dertill, så att antalet uppgick till 37; med icke ringa tunga för statsverket. Den skämtande hofjunkaren Ekeblad anmärkte, att *Sverge bör numera icke på länge blifva rådlöst.*

Under riksdagen hade ständerna klagat öfver mängden af adel och öfver dess förläningar. Kristina hade hört och äfven till en del gillat dessa yttranden, samt sjelf visat missnöje med nämnde stånd. I fullkomlig motsats till allt detta företog hon sig att året efter riksdagen upphöja en mängd personer uti adeligt, friherrligt eller grefveligt stånd och att långt mer än de knappa tillgångarna och någon slags förnuftig beräkning medgåfvo, begåfva dem med gods och förläningar. Redan under riksdagen tillskapades fyra och tjugu nya adeliga stammar; efter riksdagen och till slutet af 1651 ytterligare 34 dylika. Före 1651 funnos inom riket 12 friherrliga ätter. Endast under sistnämnde år upphöjde Kristina till sådant stånd icke mindre än 18 serskilde slägter, bland hvilka hvar och en borde af kronan erhålla sitt friherreskap. Somliga fingo ganska betydliga. Så bekom Paikull åttatiotvå och von der Linde etthundradefyrtioett mantal. Andra erhöllo hela socknar, och stundom de bästa. Så bekommo Flemingarna Libelitz, Liljehökarna Nerpis och Soop Limingo församlingar. — Före 1651 funnos blott sju grefliga slägter i riket. Den 26 Mars sistnämnde år upphöjde Kristina i grefveligt stånd, på en gång sju andra serskilda slägter; och längre fram på året den åttonde. Dessa erhöllo grefskaper kanske någon gång mer efter gunsten än förtjensten, dock alltid väl tilltagna. Den redlige riksdrotsen Gabriel Gustafsson Oxenstjernas barn, rikskanslerens brorsbarn, Johan Banèrs son, och Karl Gustaf Wrangel anhängare af Oxenstjernska partiet fingo sina grefskap i Kexholms län inemot ryska gränsen. Gustaf Horn, fick Björneborgs kungs- och ladugård, samt 231 hela mantal. Königsmark, af drottningens

parti, upphöjdes på en gång till friherre och grefve samt erhöll friherreskap i Wermland och dertill den nu utgångna Stureättens rika grefskap, Stegeholm, beläget i Småland. Gabriel Bengtson Oxenstjerna, hvilken var minst utmärkt bland riksdagsförmyndarne af detta namn och ej heller älskad af rikskansleren, bekom finska socknarna Mustasaari, Stor- och Lillkyro, utgörande tillsammans minst 500 hela hemman och med årlig inkomst af 13,000 daler i silfver. Fredrik Stenbock, den gamle öfversten för Smålands ryttare, fick Seglora socken, bestående af 72 hela hemman, samt Roosarnas fordna grefskap Bogesund. Förut hade Kristina vid åtskilliga tillfällen begåfvat honom med Kungslena by samt 144 hela hemman, beläget det mesta i Westergötland; efter hans död förökade hon grefskapet ytterligare med 64 hela hemman uti Halland. I September under sjelfva riksdagen 1650, och Ständernas närvaro och klagomål oaktade, gaf Kristina åt Per Brahe ett friherreskap, bestående af socknarna Kuopio, Idensalmi, Sotkamo, Paldamo, Pielis, Ulo och Salo i Finnland, tillsammans innehållande nära 1,500 hemman och derjemte Kajanabergs slott. Som orsak till denna frikostighet förebars, att när ätten af Erik den fjortonde upphöjdes på en gång från adelig till grefvelig värdighet, erhöll den endast grefskap, men intet friherrskap, hvilken så kallade orättvisa, Kristina nu ville på ofvannämnde sätt godtgöra. Hon hade dock redan 1645 till förbättring på grefskapet Wisingsborg anslagit de fyra socknarna Ölmestad, Haufrida, Wireda och Adelöf, utgörande 143 hemman.

År 1651 gjorde drottningen dessutom begynnelsen med att i Sverige återinföra en ännu högre värdighet, i det hon utnämnde pfaltsgrefven Johan Kasimir till *hertig* öfver Stegeborgs län. Vid sonen Adolf Johans död år 1689 utgick denna hertigliga värdighet.

Som från alla dessa adelsgårdar, friherre- och grefskaper utskylderna skulle hädanefter tillfalla deras innehafvare och icke kronan, så är klart, att denna sed-

nares inkomster derigenom ledo en utomordentligt känbar och beständig afkortning. Förlusten ökades än mera. Vi hafva redan berättat, huru Axel Oxenstjerna och förmyndareregeringen motarbetade grefvarnas och friherrarnas stegrade anspråk, och lyckades under sin tid återhålla dem. Redan tre dagar efter anträdet till regeringen beviljade Kristina, att grefve- och friherrskapen skulle i skatteväg hafva samma friheter, som frälsehemman. Likväl voro grefvarne icke nöjda. Med Magnus Gabriel De la Gardie i spetsen begärde de än större fördelar; och icke fullt tre månader efter slutet af 1650 års riksdag beviljade Kristina dem flere sådana; t. ex. 1:o grefven var förut inom sitt grefskap domare i härads- och lagmansrätt; dock hade han ej magt att gifva nåd för grofva, så kallade edsöresbrott; gjordes det, skulle han för lifstiden mista alla sakören inom grefskapet. Denna bestraffning syntes grefvarna sträng och neslig. Kristina medgaf derföre, att den grefve, som olagligen benådade edsöresbrott, skulle första gången endast varnas; förnyades felet, skulle han straffas, men äfven då endast efter omständigheterna. 2:o Sedan mål, vädjade från grefven, blifvit i hofrätten afdömda, hade detta ämbetsverk brukat tillskrifva landshöfdingarna om verkställigheten af domen. Sådant blef nu af Kristina förbudet. Grefven sjelf skulle hädanefter äga verkställa alla domar öfver personer inom hans grefskap. Härigenom förintades hofrättens inflytande, och grefven blef enväldig. 3:o Grefvarne ägde förut rättighet att bygga städer i sina grefskap. Kristina beviljade nu för sådana anläggningar till det första 10 års skattefrihet; sedan skulle af lilla tullen kronan erhålla blott ena, grefven andra hälften; af accisen kronan, staden och grefven hvar sin tredjedel; och på det ingenting måtte härvid för grefven undansnillas, tilläts honom att sjelf utnämna tullnärerna. Grefveställernas borgare fingo äfven rättighet hålla egna marknader och bevista andras. 4:o För alla bergverk, upptagna inom grefskapet, hade grefvarna hittills rustat en

häst och karl för hvarje 700 marks ränta. Nu medgaf Kristina dem samma fördel som gamla frälset, nemligen att åt kronan erlägga blott $1/_{30}$ af verkets afkastning. 5:o När en grefve förut blifvit fälld till högmålsbrott, indrogs grefskapet till kronan. Nu medgaf Kristina, att slägten finge behålla grefskapet och att den sakfällde blott för sin person förverkat rättigheten dertill o. s. v.

Hvad som mycket oroade sinnena var också den allmänt gjorda anmärkningen, att drottningen visade mer och mer likgilltighet för regeringsärenderna och öfverlemnade deras gång åt slump eller gunstlingar. Unga grefve Magnus hade återigen fått sig upplåtna rum på sjelfva slottet och var i åtnjutande af hennes oinskränkta förtroende. Han utdelade nästan alla sysslor och nådebevisningar; hans rum voro belägrade af sökande; han sjelf af smicker i ansigtet, afund och förtal på ryggen. Ärenderna gingo i största oordning. Gunst gaf orimliga befordringar. Den för tillfället gynnade pfaltsgrefven Adolf Johan, en tjugutvåårig, oerfaren och föga duglig yngling, utnämndes till generalguvernör öfver vestra landskapen d. v. s. till den store Torstenssons efterträdare. Mutor gåfvo än orimligare fördelar. Falska förläningsbref på gods och gårdar blefvo med efterhärmande af Kristinas handskrift utfärdade och sålda. En sekreterare blef om sådant bedrägeri öfverbevist och afrättad. Vid andra tillfällen företog sig Kristina, att åt unga prester utfärda framtidsbref på sådana pastorater, som ännu ej voro lediga, hvilket missbruk gick så långt, att presteståndet under riksdagen följande år deröfver anförde klagomål, då Kristina måste lofva, att sådant aldrig mer tillåta. Utanför Stralsund lät hon inrätta en olaglig tull. Stadsfolket, anfördt af sina borgmästare, nära nog i uppror, lade genast ned all handel; och Kristina måste taga sina ord och sin tull tillbaka.

På slöseriet följde som vanligt fattigdom i spåren. Under sommaren 1651 klagades, att mången gång fanns

ej en enda styfver i skattkammaren. Hvad man kunde hopskrapa, kastades i stora summor på bortresande lärda, hvilka i sina skrifter skulle kring Europa utbasuna Kristinas beröm. Här hemma var allting nära att för penningebrist afstanna. Kristinas eget hoffolk kunde ej utbekomma sin lön. Krigs- och sjömagten saknade medel till underhåll. Man kunde ej mer uppleta friherrskap åt alla de nybakade baronerna; utan flere af dem måste nöja sig med framtidsbref på nästa, genom utdöendet af någon slägt, lediga friherrskap. En beskickning skulle afgå till Lybeck för att underhandla med polackarna; men penningar saknades; och grefve Magnus ville derföre ej deltaga deri. Vecka efter vecka måste man under allehanda förevändningar uppskjuta afresan. Ändtligen lyckades det att af Wittenberg erhålla till låns 15,000 riksdaler; dock endast mot pant af tullinkomsterna i Stockholm.

Flere samtida författare säga, att det var egentligen från året 1651, som Kristina och hennes regering blefvo ett föremål för svenskarnes ovilja och förakt. Det kunde ej annorlunda ske. Hennes åtgerder under och efter riksdagen stodo till hvarandra uti den mest skärande motsats. Hon hade visat deltagande för folkets nöd; men fortsatte likväl. och till med ökade sin öfverdådiga och kostsamma hoflefnad. Hon hade lofvat folket lindring i dess bördor; men fortfor sjelf att med slöseri göra nya skatter nödvändiga. Hon hade talat mot adelns öfvervälde och tryckande privilegier, hon hade sjelf tillåtit ofrälseständen uppsätta och framlemna den ryktbara skriften mot kronogodsens afyttrande; men knappt var riksdagen slut, förrän hon åter bortgaf flere tusende krono- eller skattehemman, och mer än fördubblade antalet af de för krona och medstånder tryckande grefve- och friherreskaperna samt dessutom än mera utvidgade deras företrädesrättigheter. Allt detta kunde ej betraktas annorlunda än som det grymmaste gäckeri mot ofrälseständen. Också utbredde sig hastigt ett doft men hotande missnöje öfver hela landet; till och

med bland adeln. Den harmades öfver de uppträden, hvartill Kristina under 1649 och 1650 års riksdagar äggat ofrälsestånden. Nådebevisningarna året 1651 voro så orimligt tilltagna, att tacksamheten för desamma blandades med farhåga för deras bestånd och med åtlöje öfver deras omåttlighet. Gamla adeln såg dessutom ogerna bredvid sig på grefve- och friherrebänkarna en så stor skara uppkomlingar. Rådet var missnöjdt öfver såväl de besynnerliga åtgerderna, som öfver det egenmägtiga sätt, hvarpå Kristina dref dem igenom. Nästan alla de äldre rådsherrarna drogo sig undan till landet. De anställde visserligen inga sammansvärjningar; men de talade med sina grannar om drottningens underliga uppförande, om rikets olyckliga tillstånd, och från dem och från riksdagsmännen spridde sig missnöjet ökadt, och underrättelserna stympade, förvända och det vanligtvis till det värsta. Man tyckte sig finna, att Kristina efter kröningen mer än förut inlät sig uti en mängd besynnerliga till och med orimliga företag. Det var derföre ett ganska allmänt och af många trodt rykte, att hon under vistandet på Jakobsdal blifvit af Ebba Brahe medelst en trolldryck förhäxad.

Den enda, som bland de äldre rådsherrarna stannade vid drottningens sida var Axel Oxenstjerna. Med sin vanliga flit genomgick han räknekammarens handlingar och utarbetade ett vidlyftigt sammandrag derur; samt ett förslag att ordna riksstaten; förspilld möda, under det fortgående slöseriet, den ökade oordningen i alla andra vägar! Han deltog också numera beständigt uti rådets öfverläggningar och talade stundom emot drottningens åtgerder samt föreslog andra medel; dock säger en samtida författare, *såg man på honom, att han gjorde det mera för att fylla sin pligt mot fäderneslandet, än i hopp att dermed någonting uträtta.* Man undrade, att ej han liksom de andra drog sig till landet; och man gissade på egennyttiga beräkningar. Det är en föga grundad beskyllning. Väl är det möjligt, till och med troligt, att den gamle smickrades af tecknen till drott-

ningens återvändande förtroende. Detta utgjorde dock visserligen icke förnämsta driffjedern till hans uppförande. För honom var Kristina också nu *den store Gustaf Adolfs dotter*, det barn, som hans konungsliga vän med faders ömhet och broders förtroende lemnat i hans vård; Sverge, det älskade fäderneslaud, för hvars sällhet och lycka han med exempellös trohet, ihärdighet och framgång, offrat ungdomens, mannaårens och ålderdomens krafter. Nu då allt hotade med olycka och förstöring, kunde han ej förmå sig att öfvergifva den förvillade styrmannen, det hotade riksskeppet. I denna farans stund ville han ej genom sin bortgång, gifva tecknet, det allt vore förloradt, tecknet till allmän upplösning. Han stod fast, med glömska af lidna oförrätter, med minne af sina löften åt den store konungen, och med tanken orubbligt fästad på det älskade fäderneslandets väl.

SJUTTONDE KAPITLET.

KRISTINAS FÖRSTA FÖRSÖK ATT NEDLÄGGA REGERINGEN.

Hvarje uppmärksam betraktare förvånades öfver drottningens besynnerliga uppförande. Redan i sig sjelf var hennes ställning ganska kinkig; och likväl inveckade hon sig oupphörligt i än flere svårigheter. Huru skulle tvisten mellan frälse och ofrälseständen slutas? Huru skulle nödiga statsmedel anskaffas? Slutligen, huru och med hvad språk skulle hon sjelf vid nästa riksdag kunna möta de gäckade ofrälsestånden? Allt frågor, på hvilka intet rimligt svar fanns eller kunde finnas. Flere bland de skarpsinnigare anade dock, att drottningen hade inom sig någon serdeles utväg i beredskap; och en och annan gissade redan nu, att hon ämnade ned-

lägga regeringen och sålunda rädda åtminstone sin egen person undan faran af den hotande stormen.

Så var det äfven. Enligt egen uppgift har drottningen ända från år 1646 inom sig öfvertänkt och mer och mer omfattat detta förslag. Orsakerna torde från början förnämligast böra sökas uti nygirighet, fåfänga och en falsk lefnadsvishet. Hon lockades ju längre desto mer af praktfulla beskrifningar, öfver södra ländernas blidare luft, härligare natur och lysande konstverk, samt öfver det behagliga umgänge, den bildning och vetenskaplighet, som der öfver allt mötte. I följe af dessa föreställningar, och kanske med intryck af modrens klagovisor, tyckte Kristina snart, att Sverge var till luftstreck ett Lappland, till bildning ett Barbari, i båda hänseenden odrägligt. Till nygirigheten kom fåfänga och den af många slag. Hittills af alla beundrad och firad som ett underverk, önskade hon att äfven i större kretsar, få visa sina egenskaper och från alla munnar, i alla land skörda ära och loford. Sjelfva tronafsägelsen stod i sammanhang med dessa känslor. En så ovanlig handling skulle öfverallt väcka beundran för den unga qvinna, hvilken efter en lysande regering frivilligt nedsteg från tronen och föraktade det, som utgjorde högsta syftet för andra menniskors sträfvande; hennes namn skulle derigenom så nu, som i all framtid, blifva föremålet för menniskoslägtets beundran. Slutligen tyckes det, som hon hyst egna föreställningar om menniskans sanna värde. Hon ansåg neml. högre och ädlare att lefva för konster och vettenskaper, än att arbeta för sina undersåtares bästa; mera ärofullt att förakta och nedlägga kronan, än att bära den och alla dess bekymmer.

Ofvannämnde orsaker tyckas egentligen hafva varit de första, de som ursprungligen lågo uti drottningens lynne och åsigter. Längre fram kommo andra, förorsakade af sednare anledningar. Hon begynte snart ledsna vid de många och enformiga regeringsgöromålen, hvilka fordra mycken tid och trägen uppmärksamhet;

men likväl väcka föga uppseende och lemna blott en knapp och långsamt mognande skörd af ära, och äfven denna ofta förbisedd, förtydd eller förnekad. Sådan sysselsättning var ej i längden passande för Kristinas lifliga sinne och hetsiga äregirighet. Snart längtade hon derifrån till vitterhetens och de fria konsternas lysande verld, till qvickhetens lekar, till vettenskapernas djupa forskningar och förvånande upptäckter. Vidare, oaktadt all egenkärlek, kunde hon likväl icke för sig sjelf helt och hålles dölja de gjorda felstegen, rikets och hennes egen vådliga ställning, ständernas missnöje emot hvarandra och mot henne sjelf, rikets tömda skattkammare samt omöjligheten att fortsätta det lysande lefnadssätt, hon så mycket älskade och hittills fört; — slutligen omöjligheten att reda sig ur alla dessa svårigheter. — Några hafva påstått, att Kristina nedlade kronan och reste till Italien derföre, att hon antagit katolska läran, och således ej kunde stanna i Sverge. Oss synes motsatsen sannolikare, neml. att hon antagit katolska läran förnämligast för att få obehindradt uppehålla sig uti söderns rikare länder.

Att beslutet om tronafsägelsen varit hos Kristina både gammalt och fast rotadt, derom vittnar hennes ifriga bemödande för pfaltsgrefven Karl Gustaf; nemligen att få honom utnämnd, först 1648 till generalissimus för svenska härarna, sedan 1649 till efterträdare; slutligen att 1650 åt hans blifvande barn få tillerkänd arfsrätt till svenska kronan. Genom att sålunda framdraga sin farligaste medtäflare så väl till riket som till folkets bevågenhet, hade Kristina begått en ändamålslös, en ganska vådlig oförsigtighet; så framt ej afsigten redan då varit att åt honom med det första öfverlemna regeringen. Orsakerna till valet af pfaltsgrefvens person voro flere, barndomsvänskap för honom sjelf, öfvertygelsen om hans duglighet att till Sverges lycka föra statsrodret; öfvertygelsen att kunna påräkna en bestämdare och mera pålitlig erkänsla af honom, och i allmänhet af en enda person och af dess slägt, än af ri-

ket, om hon helt enkelt afsagt sig kronan och låtit sina undersåtare bestämma tronföljaren. Härtill kom den grundade fruktan att ej utan fara kunna förbigå en man med Karl Gustafs arfsanspråk, egenskaper och folkskärlek. Slutligen med enväldiga tänkesätt i hufvudet och med konungablod i ådrorna, hyste Kristina mycken obenägenhet mot de republikanska åsigter, hvilka också inom Sverge framskymtade. Genom Karl Gustafs personlighet, hans slägtförbindelse med kungahuset, hans ynnest hos folket och genom att i förväg skaffa honom arfsrätt till kronan, ville Kristina förekomma alla försök att vid hennes afgång inskränka eller månhända afskaffa konungamagten. Hvilken ock orsaken var, Sverge är dock i alla händelser skyldigt Kristina tacksamhet för valet af en sådan tronföljare. Men att hon, efter fattadt beslut om afsägelse och efterträdare, likväl i flere år stannade qvar och för sina nöjen eller nycker utsög rikets krafter, och slutligen åt Karl Gustaf öfverlemnade Sverges krona, först sedan alla dess rosor voro afplockade och taggar ditsatta i stället; allt detta, säga vi, förminskar, nästan utplånar hennes rättighet till erkänsla så väl af Karl Gustaf som af Sverge.

Våren **1651**, omedelbart efter de öfverdrifna utnämningarne till grefvar, friherrar och riksråd, började Kristina förbereda sin afsägelse. Hon beslöt en resa till Gottland och Öland. De bättre underrättade gissade, att, emedan dessa öar voro omtalade för ett behagligare luftstreck, hade Kristina i förslag att välja dem till boning efter afsägelsen och ville af sådan orsak i förväg bese dem. Resan gick ej i verkställighet men man anmärkte åtskilliga andra tecken. Drottningen lät t. ex. borttaga Wasavapnet ur rikssigillet. Samma vapen var också med stenar inlaggdt på inre slottsborggården; Kristina lät äfven här borttaga denna sinnebild; *det kungliga vapnet,* sade hon, *borde ej trampas under fötterna;* andra uttydde det som ett förebud, *att Wasaslägten skulle nu försvinna från Sverges rike och ur Sverges konungaborg.* Man fästade sig äf-

ven vid det egna förhållandet, att drottningen började åter smickra Axel Oxenstjerna och hans parti, likasom hon önskat försoning med alla sina förra ovänner. Märkvärdigt är att svenskar, som detta år reste uti Italien, der hörde omtalas, att hon redan följande året väntades till nämnde land. Således hade, förmodligen från Rom, ryktet om hennes tillkommande tros- och tronafsägelse blifvit utspridt.

Fransyska sändebudet Chanut var den förste, åt hvilken Kristina gaf förtroende om sin föresats. Han afrådde ifrigt och med alla möjliga skäl; men utan framgång. Han fick från sitt hof befallning att ytterligare afråda och gjorde det; men måste slutligen låtsa sig öfvertygad, för att ej stöta drottningen för hufvudet. I början af Juni 1651 under en resa till Nyköping uppenbarade hon för Karl Gustaf sitt beslut. Prinsen misstänkte någon list, något försök att sätta hans ärelystnad på prof. Han insåg, huru svårt det skulle blifva att mottaga det utarmade riket med inkomsterna än mera förminskade genom det underhåll, Kristina naturligtvis skulle förbehålla sig. Han fruktade också å hennes sida framtida ånger, eller framtida giftermål och deraf uppkommande tvister och nya anspråk; betviflade också att hon ville afsäga sig regeringen helt och hållet, och en delad magt skulle snart medföra oenighet. Af dessa skäl vägrade prinsen och bad enträget, att drottningen måtte bibehålla styrelsen. Denna hans bön var dock förgäfves, ty kort derefter berättade hon för Axel Oxenstjerna och Jakob De la Gardie sin föresats, och uppdrog åt dem att skriftligen bedja Karl Gustaf skynda till hufvudstaden för att mottaga regeringen. Men prinsen hade samma betänkligheter och gaf samma svar, som förut, hvarjemnte han bad bemälte herrar på allt möjligt sätt öfvertala drottningen att qvarblifva vid styrelsen. Uti serskildt bref till henne sjelf förde han samma språk, försäkrade *om orubblig trohet och lydnad; bad Gud, att drottningen*

icke måtte förtröttas vid regeringen, och att hennes lifstid måtte blifva så lång som möjligt o. s. v.

Genom dessa och andra underhandlingar blef hennes afsigt af många känd och omtalad. Den väckte visserligen uppseende, dock hos de flesta mer förvåning än beundran. Främmande lärda och statsmän hyste dervid sina egna åsigter. De förra fruktade uteblifvandet af gåfvorna från Stockholm; de sednare önskade, det Sverge måtte fortfarande under Kristinas styrelse förlora den kraft och sammanhållning hvarigenom det för sina grannar varit så fruktansvärdt; båda delarna ogillade derföre hennes föresats. Andra, och hennes fiender, tadlade och gäckade det ovanliga beslutet. *Hvarföre hade hon i Oktober* **1650** *låtit påsätta sig kronan, för att i Oktober* **1651** *åter nedlägga den? Hvarföre då betunga sina utarmade undersåtare med de dryga kostnaderna för en öfverflödig kröning? Eller var hela kröningen blott ett skådespel, uppfördt till hennes nöje, till hennes förherrligande, likasom alla de öfriga upptågen?* Andra gäckades öfver hennes nyfikenhet och fåfänga. *Hon ville ut för att se och ses, för att beundra och beundras,* sade man. Drottningens håg var denna tiden förnämligast riktad på Frankrike, hvars språk hon talade med ett behag och en lätthet som väckte förvåning. *Om hon ej talte så väl fransyska,* sade den ene, *skulle hon icke så ifrigt längta dit ut.* En annan tillade: *Hon är i stånd att afsäga sig svenska kronan, endast för att under fjorton dagar få lysa i Paris.*

Landsorterna hade ännu icke hunnit erhålla fullständig kännedom om Kristinas regering; men i Stockholm, der man på närmare håll sett densamma, serdeles under sista tiden, blef nyheten om hennes tillämnade tronafsägelse för den stora allmänheten ganska välkommen. Hos många och de skarpsinnigare uppstodo likväl flerehanda betänkligheter. Kristina var ännu ung, och af ombytligt och hetsigt lynne; snart kunde hon råka i fiendskap med sin efterträdare; snart kunde

hon återigen få lust till den nu försmådda kronan. I sådant fall hotades riket af ett sönderslitande inbördes krig; ty Kristina hade ännu många anhängare, var dessutom sjelf ganska tilltagsen och af lynne att drifva allt till det yttersta, dertill med en flödande vältalighet att kunna uppväcka, och med vighet och kroppsstyrka nog att sjelf kunna från sadeln leda ett uppror. Om hon också i egen person hölle sig stilla, så kunde hon måhända framdeles inträda i äktenskap, och då genom sin gemåls eller sina barns anspråk störa rikets lugn. Konungen i Polen skulle också visserligen passa tillfället, och vägra erkännandet af pfaltsiska ättens rättighet till kronan, och söka deremot göra sin egen gällande. Härtill kom hos mången redlig man sorgen att se från Sverges konungatron försvinna den sista ättlingen af Sverges räddare, den under sin lifstid af uppror förföljde, men nu mer och mer saknade gamle kong Gösta.

Utom dessa allmänna hade adeln sina enskilda skäl mot Kristinas tronafsägelse. Hon hade sjelf gifvit eller bekräftat de stora fördelar, af hvilka ståndet nu befann sig i åtnjutande, och kunde således ej gerna återtaga dem och sina egna ord. Så länge hon regerade, kände sig adeln säker i orubbadt bo; och om hon ännu i trettio eller fyratio år qvarstannade på tronen, hoppades man, att de närvarande förhållandena skulle hinna den stadga, att de ej mer kunde förändras. Deremot var det mer än troligt, att vid nu skeende regentombyte, en ny konung skulle med ofrälseståndens biträde anställa den så mycket omtalade och fruktade reduktionen.

Oaktadt förutnämnde enskilda afrådanden hade Kristina emellertid beslutat bringa sin föresats till verkställighet. Rådet sammankallades d. 7 Augusti. Kristina framställde sin vilja, och anförde som skäl först *rikets fördel, att till regeringen få både en man och en till sådant värf duglig, dessutom en god fältherre, den der kunde fäkta för fäderneslandet*: — sedan *prinsens*

fördel, ty hans och efterkommandes rätt till riket blefve tryggad; — slutligen *Kristinas egen fördel, ty hon skulle sålunda komma i tillfälle att njuta ett lugnt lif. Andra skäl funnes ock, hvilka hon likväl icke ännu kunde upptäcka. I fem eller sex år hade hon denna saken betänkt; nu ändteligen derom fattat sitt beslut, och det en gång för alla; gjorde derföre denna framställning, icke för att inhämta något rådets betänkande deröfver, utan blott dess bifall dertill, på det saken måtte komma till verkställighet, och prinsen blifva såsom en ärlig konung i regeringen stadfästad.* Axel Oxenstjerna tog ordet: *ärendet vore vigtigt,* sade han; *det kommer att olika bedömas och skall inför riket och hvarje ärlig Svensk ansvaras; fordrade derföre betänketid och noggrannt öfvervägande.* Kristina svarade, *att Karl Gustaf vore till sina egenskaper känd och redan som arfprins antagen; hon tyckte derföre, att föga vore vid förslaget att betänka.* Derpå lemnade hon rummet. Rådet höll en lång öfverläggning. Slutet blef, att man skulle afstyrka hela förslaget [1]).

Axel Oxenstjerna uppsatte skrifvelsen derom. De två förnämsta orsakerna till rådets motvilja, nemligen dess fruktan dels för Kristinas ombytlighet, dels för reduktion, voro båda af den natur, att de ej kunde framdragas. Så mycket vidlyftigare utvecklade rikskansleren de andra skäl som förefunnos. *Drottningens beslut vore för rådet sorgeligt, ja till hjertat gående. Hon hade befallt dem lemna helt enkelt bifall: men ej något utlåtande; de måste dock, ehuru ogerna, bryta mot denna föreskrift; ty förslaget rörde så nära både drottningens, fäderneslandets, och deras egen välfärd, och heder, att det borde till alla sina följder noga öfvervägas, innan det ställdes i verket; ja innan det ens för den stora allmänheten upptäcktes. En valkonung,* fortfor han, *är till sina undersåtares vård och för-*

¹) *Riksark.* Rådsprot. d. 7 Aug. 1651. Detta protokoll är rättadt med rikskanslerens egen hand.

svar pligtig; än mera och i dubbelt mått en arfkonung. Eders majestät är enligt våra lagar född till Svea rikes drottning; dertill ytterligare uti sin barndom af ständerna anammad, och vid myndiga år af af oss alla med hand och mund, med böjda knän och liflig ed hyllad, och nu sednast på samma sätt och med lika förpligtelser krönt. Äfven så har Eders majestät sjelf vid samma tillfällen med högtidliga eder och inför Guds ansigte lofvat vara vår drottning och vårt rike efter lag regera. Ett så fast och ofta sammanknutet förbund att upplösa eller sönderrifva, det kan ej gerna ske utan fel eller förtal på en eller bådadera sidorna. Att rikets bästa skulle genom denna afsägelse befrämjas, derom kan Gud uti sitt hemliga råd, men icke vi svaga menniskor dömma. Wi bära för hans kongliga höghet den största vördnad och tvifla ej om hans många och goda egenskaper. Men eders majestät är nu vår drottning blifven, samt dertill begåfvad med kärlek till land och undersåtare, samt med förstånd, erfarenhet och anseende, och dessutom med ovanlig lycka så in- som utrikes; allt derföre synes rådeligt nöja sig med det närvarande, och ej i oträngda mål söka efter förändringar, hvilka lända sällan till förbättring, ofta till förvärring. — Hvad hans kungliga höghet beträffar, så tro vi honom redan så mycket, som möjligt och behöfligt är, vara om sin rätt förvissad; och detta genom såväl eders majestäts som ständernas tvänne gånger aflaggda försäkringar; såsom ock, enligt vår ödmjuka förmodan, genom det bevis på ordhållighet, hvilket vi samtlige ständer gifvit, då vi vid salig konungens frånfälle, och när eder majestät var ett vanmägtigt oförsvaradt barn, likväl som trogne tjenare och undersåtare voro angelägna om att vårda och upprätthålla eders majestäts rättigheter. — Att eders majestät skulle genom afsägelsen få lugnare dagar, derom kunna vi ej dömma; emedan vi ej känna det tillkommande. Wi veta ej heller, om lugnet öfverenskommer med eders majestäts pligt. Till möda

och bekymmer äro alla menniskor födde; serdeles konungar och regenter, hvilkas skyldighet är att i arbete finna sin lust och sitt nöje. Man kan visserligen stundom tröttna, i synnerhet vid de många klagomål, den gråt och jemmer, ja ock vid den undersåtares motsträfvighet, hvilken esomoftast och det i saker af ringa vigt, öfverheten förföljer och plågar; dock torde genom hans kongliga höghets och andras medarbete och hjelp denna bördan kunna lindras o. s. v. Skriften är undertecknad af tretton rådsherrar [1]). Den mägtade likväl icke ändra drottningens föresats. Hon beslöt om denna sednare underrätta det ständernas utskott, som snart skulle i Stockholm sammanträda; och lät till det af henne inköpta De la Gardiska palatset, från slottet nedbära en hop taflor och böcker. Meningen syntes vara att efter afsägelsen taga derstädes sin boning. Den 25 October framställde Kristina ånyo inför rådet sitt förslag. Per Brahe först och sedan Jakob De la Gardie och Axel Oxenstjerna talade ifrigt deremot. Tvisten blef liflig. Å ömse sidor framdrogos alla möjliga skäl; men oaktadt fem och en half timmas öfverläggning blef drottningen fast i sitt beslut, och rådet hade ej annan utväg än att söka uppskof, i det de förklarade, att en så vigtig sak ej kunde afgöras utan bifall af ständerna, hvilka i nästa Februari skulle sammanträda.

Nyheten om drottningens tillämnade afsägelse hade emedlertid blifvit allmänt bekant både inom och utom fäderneslandet. Från alla håll kommo afrådande bref, och om Kristina väntat skörda endast beundran och loford, så fann hon sig deruti mycket bedragen. Dessutom fordrades många vigtiga förberedelser, innan saken kunde gå i verkställighet. Det var ännu icke bestämdt, hvar Kristina efter afsägelsen skulle bo, ej

---

[1]) S. st. Dessutom finnes denna skrifvelse i *Riksark.* bland handlingar till Kristinas historia; samt i *Engestr.* Acta om drottning Kristina. 4:o T. 2.

heller hvaraf hon skulle underhållas m. m. Hvad som mycket bidrog att rubba hennes föresats, voro några bref från Chanut och från Salvius. Kanske ock, att kronans glans föreföll desto mera lockande, ju närmare den var att för alltid försvinna.

Äfven Karl Gustaf gjorde allt, hvad han förmådde för att afstyrka drottningens förehafvande. Han försäkrade, det han *aldrig ville mottaga regeringen, så länge Kristina lefde och vore vid fulla krafter.* Han bad rådet, han bad ständernas utskott på det enträgnaste, *att de måtte förena sina böner med hans, för att afvända den hotande olyckan.*

I följe af dessa uppmaningar och kanske med hemlig kunskap om drottningens numera vacklande tänkesätt, beslöt rådet göra ännu ett försök. I början af November månad gingo rådsherrarna och ständernas utskott tillsammans upp till drottningen. Axel Oxenstjerna förde ordet. *I hela konungarikets namn tackade han för hennes utmärkta vård om fäderneslandets storhet och lugn. Det vore nu uti en mer blomstrande ställning än något annat land i Europa. Prinsen ville ej, så länge hon lefde, mottaga regeringen. Wid afsägelsen skulle derföre allt det goda, hon uträttat, snart råka i förfall, hvilken syn skulle förbittra och oroa det lugn, hon sökte. Alla nu närvarande vore om dessa sanningar så förvissade, att de härmedelst öppet förklarade, att, om hon nedlade regeringen, skulle också hvar och en af dem nedlägga sina tjenster. De ville ej inför efterverlden bära den skam att hafva bifallit en sak, så förderflig för fäderneslandet. Allernådigsta drottning!* sade han slutligen, vändande sig närmare till Kristina. *Är eders majestät missnöjd med oss? Kanske vi stundom icke iakttagit tillbörlig vördnad och hörsamhet? Wärdes säga oss det rent ut? Wi skola underkasta den brottsliga, vi skola underkasta oss sjelfva, hvad eders majestät beslutar. Wi skola för framtiden söka vara eders majestät bättre till nöjes, likasom vi äro färdiga*

att för eders majestäts storhet, anseende och rättigheter offra både egodelar och lif. Wi veta, att kronan har stora skulder; men vi erbjuda oss, att på vår bekostnad gälda dem alla och dessutom samla medel så rika, att deraf kan hållas ett hof, mera lysande än någon konung i norden det haft. Den nära sjuttioåriga mannen talade med växande ifver och rörelse, så att tårarna slutligen kommo församlingen i ögonen. Drottningen, bevekt genom dessa kanske oförmodade bevis på undersåtarnes tillgifvenhet, gaf ändteligen sitt bifall att qvarstanna; dock med det uttryckliga förbehåll, att ingen skulle yrka på hennes förmälning, ett villkor, hvilket de närvarande genast antogo.

I följe af ofvanstående beslut började man öfverräkna statsskulden och uppgöra förslag till dess afbetalande; men af förutnämnde orsaker blef allt derå användt arbete äfven denna gången ändamålslöst.

Drottningen sjelf, ehuru hon för ögonblicket gifvit vika, yttrade likväl, *att hon måhända framdeles ändå skulle engång sätta sin föresats i verkställighet.* För närmaste vännerna förklarade hon kort derefter, *att hennes beslut om afsägelsen var och förblef orubbadt.*

Att gamla Oxenstjerna af kärlek och vördnad för Gustaf Adolf icke ville se kronan lyftas från dotterns hufvud; att han och större delen af adeln fruktade Kristinas afsägelse, såsom ett förebud till reduktionen; att många enskilda voro vid henne fästade antingen genom tacksamhet för åtnjutna, eller genom hopp om väntade välgerningar; detta allt synes naturligt. Men att prinsen, att ofrälseståndens utskott, att så många andra, hvilka verkeligen önskade hennes aflägsnande, likväl ifrigt satte sig deremot; sådant kan endast förklaras derigenom, dels att de fruktade ett anfall af ombytlighet och ny regeringslystnad; dels att, om de visade benägenhet för hennes afsägelse, torde hon just på trots stanna qvar; hvaremot en fortsatt regering skulle göra både henne och undersåtarne än mera ledsna vid hvar-

andra, lätta skilsmessan och förminska vådan, i fall Kristina engång ånyo kastade begärliga blickar på Sverges konungatron.

Den stora hopen så väl i hufvudstaden som i landsorterna brydde icke sin hjerna med så klyftiga beräkningar. Den tänkte helt enkelt, att, som Kristina var för riket skadlig, borde hon så fort som möjligt ifrån dess styrelse aflägsnas. Underrättelsen, att hon blifvit öfvertalad att stanna qvar, väckte derföre mycken ovilja och synes hafva påskyndat den så kallade Messeniska sammansvärjningen. Men innan vi företaga oss berättelsen om sistnämnde ryktbara händelse, är nödigt att vika något tillbaka och förtälja den märkvärdiga Messeniska slägtens föregående öden.

ADERTONDE KAPITLET.

OM MESSENIUS FARFADERN.

År 1579 föddes i en by nära Wadstena den ryktbare häfdatecknaren Johan Messenius. Enligt ovännernas uppgift var fadern Johan Tordsson, mjölnare och hästtjuf, modern spinnerska från någon backstuga utanför Örebro. Den förre blef invecklad i partistriderna under Johan den tredjes tid samt omkring 1588 halshuggen för stämplingar mot fäderneslandet.

Det var vid denna tiden, som påfvarna Paul den fjerde och Pius den femte, sjelfve hänförde af brinnande nit för katolska läran och af öfvertygelse om dess sanning, sökt befria henne från flere villfarelser och bland dess presterskap sprida renare tänkesätt och seder, samt en varmare håg för de affallna protestanternas omvändelse. I följe af denna uppifrån gående förnyelser blefvo katolska undervisningsverken förbättrade,

hvarjemte en mängd sjelfuppoffrande männer utskickades för att arbeta på lärans spridande. Genom det föråldrade påfveväldet gick åter en flägt af anda och lif, hvilken uppfordrade alla dess anhängare till kraftfulla bemödanden för deras trosbekännelse. Dessa ansträngningar kröntes till en tid med framgång. Det var nu, som katolikerna voro nära att genom Johan den tredje återvinna Sverge; och som i Tyskland den protestantiska läran blef så väl genom predikningar som genom svärd år för år tillbakaträngd, nästan till stränderna af Östersjön; tills ändteligen dels Gustaf Adolfs segrar, dels en hos påfvarna åter inträdande förslappning samt uppkommande oenighet med Österrike om igen vände bladet.

Ett medel, som för ofvannämnde afsigter ej sällan begagnades, var att från de länder, som skulle bearbetas, taga snillrika gossar eller ynglingar och under uppfostran i jesuitiska läroverk ingjuta hos dem så väl varm öfvertygelse om katolska lärans sanning, som brinnande nit för dess utbredande; och att sedan skicka dem tillbaka till fäderneslandet för att arbeta på dess omvändelse. Sådana voro utom många andra kloster-Lasse under Johans tid, Petrosa m. fl. under Karl den nionde; och under Gustaf Adolf, studenterna Campanius och Antelius, hvilka blefvo halshuggna för hemliga stämplingar med katolikerna och med den afsatta Wasa-grenen. En sådan blef också den unga faderlösa Johan Messenius. Han sattes vid 10 års ålder i Wadstena skola, och väckte der genom lyckliga natursgåfvor uppmärksamhet hos sina lärare, hvilka synas hafva hyst hemlig tillgifvenhet för katolska bekännelsen; ty det var i och omkring det gamla Brigittiner-klostret, som denna längst bibehöll sig i folkets sinnen. Troligen var det genom dessa lärare, som jesuiterna fingo anvisning på den qvicka gossen. Wid 16 års ålder blef han utförd till den bekanta jesuiter-skolan i Braunsberg, hvilken var anlaggd förnämligast med beräkning på nordens återomvändande. Hastigt och med beröm gick Messenius

genom hela läroverket, vistades sedermera någon tid dels i Danmark, dels vid hofvet i Krakau; besökte derpå Rom och Ingolstadt, der han utnämndes till doktor i filosofien, likasom i Prag af kejsaren till Poëta Cæsareus. Sedan återvände han till Dantzig och öppnade der en undervisningsanstalt.

Johan Messenius hade eldigt lynne, snabb fattningsgåfva och mycken lätthet att uttrycka sig, i synnerhet på latinska språket, och det både i vers och prosa. Uti historia, talarekonst samt tidens filosofiska och teologiska lärobyggnader var han väl hemmastadd, såsom det höfdes en blifvande apostel. Derjemnte hade han otrolig både förmåga och lust till arbete. Men bredvid dessa förtjenster funnos stora fel; en gränslös och löjlig sjelfkärlek, hvilken i allt, som rörde egen person, ledde till de orimligaste påståenden, till verkeliga osanningar; ytterligare en oärlighet, eller åtminstone opålitlighet både i ord och gerning, en följd, som det tyckes, af både egna anlag, och af jesuiternas vacklande sedolära; slutligen en oro, en bitterhet, en trätlystnad, hvilken aldrig lemnade hvarken honom eller andra i fred och som i förening med hans vankelmod och oärlighet förr eller sednare skulle oundgängeligen störta sin innehafvare i olyckan. Sådan var mer eller mindre hela slägten; och alla dess öden hafva tillsammans blifvit kallade en förklaring öfver det gamla ordspråket: *arga kattor få rifvet skinn.*

I Danzig inträdde Messenius i äktenskap med Lucia Grothusen, dotter af konung Sigismunds aflidne lärare Arnold Grothusen. Lucia var en ganska egensinnig och häftig qvinna; hvarförutan Tegel påstår, att hon före äktenskapet fört ett lättfärdigt lefverne och skaffat sig flera oäkta barn. Hennes far hade af konungarna Johan och Sigismund erhållit många hemman i förläning. Sedermera blef han inför Karl den nionde anklagad för förräderi samt ohörd dömd från alla sina gods, hvilka skänktes åt konungens gunstling, Chesnecopherus.

År 1608, således medan Karl den nionde ännu lefde, beslöto Messenius och Lucia Grothusen att flytta tillbaka till Sverge; några säga derföre, att Messenius icke uti Polen gjort så stor lycka, som han väntat; och måhända hade han också der genom sitt egna uppförande retat ovänner och laggt hinder i vägen för sin framgång. Men i det strängt lutherska Sverge, och under Karl den nionde, var för honom, jesuiternas lärjunge, och för Grothusens dotter än mindre lycka att vänta. Afsigten synes hafva varit den hos jesuiterna vanliga att med fördöljande af verkliga tänkesätt insmyga i landet, vinna antingen öfverhetens eller ungdomens förtroende och sålunda komma i tillfälle att förbereda katolska lärans återinträde. Redan i yngre år, hade Messenius sjelf skrifvit smädeverser mot Karl den nionde och nu, efter sin ankomst till Danzig umgicks han förtroligt med denna konungs bittraste fiender, de båda Possarna, Göran Knutsson och Göran Nilsson, af hvilka den sednare skrifvit den ryktbara smädeskriften *Hertig Karls slagtarebänk.* Samma år Messenius reste till Sverge, stodo dessa bägge herrar fadder åt hans äldsta son. Också vågade han icke in uti sitt fädernesland, förr än Lucia rest förut och åt honom utverkat konungens tillåtelse.

Wid ankomsten till Stockholm uppvisade han hedrande kunskapsbetyg och gjorde dessutom allt för att ställa sig in hos den tidens mägtiga. Han uppsatte ett slägtregister, hvaruti påstods, att Karl den nionde härstammade från den ryktbare Antenor i Troja. Han sammandrog uti Karls anda en afhandling om orsakerna till tvisten mellan denne och Sigismund, samt öfversatte på latin och utgaf från trycket den i Linköping 1600 fällda dödsdomen öfver Sigismunds anhängare. Äfven sökte han den mägtige Erik Tegels ynnest; tillegnade en af sina böcker åt honom, en annan åt hans hustru; uppsökte bref och handlingar till faderns, Göran Perssons försvar [1]), och skref öfver gunstlingens vapen, de tre

[1]) Enligt uppgifter af Tegel.

tegelstenarna, följande vers:

Strictus calec later, trinus tostusque probatam
In regem signat in patriamque fidem [1]).

Oaktadt alla dessa Messenii bemödanden fruktade likväl Karl den nionde en dold tillgifvenhet för Sigismund och katolska läran. För att lugna dessa farhågor aflade Messenius trohetsed mot konung Karl, och utfästade sig dervid att aldrig mer hafva gemenskap med katolikerna eller med de polska Wasarna. Tillika utgaf han tvänne serskilda skrifter, i hvilka han mot jesuiterna framkastade hårda beskyllningar och bittert ovett. Den ena har rimmad tittel så lydande:

Retorsjon och Gensvars-Skrift
Emot den lögn och skamlig dikt,
Som Lucifer med sitt samfund
Hafver utsändt af helvetsgrund,
Och genom den Jesuitiske Orden
Sverge till spott är spunnen vorden.
o. s. v.

Det är svårt att säga, om Messenii omvändelse var sann eller låtsad; om hans smicker mot Karl och hans bitterhet mot jesuiterna var verklig öfvertygelse, eller verkligt lycksökeri på svensk protestantisk botten, eller ock blott förställning, för att dölja den hemliga jesuiten. De två sista gissningarna äro troligast. I alla händelser var dock hans uppförande föraktligt; antingen en falskhet och förställning nästan utan exempel; eller ock en mot fordna vänner och välgörare visad otacksamhet, värdig en politisk vindfångare.

Emellertid lyckades det honom att insöfva konungens misstroende och i följe deraf vinna befordran till professor uti Uppsala högskola. Här utmärkte han sig i många hänseenden på ett ganska berömligt sätt. Hans flit var outtröttelig. Inom kort utgaf han i sin vettenskap en mängd skrifter, hvilka då för tiden spridde mycket och nytt ljus. Derjemnte meddelade han

---

[1]) *Tegelstenarne tre, eldhärdade, fasta, beteckna*
Pröfvad trohet emot konung och fädernesland.

undervisning nära åtta timmar hvarje dag; och det med sådan liflighet, att en mängd åhörare strömmade till lärosalen. Uppsala hade förut knappast varit vittne till en sådan verksamhet. Messenius syntes ensam arbeta mer både för vettenskaperna och för ungdomen, än alla de öfriga professorerna tillsammans.

Men snart uppstodo obehagliga tvister. En mängd af högadeln hade satt sina barn under Messenii vård. Han lät dem med försummande af de grundligare vettenskaperna förnämligast undervisas i lättare ämnen samt i dansa, rida, fäkta, äfven spela komedier. Sedan ville han, i strid emot stadgad lag, att dylika ynglingar skulle antagas till studenter utan föregången vederbörlig examen; *ty*, sade han, *de, som jag vill inskrifva, äro likaså skickliga, som de förut gillade.* Äfven tillät han sina lärjungar mycket sjelfsvåld. Åke Tott, den sedermera så bekanta *Gustaf Adolfs snöplog*, sprang ostraffad med dragen värja kring gatorna. Han och hans kamrater sönderslogo fenster, öfverföllo oskyldiga menniskor, togo bönder och spände dem för kärror; till och med att de engång med våld befriade några fångar ur slottshäktet. Stundom blefvo de väl af Messenius agade; men deremot hände ock, att han tog i försvar både sina lärjungar och andra studenter, som för osedligt lefverne blifvit från högskolan förvista. När konsistorium sände bud efter de oroliga piltarna för att varna eller straffa dem, svarade Messenius, att *ynglingarna vore lemnade i hans enskilda vård; konsistorium hade med dem ingenting att göra. Om de skulle anklagas och dömas, borde och kunde sådant ske, endast af rikets råd* [1]. Detta Messenii sätt att behandla adelsgossarna stämde alldeles öfverens med jesuiternas samtida uppförande i andra länder, der de genom smicker, egennytta eller hänförelse sökte för sig

[1]) Köpenhamn. Kongl. Bibl. Handlingar. Fol. N:o 1414. Flere bref af Kenicius skrifna till Axel Oxenstjerna 1613, innehållande åtskilligt, rörande denna sak.

och sina planer vinna, efter olika omständigheter, än folkspartiet, än hofvet, men oftast adeln.

Också i andra förhållanden gaf Messenius anledning till klagomål. Han yttrade offentligen, att han i lärdom vore alla de andra professorerna öfverlägsen. Han påstod, det han af kejsaren blifvit adlad; och ehuru det ej kunde bevisas, fordrade han dock i stöd a samma adelskap plats öfver icke allenast alla de andra professorerna utan ock öfver akademiens rektor. Han till och med vägrade att åtlyda hvad erkebiskopen och konsistorium befallt; och då han kallades att i domkapitlet infinna och förklara sig, svarade han: *jag gifver både erkebiskopen och hela konsistorium sju tusan d—r.*

Då Messenius 1609 kom till Uppsala, fann han der före sig som professor den ryktbare Johannes Rudbeck. De voro båda unga, Messenius 30, Rudbeck 28 år, dertill lifliga, verksamma, och hvar och en med sin dryga del af egensinnighet och sjelfförtroende. Mellan tvänne dylika personer, ställda vid sidan af hvarandra, kunde tvister ej länge uteblifva. Sådana började också genast efter Messenii ankomst. Rudbeck utgaf en disputation, hvari han angrep jesuiterna. Messenius och måhända ej utan skäl ansåg den riktad också mot sin person. Han blef missnöjd och drog sig tillbaka från de andra professorerna. Kort derefter ville han under Distingen hålla en disputation. Den skulle försiggå på ovanlig dag och beledsagas af musik, allt, som det tycktes, för att väcka uppseende hos det församlade marknadsfolket. Konsistorium bad honom icke införa några nyheter. Han svarade, att *man hade öfver honom ingenting att befalla.* Konsistorium frågade: *om icke äfven han vore en akademiens medlem? Jo,* svarade Messenius, *det är jag visst, och dertill just den förnämsta och jag borde derföre här icke lyda, utan befalla.* Rudbeck sade: *I skolen icke förhäfva eder; ty eget beröm luktar illa.* Slutet neml. för denna gången blef, att Messenius och Rud-

beck af kansleren förmanades till förlikning och förlikligheten, och tvisten skulle anses bilaggd.

Men elden glödde under askan. Rudbeck, sporrad af Messenii exempel, antog också en hop enskilda lärjungar, hvilkas tillgifvenhet han genom nit och skicklighet visste i hög grad vinna. Mellan de tvänne gosssvärmarna uppkommo esomoftast trätor och slagsmål, dels å lärarnes vägnar, dels för piltarnes egna gnabberier; och Rudbeckianer och Messenianer, så kallades de, störde med sitt oväsende högskolan länge och på ett obehagligt sätt. Konsistorium ville göra slut på bullret, och förböd både Messenius och Rudbeck att hafva några enskilda lärjungar. Den sednare lydde; men när den förre blef genom vaktmästaren kallad för att få del af beslutet, svarade han: *jag gifver både erkebiskopen och alla professorerna sju tusan d—r.* När vaktmästaren återkom med detta besked, sände konsistorium tvenne prestmän att för Messenius tillkännagifva det fattade beslutet; men äfven dessa fingo ordagrannt samma svar.

Vid denna tid hade akademien en beständig rektor och styresman vid namn Raumannus. Denne var dock i allmänhet svag och eftergifvande, serdeles vid i fråga varande tillfälle, då han visade allt för mycken partiskhet för Messenius. Det häruttaf förorsakade missnöjet mot Raumannus ökades och sträckte sig snart till högre ort. Han blef afsatt och akademien befalltes sjelf välja årlig rektor. Det berättas, att Messenius då for till Stockholm för att åt sig utverka detta ämbete, men förgäfves. Efter något tvistande valdes Rudbeck. Messenius blef derföre mycket uppbragt och påstod, att rektor *borde väljas af studenterna sjelfva; eljest vore dess ämbete icke lagligt.* Utnämningen blef det oaktadt beståndande. Kort derefter och vid anträdet till sysslan höll Rudbeck ett tal, hvari han för studenterna förklarade innehållet af deras ed, samt förmanade dem till ett stilla och sedligt lefverne. *Deras trätor, slagsmål, öfvermod och omåttlighet,* sade han,

passade mera vilda djur än förståndiga menniskor. Messenius, hvilken, åtföljd af en hop lärjungar, infunnit sig som åhörare, afbröt talet flere gånger med hvisslingar och annat buller samt ropade vid ofvannämnde uttryck: *du skymfar mina lärjungar och rikets ungdom. Du ljuger, du är en åsna, en narr, en galning, en Jute, en bottenjute!* Rudbecks far var nemligen född uti Holstein, och detta uppträde tilldrog sig 1612, då det under kriget rådde en häftig förbittring mot Danskarna. Ett så oanständigt beteende kunde ej lemnas utan åtal. Messenius kallades inför konsistorium och kom. Man ärnade gifva honom en allvarsam skrapa, men det blef tvärtom han, som företog sig att utdela skraporna. Han började berömma sina arbeten och sade, att de öfriga professorerne gjort ingenting. Han framkastade mot Rudbeck flere beskyllningar, af hvilka några voro eller tyckas hafva varit alldeles osanna, t. ex. att Rudbeck som student i Wittenberg slagit ibjel en menniska; att han i följe af förra tvisten med Messenius 1609 måst göra afbön o. s. v. Då erkebiskopen yrkade straff öfver de brottsliga lärjungarna, svarade Messenius: *det mägtar du icke åstadkomma, om du också vägde tio gånger så mycket, som du gör.* Ordvexlingen blef slutligen så häftig, att Messenius till Rudbeck utropade: *du förrädare, du skurk, du erkejute.* Rudbeck svarade: *du sjelf är en förrädare, en skurk, en jesuit.* Messenius, utom sig af raseri, utmanade på stående fot Rudbeck till envige och sände bud efter sin värja. Johannes Rudbeck ville som prest icke mottaga utmaningen; men hans broder Jakob, hvilken ej af kragen hindrades, erböd sig i broderns ställe. Striden blef dock hindrad, och Messenius aflägsnade sig. Men Lucia Grothusen, när hon af budet, som skulle hämta värjan, fick höra tvisten omtalas, skickade genast efter Messenianerna, som voro ute på Kungsängen och lekte. Sjelf skyndade hon till konsistorium, trängde ditin, fann professorerna ännu tillsammans och öfveröste dem med ovett. De svarade lugnt och förmådde henne ändtligen lemna rummet.

Men emellertid hade Messenianerna återkommit och väpnat sig med värjor och bössor, hvarefter de anställde mycket buller och oro i staden.

Detta skamliga uppträde blef snart och allmänt bekant samt väckte missnöje hos alla förståndigare, serdeles hos regeringen. *Om jag*, sade Gustaf Adolf, *icke genom egen erfarenhet visste, huru nyttiga och nödvändiga vettenskaperna äro, skulle jag genast upplösa hela högskolan.* Han sände oförtöfvadt Axel Oxenstjerna och Johan Skytte jemnte några biskopar för att anställa undersökning. Messenius blef då af erkebiskopen, af Rudbeck, och af de andra professorerna anklagad för ofvannämnde förseelser, samt dessutom af Oxenstjerna beslagen med några under försvaret gjorda falska uppgifter. Han var illa deran, och måste af biskoparna mottaga allvarsamma föreställningar. Angående lärjungarna fällde Oxenstjerna på stället den dom; *att de, som blifvit studenter, borde efter akademiens lag straffas, och de andra piltarna läggas under skolefärlan.* För öfrigt lemnades afgörandet åt konungen.

Detta var ej lätt. Båda hufvudmännen för trätan voro i andra hänseenden ovanligt skickliga och dugliga män; Messenius den mest felaktige, kanske ock den mest förtjente. Man fruktade, att gå miste om den nytta, som riket kunde hämta af deras utmärkta egenskaper. Man hoppades, att år och andra förhå landen skulle lugna sinnena. Gustaf Adolf stannade derföre vid mildare åtgerder. De båda felande varnades och skildes från högskolan. Rudbeck kallades till hofpredikant och blef sedermera biskop i Westerås; och hafva vi uti föregående berättelse anfört mycket om hans sednare lefnad. Messenius fick riksarkivet i Stockholm under sin vård och utnämndes året derpå till ofrälse bisittare uti Svea hofrätt.

Gustaf Adolf hoppades genom denna åtgerd tillbakaföra lugnet inom Uppsala högskola. Så skedde ock, men endast småningom, ty ännu flere år derefter fortforo dyningarna af den föregående stormen.

Knappt hade Messenius varit två år i Stockholm, förrän han också der invecklat sig uti flere ganska häftiga tvister; i synnerhet emot just de Karl den niondes gunstlingar, hvilka han vid sin ankomst till riket mest smickrat, neml. en Tegel, Chesnecopherus, Sven Månsson Eketräd m. fl., derjemnte mot åtskilliga andra män. Redan straxt efter Karl den niondes död gjorde Messenius anspråk på de gårdar, Arnold Grothusen fordom innehaft, men Chesnecopherus sedermera erhållit. Gustaf Adolf kunde ej återkalla sin fars gåfva; men erböd andra hemman i stället. Lucia Grothusen afslog denna ersättning, hvarvid saken förblef. Likväl skänkte konungen åt Messenius en uti Stockholm belägen byggning, som Grothusen förut innehaft. Tvisten mot Chesnecopherus fortfor dock, men kunde ej bringas till något slut. —

Än mera uppseende väckte rättegången mot Tegel. Denne hade hos Karl den nionde föregifvit, att en hop i Stockholm varande husgeråd tillhörde konung Sigismund, på hvilken grund Karl skänkte det alltsammans åt Tegel. Nu påstod Messenius, att uppgiften varit falsk, och att lösörena tillhördt Grothusen, hvarföre han fordrade dem tillbaka. Rättegången fördes med bitterhet och vanhedrande smädelser å ömse sidor, så att domstolen förklarade sig aldrig hafva öfvervarit sådana uppträden. Serdeles lärorikt var att höra, huru Messenius och Tegel ömsesidigt beskyllde hvarandra att genom osanningar hafva uppretat konung Karl emot de år 1600 aflifvade herrarnes enkor och anhöriga. Gustaf Adolf, harmsen öfver den förargelse, som härigenom uppkom, ålade båda parterna tystnad. Men uti Theatrum Nobilitatis, en bok, som Messenius året derpå utgaf, passade han tillfället till hämnd och inryckte allehanda förklenande uppgifter mot Tegels far, den bekante, af Messenius förut berömde Göran Persson. Tegel deremot uppsatte om Johan Messenius en berättelse, hvilken innehåller en mängd äreröriga beskyllningar.

Våren 1616 upptäcktes åtskilliga förrädiska stämplingar med den fördrifna grenen af Wasahuset. En vid namn Jöns Hansson, vanligen kallad Jöns Papista, blef jemn-

te några audra öfverbevist om förbuden brefvexling med nämnde parti, samt att hafva infört och kringspridt flere nidskrifter mot Karl den nionde och Gustaf Adolf [1]). Af dessa och deras anhängare blef Messenins angifven som delaktig i nämnde stämplingar. De påstodo, att han till Polen utsändt en hop vigtiga handlingar; att han hållit hemliga sammankomster med åtskilliga i Stockholm dolda katoliker och andre missnöjda; att han genom berörde Jöns Papista trenne serskilda gånger haft bud till polska Wasarna; att han uppmanat dem till fiendtligt infall i Sverge m. m. Messenius deremot påstod, att han brefvexlat endast med några slägtingar, och om enskilda angelägenheter; och att han sökt genom Jöns Papista till Sverge återbekomma flere historiska skrifter, som biskop Brask vid sin flykt medfört till Danzig. — Handlingarna vid den långvariga undersökningen härom äro ej tillfinnandes, så att ingen numera kan afgöra, till hvad grad Messenius var skyldig. Oskyldig var han icke; ty han blef öfverbevist om den förbudna brefvexlingen, och dessutom fanns uti denna sednare en skrifvelse, hvari han försäkrade, det han ännu i själ och hjerta vore katolska läran tillgifven, fastän förhållandet i Sverge tvungit honom till låtsad afsägelse. Hela brefvexlingen och isynnerhet detta sista yttrande stod i rak motsats mot den ed, han 1609 aflaggt. Efter en lång rättegång och flere förhör, blef han d. 20 Aug. 1616 af hofrätten dömd, *att, såsom den der brutit mot sin trohetsed och mot rikets antagna stadgar, straffas till lifvet. Dock tillstyrktes mildring, i fall han med tolf manna ed gitte styrka, att berörde brefvexling icke blifvit förd i ond afsigt. I sådant fall öfverlemnades till konungens godtfinnande att efter omständigheterna bestämma straffet.* Utslaget är underskrifvet af tio domare, deribland Magnus Brahe, Axel Oxenstjerna och Johan Skytte.

Den försäkran, de tolf edsgerdingsmännen skulle underskrifva, innehöll, att de läst alla de bref, Messenius

---

[1]) *Svea Hofrättsarkiv.* Domboken för år 1616.

till utrikes ort afsändt, och att i dessa funnes ingenting mot konungen och riket. Messenius klagade, ehuru förgäfves, att dessa ordalag vore alldeles för stränga. De ändrades ej, och Messenius lärer ej heller kunnat framställa det erforderliga antalet af borgersmän [1]).

Ännu låg afgörandet hos konungen. Efter åtskilliga, i egen person anställda förhör, beslöt Gustaf Adolf att inspärra Messenius i lifstidsfängelse. Hustru och barn bådo om nåd, men fåfängt. Äfven några bland rådsherrarna talade om den dömdes lärda förtjenster och tillstyrkte mildare straff. Men Gustaf Adolf var mot honom ganska uppbragt. *Han är visserligen en lärd man*, sade konungen, *och har som sådan gjort och kunde måhända ännu göra mycken nytta. Men f–n hänger i både honom och i hustrun; derföre skall man sätta dem så, att det onda gryet icke skadar.*

Händelsevis skulle denna tiden ståthållaren öfver Uleå och Kajaneborgs län, herr Erik Hare, från Stockholm återvända till Österbotten. Han fick befallning att medföra Messenius med hustru och barn, och att sedan insätta dem i fängsligt förvar på Kajaneborg. Den 15 October 1616 seglade de från Stockholm, och anlände till Wasa den 21 i samma månad. Sedan frost och snö banat skogsvägarna, anträddes resan derifrån mot Österbottens vidsträckta ödemarker. Den 30 Nov. anlände Messenius till Kajaneborg.

Sexton mil öster om Uleå, långt upp i skogarna mellan Uleåträsk och ryska gränsen låg Kajaneborgs fästning. Inga andra vägar än rid- och gångstigar ledde dit. Inga eller få grannar funnos och innebyggarne, af ursprungligen finsk stam, förstodo icke ens det svenska språket. Midt i en brusande och aldrig tillfrusen slakfors, och med vattenfall ofvan och nedan, låg fästningsborgen, uppförd dels på en liten ö, dels på pålar, så att vattnet strömmade under några af dess rum. Sådan var den ort, som åt den lärde och eldige Messenius anvisades till lifstidsfängelse.

---

[1]) Uti en af sina skrifter säger dock Messenius, att edsgerningsmännen förklarat sig villiga till ofvannämnde ed

I början fick han behålla sin son jemnte en annan gosse, med hvilkas undervisning han sysselsatte sig; men efter några år blefvo också de tagna från hans sällskap. Gustaf Adolf misstänkte honom äfven i denna ensamhet, och lät derföre anställa forskningar efter förbuden brefvexling, samt gaf slottsbefälet förnyad tillsägelse om noga uppsigt öfver fången. I allmänhet tyckes det, som konungen nu mera mot Messenius hyst en häftig och djupt rotad ovilja.

Det dröjde ej länge, förrän Messenius också här råkade i häftiga tvister med sin omgifning.

Ståthållaren, Erik Hara,
Red mig värre än en Mara:

skrifver han i en af sina versböcker. Genom Helge, ståthållarens måg, blef behandlingen än svårare. Messenius anför deröfver följande klagomål. För att öka ensamheten och obehaget bortförde man icke blott hans barn, utan ock hans tjenare och till och med de vaktkarlar, som visade mildare sinnelag. Af rått timmer byggdes öfver strömmen ett nytt fängelse, så lågt, att vattnet ofta steg upp under golfvet. På ena sidan var ladugården, hvars gödselhög låg under Messenii fönster; på andra sidan anvisades till skafferi en brädskrubb, förut af soldaterna använd till det smutsigaste ändamål. Då Messenius ej kunde förmås att godvilligt flytta till detta nya fängelserum, blef han med våld ditburen, hvarvid kläderna sönderrefvos och ena refbenet skadades. En annan gång borttog Helge den yxa, hvarmed Messenius sjelf huggit sin ved, samt bannade en soldat, som lånade honom sin tälgknif i stället. Helge uppmanade knektarna att som tidsfördrif kasta stenar på Messenius. En full soldat sårade en gång pigan, Helge sjelf hustrun. *Det gör ingen ting,* sade Helge, *om till och med Messenius i egen person skulle tillsätta lifvet.* De bref, i hvilka denne sednare klagade för regeringen, lät Helge hela åren ligga vid dörren, utan att vilja upptaga än mindre framskaffa dem.

Från 1616 till 1635, det vill säga i nitton år, satt Messenius innestängd på Kajaneborgs fästning, blottställd för alla de obehagligheter, som hårdhet i luftstreck, fängelse och behandling kunna medföra. Att han dervid icke helt och hållet dukade under, för detta har han att tacka dels sin maka, hvilken med berömvärd trohet följde och vårdade honom i fängelset, dels sin beständiga verksamhet. Man hade tillåtit honom medtaga en mängd böcker och handskrifter, samt att begagna papper och bläck, så mycket han ville. Detta medförde lyckliga följder för honom och för Sverge. Han föll på den tanken, att använda sin ensamhet till författande af fäderneslandets historia. Före honom funnos endast spridda, ofullständiga försök; han ville sammansmälta dem till ett enda stort arbete, egnadt att sprida ljus öfver fosterlandet och öfver dess öden. *Scondia Illustrata* [1]) skulle det derföre heta. Oförtrutet började han genast det stora arbetet, och det blef hans tidsfördrif, hans lust, hans ära. Under fängelseåren fulländade han icke blott sjelfva rikshistorien intill sin egen tid, utan ock en mängd andra arbeten, rörande fäderneslandet, så att hela verket tillhopa utgjorde tjugu böcker. Många förut gängse villomeningar blefvo rättade, och fastän hans äldre historia var mycket felaktig, hade han dock rörande de sista århundradena iakttagit en berömd noggrannhet och oväld, så att hans skrift ännu utgör för nämnde tid en af de förnämsta källorna. Den ägde dessutom förtjensten af en lätt och redig framställning, så att hon med nöje begagnades. Då arbetet skrefs, hade man i Sverge icke haft något dermed förlikneligt. Messenius tillade, *att dess like skulle ej heller någonsin komma.* En annan gång, och vid annan sinnesstämning yttrade han: *Gud har ålaggt mig detta svåra fängelse, dels som straff för mina synder, dels på det Svea rikes historia sålunda en gång skulle blifva skrifven.*

---

[1]) *Det belysta Scandien.*

Mot slutet af fängelsetiden och vid annalkande ålderdom återvände Messenius till sin ungdoms tro, den katolska läran. I ett af sina då skrifne arbeten säger han: *Jag erkänner härmedelst offentligt inför Gud och menniskor, att jag med min tro omfattar den romersk-katolska bekännelsen, såsom varande den enda sanna, samt den, utom hvilken ingen menniska kan blifva salig. Jag tackar Gud, att han ryckt mig, såsom ett får bland de nitionio, ur ödemarken till det lefvande ordets källa och till den sanna tron, hvari jag vill både lefva och dö. Jag förklarar också härmedelst, att, hvad jag mot nämnde bekännelse talat, skrifvit och gjort, det har alltsammans skett af nödtvång och skrymteri samt mot min bättre öfvertygelse; ty beder jag alla himmelens helgon att hos Gud mana godt för mig och utverka förlåtelse så väl för denna, som andra mina synder.* Åren förut hade han i Gustaf Wasas och Karl den niondes historia likväl yttrat sig fördelagtigt för lutherska bekännelsen. Man vet ej orsaken till denna hastiga omvändning, denna sista bekännelse; om den var verklig ånger och öfvertygelse, eller om den står i sammanhang med Gustaf Adolfs just då inträffade död, och med hoppet, att Polska Wasagrenen och katolska läran skulle nu återigen blifva rådande i Sverge. Märkligt är ock, att då han förut med mycket smicker tillegnat hvarje sin bok åt Gustaf Adolf, vände han efter dess död genast bladet om, klagar öfver sitt oskyldiga fängelse, och kallar den afsatta Sigismund för Sverges *värdigaste konung.* Mannens opålitlighet visar sig emellertid så väl af nämnde hans trosbekännelse, som deraf, att han tills vidare höll densamma hemlig.

Flere gånger hade Messenius till Gustaf Adolf afskickat skrifteliga klagomål, dock utan att dermed någonting hufvudsakligt uträtta. Först året efter konungens död fick han genom förmyndarestyrelsen någon lindring uti sitt fängelse. Emellertid hade han i flere bref talat om sitt nu färdiga arbete, om dess nytta, dess

förträfflighet; samt begärt, att regeringen måtte taga kännedom, till och med afskrift deraf, och till belöning återgifva honom friheten. Ståthållaren Wernstedt, en af Erik Hares efterträdare, yrkade i synnerhet härpå. Regeringen lät derföre i slutet af 1635 föra Messenius från Kajaneborg fram till Uleå, samt der tilldela honom dubbelt underhåll mot förut. Tillika ditskickades en kunnig man att öfverse och afskrifva arbetet, på det man måtte få någon säker kännedom om dess värde. I början gick allting godt och väl; men snart föll Messenius på den misstanken, att regeringen ämnade sjelf utgifva arbetet och sålunda taga äran och lönen från författaren. Han började derföre att som villkor för fortsatt afskrifvande fordra frihet för sin fängslade son, och äfven tillstånd för sig sjelf att resa, hvart han ville. Regeringen, förtretad öfver dessa nya fordringar, hotade att åter sända honom till Kajaneborg, derest han ej bättre hölle sitt löfte och värderade den redan tillgodonjutna välgerningen. Midt under brefvexlingen kom döden och gjorde slut på både denna och alla andra Messenii tvister och motgångar. Han afled i Uleå mot slutet af år 1636. Lucia Grothusen begärde tillstånd att föra stoftet till Wadstena, de Svenska katolikernas käraste hviloplats. Regeringen hade ej mycket deremot; *men, som inga lik numera begrofves i Wadstena kloster, och dessutom jorden öfver allt hörde Herranom till, så ansåg man bäst, att Messenius jordfästades i Uleå.* Så skedde. Öfver grafven sattes hans porträtt, och följande af honom sjelf författade rader:

Här under hvila sig Doctoris Johannis Messenii ben:
Själen i Guds rike, men ryktet kring hela verlden.

För det nämnde historiske arbetet böd regeringen åt Lucia Grothusen femhundrade riksdaler; men hon afslog anbudet, skyndade med handskriften ur riket, och ville sedan ej återlemna den utan mot sonens frihet. Endast på detta villkor och efter mycket besvär kunde man bekomma arbetet tillbaka. Det blef dock länge

outgifvet, dels kanske af motvilja för den oupphörligt stämplande slägten; dels emedan Messenius icke gjort Svenska folket så gammalt, som det snart derefter rådande tänkesättet fordrade. Olof Rudbeck, han som utgaf den beryktade Atlantican, och som påstod, att Adam och Eva lefvat i Sverge, afstyrkte i ämbetsväg tryckandet af Messenii Scondia, *emedan hon i fäderneslandets historia kullstötte, hvad man med så mycket arbete uppfört.* Först år 1700 blef den laggd under pressen. Detta sena utgifvande, samt det latinska språket äro orsaker, hvarföre boken icke väckt så mycken och så allmän uppmärksamhet, som den förtjenar.

Efter Messenius har man från trycket utgifna ej mindre än 58 serskilda skrifter. Mycket ryktbara äro hans dramatiska arbeten. Meningen var att uti 50 serskilda skådespel framställa hela Svenska historien; men endast sex hunno fullbordas, bland hvilka de flesta blefvo af hans lärjungar uppförda, och den tiden mycket omtyckta [1]).

---

[1]) Som källor till J. Messenii lefverne har författaren begagnat utom tryckta arbeten. 1:o. En lefvernesbeskrifning öfver alla tre Messenierna i Brah. Fol. N:o 58; kanhända samma handskrift som Warmh. N:o 9525. 2:o. Sverges rikes lagvunne menedige Ertsförrädares Joh. Messenii oredliga bedrifter m. m. af Erik Tegel. Se Warmh. 9519. Denna finnes i Celseska samlingen i Uppsala och i Wexiö gymnasic-bibliotek. 3:o. Annotationes de vita Johannis Messenii ex libello ejus autographo memoriali, quem filia, Anna Messenia exhibuit mihi Johanni Heysigio (adlad Ridderstjerna) Holmiæ 1675. Detta hufvuddokument (se Warmh. N:o 9521) finnes i Celseska samlingen fullständigare, än det i Wervings Karl IX. p. 191 tryckta utdraget. 4:o Anonymi cujusdam vita Johannis Messenii seniori. Finnes i Gahms samling i Uppsala, och innehåller uppgifterna om Helges hårda uppförande. — För öfrigt är svårt om ej omöjligt, att med full säkerhet teckna Johannes Messenius, ty hans egna uppgifter äro ej pålitliga; och bland andra menniskor skaffade han sig många ovänner, som angrepo, inga vänner, som försvarade. Kanske ligger just i detta förhållande hans mest träffande dom.

NITTONDE KAPITLET.

OM ARNOLD JOHAN MESSENIUS, FADERN.

År 1608 föddes uti Danzig Johan Messenii och Lucia Grothusens äldsta son, Arnold Johan så kallad, efter morfar och far. Han följde föräldrarne till Sverge och der till Uppsala, Stockholm och sist till Kajaneborg, hvarest han någon tid af fadern åtnjöt undervisning. Man fruktade likväl, att den gamle skulle uppföda sonen uti katolska läran, hvilket också var händelsen. Enligt då rådande tidsanda ansågs detta vara en stor synd, hvilken ingalunda borde tillåtas. Gustaf Adolf lät derföre 1621 taga barnen från fadern och föra dem till Stockholm, der de skulle erhålla luthersk uppfostran. Detta verkställdes; men Arnold Messenius var redan så invigd uti förställningskonsten, att han, ehuru katolik, dock visste dölja dessa tänkesätt, och låtsa tillgifvenhet för lutherska läran. Först längre fram och under sin lyckas dagar öfvergick han verkligen till Svenska kyrkan. I anledning af några då förefallande jesuitiska och Sigismundianska stämplingar, blef den fjortonårige ynglingen förhörd, vid hvilket tillfälle han lärer hafva angifvit åtskilliga för fadern menliga förhållanden.

Emellertid fruktade Arnold Messenius ytterligare förföljelser, och rymde derföre år 1623 riket. Detta förvärrade saken. Gustaf Adolf misstänkte nya stämplingar och lät hålla en ganska sträng ransakning hos fadern, utan att likväl kunna någonting finna. Underrättelsen härom förorsakade hos Arnold Messenius en liflig ånger, att genom sin flykt hafva ökat bördan på den förut nog olyckliga fadern. För att godtgöra detta fel och visa den gamles och sin egen oskuld, skyndade han med sonlig ömhet tillbaka och öfverlemnade sig frivilligt i Svenska regeringens våld. Detta verkade

likväl ingen förskoning. Man anställde med honom nya förhör, hvarvid han lärer återigen hafva framkommit med en och annan för fadren ofördelaktig bekännelse. Hans vid detta tillfälle aflaggda vittnesmål bidrogo äfven att öfverbevisa de båda studenterna Campanius och Antelius, hvilka för stämplingar med jesuiterna och med polska Wasarna blefvo uti Stockholm vid samma tid afrättade.

Oaktadt dessa Arnolds bekännelser, oaktadt hans frivilliga återvändande till Sverge, oaktadt den sextonåriga ynglingen hvarken blifvit anklagad, än mindre öfverbevist om något förräderi, beslöt dock Gustaf Adolf att för längre tid innesluta honom i fängelse. För denna dom finnes intet annat skäl uppgifvet, än att gossen fört uppror iskt tal. Egentliga orsaken tyckes hafva varit Gustaf Adolfs ovilja mot fadern, och hela åtgerden är en bland fläckarna på den store konungens lysande minne.

Tvänne år, nämligen från 1624 till 1626 satt Arnold Messenius fängslad i Stockholm. Sistnämnde år blef han förd till Kexholm. Enligt konungens befallning skulle han der hållas i strängt förvar, så att han hvarken kunde rymma eller med någon samtala. Genom denna hårdhet retades ynglingen så, att han i fängelset tillät sig flere våldsamma utbrott. År 1634 inberättade ståthållaren sådant till regeringen och begärde tillåtelse att flytta fången till Nöteborg. Detta vägrades; *ty äfven der vore han ej i säkrare vård. Wille han ej hålla sig i tukt, kunde man skrämma honom med bojor och hårdare fängelse.*

Det tyckes som Arnold Messenius sedermera uppfört sig lugnare, och äfven åtnjutit bättre behandling, än föreskrifvet var. Man finner nemligen, att han under fängelsetiden inträdt i formligt äktenskap och erhållit flere barn. Likväl kunde han ej återfå friheten. Först när Per Brahe tillträdde styrelsen öfver Finnland, uppgick dager för den olycklige. Brahe, underrättad om hans förbättrade uppförande, utverkade hos rege-

ringen först tillsägelse om mildare fängelse, slutligen år 1640 tillåtelse att lemna Kexholm och vistas i Åbo, likväl under uppsigt. Arnold Messenii fängelse hade varat sexton år; det vill säga halfva hans då varande lifstid.

Wid hemkomsten till Stockholm föreslog Brahe, att Arnold Messenius borde helt och hållet frigifvas och få i uppdrag att återföra samt fullfölja faderns efterlemnade arbete. Men Axel Oxenstjerna fruktade, *att Messenius vore en lättfärdig man, den der skulle sprida smädeskrifter kring landet och dermed uppvigla allmogen.* Brahe deremot ansåg honom icke farlig. Oxenstjerna gaf med sig och tillstyrkte sjelf, att man borde lemna Messenius penningar till resan och löfte om en gård, i fall hon lyckades [1]). Detta blef beslutadt. Messenius kallades från Åbo till Stockholm, erhöll föreskrift och penningar samt afreste till Polen, sedan han likväl måst uti Sverge qvarlemna hustru och barn som pant för sin trohet.

Underhandlingen i Polen blef ej lätt; ty Lucia Grothusen hade åt konung Uladislaus skänkt alla Johan Messenii efterlemnade skrifter. Ändteligen efter många böner och omvägar lyckades det att erhålla så väl dessa som åtskilliga andra Svenska handlingar, med hvilka Messenius återvände till fäderneslandet. Nu blef han välkommen och den gamla oviljan tycktes försvunnen. Axel Oxenstjerna bibehöll dock något af sitt förra misstroende. *Sådana lynnen,* sade han, *likna elden. Man skall gifva dem något nyttigt att arbeta på; eljest gripa de kring sig och anställa förödelse.* I följe deraf uppdrogs åt Messenius att fullborda faderns verk, och dessutom att utarbeta en historia öfver konung Karl den nionde. Som lön anslogos trenne hemman och derjemnte något penningar.

Snart uppgick öfver honom lyckans sol med än klarare strålar. Kristina, kommen till myndigare år,

---

[1]) *Rådsprot.* den 18 Sept. 1640.

omfattade Messenius med utmärkt bevågenhet. Redan år 1646 utnämndes han till rikshistoriograf och erhöll uppdrag att skrifva en historia om tiden från 1592 till 1600; *hans förfäder vore Sigismundianare, han sjelf god Svensk; han borde derföre med så mycket mera oväld* [1]) *teckna ifrågavarande tid.* År 1645 erhöll han som löneförhöjning ett hemman till de förra tre; och år 1647 i vederlag för de gods, som fordom togos från morfadern, sexton hela gårdar i Uppland, alla under frälsefrihet. Samma år blef han också adlad. Af Gyllenhjelm erhöll han dessutom andra sexton hemman som ytterligare uppmuntran att skrifva Karl den niondes historia; och efter sin första hustrus död, inträdde han i nytt äktenskap med enkan efter den bekanta biskop Johannes Botvidi i Linköping, hvilket var ett både ansenligt och rikt gifte. Det tycktes, som lyckan ville nu på en gång godtgöra alla Messeniernas förut lidna missöden.

Men olyckan ville deremot, att Arnold Messenius ärft sin faders icke blott lärdom och snille utan ock hans trätlystnad, häftighet och vankelmod. Wisserligen häde han ingen af dessa egenskaper, hvarken de onda eller goda, i så hög grad som fadern, likväl nog af för att derigenom både väcka uppseende och blifva olycklig. Hans oroliga ande kunde ej längre trifvas med häfdatecknarens stilla och enformiga sysselsättning. Han började snart försumma detta sitt egentliga uppdrag, och kastade sig i stället in i de politiska stämplingarna, som lycksökare först på hofvets, sedan på folkpartiets sida; i båda fallen genom opålitlighet och öfverdrift skadande både sig sjelf och sitt parti. Också i det enskilda lifvet har man efter honom några mindre hedrande drag. Mot sin sednare maka och sina stjufbarn uppförde han sig med en hårdhet, som var allmänt känd, och som han sjelf i dödsstunden ångrade och afbad. Hans bönder klagade formeligen inför rå-

[1]) *Brah.* Fol. N:o 58. Messeniernas lefverne.

det, *att han behandlade dem med obillighet, pålade dem olagliga skatter, hotade dem med knekteutskrifningar* o. s. v.; men hans dåvarande gynnare, Bengt Skytte, ledde vid den tiden rådsöfverläggningarna, och undersökningen [1]), slutades till Messenii fördel. Ledsammare blef ett annat förhållande. Messenii syster fordrade sin del uti de hemman, som Kristina gifvit i vederlag för de från morfadern af Karl den nionde borttagna. Messenius afslog denna hennes billiga begäran. Rättegång uppstod och drottningen tillerkände systern laglig arfvedel i vederlaget; en dom, som Messenius aldrig kunde förlåta. Äfven med Axel Oxenstjerna var han i fiendtligt förhållande. Det berättas, att denna herre engång yttrat till Messenius: *Jag tror ni sträfvar efter kanslersembetet.* Messenius skulle hafva svarat. *Jag tror, ni sträfvar efter hela riket* [2]). Han skyllde också Oxenstjerna och Jakob De la Gardie för allt ondt, som i landet skett och ännu skedde. På riddarhuset var Messenius illa anskrifven, och då han, af Kristina adlad, begärde derstädes inträde, fick han afslag. Kristina blef uppbragt och utfärdade till ridderskapet formelig befallning att mottaga honom. Endast på sådant sätt kunde hans adelskap drifvas igenom. Han hade vuunit denna Kristinas ynnest dels genom sin lärdom, dels genom sitt kunskaperi; men i detta sista hänseendet sprang han med så mycket löst sqvaller och hemliga angifvelser, att slutligen också Kristina blef ledsen och missnöjd med honom, likasom han med henne för ofvannämnde till systerns fördel fällda dom. Med Bengt Skytte var han någon tid uti ganska godt förstånd; men sedan denne, ovisst på hvad sätt,

---

1) *Rådsprotokoll.* d. 8 Maj 1649.

2) Arnold Messenius berättar, att denna ordvexling förefallit mellan hans far Johan och rikskansleren; men den sista beskyllningen skulle då, före 1616, sakna till och med den aflägsnaste rimlighet. Axel Oxenstjerna nekar till hela samtalet.

erhållit några af de hemman, Messenius förut bekommit, byttes den fordna vänskapen till ett hat, så häftigt, att de icke ens hälsade på hvarandra. Så hade Messenius kommit till regeringen och till de mägtigaste personerna uti ett förhållande, som stängde vägen till ytterligare framsteg på lyckans bana. Han öfvergick nu på en gång till motsidan, och blef en af dennas häftigaste partigängare. Han, som nyss med Bengt Skytte och dess vänner sqvallrat och smickrat för Kristina; han som nyss förtryckt de bönder, hvilka blifvit honom förlänade; han kastade nu inom ett års tid kappan på andra axeln och klagade högt öfver Kristinas regering, öfver kronogodsens förskingring och öfver adelns tyranni. Han ansågs vara författaren till den namnlösa skrift, som under 1649 års riksdag i böndernas namn utkom; likaså till åtskilliga uppsatser under 1650 års riksdag. Wid denna sednare var han i fråga att blifva sekreterare hos bondeståndet, men Kristina ville ej tillåta det. Hans strid mot ridderskapets företrädesrättigheter väckte de adeliga ståndsbrödernas bittra hat. De förklarade, att de af lydnad för drottningen mottagit honom på riddarhuset, men att de icke kunde gilla hans stämplingar med bönderna. Kristina, som nu mera äfven sjelf blifvit missnöjd med mannen, biföll deras ord och tillade, att Messenius icke vore värd något rum bland ridderskapet [1]). Det var likväl icke fullt ett år, sedan hon mot ridderskapets vilja genom magtspråk sjelf trugade honom dit in.

Som författare hade Messenius på långt när icke sin faders snille eller arbetsamhet. Det finnes exempel, att man förebrått honom lättja och uppmanat honom, att med mera nit sköta sitt uppdrag. Men det tyckes också som Kristina fruktat en ohöljd framställning af Karl den niondes historia. I slutet af 1649 begärde Bengt Skytte

---

[1]) *Uppsala.* Gahms samling. Historiographi T. II. Vita Johannis Arnoldi Messenii, sammanplockad af Gahm. Utdrag ur riddarhusprotokollerna; samt de om farfadern anförda källorna.

och Messenius att för ifrågavarande arbete utbekomma handlingarna om de år 1600 aflifvade herrarna. Åmbetsmännen vid riksarkivet vägrade, och Kristina gillade denna derås åtgärd. [r])

TJUGONDE KAPITLET.

OM ARNOLD MESSENIUS, SONEN.

Arnold Messenius, äldsta sonen af Arnold Johan Messenius och dess första hustru, föddes på Kexholms fästning år 1629. Ehuru lika som far och farfar utrustad med liflig fattningsgåfva, blef han likväl icke hållen till allvarsammare studier, utan åtnjöt en så kallad adelig uppfostran, mest beräknad för hof- och krigstjenst. Wid aderton års ålder antogs han till kammarsven hos pfaltsgrefven Karl Gustaf, hvilken han någon tid åtföljde under dess vistande i Tyskland; sedermera kom han till pfaltsgrefvens bror, Adolf Johan. Sommaren 1651 skildes han derifrån och skulle under två års tid resa utrikes för att fullkomna sig i adeliga öfningar. Han erhöll af Karl Gustaf löfte att årligen bekomma 400 riksdaler till understöd på resan; men ämnade innan dess för någon tid begifva sig till Uppsala och der som förberedelse inhämta närmare kännedom af befästningskonsten.

Under en pfaltsgrefvens resa genom Södermanland, hade den åtföljande unga Messenius sjuknat och blifvit till vård upptagen af kyrkoherden Kristofer i Fors, densamme, som vid riksdagen 1650 utmärkte sig genom häftiga och politiska predikningar. Under tillfrisknandet fattade Messenius liflig kärlek till herr Kristofers

dotter, så att han ämnade fria; men hvarken fadern eller flickan voro honom benägna. Likväl fortfor han att tillskrifva henne underliga och öfverspända bref; ty äfven hos denne yngling röjde sig Messeniska slägtens besynnerliga och häftiga sinnelag.

TJUGEFÖRSTA KAPITLET.

OM MESSENISKA SMÄDESKRIFTEN.

Uti föregående kapitel hafva vi omtalat det lefnads- och regeringssätt, som drottning Kristina år 1651 förde; likaså det allmänna missnöje, som deraf blef en följd. Detta sednare var ganska häftigt och hotande. Man hörde öfverallt bittra utlåtelser, än mot drottningen, än mot högadeln, hvilken ansågs vara hennes förledare. Allmänt kastade man blickarna på prins Karl Gustaf med önskan, att denne herre snart måtte komma till styrelsen för att skaffa hjelp mot det öfverhandtagande eländet. Nöd och otålighet ingåfvo våldsamma tankar. Några ville, att prinsen skulle i spetsen för en folkrörelse bemägtiga sig regeringen; man förklarade sig färdig att för sådant ändamål sadla upp och deltaga i försöket. Här och der i landsorterna spordes hotande rörelser.

När drottningen 1651 ville nedlägga regeringen, hoppades de missnöjda, att ofvannämnde deras önskan snart skulle gå i verkställighet. Så mycket bittrare blef harmen, då de funno sig bedragna. Man vredgades i synnerhet mot de rådsherrar, som öfvertalat Kristina att stanna qvar. *Det hade skett,* mente man, *endast på det adeln måtte hinna så mycket mer utsuga kronan och underlägga sig landet; samt möjligtvis i framtiden stänga prinsen från tronen och sålunda sjelfva bemägtiga sig riks-styrelsen.*

Messenius, fadern, uppbragt mot drottningen, ovän med de styrande och dessutom af ett oroligt och bittert lynne, kastade sig med häftighet in bland de missnöjda. Han sökte umgänge med de förnämsta ledarna för ofrälseständen, med Terserus, borgmästaren Nils Nilsson, kyrkoherden Kristofer i Fors, äfven med Bengt Skytte. Genom förebärande af sjukdom undandrog han sig att vid kröningen 1650 aflägga trohetsed, och tyckes dessutom hafva under denna riksdag varit i beständig rörelse för att uppägga sinnena.

Sommaren 1651 kom unga Arnold Messenius hem till sin fader. Från tjenstgöringen hos Karl Gustaf, hade han bibehållit mycken tillgifvenhet för bemälde herre. Under den tid, han låg sjuk på Fors prestgård, hade han af kyrkoherden Kristofer hört många skarpa utlåtelser dels mot drottningen, dels mot herrarna, många halfva hotelser om uppror o. s. v. Af fadern hörde han beständigt samma tal och en mängd sanna, halfsanna eller falska anmärkningar. Allt detta tog sonen för sanning och med ungdomens oerfarenhet och lifliga inbillningskraft sammansatte han deraf en både ohygglig och vidunderlig bild af tillståndet i landet. Med slägtens häftiga blod i ådrorna, harmades han öfver de omtalda, förfärliga orättvisorna, öfver allt det förtryck, hans fädernesland hettes lida, öfver de försåt, som sades utställda för hans älskade furste och herre. Fadern, i stället för att lugna, retade och uppmanade honom att hålla sig, icke till drottningen, utan till ständerna och till den herre, han förut tjenat; d. v. s. Karl Gustaf. Detta råd, jemnte faderns undvikna trohetsed var tydligen ett bemödande att inför eget samvete sätta en laglig färg på upprorstankarna.

När Kristina ville nedlägga kronan, hade borgmästaren Nils Nilsson yttrat, *det någon redlig svensk borde skrifva och bedja prinsen till landets fromma genast mottaga regeringen.* Detta kom till unga Messenii öron. Han ansåg det vara en försynens kallelse att som redlig svensk uppträda till fäderneslandets räddning.

Denna borde ske snart, men kunde, enligt hans tanke, icke ske på annat sätt än genom uppror och drottningens afsättande. Han beslöt underrätta prinsen om landets och dess egen fara, samt uppmana till bådas räddning. Genast grep han saken an, och uppsatte en lång och rimmad skrifvelse. Uti denna infördes allt, hvad han af de missnöjda och serdeles af fadern hört, sannt och falskt, bevist och gissadt, verkligt och orimligt om hvartannat; görande med liflig inbillningskraft en half mening till en hel. Förnämsta innehållet af skriften var följande. *Drottning Kristina liknar Måns Smek och låter locka sig till egen skada. Hon är ett tok, som alldeles icke förstår att regera utan endast tänker på lekar, nöjen och förströelser. På sådana och på främlingar har hon i största onödighet förstört rikets alla tillgångar. Får hon längre hålla på, skall hon ofelbart förstöra hela riket sjelft. Hon ropar på sin dansmästare och frågar: "Beaulieu, huru mycket kostar en balett?" Denne svarar: "Omkring 30,000 plåtar, ers majestät!» "Hvad» säger drottningen, »icke mer? Hämta straxt penningar i räknekammaren!" Någon tid derefter frågar hon sin kammartjenare Johan Holm, "hvad har folket att säga i staden?" Denne svarar: "de finna tiden ledsam och tråkig, sedan eders majestät ej mer dansar några baletter." "Hör hit Beaulieu,» ropar då drottningen, »man måste roa folket! Du får lof att ställa till en ballett; men hvad kostar den?» »Omkring 20,000 riksdaler.» «Godt» svarar drottningen, »gå till räknekammaren och hälsa, att du får penningarna!« — «Men,» invänder dansmästaren, »der finnas inga penningar» — «Gör, som jag säger!» svarar drottningen; »jag skall nog finna medel!» — Orsaken till detta och allt annat ondt är rikskansleren Oxenstjerna; han och riksmarsken Jakob De la Gardie. Redan från längre tid tillbaka hafva dessa herrar sökt inskränka konungamagten. Derföre och för att förslafva rikets allmoge hafva de afyttrat kronogodsen, derföre har Oxenstjerna skaffat Stock-*

holm stora handelsfriheter neml. för att mot konungamagten erhålla hjelp af borgrarna; derföre hafva ock nämnde herrar ökat antalet af adelsmän, grefvar och baroner, för att i dem värfva anhängare. De vilja sjelfva draga till sig styrelsen och skilja Wasaätten derifrån; derföre borttogs det stora Wasavapnet från borggården; derföre har Johannes Matthiæ på deras befallning lärt drottningen endast fåfängliga ting, men icke det, som till regering hörer; derföre har samma man ingifvit hennes afsmak för giftermål, i hvilket tänkesätt hon sedermera blifvit styrkt af grefve Magnus och af dennes mor, grefvinnan Ebba Brahe; ty den sluge rikskansleren nyttjar det sätt, att då han vill drifva någonting igenom, så öfvertalar han dertill Jakob de la Gardie, denne sedermera sin son, hvilken slutligen skaffar drottningens bifall. Hvad dessa herrar under förmyndaretiden gjort, det tvungo de drottningen att vid myndiga år godkänna, emedan de hotade henne med polska Wasarna. Dessa och de andra höga herrarna frukta serdeles för prins Karl Gustaf. Hans arfsrätt till kronan ämna de aldrig erkänna. Redan i ungdomen blottställde de honom för farorna af en utrikes resa och af krig, då han ej mindre än två serskilda gånger sändes likasom en Uria ut i den vådeliga tyska fejden, ty de hoppades, att han der skulle omkomma. Hans förmälning med drottningen motarbetades, och det mest genom Johannes Matthiæ, grefve Magnus och dess mor, grefvinnan Ebba. Hans antagande till tronföljare motarbetades äfven; och när det ej längre kunde undvikas, hafva herrarna föreskrifvit honom orimligt hårda villkor, och till yttermera visso beslutat taga honom afdaga. Riksmarskens fru, grefvinnan Ebba Brahe, hade på Jakobsdal redan giftet i ordning, om han kommit dit. Nu har man tagit geváren från de hemkomna soldaterna; ty man vet, att de äro prinsen tillgifna. — I följe af allt detta råder brefskrifvaren, att prinsen aldrig bör resa till Jakobsdal för att ej utsätta sig för Måns

Smeks förplägning[1]. *Han bör till och med akta sig för Stockholm, utom under riksdagarna. Han bör äfven akta sig för första och andra klassen på riddarhuset; men deremot förlita sig på den tredje och på ofrälsestånden. Han bör förekomma fienderna och under sken af mönstring sammankalla troppar och med dem visa sig uti Stockholm; han skall der finna mer anhängare, än han väntat. Han bör följa Karl den niondes exempel och aflifva alla de förnäma; förr blifver han aldrig konung. Han bör låta döda både dem och drottning Kristina. Sedan skall han kunna utan hinder återtaga kronogodsen och i lugn regera till sin och Sverges ära.* Underskriften bestod af följande två verser:

Den, som detta hafver ställt,
Har följt ers kongliga höghet i fält.

Hela innehållet är ett bevis på partisinnets och ungdomens hänförelse. Uppgifterna om drottningens slöseri, allmogens förtryck och ofrälseståndens tänkesätt voro sanna. Allt det andra består af dels öfverdrifna, dels alldeles osanna beskyllningar; till en del så orimliga, att forskaren förvånas, huru dylika någon gång kunnat erhålla trovärdighet och, som det synes, bland ett icke ringa antal menniskor. Lika orimligt var, att Messenius hoppades öfvertala prinsen till en sådan nedrighet, som att afsätta och mörda drottning Kristina, till hvilken dock prinsen sjelf nyligen friat och hvars ynnest han uteslutande hade att tacka för den just nu erhållna arfsrätten till svenska kronan. Lika orättvist, blodigt och tyranniskt var det andra rådet, nemligen att utan vidare omsvep mörda högadeln för att kunna återtaga kronogodsen. Detta allt undföll Messenius. Det sjelfförtroende, som stundom följer ynglingaåren och alltid följde Messeniska slägten, hindrade honom ifrån att inse sin oförmåga till bedöman-

[1]) Detta afser troligen ryktet, att Magnus Smeks gemål, Blanca, med förgift dödade sin son, konung Erik.

det af dessa ämnen; och partisinnet hindrade honom ifrån att inse, hvad som var rimligt eller orimligt, ädelt eller nedrigt. Och likväl synes ynglingens hjerta hafva lifligt klappat för det, som han med sin inskränkning i kännedom, erfarenhet och omdöme ansåg vara rätt och godt.

Enligt någras uppgift har fadern sett denna skrifvelse och gifvit till dess bortsändande tystnadens bifall. Sjelf påstod han envist, det han om densamma icke ägt någon kunskap; och detta synes äfven hafva varit händelsen.

Emedan sonen icke visste, huru utanskriften till prinsen skulle ställas, vidtalade han en kansliskrifvare, hvilken påtecknade brefvet utan att likväl känna dess innehåll. Sedan gjorde Messenius ett annat omslag deröfver, skref derpå namnet af en borgare i Kalmar och afskickade så det olycksdigra paketet.

TJUGEANDRA KAPITLET.

RÄTTEGÅNGEN MOT MESSENIERNA.

Så snart ofvannämnde bref kom Karl Gustaf tillhanda, meddelade han detsamma åt sin förtrogne, öfverste Wurtz. Denne misstänkte genast Messenius fadern, hvilken, liksom i afsigt att känna sig före, hade några gånger med öfversten fört samtal af dylikt innehåll. Genom anställda forskningar upptäckte prinsen, att brefvet ursprungligen kommit från kansliet i Stockholm. Hans beslut blef att underrätta drottningen om alltsammans. Förrän detta skedde, skref likväl öfverste Wurtz, af någon tagen anledning, till den misstänkta Messenius ett bref, hvari han äfven omtalade, att en smädeskrift kommit till prinsen, men att denne ämnade skicka henne till drottningen. Afsigten med nämnde öfverstens skrifvelse tros hafva varit att varna Mes-

senius, på det denne, om han vore skyldig, måtte kunna rädda sig genom flykten. Brefvet kom fram till sin ägare; men antingen nu denne icke kände sonens företag, eller trodde dess upphofsman icke kunna upptäckas; allt nog, han vidtog inga försigtighetsmått utan tvärtom visade skrifvelsen först för sin son, sedan för borgmästaren Nils Nilsson och äfven för några flera personer.

Emellertid hade, man vet ej på hvad sätt, unga Messenii hemlighet blifvit för en och annan bekant. Sent en afton fick Kristina, som hon säger, på ett ganska besynnerligt vis underrättelse derom. Samma qväll och ögonblicket derefter infann sig öfverståthållaren, Herman Fleming, och begärde företräde; ty äfven han hade genom sina kunskapare kommit förhållandet på spåren. En trolös vän af unga Messenius säges hafva förrådt hemligheten. Fleming omtalade, hvad han visste, försäkrade derjemnte *vid sitt lif, att intet uppror vore eller kunde komma å bana. Hela tillställningen bestode blott i en svans, som saknade hufvud. Man kunde i tysthet reda härftråden, straffa dem man ville, och afhugga släpet; sedan finge partiet löpa stubbsvansadt i många år.* Drottningen stod lugn och såg Fleming i ögonen. Slutligen sade hon: *hvad ni säger, herr Herman, är rätt sedt; men jag vet kanske mer än ni. Jag vet, att de meddelat prinsen sina fördömda anslag, Jag vet, att förliden natt skickade partiet honom ett ilbud härom. Det blir roligt att se, hur han bär sig åt. Ni, som har hans förtroende, hvad menar ni derom?* Fleming svarade: *jag tror säkert, att prinsen, som en trogen undersåtare, inom kort underrättar eders majestät om alltsammans. Han är både för klok och för hederlig att bita på en sådan krok.* Drottningen svarade: *men för att få reda på alla de sammansvurna, har jag väl lust att tiga stilla och låta saken komma till verkligt uppror. På sådant sätt kunde jag locka hela sällskapet fram på skådeplatsen, innan förhänget fälldes; men då hade jag dem också alla i fällan. Det torde väl blifva ett rasp utaf; men jag med mina knektar fruktar icke för*

utgången. Fleming hade mycken möda att öfvertala drottningen från denna djerfva och blodiga föresats. Det lyckades slutligen; men han måste deremot lofva att på andra vägar skaffa all den underrättelse, som önskades. Emellertid har man uträknat, att från detta samtal intill den stund, då ilbudet från prinsen kom till Stockholm med smädeskriften, var jemnt så mycken tid, som erfordrades för att under ytterlig skyndsamhet fara från Stockholm till Öland och sedan tillbaka igen. Man vill antyda, det prinsen beslutat sig till smädeskriftens angifvande, först sedan han genom Fleming blifvit underrättad om anförda samtal [1]).

Om aftonen den 12 Dec. 1651 kom till grefve Magnus ett ilbud från prinsen, hvilket medförde angelägna bref till drottningen. Grefven framlemnade dem samma qväll. De innehöllo berättelse om smädeskriftens ankomst samt *försäkran om prinsens trohet, om hans afsky för brefskrifvarens tänkesätt, om hans harm, att man vågat till honom framkomma med ett så otacksamt, ett så nedrigt förslag*. Derjemnte bilades sjelfva smädeskriften. Vid genomläsandet af denna sistnämnde föllo drottningens misstankar straxt på Messenius, fadern; ty tadel och beröm voro deri utdelade öfver samma förhållanden och samma personer, som Messenius förut plägat hos henne hemligen tadla eller berömma. Emellertid beslöt hon hålla saken tyst och uppskjuta alla ytterligare åtgerder till morgondagen.

Denna var en af rådets arbetsdagar, så att alla sekreterarne voro uppe. Kristina förekallade dem, visade några rader af smädebrefvet samt omslaget och frågade, *om de kände någondera stilen*? Alla nekade utom en, hvilken trodde sig på utanskriften igenkänna en af sina medhjelpare. Kristina befallte sekreteraren att genast

[1]) Hvad i ofvanstående stycke är berättadt, om drottningens samtal med Herman Fleming och om tiden emellan detsamma och ankomsten af prinsens bref, grundar sig på en blott sägen, hvilken dessutom gått genom många munnar, innan den upptecknades; och torde derföre i ett och annat vara mindre pålitlig.

upphämta sin misstänkta renskrifvare, men att vid lifsstraff icke låta undfalla sig ett en enda ord om hvad, som förehades. Under tiden måste alla de andra stanna qvar i rummet. Om en stund återkom sekreteraren med sin renskrifvare. Denne erkände genast, att utanskriften var af honom, och att han ditsatt den på begäran af unga Messenius. Drottningen ansåg denne sistnämnde icke skicklig nog att hafva ensam kunnat sammansätta sjelfva smädeskriften, utan trodde, att denna kom från fadern och från flere andra medvetande. Hon befallte derföre alla närvarande stanna qvar och utsände grefve Magnus med befallning att fängsla den äldre Messenius. Händelsevis möttes denne straxt utanföre på gatan, då den af grefven skickade officeraren framförde sitt ärende. Messenius efterkom kallelsen och följde till slottet; men just vid högvakten förklarade officeraren honom för drottningens fånge. Sedan fadern sålunda var tagen, lät Kristina fängsla sonen samt försegla bådas boningar.

Unga Messenius blef utan dröjsmål förd till det rum, der alla sekreterarne stodo i drottningens närvaro församlade. Hon visade honom skriften och frågade, *om han kände den?* Messenius nekade. Hon frågade om igen; han nekade om igen, och med fräcket. *Hvad,* utbröt Kristina, *ni är ganska oförskämd, som vågar inför mig en så djerf lögn, och det i närvaro af alla dessa herrar, hvilka känna eder hand.* Då förlorade Messenius modet. Han utbrast i tårar, föll till drottningens fötter och *anropade hennes nåd.* Han bekände sig *hafva på grund af yttranden efter fadern, dock denne ovetande, författat skriften. Han hade trott sig derigenom göra en stor tjenst åt fäderneslandet* o. s. v. Drottningen bortskickade honom och lät hämta fadern. Äfven för denne visade hon skriften och frågade, *om han kände stilen deri?* Han nekade! *Betrakta den noga!* sade Kristina. Nu tyckte han sig märka likhet med sonens hand. *Är det så,* tillade han, *och har min son inlåtit sig i något förräderi, så är jag dertill oskyldig och skall sjelf vara den första att fälla honom.* Efter denna bekännelse slutade drottningen

förhöret och lät sätta båda de anklagade i serskilda rum, under förbud att tala med andra eller med hvarandra. Derpå utnämnde hon en domstol att dagen derefter hålla närmare undersökning i målet. Äfven Axel Oxenstjerna, Jakob De la Gardie samt grefve Magnus, hvilka voro i smädeskriften till heder och ära angripna, begärde ransakning så väl af Messenii beskyllningar, som af deras eget uppförande.

Dagen derpå, ehuru en söndag, började undersökningen, och det redan på förmiddagen, samt fortsattes alla dagar hela veckan igenom. Närvarande voro flere af rådet, mest grefve Magnus och Johan Oxenstjerna, stundom också drottningen sjelf. Protokollet fördes merendels af den ryktbare Stjernhöök, hvilken också tjenstgjorde såsom åklagare å kronans vägnar.

Hela första dagen upptogs af förhöret med sonen. Denne fortfor att vidkännas författareskapet och yttrade i början en slags frimodighet, nästan stolthet deröfver. *Han visste sig hafva efter gällande lag förskyllat döden; men som ärlig svensk hade han velat lätta samvetet och för prinsen upptäcka fäderneslandets öfverhängande fara. Såsom den der saken förstode, hade han ej heller velat nedgräfva sitt pund. Han hade tagit sitt beslut och ville derpå både lefva och dö.* För öfrigt bekände han redan vid detta första förhör nästan allt, hvad han visste. *Af sin far och af Kristofer i Fors hade han erhållit de flesta uppgifter, som i skriften förekommo. Men denna sednare hade han sjelf sammansatt; ingen annan hade henne sett, eller hennes afskickande känt.* Man yttrade, *att en yngling, som han, troligen icke ägde nog kunskaper och skicklighet för att sammansätta ett dylikt arbete; utan att fadern torde vara rätta författaren.* Sonen nekade härtill; och hvad skickligheten beträffade, bad han med stolthet, att *hvad ämne som häldst måtte framställas; han skulle genast ådagalägga sin förmåga att detsamma behandla.* Man hotade med pinbänken; men han vek ej från sina utsagor.

Då Messenius, fadren, första gången förehades, *nekade han till alla beskyllningar. Han hade som en ärlig man tjenat riket; aldrig för sin son talat annat, än hvad en rättskaffens far tala bör; hade till och med varnat honom för smädeskrifter och sagt, det ingen hederlig karl sådana brukar.* Men då man nämnde, hvad sonen bekänt, utbrast han: *Jag förmärker Guds rättvisa dom och straff. Jag har sjelf en gång på samma sätt anklagat min fader, och har derföre detta väl förtjent.* För öfrigt nekade han till flere af sonens beskyllningar och sökte bortförklara de öfriga.

Om qvällen samma dag blef han i fängelset hotad med pinbänk, så framt han ej ville ut med sanningen, och man lät skarprättaren bära plågoredskapen fram och tillbaka utanför hans fönster. Vid åsynen af dessa förfärliga verktyg föll modet. Han förklarade sig *villig att bekänna; men bad att förskonas från pinbänken. Lades han dit, skulle han yppa saker, hvilka drottningen sjelf säkert ville för allt i verlden vara okunnig om.* Vid underrättelsen härom, lät Kristina honom tills vidare slippa de hotande plågorna.

Dagen derpå uppträdde han för rätten med ändradt sinne och språk. *Jag bekänner,* sade han, *inför Gud och menniskor, att jag högeligen förbrutit mig och det i mång måtto; men synnerligast derigenom, att jag med min son och med andra fört grofva tal mot närvarande regering. Jag har genom sådant velat göra mig stor, samt gifva mig anseende af en, som både kände styrelseverket och vore en god fosterlandsvän. Jag har dermed i galenskap lupit omkring och kittlat min egen fåfänga samt begått en farlig synd.* Härvid började han bitterligen gråta.

I denna anda uppförde han sig under hela den återstående rättegången. Han försäkrade, *det han aldrig haft minsta kännedom om sonens skrift; men tillstod, att han med sitt oförnuftiga tal gifvit anledning dertill och sålunda väl förtjenat döden.* Han nämnde Bengt Skytte, Nils Nilsson, Kristofer i Fors,

Terserus och Skunk såsom de, med hvilka han i dylika ämnen talat, och hvilka mer eller mindre delade hans tänkesätt. *Der fanns,* tillade han, *också i hofrätten en och annan, som bjälade något; likväl var dermed föga bevändt.* Då man sedermera införde sonen, och denne påminte honom om ett och annat, utbrast han om igen: *du är rättvis, o Herre, och rätta äro dina domar! Just här på detta rummet stod jag och hjelpte till att anklaga och öfverbevisa min egen fader; och nu händer mig detsamma tillbaka af min egen son.* Han begärde tillstånd att tala med drottningen sjelf. Wid underrättelsen derom reste Kristina genast dit och inträdde i domsalen. Messenius bad då, *om nådig och hastig död, häldst att blifva skjuten. Hela sin bok- och skriftsamling testamenterade han åt drottningen,* hvarvid han tillade, *att Karl den niondes historia borde fortsättas på de grunder, han begynt; annars kunde bemälde konung aldrig förswaras. Enka och barn anbefallde han på det ödmjukaste till hjelp och beskydd och begärde slutligen kyssa drottningens hand,* hvilket hon, rörd af hans ånger, äfven tillät.

Rättegången med båda Messenierna slutades sålunda fort nog. Svårare var undersökningen med dem, som blifvit angifna för delaktighet i de upproriska tänkesätten.

Terserus kom temligen lätt från saken. Messenierna vittnade, det han visserligen vore missnöjd med närvarande regering; han hade likväl haft föga umgänge med de brottsliga; aldrig yttrat något, som syftade på uppror. Han blef icke ens inkallad till förhör.

Stadsskrifvaren *Skunk* angafs, som den der varit med närvarande regering missnöjd och önskat, det prinsen måtte snart komma till styret. Det var också han, som uppsatt ofrälseståndens förut omtalade inlaga vid 1650 års riksdag. Skunk erkände detta sista; han hade gjort det på ständernas begäran, men sade sig aldrig yttrat någon önskan om regementsförändring; deremot klagade han, att *Messenius, fadern, som en oförskämd menni-*

ska, trugat sig in i hans hus, så att man endast med möda kunnat blifva honom qvitt. Skunk kunde om ingenting öfverbevisas.

Svårare blef ransakningen för herr *Kristofer i Fors.* Sedan riksdagen var han känd som ytterligt missnöjd och dertill obetänksam och hetlefrad. Nu blef han, serdeles af den yngre Messenius, angifven för en mängd häftiga och upproriska utlåtelser; t. ex. *han hade talat om de förra bondekrigen, och att sådana åter kunde uppstå.* Han hade önskat *följa adeln till torget, såsom år 1600 skedde i Linköping.* De flesta, värsta och dertill de orimligaste rykten, som unga Messenius i smädeskriften insatt, hade han hört af herr Kristofer; t. ex. *hur högadeln först ämnat låta prinsen i Tyska kriget dödas, sedan på Jakobsdal med förgift afdagatagas*; *att man med flit försummat drottningens uppfostran;* o. s. v. Kristofer nekade nästan till allt och begynte gråta öfver *ett så oförskylldt förtal.* Messenius, fadern, begynte dervid äfven på sin sida gråta och beklaga, att *han så nära sin död skulle nödgas träta mot en prest.* Kristofer kunde emellertid icke öfverbevisas om någonting annat än oförsigtigt och obetänksamt tal. Han fick till läppgäld några veckors fängelse och en allvarsam skrapa, hvarefter man tillät honom resa hem igen.

Äfven mot riksrådet *Bengt Skytte* förekommo ganska svåra angifvelser; men han vistades för närvarande på utrikes ort. Man måste derföre uppskjuta hans rättegång; hvarom mera framdeles.

Svårast blef det med *borgmästaren Nils Nilsson,* svårt för regeringen; ty Nils Nilsson hade bland borgerskapet så stort anhang, att när han i början af rättegången sattes i häkte, ansåg man nödigt att fördubbla vakterna; hvarföre man äfven sedermera lemnade honom friheten mot skriftligt löfte att ej rymma. Svårt blef det ock för Nils Nilsson sjelf. Han var den, som förnämligast ledt ofrälseständen under 1650 års riksdag. Han hade också vägrat antaga det adelskap, hvarmed mot-

partiet sökte nedmuta hans stämma. Nu blef han af Messenius, fadern, besvärad med de farligaste beskyllningarna; nemligen att hafva önskat uppror och regementsförändring. Borgmästaren svor och nekade dertill. Messenius sade: *Hvad jag säger, är sannt, och jag är beredd att derpå dö, samt inför Guds domstol mina ord ansvara. Jag har visserligen talat en hop galenskap, men ni har mött mig med lika språk.* Borgmästaren svor, *att det var osannt.* Messenius svarade: *jag vill brinna i h—t,* om *det icke är sannt.* Borgmästaren sade: *jag önskar, att ni redan brunne i h—t.* Då afbröt Kristina, sägande: *Nils Nilsson, ni skall icke hafva en sådan önskan öfver eder nästa! Dessutom, när man besinnar edra förra gerningar, så är det troligt, att Messenius har rätt.* Messenius sade: *jag besvär eder, Nils Nilsson, att tala sanningen. Hennes majestät har lofvat, det ingen mer än jag skall härvid lida. Drag eder till minnes! Har ni icke många gånger sagt; Gud nåde oss för "den grefve Magnus? Har ni icke sagt, att ni vägrat antaga adelskapet; ty ni hoppades under prinsens regering komma fram i verlden sådant förutan? Och då jag visade eder Wurtzens bref om smädeskriften, önskade ni ju, att prinsen måtte fatta mod!* Nils Nilsson svarade, *att brefvet hade visserligen han så väl som många andra sett. Det öfriga vore osannt; han hade också blott en och annan gång träffat Messenius, som då slamrat och pratat allehanda.* Messenius sade: *jag ljuger icke. Jag har ofta varit hos eder, Nils Nilsson, och druckit mig rus. Ni är en patriot af just samma ull som jag. Men jag ber eder, bättra sådant och se på eder syssla, och icke på det, som är öfver eder. Ni bör besinna, att det är icke borgmästare utan rikssens råd, som det tillkommer att i regeringen biträda vår nådiga drottning.* Nils Nilsson svarade: *det är rätt, att enhvar bör akta på sitt ämbete, och ej bekymra sig om en annans; deruti hafva både jag och ni Messenius felat. För öfrigt,* tillade han, *hade jag*

nog mod att bekänna, om jag visste mig skyldig. Nu måste jag enligt med sanningen neka. Han kunde icke heller om någonting öfverbevisas.

Ännu en angifvelse återstod, och det visserligen den svåraste. Messenius, sonen, hade bekänt, att han åt en Nils Kristofersson utlemnat ett exemplar af smädeskriften. Måhända var denne en son till Kristofer i Fors och bror åt den flicka, vid hvilken unga Messenius var fästad med så häftig kärlek, och hos hvars slägt han derföre önskade vinna anseende som en betydande man. Det besynnerliga är, att om denne så hårdt angifna medbrottsling icke den ringaste undersökning verkställdes. Kanhända var han den *förrädiske vän,* som enligt några berättelser först för drottningen och öfverståthållaren röjde hela företaget.

TJUGETREDJE KAPITLET.

OM MESSENIERNAS DÖD.

Båda Messenierna hade afgifvit sådana bekännelser, att de kunde lagligen fällas till döden; till och med de sjelfva yttrade flere gånger inför domstolen, att de förtjent detta straff. Kristina trodde äfven deras afrättande vara tillräckligt för att skrämma andra från samma bana. Det tyckes ock, som hon fruktat göra vidare upptäckter, kanhända af personer, hvilka hon icke vågat straffa. Derföre användes ingen enda gång pinbänken, hvilken eljest på denna tiden allmänt begagnades. Drottningen önskade också att före julen få slut på hela saken; ville äfven genom skyndsamhet förekomma allt fram och återtalande, hvaraf sinnena än mera retades. Man påskyndade derföre målet. Kristina föreslog, *att fadern borde halshuggas och hufvudet på påle uppsättas; sonen deremot rådbråkas och steglas.* Hofrättens dom blef som följer: *Alldenstund Messenius fadern*

mot landets rätta öfverhet sig groft försett och sjelf bekänner sig hafva döden förtjenat, alltså varder han, androm vrångvisom och obetänktom till varnagel dömd att under svärd lif sitt mista. Då detta utslag blifvit för Messenius i hofrätten afkunnadt, sade han: *jag tackar eder för nådig dom. I mågen hafva goda samveten; ty i hafven dömt rätt, och såsom jag sjelf skulle hafva gjort. Gud välsigne hennes majestät och låte allt ondt härmed hafva en ända!* Derpå fördes han tillbaka till fängelset.

Öfver sonen fälldes det utslag, *att han, såsom den der genom sin smädeskrift velat väcka uppror inom fäderneslandet, skulle androm till varnagel som en riksförrädare först mista högra handen, sedan halshuggas, kroppen fyrskiftas och jemnte hufvudet på stegel uppsättas; samt handen vid kåken på stortorget fastnaglas.* Samma dag, domen fälldes, blef Messenii sköldemärke på Axel Oxenstjernas befallning från riddarhuset nedtaget, och adelsbrefvet sönderskuret.

Lördagen den 13 December fängslades Messenierna; lördagen d. 20 December fälldes domen, och måndagen derpå eller två dagar före julaftonen gick den i verkställighet. Då fångarna sista gången möttes, föll sonen på knä och bad under tårar fadern om tillgift för den olycka, han honom förorsakat. Fadern gaf den begärda förlåtelsen, hvarpå de skildes. Under vägen och ända i sista stunden vidhöll fadern sina beskyllningar mot Bengt Skytte. På Norrmalms torg blef han slutligen afrättad och kroppen derefter uti Maria kyrkogård begrafven. Utanför Norrmalm, på stadens afrättsplats, undergick sonen sitt straff och blef äfven dersammastädes steglad. Messenierna saknade icke försvarare. En af Kristinas egna hofpredikanter blef afsatt, emedan han i sina predikningar hade mot orättvisa domar utfarit på sådant sätt, att man allmänt ansåg honom tadla det öfver Messenierna gångna straffet [1]).

[1]) *De la Gard.* Joh. Ekeblad bref. d. 28 Jan. 1652. Troligen var det den orolige och trätlystne Petrus Arensbeckius, sedermera pastor i Katrina.

Två och ett fjerdedels år derefter, eller en månad förr än Kristina lemnade Sverge, for hon engång, såsom alltid vid Jakobsdals-resorna, förbi afrättsplatsen. Wid åsynen af de ännu qvarstående steglen befallte hon, att dessa skulle borttagas och lemningarna efter den olycklige ynglingen nedgräfvas. Hon visade ånger öfver afrättningen, och sade, *att de, som rådt henne dertill, förtjent lika straff.* Hon hade likväl sjelf yrkat strängare dom än den, som hofrätten fällde.

Messenius hade testamenterat Kristina sin skrift- och boksamling, hvilken af arfvingarna värderades till 7000 riksdaler. Wid hans död blef den också till slottet uppburen och med de öfriga samlingarna förenad.

Messenius hade på samma gång åt drottningen anbefallt sin enka och sina döttrar. Enkan fick blott det återstående af mannens lön. Hans förläningsgårdar skänktes åt andra, innan den efterlemnade skulden blifvit gäldad; så att enkan måste af sina enskilda medel densamma betala. — Åt hvardera af döttrarna lofvade Kristina årligt understöd af 200 daler. Det utbetaldes aldrig. Barnen, oense med sin stjufmor, blefvo snart af henne drifna ur huset, och måste i ringa tjenster förvärfva sitt bröd. Ofta nog och länge inlemnade de ansökningar, att återfå något af faderns gods, eller betalning för hans samlingar, eller åtminstone det af Kristina lofvade understödet; men förgäfves. Ändteligen år 1684 gaf Karl den elfte åt den enda då qvarlefvande dottern ett årsunderhåll af 100 daler silfvermynt.

För den trohet, Karl Gustaf vid detta tillfälle visat, sände Kristina honom en dosa, besatt med diamanter och värderad till 20,000 plåtar. Prinsen skänkte henne tillbaka ett i Tyskland inköpt medaljkabinett, värderadt till 10,000 riksdaler.

TJUGEFJERDE KAPITLET.

OM BOURDELOT.

Messeniernas rättegång och allt, hvad derunder kom i dagen, hade bort upplysa Kristina om allmänna tänkesättet och återföra henne till mera sansadt uppförande, till mera afseende på undersåtarnes bästa. Beklagligtvis finner man inga spår till en sådan förändring. Nöjen och slöserier fortforo; och det var under eller omkring året 1652, som till Sverge inkommo de ryktbara främlingarna Ulfeld, Radziejewski, Bourdelot och Pimentelli, hvilka alla fyra blefvo af mycket och skadeligt inflytande; i synnerhet de två sistnämnde.

Bourdelots rätta namn var Petter Michon. Han föddes år 1610, i staden Sens i Bourgogne; fadren var barberare, modren, Anna Bourdelot, slägt med flera utmärkta personer så väl i Paris som i Geneve. Sonen arbetade först som apotekarelärling hemma i sin fädernestad, skickades sedan till slägtingarna i Paris, der han genomgick filosofiska och större delen af medicinska lärobanan. Han visade lyckliga snillegåfvor, och fick derföre antaga sina morbröders namn, hvilket var mera kändt och aktadt än hans eget; och en af dem utnämnde honom äfven till sin framtida arfvinge. Tillika blef han läkare hos prins Henrik och sedermera hos dess son, prins Ludvig Condé, under hvilka tjenstgöringar han fulländade den medicinska banan. Han hade äfven någon tid varit i Rom, vunnit påfvens välvilja samt skriftliga tillåtelse att, ehuru ej prest, likväl kunna utnämnas till andeliga lägenheter; hvaremot Bourdelot borde som läkare utan betalning betjena de fattiga, som hos honom sökte hjelp.

Bourdelot var en ganska kunnig och liflig man, full af skämt och infall; men oftast på bekostnad af andra. Han var dessutom hemma i något hvart, sjöng

med lätthet till guitarren, målade porträtter, tillagade vällukter, och kunde i nödfall äfven åtaga sig matanrättningar. För öfrigt beskrifves han såsom egenkär, skrytsam, påflugen, samt helt och hållet i saknad af ädla och stadgade grundsatser.

Då Salmasius lemnade Sverge, fruktade han att genom den qvarblifna ovännen Vossius gå i mistning om Kristinas ynnest och deraf flytande fördelar. För att hindra sådant önskade han hafva vid hennes sida och i hennes förtroende någon af sina vänner. Två fransmän, Menage och Guy Patin, voro i fråga, men båda fruktade Svenska vintrarna. Slutligen valdes Bourdelot; och det så mycket häldre, som denne var Salmasii landsman, nemligen en Bourgognare, och Kristinas ofta återkommande sjukdomsanfall påkallade en skickligare läkare än de hittills använda. Tillbudet antogs.

Kristinas hälsa var i sjelfva verket ganska vacklande. Olägenheterna af hennes skarpa vätskor och naturligen hetsiga temperament hade blifvit ökade genom nattvak, ansträngningar och osund spis. Hon hade ofta och i synnerhet nu på någon tid varit plågad af matthet och brist på sömn, samt af dåningar, bölder och febrar. Hennes läkare förstodo icke häfva det onda; och man började höra rykten om hennes snara död, samt om underbara tecken och syner, som förebud dertill.

I början af året 1652 lärer Bourdelot hafva kommit till Svenska hofvet. Genast föreskref han drottningen ett ändradt lefnadssätt, med åderlåtningar, varma bad samt mera regelbunden och kylande matordning. Det lyckades att på detta sätt inom kort motarbeta det onda, så att Kristina fann sig betydligen förbättrad. Hon erkände sjelf, att *hon hade Bourdelot näst Gud att tacka för lifvet;* hvarföre hon också utnämnde honom till sin arkiater och förste läkare. Hans anseende steg fort och till ovanlig höjd. Redan som fransman var han väl anskrifven, och i synnerhet som anhängare af

prins Condé. Det lätta och behagliga umgängssättet bidrog än mer att vinna drottningen, hvilken i sig sjelf hatade allt, som var stelt och småaktigt. Hon fann sig serdeles road af det qvicka och hvassa skämt, hvarmed Bourdelot angrep och förlöjligade en hop allvarsamma, stundom kanske tråkiga lärda vid hennes hof. Det fyndiga sätt, hvarpå han använde sina egna kunskaper, gjorde, att dessa tycktes större, än de i verkligheten voro. Han synes äfven hafva varit den, som först på fullt allvar ledde Kristinas blickar ut åt fritänkeriets vidsträckta rymder, hvilkas nya utsigter till en början ingåfvo henne en hög tanka om vidden och kraften af sin ledares snille, och hon hördes påstå, *att Bourdelot vore tidehvarfvets största man.* I början bodde han invid slottet, midt emot Axel Oxenstjerna; likasom på trots, ty den gamle rikskansleren kunde aldrig lida honom. Sedan flyttade han in på sjelfva slottet och blef drottningens beständiga, någon tid nästan hennes enda, sällskap. Hon drog sig från de andra lärda och från sina statsmän för att vara tillsammans med Bourdelot. Under de offentliga spisningarna stod han vid hennes stol, med öfvermod seende rikets ämbetsmän och andra utmärktare personer öfver axeln; ty sällan vände drottningen sitt tal till dem, utan oftast till Bourdelot, och log bifallande åt dennes stundom rätt stickande infall. Han var för året hennes förklarade gunstling. Hans förord begärdes under smicker och uppvaktningar af höga och låga; och blef vanligtvis det gällande. Under en sjukdom hedrades han flere gånger med besök af drottningen och af det härmande hoffolket. Tillika öfveröstes han med gåfvor så väl af Kristina som af dem, hvilka önskade genom honom vinna hennes gunst; och hans bord och enskilda lefnad var mera lysande än sjelfva den unga De la Gardies.

Denna ovanliga nåd väckte allmän och häftig afund, och Bourdelots eget uppförande ökade oviljan. Statens högsta ämbetsmän retades så väl genom hans visade öfvermod och gäckerier, som genom hans infly-

tande på regeringens gång. Presterna klagade, att Bourdelot ingaf drottningen gudlösa och osedliga tänkesätt. Läkrarna beskyllde honom för okunnighet i yrket; händelsen ville ock, att några herrar, som anförtrott sig åt hans vård, inom kort afledo. Bönderna, farande efter orediga rykten, uttydde dem på sitt vis och påstodo, att Bourdelot förhäxat Kristina. Missnöjdast blefvo de lärda. Till den nya lefnadsordning, Bourdelot föreskrifvit, hörde ock, att drottningen skulle afstå från sina tidiga morgonstudier och i allmänhet från alla dylika ansträngningar. Dels af denna orsak, dels af medfödd benägenhet för gäckerier, dels också af åstundan att roa sin herrskarinna, företog sig Bourdelot att vända i åtlöje de lärda herrarnas allvarsamma sysselsättningar och satser. Han kände en stor mängd löjliga uppträden efter lärda män, så väl närvarande som frånvarande; och han berättade dem med mycken skicklighet. Detta gjorde åsyftad verkan. Drottningen drog sig mer och mer från vetenskaperna och deras idkare; ja hon tillät Bourdelot att någon gång drifva med dessa sednare ett ganska oanständigt skämt. Till Stockholm hade samma år kommit den redlige och grundlärde fransmannen Bochart. En afton skulle han inför drottningen och hofvet uppläsa en lärd afhandling, frukten af många och trägna mödor. Just när Kristina ville gå in till sällskapet, kände Bourdelot på hennes puls och försäkrade, *att den vore feberaktig, och att hon icke borde anstränga sig.* Bochart måste med harm och under Bourdelots skadeglädje sakna drottningens närvaro vid uppläsandet. En annan gång har enligt sägen Bourdelot inbillat Kristina, att Bochart vore mästare på flöjt, men tillika så blyg, att han endast genom befallning kunde förmås att spela. Hon började derföre först bedja, sedan truga, sist befalla; tills slutligen den förlägne Bochart måste föra flöjten till mund och under hofvets löje visa, huru föga skicklig han var på instrumentet. I Stockholm funnos tvänne andra af Kristina inkallade lärda, fransmannen Naudé och tysken Mei-

bom. Den förre hade skrifvit om gamla folkslagens dansar, den sednare om deras musik. Bourdelot uttänkte mot dem följande puts. Han öfvertalade drottningen att till sin och hofvets förlustelse befalla nämnde herrar genom lefvande exempel gifva mera åskådlighet åt sina afhandlingar; Meibom skulle nemligen spela och Naudé dansa, båda efter de fordna folkslagens sätt. De godtrogna läskarlarna togo saken för allvar och började verkeligen en afton det begärda skådespelet. Men af hofvets illa återhållna löje märkte de snart gäckeriet och drogo sig tillbaka, flata och förargade. Naudé tålde och teg; men den häftigare Meibom, då han icke kunde låta sin vrede utbryta mot drottningen sjelf, anföll dagen derpå Bourdelot och tilldelade honom en dugtig örfil. Bourdelot klagade. Kristina blef på Meibom |ytterst uppbragt. *Bourdelot,* sade hon, *hade genast bort kasta honom hufvudstupa ut genom fönstret.* Meibom måste nu i dess ställe hufvudstupa ut från Sverge, och gjorde det gerna. Många andra af de lärda utlänningarna följde honom. Alla harmades öfver det orimliga företräde, som Kristina gaf Bourdelot, och öfver de ovärdiga uppträden, som deraf föranleddes.

Bourdelot införde visserligen många fransmän, med hvilka han omgaf drottningens person; likväl voro dessa ofta med honom missnöjda och icke utan skäl. Det var vid denna tiden uti Frankrike öppen fiendskap mellan konungen och prins Ludvig Condé. Den sednare hade öfvergått till spaniorerna och sökte nu med deras hjelp väcka inbördes krig inom Frankrike. Stridens utgång tycktes någon tid oviss och vacklande. Sådant var äfven Kristinas tänkesätt. Redan af sig sjelf hyste hon mycken beundran och tillgifvenhet för Condé. Det nyss ankomna spanska sändebudet, Pimentelli, sökte också att helt och hållet vinna henne för samma parti. Chanut, den nitiske bevakaren af Frankrikes fördel, var borta, och efterträdaren saknade antingen hans lycka eller hans skicklighet. Bourdelot, med beräkning af alla dessa förhållanden och med gam-

mal tillgifvenhet för Condé, ställde sig på spanska sidan och arbetade gemensamt med Pimentelli. Detta väckte missnöje hos alla fransmän, och hofvet i Paris började betrakta honom med misstänksamhet och ovilja. Men snart vände sig vapenlyckan till Frankrikes fördel. Bourdelot följde exemplet. Han öfvergaf Condé och Spanien, erböd sin trogna tjenst åt det segrande franska hofvet, och arbetade äfven till dess bästa. Denna förändring skedde också vid den tiden, då Bourdelot begynte förutse den tvingande nödvändigheten att snart lemna Sverge, hvarföre han behöfde hos sin egen regering möta gynnande tänkesätt.

Bourdelots vistande vid hofvet var i många hänseenden ganska ofördelaktigt för Kristina. Vettenskaperna voro vid hans ankomst till Sverge den enda allvarsamma sysselsättning, hon ännu älskade. Bourdelot gjorde slut också på den, och ledde henne, under sken af hälsovård, till nästan uteslutande lustbarheter och overksamhet. Hennes gudsfruktan, redan rubbad af Vossius och Salmasius, blef af Bourdelot nästan tillintetgjord, och gäckeri med de heligaste föremål hörde snart till ordningen för dagen. Till och med hennes vördnad för sedelärans bud undergräfdes, och pligten att föra ett dygdigt lefverne räknades till de andra föråldrade fördomarna. Hennes slöseri sökte Bourdelot icke hejda, utan till egen vinst begagna. Hennes öra visste han stänga för de allvarsamma statsmännen och i synnerhet för svenskarna, så att hon nästan uteslutande omgafs af utlänningar. Man harmades allmänt att se den snillrika drottningen helt och hållet öfverlemna sig åt en så dålig man som Bourdelot.

Flere af hofherrarna förnedrade sig till kryperi för den allsmägtiga gunstlingen. De besökte honom under sjukdomen, och det berättas, att han nyårsdagen 1653 af dem erhöll gåfvor för 20,000 riksdaler. Men bakom detta smicker låg dödligt hat. Många brydde sig icke om att dölja detta sitt tänkesätt. Adeln t. ex. bad drottningen aflägsna Bourdelot, *såsom vådlig*

för statens lugn, och för hennes egen hälsa; ty han vore icke någon verklig läkare. Kristina förblef dock obeveklig och påstod, *det Bourdelot vore den största, icke blott läkare, utan ock vettenskapsman på sin tid; endast afunden nekade dertill.* Detta tilldrog sig i Januari 1653. Drottningens ynnest fortfor, missnöjet ökades; och Bourdelot erhöll namnlösa bref, fulla med hotelser. Af den hetlefrade Tott blef han engång till och med trakterad med käpprapp. Slutligen vågade han knappt ensam visa sig på gatan; ty han var belastad med äfven folkmassans hat. Presterskapet ämnade formligen varna Kristina för smittan af hans gudlösa tänkesätt. Enkedrottning Maria Eleonora, som var lutherska läran ifrigt tillgifven, delade samma farhågor. När hon hörde presternas afsigt omtalas, beslöt hon förekomma dem och spara Kristina obehaget af ett dylikt uppträde. Det var nu, som mellan mor och dotter föreföll det märkvärdiga samtal, hvilket vi redan berättat [1]). Den hårdhet, Kristina vid detta tillfälle visade, uppretade sinnena än mera mot den förhatade Bourdelot.

Ingen var dock häftigare uppbragt än grefve Magnus, och ingen med mera skäl; ty den förut allsmäggige grefven och gunstlingen såg sig i hast undanträngd af en obetydlig fransysk läkare. De la Gardie var för stolt att dölja sitt missnöje. Uti Januari 1653 klagade han hos drottningen, att *Bourdelot gjorde henne kallsinnig så mot honom som mot de andra svenska herrarna.* Drottningen nekade. I detsamma inträdde Bourdelot i rummet. Underrättad om samtalsämnet, yttrade han: *jag har länge förutsett, att många bland de stora skulle söka anledning att störta mig. Jag har derföre varit på min vakt, och mot dem icke yttrat ett enda ord.* Grefve Magnus framdrog som vittnen ett par sig tillgifna, vid hofvet tjenstgörande, fransoser;

[1]) 6:te delen p. 492.

men antingen, att dessa voro oskyldiga, eller att de blefvo skrämda af drottningens och den allsmägtiga gunstlingens närvaro; allt nog, de nekade till grefvens uppgift. Kristina tog likväl saken så, som angifvelsen varit grundad, men vittnena fega förtalare, som ej stodo vid sina ord; hvarföre de också på stående fot jagades från hofvet. Grefve Magnus sökte qväfva sin ovilja och förärade Bourdelot ett dyrbart diamantsmycke, måhända till en slags försoning. Allt detta oaktadt kände dock grefven, att han från detta ögonblick än mera förlorat Kristinas välvilja; hvarföre han begärde tillåtelse att draga sig undan till landet. Men Bourdelot fruktade, att en så häftig brytning skulle väcka för stort uppseende och än mera öka oviljan. Kristina nekade derföre den begärda tillåtelsen. Emedlertid växte hatet mot främlingen allt mer och mer. Uti April anförde grefve Magnus nya klagomål, och Kristina sökte fåfängt stifta förlikning. I Maj 1653 aflemnade grefven en formlig förklaring, *att både han och flere bland de högre ämbetsmännen ämnade taga afsked, derest icke Bourdelot bortskickades.* Kristina klagade högt och bittert, att *ingen mer än hon förstode rätt bedöma och värdera den utmärkta främlingen. Oviljan mot honom vore blott afund öfver hans omätligt öfverlägsna egenskaper.* Men antingen nu drottningen eller han sjelf icke längre vågade trotsa det stigande missnöjet; allt nog, man beslöt, att han med det första skulle lemna Sverge. Kristina talte om att gifva honom 20,000 riksdaler för sitt besök. Grefve Magnus deremot sade honom midt i ansigtet: *jag gifver eder aldrig min förlåtelse!*

För att bereda Bourdelot en tryggad framtid sökte Kristina att åt honom hos konungen i Frankrike utverka någon rik presterlig lägenhet; och icke en utan många gånger anmälde hon denna önskan, dels genom svenska sändebudet i Paris, dels genom fransyska sändebudet i Stockholm. Tillika sökte hon så länge som möjligt fördröja hans affärd och fick verklig anledning

dertill genom en iråkad sjukdom, hvilken dock snart öfvervanns. Ändtligen i Juni skulle Bourdelot resa. Kristina befallde honom göra afskedsbesök hos grefve Magnus. Bourdelot gjorde så, men blef mottagen med köld och förakt. Bourdelot anmärkte, *att han likväl kunde i Frankrike göra mycket för eller mot grefve Magni anseende.* Denne svarade: *jag hoppas, att mitt anseende är, Gudi lof, i Frankrike så stadfästadt, att det ej behöfver stöd af en Bourdelot.*

Drottningens välvilja fortfor, ännu i afskedsstunden oförminskad. Hon lemnade en af sina vagnar att föra Bourdelot ända till Danska gränsen och öfverantvardade honom ett rekommendationsbref till konungen af Frankrike samt 10,000 riksdaler i handom och derjemnte en växel på 20,000 riksdaler att inom tio månader betalas. Sjelfva affärden blef ej lysande. Af fruktan för pöbeln smög gunstlingen nattetid ur staden.

Under utresan besökte han prins Karl Gustaf på Borgholm. Denne herre hyste mycken ovilja mot fransmannen; men hade för drottningens skull icke vågat uttala dessa tänkesätt utan till och med nödgats visa motsatta. Nu hoppades Bourdelot afskedsgåfvor också af prinsen och af dess bror; af den förre hade han till och med begärt dess porträtt, och som det tyckes, fått löfte derom. Karl Gustafs vänner bådo honom också uppfylla detta löfte; och föreställde nödvändigheten att genom ett sådant offer bibehålla drottningens välvilja. Länge sträfvade Karl Gustaf mot en dylik förödmjukelse; och det arbetades en hel dag, innan man lyckades öfvertala honom. Ändtligen förärade han Bourdelot en guldkedja med sitt porträtt, infattadt i diamanter, alltsammans värderadt till 2,000 riksdaler; brodern, pfaltsgrefven Adolf Johan, likaledes sitt porträtt af 1,000 ecus' värde. Efter en sålunda i sista ögonblicket fortsatt skörd lemnade ändtligen Bourdelot Sverge. Somliga påstå, att han derifrån medförde i penningar eller penningevärde 50,000, andra 100,000 riksdaler; andra åter två tunnor guld, det

vill, efter den tidens vanliga räkning, säga 200,000 riksdaler. Vossius yttrar i korthet: *Bourdelot har nu rest, lastad med guld och med förbannelser, båda i täflande mängd.*

I Paris började Bourdelot lefva på stor fot och ville knappast igenkänna fordna vänner. Till de rika gåfvorna från Sverge nekade han och påstod deremot, att han i nämnde land af egna medel tillsatt 20,000 gulden. Så mycket mer omtalade han de underbara kurer han gjort och det höga förtroende, han hos drottningen åtnjutit; samt yttrade till och med sin förhoppning att än en gång komma till Stockholm, och det som fransyska kronans sändebud. Han förtalade grefve Magnus, samt påstod, att *prinsen för Bourdelots skull brutit med nämnde sin svåger, och att pfaltsgrefven Adolf Johan smickrat Bourdelot och med handen på värjfästet lofvat försvara dess heder, mot hvem som häldst;* ett skryt, hvarmed Bourdelot ådrog sig båda furstarnes ökade ovilja.

Konungen i Frankrike hade emellertid för att återvinna och stadga Kristinas vacklande vänskap gifvit åt Bourdelot ett indrägtigt abbotsstift. Men här råkade denne snart i långa och häftiga tvister med de underlydande munkarna, hvarföre han också i Paris tillbringade större delen af sin återstående tid.

Kristinas tillgifvenhet för Bourdelot försvann lika fort, som den kommit. Redan några veckor före afresan, och medan hon ännu mot hela sin omgifning försvarade hans ära, yttrade hon i förtroende till den återkomne Chanut, *att hon visserligen insåge alla Bourdelots fel, men äfven hans ovanliga förtjenster, och deribland räddningen af hennes eget lif.* Två månader efter Bourdelots afresa hade hon, ovisst af hvad anledning, fullkomligt ändrat tänkesätt. Hon talade om honom endast med förakt, ville ej skrifva honom till, ej heller mottaga hans bref. När hon öppnade ett från Paris ankommet paket föll en sådan hans skrifvelse henne i ögonen. Hon igenkände genast Bourdelots stil, förde

brefvet först till sin, sedan till en af de kringståendes näsa och utropade: *Hu! hvad det luktar medikamenter*! Den tillfrågade fortsatte i samma ton: *Hu! det luktar, som pesten!* Kristina skrattade, bortkastade brefvet ouppbrutet och läste det aldrig. — Kort derefter sände hon Du Fresne till Frankrike med ett uppdrag, hvilket förut varit anförtrodt åt Bourdelot. Nu tillsade hon Du Fresne att derom icke tala ett enda ord med Bourdelot och förklarade, att hon ville med denne sednare icke stå i den ringaste förbindelse. Längre fram på hösten har hon, enligt en berättelse af grefve Magnus förklarat, *det hon redan från Bourdelots första ankomst hållit honom för en ytterst fåfäng varelse; men dock velat för ro skull fresta, hur långt han kunde drifva sitt öfvermod.* Nu dref hon sjelf sin ovilja så långt, att hon motarbetade sina fordna rekommendationsbref och förklarade, att hon ej mera med någon serdeles ifver yrkade hans befordran. Detta kom för sent. Bourdelot hade redan fått det lediga abbotstiftet.

Då Kristina efter tronafsägelsen vistades uti Belgien, inställde sig äfven Bourdelot till uppvaktning; men blef kallt mottagen och snart tillbakaskickad. Kristina försäkrade, *att hon numera icke behöfde några medikamenter.*

Tio år derefter och sedermera allt framgent var hon återigen med honom i brefvexling. Det tyckes, som han haft i uppdrag att skaffa henne underrättelse om det förnämsta, som tilldrog sig i Paris.

Utan vänner och anhöriga, tillbragte Bourdelot en lång och sorglig ålderdom och begynte slutligen att lida af gallsjuka och tvinsot. Betjenten gaf honom en gång af misstag opium i stället för något annat läkemedel, hvarpå följde en tjugu timmars dvala. Betjenten ville under tiden hålla hans fötter varma, men brände med ny oförsigtighet hål på en af hälarna. Under fortsatt vanvård slog sig kräfta i såret och förorsakade döden.

TJUGEFEMTE KAPITLET.

OM PIMENTELLI.

Kristina hade under de sednare åren af sin regering afskickat först bref och derefter sändebud till spanska hofvet, till hvilket hon likväl först stått i ganska fiendtligt förhållande. Afsigten med detta närmande var, dels att åt Sverge vinna fördelaktiga handelsförbindelser, dels att för framtida resor bereda drottningen ett vänskapligt mottagande uti Spanska staterna. Hofvet i Madrid affärdade tillbaka en beskickning till Stockholm. Afsigten med denna var, dels att vända drottningens sinne från Frankrike, hvilken stat då var i öppet krig mot Spanien; dels att draga Sverges salthandel från Portugal, hvilket sednare land nyss undandragit sig Spaniens öfvervälde. Denna beskickning anförtroddes åt Antonio de Pimentelli, en icke synnerligt lärd, men så mycket mera belefvad och artig herre, både klok och qvick, dertill med ett ganska fördelaktigt utseende. Beledsagad af hustru och barn samt ett sällskap af 50 personer begaf han sig på vägen och anlände d. 16 Augusti 1652 till Stockholm, der han blef väl emottagen. Drottningen var för tillfället på Kungsör hos sin då sjuka moder. Hon skyndade snart tillbaka och har enligt berättelse ridande tillryggalaggt vägen mellan Kungsör och Stockholm på den korta tiden af fjorton timmar. Så härdig var hon; tillika så nyfiken efter den ankomna främlingen.

Vid hälsningsföreträdet lemnade Pimentelli å sin konungs vägnar en skänk af tolf stora silfverfat, fyllda med allahanda dyrbarheter, och erböd derjemnte likaledes 300 läster spanskt salt, såsom prof på denna varas godhet.

Det finnes en berättelse, att, när Pimentelli första

gången framträdde inför Kristina, har han till hela hofvets förvåning icke hållit något hälsningstal, utan endast gjort en djup bugning och derefter helt tvärt aflägsnat sig. Några dagar derefter begärde och erhöll han nytt företräde, hvarvid han ursäktade sin förra stumhet med den förvåning, den häpnad, han erfor vid åsynen af den verldsberömda drottningen och af hennes förbländande behag och vördnadsbjudande majestät. Detta allt säges hafva varit förställning för att smickra drottningens egenkärlek och vinna hennes välvilja redan från första ögonblicket. Det synes dock, som hela berättelsen saknade grund.

Det är emellertid säkert, att Pimentelli oförtöfvadt kom hos drottningen i ganska stor gunst. Som slug hofman hade han i förväg utforskat hennes egenheter och visste nu förträffligt begagna denna sin kunskap. Snart, ja inom några veckor, beslöts, att han skulle för längre tid stanna i Sverge. En del af sällskapet återskickades till Spanien, och han sjelf fick från slottet möbler för sina rum. Allt mer och mer steg han i drottningens förtroende; sällan kunde hon undvara hans sällskap, och till och med vid likfärderna såg man honom någon gång sitta på fotsteget till hennes vagn. Slutligen vistades han hvarje dag, ja nästan hvarje stund på slottet; och det berättades, att drottningen gaf honom förtroende af rikets vigtigaste angelägenheter och dervid ofta inhemtade och följde hans råd.

Hvad som mycket bidrog till Pimentellis hastiga framgång, var hans endrägt med Bourdelot. Dessa två arbetade tillsammans för att locka Kristina från fransyska till spanska partiet; och den tidigare komne, redan uti gunsten rotfästade Bourdelot gjorde allt för att draga fram Pimentelli, tills denne lärjunge slutligen öfverträffade sin mästare.

Med drottningens ynnest följde, som vanligt, de andras afund och hat. Grefve Magnus var mot den nya gunstlingen lika uppbragt som mot den föregående; men vågade nu mera icke öppet visa detta sitt

tänkesätt. Folket hatade Pimentelli i den fyrdubbla egenskapen af främling, gunstling, katolik och spanior, hvilka tvänne sistnämnde ord hade i hopens öron nu öfver hundrade år varit liktydiga med bedragare och fiende. De besynnerligaste rykten gingo kring landet och blefvo till och med i tryck upprepade. Det hette, *att Pimentelli vore Kristinas verkliga älskare; att han deremot icke vore något verkligt sändebud, utan blott en äfventyrare med diktadt namn;* en annan gång, *att han ämnade locka Kristina icke blott till Italien, utan också till Grekland, till Turkiet, ja längst bort till Persien.*

Mot midsommar 1653 fick Pimentelli sin konungs befallning att återvända till Spanien. Underrättelsen härom väckte uti Sverge både allmän och liflig glädje, häldst den andra lika hatade gunstlingen, nemligen Bourdelot, skulle också vid samma tid afresa. Mången hade i sin fröjd velat tända lusteldar, om man ej fruktat dermed förolämpa drottningen. Hon deremot ökade sina ynnestbevis i samma mån, som skilsmessan nalkades. Pimentelli blef nu eller kort förut upphöjd till svensk öfverkammarherre. Han följde också öfverallt. Enkedrottningen lät till ett bröllopp i Nyköping inbjuda Kristina och alla de främmande sändebuden. Kristina förteg sednare delen af bjudningen och medtog endast Pimentelli. Som bevis på hans inflytande berättades, hur han öfvertalade Kristina att gifva åt Österrikiska hofvet tillbaka det högst dyrbara konstkabinett, som Königsmarck i Prag eröfrat. Det var också nu, och som det tyckes till Pimentellis ära, som Amaranter-orden instiftades.

Emellertid nalkades afresan. *Den blifver min död,* sade Pimentelli. Den blef också vecka efter vecka uppskjuten. Ändtligen aflade han sitt formliga afskedsbesök; och Kristina befallte, att örlogsskeppet Hercules om 70 kanoner skulle från Göteborg föra honom öfver hafvet. Likväl uppsköts resan ånyo; mest för lustbarheter. Alla i gunst varande hofherrar gjorde, den

ene efter den andra, afskedsbjudningar för den resande; och till slutet gaf drottningen sjelf till hans ära ett präktigt gästabud på Jakobsdal, hvarefter följde ett värdskap på sjelfva rikssalen, och dessutom flere andra tillställningar ända i sista stunden. Gåfvor uteblefvo ej. Pimentelli erhöll 10,000 riksdaler i handom och dertill Amarantprydnaden i diamanter och rubiner, värderad till tolftusen kronor; hans tvänne förnämsta tjenare hvardera en guldkedja af trehundrade dukaters värde. Vid afresan, den skedde i början af Augusti 1653, samlade sig deremot pöbeln och uttalade sitt afsked medelst oväsende och förbannelser.

Uti Göteborg steg Pimentelli ombord och anträdde hemresan. Men redan under första dagarnas segling blef han öfverfallen af en ganska häftig storm; och som fartyget dessutom började intaga vatten, vände han genast om till hamnen. Derifrån begaf han sig landvägen till Östergöthland, hvarest drottningen vistades. Han sade sig hafva från Madrid erhållit befallning att qvarstanna i Sverge öfver vintern, och lät derföre genom det i Stockholm qvarlemnade tjenstfolket beställa sig rum bredvid slottet, hvarefter han snart, i Kristinas sällskap, återvände till hufvudstaden.

Denna hans oförmodade återkomst väckte missnöje och harm till högsta grad. Man trodde allmänt, att hela resan var ett spegelfäkteri, en öfverenskommelse mellan honom och drottningen. *Derföre,* sade man, *hade Pimentelli qvarlemnat en del af sitt tjenstfolk i Stockholm; derföre hade han ock såsom en förberedelse omtalat, det han snart skulle återkomma; derföre hade också Kristina sjelf rest honom till mötes ända till Wadstena.*

Hos Kristina steg han, om möjligt, än mera i ynnest. Redan ett par veckor efter återkomsten skänkte hon honom en vagn, bespänd med sex präktiga hästar. Åkdonet var ganska dyrbart, klädt med rödt galoneradt sammet och med rik förgyllning öfver hvarje punkt jernbeslaget. Hela gåfvan skattades till sex tusen ecus; och

Pimentelli fann sig förpligtad att åt gunstlingens, första hofstallmästaren Steinbergs, fru gifva i återskänk en ring af tolfhundrade ecus värde. För öfrigt såg man Pimentelli nu som tillförene beständigt hos drottningen. Ena gången åkte han i hennes vagn; en annan gång tilläts honom att vid högtidliga intåg, tvärt emot vanlig ordning, taga plats närmast drottningen och framföre till och med de fem höga riksämbetsmännen. Under drottningens vistande på Jakobsdal bodde också Pimentelli dersammastädes och det så lysande, som om han sjelf varit husbonde på stället. När Kristina emot hösten flyttade till Uppsala, medföljde äfven Pimentelli och fick rum på sjelfva det kungliga slottet och nästan midt under drottningens. Hon tillbragte då stundom qvällarna, ja halfva nätterna i hans sällskap.

Slutligen kom till Pimentelli förnyad befallning att återvända till Spanien; och han måste lyda. Vid afskedet hos drottningen visade han sig blek, nedslagen och darrande; antingen af verklig rörelse eller, som de flesta trodde, af föreställning och smicker. Uppbrottet blef också nu uppskjutet; ty drottningen ville dessförinnan hedra och roa den afresande med ännu ett värdskap. Det kallades *Le ballet des fadaises*, och skulle visa fåfängligheten af verldslig prakt. Salen var klädd med rödt sammet och musiken ovanligt god för att vara så högt uppe i norden. Personerna voro förklädda, hvar på sitt vis; men alla med mycken både kostnad och smak. Kristina deltog sjelf i dansen, först som Ziguenerska, sedan som en behagsjuk borgarehustru, och gaf båda rolerna med mycken qvickhet och behag. Från kl. åtta till klockan två på natten varade dansen.

Emedan Pimentelli redan tagit sitt högtidliga afsked, kunde han ej vara med i sjelfva baletten. Han uppehöll sig derföre bredvid salen uti drottningens klädselrum, hvarifrån han betraktade hela härligheten. Som ziguenerska hade Kristina i läppen af sin mask fästad en ovanligt dyrbar diamantring, hvars strålar uti

det starka ljusskenet blixtrade kring salen. När sedan i rummet bredvid förklädningen ömsades, lemnade hon denna ring åt Pimentelli med tillsägelse *att förvara den, tills hon begärde honom tillbaka.* Pimentelli frågade, skämtande, *huru hon vågade anförtro en så stor dyrbarhet åt en roflysten soldat?* Kristina svarade, *att vådan och förlusten vore hennes;* hvarpå den unga lifliga borgarhustrun med svart sammetsmask skyndade ut i danssalen. När Kristina efter balettens slut icke efterfrågade ringen, ville Pimentelli lemna honom tillbaka. *Hvarföre är ni olydig?* svarade Kristina. *Jag befallde er ju gömma den, tills jag fordrade den tillbaka. Nu,* tillade hon, *ber jag eder behålla den, som ett minne af ziguenerskan.* Ringen innehöll blott en enda diamant; men denna värderades till åtta tusen riksdaler. Efter balettens slut var drottningen tillsammans med Pimentelli ännu i två timmar, d. v. s. till klockan fyra på morgonen. Klockan fem skedde hans afresa [1]).

Utom ofvannämnde ring hade Kristina också vid denna afresa begåfvat Pimentelli med andra och rika skänker, ehuru deras belopp hölls hemligt. Äfven prinsen förärade honom en klenod af sex tusen riksdalers värde. Men dessa penningeförluster voro föga att räkna mot den rubbning, den villervalla, som i både yttre och inre hänseenden af Pimentelli förorsakades, och hvaraf vi framdeles komma att anföra flera exempel. Svenskarna påstodo att kejsaren och Spanien genom Pimentelli tillfogat Sverge mer skada, än om de ditskickat en fiendtlig här af femtiotusen man.

Ryktet har uppgifvit många Kristinas gunstlingar såsom tillika varande hennes älskare. Om ingen har detta rykte varit så allmänt, och på så skenbara anledningar grundadt, som om Pimentelli. Den utmärkta nåden, den nära förtroligheten, de ensamma nattliga sam-

---

1) Enligt en annan nästan sannolikare berättelse, reste Pimentelli först en eller annan dag derefter.

talen, allt gaf åt deras bekantskap en sådan färg; och i Paris skall man hösten 1654 hafva öfverkommit ett från Kristina till Pimentelli skrifvet bref, affattadt i uttryck, så varma och tvetydiga, att man trott sig af dem öfvertygad om ett närmare och brottsligt umgänge. Brefvet är nu mera icke till finnandes, men ansågs redan då, af några som en förfalskning, af andra åter som ett nytt bevis på lifligheten och öfverdriften i Kristinas sätt att uttala sina känslor.

När Kristina reste från Sverge, mötte henne Pimentelli uti Belgien och följde sedan ända till Rom. Då här inom kort Kristina åter vände sig från spanska till fransyska partiet, lemnade Pimentelli hennes hof, och det för alltid.

TJUGESJETTE KAPITLET.

OM AMARANT-ORDEN.

Några författare uppgifva, att denna orden blifvit stiftad 1651, andra åter 1653. Det sednare är sannolikast. Närmaste anledningen var följande. Trettondedagen 1653 uppfördes på hofvet en balett, kallad *Gudarnas högtid.* Föremålet för dess framställning var, huru gudarna vid ett besök på jorden blefvo mottagna och undfägnade af herdar och herdinnor. Gudarna föreställdes, så vidt man vet, af utlänningar. Ulfeld var Jupiter, Pimentelli Mars, och Radziejowski Bachus, hvilken sednare med ett ofantligt stop i handen kom på en tunna inåkande i salen. Svenska hoffolket, anfördt af drottningen och hertig Adolf Johan, skulle föreställa herdar och herdinnor. Kristina, sjelf en deribland, kallades *Amaranta*; d. v. s. *den oförgängliga.* Hennes drägt var dyrbar och öfversådd med diamanter, och i

herdefolkets sång förekommo ofta orden: *viva Amaranta*. Alla voro ganska upplifvade, och dansen fortfor till kl. sju om morgonen. Inemot slutet bortlade hvar och en de lånta och återtog egna kläder, hvarefter drottningen lät afsprätta alla de på hennes förra drägt varande juvelerna och utdelade dem genast och med egen hand åt de herrar och fruntimmer, som deltagit i festen; det skulle blifva ett minne af denna afton och af dess nöje. Denna tilldragelse tyckes hafva varit första anledningen till Amarant-ordens stiftande; ty! redan tvänne dagar derefter finner man antecknadt, att det var fråga om inrättandet af en ny riddare-orden vid Kristinas hof.

Förslaget lärer emellertid hafva hvilat omkring ett halft år. Orsaken till dess upptagande var följande. Frampå sommaren 1653 kom till Stockholm ett sändebud, som från den förjagade engelska prinsen, sedermera konung Karl den andra, medförde strumpebandsorden åt Karl Gustaf. Men, som Sverge för närvarande stod i vänskapligt förhållande till Cromwell, ville Kristina icke tillåta Karl Gustaf mottaga den erbjudna orden. Dessutom brukade hon i allmänhet afslå dylika anbud, *ty*, sade hon, *jag kan ej tåla, att en främmande herre sätter sitt märke på mina får*. — Emellertid lärer detta hafva återväckt tanken på en egen orden. I Augusti fattades beslutet derom och Pimentelli skulle blifva första riddaren. Likväl hann man icke få ordenstecknen färdiga före hans afresa. De sändes efter honom till Göteborg och voro, som förut nämndes, serdeles dyrbara. Det tyckes nästan, som Pimentellis högtidliga intagande i orden skett i Wadstena, när han på återresan från Göteborg der träffade drottningen [1]).

Sjelfva ordenstecknet bestod af tvänne i hvarandra inflätade, motvända latinska A, förfärdigade af

---

[1]) *De la Gard.* Ekebl. bref. T. 1. d. 7 Sept. 1653.

guld, besatta med juveler och fästade i en grön-emaljerad lagerkrans, kring hvilken var slingradt ett hvitt-emaljeradt band, på hvilket man läste orden: *Dolce nella memoria* d. v. s. *ljuf i åminnelse.* Tecknet bars i ett eldfärgadt sidenband kring halsen. Medlemmarnas tänkespråk skulle vara: *Semper idem.* d. v. s. *Alltid densamme.* Eden innehöll, att de ordensledamöter, som ännu icke vore fästade af äktenskapsförbindelse, skulle ej heller i framtiden någon sådan ingå.

Antalet af medlemmar var omkring trettio, hälften fruntimmer. Dessa sednares namn känner man ej; måhända blefvo de aldrig fulltaliga. Karlarna bestodo af Kristinas gunstlingar under sista regeringsåren, och a några främmande furstar och män. Det tyckes, som hon också efter tronafsägelsen åt en eller annan tilldelat denna utmärkelse; likväl kom densamma snart nog ur bruket.

Amarant-orden gaf anledning till mångahanda tydningar, mest syftande på Kristinas förhållande till Pimentelli. Dennes förnamn var Antonio; och man gissade, att namnen Antonio och Amaranta vore egentliga fast hemliga betydelsen af de tvänne förenade A. En annan författare har utletat, att Pimentelli och hans slägt härstammade från staden Amarante i Portugal, hvarföre man trott denna omständighet vara orsaken till både herdinnans och ordens namn. Andra hafva slutligen anmärkt, att ordens valspråk, *Alltid densamme,* var på inte sätt passande för stiftarinnans person, utan syntes snarare som ett hemligt gäckeri.

TJUGESJUNDE KAPITLET.

OM CORFITZ ULFELD.

Redan uti föregående berättelser hafva vi omnämnt den bekanta danska rikshofmästaren Corfitz Ulfeld [1]). Denne herre var begåfvad med stora egenskaper, qvickhet, lärdom, behagligt umgänge samt mycken drift, uti allt, hvad han företog; men med dessa egenskaper förenades ock öfverdrifven egenkärlek, häftighet och högmod. Hos konung Kristian den fjerde var han nära allsmägtig gunstling och tillika förmäld med denna konungs mest älskade dotter, prinsessan Eleonora, född af sidogemålen, Kristina Munk.

Efter gamla konungens död råkade Ulfeld genast uti en ganska obehaglig spänning med efterträdaren, konung Fredrik den tredje. Ulfeld satte sig nemligen i spetsen för det högadeliga parti, som ville än mera inskränka danska konungamagten. Med detta hufvudsakliga tvistämne förenade sig en hop smärre anledningar till oenighet. Att felet till största delen låg hos Ulfeld, det medgafs till och med af danska hofvets politiska motståndare [2]), och tyckes äfven hafva varit förhållandet. Den inre fiendskapen utbrast slutligen uti en rättegång af ganska ohygglig och smutsig beskaffenhet. Ulfeld beskylldes både för äktenskapsbrott mot sin maka och förgiftningsförsök mot sin konung. Efter flere högst obehagliga uppträden blef han dock frikänd, och förnämsta anklagerskan dömd till döden och afrättad. Oviljan emellan konungen och rikshofmästaren hade likväl härunder blifvit snarare ökad än minskad. Slutligen, sedan denne sednare insamlat så mycket penningar,

---

[1]) Sjunde delen s. s. 227, 235, 236, 303.

[2]) *Brah.* P. Brahes Brefvexl. T. XIII M. Durcels relation. Helsingör d. 12 Sept. 1651.

som möjligt, begaf han sig med hustru och barn hemligen ur landet, och for först till Holland, och sedermera, för större säkerhets skull, till Sverge, dit han ankom i September 1651.

Kristina var för tillfället frånvarande. Ulfeld anhöll genom grefve Magnus om hennes välvilja och beskydd. Kristina svarade, att *intet beslut kunde fattas, förr än hon kommit till Stockholm. På samma gång begärde hon, att danska sändebudet skulle å Kristinas vägnar underrätta konung Fredrik om Ulfelds ankomst, och fråga, huru konungen önskade, att flyktingen skulle bemötas.* Emellertid återvände hon till Stockholm. Ulfeld bad ånyo om *drottningens skyddsbref; han vore eljest icke säker för danska sändebudets förolämpningar.* Kristina svarade, *att Ulfeld måste vänta ännu i åtta dagar, till dess konung Fredriks yttrande hunnit ankomma. Dennes beslut skulle blifva hennes.* Emellertid förmådde hon ej sjelf invänta nämnde svar. Mot rådets önskan utfärdade hon först ett lejdebref, hvari, med åberopande af en artikel uti stettinska fredsfördraget år 1570, *Corfitz Ulfeld blef tagen uti hennes konungsliga hägn och beskydd.* Några dagar derefter fick han sitt första formeliga företräde, och blef dervid med drottningens vagn afhämtad och i allmänhet bemött såsom sändebud från en främmande krona. Hans enskilda samtal med Kristina varade två och en half timme; hvarunder han visste att tillvinna sig hennes deltagande och välvilja i hög grad. Hans gemål, hvilken också kommit till Stockholm, ehuru hon blott visade sig i karlkläder, erhöll på begäran tillåtelse att äfven i denna drägt visa sig för Kristina och kyssa hennes hand. Drottningen gick så långt, att hon till och med erböd fru Ulfeld rum på det kungliga slottet under dennas snart förestående nedkomst. Danska sändebudet, underrättadt om dessa ynnestbevis, gjorde föreställningar, men förgäfves. Straxt derefter ankom svaret från Köpenhamn, innehållande, *att konungen i Danmark icke brydde sig om, hvar Corfitz Ulfeld vistades.* Danska

sändebudet bad emedlertid drottningen *besinna, huru hon å sin sida önskade, att konung Fredrik skulle uppföra sig, om till honom komme på samma sätt en missnöjd Svensk öfverlöpare.* Kristina svarade, *att hon icke ämnade göra annat än det, som vore rättvist och billigt; men hennes ära tilläte icke att neka Ulfeld fristad, under det han sökte ådagalägga sin oskuld.* Det hette väl, att denne herre skulle uppehålla sig uti Wismar eller Stade; dock synes det, som han hela tiden bortåt stannat i Sverge, och det under åtnjutande af drottningens utmärkta ynnest. Detta förhållande var naturligtvis ganska förolämpande för konungen i Danmark. För att urskulda eller rättfärdiga detsamma anfördes, huru Kristian den fjerde upptagit och skyddat de med Karl den nionde missnöjda och ur riket flyktade svenska herrarna. Tillika åberopades ur stettinerfördraget 1570 en punkt af innehåll: *att missnöjde eller i onåd fallna undersåtare i det ena riket skulle i det andra åtnjuta skydd och laglig undersökning af sitt mål.*

Uti Stockholm förenade sig Ulfeld med de främmande gunstlingarnas parti; d. v. s. med Bourdelot och Pimentelli. Understödd af dessa och af sina personliga egenskaper, bibehöll han för det mesta Kristinas ynnest och var en nära nog beständig deltagare i hennes förtroligare kretsar och lustresor. Under en sjukdom hedrades han med hennes besök; och hans vän, en dansk läkare, hvilken varit anklagad som deltagande i förgiftningsförsöket och som äfven deltagit i flykten, blef af Kristina utnämnd till hennes egen hofläkare. Ulfelds anseende steg så högt, att de andra gunstlingarna började smickrande söka hans välvilja. Man finner, att grefve Magnus förärade honom dyrbara gåfvor; och att grefve Dohna förlofvade sig med en af döttrarna, ehuru förbindelsen sedermera vardt om intet.

Drottningens nåd blef emellertid tämligen kostsam för Ulfeld, likasom den varit för de andra penningekarlarna bland hennes gunstlingar, neml. för Salvius, Le-

joncrona m. fl. Hon kom under de sista regeringsåren mången gång i största penningenöd. Det är säkert, att Ulfeld fick vid flere sådana tillfällen försträcka henne betydliga summor; ehuru man nu mera icke vet beloppet.

Det mål, hvartill Ulfeld sökte begagna ofvannämnde sitt stora inflytande; det mål, hvartill han med rastlös ifver och ihärdighet arbetade, var att hämnas på danska hofvet. För att tillfredsställa detta begär drog han ej i betänkande att störta sitt fäderneslaud i krig, elände och träldom. Han utlät sig med största bitterhet om alla ställningar och förhållanden inom Danmark, samt afmålade dem med de svartaste färgor. Han lät under loppet af 1652 trycka och kring näst-gränsande riken utsprida en ströskrift, hvilken under namn af *Nödtvunget Hedersförsvar* framkastade allehanda beskyllningar mot hans i Danmark varande ovänner och i synnerhet mot konung Fredrik. För Kristina framställde han flere förslag till Danmarks eröfrande, och gaf henne en mängd underrättelser om landets fästningar, vapenförråder, troppar och inhemska partier, likaså om de personer, hvilkas understöd man kunde påräkna m. m. Han till och med begagnade sin kännedom af landet för att anvisa, på hvilken väg svenska tropparna borde inbryta. *Företaget,* mente han, *skulle i anseende till danska folkets missnöje gå lätt nog.* Pimentelli understödde planen, hvilken öfverenstämde med Spaniens fördel. Det säges till och med, att denne å sin konungs vägnar erbjudit en million riksdaler, samt att Ulfeld dessutom för sin enskilda räkning lofvat tjugufyra tunnor guld till understöd vid företaget [1]).

Att drottningen på fullt allvar lyssnade till dess

---

[1]) På ett annat ställe uppgifves summan till 800,000 riksdaler.

sa föreställningar, är tämligen säkert. Sverge företog åtskilliga rustningar, och Karl Gustaf Wrangel sändes i hemlighet nedåt Öresund för att utforska danska flottans tillstånd. Det gick till och med så långt, att Kristina lät Ulfeld inför svenska rådet framställa sitt anfallsförslag; hvarvid hon åt Per Brahe uppdrog att utveckla skälen både för och mot.

Detta allt kunde ej länge undfalla danska, i Stockholm varande sändebudet. Snart erhöll han fullkomlig upplysning om hela förhållandet. Polska flyktingen Radziejewski ville af samma skäl och på samma sätt som Ulfeld söka tillfredsställa sin hämndlystnad och reta Sverge till krig emot Polen. De goda utsigter, han troddc sig i början äga, försvunno i samma mon, som Kristinas tankar blefvo af Ulfeld rigtade mot Danmark. För att hindra ett krig åt detta håll och sedan så mycket lättare leda Sverge mot Polen, röjde han för danska sändebudet allt, hvad Kristinas och gunstlingarnes förtroende meddelat honom om de hemliga krigstankarna. Hans beräkning var, att danska regeringen, varnad, skulle rusta sig till motstånd, och svenska regeringen vid åsynen deraf afstå från sina anfallsplaner mot Danmark och i stället vända dem mot Polen, mot hans eget fädernesland.

Också tog konung Fredrik saken ganska allvarsamt. Ulfeld blef för smädelser och förrädiska stämplingar dömd förlustig alla sina inom Danmark belägna enskilda egendomar. Den omständigheten, att nämnde hans skrift blifvit tryckt uti Greifswald, en under svenska kronan lydande stad, gaf konungen anledning att ånyo vända sig till Kristina. Han sade sig förmoda, *att Ulfeldska boken blifvit, henne ovetande, utgifven; men bad henne betänka, om det vore rätt att beskydda och gynna en man, hvilken mot ed och pligt skamligen bespottar och skymfar sin egen konung och sitt fäderneslands regering. Af en person, som så uppförde sig, kunde hon sjelf vänta hvarken trohet eller tacksamhet. Konungen hoppades derföre, att drottningen*

skulle visa sitt misshag till dylika upproriska undersåtare; och sålunda föregå honom med godt exempel, huru han sig förhålla bör mot slika möjligtvis i framtiden från Sverge kommande öfverlöpare. Kristina svarade, *att hon i följe af fordna fördrag, Danmarks eget exempel och mensklighetens fordringar icke kunnat vägra fristad och skydd åt en så utmärkt och namnkunnig man.* Detta svar gällde endast den lemnade fristaden. Den ovanligt stora ynnest, som Kristina visade Ulfeld, och det bifall, som hon derigenom omedelbarligen ådagalade för hans uppförande; detta allt gick hon i sin förklaring med tystnad förbi.

Emedlertid kom Wrangel tillbaka från Öresund med den oväntade tidningen, att Danmark hade tjugufyra örlogsskepp i ordning. Äfven från andra håll inlupo gång efter annan underrättelser, huru konung Fredrik, varnad för stämplingarna i Stockholm, rustat sig till kraftigt försvar. Ulfeld hade likväl till den grad intagit Kristina för sina afsigter, att hon, oaktadt ofvannämnde underrättelser, likväl ville angripa Danmark, och ställningen antog ett ganska hotande utseende. Då framträdde Axel Oxenstjerna bestämdt mot ett så djerft försök. *Vi hafva,* sade han, *nyligen tagit Ingermanland och Estland från Ryssen, Liffland från Polacken, Pommern och Bremen från kejsaredömet, hvarföre dessa stater ej kunna annat än vara oss obenägna. Om nu under ett krig mot Danmark det händer oss någon olycka, och för sådana kan man aldrig vara säker, då skola visserligen också de nyssnämnda sårade grannarna passa på tillfället och hämnas.* Oxenstjerna rådde derföre till fred, och hans mening segrade i rådet. Kristina måste gifva efter och söka försoning med den förolämpade grannen. Hon begärde enskildt samtal med danska sändebudet och beklagade dervid, *att en och annan velat stifta oenighet mellan båda rikena. Man hade i sådan afsigt mycket tadlat hennes välvilja för Ulfeld såsom låge deri en förolämpning mot konung Fredrik; men hon försäkrade, att rikshofmästaren i hennes närvaro aldrig ta-*

lat om sin konung utan med vördnad, och att hon aldrig skolat tillåta motsatsen. Hon förklarade nu sin önskan att ingå närmare vänskap med Danmark. På denna vink kom genast en utomordentlig beskickning från Köpenhamn; men då mötte allehanda svårigheter. Bland annat vidrörde Kristina engång sina önskningar för Ulfelds upprättelse. Sändebudet svarade, *att konung Fredrik, för att visa sitt afseende på hennes person, vore färdig att förlåta Ulfeld, om denne blott ville offentligen återtaga sina i försvarsskriften gjorda beskyllningar.* Kristina svarade: *det tror jag aldrig, att han gör; ock lärer det vara bäst, att jag icke mer blandar mig i denna sak.* Det föreslagna förbundet blef om intet; och danskarna reste hem, bittert klagande öfver svenskarnas öfvermod och i synnerhet öfver drottningen sjelf, hvilken gifvit anledning till beskickningen, men nu, som de tyckte, tog sina ord tillbaka.

Detta tilldrog sig våren 1653. Under nästföljande månader visade drottningen mindre fiendtlighet mot Danmark, och som det tycktes, äfven mindre ynnest mot Ulfeld än tillförene.

Men snart steg denne ånyo i nåden och hösten 1653 talades återigen om drottningens mot Danmark fiendtliga sinnesstämning. Uti Februari 1654, när Danska sändebudet, Peder Juel, en gång hade företräde, började Kristina tala *om sin tronafsägelse, om faran för Danmark att hafva Ulfeld som fiende qvar hos den blifvande konungen, hvars afsigter vore okända. Hon önskade för både Danmarks och Ulfelds skuld att mäkla försoning. Ulfeld kunde väl afgifva en underdånighetsskrift; blott den icke innehölle något förnedrande. Deremot kunde också konung Fredrik tillåta, det Ulfeld, lefvande utrikes, finge åtnjuta afkastningen af sina enskilda gods.* På detta förslag svarade konung Fredrik genom sitt sändebud på följande sätt. *Gerna önskade han göra drottningen till viljes; men denna gången vore det honom omöjligt, ty Ulfeld ha-*

de uppfört sig med alltför mycken djerfhet och öfvermod och dessförutan genom skymfande skrifter på alla språk svärtat sin konung. Som ett bevis på Ulfelds nedriga uppförande ville danska konungen gifva drottningen förtroende af följande tilldragelse. Konung Kristian den fjerde hade befallt Ulfeld lemna tjugufyra tusen riksdaler till hjelp åt den då ur England fördrifna prinsen, sedermera konung Karl den andra, hvilken befann sig i mycken torftighet. Ulfeld hade uti räkningarna sig till godo uppfört denna summa, såsom till prinsen utbetald. Som emellertid från nämnde furste ingenting, icke ens tacksägelse, afhördes, gjorde man förfrågningar, på hvilka Karl Stuart svarade, att han af dessa tjugufyra tusen riksdaler aldrig bekommit ett enda öre; ja att han icke ens hört dem någonsin förut omtalas. Denna, af Karl Stuarts ombud, å ämbetes vägnar, afgifna försäkran hade danska sändebudet till yttermera visso uti bestyrkt afskrift att förevisa. Af en så vanhedrande handling kunde drottningen bedöma Ulfelds svarta själ, och huru litet han förtjenade hennes skydd och ynnest. Vid dessa ord vände sig Kristina helt tvärt till Juel och sade: *Ulfeld är en hederlig karl, och kan ej begå någon nedrighet. Jag känner honom ganska väl. Om han sagt, att han åt den så kallade konungen i England lemnat tjugufyra tusen riksdaler, så tror jag det. Och om konungen i England nekar dertill, så ljuger han. Ja, om tolf konungar, sådana som den engelska, nekade dertill, så skulle jag ändå påstå, att alla tolf hafva ljugit. Och välan, emedan Danmark icke vill efterkomma min begäran, skall jag sjelf på annat sätt skaffa Ulfeld motsvarande ersättning.* Juel svarade: *att drottningen kunde gerna gifva Ulfeld halfva sitt rike; konung Fredrik hade deremot ingenting att säga, ehuru han ansåg Ulfeld för en bland de trolösaste menniskor.*

Man berättade allmänt, att Karl Gustaf ogillade Ulfelds uppförande, och att denne sednare hade efter

Kristinas tronafsägelse ingenting uti Sverge att hoppas. Man trodde derföre, att Kristina gjorde ofvannämnde försök i afsigt att, medan hon ännu ägde något inflytande, trygga gunstlingens framtid.'

När detta sist omtalade försök misslyckades, tillgrep hon ett annat. Några veckor efter ofvannämnde uppträde, det vill säga fram i Mars 1654 kom hofkansleren Tungel till danska sändebudet Juel och hälsade å Kristinas vägnar, *att vid närmare eftersinnande af så väl Juels sist lemnade upplysning, som af Ulfelds hela förhållande vid svenska hofvet, hade drottningen funnit, att denne sednare vore i sjelfva verket falsk och trolös samt hennes beskydd ovärdig. Hon ville aldrig mer tala för en dylik man; utan i dess ställe söka på allt sätt efterkomma konung Fredriks önskningar. För att nu lära känna dessa, begärde hon få låna konungens sist omtalade bref angående Ulfeld.* Juel undrade på denna hastiga förändring och yttrade något misstroende. Tungel försäkrade då, *att drottningen verkligen gifvit honom detta uppdrag, och beslutat skaffa konung Fredrik all möjlig upprättelse.* Juel utlemnade då det ifrågavarande brefvet. Några veckor derefter begärde och erhöll Kristina afskrift af det bevis, hvarigenom Karl Stuarts ombud intygade, att de nämnde penningarna aldrig blifvit af Ulfeld framlemnade. I samma dagar fick Juel afskrift af också ett annat bevis, som Karl Stuart sjelf uppsatt, innehållande ytterligare försäkran, att de omtalade tjugufyra tusen riksdaler aldrig kommit honom tillhanda. Med detta betyg på fickan begärde och erhöll Juel företräde hos drottningen. Hon förklarade då, *att hon före sin afresa från Sverge ville gifva konung Fredrik full upprättelse mot den ovärdige Ulfeld; och att hon önskade, det Juel sjelf måtte vara vittne dertill.* Juel tackade för dessa tänkesätt, och för att desamma ytterligare stadfästa, visade han Karl Stuarts sednast ankomna skrifvelse. Kristina läste den hel och hållen igenom och bad sedan *Juel dagen derpå komma till slot-*

tet; hon ärnade ditkalla äfven Ulfeld och i bådas närvaro förkunna, att hon ansåge denne sednare ovärdig hennes ynnest. Till yttermera bevis på sina gynnande tänkesätt erböd hon sig *att med egen vagn hämta Juel till slottet.* Denne hyste ännu något misstroende till en så stor och hastig förändring. Han fästade derföre vid hela öfverenskommelsen det uttryckliga villkor, *att under mötet med Ulfeld skulle ingenting annat förekomma, än ofvannämnde drottningens förklaring. För att afhöra en sådan kunde Juel på några ögonblick vara tillsammans med Ulfeld; eljest icke.* Drottnigen lofvade detta, och Juel aflägsnade sig. Ögonblicket derefter inträdde Ulfeld och blef af Kristina med mycken välvilja bemött; till och med att hon tog honom med i sin vagn på en spatserfärd genom staden.

Juel, underrättad om detta sistnämnde förhållande, misstänkte, att Kristina ämnade skaffa Ulfeld tillfälle att ingå i någon förklaring eller rättfärdiggörelse, måhända i afsigt att tillfoga danska kungen någon ny skymf. Tidigt morgonen derpå lät han derföre underrätta Kristina om sin farhåga i afseende på Ulfelds uppförande vid det tillämnade mötet. Kristina hälsade genast tillbaka, *att Juel borde lita på hennes gifna löfte, att vid sammanträdet skulle ingenting förefalla, som vore menligt för konung Fredrik. Ulfeld skulle inkallas endast för att från Kristinas mun höra sin dom. Juel kunde derföre med all trygghet infinna sig.*

Lugnad af dessa försäkringar, begaf sig Juel till slottet. I förmaket fann han hela rådet och en stor del af hofvet församlade. Införd i drottningens kabinett framställde han *genast sina misstankar så väl i anseende till hennes i går visade artighet mot Ulfeld, som till det oväntade mötet med rådet. Han förklarade, det han infunnit sig blott på Kristinas uttryckliga och förnyade löften; men, att om någon ting deremot stridande förekomme, ämnade han på ögonblicket*

lemna rummet. Kristina bad honom *lita på hennes ord; allt skulle aflöpa till både konung Fredriks och till Juels tillfredsställelse;* hvarpå hon ropade riksmarskalken och bad honom införa både rådet och Ulfeld. Detta blef i ögonblicket verkställdt. Juel, än mera oroad, påminte Kristina, *att i deras öfverenskommelse aldrig varit fråga om rådets närvaro.* Kristina bad honom om igen *vara lugn,* och vände sig i detsamma till Ulfeld, sägande: *danska ministern anklagar eder att hafva undanhållit tjugufyratusen riksdaler, hvilka varit anslagna åt den landsflyktiga engelska prinsen, men hvilka denne intygar sig aldrig hafva bekommit. Försvara eder mot denna beskyllning, om ni kan; dock med tillbörlig aktning för eder konung.* Juel inföll härvid och påminte, *att han ej vore kommen för att underkasta sig någon rättegång;* hvarpå han, anande Kristinas afsigt, ville gå ut; men tvänne rådsherrar, mötande vid dörren, öfvertalade honom att stanna qvar. Nu tog Ulfeld till orda. *Jag har,* sade han. *tillräckliga bevis för att rättfärdiga mig mot Peder Juels beskyllningar.* Detta begagnande af endast namnet utan någon tittel, och det vid ett sådant tillfälle, retade Juel. Han afbröt, sägande: *Corfitz Ulfeld, tala med aktning om konungen eder herre och om hans sändebud!* hvarpå Juel gick till fönstret, öppnade det och såg ut, låtsande icke gifva akt på, hvad i rummet föreföll. Ulfeld öfverlemnade nu flere papper åt drottningen, och hon åt rikskansleren. Denne uppläste det första, ett af konung Kristian den fjerde utfärdadt bref, hvarigenom nämnde konung frikände Ulfeld från alla slags efterräkningar. Kristina vände sig till Juel och frågade, *hvad han hade derom att säga?* Denne svarade: *jag har icke hört, hvad man uppläst; ty jag har tänkt på helt annat, i synnerhet på eders majestäts eget uppförande. Sådant handlingssätt är ej mellan krönta personer vanligt; och jag hade aldrig trott, att eders majestät*

skulle bryta ett löfte, så många gånger förnyadt. Hädanefter skall jag aldrig mer på något sådant tro. Efter dessa ord, högt och djerft uttalade, lemnade han genast rummet. Några rådsherrar sökte äfven nu träda emellan; men Juel ryckte våldsamt upp dörrarna och gick bort tvärt igenom det i förmaket församlade hoffolket.

Rådsherrarna blefvo förvånade öfver detta uppträde så mycket mer, som de voro okunniga om de föregående underhandlingarna. De stannade dock qvar ännu en stund, under hvilken Ulfeld ytterligare framdrog för sin sak åtta andra handlingar, deribland också ett bevis från Karl Stuarts general, Montrose, hvari denne intygade, att han vid infallet i Skottland hade för sin herres räkning af Ulfeld bekommit vapen och krigsförnödenheter för tillsammans trettiosextusen riksdaler. Således var Ulfelds oskuld i denna punkt tillräckligen ådagalaggd, till och med att han utbetalt tolf tusen riksdaler utöfver, hvad han sig tillgodoräknat. När allt var slutadt, sade Kristina till rådsherrarna: *innan jag nedlägger min krona, har jag velat inför verlden visa, att rikshofmästaren Ulfeld icke varit ovärdig det beskydd, jag honom lemnat. Det är derföre, som jag i dag tillkallat eder för att vara vittnen till hans nu verkställda rättfärdiggörelse.*

Händelsen med penningesumman lärer hafva varit den, att Montrose blef kort efter mottagandet af ofvannämnde understöd tillfångatagen och aflifvad, förr än han hunnit underrätta Karl Stuart om den erhållna hjelpen. Således tycktes det, som både prinsen och Montrose, konung Fredrik och Ulfeld varit oskyldiga, och hela saken blott ett missförstånd.

Men deremot är det ganska sannolikt, att Kristina i förväg meddelat Ulfeld anklagelsen, erhållit underrättelse om hans motbevis och på grund deraf öfverenskommit om hela uppträdet. Hennes förhållande kan derföre ej tydas annorlunda än som ett försök att upphäfva sig till domare öfver konung Fredrik, samt

att på det mest sårande vis utsätta honom och hans sändebud för en skymfande vederläggning; allt detta endast för att gynna gunstlingen Ulfeld och dess hämndlystnad.'

Det baksluga och tillika ändamålslösa uti dessa Kristinas åtgerder föranledde missnöje och tadel å alla sidor. Juel begärde afsked från sin post, för att befrias från dylika obehagliga uppträden. Redan samma dag på aftonen gick han till rikskansleren och klagade. Oxenstjerna sökte lugna honom, *lemnade Kristinas förfarande i dess värde; men berömde Juels, såsom passande för en man, hvilken var öm om sin konungs och sitt fäderneslands heder. Han bad Juel icke blifva orolig; detta uppträde skulle ej störa friden, hvarken mellan länderna eller personerna. Snart komme en ny regering, hvilken skulle gerna gifva vederbörlig upprättelse.* Äfven uti rådet, och det till och med i Kristinas, närvaro yttrade han sitt ogillande af hela förfarandet. Prinsen tycktes äfven hafva hyst samma tänkesätt.

Kristina deremot fortfor att likasom på trots gynna och hedra Ulfeld. Hon åkte genom stadens gator i hans vagn och vid hans sida. Det sades, att hon ämnade göra honom till grefve på samma gång som Steinberg. Också lofvade hon ett af henne och rådet utfärdadt betyg om hans oskuld. Juel, härom underrättad, klagade åter hos Axel Oxenstjerna. Den gamle ogillade drottningens behandling af saken och yttrade, *att om också möjligtvis hon hade gifvit ett dylikt löfte; så lofvade han, rikskansleren, deremot att aldrig skrifva under ett dylikt betyg. Han trodde ej heller, att någon annan af rådet ämnade detsamma underteckna* [1]).

Kort efter detta uppträde, och sedan Ulfeld ej

[1]) Pufendorf. De rebus Sveticis. L. XXIV. §. 6. säger dock, att ett betyg af likartadt slag blifvit utfärdadt. Ofvanstående berättelse om uppträdena mellan Kristina och Juel 1654, grundar sig på Chanuts Memoirer, nästan uteslutande.

mer hade något hopp att få begagna Kristina som medel för sin hämndlystnad, vände han blickarna mot England, hvilken stat då var till Danmark uti ett ganska spändt förhållande. Uti Sverge vistades nu som engelskt sändebud Whitelocke, en allvarlig, kunnig och redligt sinnad herre. Ulfeld besökte honom och framkastade sina planer, syftande egentligen derhän, att England kunde lätt bemägtiga sig Seland, samt i följe deraf hela danska riket och på samma gång hela östersjöhandeln. Whitelocke syntes lyssna till förslaget och framlockade så alla de underrättelser, han ansåg för sitt fädernesland nyttiga. Ulfeld lemnade honom till och med anvisningar, hvilka hamnar och städer lättast och med största fördel kunde angripas och från hvad sida. Vid samtalets slut kunde Whitelocke ej längre dölja sin ovilja öfver Ulfelds uppförande. *Tag ej illa upp min fråga,* sade han,*men som infödd dansk, huru kan ni med fredadt samvete lemna mig dessa för ert fädernesland så farliga upplysningar?* Ulfeld svarade: *att dessa underrättelser icke vore något angrepp mot Danmark. Han hade dock äfven till ett sådant full anledning,emedan han ej mer finge vistas i det land, der han blifvit född. Dessutom,* tillade han, *gör jag mitt fädernesland en verklig tjenst, om det befrias från den odugliga och våldsamma styrelse,hvarunder det nu suckar; och i dess ställe förenas med England och sålunda blifver delaktigt af dess fria regeringssätt.*

För de många i Sverge åtnjutna välgerningar visade Ulfeld vid samma tillfälle den tacksamhet, att han bad Whitelocke besinna, huru England skulle genom intagandet af Seland kunna hålla Sverge och dess östersjöhandel i tygeln.

Corfitz Ulfelds sednare öden skola vi i nästa berättelse framställa.

TJUGEÅTTONDE KAPITLET.

OM RADZIEJOWSKY *).

En Ulfelds like till egenskaper, lynne och öden var polacken Hieronymus Radziejowsky. Öfverdrifven lättretlighet och egenkärlek hade redan i Polen gjort honom hatad af så många, både höga och låga. Genom dervarande drottningens understöd hade han dock blifvit upphöjd till vice kronkansler, en af de mest ansedda sysslorna der i landet. Tillika gifte han sig med Anna Slusczanka, en högättad, rik, skön och blott tjugutreårig enka, efter Uladislai gunstling, Kazanow. Hon befanns dock vara af ett sinnelag, mycket lika hans eget, hvarföre också dem emellan uppstodo häftiga tvister. Dessa ökades än mer genom Radziejowskys svartsjuka. Hans maka, talsam och liflig, hade flere gånger samspråkat med konung Johan Kasimir. Några säga, att förtroligheten gick längre, och att den ärelystna qvinnan syftade på framtida drottningkrona o. s. v. Deraf väcktes och underhöllos misstankarna, hvilka slutligen ledde till ganska obehagliga uppträden; så att Radziejowsky till och med för drottningen upptäckte sina betänkligheter. I allmänhet yttrade han mycken bitterhet mot konungen och missnöje med hela dess förvaltning.

Radziejowskys gemål fattade ändtligen det afgörande beslutet att helt och hållet bryta med sin man. Det hus, hon bebodde, var hennes eget. En gång under Radziejowskys frånvaro i kriget, samlade hon sina enskilda underhafvande och förjagade alla mannens. Sedermera af fruktan för vedergällning, flydde hon till ett kloster, detta allt i sjelfva Warschau. Mannen, hemkommen, föraktade lagens hjelp; men samlade deremot fyra eller femhundrade af sina underhafvande, med hvil-

*) Många skrifva *Radziejewski.*

ka han begynte löpa storm emot klostret. Detta blef dock af Anna Slusczanka, af hennes bror och af deras folk försvaradt med så mycken tapperhet, att Radzejowsky måste afstå från sitt företag, sedan han dervid förlorat flere man.

Detta uppträde, tillställdt i sjelfva hufvudstaden samt inför konungen och den församlade riksdagen, väckte mycken ovilja samt en allvarsam rättegång mot båda partierna. Dessutom finnes en berättelse, att man upptäckt förrädiska bref, vexlade mellan Radziejowsky och de upproriska kosackernas anförare, Chmielnicki. Radziejowsky, kallad till rättegång, höll sig undan; men dömdes från gods, ära och lif. Hans maka och svåger blefvo för de begångna våldsamheterna fällda till ett års fängelse och fyratusen marker silfver i böter. De två sednare underkastade sig domen; men Radziejowsky rymde först till Siebenbürgen, sedan till Wien; och när han derstädes icke fann sig säker, till norra Tyskland, hvarest Königsmarck lärer hafva rådt honom söka Kristinas skydd. Han gjorde det och kom till Stockholm i slutet af April 1652.

I anseende till spänningen med Polen blef man i Stockholm ganska glad öfver Radziejowskys ankomst; ty man hoppades af honom både upplysningar och kanhända hjelp. Kristina säges dock hafva i början gifvit polska sändebudet tillkänna, att hon ämnade behandla Radziejowsky som rymmare. Det oaktadt lät hon efter några dagar högtidligen hämta honom till hälsningsföreträde, hvarvid också han blef mottagen med samma heder som ett främmande sändebud. Under ett tämligen långt samtal visste han fullkomligt tillvinna sig drottningens ynnest. Han erhöll genast en betydlig penningesumma och derjemnte tillstånd att för sin enskilda gudstjenst införa katolsk prest. Likasom Ulfeld fick han vid högtidligheter taga sin plats närmast drottningen och framför rikets högsta embetsmän.

Det vunna inflytandet sökte Radziejowsky begagna som medel till hämnd. Öfverallt och öppet talade han

illa om sitt fäderneslands styrelse, samt uppmanade Sverge till krig. *Ett sådant företag,* sade han, *vore enda sättet att trygga Liffland och tvinga Johan Kasimir att nedlägga sina arfsanspråk på Sverge. Dervid skulle äfven möta föga motstånd; ty polackarna vore oeniga och med sin konung missnöjda, samt dertill invecklade i ett ganska farligt krig mot upproriska kosacker.* Johan Kasimir låg vid denna tid i en farlig sjukdom. Radziejowsky påstod sig hafva underrättelser, att konungen redan vore af läkare öfvergifven, och att polackarna ämnade ställa sin republik under Sverges beskydd.

Kort derefter kom från Polen följande underrättelse. Jasinsky, en af Radziejowskys förtrognaste tjenare, hade nära vid kosackernas gränsor blifvit fasttagen. Han befanns då medföra tvänne af Radziejowsky, kort efter ankomsten till Sverge, skrifna bref, det ena till Chmielnicki, anföraren för de upproriska kosackerna; det andra till dennes handskrifvare. Innehållet i båda var *beröm öfver Kristina, serdeles för hennes frikostighet, ädelmod och ordhållighet, samt en lysande beskrifning på den allmänna kärlek, hon bland svenskarna förvärfvat.* Vidare skref Radziejowsky, *att bemälde drottning hade med smärta förnummit, huru konung Johan Kasimir förorättat både Chmielnicki och kosackerna, och detta med glömska af såväl sitt kungliga löfte som de stora tjenster, hvilka Chmielnicki och kosackerna mot Polen visat. För att afhjelpa dessa orättvisor ämnade hon förena sina vapen med kosackernas. Svenska troppar vore för sådant ändamål vid liffländska gränsen i beredskap. Chmielnicki borde härom träffa närmare öfverenskommelse genom ett till Stockholm affärdadt sändebud. För närvarande gällde visserligen det mellan Sverge och Polen* 1635 *afslutade stilleståndet; men detta hade af Johan Kasimir blifvit så ofta våldfördt, att Kristina kunde med all rättvisa när som hälst detsamma bryta* o. s. v. Dessa bref blefvo inför polska riksdagen framlaggda och en an-

klagelse derpå grundad. Radziejowsky sökte förneka dem. Han *påstod, att han med Jasinsky skickat så kallade hvita fullmagter med sitt namn under. Dessa hade ovännerna begagnat, och inskrifvit det för honom olyckliga innehållet. Han vore oskyldig; men konungen hatade och förföljde honom, ty han vore en försvarare af fäderneslandets frihet; o. s. v.* Polska riksdagen svarade, *att brefven vore skrifna med hans af alla igenkända stil, och förseglade med hans sigill, samt att Jasinsky erkändt förräderiet.* I följe häraf blef Radziejowsky ånyo, och denna gången af polska rikets samlade ständer dömd från lif, ära och gods; hvarförutan riksdagen, uppbragt öfver de nedriga stämplingarna, gaf konungen en ansenlig bevillning i både mynt och manskap.

Vid samma tid kom till Warschau som svenskt sändebud en fransman vid namn Kock. Han medförde till konungen ett bref, hvari Kristina anhöll, att Radziejowsky måtte åter tagas till nåder. Men på samma gång lät Kock under sin resa genom Polen hemligt utsprida en hop mot konungen upproriska kungörelser samt tillika flere bref från Radziejowsky, hvari denne sökte uppvigla adeln till resning. Man berättade, huru en person, hvilken hotat att för konungen visa det åt sig öfverlemnade brefvet, blifvit af Kock mutad att derifrån afstå. Johan Kasimir, med någon spaning om dessa stämplingar, lyckades att i handom bekomma ett af brefven, öppnade det och fann så väl kungörelsen, som Radziejowskys skrifvelse. Saken var tydlig och bevisad.

. Johan Kasimir uppförde sig vid detta tillfälle med köld och undfallenhet. Han låtsade taga för afgjordt, att drottning Kristina vore alldeles okunnig om ofvannämnde hemliga stämplingar, så väl de af Radziejowsky som de af Kock. Ehuru denne sednare brutit mot folkrätten, blef han dock, som det hette af aktning för Kristina, behandlad som ett främmande rikes undersåtare och sändebud, och fick derföre oantastad återre-

sa till Sverge. Men på samma gång skref Johan Kasimir till Kristina ett bref af följande innehåll. *Det tillhör ädla och stora själar att gerna tro andra om godt. Det är visserligen med beräkning på denna eder egenskap, som den för flere brott sakfällde Radziejowsky har med sin vanliga list och falskhet sökt föra eder bakom ljuset och vinna edert beskydd. Jag hoppas dock, att eder egen skarpsinnighet snart nog skall af sig sjelf upptäcka hans verkliga egenskaper. Som upplysande bidrag dertill skickar jag härmedelst en afskrift af hans bref till Chmielnicki. Ni skall deraf finna, huru han gjort allt för att genom de gröfsta osanningar fläcka edert stora anseende. Han vill nemligen inbilla verlden, att på samma gång, som vi båda lefva i godt förstånd och broderlig vänskap med hvarandra; att på samma gång, som våra sändebud underhandla om stilleståndets förvandlande till evig frid; han vill, säger jag, inbilla verlden, att ni midt under dessa vänskapliga förhållanden frivilligt och i hemlighet har åt upprorsmakaren Chmielnicki föreslagit, att mot oss förena edra vapen med hans. Ett sådant bedrägeri, en så svart trolöshet, en inför Gud och menniskor så förhatlig gerning har han med sin vanliga djerfhet och otacksamhet diktat på eder person. Jag behöfver visserligen blott helt enkelt lemna eder kännedom om dessa förhållanden; och ni skall utan min uppmaning rättfärdiga eder sjelf och låta all verlden se, att det icke är i edert hof, som man får ostraffadt begå så afskyvärda nedrigheter. — Deremot anhåller jag om allvarsam räfst med edert sändebud Kock. Hans uppförande har varit sådant, att endast aktning och vänskap för eder kunnat hindra mig från att ställa honom till redogörelse, medan han ännu befann sig inom mitt rikes gränsor. Han anlände som edert offentliga och fredliga sändebud; men tillät sig att i hemlighet utsprida en af Radziejowsky från trycket utgifven skrift, hvilken innehåller de svåraste smädelser mot mig och mina förnämsta embetsmän; derjemn-*

te bref från Radziejowsky med uppmaningar till uppror. Detta var af Radziejowsky ett majestätsbrott, ett det svartaste förräderi, som en undersåtare kan företaga. Edert sändebud har till dess verkställande lånat sitt biträde. Utan tvifvel har han ägt kännedom om Radziejowskys hela företag, ty han utdelade brefven endast i smyg, samt uppmanade att efter läsningen bränna dem; hvarjemnte han sökte ordna en hemlig brefvexling mellan Radziejowsky och några dennes vänner. Det är derföre sannolikt, att han för detta ändamål låtit muta sig, hvilket var så mycket ovärdigare, som han hade den äran att vara edert sändebud. Jag är öfvertygad, att ni gör allt för att upptäcka sanningen, och att, om Kock befinnes skyldig, han måtte beläggas med ett straff, svarande till hans förbrytelse både mot mig och mot eder.

Johan Kasimirs uppförande var tydligen beräknadt derpå, att just genom visadt ädelmod och förtroende sätta Kristina i en så mycket ofördelaktigare dager. Detta inträffade ock. Hennes förhållande blef öfverallt ogilladt, ja bittert tadladt; och dessa ofördelaktiga omdömen ökades än mer genom hennes sednare behandling af målet. Hennes svar till Johan Kasimir var neml. slingrande och utan besked. Man finner ej heller spår, att hon mot Kock visat något tecken till missnöje, och Radziejowsky förblef i fortsatt åtnjutande af hennes ynnest och välgerningar.

Det är ganska sannolikt, ehuru ej fullt bevisligt, att Kock och Radziejowsky företagit ofvannämnde stämplingar med Kristinas vetskap. Några neka; *ty*, säga de, *man finner af andra förhållanden, att drottningen vid samma tid önskade fred med Polen.* Andra deremot jaka; *ty*, säga de, *osammanhang i Kristinas åtgerder är ej ovanligt. Månända ville hon också blott genom andra oroa, ej sjelf bekriga Polen. Att Kock förblef ostraffad och Radziejowsky i fortfarande nåd vittnar äfven om drottningens bifall till deras företag.*

Radziejowsky fortfor sålunda att ännu någon tid lysa i Kristinas hof. De tre utlänningarna, han, Pimentelli och Ulfeld, utgjorde tillsammans ett parti, som en längre tid nästan uteslutande var i besittning af drottningens förtroende och välgerningar. Svenskarna hatade dem med yttersta bitterhet och gåfvo dem spenamnet *Triumvirerna.* I synnerhet för Ulfeld och Radziejowsky hyste hvarje redlig man ett djupt förakt. *Jag,* sade Axel Oxenstjerna till en förtrogen vän, *jag har också varit i onåd och hade då både många och stora skäl, att såsom denne Ulfeld, eller denne Radziejowsky öfvergifva fosterlandet och gå till främlingen; men jag ville och jag vill än i denna dag hällre med min oskuld räcka hufvudet åt bödeln än för fienderna yppa mitt fäderneslands svaga sidor och sålunda störta detta i forderf och mig sjelf i evig vanära.*

Radziejowsky mägtade ej bibehålla Kristinas ynnest så länge som de andra två främlingarna. Också var han fattig och behöfde penningeunderstöd, hvilket Kristina hade svårt att gifva. Något missförstånd väcktes äfven måhända deraf, att Radziejowsky hade, som bemäldt är, för danska sändebudet yppat Ulfelds och svenska hofvets stämplingar. Tvisten blef dock snart bilaggd och Kristinas nåd återvunnen. Slutligen och när ingenting mer var att i Sverige vinna, lemnade Radziejowsky Stockholm, vid hvilket tillfälle han återigen af drottningen erhöll en betydlig summa penningar.

TJUGENIONDE KAPITLET.

MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE I ONÅD.

En bland de märkvärdigaste vexlingarne under drottning Kristinas skiftesrika regering var, då grefve Magnus, den fordom allsmägtige gunstlingen, icke blott förlorade sitt inflytande utan äfven föll i djupaste onåd. De inre drifvande orsakerna härtill voro följande.

Först, Kristinas tilltagande ombytlighet. Det var redan mycket, att grefve Magnus kunnat bibehålla sig under hela sju år, nemligen från 1645 till 1651. Efter honom byttes gunstling med hvarje år.

Det är äfven troligt, att grefve Magnus, öfvermodig af sin lycka, stundom spännt bågen för högt. Man finner till och med några spår af ett sådant förhållande. Kristina hade t. ex. åt sin mor gifvit nästan hela ön Wollin i lifstidsförläning; men derjemnte lofvat, det samma ö skulle efter enkedrottningens död tillfalla grefve Magnus. Denne sednare anhöll i slutet af 1651 att genast, och oaktadt enkedrottningen ännu lefde, komma i besittning deraf; dock naturligtvis mot erläggande af en viss penningesumma. Detta förslag syntes närgånget och blef ej heller beviljadt. Man gissade, att grefve Magnus velat genom innehafvandet af Wollin bereda sig väg till furste-värdigheten; ty fordom hade på denna ö bott herrskare med sådan titel. Någonting dylikt tyckes äfven hafva varit i farvattnet; ty man finner, att kejsaren vid eller straxt efter denna tid lät erbjuda grefve Magnus värdigheten af tysk riksfurste, förmodligen för att till det blifvande valet af romersk konung vinna honom och genom honom drottning Kristinas röst för erkehertigen af Österrike. Grefve Magnus bad om drottningens tillstånd att mottaga den erbudna värdigheten; men hon vägrade; *hon ville ej til-*

låta någon af sina undersåtare gifva trohetsed åt en främmande herrskare. Grefve Magnus blef ganska ledsen öfver afslaget, och ett missnöje uppkom, hvilket dock snart skingrades. Med dessa uppdrifna anspråk sammanhängde hans otålighet, så snart någon annan i utmärktare grad tillvann sig drottningens ynnest; det tycktes, som grefven ville ensam råda öfver hennes förtroende och hennes nådebevisningar. Detta lyckades i början, och Salvius och Bengt Skytte måste för hans skull vika från hofvet. Men i längden blef ett sådant förhållande för den frihetsälskande Kristina ganska obehagligt. Derföre, och när grefve Magnus ville på samma sätt störta Bourdelot och Pimentelli, förlorade han mot den förra allt sitt inflytande, och föll i striden mot den sednare i djupaste onåd.

Till denna olycka bidrog äfven grefvens eget uppförande vid stormens utbrott. Han kunde ej förmå sig att tåla, tiga och afvakta Kristinas återkommande nåd. Tvärtom, genom allehanda stämplingar och genom ofta upprepade klagomål öfver sina medtäflare, öfver drottningens köld o. s. v. gjorde han sig obehaglig, uttröttade Kristinas tålamod och satte sålunda sjelf vapen i händerna på sina fiender.

Dessa voro många. Dels afund, dels rättskänsla hade hos många alstrat ovilja öfver den stora och oförtjenta lycka, grefve Magnus gjort. Äfven andra och mägtiga driffjedrar tillkommo. De la Gardie var i följe af börd och förhållanden Frankrike tillgifven. Bourdelot och Pimentelli, som arbetade för Spanien, måste derföre också arbeta mot nämnde herre, och understöddes dervid af hela spanska och engelska ligan samt af grefvens många afundsmän inom svenska hofvet.

Samtidens författare berätta följande händelse, såsom den der också bidragit till ökandet af Kristinas ovilja. En på den tiden ryktbar författarinna vid namn Scuderi hade utgifvit en roman, i hvilken hon framställde en

hop af prins Condés lefnadshändelser. Schlippenbach skall hafva inbillat Kristina, att hon vore i nämnde roman utpekad under namnet Cleobuline; och att detta skett enligt De la Gardies tillställning, på det hela verlden måtte få veta, huru många och stora ynnestbevis, han af Kristina erhållit.

Bourdelot var dock den, som först och egentligen bröt gunstlingens magt. Tvisterna dem emellan och grefvens upprepade klagomål hafva vi redan omtalat; likaså, huru denne sednares anseende och magt blefvo genom dessa brottningar nästan helt och hållet förlamade. Under början af 1653 sågs han sällan vid hofvet; och bland folket omtalades, huru Bourdelot genom sina piller föranledt och underhållit den svåra sjukdom, som 1652 höll De la Gardie en längre tid vid sängen. Det var förmodligen under och med hänseende till dessa brytningar, som följande händelse inträffade. De la Gardie var vid någon bland baletterna klädd såsom Apollo. En af de åskådande fransmännen upprepade vid hans förbigående dessa ord: *non semper ridet Apollo* [1]. Grefve Magnus svarade genast med ett annat ordspråk: *post nubila Phœbus.* [2]

Den sista spådomen tycktes gå i fullbordan; ty efter Bourdelots bortresa började grefve Magnus åter stiga i anseende, och det i samma mån som Bourdelot sjönk. Kristina förärade De la Gardie hans faders af henne förut inköpta vackra hus; hon intog i rådet hans bror Jakob Kasimir och hans vän grefve Thurn, och hon förklarade grefvens alla fiender för skurkar, dem hon skulle straffa. Detta gällde Bourdelot i främsta rummet. Hon lofvade ej vidare understödja, utan tvärtom motarbeta dennes ansökningar i Frankrike. Några säga, att hon till och med yttrat, *det grefve Magnus gerna kunnat gifva Bourdelot några tjog käpprapp. Fransmannen hade dem nog förtjent.*

---

[1]) *Solguden är ej alltid glad.*

[2]) *Efter regn låter Gud solen skina.*

Grefve Magnus ville nu begagna sitt återvunna förtroende för att i samråd med fransyska sändebudet störta Pimentelli, och sålunda befordra både sin och Frankrikes fördel. Men motståndaren var mägtigare, än man trodde; och Kristina tyckes under skenet af välvilja hafva fortfarande hyst ofördelaktiga tänkesätt mot De la Gardie.

Emellertid syntes allt godt och väl, när det egentliga utbrottet oförmodadt skedde på följande sätt. Under vistandet i Uppsala i slutet af November 1653 lät Kristina en dag efter slutad rådsöfverläggning bedja grefve Magnus stanna qvar; hon önskade nemligen rådpläga med honom om drätselverket. Sedan de blifvit ensamma, ville grefven iakttaga tillfället att genom åtskilliga förklaringar än mera befästa sitt anseende; och kanhända alldeles störta medtäflarne. Han började derföre tala *om den wördnad och orubbliga trohet, han mot Kristina alltid visat, och hvarmed han ådragit sig mycken fiendskap. Med smärta hade han likväl förnummit, huru drottningen misskände denna hans tillgifvenhet; huru hon yttrat, det grefven begått ett förräderi, hvilket hon hoppades, prinsen skulle engång bestraffa; huru hon också sagt sig gerna se, om andra derföre gjorde grefven allehanda förtreter, o. s. v. Han erkände visserligen med tacksamhet hennes stora välgerningar. Men då äfven han å sin sida varit en så trogen och tillgifven tjenare som möjligt, hade drottningens anförda yttrande smärtat honom på det ömmaste.* Grefven tillade slutligen, *att han fått dessa underrättelser af en, som hört alltsammans ur drottningens egen mun.* Kristina frågade: *men hvem är det, som kunnat pådiktat mig sådana yttranden?* Grefve Magnus anhöll, *att slippa nämna sin sagesman.* Men när Kristina enträget och bestämdt yrkade derpå, uppgaf han förste hofstallmästaren Anton Steinberg *). *Det är omöj-*

*) Några säga, att äfven Klas Tott nämndes.

ligt, sade Kristina; *Steinberg är för hederlig karl att sammansätta dylika lögner. Jag har om honom så god tanka, att, om han påstår, det jag yttrat dessa ord, så vill jag också sjelf åtaga mig dem. Emellertid skall jag på stående fot undersöka målet.* Derpå ringde hon och befallte hämta Steinberg samt inkalla de rådsherrar, som ännu vore qvar i förmaket. Dessa kommo genast. Grefven bad drottningen *icke för andra yppa, hvad han mellan fyra ögon i förtroende sagt*; men Kristina svarade, *att den angifnes heder förböde henne tiga*; hvarpå hon för de inkomna rådsherrarna framställde hela förhållandet. Nu inträdde äfven Steinberg och underrättades om allt. *Jag tror,* sade slutligen Kristina, *att ni är en ärlig man, som säger sanningen rent ut. Bekänn nu, om ni någonsin hört mig yttra något sådant, som grefve Magnus anfört!* Steinberg svarade: *jag är ytterst förvånad, att grefve Magnus, för hvilken jag hyst så mycken högaktning, velat på detta sätt förtala och störta mig. Jag bedyrar heligt, att jag aldrig från hennes majestäts mun hört någonting sådant, som grefven föregifvit. Dessutom känner jag min pligt att ej förråda öfverhetens anförtrodda hemligheter; och ingen skall bevisa, det jag varit en sådan sqvallrare.* Grefve Magnus invände nu, *att det icke var han sjelf, som hört det ur Steinbergs mun, utan att underrättelsen blifvit honom meddelad genom en tredje person.* Man frågade då, *hvem denna tredje person vore*? men grefve Magnus kunde ej förmås uppgifva dess namn, och blef dessutom vid den oförmodade vändning, som saken tog, mer och mer förvirrad. Drottningen, nöjd med Steinbergs förklaring, ville ej pina grefven längre, utan upplöste sammanträdet.

Steinberg deremot var ingalunda nöjd med det tvetydiga sken, saken hade, så länge grefven icke uppgifvit rätta sagesmannen. *Jag kan,* sade han till drottningen, *ej visa mig för eders majestäts ögon, om jag*

icke använder alla möjliga medel att upptäcka och vederlägga en sådan förtalare. Drottningen gillade hans beslut. *Det är,* tillade hon, *ej första gången, som grefve Magnus sökt genom grundlöst sqvaller störta mina tjenare. Jag ser derföre icke ogerna, om ni håller efter honom; på det jag sjelf måtte hädanefter blifva befriad ifrån hans onda lynnen och klagovisor.*

På dessa ord gick Steinberg till grefve Magnus och framställde om igen sin anhållan att få veta sagesmannen. Grefven svarade ganska artigt; *han värderade Steinberg högt; vore öfvertygad om sanningen af dess ord; och att berättaren varit en bedragare o. s. v.* Men alla dessa högligheter oaktadt yrkade Steinberg lika envist, *att grefven skulle nämna denna bedrägliga berättare; eljest blefve Steinberg tvungen att tro, det grefven icke hade någon sagesman, utan sjelf uppdiktat alltsammans, endast för att störta Steinberg.* Grefve Magnus fortfor likväl i sin vägran. Då återvände Steinberg till Kristina och bad henne tvinga grefven att komma fram med sanningen. Hon sjelf ansåg både grefvens och Steinbergs heder fordra denna förklaring och skickade i sådan afsigt hertig Adolf Johan. Dock äfven inför detta sändebud vägrade grefve Magnus; men hälsade deremot och bad, *att drottningen måtte nedtysta hela saken, och Steinberg nöjas med sin erhållna upprättelse. Man borde ej begära, att grefven skulle förråda den, åt hvilken han lofvat tysthet.* Men Kristina skickade genast Adolf Johan tillbaka med den hälsning: *att hon ej kunde vägra rättvisa åt Steinberg, och att grefvens egen heder fordrade den begärda redovisningen. Hon befallde honom derföre att antingen uppgifva sin sagesman, eller ock för alltid undvika hennes åsyn.* Nu måste De la Gardie deran. Han bad, att drottningen icke måtte tillfoga sagesmannen något ondt, och uppgaf derpå Kristofer Karl Schlippenbach, då för tiden öfverstemunskänk hos drottningen. Denne vistades i Stockholm. Kristina kallade honom genast till Uppsala. Tidigt morgonen efter sin

ankomst besöktes han af fyra De la Gardies vänner, hvilka frågade, *om han ej ville stå vid sina ord, neml. att Steinberg berättat honom ofvannämnde yttrande efter drottningen.* Men han svarade bestämdt *nej! Han såge nog, att man ville störta honom; men han skulle inför drottningen tala sanning och bevisa sig vara en redlig man.* Kort derefter lät Kristina förekalla rådet, de förnämsta vid hofvet, samt De la Gardie, Steinberg och Schlippenbach. Hon framställde sammanhanget och tillsade sedan grefve Magnus att ånyo upprepa sin beskyllning mot Schlippenbach. På samma gång tog hon denne sednare i rockknappen, sägande: *vet, att om Steinberg har sagt det, så vill också jag hafva sagt det!* Schlippenbach svarade: *jag vet ej, hvad grefven menar. Jag har aldrig för honom yttrat, ej heller af Steinberg hört någonting sådant. Jag har icke ens talat med grefven om Steinberg, mer än en enda gång, då grefven anmärkte, att Steinberg stigit, men han sjelf fallit i drottningens förtroende; öfver hvilket förhållande han ofta beklagat sig.* Grefve Magnus inföll: *att Schlippenbach talade som en slyngel och ljöge som en skurk.* Schlippenbach svarade: *jag är en hederlig karl; men ni uppför eder icke som sådan.* De la Gardie invände: *hvad jag sagt, är sannt; fastän jag icke kan med vittnen bevisa det; ty samtalet föreföll mellan fyra ögon.* Schlippenbach svarade: *jag har aldrig någonsin talat med eder mellan fyra ögon.* Grefve Magnus blef härvid mycket förvirrad; och drottningen, antingen af medlidande med honom, eller emedan ingenting vidare kunde för tillfället vidgöras, upplöste samlingen.

De la Gardie lät genast derefter bedja Kristina om tillåtelse *att stämma Schlippenbach till laglig domstol; grefven ville der med ed bekräfta sin uppgift.* Kristina svarade: *att hon af godhet för grefven afrådde nämnde utväg, hvilken endast kunde lända till hans ytterligare förnedring. Andra och bättre utvägar funnes; dock skulle grefven ingalunda fördrista sig att*

behandla Sclippenbach annorlunda än som en hederlig karl. Detta var en tydlig vink till envig. Grefve Magnus upptog den ej; utan framställde redan samma afton genom hertig Adolf Johan följande böner till Kristina. Först: *att sjelf få resa till landet för att der öfverse sin hushållning;* för det andra, *att Schlippenbach måtte aflägsnas från hofvet.* Kristina svarade: *jag icke allenast tillåter, utan befaller honom resa till landet, eller hvart han vill; men på hofvet får han icke visa sig, förrän han med heder afslutat denna sak. Att deremot förjaga Schlippenbach, innan denne blifvit öfverbevist, är en obillig begäran, som jag ingalunda kan bifalla.* Efter detta svar ämnade grefven först resa samma afton; men sedan uppsköt han det i hopp om förändring. Under loppet af följande dagen sökte hertig Adolf Johan blidka drottningen, men fåfängt. Om qvällen skedde sista försöket. Efter aftonmåltiden framlemnade hertigen ett bref från grefve Magnus. Kristina öppnade och genomläste det, gick sedan fram och tillbaka på golfvet och uttalade derunder blott de orden. *den stackars grefven! den stackars grefven!* Derpå genomläste hon brefvet omigen och yttrade ånyo på samma sätt: *den stackars grefven!* Något annat svar kunde Adolf Johan icke utverka. Morgonen derpå afreste den stackars grefven till Ekolsund.

Förmodligen var det till svar på detta eller något dylikt bref, som Kristina vid denna tiden skickade till grefve Magnus följande märkeliga skrifvelse. *Min herre!* [1]) *Emedan ni åstundar att se mig ännu en gång, så måste jag säga eder, både att ett sådant åcrsceende skulle blifva eder obehagligt, och skälen, hvarför jag ej kan bifalla dertill. Det är ej jag, utan ni sjelf, som måste upprätta eder ära. Jag kan ej göra annat än ogilla och beklaga edert uppförande. Jag kan hädanefter för eder icke hysa någon annan känsla än*

---

[1]) Enligt en annan uppgift började brefvet med orden: *Min kusin.*

medlidande; men äfven denna gagnar till ingenting, sedan ni sjelf förintat den välvilja, som jag fordom för eder haft. Ni är densamma icke värdig. Enligt eder egen bekännelse, och enligt flere af de vid tillfället närvarande herrarnas omdöme har ni sjelf uttalat eder förvisningsdom. Jag bekräftar den, ty jag finner den rättvis; och jag tager ej mina ord tillbaka så lätt, som ni tyckes tro. Efter allt, hvad ni har gjort och underkastat eder, hur skulle ni våga visa er för mig? Jag blyges å edra vägnar, då jag besinnar hvilka lågheter ni tillåtit er; huru ni förnedrat er inför just dem, som ni förut velat störta. Vid denna olyckliga tilldragelse har man ej kunnat hos eder upptäcka någonting stort, vackert eller ädelt. Om jag kunde känna ånger, så skulle jag ångra att hafva stått i vänskapsförbindelse med en själ, så svag, som eder. Detta förhållande var mig ovärdigt; men som jag alltid handlat efter förnuftets föreskrifter, hade jag likväl ämnat vårda skenet oss emellan, så länge jag lefde; men eder oklokhet tvingar mig att afkasta slöjan. Hedern ålägger och rättvisan befaller mig göra det offentligt. Under nio års tid har jag allt för mycket gynnat, allt för mycket försvarat eder. Nu kan jag det ej längre. Ni har sjelf röjt den hemlighet, jag ämnat förtiga; den nemligen, att ni är ovärdig allt det goda, jag eder gjort. Om ni har mod att höra förebråelser, så kan ni komma hit; men hoppas ej att med tårar eller undergifvenhet kunna någonting vinna. Det enda, jag för eder kan göra, är att sällan tänka på er, än mindre tala om er; ty jag har beslutat aldrig tala om er, utan att tillika tadla er. Se der, hvad som återstår mig göra för eder! Kom för öfrigt ihåg, att ni är sjelf orsaken till er olycka, och att jag är rättvis mot eder, likasom jag skall vara det mot hela verlden. Uppsala d. 8 Dec. 1653. Kristina. Brefvet var skrifvet på fransyska. Drottningen lät Heinsius genast öfversätta det på latin, så att det skulle obehindradt kunna spridas öfver hela Europa.

De la Gardies mor och maka kommo vid samma tid till staden. Modren, den fordom beprisade Ebba Brahe, var nu af sorg, sjukdom och ålder så svag, att hon ej gerna kunde utan stöd vandra öfver golfvet. Men det gällde hennes äldsta, mest älskade son, och hon beslöt söka företräde hos drottningen. Genom Ebba Sparre hade visserligen förut kommit de hälsningar, *att drottningen alldeles icke ville se Ebba Brahe;* men denna sednare misstänkte budskapet, och beslöt i alla fall våga ett försök. På sin begäran fick hon äfven företräde och blef nådigt mottagen. Den sörjande modren bad med knäfall och tårar om nåd för sin son. Kristina svarade: *att hon för sin person icke hyste någon onåd mot grefve Magnus; hon såge gerna, att allt ställdes återigen till rätta; men endast grefven sjelf var den, som kunde göra det* Ebba Brahe, ännu på knä, kysste drottningens fötter och bad henne *vara nådig och uppgifva, på hvad sätt grefven skulle ställa det till rätta?* Kristina svarade: *det anstår icke mig, hans öfverhet, att gifva anvisningar för sådant. Grefvinnans son måtte väl sjelf finna medlen.* Ebba Brahe svarade: *det vet jag, att, om så fordrades, skulle min son icke undandraga sig att med värja i hand utföra saken; ty han har efter sina förfäder ärft ett likaså käckt hjerta, som någon annan; men jag kan ej tro, att eders majestät skulle tillåta något dylikt, sedan eders majestät benådat honom med så höga äretjenster.* Kristina svarade: *Gud gifve jag kunde med mitt eget blod ställa det till rätta; ty jag har mot honom ingen onåd och vill ej göra honom något ondt.* Då föll Ebba Brahe åter på knä, *tackade för dessa ord och bad, att sonen måtte få återkomma till hofvet.* — *Nej!* svarade Kristina, *den jag tillskrifvit ett sådant bref, vill jag aldrig mer se för mina ögon.* Nu utbrast Ebba Brahe i högljudd klagan öfver *sin och sin sons olycka, öfver ovännernas stämplingar,* m. m. Kristina afbröt henne slutligen och sade: *fru grefvinnan får gifva sig tillfreds. Tiden kan allt förändra;*

och eder son måhända finna rätta medlen. Jag kan emellertid ingenting annat göra, än hvad jag gjort. Derpå bjöd hon grefvinnan *farväl* och aflägsnade sig. Så slutade detta samtal mellan Gustaf Adolfs dotter och hans ungdoms trolofvade älskarinna.

Flere Kristinas yttranden tycktes gifva tillkänna hennes önskan, att grefve Magnus skulle utmana Schlippenbach till envig. Grefven ernade också slutligen tillgripa denna utväg. Men Schlippenbach, blott öfverste och simpel adelsman, var ingalunda vederlike åt grefven, riksrådet och riksskattmästaren Magnus Gabriel De la Gardie. Enligt tidens tänkesätt ansågs derföre ett envige dem emellan mindre passande och för grefven nästan förnedrande. Emedan saken således angick både grefve- och riksrådsvärdigheten, frågade De la Gardie ämbetsbröder och anhöriga; men erhöll från alla sidor afrådande svar. Prins Karl Gustaf yttrade till och med, *att, om De la Gardie envigade mot Schlippenbach, skulle prinsen ej mer erkänna honom för sin slägtinge.* Det blef intet envig utaf. Några veckor derefter mötte Kristina en af De la Gardies tjenare Hon frågade genast: *hvad gör eder herre?* Mannen sade: *han är ganska ledsen och bedröfvad.* Kristina frågade ytterligare: *men vill han ej slåss?* Tjenaren svarade: *det tror jag icke! — Ack,* utropade drottningen, *den stackaren, den krukan!*

Karl Gustaf iakttog i denna sin kinkiga ställning all möjlig försigtighet.

Å ena sidan kunde han ej öfvergifva den olyckliga svågern, utan sökte medla försoning, dels sjelf, dels genom Johannes Matthiæ, ehuru fåfängt. Å andra sidan måste han undvika allt, som kunde stöta drottningen för hufvudet och fortfor derföre att visa mot henne samma undergifvenhet och mot Schlippenbach samma nåd som tillförene Allmänheten, ja sjelfva de deltagande personerna voro derföre ovissa, antingen han gillade drottningens eller De la Gardies uppförande. Måhända ogillade han bådas.

Mången riktade och riktar frågande blickar på Axel Oxenstjernas uppförande vid denna hans förra fiendes olycka. Straxt under första dagarna af misshälligheten sände De la Gardie sin slägtinge, Forbus, med bref och som det tyckes mundtliga hälsningar till rikskansleren. Grefve Magnus påminte i sin skrifvelse *om den trofasta vänskap, som varit mellan hans far och rikskansleren, och huru den sednare vid den förres dödsbädd lofvat fortfarande vänskap och goda råd åt de efterlemnade barnen. Nu, i nödens stund, begärde grefve Magnus ett sådant råd, ett sådant handtag. Om rikskansleren ville genom sin bemedling hjelpa grefve Magnus ur olyckan, skulle visserligen Gud i nödens stund likaså hjelpa både rikskansleren och hans barn.* När Oxenstjerna läst detta bref, satt han först några ögonblick stillatigande; började sedan *beklaga grefvens olycka; det vore, som den händt hans eget barn. Råd kunde han nu mera intet gifva; grefven hade alltför mycket litat på drottningens ynnest, och den frihet han haft att med henne samtala. Man måste likväl se sig före, innan man angriper öfverhetens närmaste. Jag har,* tillade han, *i tjuguett år tjenat högstsalig konungen; men aldrig varit angifvare, ej heller någonsin behöft förebedjare. En gång hade man med åtskilligt sqvaller lupit till hans majestät, så att han blef orolig och ville af mig veta förhållandet. Då svarade jag, att jag hällre ville begära mitt afsked, än störta en medtjenare.* När Forbus ytterligare anhöll om råd, svarade Oxenstjerna. *Jag är nu mera af ålder och sjukdom så försvagad, att jag som ett barn talar i vädret och kan ej gifva något råd. Jag hade tänkt, att det förr skulle blifva jag, som begärde stöd af grefve Magnus, än han af mig.* Forbus frågade, *om grefve Magnus borde tilläfventyrs vika undan!* Oxenstjerna afbröt och sade: *nej! Han skall ej göra som Ulfeld och Radziejowsky. Om jag varit i deras kläder, så hade jag stannat qvar i mitt fädernesland, ehvad jag också måst undergå.* Forbus anmärkte, *att*

det ej var fråga om dylik flykt, utan att draga sig undan till landet. Men äfven detta ogillades af Oxenstjerna, *ty som riksskattmästare behöfdes De la Gardie i staten, och skulle genom frånvaro endast lemna sina fiender friare fält.* Med ungefär detta svar återvände Forbus. Hvad Oxenstjerna yttrade om *sin ålderdomssvaghet och om sin oförmåga att gifva råd,* ansågs hafva varit ett upprepande af hvad grefve Magnus sjelf i lyckans och öfvermodets dagar om rikskansleren yttrat; och man trodde, att denne sednare ville genom ordens användande vid detta tillfälle utöfva en liten hämnd på sin förra föraktare. — Äfven Kristina vände sig till den gamla statsmannen, skickade honom en afskrift af det anförda brefvet till grefve Magnus, och skref derjemnte sjelf på följande sätt. *Jag har alltid i mitt uppförande sökt först och främst förnuftets, och dernäst hvarje redlig mans bifall. Jag skickar eder derföre mitt bref till grefve Magnus, på det ni må kunna detsamma bedöma; och jag åstundar ingenting högre, än edert bifall, eller ock eder rättelse.* Rikskansleren tackade *för drottningens förtroende och tillstyrkte nåd;* som skäl hvartill han förnämligast åberopade *den trogna tjenst, som grefve Magni far, rikskanslerens gamle vän, salig riksmarsken hafver bevisat fäderneslandet*, och så vidare. Uti förtrogna bref till sonen Erik yttrade sig den gamle sålunda: *att det med grefve Magnus går så besynnerligt, och snarare till sämre än bättre, sådant är missledt, och känner jag medlidande med hans galenskap och olycka. Oförsigtigt har han störtat sig i villan och nu snärjer han sig deri mer och mer. Man ser tydligen, att han förmår bära hvarken medgång eller motgång.*

Det godtyckliga sätt, hvarpå Kristina behandlade De la Gardie, väckte emellertid mycket missnöje. Han var dock riksråd och en bland de fem höga riksämbetsmännen; men blef det oaktadt utan dom och ransakning och blott genom ett magtspråk drifven från hof-

vet, från rådet och från sin tjenstgöring. Detta tycktes alltför mycket smaka af envälde och tyranni. Axel Oxenstjerna utlät sig ganska ogillande derom. *Sådant uppförande*, sade han, *duger ej, och drottningens salig herr far skulle aldrig hafva tillåtit sig något dylikt. Det är för rådet och de höga riksämbetsmännen både skam och fara; ty ingen är säker, när det brinner i grannens vägg.* Det synes, som rådet till en tid tegat stilla, i hopp att saken skulle som en personlig misshällighet snart kunna biläggas. Men sedan all sådan utsigt var förbi, tog man bladet från munnen. I sittande råd och på allas vägnar föreställde Axel Oxenstjerna, *att De la Gardie icke bort utan lagliga skäl förvisas från hof och tjenst. Ehvad han också kunde hafva brutit, bad dock rådet på det enträgnaste, att drottningen måtte före sin tronafsägelse åter upptaga honom till nåd.* Men Kristina svarade, *att det var gjord gerning; hon bad dem ej mer tala derom; hon skulle snart lemna kronan och hade andra saker att tänka på; efter hennes utresa kunde Karl Gustaf göra hvad honom godt syntes* o. s. v. Rådet gaf sig härmed till tåls och afbidade det inom några veckor förestående regentbytet.

Så blefvo alla förböner och medlingsförsök helt och hållet fruktlösa. Kristina visade mot grefve Magnus en ihärdig och häftig förbittring; hon till och med sökte tillfällen att både skada och skymfa den fordna gunstlingen. Då Karl Gustaf arbetade för sin svåger, svarade Kristina, *att grefve Magnus icke af prinsen förtjent en sådan godhet. Hon kunde nemligen nu mera låta prinsen veta, att ingen annan än grefve Magnus varit orsaken dertill, att giftermålsförbindelsen mellan henne och prinsen gått om intet. Hon hade några gånger varit så böjd derför, att äktenskapet visserligen gått i fullbordan, om blott grefven velat för sådant ändamål använda sitt inflytande; men han hade tvärtom ledt hennes sinne derifrån, och*

till och med sökt ingifva henne ovilja för så väl äktenskap i allmänhet, som för prinsens egen person. Äfven vid andra tillfällen hade grefven motarbetat prinsens bästa; denne vore honom derföre ingen vänskap skyldig o. s. v. — En fransysk författare vid namn Scudery, bror till den förut omtalade skaldinnan, hade skrifvit en roman, kallad Alarik, och före densamma låtit trycka en tillegnan till Kristina, i hvilken han talade till hennes beröm och äfven till den dåvarande gunstlingens, Dela Gardies. Men denne sednare hade just i detsamma fallit i drottningens onåd. Hon ville derföre ej se hans beröm eller namn bredvid sitt; utan lät tillkännagifva för Scudery, att hon till belöning för hans tillegnan hade i beredskap en guldkedja om tusen pistolers värde; men fordrade, att Scudery skulle för att erhålla densamma först borttaga de rader, som voro till Dela Gardies beröm. Scudery svarade: *om också kedjan är så tung, som de Peruanska konungarnas, vill jag likväl icke för dess skull nedrifva det altare, på hvilket jag en gång offrat.* — Oaktadt bitterheten mot gref Magnus fortfor drottningen i sin välvilja mot hans mor och gemål och gaf dem äfven nu de vanliga nyårsskänkerna. Någon, som förmodligen ville till grefvens fördel bearbeta dessa tänkesätt, begynte omtala *huru nämnde fruntimmer voro otröstliga öfver den olycka, som träffat grefve Magnus.* Kristina svarade: *det är icke underligt; ty de hade i honom, den ena en son, den andra en man, som ingalunda var dem värdig.* — En annan gång berättade Erik Oxenstjerna, *att folket i staden trodde, det grefve Magnus skulle snart återigen komma i nåd; men att gamla rikskansleren hade dervid yttrat: «de känna ej drottningen rätt. Hon är ej den, som så snart ändrar sitt beslut.»* Kristina blef öfver detta omdöme ganska glad och sade: *eder far har aldrig gjort mig en större tjenst än med detta sitt yttrande. Jag ber eder, hälsa honom det från mig!* — Uti Januari 1654 reste Kristina från Uppsala för att besöka

sin mor i Nyköping. Det qvarlemnade hoffolket iakttog hennes frånvaro och gjorde derunder ett besök hos grefve Magnus på Ekolsund, för att antingen roa sig sjelfva, eller trösta den olycklige, eller ock smickra den blifvande konungens svåger. Äfven Karl Gustaf Wrangel och hertig Adolf Johan voro med i sällskapet. Man trodde, att drottningen skulle blifva borta vid pass åtta dagar; men hon återvände redan på den fjerde. Alla utom hertigen, ilade tillbaka till Uppsala. Kristina var förtretad och dolde ej sin harm. Då Wrangel framträdde för att hälsa, drog hon handen tillbaka och frågade: *hvar har ni varit?* Wrangel svarade: *jag har varit hos grefve Magnus på Ekolsund.* Kristina frågade: *hvad hade ni der att göra?* Wrangel svarade: *jag gjorde honom ett besök, likasom många andra af hofvet, och deribland också hertig Adolf Johan.* Drottningen sade: *hertig Adolf Johan är grefvens svåger och dessutom en yngling, som kunde fara dit för att äta syltsaker hos sin syster. Men ni, som har så hög plats i mitt hof, ni hade aldrig bort tillåta er besöka den, som ni visste vara min fiende. Dock för denna gång förlåter jag er;* hvarpå hon räckte honom handen att kyssa. Försoningen tycktes likväl icke hafva varit serdeles uppriktig. Några veckor derefter bad Wrangel om framtidsbref på några gods, hvilka den barnlöse Johan Oxenstjerna hade i förläning. Kristina, som man tror, af harm öfver besöket på Ekolsund, icke blott afslog hans begäran, utan till och med yppade densamma för Johan Oxenstjerna och erböd denne att sjelf få föreslå sin blifvande efterträdare i förläningen. Oviljan ökades ömsesidigt. Kristina ville behålla Wrangels syster vid hofvet; Wrangel ville taga henne derifrån. Det gick slutligen så långt, att Wrangel sjelf drog sig undan till landet. Första orsaken till hela denna spänning ansågs vara besöket på Ekolsund. — Äfven på andra sätt sökte Kristina att förtreta eller skada den fallna grefve Magnus. Steinberg och Schlippenbach hade vid

detta tillfälle varit hans förnämsta motståndare. Kristina utnämnde den förste till grefve, och den andre inom fyra månaders tid först till friherre, sedan till grefve. Ingendera hade någon serdeles förtjenst; man kunde derföre till deras brådstörtade befordran icke finna annat skäl än begäret att dermed harma grefve Magnus. När slutligen statens uttömda tillgångar nödgade till indragning af åtskilliga förläningar, isynnerhet för att sålunda erhålla länderier till Kristinas framtida underhåll, så anställdes denna räfst förnämligast på sådana egendomar, som voro gifna åt samma grefve Magnus. En mängd Pommerska gods samt hela ön Ösel blefvo vid detta tillfälle honom fråntagna och till underhållsländer åt Kristina anvisade.

Drottningens häftiga och ihärdiga bitterhet väckte sluteligen hos grefven samma tänkesätt tillbaka. Han och hans gemål yttrade öppet sin glädje öfver Kristinas snart förestående afsked, och sitt hopp om förändring under den nya styrelsen. Grefven sammanskref ett försvar, i form af vederläggning mot Kristinas anförda bannebref. Denna hans uppsats har ej kunnat återfinnas; men lärer hafva varit skarp nog, emedan Kristina blef öfver densamma ganska uppbragt.

Onådens tid tillbragte Dela Gardie på Ekolsund, Höjentorp eller Leckö, under jagande, läsande och besök af kringboende adel; hvilket dock allt föreföll den hofvana gunstlingen *som ett ganska dåligt tidsfördrif.* Dessemellan sökte han genom läkemedel, filosofi och åderlåtande besegra sinnesrörelserna; äfven genom läsning af den heliga skrift, dervid, likväl enligt sitt lynne vacklande fram och åter. Ena gången sökte han tröst i bön och undergifvenhet. En annan gång och omedelbart derefter utbröt hämndlystnaden. *Jag önskar,* skref han, *att Gud måtte ur himmelen borttaga mina fienders del.* Samma sinnesstämning röjes i de språk, hvilka han framför andra utvalde och upprepade, t. ex. *Herren är med mig, jag vill se lust på mina fiender. — Det är godt att förtrösta på*

Herran och icke på furstar. Ve dig, du förstörare! menar du icke, att du skall förstörd vara? och du föraktare, att man icke skall förakta dig? När du fullbordat förstöringen, skall du sjelf förstörd vara; och när du fullkomnat föraktelsen, skall du sjelf föraktas. Dessa språk skulle utgöra hans tröst. Han tycktes icke besinna, att de tillika innehöllo hans egen förbrytelse och dess nu inträffade straff.

Efter dessa uppträden lefde Kristina och hennes förra gunstling, Magnus Gabriel De la Gardie, ännu vid pass trettio år; dock utan att kunna med hvarandra försonas. Hvarje sammanträffande dem emellan skedde på fiendtligt vis. Till och med efter De la Gardies död fortfor Kristinas bitterhet, och i sina lefnadsteckningar anklagar hon grefven för dryckenskap; en beskyllning, som var helt och hållet ogrundad.

TRETTIONDE KAPITLET.

OM KRISTINA VID SLUTET AF HENNES REGERING.

Tio år förflöto mellan Kristinas uppstigande på och nedstigande från tronen. På den korta tiden undergick hon en märkbar förändring; äfven i yttre hänseende. Hyen mörknade, växten blef mera satt, röst, gång och hela väsendet antogo mer och mer likhet med karlarnas; och det icke de bästa. Sjelfsvåldiga åtbörder, svordomar och tvetydigheter undföllo henne så ofta, att de nästan blefvo en vana. Klädseln vårdslösades, linnet var ej sällan nedbläckadt, stundom söndrigt, och kam nyttjades ofta blott en gång i veckan. När man fästade uppmärksamheten på dessa förhållanden, svarade hon: *de, som icke hafva någon-*

ting annat att göra, må sysselsätta sig med dylikt lappri.

I sammanhang med denna slags karlaktighet tilltog äfven hennes ovilja för qvinnokönet. Denna känsla gick så långt, att Kristina sista åren hade få och med undantag af några Holländska kammarjungfrur nästan inga fruntimmer vid sitt hof, och när sådana voro uppkallade, talade hon med dem nästan icke ett enda ord. Man upprepade efter henne följande infall: *jag tycker om karlar, icke derföre, att de äro karlar, utan derföre, att de icke äro qvinnor.*

Detta öppet visade fruntimmersförakt retade mot henne tadlet och qvinnotungorna. Hennes oförsigtiga och sjelfsvåldiga uppförande gaf den sysselsättning nog. Med oförställdt nöje hörde hon oanständiga verser upprepas och tillät sig sjelf tvetydigheter och opassande skämt. En gång t. ex. sade hon till den unga lärda Huet: *jag har i dag läst om en grek, som öfverraskade sin hustru med en älskare. Den äkta mannen hade samma namn som ni; och det är ett ondt tecken. Jag tycker derföre, att ni borde aldrig gifta er.* En annan gång gick hon, åtföljd af den vackra Ebba Sparre för att besöka Salmasius. Denne låg och läste uti en bok, hvilken han dock vid drottningens inträde gömde undan. *Hvad var det för en bok?* frågade Kristina. Salmasius tillstod, *att innehållet vore något fritt. Aha!* sade drottningen, *låt mig se den och slå upp något af de ställena, som äro muntrast.* Salmasius lydde. Kristina tog boken och läste tyst men småleende. Derpå räckte hon den till Ebba Sparre, sägande: *Se här, min kära Sparre, är en vacker uppbyggelseskrift! läs upp för ro skull den här sidan!* Ebba började läsa, men rodnade snart och teg. Kristina befallte henne att läsa upp hela sidan, hvilket hon med blossande kind och stapplande tunga måste göra, till drottningens och Salmasii förlustelse. Man tror, att detta Kristinas tycke för oanständigheter först blifvit utveckladt af de samtal och den läsning, som

Vossius och Salmasius föranledde; sedermera och förnämligast genom Bourdelot. Vid afsägelsetiden berättade man efter henne en hop infall, så grofva, att de ej för anständiga öron kunna upprepas.

Också i andra hänseenden började Kristina att djerft såra qvinliga blygsamheten. Man såg henne fatta karlarnas händer under förtroligt skämt och högljudda skratt. Gunstlingarna öfverhopades med ynnestbevis och skulle till och med bo på sjelfva slottet; så grefve Magnus, så Bourdelot så och mest Pimentelli. Det hände ej sällan, att hon i enrum med någon af dessa sednare tillbragte hela qvällen och stundom en betydlig del af natten.

Alla dessa omständigheter sammanlaggda gåfvo rika ämnen till sqvaller och vanrykten. Och sådana funnos i mängd. En stor myckenhet både böcker och sägner beskyllde Kristina för de gröfsta utsväfningar, och det på nästan alla möjliga sätt. Dessa rykten hafva vunnit trovärdighet hos många författare både då och allt sedermera, ty ännu i denna dag hör man flera af dem upprepas med anspråk på tillförlitlighet. Vid första blicken tyckas de äfven ganska sannolika; men icke så vid närmare undersökning. Ingen enda pålitlig samtida författare, till och med bland hennes bittraste fiender, har framkastat en sådan beskyllning. Tvärtom, ehuru de häftigt tadla hennes sjelfsvåld, oanständigheter, skryt, slöseri och öfriga fel, erkänna de likväl på samma gång, att hon aldrig tillät sig några verkliga utsväfningar, och de omtala med förvåning, huru hon, oaktadt sin mot karlarne visade förtrolighet, likväl visste hålla dem på vederbörligt afstånd. Samma författare anmärkte äfven, att hennes sjelfsvåld var af det slaget, som visserligen stöter ögat, men som ock genast visar alla sina fel.

I sjelfva verket tyckes det, som ofvannämnde beskyllningar och rykten varit grundlösa. Från råare utsväfningar skyddades Kristina af sin utomordentliga stolthet; från en varm och allt hängifvande kärlek till någon annan

skyddades hon genom en allt uteslutande kärlek till sig sjelf. Man finner hos Kristina intet spår af hjertats innerligare tillgifvenhet för någon enda menniska, hvarken man eller qvinna, och hennes bref till gunstlingarna för året visa hos författarinnan lynnets häftighet och snillets eld, men aldrig tillgifvenhetens värma. Äfven må anmärkas, att ehuru Kristina var en ung qvinna med ganska behagligt utseende, finner man dock, med undantag af en fransysk gissning, ej minsta spår, att någon enda mansperson hyst för henne ömmare känslor. Detta ovanliga förhållande kan endast förklaras derigenom, att hennes oqvinliga väsende gjorde henne i männernas ögon obehaglig; en omständighet, som äfven i sin mån bidrog att skydda henne för kärlekens förvillelser. — För öfrigt har Kristina sjelf gifvit i detta hänseende en förklaring, som tyckes komma sanningen ganska nära. Uti den lefvernesbeskrifning hon författat, heter det sålunda: *mitt häftiga och brinnande lynne lockade lika mycket till kärlek, som till ärelystnad. I hvilka olyckor skulle ej den förra hafva störtat mig, om ej du, o Herre, just genom mina fel motarbetat en sådan svaghet. Min stolthet, som aldrig ville erkänna sig fästad vid någon menniska, mitt högmod, som föraktade alla andra och derjemnte min ytterliga finkänslighet, hvilken genast hos en hvar, som nalkades, upptäckte fel och obehag; se der de egenskaper, som skyddat mig från faran! Jag har varit nära branten; din mägtiga hand har dragit mig derifrån, och jag är oskyldig till alla de rykten, hvarmed man velat svärta mitt namn.*

Kristinas från mödernet ärfda och tidigt framstickande benägenhet för gunstlingar utvecklade sig mycket och till en skadlig höjd. Hon hade sådana både många och af många slag. Först hofgunstlingar, männer, hvilka med sina behagliga umgängesgåfvor roade drottningen samt ledde hofvet och dess nöjen, någon gång äfven riket och dess angelägenheter. Sådana voro först grefve Magnus från 1645 till 1651, sedan

Bourdelot 1652, Pimentelli 1653 och Klas Tott de sista regeringsmånaderna 1654. Mindre betydande, men i samma väg voro Steinberg, Ulfeld och Radziejowsky, samt bredvid dessa herrar, den vackra Ebba Sparre. — Gunstlingar af ett annat slag voro de lärda främlingarna efter hvarandra, Freinshemius, Cartesius, Vossius, Salmasius, hvilka med sina vederlikar vanligtvis voro högst i nåd, allt efter som de sist ankommit; tills Bourdelot slutligen vände Kristina från både vetenskaper och vetenskapsmän. — Ett tredje slags gunstlingar voro de statsmän, åt hvilka Kristina anförtrodde ledningen af löpande regeringsärender. Till sådana draghästar använde hon 1645 Axel Oxenstjerna, dock mer af undseende och tvång än af förtroende; 1646 och en del af 1647 var det Per Brahe. Sedermera sökte hon fram Lennart Torstenson; men denne drog sig snart undan, kanske för sjuklighet, kanske för bristande kännedom af inre angelägenheterna, kanske ock af andra skäl. Efter honom användes Bengt Skytte och Salvius åren 1648, 1649 och en del af 1650. Grefve Magnus och Herman Fleming hade sedermera åren 1651 och 1652 ledningen af ärenderna, tills Kristina allt mer vände i detta hänseende sitt förtroende tillbaka till gamla rikskansleren, så att denne och hans son Erik under sista åren nästan ensamme bestredo de vanliga göromålen. Dock i vigtigare fall samt eljest, när det föll henne in, blandade sig drottningen i styrelsen och det ända till sista ögonblicket med afgörande beslutsamhet.

Ett sådant hennes deltagande blef dock mer och mer sällsynt. Den utomordentliga ifver, den outtröttliga ihärdighet, hvarmed Kristina först omfattade sina regentpligter, slappades i början småningom, på slutet brådstörtadt och i samma mån, som föresatsen att nedlägga kronan mognade. Hon längtade efter frihet från regeringsbesväret; till och med, som man tyckte, efter slut på arbetstimmarna vid rådsbordet. *Ack,* utropade hon vid föredragningarna, *det är blott ett och*

detsamma, som jag i evighet får höra. En annan gång, just under det hon talade med Karl Gustaf, nalkades två statssekreterare med handlingar till föredragning. *Se,* sade drottningen och pekade på ämbetsmännerna, *det är, som jag såge den onde sjelf komma för att plåga mig.* Också hände det, att rådet icke på flere veckor sammankallades. De angelägnaste sakerna blefvo i drottningens smårum och några af gunstlingarnas närvaro hastigt och lustigt afgjorda; hvarefter hon vanligen skyndade ut till Jakobsdal och dess nöjen.

Ty i de fordna allvarsamma sysselsättningarnas ställe kommo mer och mer lustbarheter och förströelser. På bröllopp och andra gästabud hos högadeln infann sig drottningen esomoftast och dansade der mången gång hela nätterna igenom. Dessemellan gaf hon sjelf baler, skådespel och värdskap; allt med stor förspillning af både mynt och möda. Ämnet och tiden för dessa nöjen väckte mången gång stor ovilja. I ett skådespel uppträdde den onde anden i egen person; i ett annat fann man spår af sodomitiska seder; ett tredje uppfördes på sjelfva Långfredagsaftonen; allt till stor harm för de allvarsamma svenskarna. Än mera retades man af det förakt, som drottningen lät påskina mot fäderneslandet, och allt hvad detsamma tillhörde. Hon försummade modersmålet så, att hon talte det sämre än de främmande språken. Hon satte Scipio, Cyrus, Alexander och Cæsar högre i värde än hjeltekonungen sin fader, likaså fransmannen Condé öfver svensken Torstenson. Man såg henne sista året nästan uteslutande sällskapa med utlänningar, Pimentelli, Ulfeld, Radziejowsky, Steinberg, Dohna m. fl. Klas Tott var den enda svenske man, som fick deltaga uti denna hennes förtroligaste krets. För det mesta höll sällskapet till ute på Jakobsdal för att vara fredadt från ansökningar och allvarsamma göromål. Kristina hade nemligen strängt förbudit att derstädes med sådana hemsöka henne. Gamla Oxenstjerna sade: *jag törs*

icke dit för **10,000** *riksdaler.* Sönerna yngre och djerfvare, vågade försöket; men kommo snästa tillbaka. Drottningen lefde nästan endast för samtal och nöjen. Ofta sent om nätterna, till och med midt i den kallare årstiden, företog hon än till fots, än åkande långa så kallade lustfärder. Stockholmsboarna hörde med förvåning hennes vagn midt i vinternätterna rulla genom stadens öde och mörka gator. *) För att äfven i Stockholm så mycket som möjligt skydda sig mot de tvingande regeringsbesvären införde Kristina åtskilliga förändringar. Förut stodo hennes likasom fadrens och förfädernas rum öppna nära nog för hvem som hälst. De hade ej heller mer än en utgång, så att regenten var ofta likasom belägrad af sökande, utan möjlighet till undflykt. Vid pass år 1653 lät Kristina upphugga nya dörrar, anvisa nya förmak, antaga en stor mängd nya hofherrar, samt enligt fransyska och österrikiska hofvens sed införa stränga ordningar, hvarigenom tillträdet till hennes person betydligen försvårades. På slutet var det blott Pimentelli, Tott och Steinberg, som hade tillåtelse att inträda i hennes inre rum.

Sista vintern tillbragtes på samma sätt, men i Uppsala; som det hette för att undvika pesten, hvilken under eftersommaren visat sig i Stockholm. Troligen var egentliga afsigten att undvika det missnöje, som i hufvudstaden mer och mer gjorde sig mot Kristinas regering gällande.

---

*) *De la Gard.* Ekebl. bref.

TRETTIEFÖRSTA KAPITLET.

DROTTNING KRISTINAS GUDSFRUKTAN.

I början af sin regering talade Kristina om *Gud*; längre fram om *Försynen;* på slutet deremot om *Ödet.* — Dessa tre ord och den ordning, hvari de följa hvarandra, framställa i korthet utvecklingen af Kristinas religiösa öfvertygelse. Hennes historia lemnar ett lärorikt profstycke på menniskoandens utbildning åt den sidan. Man skönjer tre serskilda utvecklingsgrader, visserligen i öfvergångarna mer eller mindre sammanflytande, dock alla med sin bestämdt olika färg. Vi skola närmare teckna hvar och en af dem.

Efter båda sina föräldrar hade Kristina ärft anlaget eller åtminstone efterdömet af en oskrymtad och innerlig gudsfruktan, och hon leddes fortfarande på samma väg af sin fostermoder pfaltzgrefvinnan Katrina, af sin lärare Johannes Matthiæ samt af sin förmyndare Axel Oxenstjerna. De första åren var drottningens uppförande också i öfverensstämmelse dermed. Efter gammal sed höll hon dagliga bönstunder, deltog i allmänna gudstjensten och begick nattvarden offentligt och vid samma tillfälle, som de öfriga af församlingen. Adelns tilltag att draga sig från kyrkorna och genom egna prester hålla enskild gudstjenst bestraffade hon såsom ett ogudaktigt öfvermod; och uppmanade till och med sjelfva rådsherrarna att begå nattvarden, icke som några brukade enskildt, utan i församlingens närvaro och till ett godt exempel *). Om evangelii lära talade hon med vördnad. Ofta och gerna deltog hon i filosofiska undersökningar om dylika ämnen; men ville dervid

*) *Rådsprot.* d. 2 Aug. 1647.

icke höra omtalas någon annan hvarken grund eller slutföljd än den, som var i det uppenbarade ordet gifven. Kristendomen stod i hennes ögon högt öfver all hedningarnas vishet. Hon beundrade kejsar Antoninus och valde hans regering till föredöme. *Men*, sade hon, *jag borde med rätta uppföra mig än bättre, efter jag har den fördelen att vara kristen.* Denna hennes varma öfvertygelse var dock förenad med mycken fördragsamhet, troligen en följd af Johannes Matthiæ undervisning; kanske ock af vistandet hos pfaltsgrefvinnan Katrina, hvarest denna sednare följde lutherska, men gemålen Johan Kasimir kalvinska bekännelsen, och der likväl båda lefde med hvarandra i endrägt och fred. Åt denna riktning utvecklade sig Kristinas andeliga verksamhet. Det var någon tid en hennes älsklingsplan, att i Tyskland upprätta en akademi af endast teologer, hvilkas sysselsättning skulle uteslutande blifva att arbeta på alla de kristna bekännelsernas förening. Sjelf visade hon vid flera tillfällen sin fördragsamhet, hvilken dock ännu var långt skiljd från likgilltighet och köld. Flere gånger yttrade Kristina, *att menniskans heder är så nära förbunden med den trosbekännelse, hvari hon blifvit uppfödd, att ingen kan byta om tro utan att också förspilla sin ära.* Detta var första skedet af Kristinas andeliga utveckling. Det sträckte sig till omkring 1648.

Från fördragsamhet är öfvergången till likgilltighet stundom lätt gjord. Den, som tror alla bekännelser saliggörande, känner sig äfven snart frestad att tro, det ingen bekännelse är sann. Tviflet angriper och störtar hvarje bestämd läroform; slutligen till och med sjelfva tron på det öfvernaturliga och lemnar qvar endast de i samvetet djupast inpräglade sedebuden. Snart infördes Kristina på denna bana, dels af sitt eget forskande, tviflande och oroliga lynne; dels af de författare, hon läste, de lärda, med hvilka hon umgicks. Studerandet af alla tiders lärobyggnader gjorde henne villrådig och tveksam; och man hörde henne yttra: *att de gamla*

grillerna vore lika goda, som de nya. Kristendomen blef nu mera i hennes ögon en mensklig vishetslära, uppförd på ungefär samma grund som de öfriga. På hennes bord såg man betydelsefullt Epictets sedebok bredvid nya testamentet. Man märkte äfven, att hon under de lärda samtalen började fästa mindre uppmärksamhet vid kristna bekännelsernas inbördes tvister, än vid de hedniska lärarnes inkast mot kristendomen i allmänhet. Hon blef kallare i sin dyrkan och började införa det bruket att låta predika för sig på matsalen, i stället för den gamla plägseden att bevista församlingens allmänna gudstjenst. Sjelf utan fast öfvertygelse, trodde hon ej heller någon sådan hos andra, och påstod envist i sittande råd, *att farfaderns Karl den niondes krig mot Polen och faderns Gustaf Adolfs mot kejsaren blifvit företagna icke för lärans utan för landskapernas skull; och att bekännelsen varit endast en förevändning, en regnkappa, hvarunder man dolde sina verkliga tänkesätt.* Sedan trosöfvertygelsen var förlorad, fästade sig Kristina i dess ställe vid sedebuden. *Salomos ordspråk och predikare,* mente hon, *var i bibeln det bästa; det enda, som dugde.* Med någon likhet af de gamla Stoikerna satte hon menniskans enda värde, också hennes enda hopp, hennes enda sällhet i dygden och dess utöfning. Det var i denna anda, som hon för både Freinshemius och Cartesius uppgaf till behandlingsämne *Det högsta goda.* Stundom hörde man henne bland förtrogna vänner yttra sig om dygdens öfverträffande värde. Hon ägde då en hög vältalighet. Det var hänförande att se, huru hon likasom lade kronan för sina fötter samt förklarade den och alla jordiska fördelar vara ett intet i jemnförelse med dygden. Detta var andra skedet, hvilket räckte till omkring 1651. Beklagligtvis finner man, att Kristina i trots af de vackra talen och sedespråken, just under denna samma tid började visa mer och mer likgilltighet för sina regentpligter, mer och mer benägenhet för nöjen, oanständigt skämt och slöserier. Det

märkeliga regeringsåret 1651 med Messeniernas afrättning till slutet inföll just under denna tidrymd.

Utan bestämd öfvertygelse blifver menniskoanden snart vacklande. Bilden af det högsta väsendet oupphörligt förändrad, oupphörligt förtunnad och afklädd all bestämning, försvinner snart likt en dimma, och med densamma äfven tron på själens odödlighet och på domen efter döden. Utan dessa stöd tycker menniskan snart, att dygdens värde är tvifvelaktigt, och att den högsta lefnadsvishet består i den angenämaste lefnadsnjutning. Äfven till dessa rymder, till detta tredje skede, förirrade sig Kristinas mångfrestande och djerfva ande. Vossius och Salmasius förberedde, Bourdelot fullbordade hennes uppfostran dertill. Hon intalades att för hälsans skull undfly alla ledsamma sysselsättningar. Sedan kastades gäckeriets åtlöje på hvarje allvarligare åsigt och bemödande, på hvarje tanke eller tro på någonting öfver eller utom sinneverlden. Detta frambragte åsyftad verkan. De sista lemningarna af Kristinas så väl religiösa som moraliska öfvertygelse ramlade. För lutherska läran, för hvarje trosbekännelse i allmänhet visade hon nu mera nästan öppet förakt. Tvungen att för syns skull öfvervara gudstjensten, läste hon derunder ofta helt andra skrifter, stundom af orent innehåll; så fann man henne i kyrkobänken sysselsatt med Virgilius, ja med Catullus, Tibullus och Propertius. Hon dolde ej mer sin ledsnad, sin otålighet. Genom att smeka knähunden, hviska vid grannarna, skrapa med stolen m. m. tillkännagaf hon sin längtan efter predikans slut. Hon sökte med serdeles ifver sådana böcker, som angrepo kristendomen, ja alla religioner. Salvius hade en dylik, utgifven af det redan då uppväxande fransyska fritänkeriet. Den hette: *De tribus impostoribus* *), och anställde en jemnförelse mellan Moses, Mahomed och Kristus, förklarande dem alla tre för bedragare. Vid underrättelsen

*) *Om de tre bedragarna.*

om Salvii död skickade Kristina genast bud för att bekomma denna bok; men Salvius, oroad af ånger och samvetsqval, hade på dödsbädden låtit densamma uppbränna. Hos Kristina voro likväl dess grundsatser redan inrotade. *Hvad tror ni*, sade hon en gång helt oförmodadt till Bochart; *hvad tänker ni i sjelfva verket om en viss bok, som man kallar bibeln?* Bochart tog saken som lärdt allvar och började utbreda sig öfver skrifternas förträfflighet, till dess han märkte de kringståendes hånlöje. — För Chanut genomhäcklade hon en gång alla trosbekännelser och slutade med det infallet: *jag skulle i sanning blifva mycket öfverraskad, om det verkligen funnes en Gud till.* Efter afsägelsen, och då hon under ständiga förströelser vistades i Brüssel, skref hon till Ebba Sparre sålunda. *Min sällhet skulle ej hafva sin like, ja den skulle väcka Gudarnas afund, om jag också hade den lyckan att få se eder, att hafva eder som vittne dertill. Mina sysselsättningar äro att äta väl, sofva väl och studera litet; men deremot prata, skratta och se fransyska, spanska och italienska skådespel. Med ett ord, jag fördrifver min tid rätt angenämt; jag slipper höra predikningar; jag föraktar alla predikanter utom Salomo. Allt det öfriga är bara dumheter, ty enhvar bör lefva nöjd, så man får äta, dricka och sjunga. Farväl, min vackra Ebba, kom ihåg eder Kristina!*

TRETTIEANDRA KAPITLET.

KRISTINAS ÖFVERGÅNG TILL KATOLSKA LÄRAN.

Bland mycket besynnerligt uti drottning Kristinas uppförande är hennes öfvergång till katolska läran lik-

väl det besynnerligaste; det som är svårast att förklara. En mängd underliga rykten blefvo derom utspridda. Kristina berättar och tyckes sjelf hafva trott, att man i hennes spädaste barndom inför Gustaf Adolf förespått denna händelse. Hon omtalar vid ett annat tillfälle, att hon under läsningen af historiska böcker redan vid nio års ålder fattade tycke för katolska bekännelsen, i anseende till dess lärosatser om ogifta ståndets företräde, om skärselden, om vådan af folkets bekantskap med bibeln, o. s. v. Denna sin öfvertygelse säger hon sig hafva envist försvarat, tills fastern nödgades tysta henne med det hotande riset. — Enligt hennes egen ytterligare berättelse, har hon år 1647 under en svår sjukdom gjort det löfte att, om Gud återgåfve hälsan, öfvergå till katolska bekännelsen.

Dessa uppgifter äro dock i mer eller mindre grad osannolika och af ingen annan författare nämnde. I allmänhet hvilar ett ännu oskingradt mörker öfver anledningarna och första väckelsen till denna märkvärdiga förändring. Häfdaforskaren kan ej med någon säkerhet spåra densamma längre tillbaka än till 1650 och följande händelse.

Portugisiska sändebudet Pereiva hade uti sitt sällskap en jesuit, Antonius Macedo, hvilken i hemlighet var hans biktfader, men i det allmänna visade sig som hans skrifvare och tolk, ty Pereiva sjelf var icke latinska språket mägtig. Denne Macedo lågade af nit för sin bekännelse och hade förut som missionär predikat densamma bland hedningarna i Afrika; var dessutom en klok och lärd man, med behagligt och värdigt umgängessätt och stor vältalighet på latinska språket. Vid kröningen 1650 författade han till Kristinas ära en snillrik lofskrift. Mannen väckte snart hennes uppmärksamhet och det till sin fördel. Slutligen började hon ana rätta förhållandet. Under politiska öfverläggningarna i Pereivas närvaro, framkastade hon i korta, af sjelfva sändebudet oförstådda, ord sina misstankar, sin åstundan att i enrum tala vid Macedo. Denne er-

kände snart sin egentliga befattning och begynte från den tiden att i hemlighet besöka drottningen. Man valde dertill de stunder, då det öfriga hofvet satt till bords. Under dessa samtal säges Macedo hafva vederlaggt alla drottningens invändningar och tvifvelsmål, samt öfvertygat henne om katolska lärans stora företräde framför den lutherska. Rörande hela detta hans omvändelseverk har man för öfrigt ingen närmare underrättelse. Slutet blef dock, enligt Macedos uppgift, att Kristina sommaren 1651 under tårar tillkännagaf sitt beslut att afsvärja lutherska och antaga katolska läran. Detta skedde vid samma tid, som hon första gången ville nedlägga kronan.

Emellertid hade hela denna underhandling blifvit på det sorgfälligaste dold för alla, äfvensom för Pereiva, och Kristina önskade, att den skulle äfven tills vidare förblifva en hemlighet; hon ville under tiden närmare öfverlägga ärendet med påfven sjelf. Ett sådant uppdrag kunde icke anförtros åt någon annan än Macedo. Men denne kunde deremot icke få urlof af Pereiva, hvilken var okunnig om rätta orsaken till resan. Det beslöts derföre, att han skulle rymma, hvilket ock verkställdes i Augusti månad 1651, sedan han af drottningen i hemlighet fått ganska rika föräringar samt bref till jesuitergeneralen. Så snart Pereiva märkte, att Macedo rymt, vände han sig med klagomål till Kristina, hvilken också affärdade åtta ilbud för att upphinna och fasttaga flyktingen; naturligtvis allt förgäfves. Macedo framkom lyckligt till Rom och aflemnade sina bref.

Nästan samtida med dessa tilldragelser började man äfven från en annan sida arbeta på drottningens omvändelse. Uti Köpenhamn vistades den tiden som spanskt sändebud grefve Rebolledo, en man ryktbar för tapperhet, lärdom samt mycket nit i sin trosbekännelse. Han hade sjelf författat flere uppbyggelseskrifter, bland annat en rimmad behandling af Jobs bok. Som biktfader hade han hos sig holländaren Gottfrid

Francken, en för sin troslära nitisk och ifrig jesuit. På utresan från Sverge sommaren 1651 aflade Salmasius ett besök hos denna grefve Rebolledo och berättade dervid allehanda om drottning Kristina, om hennes stora lärdom, hennes förvånande skarpsinnighet, troligen ock om hennes fördragsamma tänkesätt mot katolikerna o. s. v. Slutligen framkastade någon af de närvarande den förmodan, den förhoppningen, att om någon skicklig lärare finge tillträde till hennes person, skulle hon snart kunna öfvertygas om katolska lärans sanning. Denna tanke slog an hos den nitiske Francken. Lifsfara hotade; ty Sverges lagar stadgade hufvudets förlust för katolska omvändare; och Gustaf Adolf hade låtit samma lag gå i blodig verkställighet. Men detta kunde ej afskräcka Francken. Han företog med Rebolledos vetskap en resa till Stockholm, blef derstädes väl mottagen, fick tillåtelse att qvarstanna och hade ofta med drottningen hemliga samtal. Efter någon tids vistande uti staden återvände Francken till Spanien, hvarifrån han begaf sig till Guinea, der han som missionär sökte bland de afrikanska vildarna utbreda Kristi lära, och der han slutligen tros hafva funnit sin död.

Ännu dolde Kristina sorgfälligt dessa sina tänkesätt och visade till och med motsatta. En snillrik fransysk erkebiskop, med hvilken hon brefvexlade, hade yttrat sin lifliga åstundan, *att drottningen måtte omvändas till katolska bekännelsen.* Hon svarade: *eder önskan kan ej gå i fullbordan. Jag är fullkomligt öfvertygad om sanningen af min tro; och det vore derföre jag, som borde önska eder denna min insigt, jemnte de många andra vackra kunskaper, ni förut äger. Olikheten i bekännelser skall dock icke störa vår vänskap* m. m. Detta skrefs 1651, sedan hon börjat med Macedo underhandla om sin trosförändring. Året derpå berättades, att hennes slägtinge, landtgrefven Fredrik af Hessen Eschwege, ämnade öfvergå till katolska bekännelsen. Kristina skref

till honom följande rader. *Ryktet om eder tillämnade trosförändring har hos edra slägtingar gifvit anledning till ofördelaktiga omdömen. Det tillhör mig ej att afhandla de olika bekännelsernas olika värde. Jag lemnar åt de lärda att i oupphörliga tvister derom sönderslita hvarandra. Jag vill taga saken endast från ärans sida. Kan ni vara okunnig om deras lott, som öfvergå från en lära till en annan? den lotten nemligen, att hatas af dem, de öfvergifva, föraktas af dem, till hvilka de öfvergå, samt att derjemnte förlora det anseende för ståndaktighet, hvilket en furstelig person så väl behöfver? Jag ber eder undvika en handling, som ej kan göras om, och som skall för eder återstående lifstid medföra oupphörliga samvetsqval* o. s. v. Detta bref skrefs i Mars 1652. En månad derefter fattade hon ånyo det afgörande beslutet att sjelf öfvergå till katolska läran.

De bref, som Macedo från Kristina fört till Rom, innefattade nemligen en underrättelse om hennes tänkesätt samt en önskan att till ytterligare beredelse erhålla tvänne katolska lärare. Man efterkom hennes begäran, och naturligtvis med glädje. Till det angelägna värfvet valdes tvänne nitiske jesuiter, Malines och Cassati, den förre lärare i teologi, den andra i matematik. I Februari 1652 kommo de till Stockholm, och utgåfvo sig för vanliga resande. Som sådana besökte de äfven åtskilliga gånger hofvet; men bland svärmen af andra dervarande främlingar kunde de på länge icke finna tillfälle att gifva sig tillkänna. Kristina anade likväl snart förhållandet. Hon passade lägenhet och frågade vid genomgången af en dörr helt oförmodadt: *Ären i de, som jag väntat.* De jakade, och nu begynte återigen hemliga samtal och öfverläggningar; men om förloppet vid dessa möten har man likasom vid de förra icke den ringaste underrättelse mer än, att drottningen redan i April ansåg sig öfvertygad och derföre stadfästade sitt uppsåt att antaga katolska läran. I Maj skickades Cassati till-

baka till Rom för att lemna påfven närmare underrättelse om det fattade beslutet och för att öfverenskomma om åtskilligt så väl angående den högtidliga afsägelsen, som hennes blifvande vistelse uti Italien.

Efter denna tidpunkt reste under allehanda förevändningar många katoliker från och till Sverge, och Kristina skaffade dem i hemlighet tillåtelse att bevista påfviska gudstjensten i fransyska sändebudets hus. Åt Bourdelot säges hon hafva uppdragit att med Pariserhofvet öppna förberedande underhandlingar för den händelse, att hon skulle efter tronafsägelsen vilja stanna i Frankrike. En annan sändes med ungefär samma uppdrag till konungen af Spanien, båda delarna år 1653. Genom den ryktbara Montecuculi gaf hon ändteligen år 1654 äfven kejsaren del af sitt beslut.

Oaktadt alla dessa vidtagna åtgerder lyckades det dock att länge hålla mängden af svenskar i okunnighet om hela saken. Att Lejoncrona var inne i förtroendet, vet man genom utlänningars berättelse; men för öfrigt är det än i denna stund alldeles okändt, huru och genom hvilka bland hoffolket Kristina tillställde alla dessa hemliga möten och samtal. Sjelf visade hon sig mästarinna i förställning. Ehuru beslutet att öfvergå till katolska läran togs redan våren 1652, fortfor hon dock att hela den återstående tiden bevista gudstjensten, till och med att begå nattvarden efter lutherska lärans föreskrifter.

Katolikerna omfattade i början med serdeles förtjusning underrättelsen om Kristinas åsyftade trosförändring. Den var i och för sig sjelf en lysande seger och ingaf tillika förhoppningen att genom Kristina bereda hela Sverges omvändelse. Ur denna sista irring blefvo de likväl genast tagna genom hennes och andras föreställningar om omöjligheten, samt genom hennes oåterkalleliga beslut att nedlägga kronan. Det återstod ändå mycken tillfredsställelse i den tanken, att protestanthjelten Gustaf Adolfs dotter, att den kanske snillrikaste och lärdaste person i hela Europa

öfvergaf sina fäders tro och omfattade deras; och allt detta frivilligt, ja nästan helt och hållet af sig sjelf; likaså att hon, såsom man påstod, för att kunna efterkomma denna inre kallelse, nedsteg från en af Europas mest lysande troner. Hvilken seger, hvilken ära för deras bekännelse! Hvilket bevis för dess sanning! Också blef katolikernas glädje stor; men tyvärr icke långvarig. Både de och andra märkte snart af en mängd yttranden samt af Kristinas hela uppförande, att hon i sjelfva verket satte lika litet värde på den nya som gamla bekännelsen. Man sökte emellertid på ömse sidor hålla god min, för att ej utsätta sig för tadel eller åtlöje. Märkeligt är dock, att ingen af de i Kristinas omvändelse deltagande jesuiterna fick af påfven åtnjuta någon belöning, svarande mot en så lysande, så ovanlig förtjenst Det tyckes, som man ringa värderat antingen deras möda eller ock vinsten deraf.

Vi hafva sagt, att ingen kan med säkerhet uppgifva de inre driffjedrarna till Kristinas omvändelse. Man har så mycket mera gissat derom. Några påfviska ifrare fortforo att tala om en inre andans kallelse och upplysning, samt om katolska lärans sjelfbevisande sanning o. s. v. Detta kommer icke på något sätt öfverens med Kristinas kända lynne, än mindre med hennes sinnesstämning vid tidpunkten af trosförändringen. Man kan tvärtom påstå, att beslutet om denna sednare mognade i samma mån som hennes likgilltighet, hennes förakt för hvarje religion i allmänhet.

Den andra gissningen är följande: Kristina kände, såsom vi förut berättat, en liflig åtrå efter de södra ländernas mildare luftstreck, finare umgänge, yppigare natur och herrligare konstalster; äfvenså efter tillfälle att med sina ovanliga gåfvor lysa i större kretsar. Men som protestant kunde hon icke utan både obehag och tvång vistas och resa omkring i det efterlängtade södern. Derföre skulle hon hafva beslutat antaga katolska läran; skilnaden vore ju ringa; båda bekännelserna blotta ceremonier, lika sanna, eller lika tomma;

hvarföre då ej begagna den, som gaf mesta fördelen? *Alexander*, så skref hon sjelf, *var berömvärd derföre, att han, som en klok furste begagnade sitt tidehvarfs trosläror.* Något qvickhufvud bland fransmännerna använde på drottningen ett infall efter en resande italienare, hvilken om det strängt reformerta presterskapet yttrade: *deras trosbekännelse är icke dålig; men min är mera beqväm för den, som vill resa verlden omkring.* Denna förklaringsgrund är den vanligaste, och, tyvärr, den sannolikaste.

TRETTIETREDJE KAPITLET.

KRISTINAS LIFSFAROR.

Kristinas lif sväfvade ofta i faror dels genom sjukdomar, föranledda af hennes osunda kropp, dels genom vådor, framkallade af händelsen eller af hennes egen oförsigtighet. Tillstötarna i barnaåren hafva vi redan omtalat Hon led redan då och sedermera allt framgent af åtskilliga sjukdomar. År 1638 hade hon kopporna, hvilka likväl icke efterlemnade några ärr. År 1645 låg den nyss myndiga drottningen i messling. Åren 1641, 1646 och 1647 var hon angripen af ganska allvarsamma sjukdomar. Detta sistnämnde år medförde också en annan och mera hotande våda. En vestmanlänning, vid namn Presbeckius, hade blifvit 1643 utnämnd till lärare vid då varande gymnasium i Stockholm. Denne man blef mer och mer underlig till sinnes. Ena tiden uppförde han sig nyktert och anständigt, men gret, klagade sig olycklig, ville ständigt hafva tröst af presterskapet o. s. v. Andra tider deremot lefde han i svordom, dryckenskap, dans och våldsamheter; misshandlade sin maka; knotade öfver ute-

blifven befordran; förklarade sitt förakt för både prester och öfverhet o. s. v. Slutligen blef han nära vansinnig, och hotade att döda än sig, än andra; så att man tidtals måste genom vaktande sådant förekomma. Hustrun hade af denna orsak gång efter annan tagit ifrån honom tillsammans två pistoler, två värjor och tjugutre knifvar. Ändteligen måste hon med barnen rymma från det oroliga huset.

År 1647 dagarna efter midsommar hade drottning Kristina troligen af medlidande ökat den olyckliges underhåll. Några veckor derefter just då Emporagrius uti slottskyrkan efter predikans slut begynte bönen och alla dervid nedlutade sina ansigten, steg Presbeckius med värja vid sidan fram till koret, kastade sig öfver det låga bröstvärnet och gick rakt mot den plats, der drottningen knäböjde. Per Brahe, den enda, som märkte denna hans rörelse, ropade åt vakten, hvilka genast korsade hillebårderna i hans väg. Men Presbeckius med en våldsam rörelse bröt sönder det ena och hoppade öfver det andra vapnet. Vid bullret reste sig drottningen, stötte på gardeskaptenen, hvilken ännu låg på knä, men som nu i ögonblicket störtade upp och fattade Presbeckius i håret. Undersökning skedde oförtöfvadt, hvarvid befanns, att äfventyraren hade på sig tvänne knifvar utan slidor, den ena i fickan, den andra i rockärmen. På tillfrågan om anledningen, gaf han förvirrade och motsägande svar; än, *att han kommit i oskyldig afsigt, och velat åt pfaltsgrefven Karl Gustaf inlemna en klagoskrift öfver sin nöd; än, att han redan om morgonen begifvit sig ut med afsigt att i kyrkan begå något brott, som kunde ådraga honom döden; än att en ond ande lockat honom in i koret; än att han hoppats, det vakten skulle stöta ned honom; än att det gällde Emporagrius serskildt, derföre att denne varit så häftig i sin predikan; oftast och isynnerhet, att han ville mörda någon prest för att sjelf få mista lifvet.* Man erinrade Presbeckius derom, att han nyss förut under samma gudstjenst

hade på läktaren, enligt ett vittnes utsago, yttrat, att *han ville gå ner och gifva drottningen ett par knifvar; samt att han förut i en skrift angripit regeringen.* Presbeckius nekade till det första alldeles; nekade också till hvarje ond afsigt mot drottningen; men trodde, *att hon som qvinna icke hade full majestätsrätt, och att om konung funnes i landet, skulle Presbeckius snart erhålla befordran. För öfrigt hade han om Gog, Magog och Azot skrifvit mycket, som han nu icke kunde förklara; men erkände, att han varit i djefvulens klor; bad nu endast om en snar död;* o. s. v. Man sökte skrämma honom med hotelse om sträckbänk; men fick dock samma slags svar. Det syntes klart, att den olycklige var fullkomligt rubbad till sinnet och hans gerning utan plan, utan medvetande. För att undvika nya olyckor skulle han derföre som dåre instängas. Man talte först om Kajaneborg och Nyslott; men skickade honom dock slutligen till fäderneorten, der han på Westerås slott insattes och lefde åtminstone till 1650 *).

År 1648 om våren led Kristina återigen af en allvarsam sjukdom; men tillfrisknade. I slutet af Juli samma år, när enkedrottningen återvände till Sverge, ämnade Kristina möta henne i Dalarön; och anträdde resan dit på en galliot. Första dagen måste hon för motvind stanna vid en obebyggd strand och der tillbringa natten under bar himmel. Andra dagen fortfor motvinden så ihärdigt, att fastän årorna anlitades, mägtade man icke hinna till Dalarön. På eftermiddagen ökades vinden till fullkomlig storm, så att fartyget icke ens kunde lägga till, utan drottningen måste stiga i en slup och sätta sig i land, icke utan fara. Äfven

*) *Rådsprot.* d 15 Apr. 1643; d. 25 Juni, d. 21, 22, 26 Juli, d. 2 Aug. 1647; d. 15 Apr., 26 Oct. 1648. — *Riksark.* Prot. vid förhöret med Presbeckius; ett bref från densamme till regeringen; räkningar öfver hans underhåll i Westerås åren 1649 och 1650.

denna natten nödgades hon tillbringa under bar himmel. Tredje dagen blef gynnsammare och redan kl. sju om morgonen anlände fartyget till Dalarön.

Ar 1650 om våren blef drottningen angripen af en långvarig och ganska illa artad frossa, så man en tid var allvarsamt oroad för utgången.

År 1651 i Januari under de många baletterna och gästabuden i Stockholm ådrog hon sig en lindrig halsfluss *). Längre fram på vintern under landtkalaserna åt hon sig sjuk af kastanjer. — Under en hemresa från Nyköping straxt efter midsommar samma år hände, att när drottningen anländt till sitt härberge på Pilkrog och satt vid qvällsbordet, öfverfölls hon af ett så häftigt och tvärhastigt illamående, att hon endast hann åt grefve Magnus utropa de orden: *Farväl, min kära grefve!* hvarpå hon nedföll afdånad, och det så djupt, att man nästan trodde henne död; ty både andedrägt och puls voro borta. En grefve Lewenhaupt ilade på ögonblicket till Stockholm efter läkemedel och läkare. En sådan, ehuru mindre ansedd, fanns lyckligtvis i sällskapet. Denne vidtog alla de åtgerder, han visste; men länge förgäfves. En hel timma låg drottningen utan puls, och återfick hon målet först efter midnatten; likväl fortforo häftiga plågor, tills lifläkaren ankom. Vid hans åsyn utbrast Kristina: *är det ni min kära Duriez? jag tänkte mig aldrig mer få se eder åter.* Orsaken till anfallet troddes hafva varit, dels att hon uti föregående solbaddet ridit allt för häftigt, dels att hon efter denna upphettning druckit för mycket kallt vatten. Emellertid återvann hon hastigt krafterna och återkom till Stockholm med så gladt ansigte, som ingenting förefallit.

År 1652 på en annan Nyköpingsresa steg hon oförsigtigt ur vagnen och vrickade dervid ena foten ur led, men blef snart återställd. Några veckor derefter, klockan fyra en Junimorgon, skulle drottningen, förd af

*) De la Gard., Ekebl. 1.

Herman Fleming, bese flottan, hvilken just då utrustades. För att komma till ett af de nya fartygen, gingo de öfver en för tillfället gjord bro, som bestod endast af lösa bräder. Amiralen steg af förseende fram på den utom fästet liggande ändan af ett bräde. Detta tog öfvervigten och störtade i vattnet jemnte såväl Flemingen som Kristina sjelf, hvilken stod på inre delen af detsamma. I fallet fattade amiralen tag i drottningens kjortel och drog henne med sig åt djupet. Men genast, och innan Kristina hunnit sjunka, hoppade stallmästaren Steinberg efter och fattade simmande i en annan flik af klädningen. Hans Wachtmeister jemnte några andra hunno sålunda taga fatt i armarna och lyfta drottningen upp igen. Ehuru hon insupit mycket vatten, och kunnat så väl deraf som af fallet blifva förvirrad och besinningslös, hann hon likväl knappt komma halfvägs upp, förr än hon ropade och bad, att man skulle hjelpa Flemingen. Denne hade icke släppt sitt tag, och blef derföre också lyckligen uppfiskad. Händelsen bekom Kristina icke det ringaste. Hon lade sig ej att hvila, öppnade ej ådern, utan höll offentlig middagsspisning, på det alla måtte se, att hon ej lidit någon skada. *Jag är van att dricka vatten,* sade hon, *det gjorde mig derföre ingenting, fast det denna gången var både salt och beckigt. Värre var det med amiralen, som är van vid öl och vin, och måste hålla till godo med så simpel dryck.* För öfrigt visade hon icke mot Flemingen det ringaste drag af missnöje; hon tvärtom berömde hans själsnärvaro att fatta tag i klädningen och derigenom göra sin räddning möjlig.

BERÄTTELSER

UR

SVENSKA HISTORIEN.

TIONDE DELEN.

DROTTNING KRISTINA.

ANDRA AFDELNINGEN.

TILL UNGDOMENS TJENST UTGIFVEN

AF

AND. FRYXELL.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS L. J. HJERTA,
1842.

Rättelser:

Sid.	rad.	*står:*	*läs:*
36.	13.	den ende	en af de få
88.	9.	använda	benämnda
135.	34.	couvir	courir
156.	32.	Holland	Halland
68.	19.	65,600	72,773
158.	12.	63,370	72,773
		(Dessa tvänne vigtiga fel härleda sig, det sednare från ett skriffel af författaren, det förra från en oförmodad missräkning i den begagnade tryckta källan; hvilken missräkning likväl under arbetets tryckning blifvit upptäckt.)	
163.	24.	öfversteg	öfverstego tillgångarna med
172.	17.	var	voro
269.	21.	likasom förut. Här	Här, likasom förut,
274.	39.	Sept.	Okt.
283.	16.	skrifna	Skriftens
286.	8.	Anm. — Af de befordringar, som Stropp kort efteråt erhöll af svenska regeringen (Se Lüdekes Denkmal des Deutsch. Kirche) oaktadt bibehållandet af sin plats hos Kristina, vill det synas, som han måhända sjelf för regeringen yppat det honom lemnade uppdraget.	
302.	6.	men	mer.
315.	12.	Apeniniska	Apenniniska
329.	10.	nålstygn	nålstyng.

INNEHÅLL.

OM DROTTNING KRISTINA.

ANDRA AFDELNINGEN.

FÖRSTA KAPITLET.

KRISTINAS SAMTIDA.

PER BRAHE.

Af *Brahe*-slägten möter oss genast den ryktbara grefve Per, nogsamt känd från föregående berättelser. I följe af sin ovanliga duglighet, kanske äfven såsom en Axel Oxenstjernas politiska motståndare, kom han genast i åtnjutande af Kristinas utmärkta nåd och förtroende. Redan sommaren 1645, och innan hon som vedermäle af sin tacksamhet upphöjde Oxenstjerna i grefligt stånd, ökade hon Per Brahes grefskap, som förbemäldt är, med ej mindre än 143 hela hemman, hvarjemnte hon året derpå tillät honom göra åtskilliga fördelaktiga hemmansbyten. På regeringens gång fick han betydligt inflytande och det i samma mån, som Axel Oxenstjernas försvagades. Under 1646 och en del af 1647 var han förnämsta ledaren af rådets öfverläggningar, och sistnämnde år lärer Kristina till och med hafva anförtrott honom att uppgöra villkoren för äktenskapsförbin-

delsen mellan henne och pfaltsgrefven Karl Gustaf; ehuru hon straxt derefter ångrade och återtog sina ord.

Detta förtroende blef ej långvarigt. Mer än en gång tillät sig Brahe att motsäga drottningens mening. I tvisterna om westfaliska fredens påskyndande och om villkoren för densamma höll han Oxenstjernas parti. Han ogillade Kristinas bemödande att vid 1647 års riksdag öka sin egen magt genom att stifta oenighet mellan stånden. Åtskilliga gånger uttalade han uppriktigt sitt missnöje och sina varningar mot ett och annat, t. ex. mot drottningens slöseri, hennes uteslutande ynnest för fransmännen o. s. v. En annan gång, och när Kristina mer och mer vände sitt förtroende från de gamla rådsherrarna till unga grefve Magnus och Johannes Matthiæ, sade Brahe rent ut, *att hon borde till rådgifvare taga rikets förfarna embetsmän och icke en yngling och en prest.* År 1647 ville Kristina sända Rosenhane som svensk ambassadör till Paris[1]). Brahe yttrade sig deremot: *ambassadörskapet fölle staten för tungt. Rosenhane kunde nöja sig med att blifva resident i Paris, i synnerhet som Frankrike sjelft ej hade till Stockholm affärdat högre sändebud.* Kristina förde saken flere gånger å bana. Slutligen invände Brahe: *men hvem skall då efter Rosenhane komma som resident till Hamburg? Dit,* svarade Kristina, *kunna vi skicka någon annan; t. ex. rikskansleren, hans son grefve Johan, eller ock eder sjelf*[2]); ett förslag, som för den förste och siste innebar en förolämpande nedflyttning. När drottningen våren derefter utnämnde Salvius till riksråd, var Per Brahe den, som först och ifrigast talade deremot, såsom vi redan förut berättat[3]). Det finnes ingenstädes uppgifvet, att drotsen för dessa sina motsägelser kom-

---

[1]) *Riksark.* Acta Salvianc. T. IV. Tungel till Salvius d. 18 Dec. 1647.

[2]) *Rådsprot.* d. 28 Sept. 1647.

[3]) S. st. d. 27 Mars 1648.

mit i onåd; dock ser man, att hans inflytande på rådsöfverläggningarna minskades under sednaste delen af 1647, och det i samma mån, som giftermålsförbindelserna mellan slägterna Brahe och Oxenstjerna afslutades. Märkeligt är ock, att redan tre dagar efter hans motstånd vid Salvii rådsupphöjelse, begynte Kristina att med sina förtrognaste öfverlägga, huruvida man ej borde sända Brahe som generalguvernör tillbaka till Finnland[1]). Som drots och rikets förnämsta ämbetsman tycktes han vara oumbärlig i Stockholm. Sådant hjelpte ej. Det synes, som Kristina velat aflägsna flera bland de äldre motsägande herrarne, Brahe till Finnland, Gustaf Horn till Liffland, Johan Oxenstjerna till Pommern; och i deras ställe framdraga gref Magnus, Bengt Skytte och Salvius[2]). Hon framställde verkligen i sittande råd nödvändigheten att för Finnlands bästa återigen ditsända grefve Per. Denne gjorde intet motstånd, *utan förklarade sig färdig att tjena fäderneslandet, hvarhäldst hennes majestät befallde*[3]).

I denna befattning tjenade han äfven fäderneslandet så, att han bibehöll eller återvann sin drottnings välvilja och förvärfvade sig af finnarne det ärofulla tillnamnet *Landsfadren*. Från sommaren 1648 till samma tid 1650 vistades han nemligen om igen uti Finland och uträttade der ganska mycket godt, reste genom landet, upptog och afhjelpte klagomål, så godt han kunde, samt utstakade och lät anlägga städerna Kajana, Kristinestad och Brahestad. För 1650 års riksdag och kröningen återvände han till Stockholm; men for redan i Januari 1651 tillbaka till Finnland, och det rundt omkring Bottniska viken, ehuru midt i vintern. Denna gången blef dock vistelsen derstädes icke långvarig; ty redan samma höst återvände han till Stockholm. Sysslan af general-gu-

---

[1]) *Riksark.* Acta Salviana. Tungel till Salvius d. 1 April 1648.

[2]) S. st. Tungels bref till Salvius 1648.

[3]) *Rådsprot.* d. 13 Apr. 1648.

vernör öfver Finnland blef derefter indragen, såsom för mycket kostsam; den tycktes hafva varit upplifvad och bibehållen endast för hans skull. Om Brahe emellertid varit i verklig onåd, så måtte detta förhållande snart nog ändrat sig; ty redan 1650 erhöll han det förut omtalade omåttligt stora friherrskapet Kajana.

Per Brahe deltog ej i det vilda hoflefvernet under drottningens sista regeringsår; och uti beskrifningarna derom förekommer hans namn ganska sällan. Han ingick nytt äktenskap med Torstensons enka, en brorsdotter af Jakob De la Gardie; men ehuru midt uti denna högtidslystna tid firade han bröllopet i tysthet och tarflighet, samt endast tillsammans med närmaste slägten. — På samma sätt såg man äfven Oxenstjernorna, Gustaf Horn m. fl. af det gamla Oxenstjernska partiet draga sig för det mesta ifrån hofnöjenas hvirfvel.

Oaktadt detta förhållande samt Brahes motstånd i frågorna om drottningens tronafsägelse och Totts hertigdöme, tyckes det som han under de sista åren åtnjutit hennes ynnest i hög grad; ty trenne månader före sitt afsked gaf hon honom frihet från alla möjliga skatter på sjelfva Visingsö med dess hemman och innevånare och derjemnte öfver dessa sednare full domsrätt äfven till lif och död.

Vid betraktande af de många och omåttligt stora gåfvor, som Per Brahe af Kristina erhöll, kan man ej undertrycka den anmärkningen, att hans kända hushållsanda alltför mycket till sin fördel begagnade drottningens obetänkta frikostighet.

För öfrigt började Per Brahe redan nu utveckla den aristokratiska, nästan furstliga prakt, hvilken framdeles så serdeles utmärkte hans enskilda lif. Man bör dock erkänna, att han derjemnte gjorde ganska mycket för allmänt nyttiga företag. Uti sitt grefskap hade han på Visingsö uppfört en kyrka, samt grundlaggt en trivialskola; ytterligare anlade han staden Grenna eller Brahe-Grenna, som den efter honom kallades. Uti friherrskapet fulländade han Kajanaborgs fästning, anlade

staden Kajana derbredvid samt dessutom staden Salo, hvilken till sin grundläggares ära fick namnet Brabestad och i sigillet en framilande ryttare, hvilken på en gång är en del af braheska vapenskölden och derjemnte ett minne af Per Brahes välgörande resor genom Finnlands förut obesökta nejder.

MARGARETA BRAHE,

syster till grefve Per, fick en egen märkvärdighet. Född 1603, blef hon först vid trettio års ålder gift; det var med Bengt Bengtson Oxenstjerna, den så kallade Resare-Bengt. Vid fyratio års ålder förlorade hon denna sin make, utan att med honom hafva ägt några barn. När Johan Oxenstjerna efter sin första gemåls död 1647 blef enkling, fattade han mycken tillgifvenhet för Margareta Brahe, ehuru hon nu var 45 år gammal och elfva år äldre än han sjelf. Detta väckte mycken oro vid hofvet. Mellan de båda mägtiga slägterna Brahe och Oxenstjerna hade hittills varit inbördes täflan, så att drottningen kunnat genom den ena motväga den andra. Nu var Kristina i öppen fiendskap med Oxenstjernorna och i hemlig spänning med Brahe, hvaremot dessa båda slägter mer och mer nalkades hvarandra. Rikskanslerens begge söner sökte sina giften inom riksdrotsens hus; den äldste, Johan, friade till systern Margareta, den yngre, Erik, till brorsdottren Elsa Elisabeth och båda förslagen gingo i verkställighet. Många påstodo, att alltsammans var ett verk af gamla rikskanslerens slughet; men sådant är alldeles ogrundadt, åtminstone hvad Johans frieri angår. *Jag och din moder*, så skrifver han till sonen, *kunna ej annat än gilla fru Margaretas person och skulle henne villigt till sonhustru annamma. Dock se vi oss ogerna, i följe af sådant giftermål, beröfvade allt hopp att genom dig hugnas med barnbarn. Du är vår äldste son och näst Gud vårt hopp och stöd. Du är ännu*

ung, knappt fem och trettio år; jag kan sålunda icke förstå, hvarföre du skulle belasta dig med en gammal, ofruktsam qvinna, och dymedelst göra hvad du kanske framdeles ångrar. Får jag gifva råd, så se dig först om. Du behöfver icke frukta, det någon undertiden går dig i förväg. Men Johan var ifrig. Hans förra fru hade knappt i fyra månader varit död, och ännu icke hunnit begrafvas, när det nya frieriet begynte och afgjordes. Fadren, som vanligt, tog saken lugnt, fast den gått mot hans vilja.

Men år 1657 blef Margareta Brahe andra gången enka. Någon tid derefter och redan 57 år gammal, fick hon ändå nya friare, lockade kanske af hennes stora rikedomar. Den förstkommande var en furste af Nassau, 66 år gammal, enkling och med 17 barn. Skriftligen hörde han sig före och erhöll tvetydiga, hvarken jakande eller nekande svar; han sjelf ansåg dem uppmuntrande, slutligen fullt lofvande, och skickade derföre sina sändebud till Stockholm att formligen afsluta saken. När dessa kommo fram, funno de med förvåning fru Margareta förlofvad och färdig att träda i äktenskap med en sednare kommen och behagligare fästman, nemligen med en tjuguåttaårig landtgrefve af Hessen Homburg. Den gamle friaren blef ytterst uppbragt och påstod, att fru Margareta skändligen bedragit honom sjelf och med behagsjuka lockat landtgrefven. Han vände sig med klagomål till dåvarande enkedrottningen Hedvig Eleonora och till Per Brahe. Detta drog något på tiden; men som fru Margareta icke hade någon tid att förlora, afvaktade hon ej underhandlingens slut, utan gick med den unga friaren oförtöfvadt i brudstol. Den gamle blef utom sig af harm. Han ämnade formligen anklaga fru *Margareta som bedragerska* och *landtgrefven som hennes förförare. De skulle straffas, om icke efter svensk, åtminstone efter tysk lag.* Emellertid utgaf han en bok, kallad: *Die untreue Margareta Brahe* [1]). Meningen var, att i denna

[1]) Den otrogna Margareta Brahe.

tvist vinna på sin sida det allmänna tänkesättet. Följden blef, att allmänna tänkesättet gjorde åtlöje af båda de giftlystna gråhåringarna, så väl fästmannen, som fästmön. Ett år derefter dog den gamle, men häftige friaren; sju år derefter den gamla, men ombytliga fästmön, hvarefter den unga enklingen, landtgrefven, ingick i nytt äktenskap med en tjugufyraårig hertiginna af Kurland.

JAKOB DELA GARDIE.

Sextioett år gammal och nästan blind var riksmarsken Jakob Dela Gardie, när Kristina uppsteg på svenska tronen. Detta oaktadt bibehöll han länge ett betydligt inflytande, såväl genom sin erfarenhet och kända redlighet, som genom minnet af fordna och stora tjenster; äfven genom sitt lyckliga lynne, ty, ehuru nästan blind, hördes han sällan klaga deröfver, utan i dess ställe genom skämt och andra samtal göra sitt sällskap kärt och sig sjelf både aktad och älskad. Detta inflytande använde han visserligen sällan; men när det skedde, var det i vigtiga ting och till fäderneslandets bästa; såsom t. ex. då han motarbetade drottningens åtrå att med väpnad hand blanda sig i fransyska [1]) och engelska [2]) upproren.

Förhållandet till Axel Oxenstjerna bibehöll sig i samma ädla och högsinnade anda som förut. Det var ej Jakob De la Gardie, som uppfostrat sonen, grefve Magnus, till rikskanslerens ovän; tvärtom hade han låtit denne i yngre åren två serskilda gånger hålla offentliga tal till Axel Oxenstjernas ära. Det var ej heller Jakob Dela Gardie, som underhöll brytningen mellan sonen och vännen; det var tvärtom han, som åtog sig rikskanslerens försvar, och som, när spänningen mellan denne och Kristina hotade riket med splittring och olyckor, trädde upp och med sitt ord och anseende

[1]) *Rådsprot.* d. 9 Mars 1649.
[2]) S. st. d. 21 Febr. 1649.

ledde till ömsesidig fördragsamhet. Axel Oxenstjerna erkände också denna oegennyttiga vänskap, och när han talade om Jacob Dela Gardie, skedde det vanligtvis under benämningen: *fältherren, min gamle vän och broder.* Det var också i sanning ett vackert drag hos Jakob Dela Gardie att göra rättvisa åt, ja att älska förtjensten äfven hos dem, som täflande, till och med öfverträffande, stodo vid hans sida. Med sådana tänkesätt var det, som han, tillsammans med Evert Horn, stängde Ryssarne från Östersjön och förde svenska svärdet ända inuti tsarernes gamla moskovitiska berg. Med sådana tänkesätt var det ock, som han, tillsammans med Axel Oxenstjerna, förde svenska statsskeppet under hela den tolfåriga förmyndareregeringen, en tid, mer än någon annan, rik på både faror och ära.

Jakob Dela Gardies aristokratiska tänkesätt kunde på intet sätt förlika sig med de nu framstickande förebuden till folkvälde. Rörelsen vid riksdagarna 1647, 1649 och 1650 väckte derföre hans bittra harm. *Ofrälse folket,* sade han, *vill, att alla fyra stånden skola vara hvarandra lika, just som fyra svinfötter. Så gör man också i England, och äfven der är det presterna, som börja rörelsen.* I enskilda lifvet var han på sin tid den mest lysande aristokraten, både i rikedomar, prakt och välgörenhet. Hans många gods hafva vi uti föregående berättelser omtalat. Hans nuvarande hofstat utgjordes af hofmästare, skattmästare, hofpredikant, informatorer, fyra vanligtvis adliga kammardrängar eller pager, uppvaktare, lifknekt, handskrifvare, klädesskrifvare, proviantskrifvare, källarsven, silfverknekt, trädgårdsdräng, två skaffare, två bagare, två kockar, fyra lakejer, tre salsknektar, fyra skyttar, fyra ryttare, fem kuskar, nio stalldrängar och stallpojkar, sadelmakare, remsnidare, hofslagare, sporrsmed m. fl. Man vet till och med icke ens, om detta var all hans betjening, eller om han ägde ungefär lika mycket på hvar och en af sina större egendomar. Då Pontus Fredrik, en af sönerna, vistades i hufvudstaden, hölls

der ensamt för unga grefvens räkning informator, tre drängar, två pager, fodermarsk, salsknekt, kock m. m.; inalles tretton personer. — På riksmarskens likkista användes till prydnader ej mindre än ett tusen femhundradefyratio lod silfver. När längre fram Ebba Brahe dog, efterlemnade hon ensamt på sin lott guld och silfver till ett sammanräknadt värde af 52,418 lod silfver.

Redan vid några och femtio års ålder började Jakob De la Gardies ögon att betydligen försvagas. Orsaken ansågs vara det dam och de vexlingar af hetta och köld, för hvilka han varit blottställd, i synnerhet under rysska fälttågen och sedan under årligen fortsatta mönstringar. Redan 1643 var han nära blind. Två år derefter blef han af en främmande ögonläkare stucken, förmodligen för starren, men utan åsyftad förbättring [1]). Vid Kristinas kröning 1650 såg man uti tåget den gamle riksmarsken, blind, men stödd på sonen Jakob Kasimir, ännu en gång bära svenska rikssvärdet. Han hade då burit det uti ett tredjedels århundrade.

Under sista åren blef den gamles helsa ganska vacklande. Våren 1652 lades han ändtligen till sängs. Under denna sjukdom, likasom förut vid dylika tillfällen, hedrades han med besök af drottningen. Han yttrade också en liflig åstundan att före sin död få samtala med prins Karl Gustaf. Vid underrättelsen härom skyndade denne genast från Öland, hade med den gamle ett långt, af ingen hördt samtal, och skildes sedan från honom med alla tecken af vördnad och tillgifvenhet. Serdeles rörande var afskedet från Axel Oxenstjerna, afskedet mellan de gamla trofasta vännerna, hvilka vid svenska riksstyret under enighet och förtroende hjelpt och aflöst hvarandra. *Det var,* berättar ett samtida vittne, *helt märkeligt att se, med hvilka kärliga åthäfvor och hjerteliga ord desse gamle vänner, bröder och embetsbröder togo af hvarandra det sista farväl.* — Slutligen tillkallade riksmarsken maka

[1]) *Rådsprot.* d. 2 Okt. 1645.

och barn och förmanade dem till *Gudsfruktan, till lydnad mot öfverheten, till trohet mot fäderneslandet, till kärlek mot hvarandra.* Sist, efter en kristelig beredelse, väntade han dödstimman med lugn och undergifvenhet, och på själasörjarens ytterligare förmaningar svarade han: *jag är stadig uti min gjorda bekännelse. Näppeligen hade jag kunnat tro, att döden skulle blifva mig så välkommen. Dock, hvi skulle jag frukta? Jag kommer ju till en nådig och barmhertig Gud; och jag åstundar att skiljas hädan och vara när honom. Han låte nu sin tjenare fara i frid!* Och i stilla frid, samt utan några plågor, uppgaf han sin anda den 12 Aug. 1652; lycklig i lifvet, lycklig äfven i sin död.

MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE,

äldsta lefvande sonen, är redan och blifver än vidare mycket omtalad, så att vi i detta kapitel icke behöfva om honom utförligare yttra oss. Fadren, Jakob De la Gardie, var lycklig äfven deruti, att han fick dö, just när sonens anseende stod som högst; så att han slapp vara vittne till dennes straxt derefter inträffade olycka och brådstörta fall.

JAKOB KASIMIR DE LA GARDIE,

andra sonen i ordningen, var ej heller utan sin ryktbarhet i den tidens förhållanden. Efter god uppfostran följde han vid sjutton års ålder sin äldre bror på beskickningen till Frankrike, hvarest han någon tid stannade qvar, för att vidare uppöfva sig uti kunskaper och idrotter. Det befinnes dock, att han derjemnte fört ett muntert lefverne; ofta i envigande tumlat om med fransmännen, än oftare gifvit dem baletter och skåde-

spel, samt i allmänhet förstört mycket mynt, så att fadern måste gifva honom allvarsamma föreställningar [1]. Som frivillig deltog han äfven uti fransyska trupparnas fäktningar mot spaniorerna och mot det upproriska frondpartiet, samt visade dervid beslutsamhet och ett oförskräckt sinne. För dessa tjenster blef han vid fransyska hofvet väl anskrifven, och till och med föreslagen till en öfversteplats vid rytteriet. På sin fars råd, att häldre tjena fäderneslandet [2], afslog den tjuguårige ynglingen anbudet, och erhöll i dess ställe af konung Ludvig 2000 riksdaler i årspenning. Slutligen återvände han omkring 1650 till Sverge, der han snart anmälde sig som friare till den sköna Ebba Sparre, samt lyckades vinna hennes bifall. Två dagar före nyårsaftonen 1651 blef deras högtidliga förlofning [3]) firad på slottet och i Kristinas närvaro; likaså bröllopet ungefär ett år derefter; hvilket sednare skedde med mycken prakt. Det var vid detta tillfälle, som Kristina lät uppföra det värdskap, som föreställde, huru drottningen och hennes hof, klädda till herdar och herdinnor, mottogo ett besök af gudarna. Högtiden varade till klockan sju på morgonen. Omkring en vecka derefter höll grefve Magnus till de nygiftas ära en präktig ringränning, der Klas Tott och grefve Jakob sjelf vunno prisen.

Sålunda gift med drottningens ena gunstling och bror till den andra, fick äfven grefve Jakob Kasimir i rikt mått hugna sig af hofnåden och dess gåfvor. Vid tjugutvå års ålder blef han öfverste för Dalregementet; året derpå för lifgardet [4], och tillika öfverkammarherre. I slutet af samma eller början af nästa år blef han riddare af Amaranten och generalmajor, samt längre fram

---

1) *De la Gard.* Biographica XIII D. Utdrag ur J. De la Gardies brefbok.
2) S. st.
3) *D'Albed.* Oxenstjernska slägtboken pag. 74.
4) S. st. Genealogica et Biographica. T. IV. I Fol.

riksråd och rikskammarherre, en för tillfället af Kristina inrättad syssla [1]). Den unga grefven var vid denna tid ej mer än tjugufyra år gammal.

Förhållandet mellan Jakob Kasimir och äldre brodren, grefve Magnus, har stundom varit mindre godt; ovisst af hvad anledning. Det synes dock, som den vackra Ebba Sparre haft någon del deri; kanske, att mellan henne och grefve Magnus varit afund och täflan om drottningens ynnest; kanske ock någon annan orsak. Ebba Brahe älskade i synnerhet sin äldsta, mest lysande, son, grefve Magnus, och tog hans försvar mot brodern. Hon yttrade, *att denne sednare hade ett godt hjerta, men vore derjemnte enfaldig och dyster till sinnes, så att han af Ebba Sparre lätt kunde retas.* Det rådde ej heller något godt förhållande mellan svärmodern och sonhustrun, de båda Ebborna; den ena solen vid Gustaf Adolfs, den andra vid Kristinas hof. Nu äro båda försvunna, och efterverlden förmår ej ens upptäcka orsaken till det inbördes missnöje, som fläckade deras glans.

OXENSTJERNORNA.

Axel Oxenstjerna, den gamle rikskansleren, är redan och blifver än vidare, i dessa berättelser, så ofta omtalad, att läsaren icke har af nöden någon vidare beskrifning öfver hans person. Äfven äldsta sonen, *Johan,* är redan förut tillräckligen känd. Yngsta sonen *Erik* är bland rikskanslerens barn mest utmärkt, ehuru ej mest omtalad. Han föddes 1624 och visade tidigt många lyckliga egenskaper, god fattning, stor arbetsförmåga, älskvärdt och redligt sinnelag, samt lugnt och behagligt umgängessätt. Han stannade vid Uppsala

---

[1]) *De la Gard.* Ekebl. I. Johan Ekeblad till sin far den 17 Juli 1653.

högskola till nära sitt tjugonde år, för att, enligt föreskrift, *lägga god grund för sina kunskaper i troslära, filosofi och latin*, alltsammans beräknadt för den blifvande medborgerliga ämbetsmannabanan [1]. Under denna tid höll han åtskilliga disputationer och tal; deribland ett till minne af sin farbror, riksdrotsen Gabriel Gustafsson Oxenstjerna.

Efter slutad bana i Uppsala anträdde Erik Oxenstjerna sina utrikes resor, hvilka upptogo två år. Vid hemkomsten 1645 blef han först öfverkammarherre vid hofvet; men året derpå sänd som guvernör till Estland. Några år sednare utnämndes han till riksråd och president i handelskollegium. Den sista tiden af drottningens styrelse var det Erik Oxenstjerna, som med sin far hufvudsakligen skötte de löpande regeringsärenderna. Det tyckes äfven, som han under sista månaderna haft sig anförtrodd uppsigt öfver räknekammaren; detta kanske i sammanhang med gref Magni iråkade onåd.

Det, som mycket fästade uppmärksamheten vid Erik Oxenstjerna, var hans ställning som gissad friare till drottning Kristina. Första källan till denna sägen ligger ganska långt tillbaka och är helt och hållet okänd; troligtvis en, blott af omständigheterna alstrad gissning. Man såg Kristinas hjelplösa barndom och Axel Oxenstjernas stora magt samt Erik Oxenstjernas lofvande anlag. Härtill lades af vanliga menniskor misstanken om vanlig egennytta och ärelystnad. Af allt detta stafvade man ihop den gissningen, att fadren åsyftade genom den framtida förbindelsen mellan sin son och drottningen flytta Sveriges konungakrona till oxenstjernska slägten. Sjelfva Maria Eleonora säges hafva berättat, det Gustaf Adolf fattat så mycket behag för unga gref Erik, att han ämnat denne till Kristinas

---

[1]) *Riksark.* Acta Salviana. T. IV. Axel Oxenstjerra till Salvius d. 1 Juli 1643.

blifvande make [1]), ett rykte, som af många skäl är otroligt; mest derföre, att Gustaf Adolf just genom Axel Oxenstjerna sista året af sin lefnad underhandlade om ett blifvande äktenskap mellan Kristina och kurprinsen af Brandenburg. Deremot är det säkert, att under mötet i Heilbronn 1633 har Richelieu, för att vinna rikskansleren för Frankrikes afsigter, erbudit franska konungens biträde till knytande af en äktenskapsförbindelse mellan Kristina och Erik Oxenstjerna; till och med att han erböd de penningar och troppar, som till förslagets genomdrifvande möjligtvis kunde erfordras. Man känner ej de ordalag, hvarmed Oxenstjerna svarade; men man känner, att han motarbetade franska sändebudens planer, och att dessa straxt efteråt beskyllde honom för omedgörlighet, tvärhet och högmod. År 1637 slog Richelieu om igen på samma sträng [2]); men utan kändt svar. En sägen, men obekräftad och otrolig, förtäljer, att också presterskapet, vunnet af rikskansleren, ämnat föreslå nämnde förbindelse. Detta är allt, hvad man om ifrågavarande förslag har sig bekant.

Svårligen kan, på dylika rykten, grundas någon beskyllning. Omöjligt är det visserligen icke, att rikskansleren kunde af mensklig fåfänga gerna hafva sett, om drottningen af sig sjelf fallit på en sådan tanke; men helt och hållet både obevist och otroligt är, att han tillåtit sig sjelf några åtgerder, syftande dertill. Det sätt, hvarpå Erik Oxenstjernas ungdom användes, passar ej heller med sådana afsigter tillhopa; ty denne herre var till sitt nittonde år för det mesta i Uppsala och sedermera i två år på resor, således nästan alltid personligen aflägsnad från drottningen.

Emellertid och i samma mån, som denna sistnämnda nalkades myndighetsåldern, sökte och lyckades Oxen-

---

[1]) *Brah.* 117, pag. 54.

[2]) *Engestr.* Acta om drottn. Kristina. 4:o. T. II. Schmaltz till Axel Oxenstjerna d. 13 Mars 1637.

stjernas fiender ingifva henne den öfvertygelse, att en sådan plan varit å bana, och det tyckes, som fransyska regeringen, just den, och den enda, som i verkligheten påyrkat förslaget, nu begagnade det deraf föranledda ryktet, för att under westfaliska fredsverket reta Kristina mot rikskansleren och dess för Frankrike hinderliga planer. Vi hafva redan omtalat det härigenom föranledda uppträdet mellan drottningen och rikskansleren [1]). Erik Oxenstjerna hade redan före den tiden börjat tänka på sin förmälning, och äfven derom med fadren rådgjort. Valet vägde mellan den vid Lützen fallne Nils Brahes dotter, Elsa Elisabet, då femton år gammal, samt någon af riksskattmästaren Gabriel Oxenstjernas döttrar. Rikskansleren arbetade emot det sednare förslaget, dels emedan fröknarna voro äldre än friaren, dels emedan han var missnöjd med riksskattmästaren, så att han förklarade sig icke vilja komma med honom i någon närmare förbindelse [2]). Straxt derefter inträffade det förut omtalade uppträdet, då drottningen beklagade sig öfver ryktet om Erik Oxenstjernas afsigter på hennes hand. Detta påskyndade beslutet. Att brodern, Johan Oxenstjerna, förlofvade sig med Margareta Brahe, bidrog ock, jemnte eget tycke och fadrens råd, att vända Eriks tankar till Elsa Brahe. Emedan man fruktade de unga grefvarna Ludvig Lewenhaupt och Jakob Kasimir De la Gardie som medfriare till en så rik och högättad fröken [3]), påskyndades ärendet, och inom kort blef förbindelsen afslutad [4]).

Erik Oxenstjerna var en utmärkt kunnig, arbetsam, redlig och förståndig man; med ett mildt, men stadgadt väsende; derföre också mer och mer afhållen, till slutet både af drottningen och af folket. Sin fars

---

[1]) Se ofvan, 9 delen, kap. 8.

[2]) *Falkenb.* Axel Oxenstjernas bref till Erik Oxenstjerna d. 10 Maj 1647.

[3]) S. st. d. 10 Okt. 1647.

[4]) S. st. d 27 Dec. 1647.

tillgifvenhet hade han i hög grad. Det ömsesidiga förtroendet gick så långt, att då fadren sände andras bref till sonen, bröt och läste han dem förut, och sonen likaledes med bref till fadren [1]). Statens ärender vårdade Erik Oxenstjerna med samma nit och fosterlandskänsla, som fadren; men man märkte snart, och med sorg, att han icke hade dennes starka kroppsbyggnad, utan tvärtom led af en svag och vacklande hälsa.

Rikskanslerens syskonebarn, riksskattmästaren *Gabriel Bengtsson Oxenstjerna*, lefde under hela denna tiderymd. Drottning Kristina lofordar honom såsom en redlig och duglig man. Axel Oxenstjernas omdöme hafva vi redan anfört. Båda må gälla, hvad de kunna. När Gabriel Oxenstjerna upphöjdes till riksamiral, en för honom helt och hållet främmande befattning, blef han derföre af många tadlad, men utan skäl; ty det var Kristina sjelf, som, för att skaffa rum åt gunstlingen, gref Magnus, gjorde denna omflyttning, som det tyckes, utan både rådets och Gabriel Oxenstjernas vilja och vetskap. Denne sednares son, den under Karl den elftes regering så ryktbara kanslipresidenten *grefve Bengt*, började redan denna tid utmärka sig och användas i åtskilliga vigtiga befattningar.

Slägten bibehöll för öfrigt sitt förra anseende och i slutet af Kristinas regering funnos inom riksrådet ej mindre än fem serskilda herrar af dess namn.

LEONHARD TORSTENSSON

blef vid sin hemkomst från Tyskland serdeles väl mottagen. Äfven här visade sig Kristinas vanliga brådska att med ynnestbevis öfverhölja den för tillfället mest i

---

[1]) S. st.

nåd varande gunstlingen. Torstenson blef på en dag upphöjd till både friherre och grefve, med ett grefskap, som ansågs gifva tiotusen riksdaler i afkastning; erhöll dessutom många gods uti Westergötland, samt utnämndes till general-guvernör öfver sistnämnde landskap samt derjemnte öfver Halland, Dal och Wermland. I rådet uppträdde han på drottningens sida och mot Oxenstjernska partiet; drog sig likväl snart från ärenderna, ovisst af hvad anledning. De sista åren nämndes han sällan; var dock en ibland dem, som talade mot pfaltsgrefve Karl Gustafs antagande till arfprins, samt mot Kristinas afsägelse. Sjukdomen fortfor emellertid och ökades än mera, ty Torstenson kunde omöjligen förmås att iakttaga någon af läkare föreskrifven mat och lefnadsordning. *Jag vill häldre dö,* sade han, *än öfverlefva mig sjelf.* Också var det oordning vid matbordet och ovilja mot läkemedel, som, i förening med gikt, lade honom på dödsbädden. Han afled den 7 April 1651. Den serdeles lysande begrafningen bevistades af drottningen samt af båda pfaltsgrefvarna Karl Gustaf och Adolf Johan.

Enkan köpte honom grafplats uti riddarholmskyrkan, der hans store mästare och konung, Gustaf Adolf, och hans vapenbroder, Johan Banér, förut hvilade. Öfver griften upprestes ett vackert grafkor, hvilket dock snart förföll, sedan den store mannens slägt först blifvit genom reduktionen bragt i fattigdom och sedan utdött. Då lät riksrådet Ture Gabriel Bjelke, på egen bekostnad, år 1761 återställa grafkoret och sira det med åtskilliga prydnader samt med hjeltens bildstod och eröfrade fanor och standarer; hvarförutan samme man åt kyrkan anslog en penningesumma, för hvars ränta Torstensonska grafven skulle allt framgent underhållas. Detta skedde vid samma tid, som riksrådet Höpken lät på samma sätt återställa Johan Banérs graf. De ädla herrarne ville ej tillåta, att stoftet af Sverges störste hjeltar skulle ligga vanvårdadt och i gruset trampadt

af det folk, för hvilket Banér med exempellös sjelfuppoffring kämpade ända in uti döden, och för hvilket Torstenson med lika sällsynt lycka och skicklighet vann det rikaste byte af ära och eröfringar. Minnesvårdarna skulle erinra efterverlden om dessa förtjenster. Öfver ingången till Torstensons grafkor och efter uppräknandet af hans namn, ämbeten m. m., sattes följande tankar: *Leonhard Torstensons titlar antyda blott en ringa del af hans förtjenster. Han fördes som lärling af den store konungen Gustaf Adolf in på hjeltars bana. Han kunde sedan sjelf som läromästare dit införa den store konungen Karl Gustaf. Hans ätt är utdöd; men hans många segrar äro en odödlig afkomma.*

HORNARNA.

Bland *Hornarna* märkes den förut ofta omtalade fältmarskalken Gustaf Karlsson Horn, hvilken efter Jakob De la Gardies död blef riksmarsk. I rådet följde han svärfadrens, Axel Oxenstjernas åsigter, men deltog föga i partistriderna, sysselsättande sig ensamt med de till hans befattning hörande krigsärenderna. Hans brorson, Gustaf Evertsson Horn, hade under Axel Banér uppsigten öfver drottning Kristinas uppfostran. Båda tillhörde grenen Horn af Kanckas.

JOHAN ADLER SALVIUS

är i både denna och föregående del ofta omtalad, i synnerhet hans, under fredsunderhandlingarna i Osnabrück, förda tvister mot Johan Oxenstjerna. Efter fredens afslutande blef han vid hemkomsten af Kristina med mycken ynnest emottagen. Vid nu mera fyllda

60 år och i medvetande af sina många afundsmän, ville dock Salvius draga sig tillbaka och i lugn njuta af sin vunna både ära och rikedom; men drottningen fordrade hans hjelp vid flere vigtiga tillfällen. Han måste åt henne uppsätta såväl propositionen vid början af 1650 års riksdag, som förslaget att åt Karl Gustafs blifvande barn gifva arfsrätt till svenska kronan. Redan några månader efter sin hemkomst till Sverige blef han, oaktadt detta utmärkta förtroende, likväl af gunstlingen, grefve Magnus, bemött med så mycket öfvermod, att han drog sig tillbaka och räknades bland de missnöjda. Sålunda uppfylldes Axel Oxenstjernas spådom, att äfven Salvius *skulle en gång få sina fiskar varma*. Missförståndet räckte likväl ej länge; ty redan året derpå upphöjdes Salvius till friherre. Han var bland de Kristinas gunstlingar, som användes att bära tyngden af statsförvaltningen. År 1651 måste han derföre resa ut igen, för att i Lybeck underhandla med polska sändebud, hvilken förrättning dock misslyckades. Året derpå skulle han, till fullbordande af samma underhandling, ånyo företaga samma resa, men insjuknade i feber och dog den 24 Augusti 1652. Öfver hans graf i storkyrkan lät enkan uppresa en ganska prydlig minnesvård. Den i samma tempel varande altartaflan, arbetad i guld, silfver, elfenben och ebenholz, är en gåfva af Adler Salvius, hvilken äfven vid sin död förärade åt flera fromma stiftelser ganska betydliga summor. Nämnde altartafla skall ensam hafva kostat 80,000 Riksdaler.

Salvius beskrifves såsom en orolig och retsam herre, dock, när det behöfdes, mägtig af förställning och yttre lugn. Om hans ärlighet gingo åtskilliga mindre vackra rykten, och kurfursten af Brandenburg har sjelf yttrat, det han genom mutor förmådde Salvius yppa svenska regeringens beslut att afstå Hinter-Pommern. Sederna voro ganska oordentliga, så att hans tidiga död till en del derigenom föranleddes. Sina befordringar och Kristinas ynnestprof fick han betala

dyrt; ty enligt sägen har han vid sin död haft att af kronan fordra 140,000 riksdaler; hvarförutan Kristina i sin penningnöd passade tillfället och straxt efter hans frånfälle tog af enkan ett ytterligare lån på 50,000 riksdaler, af hvilka summor ingenting lärer hafva blifvit återbetaldt. Likväl bör märkas, att så väl denna som de flesta uppgifterna om Salvii enskilda lefverne äro tagna ur en skrift, författad af en hans fordna, men afskedade tjenare, hvilken uppsats utmärker sig för bitterhet samt flere, som det synes, oriktiga och förfalskade påståenden.

BENGT SKYTTE.

Riksrådet Johan Skytte var förmäld med Maria Näf, dotter till den olycklige landshöfdingen i Dalarna, efter hvilken näftåget fått sitt namn [1]). Dessa makar hade tillsammans många barn, bland hvilka flere vunno mycken ryktbarhet. En son, Johan, blef 1636 skjuten i tyska kriget; en annan, Jakob, blef landshöfding öfver Östergöthland; en tredje, Lars, kom som svenskt sändebud till Portugal, der han antog katolska läran. Mycket omtalade för ovanlig lärdom voro också döttrarna, Anna, Heldina, och i synnerhet Wendela, hvilken sistnämnda var ganska skicklig uti både tyska, fransyska, grekiska och latinska språken, samt författade åtskilliga skrifter, detta allt i sin tidiga ungdom; ty hon dog vid 21 års ålder. Hon hade likväl förut varit gift samt efterlemnade en dotter, Hellevi Kyle, hvilken ärfde modrens anlag, och var på sin tid ett bland Sverges lärdaste fruntimmer.

Bland alla Johan Skyttes barn blef dock ingen så beryktad som den ifrågavarande sonen, Bengt. Denne föddes 1614 och erhöll, likasom syskonen, en förträff-

[1]) Se 4:de del. 21 kap.

lig undervisning, hvilket tillsammans med lätt fattningsgåfva gjorde, att han tidigt utmärkte sig för ovanliga kunskaper. Redan vid femton års ålder åtföljde han en beskickning till England, och blef derstädes, som förbemäldt är, slagen till riddare. Efter ytterligare studier och utrikes resor befordrades han vid nitton års ålder till kammarherre, och sedermera vid tjugusex till kammarråd. Under förmyndare-regeringen gjorde han inga vidare framsteg på ämbetsmannabanan. Detta ändrades, sedan Kristina sjelf öfvertagit styrelsen. Bengt Skytte hörde till det mot Oxenstjerna fiendtliga partiet och var derigenom samt genom sina personliga egenskaper af lärdom, qvickhet och ett smidigt uppförande egnad att göra lycka vid det nya hofvet. Också uppgick öfver honom nådens sol med rika strålar. År 1646 blef han landshöfding i Uppsala; 1647 landtmarskalk vid dåvarande riksdag; 1648 riksråd. Samma år ämnades han ock till öfverståthållare i Stockholm [1]), hvilket likväl icke gick i verkställighet. Han var emellertid den, som vanligtvis fick leda rådsöfverläggningarna så väl under sednare delen af året 1648, som under hela 1649 och början af 1650, hvarjemnte han erhöll betydliga förläningar, dels i Helsingland, dels på Munsön.

Vi hafva förut talat om fadrens, Johan Skyttes, vacklande mellan grundsatserna af folkvälde och envälde samt om de motsägelser i ord och gerning, hvilka göra det svårt att om hans verkliga tänkesätt fälla något bestämdt omdöme [2]). Samma förhållande inträffar ock i än högre grad på Bengt Skytte. Saken kan till en del förklaras derigenom, att adelns då för tiden hotande öfvermagt tvang och lockade de svagare och mindre uppriktiga bland både konungamagtens och folkstyrelsens vänner, att skiftevis stödja sig på hvarandra och åbe-

---

[1]) *Riksark.* Acta Salviana. T. IV. Tungel till Salvius d. 23 Dec. 1648.

[2]) Del 8, sid. 144, 145.

ropa, den ena gången enväldets, den andra gången folkväldets grundsatser, allt efter som de voro behöfliga eller användbara i striden mot adelsväldet. Uti dessa eller omvända förhållanden ligger måhända förklaringen öfver mången politisk besynnerlighet uti fäderneslandets historia.

Hos Bengt Skytte var dock ofvannämnde vacklande till största delen förorsakadt af hans egen personlighet. Han var nemligen känd som en man utan gudsfruktan, utan bestämd öfvertygelse och utan pålitlighet; och hela hans lefnad, full af vinglerier, bär ett ovedersägligt vittnesbörd om ostadighet och brist på grundsatser. Än var han en trogen tjenare åt Kristinas enväldiga regering, än låg han inne med folkpartiets talemän, än sökte han ställa sig in hos den blifvande regenten, prins Karl Gustaf; allt detta samtidigt och vanligtvis på smygvägar.

Förhållandet mellan honom och Kristina var ombytligt, likasom de sjelfva och deras lynnen. År 1649 om våren yppades något missförstånd, hvilket dock genast bilades, och det så helt och hållet, att Skytte till och med fick i uppdrag att på drottningens vägnar som fadder bevittna en kunglig döpelseakt i Köpenhamn. Hösten samma år var han åter missnöjd, förnämligast öfver grefve Magnus och dess stora inflytande. Tvisten bilades också denna gången och det var nu, som Skytte fick förläningen af Munsögodsen. Men när grefve Magnus vid midsommarstiden 1650 återvände från Liffland och uppträdde som allrådande gunstling, utbröt den gamla oviljan ånyo och med än mera häftighet, så att Skytte drog sig undan och snart gaf hofvet anledning till hvarjehanda misstankar. Det blef bekant, att han plägat mycket umgänge med Arnold Messenius, fadren, hvars oroliga och missnöjda tänkesätt voro allmänt kända; och för hvars sällskap Kristina sjelf varnat Skytten. Tillika fortfor denne sednare att söka förbindelse med pfaltsiska huset, hvilket dock å sin sida sorgfälligt undvek hvarje närmare

förtrolighet. Kristina ville af sådana orsaker sätta Bengt Skytte på en plats, som lemnade mindre utrymme för politiska stämplingar, och föreslog i sådan afsigt presidentsysslan i Göta hofrätt; samma befattning, hvartill fadern, måhända af samma skäl, varit använd. Bengt Skytte vägrade; men begärde deremot flere gånger, att drottningen måtte skicka honom som sändebud till Persien [1]). När detta afslogs, erhöll han tillstånd att, för vårdandet af sin sundhet, söka någon Tysklands hälsobrunn, hvilken resa han sommaren 1651 anträdde och sedan, utan drottningens tillstånd, fortsatte ända till Konstantinopel, hvarifrån han icke återkom förr än frampå året 1652.

Under denna tid hade rättegången med Messenierna förefallit; och den äldste bland dem vid ransakningen uppgifvit flere för Bengt Skytte ganska menliga omständigheter; t. ex. *att Messenius af Bengt Skytte inhämtat mycket af det, som han sedan omtalat för sonen och denne i nidskriften intagit. Bengt Skytte vore mot närvarande regering ganska fiendtlig, och hade med sin illskfulla tunga utfarit i bittra ord om drottningen och grefve Magnus, i synnerhet sedan denne sednare utträngt honom ur den förras ynnest. Bengt Skytte hade af sådant skäl önskat regementsförändring, äfven om man för dess genomdrifvande skulle nödgas anställa uppror. »Det behöfs», hade han sagt, «endast mod att «begynna leken.« Skytte hade satt hela sitt hopp på prins Karl Gustaf, och derföre sökt blåsa denne i harnesk; men när prinsen icke lyssnade till lockelsen, blef Bengt Skytte missnöjd och sade: »att Karl Gu«staf icke vore riket värd, emedan han ej ville taga «sig detsamma an.» Före utresan hade Skytten sagt, det drottningen ämnade nedlägga styrelsen, och att vid då blifvande regementsförändring torde förefalla mycket buller och uppror, hvadan Bengt Skytte ville*

---

[1]) *De la Gard.* Ekebl. Br. T. I. d 10 Dec. 1650, d. 8 Jan. 1651.

resa bort för att icke blifva i detsamma inblandad o. s. v.

Flere omständigheter gåfvo åt dessa bekännelser mycken vigt. Messenius hade frivilligt och för att lätta samvetet angifvit Skytten; det skedde ej för att minska eget brott, hvilket redan förut var till fullo bekändt; och hela Messenii uppförande ända från andra rättegångsdagen vittnade om sanningskärlek och uppriktig ånger. Till och med på afrättsplatsen hade han för presten yttrat, *det hvarje angifvelse så väl om Skytten som om de öfriga, vore en sanning, som han nu ville med sin död bekräfta* [1]. Mycket, som Messenius anförde, öfverensstämde ock, med hvad man från andra håll hade sig tämligen noga bekant. Uppmärksamheten fästades slutligen äfven deraf, att i nidskriften var utom gamla Gyllenhjelm, Bengt Skytte den ende bland herrarna, hvilken framställdes såsom en verklig fosterlandsvän.

Alla dessa och ännu flere omständigheter framdrogos flitigt af Bengt Skyttes ovänner; och sådana funnos många inom så väl hofvet som i synnerhet rådet. Högadelns gamla fiendskap mot fadren, för dennes beredvillighet att tjena konungens och störta adelns välde, hade af samma och ökade anledningar blifvit öfverflyttadt på sonen.

Detta allt oaktadt blef Bengt Skytte vid hemkomsten väl mottagen och erhöll löfte att icke på grund af Messenii uppgifter blifva anklagad. Men innan kort ändrade Kristina tänkesätt och beslöt upptaga och lagföra målet. *Orsaken dertill var,* som hon sade, *rådsherrarnas missnöje med Skytten; de ville ej sitta tillsammans med en man, på hvilken så svåra beskyllningar ovederlaggda hvilade.* Andra säga att det var Axel Oxenstjerna, som pådref saken; hvilket

---

[1]) Detta är Kristinas egen uppgift, se C. Adlersparres hist. saml. 2 p. 268. En annan källa berättar motsatsen, se Chanuts Memoirer 3 p. 79.

ej heller synes otroligt; ty under rättegången yttrade han mycken bitterhet. *Jag vill,* sade han, *för min del lemna derhän allt, hvad jag fått af herr Bengt Skytte fördraga. Men han är en uppenbart gudlös man och har nu dessutom blifvit af en döende beskylld för nedriga brott mot fäderneslånd och pligt. Häldre vill jag önska mig sjuk, än sitta som ämbetsbroder tillsammans med en sådan menniska.* Utom dessa yttre driffjedrar måtte Kristina äfven genom några för henne enskilda skäl varit mot Skytten uppretad; ty hon visade, serdeles i rättegångens början, en mot honom ganska förbittrad sinnesstämning.

Den 4 October 1652 i sittande råd och i Bengt Skyttes egen närvaro, började drottningen sjelf tala om målet, *och undrade, att nämnde herre visade sig vid rådsbordet, innan han vederlaggt de mot honom gjorda angifvelserna.* Skytten förklarade, *att hela anklagelsen vore blott uppdiktadt sqvaller. Om för dess vederläggande rättegång behöfdes, skulle han gå dertill med så lätt sinne som till en dans;* efter hvilka ord han lemnade rådskammaren. Knappt var han utgången, förrän Kristina föreslog *att i rådet intaga rikskanslerens andra son, grefve Erik Oxenstjerna, och använda honom till president i handelskollegium.* Fadren tackade; men anmärkte, *att det vore ett farligt exempel, om uti rådet skulle sitta tillsammans en far och två hans söner.* Kristina svarade, *att sådant vore för fäderneslandet mindre vådligt, än om man försummade att begagna så väl rikskanslerens egna, som hans söners stora egenskaper.* Så blef Erik Oxenstjerna riksråd. Kristina ville dermed kanske godtgöra fordna orättvisor mot Oxenstjernorna; kanske ock ytterligare förtreta deras motståndare, den nu i onåd fallne Skytten.

Den 11 October hade drottningen sammankallat fjorton riksråd, i hvilkas närvaro rättegången mot Bengt Skytte öppnades. Kristina sjelf anställde med honom för-

sta förhöret, hvilket fördes med stränghet och aflopp för Skytten tämligen ofördelaktigt.

Sedan fortsattes rättegången i vanlig ordning. Domstolen utgjordes af några bland rådets och hofrätternas ledamöter; åklagare var den bekanta Stjernhöök. Skriftvexlingen fördes med mycken fintlighet å ömse sidor. Skyttes försvar var vidlyftigt och slingrande, samt inblandade en mängd saker, hvilka ej hörde till ämnet; i synnerhet mycket smicker för Kristina; t. ex. *att han ansåge, som sin högsta verldsliga lycka, om drottningen förblefve vid styrelsen; han skulle henne till sin dödsstund ära och berömma* o. s. v. Stjernhöök skref kortare, men ärligare. Slutet blef att Skytten visserligen öfverbevisades om åtskilliga osanningar och förvrängningar; men som han ihärdigt nekade till alla Messenii angifvelser, och man icke hade andra bevis än orden af detta enda vittne, kunde man ej komma längre. Stjernhöök sjelf vågade icke ens påstå, att Skytten verkeligen deltagit i förräderiet, utan endast att många och starka anledningar till en sådan misstanke vore för handen. Några domstolens ledamöter föreslogo, att Skytte skulle värja sig med tolfmannaed; men det afböjdes. Han blef slutligen frikänd, och i rådet ånyo upptagen.

Mot slutet af Kristinas regering återvann Bengt Skytte till någon del hennes förtroende och lät derunder bruka sig som spejare på ämbetsbröderna i rådet o. s. v. Den återvändande nåden var till och med så stor, att Skytten i förlitande derpå sökte blifva upphöjd till grefvevärdighet; ett försök, som dock misslyckades. Deremot lät Kristina på hans begäran till hofrätten utfärda befallning, *att alla handlingar rörande hans rättegång så för som mot skulle tillintetgöras, utan att någon afskrift finge deraf tagas.* Befallningen efterkoms på sådant sätt, att de flesta dithörande papper nu mera finnas tryckta.

För öfrigt hvilade på Bengt Skytte också en annan misstanke. Några påstodo nemligen, att han, lika-

som vännen Nils Tungel, hade för danska hofvet förrådt svenska regeringens åtgerder och beslut, och att Ulfeld för att vinna Kristina och rikskansleren hade vid sin ankomst till Stockholm röjt förhållandet. Äfven uppgifter från andra håll syfta på någonting sådant; likväl sväfvar ännu alltsammans i ett outredt mörker, och är måhända mer gissning än verklighet.

Vid slutet af Kristinas regering fälldes om Bengt Skytte följande omdömen och vittnesbörd. Engelsmannen Whitelocke berättar, det han sjelf ansåg och hörde Skytten af andra anses som en opålitlig och falsk man. Stjernhjelm yttrade, att Skytten *vore en narr;* och Axel Oxenstjerna förklarade i sittande råd, *att Bengt Skytte vore en elak menniska, af hvilken föga godt, men mycket ondt skulle inom fäderneslandet åstadkommas.*

KLAS TOTT,

son af Åke Tott och sålunda dottersonson af Erik den fjortonde, blef under sista åren af Kristinas regering ganska ryktbar. Han var en ung [1]) man med skönt och lifligt utseende samt mycken qvickhet och fransysk belefvenhet; ty han hade erhållit en del af sin uppfostran i detta land. Derjemnte ägde han ovanlig färdighet i adeliga idrotter, så att han vid nästan hvarenda ringränning vann något bland prisen. Dessa egenskaper, jemnte en viss ridderlighet ehuru ofta drifven till öfvermod, förvärfvade honom snart drottning Kristinas utmärkta ynnest; hvarefter det för honom likasom för de andra hennes gunstlingar gick med ilande

[1]) Klas Tott uppgifves vanligen vara född 1616. Detta måste vara misstag; ty alla samtida handlingar framställa honom som en vid Kristinas tronafsägelse ganska ung man, och en källa uppgifver honom vara vid den tiden fyra och tjugu år gammal.

fart uppföre lyckans trappa. Omkring 1651 började han först visa sig på hofvet. Redan 1652 blef den då 22-åriga ynglingen upphöjd från adeligt på en gång till grefligt stånd, som det hette för fadrens förtjenster. Till grefskap erhöll han Ny Karleby socken, utgörande 89 hemman och dessutom några kronogårdar i Österbotten; och i grefvevapnets ena fält tilläts honom insätta vasen till minne af sin kungliga härkomst. Året derpå eller 1653 blef han först öfverste kammarherre, sedan riksråd, och några dagar derefter grand capitain öfver gardet. År 1654 blef han kansliråd och några dagar före drottningens afsägelse riksstallmästare.

Klas Tott hade ärft en god del af faderns öfvermod och våldsamma lynne. Man känner under den korta tiden af Kristinas tre sista regeringsår ganska många af honom förda envigen En gång växlade han kulor med Gustaf Adolf Lewenhaupt, hvilken dervid blef krutsprängd öfver hela ansigtet [1]). År 1652 stridde han mot en fransman, hvilken gaf honom några dugtiga skråmor [2]). Kort derefter var det, som han åt den allsmägtige gunstlingen Bourdelot tilldelade en örfil. Samma år kom han i ny träta med Gustaf Adolf Lewenhaupt. Denne hade om Totts brådväxande lycka fällt några speord, hvilka blefvo framburna och tände eld. Tott skickade genast sin uppmaning till Lewenhaupt. Denne, då redan riksråd, gick till drottningen och begärde att få nedlägga nämnde sin befattning för att sedan, af densamma oförhindrad, kunna med värja i hand möta Totten. Drottningen förböd enviget, och förlikte de tvistande [3]). Några månader derefter stod Tott återigen med svärd i hand, den gången mot medtäflaren Steinberg. De voro alldeles ensamma och utan vittnen. Efter något fäktande sprang Totts värja itu. Steinberg frågade, *om han ville erkänna sig öfvervunnen?* Tott, i stället för svar,

---

1) *De la Gard.* Ekebl. 1. d. 23 Apr. 1651.
2) S. st. d. 12 Febr, 1652.
3) S. st. Ekebl. br. till brodern d. 15 Dec. 1652.

sprang honom under klingan rakt på lifvet. De började brottas, föllo omkull, fortsatte likväl kampen, tumlande af och an, tills de af trötthet nödgades släppa hvarandra: hvilket dock skedde först efter öfverenskommelse att mötas, sedan Tott skaffat sig ny värja. Kristina blef dock underrättad om striden och förlikte dem. Samma år om hösten, och när Tott utnämndes till grand capitain öfver gardet, blef Dohnas afundsjuka så uppretad, att en utmaning följde. De möttes ensamma och till häst. Striden fördes med värja och kämparna tilldelade hvarandra åtskilliga skråmor. Slutligen kastades Dohna ur sadeln och Klas Tott red som segervinnare hem igen. Några månader derefter och i anledning af grefve Magnus och hans iråkade onåd, uppkom mellan Tott och hertig Adolf Johan en ordvexling, som föranledde utmaning från den förres sida. De voro redan bortgångna till mötesplatsen, när Kristina, som blifvit underrättad om den tillämnade striden, genom ilbud befallte dem återvända och infinna sig hos henne. De lydde. Drottningen förklarade då sin önskan, *att tvisten måtte biläggas, och hertigen för sådant ändamål omfamna grefven.* Adolf Johan svarade, *att emedan drottningen det befallde, ville hertigen det också göra;* hvarpå han med synbar köld räckte handen åt Klas Tott och aflägsnade sig derpå genast; men yttrade vid bortgåendet missnöje öfver denna försoning och tillade, *att Tott skulle en annan gång och på annat sätt stå honom till svars.* Hotelsen gick likväl icke i verkställighet, ty kort derefter blefvo de genom Karl Gustaf på ett bättre sätt förlikta.

Jemnte denna stridslystnad hade Klas Tott det felet att älska höga spel, och den olyckan att dervid ofta förlora. På en enda afton tappade han tvåtusen fyrahundrade dukater [1]).

---

[1]) *De la Gard.* Ekebl. bref till brodern d. 23 Apr. 1651 och d. 21 Sept. 1653.

Oaktadt detta lefnadssätt steg Klas Tott mer och mer i ynnest. Under vistandet på Jakobsdal året 1653 var han den enda svensken, som ägde tillträde till drottningens förtroligare sällskapskrets. Hans inflytande var till och med så stort, att äfven gunstlingen Pimentelli trodde försigtigheten fordra, att en så farlig medtäflare aflägsnades; hvarföre han också intalade Kristina att Tott borde resa till Nederländerna för att der fullkomna sig i krigsvettenskapen. Det var endast med möda, som denne sednare kunde svänga sig derifrån.

När Kristinas afsägelse nalkades, fick hon det infallet, att Klas Tott borde af henne och i förväg utnämnas till tronföljare för den händelse, att prins Karl Gustaf doge utan arfvingar. Som skäl för åtgerden uppgafs rikets behof af stadgad tronföljd; som skäl för valet af person anfördes grefve Totts slägtskap med konungahuset. Af denna sistnämnde orsak, mente hon, borde han också under tiden föra konungahusets sköldemärke samt titteln prins af Wasa. Inre orsaken till detta Kristinas förslag var en långt drifven välvilja för Klas Tott, och ovilja mot hertig Adolf Johan. hvilken hon sökte på detta sätt stänga från alla möjliga utsigter till tronen. Möjligtvis var det också hennes afsigt att härigenom bereda sig tacksamhet af Sverges blifvande konung äfven i den händelse, att Karl Gustaf skulle barnlös falla ifrån. Hon föredrog verkeligen saken vid rådsbordet, dock blott i allmänhet och utan att nämna någon viss person. *Om*, sade hon, *prins Karl Gustaf skulle aflida utan arftagare, så är det fara värdt, att riket oaktadt vår försigtighet kan råka i samma villervalla, som vi genom hans utväljande velat förekomma. Man bör alltså i förväg bestämma hans blifvande efterträdare.* Rådet tackade *för hennes omtanka; men ville ej antaga förslaget. De vore fullkomligt nöjda med den redan bestämda tronföljaren och hoppades, att Gud skulle välsigna hans blifvande äktenskap med lifsfrukt. Man borde ej heller sträcka sin omsorg för morgondagen allt för långt; och om*

för öfrigt den nämnde åtgerden funnes i framtiden behöflig, så borde den öfverlemnas åt prinsens då blifvande behandling. Att nu påtruga honom en i förväg bestämd efterträdare, en slags medregent, vore för prinsen obehagligt och kunde lätteligen störta riket i vådor och olyckor, vida större än dem, man ville förekomma. Enskildt vände sig flere bland herrarna rakt till Totten sjelf och förebrådde honom hans ärelystnad och hans förmätenhet att låna sig till ett så orimligt och skadligt förslag. Saken kom ej vidare i fråga.

När Kristina icke förmådde genomdrifva ofvannämnde sin plan, ville hon som skadeersättning åt gunstlingen upphöja honom till hertiglig värdighet och således högt öfver de andra undersåtarna. Dock äfven härvid fruktade hon samma motstånd. För att derföre vinna på sin sida de mägtigaste herrarna och sedan kunna med deras tillhjelp genomdrifva saken, beslöt hon att erbjuda samma hertigliga värdighet äfven åt Axel Oxenstjerna och Per Brahe samt deras efterkommande. Hon tillkallade derföre nämnde herrar, begynte omtala deras *stora förtjenster om fäderneslandet och yttrade, att hon till belöning ämnade upphöja dem i hertigligt stånd.* Axel Oxenstjerna tog ordet och tackade *för den utmärkta heder, hon ville visa honom och hans hus genom tilldelandet af ett så högt och lysande stånd. Han måste dock detsamma sig undanbedja, emedan dylika upphöjelser vore staten till allt för stor tunga. Han ansåge sig till och med icke kunna gifva bättre råd än att alldeles afskaffa de redan införda och alltför kostsamma grefve- och friherre-värdigheterna samt återföra adeln till dess förra likhet, då enhvar fick sin utmärkelse icke genom titlar utan genom egen dygd och egen förtjenst. Han för sin del vore färdig att nedlägga både grefve- och friherrekronan; hoppades ock, att hans barn skulle villigt och efter bästa förmåga tjena det allmänna utan andra belöningar än äran att hafva gagnat sitt fädernesland.* Uti detta yttrande instämde äfven Per Brahe:

Mot sådana svar kunde Kristina ingenting vidare anföra. Likväl och nästan som på trots beslöt hon att för gunstlingen göra allt, hvad i hennes förmåga stod. I slutet af April utnämndes han till riksstallmästare. Fadren, Åke Tott, hade en gammal kronofordran på 200,000 riksdaler; denna framletades, erkändes och anbefalldes kammaren till betalning. Kristina kom äfven fram med ett tredje påfund, hvilket förorsakade många invecklingar.

År 1652 hade hon nemligen beslutat skaffa Ekolsunds egendom åt den då ännu i tämlig gunst varande grefve Magnus. Ägaren, sedermera blifvande gunstlingen, Klas Tott, anmodades derföre bortbyta den mot andra gårdar, och han gjorde det i ungdomlig lättsinnighet gerna. Någon beklagade hans förlust af det väl ordnade godset; men Klas Tott *brydde sig föga om landtegendomarna, endast han af dem finge goda räntor att i Stockholm förtära* [1]. Ett och ett halft år derefter hade grefve Magnus fallit i djupaste onåd, och grefve Klas stigit till högsta nåd. Nu, några dagar före tronafsägelsen, beslöt Kristina att skaffa åt Klas Tott hans fädernegods tillbaka; detta kanske både för att reta grefve Magnus och smickra grefve Klas. Som emellertid den förre hade på lagligt sätt bekommit egendomen, kunde den blott genom bördning eller köp från honom återtagas. Men till båda saknade Kristina penningar. Hon begärde derföre, att Karl Gustaf skulle från grefve Magnus köpa Ekolsund och sedan låta henne skänka det åt Klas Tott. Karl Gustaf prutade emot, ty det gällde en summa af trettiotusen, eller enligt andra uppgifter, sjuttiotusen riksdaler; men Kristina sade, *att prinsen, för att göra henne till viljes, kunde väl skänka grefve Tott en så vacker landtegendom, sedan hon skänkt prinsen en så vacker krona.* Prinsen måste lyda och bytet skedde.

Efter vanligheten gingo om den högt uppsatta

---

[1]) *De la Gard.* Ekebl. br. d. 6 Oct. 1652.

gunstlingen många orimliga rykten, hvaraf några äfven blefvo i tryck upprepade. Ett sådant var, att Axel Oxenstjerna och Jakob De la Gardie, afundsjuka öfver Klas Totts inflytande, sökt genom förgift röja honom ur vägen. Saken strider helt och hållet mot all sannolikhet, i anseende till de båda herrarnas ädla tänkesätt och höga ålder; de voro båda omkring 70 år. Dessutom var De la Gardie redan död, innan Klas Tott hunnit stiga till något afundsvärdt inflytande.

Ett annat rykte berättade, att Kristina ämnade genom lönnmord taga Karl Gustaf af daga, för att sålunda åt Klas Tott rödja väg till tronen; prinsen skulle bjudas till mönstring och der af lejda karlar skjutas; Gabriel Bengtsson Oxenstiernas fru, en grefvinna Löwenstein, skulle hafva upptäckt förslaget för Wittenberg, och denne för prinsen, hvilken sålunda undvikit snaran. Berättelsen, ehuru åberopad uti en ganska ryktbar partiskrift, är dock påtagligen ogrundad. Oxenstjerna var aldrig förmäld med någon grefvinna Löwenstein, utan med Anna Banér. Ett lönnmord stämmer ej heller öfverens hvarken med Kristinas, än mindre med Klas Totts tänkesätt. Dessutom voro de begge två just under ifrågavarande tid uti ett ganska vänskapligt förhållande till prinsen. Det finnes till och med sannolika anledningar för den gissningen, att Klas Tott, inseende sin framtida fördel, varit prinsen i hemlighet tillgifven och främjat hans afsigter.

ANTON STEINBERG

var också en bland de gunstlinger, hvilka under hösten af drottning Kristinas regering sköto likasom svällande svampar hastigt upp, sögo landets must och ådrogo sig sjelfva dess uppmärksamhet, afund och hat. Fadern, Jakob Steinberg, hade som general tjenat i trettioåriga kriget och, ehuru tysk till börden, blifvit på svenska riddarhuset intagen. Han var en duglig krigare, men också med stora anspråk på belöningar, för

hvilken orsak han råkade i häftiga tvister med Axel Oxenstjerna [1]). Sonen nämnes ej förr än 1650, då Kristina höll bröllopp åt honom och Karin Ribbing [2]). Äfven sedermera förekommer han ej förr än 1652, då han, som förbemäldt är, räddade Kristina ur sjönöden i Stockholms hamn [3]). Han var då blott stallmästare; men steg från denna dag med förvånande, ehuru då för tiden icke sällsynt hastighet. Snart blef han förste stallmästare; året derpå eller 1653 friherre och dessutom öfverste vid adelsfanan samt riddare af amarantorden; år 1654 och några veckor före Kristinas utresa fick han på en gång 22,000 riksdaler i handom; och blef fyra dagar före tronafsägelsen upphöjd i grefligt stånd. Grefskapet blef Enköpings stad, och uti vapenskölden sattes ett lejon, uppstigande ur böljorna, och på hjelmen amarant-ordens tecken; allt minnen af Kristinas räddning och af hennes tacksamhet.

Bredvid dessa stora belöningar söker häfdaforskaren motsvarande förtjenster; men finner inga; undantagande oftanämnde räddning. Anton Steinberg tyckes hafva varit en ung man af ungefär samma lynne som Klas Tott, samma påflugenhet, samma öfvermod; men mindre ridderlighet och mindre snille. Äfven Steinberg var en kitslig envigskämpe [4]), hvarpå vi redan framställt talande exempel.

Anton Steinbergs grefvevärdighet gaf anledning till ett ganska eget uppträde. Dagen förut eller den 1 Juni 1654 hade drottningen till grefve upphöjt Schlippenbach, hvilken då var öfverste för gardet. Många, ja alltförmånga grefvar hade redan förut blifvit tillskapade; men alla dessa voro dock vid utnämningen riksråder, eller åtminstone generaler med mer eller mindre krigsära; eller ock hade deras fäder inlaggt stora förtjen-

---

[1]) *Riksark.* Acta Salviana. T. IV. A. Gyllenklo till Salvius d. 28 Apr. 1638.

[2]) *D'Albed.* Oxenstjernska slägtboken.

[3]) Se pag.

[4]) *De la Gard.* Ekebl. br. d. 3 Apr. 1652.

ster. Man såg derföre med både förvåning och ovilja en vanlig öfverste upphöjas till rikets utmärktaste värdighet. Denne öfverste var dock allmänt känd som en duglig man, och dertill förtrogen vän med prins Karl Gustaf. Ståndet beslöt derföre att tiga och taga emot; detta dock af undseende för båda regenterna, så väl den af- som tillträdande. Men dagen efteråt kom Steinberg till riddarhuset och uppvisade äfven sin grefveutnämning. Personens egenskaper och ringa förtjenster voro allmänt kända. Man visste dessutom, att han var af Karl Gustaf illa ansedd. Ståndet hoppades derföre att i anseende till drottningens snara afsägelse och med stöd af prinsen kunna afvisa den inträngande kamraten. Man har många rykten om då förefallna tvister; t. ex. *hur adeln förklarat, att, om drottningen gjort Steinberg till grefve, skulle ridderskapet göra honom till friherre igen*; att Kristina befallt dem göra afbön, men att de vägrat, o. s. v. Det säkra är, att Steinbergs mottagande bland grefvarna uppsköts dag efter dag. Redan hade Kristina nedlaggt regeringen, och Karl Gustaf jemnte stånden sammanträdt för att aflägga trohetsed. Steinberg infann sig vid detta tillfälle och ville taga plats bland grefvarna; men hela ståndet vägrade. Efter en häftig ordvexling sprang Steinberg bort och sade i vredesmod, *att grefvarna ändå och mot deras vilja skulle nödgas taga honom an.* Han skyndade med sina klagomål till drottningen; hon sände honom genast till konungen med enträgen begäran, att denne måtte drifva saken igenom. Efter något underhandlande biföll Karl Gustaf och förkunnade riddarhuset denna sin önskan; men adeln fortfor att vägra, likasom drottningen att ytterligare bedja om detta sista tacksamhetsbevis. Förhållandet var kinkigt. Allt stod i ordning för den utsatta hyllningen; soldaterna uppställda, och stånden samlade; adeln hade till och med stigit till häst, för att i nämnde afsigt begifva sig till slottet. Hastigt tog Karl Gustaf sitt beslut och sände till ridderskapet den hälsning: *att han för-*

undrade sig högeligen öfver deras otacksamhet mot en drottning, af hvilken de likväl åtnjutit så stora välgerningar; han befallde dem, att nu genast som grefve upptaga och erkänna Anton Steinberg. Om de nekade, så ämnade han ej heller mottaga trohetsed af dem, utan blott af de andra tre stånden. Denna beslutsamhet gjorde åsyftad verkan, och adeln gaf vika. På detta sätt var det, som Anton Steinberg erhöll grefvenamnet.

Ifrågavarande herre åtnjöt den utmärkelsen att, så vida han kunde räknas som svensk, vara bland Kristinas landsmän, betjeningen oräknad, den ende, som upptogs i sällskapet på utresan. Egentliga orsakerna till detta förtroende äro icke närmare kända; men voro troligtvis en för tillfället högt drifven ynnest. Den blef, som vanligt, icke långvarig; och redan efter några månader kom Steinberg tillbaka. Han medförde till Karl Gustaf ett af Kristina utfärdadt bref, hvars innehåll var för Steinberg ganska fördelaktigt. Kort förut hade likväl konungen erhållit ett annat bref, hvari drottningen med bitterhet omtalade; *huru Steinberg under resan visat henne missaktning och begått en hop lättsinniga och obetänksamma streck. För att,* skref hon vidare, *på ett hederligt sätt blifva af med en så obehaglig reskamrat, ämnade hon sända honom till Stockholm med ett berömmande bref; ville dock nu i förväg bedja Karl Gustaf icke fästa något afseende vid detta loford, utan tvärtom visa sitt misshag öfver Steinbergs uppförande mot drottningen.* Konungen hade af sig sjelf ofördelaktiga tankar om Steinberg. När derför denne person, i förlitande på det medförda betyget, glad infann sig i Stockholm, blef han i följe af så väl Kristinas förut afskickade Urie-bref, som af Karl Gustafs egna tänkesätt, ganska kallt emottagen. Vi veta ej, huruvida Steinberg någonsin blet underrättad om drottningens ofvannämnde dubbelhet. Men hans tankar om henne hafva sedermera icke varit serdeles gynnande. Någon frågade: *hvad tycker grefven om lärda*

och vittra fruntimmer? — De likna, svarade Steinberg, *barn, som fått rakknifvar i händerna.*

KRISTOFER DELPHICUS DOHNA,

son af en bland de Bömiska flyktingar, som nedsatte sig i Sverge, var blott en yngling, när han under sista åren af Kristinas regering uppträdde vid hofvet. Han visade i allmänhet samma egenskaper som en Klas Tott, Steinberg m. fl. Öfvermod, obetänksamhet och sqvaller ådrogo honom flere envigen och de förståndigares ogillande. Af Kristina blef han gynnad och upphöjd till öfverste vid gardet samt erhöll förläningar och gåfvor, bland annat 4500 riksdaler, hvilka åt honom skänktes två dagar före tronafsägelsen.

NILS NILSSON TUNGEL,

den af danska hofvet mutade spejaren [1]), fortfor ännu att tjenstgöra som skrifvare vid rådets sammanträden. Det finnes anledningar, att han äfven under denna regering fortsatt ofvannämnde sin förrädiska förbindelse. Derjemnte, sedan gammalt mindre väl med Oxenstjernorna, sökte han så mycket ifrigare ställa sig in hos hofpartiet. Man finner efter honom en mängd smickrande bref till de mägtigare herrarna på denna sida t. ex. Per Brahe, Salvius, grefve Magnus m. fl. Till främjandet af Kristinas afsigter lånade han sin person som ett lydigt redskap. Det var med hans tillhjelp, som den hemliga brefvexlingen emellan Kristina, Wasaborg och Salvius [2]), blef under westfaliska fredsverket underhållen. Äfven när ständerna skulle öfvertalas att erkänna Karl Gustaf som efterträdare, blef

1) Se 8:de delen pag. 177.
2) *Riksark.* Acta Salviana T. IV.

Tungel mycket använd. Till belöning för sin beredvillighet erhöll han åtskilliga gods och upphöjdes 1651 till hofkansler; det lärer till och med hafva varit fråga om riksrådsplatsen. Vid tronafsägelsen gaf Kristina honom ett till Karl Gustaf ställdt bref, hvari hon vidt och bredt ordade om *Tungels stora tillgifvenhet för konungahuset i allmänhet och serdeles för prins Karl Gustaf, till hvars fördel han inför drottningen vid hvarje tillfälle talat, och för hvars antagande till tronföljare han nitiskt arbetat. Hon anbefallte derföre Tungel till det bästa, försäkrande, att prinsen skulle i honom finna en ganska trogen och oförtruten tjenare.*

NILS PERSSON SKUNK,

Stockholms stadsskrifvare och författare af den ansökan, genom hvilken ofrälseständen vid 1650 års riksdag begärde kronogodsens indragning, blef i och för denna sin åtgerd hos högadeln ganska förhatlig. Man önskade gerna att, så vidt möjligt var, aflägsna en så farlig man. Sex veckor efter Messeniska rättegångens slut blef han derföre af Kristina skild från stadsskrifvaresysslan och i dess ställe utnämnd till assessor i Åbo hofrätt. Skunk undanbad sig flyttningen, men Kristina tycktes obeveklig. Inemot tiden för tronafsägelsen tog hon likväl Skunk omigen till nåder och utnämnde honom till assessor i kammarkollegium, på det han enligt önskan måtte få stanna i Stockholm; men Axel Oxenstjerna lagade så, att fullmagten aldrig blef utfärdad. År 1654 uppdrogs åt Skunk någon slags inseende öfver hofhållningen; men äfven denna syssla kom han aldrig att tillträda; ehuru Kristina nu mera var honom ganska gynnsam, bar hans dotter till dopet och anbefallde honom sjelf hos Karl Gustaf till det bästa. Sedan denne tillträdt regeringen, utnämndes Skunk till assessor i svea hofrätt, till revisionssekreterare, till häradshöfding i Uppland, och till adelig värdighet med en gård i förlä-

ning. Den efter Karl Gustaf kommande förmyndarestyrelsen flyttade honom som landtdomare till Blekingen. Man spårar deri oviljan från 1650 års riksdag.

NILS NILSSON SILENIUS,

Skunks medbroder i sysslan, medarbetare vid riksdagen och med medanklagad i Messeniska rättegången, blef genast efter sistnämnde uppträde af Kristina afsatt från borgmästaresysslan. Stockholms borgerskap ingick med en böneskrift om hans återställande, hvilken likväl afslogs. Men sedermera blef äfven Silenius af Karl Gustaf utnämnd till assessor i svea hofrätt, hvarefter han ej vidare finnes omtalad.

JOHAN HOLM, adlad LEJONCRONA,

son af en ryttare från Uppland, blef först en bland Kristinas hofskräddare och sedan hennes kammartjenare. I dessa egenskaper vann han mycket förtroende, så att man slutligen uppdrog honom att resa till Paris och der inköpa en hop till kröningen nödiga drägter. På denna färd lärer Johan Holm hafva grundlaggt sin stora förmögenhet, hvilken genom hans egen omtanka och Kristinas gåfvor och öfverseende växte till betydlig höjd. Han köpte och bebyggde en vacker landtegendom utanför Stockholm; och kunde ändå mången gång lemna drottningen betydliga summor till låns. Detta sednare jemnte ett försigtigt och klokt uppförande gjorde honom oumbärlig. Han upphöjdes till förste kammartjenare och klädmästare; ytterligare 1652 till drottningens enskilde kammarräntmästare; 1653 till hofintendent och adligt stånd. Före detta skräddaren antog som riddersman namnet Lejoncrona. Skölden svarade deremot och prålade med lejon och kronor,

likasom till trots och spe tagna ur Sveas och Götas förenade vapensköld.

Utom ofvannämnde egennyttiga, men tyvärr ganska vanliga begagnande af Kristinas slösande frikostighet och misshushållning, hade man i sjelfva verket ingenting ondt att förebrå Lejoncrona. Likväl blef han ett mål för allmän och häftig ovilja hos både fordna och nya jemnlikar. Adeln i synnerhet såg högst ogerna i sina leder och sällskap den förre skräddaren; och utlänningarna gjorde hela förhållandet till ämne för gäckeri. Man gissar, att det var just för att trotsa dessa tänkesätt, som Kristina gaf Lejoncrona de lysande sinnebilderna i både vapen och namn.

Med anledning af dessa omständigheter föreföll ett uppträde, som visar tidens och personernas tänkesätt. Som hofintendent skulle Lejoncrona tjenstgöra tillsammans med de högättade ynglingar, hvilka vanligtvis som hofjunkare och kammarherrar uppvaktade drottningen. Dessa ädlingars stolthet kunde ej fördraga ett sådant kamratskap. Dåvarande kammarherren, sedan blifvande riksjägmästaren, friherre Klas Banér, son af den bekanta Per Banér, vände sig rakt till drottningen samt *begärde i underdånighet, att Lejoncrona måtte blifva skild från hofvet; emedan många funne sig af hans kamratskap mycket besvärade.* Kristina blef uppbragt och befallte Banér *hålla inne med sådant tal. Lejoncrona vore en lika braf man, som någon annan.* Banér invände: *hans bravur och adelsmannamod får man snart tillfälle att mäta, derest han icke lemnar hoftjensten. Men jag beder i djupaste underdånighet eders majestät betänka högstsalig konungens efterdömen, under hvilken en sådan karl som Lejoncrona aldrig fått svänga sig upp till så höga äreställen. Det vore också honom sjelf fördelaktigare att stanna qvar i sin verkstad, än att i slottets salar sprätta som en misslyckad hofman. I allmänhetens ögon blifver också eders majestäts hof nedsatt genom intagandet af en sådan menniska.* Kristina frågade: *men ni har ju in-*

genting ondt att förebrå honom? Banér svarade: *nådigaste drottning! eders majestät vill hafva oss belästa och belefvade; och våra föräldrar hafva i följe deraf, hvar efter sin lägenhet, påkostat oss uppfostran och resor till främmande hof. Vi bedje derföre att få behålla ofläckad den heder, som är oss medfödd. Denna heder förringas ej af att sitta till bords med en ärlig bonde eller simpel soldat. Men enhvar pekar finger åt mig, om jag går kamrat med en fodraliserad skräddaresax; den karlen må vara påklädd huru som häldst. Sådana äro min tids seder, och jag skämmes ej för dem.* Efter mot och med beslöt drottningen gifva Lejoncrona tjenstledighet; hvilken också allt framgent fortfor, äfven under hela Karl Gustafs regering.

Om Lejoncrona genom Kristinas frikostighet samlade mycket penningar, så visste hon dock att på annat sätt taga en del deraf igen. Det var med honom, som med Salvius; han fick tämligen dyrt betala sin nåd. Ofta måste han i drottningens penningenöd lemna förskotter. Då hon två dagar före afsägelsen begåfvade unga Dohna, var det Lejoncrona, som dertill måste ur sin pung låna medlen. Att återfå dessa var och blef vanskligt. Omkring år 1662 hade Lejoncrona ännu en tioårig obetald fordran, belöpande sig till 67,103 daler silfvermynt, och dessutom en annan på 45,656 riksdaler; allt förskotter till drottningens kläder, nöjen och andra utgifter. Man finner, att han haft en del af hennes juveler i pant. Om och hur betalningen skedde, är okändt.

ANDRA KAPITLET.

KRISTINAS SAMTIDA VETTENSKAPSMÄN.

Vid sitt uppstigande på tronen fann Kristina en större mängd lärda eller åtminstone kunniga svenskar än någonsin förut kunnat uppräknas; bland de äldre statsmännerna, en Axel Oxenstjerna, Per Brahe, Gyllenhjelm, Salvius; och bland de yngre Erik och Johan Oxenstjerna, Magnus Gabriel De la Gardie, Skyttarna, Shering Rosenhane, Björnklo, Ehrensten m. fl.; bland presterna, då varande eller sedermera blifvande biskoparna Rudbeck, Johannes Matthiæ, Paulinus, Lenæus, Terserus, Baazius, Emporagrius, Gezelius; dessutom de egentliga vettenskapsmännen Messenius, Bureus och Wexionius Gyllenstolpe m. fl. Under Kristinas tid uppträdde också de begge ryktbara dalkarlarna, Stjernhjelm och Stjernhöök; Kristina kallade dem sina båda *Dalstjernor*. Den närmare framställningen af flere bland dessa herrar uppskjuta vi till kommande berättelser. Bland de öfriga märkas följande.

LAURENTIUS PAULINUS GOTHUS,

son af en förmögen smed och borgmästare uti Söderköping, utmärkte sig redan som barn genom lätt fattning, rena seder och mildt sinnelag. Vid in- och utländska läroverk förskaffade han sig ovanliga kunskaper och antogs till professor i Uppsala, der han uträttade mycket för ungdomens undervisning och blef år 1600 promotor vid den första magister-promotion i Sverge. Redan Karl den nionde utnämnde honom till biskop i Westerås; men i och med detsamma uppkom dem e-

mellan något missförstånd, så att konungen tog sin kallelse tillbaka, och Paulinus måste till och med vika undan till landet. Snart derefter visade sig en ovanligt stor komet. Karl den nionde blef orolig och frågade om dess betydelse flera lärda, men förgäfves; tills ändteligen Paulinus, som var stark äfven i stjernkunskapen, skingrade genom en utgifven afhandling konungens farhågor. Nu kom han åter i nåd och fick anbud af Åbo biskopsstol, hvilken han likväl sig undanbad. Sedan förordnades han till biskop i Skara, men flyttades inom året till Strengnäs för att vara konungen närmare. Här stannade han från 1609 till 1637, då han, med förbigående af Johannes Rudbeckius, blef nämnd till erkebiskop.

Paulinus var af ett mildt sinnelag, likväl i sanningens försvarande oförskräckt, samt i ämbetet outtröttlig. Han arbetade mycket och med framgång för utbredandet af gudsfruktan, ordning och kunskaper. Det var under hans ledning, som det nya gymnasiet i Strengnäs blef inrättadt. Här nedlade han ovanligt mycken möda; författade sjelf flere af de läroböcker, som användes, och lät också sjelf utgifva dem från ett eget för sådant ändamål anskaffadt tryckeri. Hans nitiska och lyckliga vård om detta läroverk var länge och allmänt bekant; ehuru hans rykte öfverträffades af grannen, biskop Rudbeckius med jernviljan.

Lika nitiskt arbetade Paulinus för presternas bildning och till församlingens bästa. Han författade många psalmer, af hvilka flere voro upptagna i 1695 års psalmbok, och tvänne nemligen N:o 233 och 454, ehuru mycket omarbetade, i den närvarande. Som erkebiskop utgaf han en kyrkolag för hela riket och höll ännu i sitt åttionde år visitationer högt upp emot Lappmarken.

Utom de anförda sammanskref han också en hop andra böcker, deribland ett större sammandrag af fäderneslandets historia. Uti detta verk yttrade han sig gillande om det föreslagna Consistorium Generale. Arbetet kom ut 1636 just vid samma tid, som mellan

Rudbeckius och regeringen fördes den redan omtalade häftiga striden [1]). Troligen har denna Paulini skrift bidragit dertill, att han vid samma tillfälle blef med Rudbeckii förbigående utnämnd till erkebiskop.

Uti filosofien var Paulinus en stark anhängare af Rami satser, och den, som jemnte Johan Skytte i det längsta uppehöll dem vid högskolan. Äfven i statsläran skref han åtskilligt och det till en del i folkväldets anda. Uti hans *Hustafla*, utgifven under Gustaf Adolfs regering, förekommer i kapitlet. *Om tyranners afsättning* följande lära. *Rådet och ständerna måste först med allvarsamma och uppriktiga föreställningar söka afstyra allt, som sträfvar mot Guds ord, regentens ed och rikets lag; ty bättre är öppet bestraffa än bära hemligt hat. Men, om förmaningar ej hjelpa, då måga rådet och ständerna, på sätt dem bäst synes, befria sig från tyrannen; ty intet folk har gifvit sin konung svärdet i hand, på det han må saklöst och när som häldst hugga till. Tyranners afsättning är också enlig med Guds ord; med begreppet af kontrakt mellan öfverhet och undersåtare; med rättigheternas ömsesidiga likformighet; med grunden för regentens tillsättning* o. s. v. För hvarje af dessa punktter voro en mängd bibelspråk som bevis anförda. Oaktadt sådana läror fortfor dock Paulinus att stå i ganska hög nåd hos både Gustaf Adolf och Axel Oxenstjerna, och det var denne sednare, som framdrog den sjuttioåriga mannen till erkebiskopsstolen.

I Uppsala möttes han med någon ovilja, dels af den förbigångne Rudbeckii vänner, dels af aristoteliska filosofiens anhängare. Men spänningen lade sig snart och den gamle mannens sista år förflöto i lugn. Barnen adlades. Sinnebilderna i vapenskölden likasom namnet Oliwecrantz erinra om stamfadrens milda och fredsälskande sinnelag.

---

[1]) Se 8:de delen pag. 166.

LENÆUS.

Johannes Canuti Lenæus blef Paulini efterträdare på erkebiskopsstolen, likasom han var dess like i arbetsamhet och nit för församlingens bästa. Redan som professor utmärkte han sig genom ovanlig lärdom och flit samt utgaf tjugufyra serskilda skrifter; deribland en Logica, som blef i läroverken antagen och länge bibehållen, och genom hvilken aristotelska filosofien åter till en tid gjorde sig gällande; ty Lenæus var en af dess ifrigaste försvarare.

Lenæus omtalades redan 1636 såsom passande till erkebiskop; men rikskansleren afböjde det, emedan Lenæus deltagit i Rudbeckii motstånd mot regeringen. Efter Paulini död blef han dock af Oxenstjerna sjelf föreslagen; *ty*, sade denne, *Lenæus har, sedan förra tider, något beqvämat sig* [1]).

Äfven denne erkebiskop uppträdde som författare i statsläran och yttrade der ungefär samma tänkesätt som Paulinus; men mötte icke samma öfverseende utan höll på att få sin bok indragen. Orsaken var troligen den, att Lenæus sjelf hade ett stelare och kanske oroligare lynne. Han höll Rudbeckii parti mot både regeringen och mot erkebiskop Paulinus, så att han hade derföre blifvit allvarligen skrapad [2]). Det var äfven han, som vid riksdagen 1650, i egenskap af erkebiskop, understödde den till Kristina framlemnade ofrälseståndets bekanta skrifvelse om kronogodsens återindragning.

MIKAEL WEXIONIUS,

adlad *Gyldenstolpe* och stamfader för denna slägt, var son af en fattig prest i Pjetteryd socken i Wexiö stift, och sonson af en bonde i Ångermanland. Tidigt ut-

---

[1]) *Rådsprot.* d. 14 Mars 1637.
[2]) *Riksark.* Acta Salviana, T. IV. Tungel till Salvius d. 29 Juli 1637.

märkte han sig för goda egenskaper och blef derföre af Gyllenhjelm och Axel Oxenstjerna understödd och framdragen. Efter utrikes resor och någon tjenstgöring blef han, när Åbo högskola öppnades, utnämnd till förste professor i dervarande filosofiska fakultet och sedan i den juridiska. På dessa platser gjorde han stor nytta; ty med sina utmärkt lyckliga undervisningsgåfvor lifvade han ungdomens håg för kunskaper och bildning och anses hafva derigenom ganska mycket bidragit till upplysningens spridande inom Finnland.

Gyldenstolpe var på sin tid en af de mångkunnigaste män inom fäderneslandet och omtalades under benämningen af *den ogement lärde Wexionius.* Skarpsinnigheten ansågs likväl icke fullt ut svara emot lärdomen. Arbetsamheten deremot var ovanlig. Den visade sig icke blott i träget uppfyllande af ämbetspligterna, utan äfven vid författarebordet. Gyldenstolpe har nemligen utgifvit en mängd skrifter i historia, stats- och rättslära. I dessa sednare hänseenden ansågs han luta till aristokratiska åsigten. Denna hade vid ifrågavarande tid märkvärdigt nog sina bästa förespråkare just vid Åbo högskola, hvilken sjelf var en inrättning af den aristokratiska förmyndarestyrelsen.

Under riksdagen 1650 kom Gyldenstolpe till Stockholm för att å högskolans vägnar lyckönska Kristina vid dess kröning. Han lärer då hafva deltagit uti presterskapets enskilda öfverläggningar; men blef så misstänkt för att sqvallra ur skolan, att man till och med talte om att utesluta honom ur ståndet. Det var under denna riksdag och något sednare, som han belönades först med flere finska hemman, och sedermera med adlig värdighet. Namnet Gyldenstolpe lärer vara sammansatt af moderns och mormoderns adeliga namn: den förra hette *Gyllengrip,* den sednare *Stolpe.*

JOHAN BUREUS,

bördig från Ångermanland, var en fattig men arbetsam yngling, hvilken för sina många förtjenster slutligen blef

riksantiqvarie. Äfven han ansågs vara en ovanligt mångkunnig man, och uti nästan alla vettenskaper den mest bevandrade på sin tid. Hans anseende var dåförtiden så stort, att Karl den nionde lät honom jemnte och under Johan Skytte deltaga i Gustaf Adolfs undervisning.

Johan Bureus har flere förtjenster af fäderneslandet. Han var den förste, som började att på vettenskapligt sätt bearbeta modersmålet, dels i språklära, dels i ordbok. Han var också den förste, som började undersöka och förklara våra gamla runeskrifter och derigenom sprida denna kunskap till en större allmänhet. Så väl härigenom, som genom sin vård om svenska ålderdomsmärken var han också den, som grundlade det snart härefter uppblomstrande fosterländska nitet för dylika ämnen. När Bureus började sina arbeten, funnos endast några få ståndspersoner, som kände runornas betydelse, och det var af dalkarlsbönder, som Bureus första gången, 1594, inhämtade denna kunskap.

Ole Worm, en samtida, och för sin lärdom mycket ansedd herre i Danmark, påstod att runkonsten ursprungligen härstammade från sistnämnde land, och att Worm sjelf varit den, som i sednare tider ånyo fästat på densamma allmänhetens uppmärksamhet. Häremot uppstod Bureus och sökte med mycken ifver att åt sitt fädernesland och åt sig sjelf försvara äran af dessa båda förhållanden.

Bureus var ganska begifven på stjerntyderi och de österländska folkens kabbalistiska grubblerier. Uti nästan alla hans arbeten finnas dylika ämnen inblandade, och det så, att böckernas vettenskapliga värde led deraf. Dessa besynnerligheter ökades med åren och hafva mycket nedsatt hans anseende. Efterverlden har vanligtvis glömt det nyttiga, han uträttat, för att skratta åt de grillfängerier, hvaråt han på ålderdomen öfverlemnade sig. I synnerhet har man ofta upprepat följande sägen. I Uppsala lefde vid denna tid en apotekare vid namn Wolimhaus, hvilken också mycket idkade

stjerntyderiet. Bureus trodde sig hafva utransakat, det verldens slut och yttersta dom skulle med första inträffa, hvarföre han manade Uppsalaboarna till allvarlig ånger och bättring. Han till och med utsatte tiden för nämnde händelse och påstod, att den skulle ovillkorligen inträffa på hösten samma år. Apotekaren var äfven å sin sida öfvertygad om yttersta domens annalkande; men påstod, att Bureus missräknat sig, och att rätta tiden vore nästföljande vår. Tvisten blef så häftig, att båda de lärda spåmännerna slogo vad om sina i Uppsala varande gårdar. Hösten kom, men ingen yttersta dom. Wolimhaus fordrade i triumf att genast bekomma Burei gård. Den sednare blef i början nedslagen; men hittade snart på det rådet att begära uppskof till nästa vår, så att man kunde få se, huruvida apotekarens spådom sloge bättre in, ty kanhända hade också denna förlorat sitt påstående. Våren kom och gick i vanlig ordning. De båda lärda herrarna fingo behålla hvar sin gård, men tillika hvar sin andel af hela Sverges då varande och sedermera allt framgent fortfarande åtlöje.

En annan sägen förtäljer, att Bureus, förvissad om yttersta domens ankomst år 1647, skänkte all sin egendom åt de fattiga; så att han, när verlden fortfor äga bestånd, måste, sjelf utfattig, anropa Kristinas frikostighet för sina återstående dagar. — Han dog 1652 i en ålder af 84 år.

Utom dessa lärda infödingar funnos äfven några främlingar, hvilka af föregående styrelser blifvit inkallade. De förnämsta deribland voro följande:

JOHAN LOCCENIUS

från Holstein, var redan af Gustaf Adolf antagen till professor i Uppsala. Genom en mängd arbeten utvidgade han begreppen uti stats- och rättsläran, samt författade en Svea rikes historia, hvilken på sin tid vann

mycket bifall, så att han sjelf blef af Kristina utnämnd till rikshistoriograf.

JOHAN FREINSHEMIUS,

1642 inkallad till skytteanska professorsstolen i Uppsala, och på latinska språket den genom snille och smak ojemnförligt utmärktaste talaren i Sverge på sin tid och på länge. Kristina fann mycket nöje uti hans samtal och skrifter, och år 1647 höll han på hennes födelsedag och till hennes ära ett tal, som utmärkte sig genom lärdom, snille och beundran. Drottningen blef deraf så hänryckt, att hon jemnte en gåfva af 500 dukater kallade honom till Stockholm som hennes bokvårdare med fritt underhåll och tvåtusen riksdaler i lön; hvarförutan hon åt hans födelsestad Ulm (andra säga Worms) efterskänkte större delen af dess anpart uti tyska ersättningspenningarna. Hela summan utgjorde för Ulm 120,000 och för Worms 36,840 gulden. Till ofvannämnde drottningens ynnest bidrog måhända också den omständigheten, att Freinshemius år 1645 medelst ett snillrikt tal försvarade den just då af Kristina påskyndade Brömsebrofreden, hvilken eljest af många ansågs förhastad.

Oaktadt dessa nådebevisningar kunde Freinshemius icke i längden uthärda med svenska vintrarna, hvarföre han återvände till sitt fosterland, icke utan Kristinas saknad. Hon öfverhopade honom dock med välgerningar, deribland också tillåtelsen att få behålla hela sin lön som årsunderhåll.

Till Freinshemii efterträdare i Uppsala utnämndes af Skyttarna den redan förut inkomne Strassburgaren *Johan Scheffer*, hvilken genom lärdom och snillegåfvor vann drottningens ynnest samt verkade mycket till ungdomens förkofran. Han var en i allo aktningsvärd man och fästade sig vid det nya fäderneslandet genom att antaga dess seder och arbeta till befrämjande af dess bildning och utredande af dess häfder; i hvilka båda hänseenden han förvärfvade sig stora förtjenster. Han ansågs vara af samma slägt som den Scheffer, hvilken deltog i boktryckerikonstens upp-

finnande, och han är sjelf stamfader för svenska friherrliga ätten af samma namn.

HUGO GROTIUS,

den i alla tider ryktbare författaren, var född i Holland år 1683 och således årsbarn med Axel Oxenstjerna. Han härstammade från en der i landet öfver 400 år känd och mycket ansedd slägt. Holländska ättnamnet var *de Groot*, d. v. s. den store; hvaraf *Grotius* är en efter tidens bruk verkställd latinisering. Hugo Grotius utmärkte sig genom tidiga och högst ovanliga snillegåfvor. Redan vid nio år skref han vers; vid femton år följde han en beskickning till Paris och väckte genom snille och lärdom konung Henrik den fjerdes uppmärksamhet. Vid sjutton år uppträdde han som sakförare. Minnet var så starkt, att han efter mönstringen af ett regemente kunde uppräkna soldaternas namn. Han hade också ovanlig kännedom af alla ämnen, serdeles af teologi, historia, rättslära och vitterhet; dertill en högst sällsynt förmåga att med behag och redighet uttrycka sina tankar, vare sig på latin, fransyska eller holländska; samt slutligen en outtröttlig arbetsamhet, rena seder och ett sinne öppet för allt ädelt och godt. Med dessa egenskaper steg han fort och högt och blef redan tidigt begagnad i sitt fäderneslands vigtigaste angelägenheter.

Holländska fristaten hade länge varit delad i tvänne partier, det Oraniska och det republikanska; det förra anfördt af prins Moritz af Oranien, och det sednare af storpensionären Olden Barneveld; båda utmärkta och af sitt fädernesland högt förtjenta män. Den förre åsyftade att genom krigsära och folkgunst vinna enväldig eller åtminstone ökad magt; den sednare att bibehålla republikanska statsförfattningen. Till denna länge underhållna spänning kom ett nytt oenighetsfrö. Reformerta trosbekännelsen, som var antagen i Holland, lärde, att Gud af evighet förutbestämt, hvilka menniskor skulle blifva saliga eller osaliga, och att Gud

genom sin allmagt och omedelbara inverkan leder de förra, de utvalda, till himmelriket, och de sednare, de förkastade, till förderfvet. Denna lära kallades nådavalet. Mot densamma uppreste sig en prest, vid namn Arminius, hvilken påstod, *att ett sådant nådaval, en sådan förutbestämmelse vore orimlig och med Guds rättvisa ingalunda öfverensstämmande. Belöning eller straff kunde icke med skäl ådömmas menniskorna, så framt de ej hade frihet uti sina gerningar. Endast i detta sednare fall kunde de med billighet vara underkastade ansvar* o. s. v. Många lyssnade härtill; men då uppstod mot honom professor Gomarus och försvarade den gamla reformerta läran. Hela befolkningen tog i tvisten liflig del och splittrades uti Arminianer och Gomarister. Många prester tilläto sig att från predikstolarna framställa motståndarnes läror i den förhatligaste dager, och dem sjelfva, såsom djefvulens anhängare, de der redan förspillt sin egen och ville förspilla andras eviga välfärd. Å ömse sidor utkommo en mängd skrifter, de flesta författade med lågande häftighet. Häraf uppretades sinnena än mera, serdeles hos den stora hop, som ej sjelf kunde bedömma saken, utan blindt följde sina ledare. På gator, torg och krogar, ja inom enskilda boningar hördes häftiga trätor om nådavalet och förutbestämmelsen. Ju okunnigare, desto vildare voro partimännerne; så att trätorna ofta öfvergingo till blodiga slagsmål; till och med stundom uti kyrkorna. Regeringen sökte stilla bullret. Den föreställde, att en hvar kunde lefva enligt sin öfvertygelse; och den förböd att i predikningar vidröra nämnde punkt men förgäfves. De, som talade om fördragsamhet, blefvo mest hatade och förföljda.

Olden Barneveld och många af de kunnigare omfattade Arminii lära; men den ojemnförligt större hopen, serdeles af lägre folkklasserna, voro ifriga Gomarister. Knappt märkte den sluge prins Moritz detta förhållande, förrän också han förklarade sig för Gomarist. Han bearbetade och begagnade den för ögon-

blicket rådande folkstämningen, och lät sina anhängare utgifva en mängd smädeskrifter, hvilka med djerfhet anklagade Olden Barneveld, såsom den der ville förråda fäderneslandet och dess trosbekännelse. Folket uppretades och skymfade Barneveld flere gånger och offentligt. Den 70-åra mannen ville genom afsked draga sig undan, men hans och frihetens vänner bådo honom stanna qvar; *hans anseende, hans erfarenhet behöfdes för att mot hertig Moritz rädda republikens frihet.* Barneveld stannade på sin plats och utgaf en mästerlig försvarsskrift, hvari han äfven sökte ådagalägga, huru hertig Moritz ville öfverändakasta republikanska författningen och göra sig till envåldsherre öfver alla nederländska staterna. Gomaristerna samt hertigens hemliga anhängare svarade med fördubblade smädeskrifter. Dessa blefvo af den stora allmänheten trodda; Barneveld misstroddes. Stödjande sig på folkmassan, och oaktadt sjelfva ständernas motsägelse, lät nu hertig Moritz fängsla och anklaga Olden Barneveld och dess anhängare. Till domare sattes flere af den anklagades ovänner och, som man säger, några mutade personer. Han dömdes till döden och mottog densamma med undergifvenhet och orubbeligt lugn.

Hugo Grotius hade varit en trogen anhängare och vän af Olden Barneveld, och blef derföre vid samma tillfälle häktad, anklagad och dömd till lifstidsfängelse. Han räddades derifrån af sin maka. Hon förde till fångrummet en kista, fylld af böcker. När dessa blifvit uttagna, och kistan skulle bortbäras, bad hon Grotius gömma sig deri, och visade, det hon uti sidorna borrat flere hål, på det han icke derinne skulle förqväfvas. Grotius lydde rådet och blef utburen. Hustrun föregaf, att han var sjuk, stannade derföre i fängelset och låtsade vara sysselsatt med hans vårdande. När hon ändteligen med säkerhet trodde honom räddad, visade hon för väktarna den tomma sängen och berättade förloppet. Oraniska partiet vredgades. Några ville inspärra henne sjelf, i stället för den undsluppne Grotius. Men fler-

talet frikände den beslutsamma qvinnan, och med mycket beröm begaf hon sig till sin man, hvilken då vistades i Belgien. Derifrån flyttade de till Paris, hvarest Grotius blef väl mottagen och erhöll genom Richelieu ett årsunderhåll af 1000 riksdaler. Det i Holland rådande partiet sökte visserligen reta konungen och Richelieu mot Grotius, men fåfängt; och denne sednare hämnades genom att äfven nu arbeta för sitt otacksamma fäderneslands bästa. För öfrigt stannade han omkring 11 år uti Paris. Det var under denna tid, som han började genom sina skrifter intaga ett af de förnämsta rummen bland Europas författare. Han visade ovanlig grundlighet både som teolog och språkforskare. Som latinsk skald var han en bland de förnämsta, som i sednare tider funnits, och alla hans arbeten utmärkte sig genom djup lärdom, träffande snille och ädel syftning. Mest bekant bland dem alla blef hans bok *De Jure belli et pacis* *); ett arbete, som genast väckte allmän beundran; och som ännu i dag ligger till grund för sin vettenskap. Genom detta och andra sina verk utöfvade Grotius mycket inflytande på den tid, hvari han lefde.

Slutligen kom han i mindre godt förhållande till Richelieu. Han hade åt Ludvig den trettonde tillegnat nyssnämnde sin bok; några hafva trott, att Richelieu önskat, det Grotius skulle vid samma tillfälle också hafva nämnt honom. Dessutom säges, att Grotius öppet angripit och tadlat en af de personer, hvilka enligt Richelieus önskan dömde Cinq Mars och de Thou till döden. Allt nog, år 1631 blef underhållet indraget och Grotius befann sig med maka och barn utan tak och utan bröd.

Under denna tid hade hertig Moritz af Oranien aflidit, och hans mildare broder, hertig Fredrik, ägde för närvarande betydligt inflytande inom Holland. Grotius återvände till sitt fädernesland. Hertigen mottog honom vänligt; men ännu fortfor partihatet, och Gro-

---

*) *Om allmänna folkrätten i krig och i fred.*

ii och Olden Barnevelds gamla ovänner började röra sig, så att den förre måste nu för andra gången gå i landsflykt. Han begaf sig då till Hamburg, utan ämbete, utan sysselsättning, utan förmögenhet.

Vi hafva förut berättat, huru stort värde Gustaf Adolf satte på Grotii ofvannämnde arbete och huru han beständigt medförde detsamma till läsning och omläsning. När författarens sistnämnde missöden blefvo kända, föll konungen genast på den tanken att till Sverges tjenst inbjuda en så utmärkt person och att använda honom som sändebud i Paris. Grotius borde känna alla dervarande förhållanden, och för trohet mot Sverge ansvarade icke blott hans redliga sinnelag utan äfven hans ovilja mot Richelieu. Detta förslag understöddes af Axel Oxenstjerna, hvilken också var en ifrig beundrare af Grotius. Konungens död uppsköt emellertid verkställigheten; men så snart förmyndarestyrelsen hunnit stadgas, gjorde Oxenstjerna åt Grotius det nämnde anbudet. Undertiden hade Polen, Dannemark och Spanien hvar för sig öppnat underhandlingar för att draga Grotius i sin tjenst; han valde Sverges, och blef utnämnd till sändebud i Paris. Richelieu såg ogerna i denna egenskap en man, med hvilken han stod i mindre godt förhållande; hvarförutan det också tycktes påkostande att med värdighet af främmande minister behandla en person, hvilken nyss varit en fattig, med nådebröd underhållen skriftställare. Kardinalen gjorde derföre allehanda invändningar; och ville bland annat icke erkänna fullmagten, emedan den var utfärdad af Axel Oxenstjerna ensam, och ej af hela regeringen. Men Grotius visade, att Oxenstjerna hade dertill laglig rättighet. Richelieu företog sig då, att hemma i sin boning icke lemna Grotius de hedersbevisningar, som dennes ämbete fordrade. Då beslöt Grotius att icke gå dit, utan underhandla skriftligen eller genom ombud. En annan af de fransyska ämbetsmännen anvisade Grotius en alltför åg plats; men denne lät sig ej försmå, utan steg sjelf ram och intog sitt rätta rum. Richelieu sökte också

öfvertala Oxenstjerna till Grotii återkallande, och han understöddes deri af den sednares gamla ovänner i Holland; men fåfängt. Så stannade Grotius åter igen hela elfva år i Paris; under hvilken tid han hade att sköta de ofta ganska kinkiga, alltid mycket vidlyftiga underhandlingarna mellan Sverge och Frankrike; och han skötte dem med så mycket både förstånd och redlighet, att Oxenstjerna var med hans åtgerder ganska belåten och Richelieu sjelf fattade slutligen mot honom bättre tankar, sökte förlikning och skyllde det förra missförståndet på en af sina gunstlingar, den bekanta pater Josef.

Under denna tid fortsatte Hugo Grotius, jemute ämbetsgöromålen, sina lärda forskningar. Han såg dagligen det stora och förfärliga elände, som genom lärotvisterna utbreddes öfver verlden. Hans menniskoälskande hjerta upprördes härvid. Han tyckte olikheterna mellan de kristna bekännelserna vara af så liten vigt, att de kunde antingen sammanjemnkas eller åtminstone fördragas, och han utgaf flere skrifter med denna syftning; alla fulla af lärdom, skarpsinnighet och varm menniskokärlek. Men endast få voro de, som rätt uppfattade hans bemödande. Hos de flesta, och det af alla partier, blef han illa anskrifven, förtalad, utropad som Gudsförnekare o. s. v. Grotius bar dessa smädelser med undergifvenhet och fortfor att träget arbeta på ofvannämnde mål, af hvilket han väntade så mycket godt för menniskoslägtet.

År 1644 blef till Grotii biträde vid beskickningen förordnad Cerisantes, en skotte, som genom qvickhet, vackert utseende, någon lärdom och lätthet att författa verser svängt sig i Stockholm och vunnit Kristinas uppmärksamhet; men som tillika befanns slösaktig, oordentlig samt ytterligt egenkär. Man undrade derför på valet, och tidens partiskrifter anförde om orsaken skilda uppgifter. Några sade, det drottningen ville på detta sätt uttrötta och aflägsna Grotius, såsom varande nära anhängare af Oxenstjerna; andra, att Oxenstjerna med

flit försummade Grotius, när han ej längre kunde med honom förarga den då redan aflidne Richelieu. Båda uppgifterna äro troligen osanna, och rätta orsaken tyckes hafva varit, att Cerisantes vetat ställa sig in hos både Kristina och Oxenstjerna. Ja, man finner, att Grotius sjelf någon tid förut anbefallt honom till det bästa. Uti Paris kom han snart i ett obehagligt förhållande till denna sin förra gynnare. Dels af sådan orsak, dels förmodligen af ålder, trötthet och längtan efter lugn begärde och erhöll Grotius tjenstledighet samt begaf sig till Sverge. Cerisantes stannade ej länge på sin plats. Inom två år lemnade han den, drottningen ovetande, samt antog katolska läran och Frankrikes tjenst.

Vid ankomsten till Stockholm blef Grotius ganska väl emottagen, dock ej i förhållande till sitt stora rykte, ej heller till den ifver, hvarmed Kristina vanligen omfattade lärda män. Hans vän och gynnare, Axel Oxenstjerna, var också för tillfället borta och vid fredsunderhandlingarna i Brömsebro. En sägen, troligen ogrundad, påstod, att svenska högadeln, som fruktade att skymmas af Grotii utmärkta egenskaper, sjelf visat och förmått drottningen visa mindre bevågenhet, än Grotius med skäl kunnat vänta. Vid ett företräde har också något missförstånd af ord och uttryck ägt rum. Detta allt kan ej närmare utredas; men det säkra är, att Grotius efter någon tids vistande i Stockholm redan samma år begärde afsked ur Sverges tjenst för att kunna tillbringa sin ålderdom uti varmare länder. Kristina yttrade visserligen den önskan att få behålla en så utmärkt man; men Grotius skyllde på ålder, sjuklighet och det kalla luftstrecket. Vid afskedet erhöll han sina innestående fordringar och dessutom i gåfvor 4000 riksdaler reda penningar samt ett smycke och en guldkedja, värderade, det förra till 600 riksdaler, det sednare till 600 kronor [1]), och slutligen årligt under-

[1]) *Riksark.* Rådsprot d. 9 Juli 1645.

hållsbref på 2000 riksdaler. Under återresan till Tyskland blef han af svåra stormar länge förföljd. Slutligen, hunnen till hamnen i Rostock, var han af trötthet och sjukdom så angripen, att han inom några dagar afled efter en sannt kristelig dödsberedelse.

Fienderna tystnade icke ens vid den store mannens graf. Flere öfverdrifna nitälskare från så väl påfviska som protestantiska sidan öfverhöljde honom med smädeliga beskyllningar och påstodo bland annat, det han aflidit som en Gudsförnekare. Efterverlden känner numera knappast nidskrifterna och deras författares namn; men fortfar deremot att vörda Grotius såsom en bland de lärdaste, de snillrikaste, de mest ädelsinnade menniskor, som uppträdt på Europas skådeplats.

Om Kristina någon tid misskänt Grotii värde, så godtgjorde hon snart detta fel och yttrade allt sedermera stor högaktning för hans person och beundran för hans skrifter, samt inköpte och lät föra till Stockholm hela hans efterlemnade boksamling. Ensamt för en hans handskrift om Göternas historia betalade hon åt enkan 3000 riksdaler.

Grotius var född holländare; men ingick sedermera i Frankrikes tjenst. Han blef dock förskjuten både af sitt medfödda och af sitt antagna fäderneslånd. Det var Sverge, som bäst uppskattade hans stora egenskaper. Det var i Sverges tjenst, som han efter eget val tillbragte den vigtigaste och längsta delen af sitt ämbetsmannalif; och vid dess slut var det Sverge, som med konungslig frikostighet belönade hans förtjenster. Sverge kan också derföre med skäl räkna honom bland de sina och teckna äfven hans lysande namn bland de många, som vid denna tid spridde sin glans öfver fäderneslandet. Äfven för denna ära har det att tacka Gustaf Adolf och Axel Oxenstjerna.

Vi hafva uppräknat de förnämsta lärda, som redan vid Kristinas tillträde till styrelsen förefunnos i Sverges tjenst; och vi skola nu uppräkna de ryktbaraste bland dem, som hon sjelf inkallat.

JOHAN HENRIK BOECLERUS,

en för lärdom och snille ryktbar man, inkallades 1649 från Strassburg och utnämndes till professor i Uppsala, der han på drottningens befallning erhöll plats öfver alla professorer, som ej längre än tolf år innehaft sin tjenst. Denne man har skrifvit en historia om kriget mellan Sverge och Danmark 1644 och 1645; men säges för öfrigt hafva varit öfvermodig och trätgirig. Med sina ämbetsbröder lefde han i obehagligt förhållande, och det påstås, att han mot den hederlige Freinshemius förehaft åtskilliga stämplingar. Mot studenterna var han i öppen fejd. Under föreläsningen öfver Tacitus tillät han sig en gång följande uttryck: *Jag skulle tillägga flere anmärkningar, om svenskarnas blyhufvud kunde begripa dem.* En af studenterna, (man tror, att det var den sedermera så ryktbare Lindsköld), svarade genast och högljudt: *Vi begripa ganska väl icke blott allt, hvad du sagt, utan ock allt hvad du någonsin kan komma att säga oss.* Det berättas, att när Boeclerus vid timmans slut lemnade lärosalen, hade uti förstugan samlat sig en hop studenter, hvilka der fasttogo och gåfvo honom en ordentlig stut. Derpå följde flera andra utbrott, ända derhän, att man nattetid icke blott kastade stenar utan äfven sköt kulor genom fönstren af hans sofkammare. Kristina blef högeligen uppbragt och befallte sträng ransakning och bestraffning; men Boeclerus sjelf väntade från denna tid ej mer någon trygghet och trefnad i Uppsala utan begärde afsked, och Kristina beviljade det, ehuru ogerna. Hon begåfvade honom med 4000 riksdaler i handom, en guldkedja af 200 dukaters värde samt ett årsunderhåll af 800 riksdaler; hvarmed förenades titteln, först af historiograf, sedan af kongl. råd. Han hade likväl i Sverges tjenst tillbragt endast tvänne år, och omförmälte historia skrefs först sedermera. Af tacksamhet för de stora och oförtjenta belöningarna var han också i början Kristina ifrigt tillgifven. Men se-

dan det lofvade årsunderhållet började uteblifva, antog han Österrikes tjenst och författade åtskilliga mot Sverge fiendtliga skrifter; bland andra en slags vederläggning mot den bekanta af Oxenstjerna föranstaltade boken *Om statsförfattningen i vårt tyska kejsaredöme* [1]. Till detta arbete användes den kännedom, som han om svenska ämbetena inhämtat under den tid, arkivet i Stockholm och Kristinas förtroende stodo honom öppna.

RENÉ DESCARTES,

eller med latiniseradt namn Renatus Cartesius, anses för den störste tänkare, Frankrike alstrat, och som grundläggare för hela den sednare Europeiska filosofien, hvarjemnte han utmärkte sig för ovanliga insigter i de matematiska vettenskaperna. Hans rykte var utbredt öfver hela Europa, och i anledning så väl af denna lärdom och namnkunnighet, som af Chanuts ofta upprepade loford, började Kristina en brefvexling med den utmärkta mannen. På hennes begäran skref han några afhandlingar och flyttade slutligen sjelf till Stockholm i Oktober 1649. Kristina var nyfiken att få närmare känna hans ryktbara lärobyggnad; men emedan ingen annan tid var för sådant ändamål ledig, måste han hvarje morgon klockan fem, andra säga klockan fyra, infinna sig på slottet för att lemna den begärda undervisningen. Cartesius hade förut tillbragt sin tid uti en skriftställares makliga lugn. Det nya lefnadssättet och likaså vandringarna under de mörka och kalla morgnarna, serdeles uti nordens för honom ovana vinterköld, lade inom kort fransmannen först på sjuksängen och sedan i grafven. Chanut lät jorda honom uti Adolf Fredriks kyrka och öfver platsen uppsätta en enkel minnesvård af måladt träd. Sexton år derefter blefvo lemningarna flyttade till Paris. Men

---

[1]) Se 7:de delen pag. 200.

när kyrkan i sednare tider ombyggdes, lät konung Gustaf den tredje i densamma uppföra en ny minnesvård öfver den derstädes fordom hvilande forskaren. En vingad ande med djupt allvar i panna och blick sväfvar öfver det höljda jordklotet. Med ena handen lyfter han täckelset derifrån, och framhåller med den andra en brinnande fackla att belysa den förut i mörker gömda verldsrunden. Arbetet är af Sergel. Sverges snillrikaste konung och Sverges första bildhuggare hafva således tillsammans ärat den mägtiga ande, som på sin tid var Europas djupsinnigaste tänkare, och hvars sista dagar spridde sin glans öfver deras fädernesland.

ISAK VOSSIUS,

bördig från Holland, var utmärkt för kunskaper och skrifter i språk, historia och filosofi. Om hans öfriga egenskaper talas ej det bästa. Hans öfvertygelse var en besynnerlig blandning af otro och öfvertro. För kristendomens läror och för hvarje religion i allmänhet visade han ett förakt, som allmänt ådrog honom beskyllningen för gudlöshet. Deremot omfattade han med mycken lättro allehanda besynnerliga och underbara läror, så att konung Jakob den förste i England en gång yttrade: *det är en besynnerlig man, denne Vossius; han tror på allting, utom på bibeln.* Derjemnte beskylldes han för skryt, trätgirighet och en egennytta, som för sitt tillfredsställande icke skydde hvad medel som hälst. Man påstod, det han oädelt och till egen penningevinst begagnade Kristinas förtroende. Några hafva sökt försvara honom; men saken har ett ganska tvetydigt utseende. Alla deremot erkänna hans stora benägenhet att sysselsätta sig med lättfärdiga författare och att i egna skrifter gerna inblanda dylikt kram.

Denne man kom på Kristinas kallelse 1649 till

Stockholm och der snart i hennes ynnest. Han medförde sin egen och sin ryktbara faders boksamlingar och sålde den sednare till drottningen för 20,000 gyllen samt med det villkor, att Vossius skulle hafva tillsynen öfver densamma och derför i årlig lön åtnjuta rum och mat på slottet samt 5000 gyllen. År 1650 skickades han till Paris att för drottningens räkning anskaffa sällsyntare böcker. Här inköpte han Petavii boksamling för 40,000 livres, samt ur Mazarins bibliotek åtskilliga arbeten för 10,000 francs. En trovärdig person berättar den ändå nästan otroliga saken, att Vossius på samma gång åt drottningen inköpte tvänne handskrifter, den ena en babylonisk krönika, enda exemplaret som fanns i verlden, den andra en sällsynt kyrkohistoria, båda tillsammans för 160,000 ecus. Många anklaga Vossius att hafva i denna handel förfarit bedrägligt och egennyttigt, eller åtminstone obetänksamt; häldst man påstår, att den märkvärdiga krönikan var understucken. Men dessa orimliga inköp voro icke de enda, som Vossius åt Kristina uppgjorde. Vid hans återkomst till Stockholm blef likväl alltsammans gilladt och betaldt, och Vossius erhöll den efter Freinshemius lediga platsen, som drottningens bokvårdare. Återigen blef han utskickad för att genomströfva England och Spanien till fullständigande af hennes samlingar.

Vid denna tiden hade Salmasius kommit till Sverge, på Vossii inrådan ditkallad af drottningen. Salmasii son hade af Vossius lånat en betydlig summa penningar, hvars återbetalande gick ganska trögt. Vossius påminte också fadren, men förgäfves. Då antog brefvexlingen en för båda oanständig bitterhet och Vossius ämnade till och med utgifva en bok mot Salmasius; men denne sednare stod för tillfället i Kristinas högsta ynnest, hvarföre hon med häftighet tog hans parti och afsände till Vossius ljungande skrifvelser och talade om hans *grofhet att våga angripa en man sådan som Salmasius, hvilken han borde vörda, om ej*

för annat, åtminstone för hennes skull. Hon förböd Vossius visa sig, förr än han blifvit försonad med Salmasius. Vossius var då på vägen till Stockholm för att urskulda sig; men måste vända om vid Halmstad. Han sökte nu genom ödmjuka bref blidka Salmasius och drottningen; men den förre besvarade honom med stötande öfvermod och den sednare visade sig obeveklig. Vossius ämnade söka annan tjenst, då i detsamma ovädret gick förbi. Salmasius och hans vän Bourdelot föllo i onåd, och Kristina återkallade Vossius, samt förklarade, att *hon älskade, högaktade och ville för ingenting i verlden förlora honom.* Vossius återkom i September 1653, öfvertog vården om en del af hennes böcker; men reste återigen ut litet före tronafsägelsen. Det är då, som han, enligt många sammanstämmande berättelser, utur Kristinas samling borttagit och tillegnat sig en mängd sällsynta arbeten och handskrifter, ibland andra den högst dyrbara så kallade silfverboken. Under vistandet i Belgien 1655 hade han åter någon befattning med Kristinas böcker, och ännu på sena ålderdomen eller år 1680 valdes han att skrifva hennes historia och fick löfte om alla materialier dertill. Sådana samlades ock, men företaget gick ej i fullbordan, och Vossius dog några år derefter.

SALMASIUS.

Claude Saumaise, en fransman, vanligen kallad *Salmasius*, ansågs nära nog som den lärdaste man på sin tid, i synnerhet i språk och historia. Han säges hafva i personligt umgänge varit en ganska stilla och medgörlig man, till och med djupt böjd under hustruns envälde och tyranni. Men med penna i hand, och när frågan rörde honom sjelf som författare, visade han ett öfvermod och en bitterhet utan alla gränsor. Nästan med hvarenda af den tidens lärda låg han i häftiga tvister, vanligtvis af honom sjelf föranledda.

Vi hafva omtalat, huru han på Vossii råd inkallades till Sverge, men sedermera råkade i häftig tvist med denne sin fordna gynnare; likaså Kristinas stora tillgifvenhet. Hon sade sig hysa för *Salmasius samma vördnad som för en far*; och hon lät honom bo på slottet samt begagna en af hennes sexspända vagnar. Under en sjukdom hedrades han af flere hennes besök. Två af hans söner anställdes som officerare vid gardet; och när han sjelf, oaktadt alla böner, snart återvände till Holland, erhöll han fri utresa och bref på årsunderhåll af 4000 livres, fastän han varit i Sverge föga öfver ett år. Det berättas, att Kristina någon tid derefter med ändradt tänkesätt kallat honom: *den lärdaste bland alla narrar*. År 1653 vid hans död uttalade hon återigen mycken vördnad för hans minne. Man påstod för öfrigt, att både Vossius ochSalmasius genom fritänkeri och lättsinnighet inverkade ofördelaktigt på Kristinas hela tänke- och handlingssätt.

Vi hafva nämnt de mest ryktbara och inflytelserika vettenskapsmän uti Kristinas omgifning. Långt flere återstå, bland hvilka många hade på sin tid mycket anseende. Det vore likväl tröttande och ändamålslöst att här uppräkna dem alla. Blott en anmärkning bör tilläggas. Flere bland de af Gustaf Adolf och förmyndarestyrelsen inkallade herrarna, en Loccenius, en Grotius, samt den af Skyttarna valde Schefferus, hafva mycket bidragit till fäderneslandets heder, upplysning och välfärd och några bland dem derstädes för alltid qvarstannat. Med undantag af Boecleri historia om danska kriget, har ingen bland de af Kristina inkallade herrarna efterlemnat något för Sverge serdeles nyttigt arbete, och ej heller derstädes qvarstannat längre, än Kristinas gåfvor flödade. De förnämsta bland dem voro ock, med undantag af Cartesius, personer af mer eller mindre tadelvärda egenskaper, och äfven i detta hänseende en motsats till de af förra styrelserna inkallade vettenskapsmännen.

TREDJE KAPITLET.

OM KRISTINA OCH ADELN.

Under de första sex åren af sin regering visade Kristina ofta i ord och någon gång i gerning en slags ovilja mot adeln och en viss benägenhet att inskränka dess öfvervägande företrädesrättigheter. Vi hafva redan anfört åtskilliga både orsaker till dessa hennes tänkesätt och yttringar deraf. Dessa sednare bestodo mest i allmänna satser om jemn rättvisa, om lika befordringsrätt, o. s. v. med hvilka talesätt hon förstod vinna och i det längsta bibehålla ofrälsemännens tillgifvenhet, och det i så hög grad, att de flesta ansågo henne oskyldig, men adeln ensam vållande till rikets iråkade fattigdom. Många förblefvo i denna öfvertygelse, till och med sedan drottningen nedlaggt styrelsen.

Det vore orättvist att påstå, det Kristinas ofvannämnde yttranden härflutit ensamt från begäret att göra lycka hos ofrälseständen. De tyckas fastmer under första åren varit uttryck af verklig rättskänsla och öfvertygelse. Drottningens tilltagande lättsinne och ovilja för ihärdiga och sammanhängande regeringsarbeten voro förmodligen, jemnte farhågan för adeln, de skäl, hvilka icke allenast hindrade hennes yttrade afsigter från att gå i verkställighet utan äfven längre fram ledde till deras motsats. När man nemligen går från ord till gerningar, så befinnes, att kanske ingen enda svensk regering har i högre grad än drottning Kristina främjat adelsväldet. De vidgade privilegierna för frälseståndet i allmänhet 1644 och serskildt för grefvarna 1651 hafva vi redan omtalat. År 1653 ämnade hon inrätta ett lifgarde, som skulle bestå af endast adelsmän [1]). Och

[1]) *De la Gard.* Ekebl. bref d. 23 Mars 1653.

att sådana icke saknades, derom hade hon dragit tillräcklig försorg. Antalet af dem, hvilka Kristina, som myndig, upphöjde till adeligt, friherrligt eller grefligt stånd, gränsar till otrolighet. Före henne funnos fyra grefveätter; hon tillskapade ytterligare sjutton. Före henne funnos nio friherrliga ätter; hon tillskapade ytterligare fyratiosju. Före henne funnos 321 adeliga numror; hon tillskapade ytterligare 363. Under hennes icke fullt tioåriga regering belöpa sig af dylika nya skapelser två grefvar och fem friherrar på hvart år, och tre adelsmän på hvar månad. Till underhåll åt alla dessa nya slägter bortskänktes många tusende krono- och skattegods, hvarigenom adeln än mera stärktes med både kronans och ofrälseståndens försvagande.

Kristinas obetänkta frikostighet blef af ridderskapet både flitigt och allmänt begagnad. Äfven de utmärktaste bland dess medlemmar kunde ej motstå frestelsen att åt sig utverka eller åtminstone mottaga gåfvor eller förläningar, hvilkas storlek öfverskred all måtta. På samma eller ännu tadelvärdare sätt begagnade man hennes oerfarenhet eller obetänksamhet för att åt sitt stånd utverka olagliga och för krona och medstånder skadliga fördelar. Detta var i synnerhet händelsen vid sjötullens afskaffande. När adeln 1638 afstod från sin personliga rättighet till fri in- och utförsel, fick den i ersättning frihet från mantalspenningarna, hvilken fördel fullt svarade mot förlusten. När Kristina uppsteg på tronen, åberopade adeln nämnde sin uppoffring af sjötullen och begärde i ersättning frihet från några andra icke obetydliga gerder; dervid förtigande, att ståndet genom mantalsfriheten redan blifvit tillräckligen godtgjordt. Kristina biföll deras anhållan; men hvad adeln dervid vann i inkomster, förlorade den, och mer dertill, genom den ovilja, den bitterhet, som detta dess uppförande väckte hos rikets öfriga innevånare.

Kristinas ofvannämnde många ynnestbevis tyckas likväl ingalunda föranledda af verklig tillgifvenhet för adeln såsom sådan; utan fastmer af en oförmåga både

att inse gåfvans värde och att afslå en bön; derjemnte af lusten att visa sig stor, lysande och frikostig. Adeln, hvilken mer än de andra stånden utgjorde hennes personliga omgifning, var också den, som mest frestades att draga nytta af hennes slöseri, och som äfven gjorde det. Den tycktes likväl känna, att gåfvorna icke bärflöto från verklig välvilja. Detta, jemnte deras orimligt tilltagna storlek, hvilken medförde osäkerhet i besittningen, motarbetade tacksamhets-känslan. Förtroende eller tillgifvenhet fanns aldrig mellan drottningen och frälseståndet; och när den förra under slutet af sin regering började återtaga sina gåfvor, steg misstroendet och missnöjet hos det sednare till den högsta grad.

Kristinas regering gaf ökad fart åt adelns gamla anspråk och inkräktningsförsök, hvilka nu uppenbarade sig i tvåfalldig riktning, nemligen så väl mot konungamagten som mot medstånder.

Vi framställa först försöken mot konungamagten. Förderfligheten af den sjelfrådiga Kristinas regeringsåtgerder insågs tydligt af enhvar, som ägde någon kännedom af förhållandet. Grundsatserna af folkvälde voro likväl inom Sverge ännu för litet utbildade, att deri kunde sökas något skydd mot konungamagtens missbruk. En sådan återhållande kraft hade deremot en längre tid ansetts tillkomma adeln, och serdeles rådet; hvilket derföre påstod sig vara *en medlare mellan konungen och folket,* och *den, som borde tillhålla båda att uppfylla sina ömsesidiga pligter.* Detta begrepp om öfverinseende födde snart andra tankar, beslägtade med svenska högadelns gamla regeringslystnad. Exemplen af förmyndarestyrelsens nyttiga och Kristinas egen förderfliga regering gaf ökad fart åt sådana tankar. Troligen åsyftade man konungamagtens inskränkande likasom i England, eller afskaffande likasom i Rom, hvarefter riket skulle styras förnämligast af adeln, kanske genom ett råd, en senat eller ett öfverhus. Åt ofrälseständen tycktes man ämna blott en mindre del af magten, kanhända i egenskap af ett slags underhus. Till

ett sådant adelsvälde syftade ock de mer och mer förekommande lärorna: *att adeln vore rikets omedelbara, ofrälsestånden blott dess medelbara undersåtare;* att *den egentliga styrelsemagten låge hos adeln; de andra stånden hade blott en bild deraf* o. s. v. Hit hörde också konungamagtens försvagande genom kronogodsens afyttring. Af många anledningar synes det, som man för utförandet af dessa planer ämnade iakttaga tillfället af tronledigheten och det ärfteliga konungahusets utslocknande vid Kristinas en gång inträffande död, afsägelse, — kanske afsättning. Stundom hade man dock mera brådtom och drog då icke i betänkande att gifva Kristina åtskilliga rätt tydliga vinkar om nödvändigheten af några medgifvanden. I Mars 1650 just då, enligt sägen, tvisten förevar om inskränkning af Kristinas egen magt, öfverlade man i rådet om bästa sättet att återhjelpa Karl Stuart till engelska kronan. Axel Oxenstjerna yrkade, *att konungen borde gifva efter för sina undersåtares framställda fordringar; sådant vore bästa medlet att återfå fadrens förlorade krona.* Kristina tog härvid eld. *Nej,* sade hon, *till en sådan eftergift vill jag aldrig råda honom; ty då skulle han skämma ut alla andra konungar. Hvad engelsmännen förebära mot hans trosbekännelse, är blott svepskäl. Hela hans fel är att vara verklig kung; ty de vilja hafva en sådan, inför hvilken de ena stunden stå med hatten i hand, men på hvilken de andra stunden kunna slå hufvudet af; de vilja hafva en konung till namnet, ej till gagnet; och en sådan duger ej.* Af dessa i rådsprotokollet ännu qvarstående ord [1]) kan man lätt sluta till båda partiernas verkliga tänkesätt och inbördes ställning.

Adelns mot medständerna riktade inkräktningsförsök bestod i påståendet att vara enda eller åtminstone förnämsta målsmännen för rikets alla innevånare; och att derföre icke kunna af de andra stånden öfverröstas; en sats, som partiet länge yrkat, men aldrig kunnat göra gällande. För dess genomdrifvande samman-

[1]) Den 19 Mars 1650.

stötte likväl vid denna tid flere gynnande omständigheter; t. ex. frälseståndets genom kriget och förmyndarestyrelsen högt stigna anseende och hopade rikedomar, samt kännedomen om de många utrikes exemplen på en dylik adelns uteslutande besittnings- och målsmansrätt. Försäljandet och bortgifvandet af krono- och skattegods ledde äfven till samma mål; emedan de gjorde adeln till ensam ägare af all jord. Detta sednare hade under de förra regeringarna gått endast småningom; men under Kristinas tid och genom hennes obetänkta åtgerder brådstörtades saken. Gustaf Adolf hade sålt 1063 hemman, förmyndareregeringen 2105, men Kristina 4115 [1]). Enligt Norrköpingsbeslut, den då vanliga formen för donationer, hade Gustaf Adolf bortgifvit gods för en ränta af 119,058, förmyndarestyrelsen för 56,324, men Kristina för 497,531, allt daler silfvermynt [2]). Man beräknade, att uti Sverge och Finnland funnos omkring 65,600 hela hemman. Enligt en uppsats, som man tror från slutet af Kristinas tid, voro 53,170 på ett eller annat sätt i adelns hand, hvilken således i sjelfva verket befann sig ägare af ungefär fyra femtedelar af Sverges jord och motsåg möjligheten att snart tillegna sig alltsammans. Af dessa förhållanden drogos åtskilliga slutsatser; t. ex. att adeln, såsom ensam ägare till Sverges jord, också ensam ägde föra dess talan och vore oemotsägligt ensam kronans omedelbara undersåtare; att ofrälsestånden utan egen jord vore blott adelns arrendatorer, åbönder och således omedelbart undersåtare under adeln, men blott medelbart under kronan. Till stöd för dessa åsigters användande äfven på den sålda skattejorden, började man åberopa en af von Pyhy under Gustaf Wasa mycket påyrkad tysk sats; nemligen, att kronan vore rätta

---

1) *Kammar-Kollegii Arkiv.* Reduktionshandlingar.
2) *Kammar-Kollegii Arkiv.* Bland reduktionshandlingarna. Extrakt på donationer i Sverge, Finnland, Ingermanland och Kexholms län, efter Norrköpings beslut.

ägaren till all skattejord, och att dennas nu varande innehafvare hade icke ägande- utan blott besittningsrätten. Deraf slöts, att denna kronans påstådda ursprungliga äganderätt skulle vid försäljandet af skattejordens räntor förflyttas på deras köpare, d. v. s. på frälsemännen. Så sökte man både i lära och verklighet grundlägga det adelsvälde, det ofrälseståndens beroende, eller nästan slafveri, som i åtskilliga andra länder var rådande. Tanken på lifegenskap framskymtade äfven nu. Presterna klagade, att några frälseherrar nekade de på godset varande drängarna att utom detsamma antaga tjenst.

Otvifvelaktigt var Sverge vid denna tidepunkt nära att undergå en betydlig förändring uti nästan alla dess inre statsförhållanden. Det är svårt att gissa, hvart inom möjlighetens rike denna rörelse kunnat leda, om den fått hafva sin framgång. En statsförfattning, i någon mån liknande den engelska, tycktes vara det mål, som sväfvade för ögonen på de bättre, de mest välmenande inom frälsepartiet.

Att ofvanstående sträfvanden hejdades, dertill bidrogo många orsaker, af hvilka vi vilja uppräkna några de vigtigaste. Genom Kristinas öfverdrifter växte frälseståndets rikedom, rättigheter och anspråk allt för hastigt, så att medständerna deraf uppskrämdes till motstånd, medan ännu tid var; d. v. s. medan ännu man hade det förra förhållandet i friskt minne; och innan de nya på sitt sätt lagliga anspråken vunnit också häfdens helgd. Utsigten att från en någorlunda oberoende sjelfständighet blifva inom en mansålder förvandlad till adelns åbönder, torpare, nära nog lifegna, var tillräcklig för att jaga alla tre ofrälsestånden i harnesk och drifva dem till det mest förtviflade motstånd. — Ett annat skäl låg just i sjelfva de vunna godsen. Om nemligen adeln icke låtit locka och besticka sig af dessa, utan i förening med ofrälsestånden och med anledning af Kristinas förvända styrelse angripit och sökt

till fördel för alla ständerna inskränka konungamagten, så hade utgången måhända blifvit helt annorlunda. Nu' begick adeln den missräkningen, att vid konungaväldets försvagande vilja rycka allt, både jorden och magten, ensamt åt sig, med de andra ståndens icke blott uteslutande, utan äfven förorättande. Den var visserligen både skicklig, kraftfull och mägtig; dock ingendera tillräckligt för att lyckas i ett sålunda företaget angrepp på en gång mot både folkväldet och konungamagten. Dessa båda sednare förenade sig och kunde således både snart och kraftigt tillbakadrifva frälseståndets försök. Till denna utgång bidrog äfven förhållandet inom detta sednare. Dess i allo utmärktaste man, Axel Oxenstjerna, älskade för mycket både rättvisa, fosterland och Gustaf Adolfs dotter för att någonsin kunna i deras helhet gilla ofvannämnde syften; än mindre hade han hjerta, att för deras uppnående använda den list eller de våldsamheter, som stundom för statshvälfningar erfordras. Dessutom var ståndet inom sig oenigt. En icke ringa del, i synnerhet af den yngre och fattigare adeln, uppträdde som försvarare af en stark, nästan enväldig konungamagt; detta dels för att genom densamma göra lycka; dels af öfvertygelse om dess gagn, antingen i allmänhet eller som skydd mot högadeln.

Riksdagen 1650 var brytningspunkten. Det nära förbundet mellan Kristina och ofrälsestånden; bådas bestämda och kraftfulla uppträdande; och i synnerhet arfsrättens öfverflyttande på Karl Gustaf, hvarigenom många framtida stämplingar och hvälfningar förekommos; allt detta gjorde, åtminstone för ögonblicket, högadelns förhoppningar till intet. Den drog sig tillbaka, måhända i afvaktan på en gång kommande bättre tider.

Man gjorde emellertid, hvad man kunde, för att upprätthålla sin magt och sitt anseende. Detta sednare var ganska stort. En ung Brahe, Oxenstjerna, De la Gardie m. fl. blefvo vid främmande hof bemötta nära nog som furstesöner; och föga mindre här hemma.

Högskolorna t. ex. valde i all ödmjukhet sådana sina lärjungar, ofta skägglösa gossar, till så kallade *Rectores illustres.* Det var i synnerhet grefvarna, som sökte antaga en värdighet, en ställning, hvartill de tyska sjelfständiga riksgrefvarna tyckas hafva lemnat förebilden. Inom sina grefskap uppförde de sig som furstar, anlade städer, gåfvo dem vapen och namn efter sina egna, utfärdade förordningar och omgåfvo sig med ett lysande hof. Genom de år 1651 meddelade grefve-privilegierna gaf Kristina ännu mera näring åt dylika anspråk. Dock bör å andra sidan märkas, att grefvarnas och i allmänhet adelns anseende betydligen minskades genom det orimligt stora antalet af dem, som Kristina till nämnde värdigheter upphöjde, samt genom många af dessa nykomlingars medellöshet och deraf följande beroende.

Man fortfor att så mycket som möjligt skilja mellan frälse och ofrälse. En fröken Rosenhane hade förälskat sig i sina bröders ofrälse lärare och slutligen af honom blifvit förförd. Slägten klagade i rådet och påstod, att fröken ej kunnat till ett så djupt felsteg lockas, så framt ej förföraren användt trolleri. Som ytterligare anledning till en sådan misstanka anfördes, att mannen burit salt på sig [1]).

Att bibehålla sina nu vunna fördelar blef för adeln det vigtigaste, åtminstone för ögonblicket. Kronogodsens återtagande var derföre ett förslag, mot hvilket de ifrigt kämpade både med skäl och svepskäl. Som bevis på ståndets enträgenhet i detta hänseende berättades följande uppträde. Adeln fruktade räfst under den kommande regeringen. För att mot denna fara bereda så mycken säkerhet som möjligt, lät ståndet, kort före regentombytet, hos drottningen begära stadfästelse på alla sina innehafvande gods. Drottningen gaf undvikande svar, men rikskansleren, deras ordförande, var envis. Slutligen blef Kristina först ledsen och sedan förargad,

---

[1]) *Rådsprot.* d. 9 Mars och 3 Sept. 1650.

så att hon utbrast: *och tig då engång, ni gamla narr!* Oxenstjerna svarade: *jag finner, att jag numera icke längre kan tjena eders majestät*, hvarpå han aflägsnade sig. Det var endast med möda, som drottningen och prinsen sedermera kunde blidka den gamle och hans uppbragta anhängare.

De vid Kristinas tronafsägelse förefallna tvisterna om reduktionen skola vi framdeles berätta; likaså, huru genom försummad uppfostran adeln började från denna tiden mer och mer bereda förlusten af sin fordna magt och öfverlägsenhet.

FJERDE KAPITLET.

OM PRESTERSKAPET.

Under och genom fäderneslandets föregående öden hade lutherska läran blifvit rotfästad i allmänna öfvertygelsen och nästan sammanväxt med Sverge, dess befolkning samt alla dess offentliga och enskilda förhållanden. Påfliga hofvet ämnade sända några munkar till Sverge att derstädes arbeta för katolska läran; men Chanut, tillfrågad om förslaget, afrådde det helt och hållet, *såsom en omöjlighet. Svenskarna*, sade han, *vilja ej tillåta en enda bland sina medborgare att bekänna nämnde lära; och bland så många tusen landets innevånare, känner jag blott en, som i detta hänseende hyser fördragsammare tänkesätt.* Denna enda var utan tvifvel drottningen sjelf. Hennes myckna umgänge med katoliker blef snart allmänt bekant och uttyddes som bevis på tillgifvenhet för deras lära. Äfven detta för-

hållande bidrog i sin mån att reta allmänna tänkesättet bland hennes strängt lutherska landsmän.

Å en annan sida voro svenskarna lika vaksamma emot försöken att sammansmälta lutherska och katolska bekännelserna. Vi hafva redan förut omtalat de tvister, som mellan Kristina och Axel Oxenstjerna förefölło om Johannes Matthiæ och hans arbeten. Måhända lockad af ryktet om de tänkesätt, Kristina vid nämnde tillfälle visade, for irländska erkebiskopen Hamilton till Stockholm i afsigt att arbeta på samma förening; men måste med oförrättadt ärende resa tillbaka. År 1652 kom likaledes den nitiske Duræus än en gång till Sverge; men vid den tiden var Bourdelot allrådande gunstling, och Kristinas tankar genom honom vända på helt andra föremål. Den välmenande försoningspredikanten kunde ingenting uträtta.

Under riksdagen 1647 hade Oxenstjerna och rådet med mycken ifver försvarat lutherska renlärigheten. Härigenom blef en slags förbindelse knuten mellan presterskapet och det högadliga partiet. Några tro, det Kristinas bemödande att dels väcka, dels underblåsa tvistefrågorna om adelns patronatsrätt och öfriga privilegier, hade bland andra syftemål äfven det att upplösa nämnde förbindelse och sålunda draga presterskapet från den republikanskt sinnade högadeln, och vinna det för konungamagten. Också finner man, att ståndet vid riksdagarna fortfarande utgjorde det aristokratiska partiets mägtigaste och farligaste motståndare, allt på samma sätt och af samma skäl, som i berättelsen om Kristinas förmyndare sagdt är.

Presterna ogillade och motarbetade således hvarje försök att på konungamagtens bekostnad vidga adelns frihet. Men inom sitt eget fält arbetade presterna sjelfva för en lika ensidig ståndsegennytta. De fortforo att sätta sig emot Consistorium Generale och drefvo ihärdigt den lära, att verldsliga magten hade öfver andeliga ämnen och förhållanden ingen domsrätt. År 1636, och

när tvisten mot Rudbeck var å bana, beslöt man att utarbeta ett förslag till gemensam öfverrätt i andeliga mål. Dervid blef likväl under förmyndarestyrelsen ingenting ytterligare gjordt; förmodligen fruktade man å ömse sidor att vidröra det kinkiga ämnet. När Kristina tillträdt regeringen, kom det åter å bana; men presterna *äskade betänketid, och att domkapitlen måtte i ämnet höras. Saken vore nemligen af högsta vigt, och kyrkans och statens styrelse borde ej till ömsesidig skada sammanblandas* o. s. v. [1]). Nu utarbetade Kristina sjelf ett nytt förslag till andelig öfverrätt. Den skulle utgöras af lika många presterliga som verldsliga bisittare, med erkebiskopen och hofkansleren skiftevis ordförande [2]), och i stället för det redan förhatliga namnet Consistorium generale föreslogs Collegium ecclesiasticum, i likhet med de andra kollegierna. Men när saken föredrogs i rådet, spådde Jakob De la Gardie mycket motstånd; *ty,* sade han, *både salig konungen och vi i förmyndarestyrelsen hafva sådant försökt; men fåfängt; emedan presterna icke vilja bero af den verldsliga magten* [3]). I början af riksdagen 1649 blef förslaget för ständerna uppläst, och utlåtande deröfver infordradt af så väl samtelige domkapitlen som af riksdagspresterna. De fleste af dessa betänkanden utföllo afstyrkande. Ståndet *önskade uppskof och föreslog att en ny kyrkoordning måtte under tiden utgifvas, hvarigenom det föreslagne Collegium torde befinnas öfverflödigt* o. s. v. Saken förföll och blef ej mer under Kristinas regering upptagen; dels ville drottningen icke ådraga sig ståndets ovilja; dels ock, längre fram, blef hela frågan för henne sjelf fullkomligt likgilltig. Detta presterskapets motstånd retade emellertid många sinnen, och den lärde men häftige Verelius uppsatte en afhandling *Om Prestväldet,* i hvilken han med skarpa färger afmålar pre-

---

[1]) *Lunds Bibl. Mscpt.* H. c. fol. 13.
[2]) S. st.
[3]) *Rådsprot.* d. 23 Jan. 1649.

sternas *råhet och okunnighet, biskoparnas s pphet eller egennytta, och huru lutherska presterskapet ville likasom det katolska vara sin egen herre och domare, för att också kunna lefva efter sin egen vilja.* Denna skrift var så bitter, att man först sjuttio år derefter vågade genom trycket lemna den i allmänhetens händer. Presternas uppförande under denna långvariga tvist har dock af några blifvit urskuldadt, till och med försvaradt såsom en följd af deras billiga fruktan för aristokratiens öfvermagt; nemligen, att de verldsliga ledamöterna uti den föreslagna öfverrätten troligen skulle komma att för det mesta bestå af adelsmän, hvilkas öfvervägande inflytande af många skäl borde undvikas.

Kristinas strid mot högadeln gjorde henne i någon mån beroende af presterna, och dessa begagnade sin fördel. De hade förut inga andra privilegier, än dem Karl den nionde 1607 utfärdat, och denne herre tillät i sådana fall intet slags slöseri. Också lärer ståndet icke varit synnerligen belåtet med hans privilegier, utan önskat nya. Sådana behöfdes och begärdes till stöd mot de olagliga tillgrepp, hvilka i synnerhet adeln föröfvade mot så väl kyrkor som församlingar och presterskap. Johannes Matthiæ uppsatte derföre omkring 1644 ett privilegieförslag, hvilket blef af Kristina på riksdagen 1647 bekräftadt; dock endast tills vidare. Flere punkter deri väckte adelns missnöje; t. ex. inskränkningen i dess rätt att hafva huspredikanter, och att tillsätta prestlägenheter; samt löftet att förtjenta prestesöner skulle erhålla befordran till statens högre ämbeten. Vid riksdagen 1649 klagade adeln öfver dessa förhållanden; men erhöll af drottningen de svar, som vi redan förut omtalat. Privilegierna stodo fast och blefvo under riksdagen 1650 en gång för alla bekräftade.

Erkestiftet omfattade vid denna tiden Uppland och hela Norrland och Lappland ända till Enara träsk. Att vårda ett sådant stift var för en ensam biskop alldeles omöjligt. Under en tid af hundrade år hade

också de Norr- och Lappländska församlingarna endast fyra gånger blifvit af sina erkebiskopar besökta, och äfven då endast till en ringa del. Redan förmyndarestyrelsen hade derföre ämnat vid nästa ledighet dela stiftet och öfver landskapen norr om Medelpad förordna en serskild superintendent, boende i Hernösand. År 1647 inträffade genom Paulini död det väntade tillfället. Kristina och Axel Oxenstjerna voro genast ense om delning [1]). Någon invände, att den nya erkebiskopen, det var Lenæus, borde först derom rådfrågas. Men Kristina svarade: *att om den saken vore redan tillräckligen rådgjordt; och församlingarnas bästa mera magtpåliggande än erkebiskopens enskilda fördel* [2]). Förslaget gick i verkställighet.

Sedan den tiden Karl den nionde var hertig öfver Wermland, hade detta land jemnte Wadsbo och Walla härader af Westergöthland utgjort ett eget stift under en superintendent, som bodde i Mariestad. Denna boningsplats var ganska oläglig för vårdandet af den vidsträckta och aflägsna landsorten; hvarföre äfven Axel Oxenstjerna yrkat, det superintendenten borde vid nästa ledighet flyttas till Karlstad. Ledigheten inträffade 1646. Biskop Wexionius i Skara sökte få hela superintendentskapet tillbaka under sin biskopsstol, såsom det varit före 1580; men till ett så egennyttigt förslag lyssnade ingen. Mariestadsboarna, understödde af Per Brahe, ville hafva superintendenten qvar i sin stad; men äfven detta försök aflopp fruktlöst. Drottningen beslöt, enligt Oxenstjernas råd, att bibehålla Wermland som ett serskildt stift och att flytta dess superintendent till Karlstad [3]).

Flere gånger blef det föreslaget och till och med afgjordt, att man skulle utarbeta en ny, för hela riket gällande, kyrkoordning. För sådant ändamål valdes ett

---

[1]) *Rådsprot.* d. 13 Mars 1647.
[2]) S. st. d. 31 Maj 1647.
[3]) S. st. d. 7 och 28 Juli 1647.

serskildt utskott under Axel Oxenstjerna, men saken kom ingen gång till verkställighet.

FEMTE KAPITLET.

OM KRISTINA OCH DE LÄRDA.

Kristina hade för vittra och vettenskapliga sysselsättningar mer sinne, än kanhända någon annan regerande person haft. Hennes kärlek för dessa yrken och hennes välvilja för deras idkare var derföre i början helt och hållet ren och oegennyttig. Hon hade sjelf en ganska mångsidig bildning samt ovanlig förmåga att så väl följa och bedöma lärda undersökningar, som njuta af skaldekonstens och vältalighetens mästerverk. Det var henne derföre ett serdeles nöje att umgås med personer, som i någon mån voro i besittning af samma kunskaper, snille och vettgirighet. Det var också derföre, som hon redan tidigt och sedermera under de sex första regeringsåren mer och mer omgaf sig med lärda och snillrika män, så svenskar som främlingar. En längre tid bortåt tillbragte hon hvarje torsdagsafton i deras sällskap under läsning, samtal och infällen. Hon fröjdade sig mycket åt dessa sammanträden och kallade dem sina *Jovialer,* med dubbel syftning såväl på den fria glädje, hvilken dervid var rådande, som på dagens latinska namn. Under dessa snillets högtidsstunder visade den unga drottningen sin mest lysande sida. Såsom vederqvickelse efter tunga och enformiga regeringsärender var det hennes lust att här låta sin ande flyga fri och glad kring vetandets alla rymder; höra lifvets vigtigaste frågor eller vettenskapernas mest

invecklade uppgifter behandlas af tidens kunnigaste och snillrikaste män; och att dessemellan gemensamt med dessa njuta af skämtets lekar eller konstens mästerverk. Hon var ofta sjelf den både kunnigaste och skarpsinnigaste, och detta till en grad, som förvånade enhvar. Men det, som i synnerhet vann allas hjertan, var det anspråkslösa, det blygsamma sätt, hvarpå hon under de första åren dolde dessa sina företräden. Hennes ungdom, hennes behag, hennes lärdom, hennes snille, hennes nedlåtenhet, allt förenades att drifva de lärda herrarnes förtjusning till den högsta grad.

Hennes gifmildhet bidrog äfven dertill, och det ej ringa. Vid tillträdet till regeringen fann hon före sig både betydliga och ordnade inkomster, samt derjemnte många tusende ännu oafyttrade kronogods; och fick dessförutan snart omhänder den inflytande stora ersättningssumman från Tyskland. Hon tyckte sig ej kunna använda dessa medel till högre och ädlare föremål än främjandet af vettenskaper och belönandet af deras idkare. Ett lyckadt skaldestycke, en väl genomförd afhandling, voro i hennes ögon öfver all jemnförelse med verldens och hvardagslifvets göromål; och författaren af ett sådant arbete förtjent af all möjlig belöning. Det var derföre af både böjelse och öfvertygelse, som hon redan tidigt började mot de lärda visa en högst ovanlig frikostighet.

De första åren sysselsatte sig Kristina jemnförelsevis mera uteslutande med regeringsärender; och de lärda, med hvilka hon omgaf sig, voro till största delen landets infödingar. Det var i synnerhet från 1647, som hon började inkalla utländska vettenskapsidkare och på dem slösa tid, guld och ärebetygelser.

Enligt hennes lynne blef detta snart drifvet till ytterlighet. En stor mängd lärda inkallades eller inkommo sjelfmant, och alla blefvo öfverhopade med hedersbevisningar och gåfvor. Dessa sednare tilltogos någon gång så stora, att de lärda sjelfva rodnade af förlägenhet deröfver. För tilleguan af ett vanligt arbete,

eller för ett till hennes ära hållet snillrikt tal gaf hon författaren ofta flere tusen riksdaler. De lärda främlingarna fingo sysslor med höga löner och derjemnte i handom betydliga skänker både vid in- och utresan, samt slutligen ofta anvisningarpå lifstidsunderhåll ur svenska statskassan. Vi hafva redan nämnt förhållandet med Boeclerus, Salmasius m. fl.; och på samma sätt belönades också en stor hop andra herrar. Många hundra tusen riksdaler gingo på detta sätt ur landet, ty vanligtvis var det främlingar, som hugnades med de största gåfvorna. Desse herrar å sin sida, med gränslös tacksamhet och förtjusning, upphöjde Kristina öfver skyarna och utbasunade hennes ära kring hela den läsande verlden. Man känner namnet på mer än etthundradefyratio serskilda skrifter, hvilkas innehåll uteslutande var Kristinas beprisande. Många tro, att detta förhållande ingick i hennes beräkning. Lofsångerna i utrikes tidningar och skrifter skulle öfverrösta och om möjligt nedtysta missnöjets och nödens rop inom fäderneslandet.

Men efter några år begynte välviljan att å ömse sidor aftaga. Lockade af ätelen, samlade sig till Stockholm vettenskaps- och vitterhetslekare af alla slag, samt i största mängd. De förlorade slutligen nyhetens behag och började trötta drottningen, samt dessutom med afund tränga och förfölja hvarandra kring det dag för dag minskade rofvet. Ty i samma mån som främlingarna ökades, hade rikets tillgångar blifvit medtagna, så att drottningen saknade medel till nya belöningar; till och med så, att många äldre gunstlingar kunde icke ens utbekomma sina lofvade årsunderhåll. Äfven tyckte man sig finna, att den uppmärksamhet, drottningen egnade åt inkommande lärda, mer och mer förlorade sin egenskap a ren kärlek för snille och kunskaper, och i dess ställe visade sig beslägtad med nyfikenhet och fåfänga. Man anmärkte, att den sist komne blef mest fjäsad och framhafd, ofta med de äldres och utmärktares försummande. Efter några veckor eller månader blef också

han i sin ordning skymd af en sednare uppgången stjerna. Drottningen tycktes hasta mot hvarje ankommande, dels för att nyfiket inhämta det hufvudsakligaste af hans upptäckter och åsigter, dels ock för att till hans beundran visa sig och alla sina ovanliga egenskaper. Sedan dessa mål blifvit uppnådda, svalnade ifvern i betydlig grad.

Det i allmänhet inträdande kallare förhållandet förorsakades troligen också deraf, att läskarlarnas tungrodda umgängessätt samt långsamma och stundom småaktiga undersökningar blefvo mer och mer motbjudande för Kristina, hvilken var van vid hofvets lediga sällskapston, och i vettenskaper liksom i allt annat älskade mera det lysande än det grundliga och sanna.

Dessa frön till ömsesidig kallsinnighet brådmognade genom Bourdelots ankomst och genom det gäckeri, som Kristina tillät honom drifva med hela det lärda sällskapet och dess sysselsättningar. Genom honom och hans tillställningar blef Kristina under någon tid nästan helt och hållet likgilltig för dylika ämnen och personer. Detta förhållande varade hela 1652 och en del af 1653. Efter hans afresa vaknade visserligen drottningens förra lärdomslust; dock i ringare grad. Pimentelli, hofnöjen och förberedelser till utresan upptogo nästan hela hennes återstående tid.

Kristinas svalnade ifver och minskade gåfvor förorsakade också hos de lärda en svalnad förtjusning och minskade lofsånger; till och med att en hop af de förut beprisande rösterna började uppstämma ett alldeles motsatt språk; så att nu mera blefvo Kristinas besynnerligheter och fel uppsökta och framdragna med samma ensidighet, samma ifver, som förut hennes förtjenster.

Vi vilja här nämna något om Kristinas samlingar. Vid hennes anträde till regeringen funnos uti Sverge endast obetydliga bokförråder och nästan inga samlingar af mynt, skådepenningar, taflor eller bildverk. De förra blefvo ökade och de sednare grundlaggda genom

byten från Tyskland. År 1647 ankommo till Dalarön etthundradefem stora vinfat fyllda med böcker, af Torstenson tagna i österrikiska staterna, i synnerhet i Olmütz. År 1649 kom från det eröfrade Prag en högst dyrbar samling böcker, skådepenningar, taflor m. m. Uppmanad så väl af denna början som af de lärda och af sin då brinnande lärdomsifver, vidtog Kristina till samlingarnas fyllande flere kraftfulla och ovanligt kostsamma åtgerder. Ej nog, att hon inköpte en hop större enskilda boksamlingar; hon lät äfven flere af tidens utmärktaste lärda genomströfva Europa för att upphandla det, som saknades, och slösade för sådant ändamål otroliga summor. Hvad hon gaf för Grotii och Ravii boksamlingar, är ej antecknadt; men för en enda handskrift, tillhörig den förstnämnde, betaltes tretusen riksdaler; för Petavii boksamling 40,000 livres; för Vossii 20,000 gulden; för åtskilliga verk ur Mazarins 10,000 francs. Vossius rådde fransmannen Gaulmin, att åt Kristina förära sin i synnerhet på österländska handskrifter rika samling. Den värderades till 20,000 ecus; Kristinas gengåfva blef 30,000. För en sällsynt romersk bronzpenning skall hon hafva bjudit 30,000 riksdaler; och att Vossius lät henne för två österländska handskrifter betala 160,000 ecus, hafva vi redan förut omtalat.

Nämnde exempel äro blott profstycken af Kristinas förfarande vid dylika tillfallen. En mängd andra likartade inköp hafva blifvit för hennes räkning gjorda; men äro till sitt belopp okända. Hvad hon betalat för samlingar af mynt, taflor och bildverk, har ej heller blifvit antecknadt; men steg troligen till ofantliga summor. Hennes samlingar voro också bekanta för sin rikedom, i synnerhet bokförrådet. Efter en år 1653 anställd räkning, funnos der omkring 8000 handskrifter; bland annat 700 dylika endast af nya testamentet. En mängd dupletter af böcker skänktes åt högskolorna i Uppsala, Åbo och Dorpt; något äfven till gymnasierna. Sjelfva det kungliga bokförrådet var uppställdt

på slottet; de öfriga samlingarna ordnades uti det af drottningen inköpta De la Gardiska palatset.

Alla dessa samlingar blefvo till en betydlig del skingrade och det fortare, än de samlades. Sommaren 1653, när Kristina beslutat nedlägga styrelsen, befallte hon, att det förnämsta af dessa samlingar skulle inpackas och sändas till Göteborg för att sedan medfölja till Rom. De män, åt hvilka detta anförtroddes, främlingarna Vossius och Ravius, voro mindre samvetsgranna och tillegnade sig ganska mycket af det, de hade omhänder. Sådant underslef kunde så mycket lättare verkställas, som nedpackandet och afsändningen skulle ske i löndom, och kunde derföre icke följas med vederbörlig noggrannhet. Kristina var också vid denna tiden så inbegripen uti hofnöjen och resetankar, att hon åt detta ärende icke egnade tillräcklig uppmärksamhet. Följden blef, att mycket försvann. T. ex. af de 8000 handskrifterna återstodo vid ankomsten till Rom endast 2145. En betydlig del qvarlemnades visserligen i Sverge; men många och dyrbara verk blefvo utan tvifvel undansnillade.

Dessa samlingar hade till största delen blifvit inköpta för svenska statens penningar eller eröfrade af dess härar. De voro således det allmännas tillhörighet, hvilken borde till svenska folkets nytta och upplysning användas. Kristina medtog och bortförde en stor mängd deraf, likasom det varit hennes enskilda egendom. Sådant var motsatsen af faderns uppförande. Han hade till främjande af svenska folkets upplysning bortskänkt de gustavianska godsen, hvilka dock ostridigt voro hans enskilda arf och egendom.

I fordna tider hade plundrande vikingar riktat Sverge med söderns silfver och guld. Detta blodsmynt blef sedermera i form af sankt Petters och aflatspenningar m. m. återlockadt till södern. Under trettioåriga kriget hade svenskarna å nyo hemfört rika byten från den härjade södern. Inom sex års tid hade

södern på ett eller annat sätt lockat tillbaka en stor del af också dessa blodade skatter.

SJETTE KAPITLET.

OM UNDERVISNINGSVERKEN.

Under de första åren af Kristinas regering fortgick det förut påbegynta upprättandet af gymnasier inom rikets förnämsta landskap. Göteborg och Hernösand erhöllo dylika undervisningsverk; det sednare på samma gång, som det fick egen superintendent. Vid några af de äldre gymnasierna ökades antalet af lärare. Nya lärdomsskolor blefvo äfven öppnade och 1649 utgafs en skolordning för hela riket. Under de sednare åren af Kristinas regering afstannade verksamheten så i denna som annan väg.

Gymnasierna bibehöllo ännu sin först erhållna riktning att vara ett slags universiteter, hvart i sitt landskap. Der utgåfvos programmer och höllos disputationer, nästan som i Uppsala. Många prester fingo ingen annan eller högre bildning än den, som vid gymnasierna meddelades.

De trenne högskolorna fortgingo sin utstakade bana och erhöllo af Kristina mycken uppmuntran, dels genom gåfvor, dels och i synnerhet genom den hedrande uppmärksamhet, hon fästade vid de lärda och deras arbeten. Serdeles de första åren såg man henne ofta dröja i Uppsala många dagar å rad och derunder flitigt afhöra lärdomsöfningar af flere slag.

Johan Skytte var den, som först omfattade den tanken, att bland högskolans lärare införa kunniga och snillrika utlänningar för att dymedelst upphjelpa och

lifva det hela samt åstadkomma en lifligare vexelverkan mellan Sverge och mera bildade länder. Detta anses hafva varit ett af skälen, hvarföre han inrättade den Skytteanska lärostolen. Exemplet vann efterföljd; och Gustaf Adolf och förmyndareregeringen inkallade flere utlänningar. Dessa, i synnerhet en Loccenius och den af Skyttarna framdragna Schefferus, gjorde Sverge både nytta och heder. Kristina fortgick på samma väg, men till öfverdrift, och utan att vara så lycklig i sättet att välja eller att bibehålla dem hon inkallade. Det är från denna tid och i följd af ofvannämnde åtgerder, som svenska högskolorna började utmärka sig för en både mågsidigare bildning, och lifligare verksamhet.

Det var också egentligen under tidrymden från 1600 till 1650, som svenska undervisningsverken, så högre som lägre, blefvo dels nyskapade, dels utbildade. Dessa åtgerder medförde en stor och hastig förändring. Svenskarna, äfven prester, ämbetsmän och större delen af adeln voro i allmänhet förut ganska okunniga. Snart blef förhållandet annorlunda. Läroverken buro sin frukt, dels i den stora skicklighet, som utmärkte Karl den elftes ämbetsmän, dels i den vittra och vettenskapliga verksamhet, som utmärkte hans förmyndares regeringstid.

Adeln, serdeles den högre och rikare, lät sina söner sällan eller aldrig genomgå allmänna läroverken; kanske till en del derföre, att de kunskaper, der meddelades, afsågo förnämligast den presterliga eller ock den civila ämbetsmannabanan, af hvilka adeln ej ville begagna den förra och ansåg sig nämnde kunskaper förutan berättigad till den sednares mest lysande och lönande platser. Måhända ock, att de högadeliga herrarna ville af stolthet icke låta sina söner i den offentliga skolan sitta bredvid, täfla med och kanske förbigås af ofrälse ynglingar, af till och med bonde- eller torparesöner från samma socken. Man fortsatte derföre det gamla bruket att hemma i sitt hus hålla enskilda lärare. Men dessa voro vanligtvis unga fattiga studen-

ter, hvilka sjelfva med brist på stadga och verldsvana, och dessutom i de högadeliga husen stående på en låg och underordnad plats, sällan kunde i en så beroende ställning vinna hos sina lärjungar den aktning och lydnad, som för en allvarlig upptuktelse erfordrades. Den unga adelsgossen fick sålunda hemma uppväxa bland tjenare och grannar, hvilka, mer eller mindre beroende af föräldrarna, smickrade och vande sonen vid högmod och egenkärlek; medan hans jemnåriga i skolan utan något slags afseende tillrättavisades af hvarandra och af sina offentliga lärare, och sålunda vandes både att arbeta, lyda och rätta sig efter omständigheterna. Detta var ett af de förhållanden, som fortfarande beredde ofrälseståndens stigande i jemnförelse mot adeln. Det andra bestod deri, att adelns enskilda lärare ej gerna kunde vara annat än ynglingar, hvilka, sjelfva med ännu ofullständig bildning, icke kunde gifva sina lärjungar en så grundlig och mångsidig undervisning som den hvilken af de offentliga lärarne meddelades. Det tycktes, som någon sådan icke ens åstundades; ty likasom förut afsåg man också hädanefter mera ett behagligt umgängessätt och ridderliga öfningar än verklig själsodling genom kunskaper och ihärdigt arbete. Så blef adeln föga delaktig af de många förmåner, som de nya undervisningsverken medförde. Den blef stående på sin förra plats, under det ofrälsemännen, med presterna i spetsen, gjorde för hvarje tiotal af år stora framsteg på bildningens och kunskapernas bana.

Ofvannämnde vanvårdande af den egentliga ämbetsmannadugligheten ökades naturligtvis genom Kristinas flärdfulla tänkesätt och orimliga befordringar. Axel Oxenstjerna såg den närvarande och kommande faran. Redan 1634 klagade han, att *få bland den uppväxande adeln kunde i statens värf användas; och,* tillade han, *om också en eller annan ibland dem kan någonting, så vill han ej bida i de lägre graderna, tills han lärt sig stå rätt på benen; utan när en sådan blott kan skrifva ett vanligt bref eller hålla ett tal i vä-*

dret, så tror han sig genast skicklig att handtera rikets kinkigaste angelägenheter [1]. Nu, under Kristinas tid, klagade Oxenstjerna på samma sätt *öfver den flärd och oduglighet, som bland de unga ämbetsmännen inrotade sig, samt öfver de olyckor, som skulle deraf i en framtid föranledas* [2].

De mägtigare bland adeln vidhöllo ännu den sedvänjan att låta sina söner efter enskilda undervisningens slut fortsätta sin bildning vid en utländsk högskola. I fransyska staden Saumur var den tiden ett reformert undervisningsverk af stort anseende, hvarest en mängd svenska ädlingar, en Klas Tott, Jakob Kasimir De la Gardie, Johan Ekeblad m. fl. fulländade sina studier. För att derpå sätta kronan företogos slutligen några års utrikes resor till vinnande af än närmare kännedom om de europeiska staterna och deras språk och förhållanden. Af de bättre, Oxenstjernor, Bondar, Bjelkar, De la Gardier, Sparrar, Per Brahe, m. fl., blef detta medel med fördel användt; men många voro de, som endast reste för nöje; än flere de, som ej hade tillräcklig förmögenhet för att kunna någon gång besöka främmande länder; men hvilka ändå försmådde de inhemska läroverken, och således blefvo helt och hållet efter på odlingens bana.

Nämnde utrikes resor medförde likväl en annan, ehuru tillfällig, dock ganska betydlig fördel. Till de unga adelsherrarnas ledsagare under ofvannämnde resor utsågos vanligtvis fattiga ofrälsemän, hvilka utmärkt sig för kunskaper samt ett hedrande och stadgadt uppförande. Det hände ej sällan, att personer som innehade tjenst vid allmänna läroverken, lemnade sina platser för att deltaga i sådana färder. Den unga svenska vettenskapsmannen fick derigenom tillfälle att göra närmare bekantskap med de snillen och lärobyggnader, som i an-

---

[1] *Eugesto.* Acta om Kristina. 1 T:o 4:o. Axel Oxenstjerna till rådet, d. 20 Juli 1634.

[2] *Rål.* Fol. N:o 5. Om 1680 års riksdagsärender.

dra länder väckt uppseende. Detta underhöll en liflig och oafbruten gemenskap mellan Sverges och det öfriga Europas bildning och inverkade ganska fördelaktigt på den förra. Ännu en sak. De unga svenska grefvarna blefvo vanligtvis inbjudna till de utländska hofven och der bemötta med stor uppmärksamhet. Emedan de äfven dit åtföljdes af sina ofrälse ledsagare, erhöllo dessa jemnte vettenskapliga bildningen också en ganska vidsträckt kännedom af de vigtigaste politiska personer och af staternas inbördes ställning, samt en skarp och öfvad blick för lifvets verkliga förhållanden. Detta ökade i hög grad deras användbarhet, antingen de sedermera valde andeliga eller borgerliga ämbetsmannavägen. Många dylika blefvo genast efter hemkomsten lektorer eller professorer och slutade sin bana i kyrkans eller vettenskapernas högsta värdigheter. Andra gingo i statens tjenst, och der ganska långt; några ända till rådsbordet, der intagande plats bredvid grefvarna, deras förra lärjungar. Karl den elftes räfst gjorde i det närmaste slut på dylika utrikes resor.

Bland vettenskaperna bibehöll *Teologien* ännu första rummet; och tillika andan af sträng luthersk renlärighet. Några utmärktare arbeten i denna väg syntes ej. En ny bibelöfversättning började, men afstannade snart. De ryktbaraste författarne voro båda erkebiskoparna Paulinus och Lenæus, samt Johannes Matthiæ och Terserus. De tvänne sednare skola vi i framtida berättelser utförligare omtala.

I *Rättsläran* fortforo Loccenius och Gyllenstolpe med den verksamhet, genom hvilken de redan under föregående styrelse utmärkt sig. De och deras arbeten bidrogo att inom Sverge sprida klarare begrepp om denna vettenskap; ehuru inga för efterverlden lysande upptäckter gjordes. Den ryktbare Stjernhöök började först under denna tid visa sig och sin ännu ej fullt utvecklade förmåga.

Läkarekonsten qvarstod i allmänhet på samma punkt, som under förra regeringen, ty de nyss inrät-

tade lärostolarna i denna väg hade ännu icke hunnit medföra önskad verkan. Antalet af läkare ökades visserligen år efter år; men blott få af dem voro infödda svenskar; de fleste deremot utlänningar; några af mycket anseende; t. ex. en Conring och Du Rietz, af hvilka den sednare stannade inom Sverge och är ännu allmänt bekant genom de af honom uppfunna och efter honom använda dropparna.

En i denna väg ganska märkvärdig upptäckt skedde likväl under drottning Kristinas regering och det af en svensk man. Det var nemligen, då Olof Rudbeck först upptäckte de så kallade *Vasa lympathica* uti menniskokroppen. Men om denne märkvärdige man och hans många arbeten framdeles.

För öfrigt visar sig Kristinas lynne äfven i detta afseende. Vid anträdet till regeringen funnos för hennes räkning anställde fyra lifläkare. Under sin tioåriga regering har hon till samma befattning utnämnt och efter hvarandra begagnat ej mindre än nio serskilda män.

Kemi och *Fysik* och likaså *Ört-*, *Jord-* och *Stjernkunskap* stodo i allmänhet på samma punkt som under förra styrelsen. Stjernhjelm utgaf likväl ett i *bergsvettenskapen* upplysande verk, likasom Gyllenstolpe för kännedomen om Sverge en lärobok, hvilken blef allmänt begagnad. Före Burei kartor och detta arbete hade man föga eller ingen hjelpreda till närmare kunskap om fäderneslandet.

Statsvettenskapen drefs mycket och med ifver i detta, likasom i föregående tidehvarf [1]). Under tvisterna mellan Karl och Sigismund blefvo olika grundsatser af olika partier åberopade. Sigismund stödde sig på det ärfteliga konungadömets läror. Rådspartiet deremot på aristokratiens; ehuru mer i hemlighet hysta,

---

[1]) I åttonde delen pag 189 förekommer om denna vettenskap och om rättsläran en oriktig uppgift, hvilken rättas genom hvad i detta kapitel om samma ämnen anföres.

än öppet uttalade. Karl den nionde, med envåldets sjelfrådighet i lynne och handling, åberopade och stödde sig på folkväldets grundsatser. Dessa partiers hvar för sig utgifna skrifter gjorde dylika ämnen till föremål för hela den läsande allmänhetens begrundningar. En sådan sinnesstämning fick ytterligare näring genom tvisterna vid regeringsformens antagande, vid kronogodsens försäljning, samt i allmänhet genom riksdagarna under förmyndaretiden; likaså och än mera utifrån genom genljudet af striderna mellan hofven och parlamenterna både i Frankrike och England. Härtill kom det tycke för republikanska statsformer, hvilket i de nya läroverken väcktes genom en allmännare bekantskap med den grekiska och romerska fornverldens historia och vitterhet. Af alla dessa skäl var allmänna uppmärksamheten mycket fästad vid frågorna om förhållandet mellan så väl öfverhet och undersåtare, som mellan dessa sednare inbördes, och en mängd afhandlingar blefvo derom utgifna. För konungamagten talade Gyllenhjelm, Salvius, Loccenius, Schefferus, Sten Bjelke, Gyllenklo, Ehrensten m. fl.; för aristokratien Axel Oxenstjerna, Per Brahe, Shering Rosenhane och Gyllenstolpe m. fl. Det egentliga folkväldet hade inga anseddare sakförare, men försvarades till någon del af båda erkebiskoparna Paulinus och Lenæus m. fl [1]). Bengt Skytte och Arnold Messenius voro politiska lycksökare, än hos det ena, än hos det andra partiet.

Uti *Historien* började man mer än förr lägga vigt på ålderdomsmärken och vettenskaplig forskning. Som häfdatecknare utmärkte sig Baaz för en kyrkohistoria. Arnold Messenius författade sitt ännu otryckta arbete om striden mellan Karl den nionde och Sigismund. Slutligen utgaf Loccenius sin svenska historia, hvilken sedermera i nära hundrade år var det bästa, man i denna väg hade att uppvisa.

---

[1]) Dessa uppgifter äro grundade på Wieselgrens *Sverges Sköna Litteratur.*

Uti *Filosofien* hade ramistiska lärorna länge blifvit upprätthållna genom Johan Skytte och Laurentius Paulinus, af hvilka den ena var Uppsala kansler, den andra dess erkebiskop. De dogo båda inom två års tid; hvarefter aristoteliska filosofien åter gjorde sig allmänt gällande, redan förut försvarad af Rudbeck, Gyllenstolpe och af den nya erkebiskopen Lenæus.

Grekiska och *Hebreiska* språken blefvo genom de nya gymnasierna mera allmänt kända, och det var ej sällsynt att vid dessa läroverk få se och höra tal och skaldestycken på det förstnämnde tungomålet.

Latinet var och måste vara skolornas första och förnämsta undervisningsämne; det första, ty alla läroböcker i andra ämnen voro på detsamma författade; det förnämsta, ty utan detsamma kunde man ej röra sig i hvarken kyrkans, vettenskapernas eller statens verld, emedan de vigtigaste afhandlingar i alla dessa vägar fördes på nämnde tungomål. Likväl hade Sverge på detsamma inga utmärktare hvarken talare och skalder.

Modersmålet var uppfylldt af en mängd främmande ord, införda dels af främlingarnas beqvämlighet, dels af nödtvång; ty man hade ännu ej lärt sig finna egna ord och uttryck för den mängd nya begrepp, som den brådväxande vettenskapliga bildningen medförde. Det var förmodligen derföre, som de fleste hällre begagnade det redan upparbetade latinet. Likväl spordes ett tämligen allmänt nit för modersmålet. Axel Oxenstjerna befallte sin son nyttja det mot främmande sändebud, så framt dessa ville begagna sina enskilda språk i stället för det gemensamma latinet. Jakob de la Gardie lät uppsätta ett förslag till svenska benämningar för hela bergsvettenskapen, och Kristina hade i tankarna att för språkets odlande inrätta en svensk akademi i likhet med den fransyska. Ganska många af fäderneslandets lärda ifrade för modersmålets begagnande och sökte äfven sjelfva att använda och uppbruka detsamma; men vanligtvis utan framgång, till dess

Stjernhjelm visade sig. Redan under förmyndarestyrelsen utgaf han en samling af gamla ord, hvilka föreslogos till upptagande. I egna arbeten undvek han så mycket som möjligt främmande benämningar, och likväl utmärkte sig dessa arbeten och i synnerhet hans skaldestycken genom ett behag och en bestämdhet, som man aldrig förut i svenska skrifter funnit. De väckte derföre en allmän förtjusning, ett gladt hopp att äfven Sverge engång skulle få sin egen vitterhet; att äfven svenska snillet skulle framdeles på eget språk kunna uttala sina tankar och känslor och göra dem hörda, förstådda och älskade af hvarje svensk medborgare, måhända också af söderns granntycktare folk. Stjernhjelms mest ryktbara och omtyckta skaldestycke kallades *Hercules*. Vid dess framträdande blef den då unga men ifrige fosterlandsvännen Verelius hänförd af en förtjusning, som uttalade sig i följande ordalag. *Du är*, skref han till Stjernhjelm, *den svenske Virgilius och borde lefva endast som författare; ty du är som sådan både vår prydnad och vårt hopp. Hvilken besynnerlig olycka att, då vi sökt odla vårt modersmål, har sådant hitintills skett genom att omskapa det till ett främmande. Vi hafva blygts för fädernas språk, men apat fransmännens, till åtlöje för alla. Jag, likasom många, har alltid känt vedervilja mot denna föraktliga och osvenska sed; men saknat anseende och magt att densamma afskaffa. Du har visat dig äga kraft att besegra denna fördom och att från vårt språk aftvå det främmande och vanställande sminket. På denna bana hade förut icke framgått någon mäktig ande, hvilken vi andra kunnat följa. Du är en sådan. Du har genom din lärodikt ådagalaggt, det ingenting finnes, som ej det äkta och obemängda svenska språket kan med klarhet och behag uttrycka.* o. s. v. Midt under denna sin fosterländska förtjusning för modersmålet bröt Verelius sjelf deremot och offrade åt tidens allmänna af honom tadlade anda; ty just

detta anförda bref är af honom skrifvet, icke på fosterlandets språk, utan på det främmande latinet.

Saken ägde sin stora vigt. Utan modersmålets upparbetande hade det förblifvit en omöjlighet att sprida kunskaper och bildning till någon större del af samhällets medlemmar.

SJUNDE KAPITLET.

OM ÄMBETSVERKEN.

Om svenska ämbetsverken under Kristinas regeringstid är föga att säga; och de förblefvo hufvudsakligen sådana, som förmyndarestyrelsen dem ordnat. Tillsynen var i början allvarsam; men under de sednare åren har i detta likasom i andra hänseenden slappheten och oredan uppifrån spridt sig nedåt och genom styrelseverkets alla grenar. Ämbetsmännernas nit svalnade och deras duglighet aftog också i samma grad, som Kristina vid sina befordringar begynte att mer afse nycker och gunst, än förtjenster och användbarhet.

Utom de gamla utmärkta ämbetsmännen sedan förmyndarestyrelsen, finner men under Kristinas regering omtalad Konrad Falkenberg. Först tjenstgjorde han som landshöfding i Kalmar, och sedan 1652 som riks- och kammarråd, och detta allt med serdeles nit och omvårdnad för det allmänna bästa. Han upptäckte och framdrog en mängd försnillningar från kronan. Bland annat kom han öfver flere bland landshöfdingarna med efterräkningar på sex till tio eller tolftusen daler silf-

vermynt. Stjernsköld, en son af gamla amiralen [1]), befanns på detta sätt vara kronan så mycket skyldig, att nästan alla hans gods blefvo tagna i mät. Likaså med flere andra. Detta Falkenbergs nit väckte mycket uppseende och buller. Smålandsbönderna klagade ofta öfver hans stränghet. Gunstlingarna och hoffolket blefvo missnöjda, ty de hindrades från statskassans plundring. Äfven bland ämbetsmännen uppstod mycken oro, och det blef hos något hvar ett gängse ordspråk att bedja: *Gud bevare mig från tre F., från F-n, Fiskalen och Falkenberg.*

ÅTTONDE KAPITLET.

OM NÄRINGARNA.

Svenska småstäderna förblefvo hufvudsakligen i samma tillstånd, som under förra regeringen och af ungefär samma skäl. Till deras nedhållande bidrogo äfven de företrädesrättigheter, som man tilldelat och tilldelade Stockholm och Göteborg. För öfrigt fingo städerna äfven sin del af Kristinas flödande gifmildhet, sin anpart i de försvinnande kronogodsen. Man finner nemligen, att de flesta städer hafva af henne erhållit icke obetydliga gåfvor, bestående i kringliggande hemman och kronojordar.

Den omläggning af gator, hvilken genom Klas Fleming först kom i gång, fortfor under nu varande styrelse. I flere småstäder blefvo gatorna rätade, och den nya öfverståthållaren i Stockholm, Knut Posse,

---

[1]) Se 6:te del. s. 91.

verkställde åtskilligt och föreslog än mer i samma väg [1]; men det afstannade snart.

De under förmyndaretiden anlaggda fabriker och jernverk fortforo att bära välgörande frukter; men några betydligen nya inrättningar i denna väg omtalas ej.

Det af Ludvig De Geer grundlaggda *afrikanska handelskompagniet* uppblomstrade hastigt och blef ett nytt och lysande bevis på stiftarens djupa insigt i handelsväg. Åren 1647, 1648 och 1649 kommo derifrån dyrbara och vinstgifvande laddningar. Det sednare året blef derföre det egentliga bolaget inrättadt och erhöll under namn af afrikanska handelskompagniet sina privilegier. År 1650 inköptes vid Cabo Corso på Guineakusten en landtsträcka, der ett fäste byggdes och några handelskontor i nejden upprättades. Företaget vann mycken framgång; mot jern tillbytte man sig guld, elfenben m. m., hvilka varor sedermera blefvo med stor vinst i Europa afyttrade. Oaktadt några uppkomna men snart bilaggda tvister med holländska handelskompagnierna, tillväxte rörelsen så, att 1652 afsändes ej mindre än fyra ganska dyrbara skeppsladdningar från Guinea till Sverge. Dessa blefvo visserligen genom ett missförstånd af England uppbringade; men i allmänhet lofvade hela företaget att, rätt vårdadt, blifva en rik källa till välstånd.

Nya Sverge, eller svenska nybygget i Nordamerika, förblef i samma ställning som förut. Vinsten deraf var obetydlig och erhölls förnämligast genom tobakshandel. Svenskarna hade äfven att kämpa mot holländare och engelsmän, hvilka båda uppträdde som deras medtäflare så väl om köpenskap som landtsträcka.

I afseende på handtverk och handel yttrade sig Kristina många gånger till fördel för frihet både i det ena och det andra. Hon ville afskaffa *slutna skrån,*

---

[1]) *Rådsprot.* d. 12 Dec. 1645, d. 6 Febr. 1646, d. 19 Apr 1648.

och inskränkningar; en hvar borde få komma och resa, arbeta och handla, som han ville [1]. Men här, likasom ofta, spordes mycken olikhet mellan orden och handlingarna; antingen nu detta kom af lättsinne och ombytlighet, eller af oförmåga att neka, när en enskild ort eller samhällsklass begärde någon enskild fördel. Skråordningarna bibehöllos, och man fortfor att genom hvarjehanda författningar söka tvinga handtverkarna att från landet flytta in till städerna. Afsigten var att upphjelpa dessa sednare, samt statens från dem flytande tullinkomster. Följden blef, att arbetsomtanken på landet qväfdes genom förbudet, och i städerna inslumrade genom öfvermod och förtröstan på uteslutande rättigheter. — I förordningarna om handeln visade sig likaledes, i strid mot de yttrade fria grundsatserna, en betydligen ökad benägenhet att åt enskilda bolag öfverlemna monopolier på vissa handelsgrenar. Så uppstodo *Tjärukompagniet, Vedkompagniet, Tobakskompagniet, Afrikanska kompagniet, Fiskerikompagniet,* o. s. v. Man fortfor äfven, och mer än förut, att vilja genom egenmägtiga förordningar leda och främja handel och slöjder. Så utfärdades förbud, år 1646 för Hallänningarnas sjöfart; år 1647 för Norrlänningarna att sälja fisk vid annan tid än midsommar; år 1648 för Öländingarna att hugga Ölandssten, hvilket borde blifva skrånäring i Kalmar; samma år för Wermlänningar och Westgötar att handla med hvarandra; år 1649 för Öländingar att sälja sina pundvaror i annan stad än Kalmar, o. s v. Mot all handel på landet, eller hvad man kallade landsköp, fortfor den gamla strängheten, måhända till och med ökad. Så t. ex. fingo borgrarna i Ekenäs år 1650 tillstånd att kringsända egna ryttare för att efterspana och anklaga dylika landsköp.

---

[1]) *Rådsprot.* d. 21 Juni 1650.

Dessa, likasom förra regeringars åtgerder i samma anda, förorsakade mycken oreda samt en mängd klagomål, och det från flere håll. Några afvikelser derifrån tillätos, men få och obetydliga. Statsmagtens förmynderskap öfver näringarna fortfor ännu i all sin stränghet. Oaktadt det tvång, som nämnde ordningar medförde, hade dock handel och näringar kommit så i farten, att deras tillväxande alltjemnt fortfor. Sjelfva borgmästaren Nils Nilsson, de missnöjdes hufvudman, erkände inför riksdagen 1649, *att regeringen hade genom goda åtgerder märkeligen framhjelpt både handel och slöjder, så att de dagligen och synbarligen förmerades till främlingarnes förundran och fiendernas förtret.*

De sednare åren af Kristinas regering blefvo mindre gynnande för dessa angelägenheter; och det var endast sällan, som hon egnade dem en närmare uppmärksamhet.

NIONDE KAPITLET.

OM BONDESTÅNDET.

Uti föregående kapitel hafva vi redan omtalat, huru Sverges allmoge var vid denna tiden nära att förlora sin gamla sjelfständighet, samt de tvister, som af detta förhållande föranleddes. Denna hotande fara i förening med adelns öfvermod hade hos bönderna alstrat en ganska betänklig sinnesstämning, hvilken af riksdagsuppträdena samt af de många missnöjda i landet än mera upphetsades. Flere oroligheter utbrusto äfven, men blefvo snart qväfda.

För öfrigt fortforo de gamla vanliga klagomålen, att bönderna på mångahanda sätt undansnillade mycket af den skatt, de lagligen borde erlägga; hvarigenom staten årligen led förluster, hvilka genom sin tallösa mängd voro oberäkneligt stora. Tionden till kronan skulle den tiden, det var före den bestämda tiondesättningen, betalas enligt räkning på åkern, verkställd af så kallade tiondefogdar, en slags lägre dertill antagna ämbetsmän. Hvar femtonde snes skulle betalas till kronan, hvar trettionde till presten. Men tiondefogdarna dels ensamma, dels i förbund med folket gjorde en mängd underslef. För att förekomma sådana och tillika inspara tiondefogdarnas löner, beslöt man 1644 att afskaffa dessa ämbetsmän; och bondeståndet vid riksdagen utlofvade å egna och hemmavarandes vägnar att äfven utan fogdar ärligt räkna och betala sin kronotionde. Men, sådant löfte oaktadt, började man snart vid tiondeafgiften bedrifva så mycket underslef och bedrägeri, att Kristina år 1653 blef tvungen att omigen tillsätta tiondefogdar öfver uppbörden [1]).

ELFTE KAPITLET.

OM DE NYVUNNA LANDSKAPEN.

Jemtland och *Herjedalen* erhöllo genast efter Brömsebrofreden svenska styresmän och lades till det vid samma tid inrättade nya stiftet i Hernösand. Axel

[1]) *Rådsprot.* d. 4 Aug. 1651 och 28 Febr. 1653. — *Nord.* Fol. 173, flere Kristinas bref.

Oxenstjerna tillstyrkte, att söka genom mild behandling vinna folket [1]. Man följde hans råd och lyckades. Jemtland och Herjedalen hade redan förut under längre tiderymder hört till Sverge och sammansmälte nu med detta rike lätt nog.

Med *Gottland* var i många fall samma förhållande; likväl tycktes man här mindre säker på sin sak. Svenska befälhafvare och öfverdomare blefvo visserligen genast ditsatta; men den danska kyrkostyrelsen vågade man ännu icke förändra; ehuru sådant blef 1646 föreslaget [2] och 1654 beslutadt. För öfrigt spordes bland öns innevånare ingen ovilja mot föreningen med Sverge.

HALLAND,

ehuru blott för trettio år lemnadt som pant åt Sverge, erhöll dock genast svenska domare och befälhafvare. Folket visade i början mycken benägenhet för föreningen med Sverge, troligen i hopp att derigenom blifva mindre blottställdt för fiendtliga infall och härjningar [3]. Till lättnad för handeln vidtogos flere åtgerder. Men snart inkom halländska adeln med *begäran om tullfrihet, såsom den förut haft.* Detta nekades, ty de sökande hade ej heller under Danmark haft laglig, utan blott genom sjelfsvåld tagit olaglig tullfrihet; och *om den nu beviljades, skulle derigenom på de många halländska frälsegårdarna föranledas ett omåttligt lurendrejeri* [4]. Afslaget togs ganska illa af den under danska styrelsen vid sjelfrådiga oordningar vana adeln; och den klagade, att Sverge ville utsuga landet, emedan det snart borde lemnas tillbaka åt Danmark. Många vände sig till hofvet i Köpenhamn och begärde samt erhöllo bemedlingsbref till svenska regeringen. Andra gingo helt och hållet öfver till Danmark, sedan de sålt sina gods, stundom för ovanligt godt pris. *Vi hoppas,* sade de, *att återfå dem*

[1] *Rådsprot.* d. 19 Dec. 1645.
[2] *Rådsprot.* d. 26 Mars.
[3] *Falk.* Fol. 7. Israel Lincopensis (adlad Lagerfeldt) till Ax. Oxenstjerna d. 17 Sept. 1645.
[4] *Rådsprot.* d. 24 Juli 1646.

för än bättre [1]). Det var en tydlig hotelse att med värjan i hand taga dem tillbaka.

Å andra sidan bör också anmärkas, att Kasper Otto Sperling, hvilken var den första svenska befälhafvaren öfver Halland, finnes uti den tidens handlingar omtalad som en egennyttig, hård och någon gång orättvis herre.

Halland blef i afseende på kyrkostyrelse förenadt med Göteborgs stift. Inom landet funnos en hop gårdar, eller så kallade kanikegods, hvilka varit anslagna till Lunds domkyrka. Den danska biskopen i sistnämnde stad gjorde anspråk på räntorna af samma gods, fastän landet blifvit öfverlemnadt till Sverge; men regeringen i Stockholm behöll, hvad den redan i handom tagit.

POMMERN

var bland alla den förnämsta landvinningen; men om gränserna för densamma uppstodo mot Brandenburg långa och häftiga tvister. Enligt fredsslutet skulle Sverge till trygghet för sin handel erhålla äfven högra stranden af Oderströmmen. Kurfursten ville deraf lemna blott några få famnars bredd; men Sverge fordrade mera; ty eljest vore nyttan ingen och besittningen omöjlig. — Fredsslutet tillerkände åt Sverge Stettin, Gartz, Damm och Golnau. Kurfursten förstod dermed endast sjelfva städerna; Sverge deremot äfven de underliggande amten. — Enligt fredsslutet skulle Brandenburg bekomma biskopsstiftet Cammin; Sverge fordrade dock sjelfva hufvudstaden; emedan den låg på stranden af Odern. Svenskarna fruktade, att Hinter-Pommerns handel skulle blifva menlig för deras egen rörelse i För-Pommern. För att kunna hindra sådant, fordrade man att en hop tullar i Hinter-Pommern skulle åt Sverge öfverlemnas. Brandenburg stretade emot. Sverge vidblef dock hufvudsaken af sitt påstående, ehuru det åt Brandenburg erböd hälften af tullinkomsten. — Sådana

[1]) *De la Gard.* Ekebl. br. d. 9 Mars 1653.

voro de hufvudsakliga tvistefrågorna. Den unga kurfursten, Fredrik Wilhelm, var en ganska kraftfull och ihärdig man, den der ifrigt och så länge som möjligt försvarade hvarje punkt. På svenska sidan fördes kampen förnämligast af Johan Nicodemi, adlad Liljeström, en trogen och pålitlig ämbetsman ur Axel Oxenstjernas skola. Underhandlingarna drefvos å ömse sidor med yttersta ihärdighet och varade nära fem år. Men Sverge hade besättningar öfver hela Hinter-Pommern och således magten i hand. Brandenburg nödgades gifva efter. Det erböd slutligen stiftet Minden, först i stället för Stettin, sedan i stället för Wollin, Golnau och Gartz; men Sverge vägrade, och Brandenburg kunde ej komma längre. Underhandlingen blef ändtligen afslutad och den 14 Maj 1653 underskrifven; hufvudsakligen så, som Sverge önskat.

Några författare berätta, att under slutet af sin regering har Kristina varit mot Brandenburg till den grad uppbragt, att hon ville med tagen anledning af dessa gränsetvister öfverfalla nämnde granne med krig; men att Axel Oxenstjerna med sitt parti inom rådet den gången öfverröstade och nästan tvang henne till den fredliga förlikningen; en sak, hvilken skall hafva på det högsta harmat henne och påskyndat nedläggandet af en krona, som ej gaf sin innehafvare mera magt.

Den sista hertigen öfver Pommern hade en systerson, grefve De Croy, hvilken i följe af arfsanspråk hade efter morbroderns död innehaft biskopsstiftet Cammin. När detta vid freden indrogs och delades, begärde De Croy ersättning. Kristina gaf för sin del 40,000 ecus i handom, samt ett gods af 2000 riksdalers afkastning och ett årsunderhåll af 2000 ecus. Ersättningen var ganska frikostigt tilltagen. Den gafs vid slutet af det märkvärdiga året 1651.

Uti det sålunda både med svärd, ord och mynt eröfrade hertigdömet tillsattes visserligen svenska besättningar och högre ämbetsmän; för öfrigt blef det likväl för sitt nya hufvudland tämligen främmande. Det betraktades fort-

farande som en del af tyska riket och behöll i det närmaste sin förra författning.

Pommern, likasom det öfriga Tyskland, var af den långvariga fejden så utledset, att det i första rummet längtade efter fred, likagodt under hvad spira som hälst. Man gaf sig derföre någorlunda tillfreds med svenska herraväldet. Naturligtvis hade man dock hälst önskat förening med språk- och stamförvandterna i Tyskland. Stralsund, med sina gamla minnen, hade vid fredsunderhandlingarna begärt att framdeles likasom hittills få höra till Hanse-förbundet, hvilket dock vägrades. Dessa missgynnande tänkesätt växte och utbildades än mera; dels genom svenska tullförfattningen i allmänhet, mot hvilken till och med presterna från predikstolarna utforo; dels och än mera genom Kristinas obetänksamma försök att utanför Stralsund anlägga en ny tull. Utgången af detta företag hafva vi redan omtalat. Mellan Kristinas regering och Pommern var icke någon rätt förtrolighet.

Besättningarna och försvarsverket i Pommern fordrade så stora utgifter, att svenska kronan hade vanligtvis af detta land alldeles ingen behållning; utan tvärtom måste esomoftast sjelf lemna betydliga bidrag till dess förvaltningskostnad.

DAGÖ och ÖSEL

lades till Estland och Liffland och sammansmälte med dessa sina grannar och stamförvandter både lätt och snart; och naturligtvis mer än med det nya och främmande hufvudlandet.

WISMAR.

Under westfaliska freden tillerkändes åt Sverge *de dåvarande sjötullarna i Pommern och Mecklenburg.* Ombudet från sistnämnde hertigdöme gjorde häftiga och oupphörliga insagor mot denna punkt; men förgäfves. Uttrycket var i sig sjelft ganska obestämdt och kunde anses gälla antingen för hela kusten af bemälde län-

der, eller blott för de delar deraf, som afträddes till Sverge.

Regeringen i Stockholm tycktes erinra sig de fordom så indrägtiga, men år 1635 förlorade preussiska tullarna; och nu, vid westfaliska freden, söka ersättning för deras mistning. Huru det gick med de pommerska tullarna, är redan berättadt. I Mecklenburg gjorde Sverge anspråk endast på tullen vid Warnemünde. Denna var dock den vigtigaste, såsom belägen vid inloppet till Rostock, hertigdömets bästa och, efter förlusten af Wismar, nästa enda hamn. Hertigen prutade emot och påstod, *att de anförda orden kunde rimligtvis aldrig åsyfta andra tullar, än sådana, som voro belägna i de till Sverge afträdda orterna.* Tvisten fördes med envishet. Omkring 1652 väcktes fråga om ett giftermål mellan Karl Gustaf och en mecklenburgisk prinsessa; hvarvid man också förmodade, att hertigen skulle, i hopp om en dylik förbindelse, låta sina påståenden falla. Men han fortsatte dem lika ifrigt. Vid samma tid afbröt Karl Gustaf frieriet och vände sig till Holstein. Warnemünde skans och tull, hvilken var i svenskarnas händer, behöllo de, oaktadt hertigens oupphörliga klagomål.

Alla de till Sverge afträdda tyska landskapen hade vid fredsunderhandlingarna ifrigt påstått, att oaktadt sistnämnde åtgerd få behålla sina förra lagar och författningar och efter dem styras. Sverge deremot önskade införlifva dem så nära som möjligt med det nya moderlandet. Aldraminst ville man åt någon annan lemna högsta domsrätten. Efter mycket tvistande blef i fredsslutet bestämdt, att ifrågavarande länder skulle styras efter sina egna lagar; men att svenska regeringen skulle i Tyskland förordna en öfverrätt, hvilken, utan högre vad, ägde afgöra alla mål, som från de svensk-tyska landskapen dit förvisades. Kristina valde Wismar till säte för en sådan domstol; hvilken också blef i Maj 1653 med mycken högtidlighet invigd. Denna inrättning är det sedermera så ofta förekom-

mande tribunalet i Wismar. Dess första president var riksskattmästarens son, unga Bengt Oxenstjerna, densamme, som deltog i Nürnbergska fredsunderhandlingarna. Sysslan blef sedermera ofta nog begagnad såsom tillflykts- eller förvisningsort för de utmärktare statsmän, hvilka fruktades af eller ej kunde förlikas med det rådande partiet.

BREMEN och VERDEN.

Året efter westfaliska fredens afslutande infunno sig i Stockholm några från Bremen och Verden utskickade ombud för att uppvakta deras nya öfverhet. Allt var då färskt och jäft; sändebuden blefvo med mycken välvilja mottagna och fingo i allmänhet goda svar på sina framställningar. De lemnade Stockholm, öfverhopade af skänker och fulla af glada förhoppningar.

Sedan i Nürnberg freden blifvit fullkomligen stadfästad, beslöt Sverge att iordningställa styrelsen öfver ifrågavarande landvinningar. Den öfver desamma tillämnade regeringen skulle hafva sitt säte i Stade, och Königsmarck utnämndes till general-guvernör, enligt derom redan 1648 gifvet löfte [1]). Riksrådet Shering Rosenhane ditskickades för att mottaga trohetsed och ordna styrelsen. De punkter, svenska regeringen föreskref, voro ganska dryga, serdeles i afseende på knecktеutskrifningar. Landtständerna beqvämade sig dock slutligen till deras antagande och aflade hyllningsed i Juli 1651.

Men i afseende på Bremen, landets egentliga hufvudstad, mötte svårigheter; i synnerhet följande tvänne: Den första, att en hop andeliga ämbetsmän innehade sedan katolska tiden ganska betydliga löner och gods. Kristina lofvade i början, att hvar och en af dem skulle få i sin lifstid behålla, det han innehade. Sådant oaktadt hände, att många personer sökte och fingo förläningar bland just dessa gods. Kristina, inseende obilligheten deraf, gjorde med domherrarna nå-

1) *Rådsprot.* d. 2 Maj 1649.

gon öfverenskommelse om ersättning. Denna blef ej tillfredsställande. Domherrarna och de öfriga klagade högt, att deras löner och inkomster blefvo mot löfte och billighet borttagna.

Andra och kinkigare punkten var stadens förhållande i allmänhet till svenska regeringen. Bremen hade af ålder varit en så kallad medelbar landtstad, lydande under sin landsherre, erkebiskopen af Bremen; hvilken sjelf deremot såsom riksfurste var en omedelbar undersåtare under kejsaren. Men emedan borgrarna blifvit genom sin handel både rika och stolta, önskade de, att Bremen måtte upphöjas till värdighet af fri riksstad; d. v. s. blifva omedelbart hörande under kejsaren, och således befriad från sin lydnadspligt mot erkebiskopen. Ett sådant försök hade redan omkring 1630 blifvit af kejsaren afslaget. Men längre fram under kriget, och när i landet icke fanns någon laglig öfverhet, hade staden Bremen blifvit kallad till riksdagarna och äfven deltagit i westfaliska fredsunderhandlingen; allt på samma sätt som de verkligt fria riksstäderna, dock utan att ännu vara dertill formeligen utnämnd. Men, just när man började förutse, att hela erkebiskopsdömet skulle blifva öfverlemnadt åt svenskarna, utfärdade kejsaren den af staden Bremen länge åstundade fullmagten att vara fri riksstad. Afsigten var tydligen att minska Sverges blifvande fördel af landvinningen och att dit insmyga ett frö till framtida tvister. Staden betalde dessutom kejsarens villfarighet med en summa af 100,000 gulden. Det tyckes, som denna handling blifvit till någon tid hållen hemlig; och märkeligt är, att i westfaliska fredsslutet ingenting närmare bestämdes om det blifvande förhållandet med sjelfva staden Bremen; antingen då detta skedde af försummelse, eller med berådt mod, för att undvika fredsdröjande trätor eller förbehålla sig utrymme för allehanda tydningar; kanske af båda skälen. De olika tydningarna uteblefvo ej heller. Sverge påstod, *att Bremen varit en vanlig landstad under*

erkebiskopsdömet, och derföre numera vore detsamma under Sverge, och borde alltså aflägga trohetsed mot sistnämnde land och lyda under dess krona. Bremen svarade, *att det nu mera vore en fri riksstad, och hade som sådan ingenting att göra med hvarken erkebiskopsdömet Bremen eller med konungariket Sverge. Kejsaren vore stadens enda och omedelbara öfverhet.*

När derföre svenska ombuden infunno sig och fordrade hyllningsed, åberopade staden ofvannämnde skäl och svarade rent ut *nej!* samt förblef dervid. Till och med när svenska ämbetsmännen ville uti Bremen sammankalla landtständerna till hyllningens firande, blef sådant af både stadens styrelse och af dess befolkning afslaget. Högtidligheten måste hållas i Stade, och Bremen förböd alla sina underhafvande att aflägga den ifrågavarande eden.

Just vid denna tid inföll S:t Kristinas dag, eller den 24 Juli. Königsmarck och Rosenhane, hvilka då voro i Bremen, ville på nämnde dag låta till drottningens ära anställa en lysande högtidlighet och inbjödo stadsstyrelsen till deltagande deri. Men borgmästrarna svarade: *att sedan lutherska läran blifvit införd, hade staden ej mer någon kännedom om helgonet Sancta Christina; och hvad drottningen af Sverge beträffade, hyste man för henne visserligen mycken vördnad; men ej derhän, att vilja till dess betygande anställa sådana offentliga högtidligheter, som man var skyldig sin öfverhet,* d. v. s. *kejsaren ensam.* Menighetens ovilja var så stor, att svenskarna afstodo från försöket, och beslöto att blott hemma hos sig och med sitt folk fira dagen och namnet. Under den sålunda i deras boning anställda högtidligheten läto de gång efter annan aflossa några små der befintliga kanoner. Stadsfolket tog sig deröfver mycken förargelse och strömmade i stora flockar till rådshuset med klagomål, att *svenskarnas skjutning väckte oro och oordning; stadsstyrelsen borde förbjuda dylika upptåg; drottning*

Kristina hade öfver Bremen ingenting att säga, derföre borde svenskarna ej heller uppföra sig som stadens herrar o. s. v. Borgmästrarne sökte lugna folket genom föreställningar, *att saken vore endast en enskild högtidlighet, af svenskarna i deras enskilda boning firad, och sålunda för Bremen af ingen betydelse.* Men hoparna låto ej säga sig, utan ropade än mer: *vi hafva ingen ting att göra med hvarken svenskarna eller deras drottning; de skola genast laga sig ur staden* o. s. v. Den upproriska rörelsen växte hvarje ögonblick och man begynte spänna kedjor öfver gatorna, i synnerhet kring det qvarter, der svenskarna bodde. Borgmästrarna, som sågo, att folket i stället för att taga skäl blef af deras föreställningar än mera uppretadt, sände bud till Königsmarck med berättelse om förhållandet och begäran att upphöra med skjutningen, hvilket också genast blef efterkommet. Detta uppträde retade sinnena å ömse sidor. Kristina begärde upprättelse; men bremrarna ville ej höra talas derom. De begynte deremot om nätterna hålla vakt på sina murar och spänna kedjor öfver gatorna, allt i afsigt att skydda sig mot öfverraskning af svenskarna. Domherrarna begärde och erhöllo kejsarens skyddsbref för sig och sina lägenheter och uppfästade det på domkyrkodörren. Svenskarna nedrefvo det och uppsatte i stället både der och i gatuhörnen en af regeringen i Stade utfärdad kungörelse mot detta skyddsbref och tillika en sträng befallning, *det ingen skulle understå sig att åt ifrågavarande andeliga herrar utbetala de räntor, som af dem begärdes, men nu mera egentligen tillhörde svenska kronan.* Denna kungörelse blef utaf bremrarna genast nedrifven; hvarefter svenskarna af hämnd tillspikade domherrarnas i kyrkan varande bänkar. Just under denna spänning kom en svensk skrifvare, vid namn Wolfsberg, försedd med Kristinas förläningsbref på några lägenheter i eller kring Bremen, af hvilka han derföre ville sätta sig i besittning. Men pöbeln gjorde upplopp och hindrade företaget; hvarpå rådet befallte

honom innan solgången lemna staden. Han hotade att klaga för drottningen; det hjelpte ej, och han måste hals öfver hufvud skynda sig undan.

Dessa stridigheter väckte naturligtvis mycken uppmärksamhet. Kristina lät den lärde, af henne besoldade, professor Conring, uppsätta och trycka en skrift till försvar af hennes påståenden; men afund och fruktan för svenska öfvermagten skaffade Bremen många anhängare bland de tyska staterna. Äfven Holland, som nu var i mindre vänskapligt förhållande till Sverge, försvarade och uppäggade Bremen; likaså kejsaren, hvilken följande året utfärdade ett allmänt skyddsbref för nämnde stad och gaf densamma säte och stämma bland de vid då varande riksdag församlade fria riksstäderna; och detta allt oaktadt svenskarnas ihärdiga och högljudda insagor. Af så allmänt medhåll ökades bremrarnas mod och anspråk, och saken fick ett för Sverge ganska betänkligt utseende.

Hans Kristofer Königsmarck, den stolte och djerfve krigaren, hvilken så ofta trotsat och betvingat mägtiga furstar och stater, kunde ej annat än harmas, då han såg sig och sin regering på sådant sätt bemött af en enskild och mindre vigtig handelsstad. Han befarade dessutom, att bremrarnas öfvermod skulle locka dem till infall i sjelfva det obestridda svenska landtområdet. Med förebärande af detta skäl, troligen också med afsigt att skrämma borgrarna, begärde Königsmarck i slutet af 1653 Kristinas tillstånd att anlägga några fästen mot gränsen af stadsområdet. Drottningen lemnade härtill sitt bifall, utan att öfver den vigtiga frågan hafva inhämtat rådets betänkande. I början af 1654 ämnade Königsmarck sålunda begynna anläggningen af en skans vid Burg, hvilken ort svenskarna mente höra till deras område. Bremrarna anade afsigten och läto i förväg besätta platsen under påstående, att den hörde till staden. Detta förklarade Königsmarck som ett fiendtligt angrepp, tågade derföre dit, eröfrade efter kort motstånd den af borgrarna uppförda skansen samt förbättrade och be-

satte den med svenska troppar. Tillika intog han flere staden tillhöriga orter och lät befästa Lehe, en plats, som genom sitt läge vid mynningen af Weser kunde jemnte Burg beherrska Bremens hela handel. Till dessa fästningsverk tog han timmer på borgrarnas skog och arbetare från deras underlydande byar, allt med våld och tvång. Bremrarna vredgades, rustade och tågade ut för att återtaga skansen. Königsmarck lät då genomskära dammarna, så att vattnet flödade öfver slättlandet och bremiska soldaterna måste skynda tillbaka, vadande deri ända upp till armarna. Han började nu oroa deras handel, och Kristina befallte honom söka med list bemägtiga sig staden. Något sådant var äfven å bana; en mutad borgare skulle på flere ställen anlägga mordbrand, och under eldsvådan och deraf följande villervalla ämnade svenskarna börja sitt angrepp och hoppades dervid en lätt seger. Anslaget blef dock upptäckt och förrädaren halshuggen, sydd i en säck och på galgbacken nedgräfven. Königsmarck hade ej krigsstyrka nog till en ordentlig belägring och kunde alltså för det närvarande ingenting vidare företaga.

Sålunda hade det nyss afslutade kriget åter brutit ut till enskildt och allmänt förderf. Allmän blef också oron deröfver; och ej minst i Sverge. För drottningen, hvilken inom några veckor skulle nedlägga regeringen, var visserligen hela saken af föga betydenhet; men för rådet icke så. Förvånade öfver Königsmarcks djerfva åtgerder, frågade man hvarföre han sådana vidtagit utan att förut söka i fredlig väg bilägga tvisten. Königsmarck svarade, *att allting skett enligt Kristinas egen befallning, hvilken han trott vara grundad på formliga rådsbeslut.* Rådet, och i synnerhet Axel Oxenstjerna, blef ganska uppbragt; men i anseende till drottningens snart förestående afsked, var det ändamålslöst att ytterligare röra dervid. Man nöjde sig med att befalla Königsmarck för närvarande afstå från alla slags fiendtliga åtgerder.

Ordtvisten fortgick emellertid med yttersta häftig-

het. Sverge påstod, att det var Bremen, som genom besättandet af Burg begynt fiendtligheterna, och som således vore den egentliga fredsbrytaren. Borgerskapet svarade, *att Bremen ägde rättighet att besätta Burg; och att Sverge i alla händelser vore den egentliga fredsbrytaren, emedan det med våld återtagit nämnde ort, och ej sökt fredlig förlikning, såsom föreskrifvet var.* Nästan hela Tyskland tog parti för Bremen och ropade högt öfver Sverges krigslystnad och rofgirighet. Kejsaren utfärdade ett hotande varningsbref till svenska regeringen i allmänhet och till Königsmarck i synnerhet; derjemnte, fast i hemlighet, till Bremens borgerskap en uppmaning till tappert motstånd samt löfte om skydd. Äfven Holland förde ungefär samma språk.

Uppmuntrade af alla dessa förhållanden, värfvade bremrarna en hop troppar och började gå anfallsvis till väga. Detta inträffade just inemot Kristinas afsked, så att i Sverge hvarken den gamla regeringen ville eller den blifvande kunde vidtaga några kraftiga åtgerder till Königsmarcks förstärkande. Bremrarna hade derföre mycken framgång; de återtogo Burg och flere angra orter samt plundrade större delen af svenska området.

Vid denna tidepunkt nedlade Kristina regeringen. Vi kunde derföre afbryta berättelsen om bremiska stridigheterna; men vilja dock för sammanhangets skull här och på en gång följa händelsernas utveckling till deras snara slut.

Underrättelsen om Bremens ofvannämnde krigsrörelser och framgångar kom till Sverge första veckorna af Karl Gustafs regering. Genom Kristinas förvållande var brytningen engång ohjelpligen skedd, och ytterligare olyckor kunde nu mera blott genom kraftiga åtgerder förekommas. Utan dröjsmål skickades derföre en hop troppar till de angripna orterna, så att der inom kort fanns en betydlig styrka, hvilken dessutom anfördes af sådana män, som Königsmarck, Karl Gustaf Wrangel, Gustaf Otto Stenbock med flere i tyska kri-

get uppammade härförare. Innan kort hade Königsmarck återtagit alla de af borgerskapet eröfrade orterna. En bremisk bonde, mutad med femtio dukater, visade en förut okänd väg genom de omgifvande morasen. Den bestod af en dam, så smal, att på densamma rymdes blott två man i bredd. På denna väg framtågade Königsmarck, och helt oförmodadt sågo bremrarna hela den svenska hären framför sig på ett berg, beläget knappt två kanonskott från sjelfva staden. En just då från svenska sidan utkommande partiskrift använde på dessa förhållanden konung Davids andra psalm och utropade: *hvarföre vredgas bremrarne och resa sig upp? Hvi tala de fåfängt mot Sverges krona och mot dess smorda, den mägtige Hans Kristofer Königsmarck?* o. s. v.

När saken antog ett så allvarsamt utseende, drogo sig Bremens samtelige vänner tillbaka. Ingen ville för dess skull våga ett krig mot Sverge; och Holland erböd icke hjelp, utan endast bemedling. Bremrarna, öfverlemnade åt sig sjelfva, beslöto visserligen göra motstånd; men ledsnade snart vid de svårigheter, de uppoffringar, som kriget medförde. Pöbeln, hvilken varit i ordom stoltast och som nästan tvungit sin styrelse till kriget, var ock den, som tröttnade först. När ett förslag till stillestånd misslyckades, emedan stadsstyrelsen icke ville bifalla Sverges allt för stora fordringar, blef stadsfolket öfver denna ihärdighet och öfver det i följe deraf fortfarande kriget så misslynt, att ett uppror var nära att utbrista. Ändteligen ingick man stillestånd, hvarunder dock svenska tropparna skulle af staden bekomma inqvartering och dessutom 15,000 riksdaler i underhåll. Snart följde fullkomlig fred och det på följande villkor: 1:o Frågan huruvida Bremen vore medelbar eller omedelbar stad, uppsköts. 2:o Med detta förbehåll skulle borgerskapet aflägga till Sverge samma trohetsed, som förut till sina erkebiskopar. 3:o Burg, Lehe och alla de omtvistade orterna lemnades åt Sverge, och derjemnte 15,000 riksdaler till soldaternas

aflöning. 4:o Sverge fick utnämna och hafva en i Bremen varande stadsfogde, hvilken der i vissa fall ägde domsrätt.

I början af December 1654 anlände Königsmarck och Rosenhane med troppar och lysande sällskap till Bremen. Magistraten och de förnämsta köpmännerna mötte en half mil utanför vallarna under kanonsalfvor och granna tal. Från tullen ända till de svenska herrarnas boning stodo icke blott stadens knecktar utan ock dess borgare i gevär. Domherrarna dels rymde, dels sökte genom afbön blidka segrarna; men alla deras gods indrogos. Königsmarck och Rosenhane blefvo af det ödmjukade borgerskapet emottagna med dyrbara pokaler till vängåfvor och firade med det ena gästabudet efter det andra. Några dagar efter intåget aflade staden sin ofvannämnde trohetsed mot Sverge och dess krona.

För öfrigt märktes äfven bland landtfolket missnöje mot svenska styrelsen; ty vid en år 1654 hållen landtdag reste ständerna med oförrättade ärender hem; antingen de voro dertill lockade af Sverges fiender, eller drifna af svenska regeringens allt för stora fordringar.

TOLFTE KAPITLET.

OM SVERGES ÖFVERSJÖLÄNDER.

FINNLAND.

Per Brahes första vistelse i detta land hade uträttat mycket godt; men långt mer återstod att göra. Klagomålen öfver liderlighet, vildhet, sjelfsvåld och e-

gennytta, så hos folk som ämbetsmän, fortforo nästan oafbrutet. Biskop Terserus i Åbo och hans ämbetsbroder i Borgo tillkännagåfvo, att det lägre presterskapet begick en mängd oordningar, hvilka biskoparna icke mägtade hvarken förekomma eller bestraffa, om de också blefve underrättade derom [1]. Flere af krigsbefälet begagnade sin riksdagsrätt på sådant vis, att de tvingade hvar sina rotehållare att betala riksdagsresan [2]. Våldsbragder efter finska herrarna Mauritz Horn, Per Dufva m. fl. omtalas äfven under närvarande regering.

Värst var dock tillståndet i de östliga, de mest aflägsna delarne af landet, nemligen i Kexholms och Nyslotts län. Genom afståndet och genom innevånarnes så väl råhet och laster som okunnighet i svenska språket, ansågo många ämbetsmän sig i det närmaste skyddade mot alla efterräkningar och begingo derföre hejdlöst de gröfsta orättvisor och pressningar. Kronans inkomster stannade till en betydlig del i deras fickor. Icke nöjda med hvad således undansnillades, pålade man folket flere alldeles olagliga skatter, hvilka sedan delades mellan uppbördsmännen och landshöfdingen. Det hände t. ex., att den sednare af hvarje inhyseshjon inom länet utkräfde en egen och olaglig skatt af en rubel på personen. En annan pålaga var sammanskottet till landshöfdingens underhåll på dess resor. Det hände, att en Mörner på sådant sätt blott för en enda natt uppbar 1293 daler. Det hände, att landshöfdingar utkräfde af hvarje fogde årligen en silfverkanna af 100 lods vigt och af häradshöfdingen 80 eller 90 rubel för hvart ting. På sådant sätt blefvo landshöfdingens inkomster af länet större än kronans; och hvad han tog af sina underlydande tjenstemän, utpressade dessa af folket och naturligtvis än mera dertill.

Förtrycket och orättvisorna gränsa till det otroliga. Det sades hafva i nämnde trakter varit ett all-

---

[1]) *Rådsprot.* den 17 Mars 1647;
[2]) S. st. den 10 Mars 1649.

mänt bruk, att domaren tog mutor af båda parterna, och att dessa inför domstolen med fingrarnas uppräckande gåfvo tillkänna, huru många riksdaler de ville gifva, hvarefter domen också lämpades. Att söka upprättelse hos domstol eller landshöfding var fåfängt; alla ämbetsmännen höllo tillhopa i ett enda stort förbund till främjande och skyddande af hvarandras rofferier.

Personer, som föregingo med sådant exempel, saknade naturligtvis både vilja och magt att hålla folket till ordning, sedlighet och till ärligt fullgörande af sina pligter mot det allmänna. Sjelfsvåld, dryckenskap, utsväfningar och undansnillande af kronans skatter hörde derföre äfven bland folket till ordningen för dagen; och den ämbetsman, som ville å ömse sidor allvarligt fullgöra sin pligt, blef hatad, kanske lika mycket af det vid oordning vana folket, som af de till rofferier sammansvurna ämbetsmännen. Många bland innevånarne funno dock ingen trefnad i det vilda lifvet, under de hårda pressningarna, utan flyttade hoptals öfver till Ryssland.

Regeringen i Stockholm kom någon gång dessa förhållanden på spåren och ditsände fiskaler att framdraga och bestraffa brottslingarna och försvara kronans och den enskildes rätt. Men sådana blefvo dels mutade dels skrämda till tystnad. En deribland, vid namn Samuel Cröll, har dock år 1649 inlemnat den teckning af tillståndet i Kexholms län, hvarur ofvanstående är taget. Han blef derföre misshandlad och förföljd af det mägtiga bandet, hvari den eljest berömlige Per Brahe också säges hafva deltagit. Den undersökning, som Crölls afgifna berättelse föranledde, afstannade snart och utan påföljd.

Huru Per Brahe för andra gången skickades som generalguvernör till Finnland och hvad han der uträttade, hafva vi redan omtalat. Efter hans hemkomst ville Kristina ditsända Johan Oxenstjerna, som man trodde, för att från hofvet aflägsna denna herre, hvilken hon

alldrig rätt kunde fördraga. Men fadern, rikskansleren, afböjde förslaget.

För öfrigt klagades, att den nästan uteslutande stapelstadsrätt, som förmyndarestyrelsen gifvit åt Stockholm, var ganska hinderlig för finnska städernas uppkomst.

ESTLAND OCH LIFFLAND.

Dessa landskap förblefvo i sitt förra obestämda förhållande. De styrdes af svenska generalguvernörer i Rewel och Riga, understödda af svenska troppar i fästningarna. Man ditskickade äfven en mängd andra svenska ämbetsmän, dels i hofrätten, dels i kyrkan och högskolan. Också gjordes försök att småningom införa svenska lagar och sedvänjor; men dermed gick trögt, emedan innevånarne af alla klasser vidhängde sina förra vanor eller ovanor och ville ej afsäga sig den gamla tyska lagstiftningen och det derunder rådande sjelfsvåldet. Svenska regeringen gjorde ej heller något kraftfullare försök att sammansmälta ifrågavarande länder med den egentliga rikskroppen.

I följe af detta obestämda tillstånd, likasom af gammalt sjelfsvåld och landets aflägsenhet fortfor det att vara en tummelplats för oordning, sedeslöshet våldsgerningar; på samma sätt, som vi i föregående del omtalat [1]). Djerfheten gick så långt, att man icke skyggde för någon ting. En Patkull skaffade sig genom falska framställningar förläningsbref på andras gods; och nedsatte genom samma medel sin rusttjenst till en och en half häst, i stället för tolf, som den varit och borde vara [2]). En annan vid namn Paikull, hvilken till och med var ledamot i landtrådet, hade ej försyn att genom falska handlingar rycka till sig något af Axel Oxenstjernas jord, utan att denne sednare kunde

[1]) 8:de del. pag. 162, 207.

[2]) *Rådsprot.* d. 13 Oct. 1651.

det hindra. Icke nöjd med denna vinst, lät samme man flytta råstenarna än längre in på Oxenstjernas ägor. Denne klagade vid landträtten och vann. Då gjorde Paikull ett väpnadt infall och borttog säden från den omtvistade delen [1]. När sådant vågades mot rikets anseddaste man, kan man dömma till förhållandet. Svenska regeringen sökte visserligen medelst så väl högskolan som hofrätten i Dorpt sprida ljus och ordning. Erik Oxenstjerna, under den tid han var guvernör i Rewel, arbetade också mycket i denna väg [2]. Men förderfvet var alltför djupt rotadt för att kunna snart afhjelpas.

TRETTONDE KAPITLET.

SVERGES FÖRHÅLLANDE TILL UTLÄNDSKA MAGTER.

Den hållning och planmessighet, som utmärkte förmyndarestyrelsens uppförande mot utrikes magter, saknades under Kristinas egen regering. Hennes ombytlighet, infall och personliga tycke inverkade äfven i detta hänseende allt för ofta på regeringens gång.

RYSSLAND.

Mellan Sverge och Ryssland rådde under denna likasom under förra styrelsen, och af samma skäl, ett oafbrutet vänskapligt förhållande. Några smärre tviste-

---

[1]) S. st. d. 18 Nov. 1652, enligt Axel Oxenstjernas egna uppgifter.

[2]) *Falk.* En samling bref från Axel Oxenstjerna till Erik Oxenstjerna 1646, 1647.

punkter förekommo väl; men blefvo utan vidare påföljder bilaggda.

En dylik punkt var det närmare bestämmandet af gränsen båda rikena emellan; ty en sådan hade ännu icke alltsedan Stolbowa freden 1617 blifvit uppgången; så föga vigt fästade båda vid de mellanliggande öde landtsträckorna. År 1652 utnämndes för besagde ändamål två kommissioner, den ena för finska, den andra för liffländska gränsen; men det tyckes, som ärendet likväl icke kunnat bringas till fullkomligt slut.

Andra tvistepunkten var följande. Under flere års tid hade en stor hop menniskor ömsesidigt rymt öfver från det ena riket till det andra. Detta var i synnerhet händelsen med svenska undersåtare; och man beräknade, att från 1617 till 1649 hade 28,000 hushåll på sådant sätt öfvergifvit Finnland, Ingermanland och Liffland; troligen för att i Rysslands outvecklade men fredliga samhälle undvika Sverges täta knecktutskrifningar, ökade skatter och jemnförelsevis strängare ordning. Enligt fredsslutet skulle ofvannämnde öfverlöpare skickas tillbaka; men sådant hade från ingendera sidan blifvit iakttaget. År 1647 fordrade Sverge, att berörde öfverenskommelse måtte sättas i verkställighet; men Ryssland vägrade. År 1649 hade några ryska sändebud kommit till Stockholm. Svenska regeringen, nu mera befriad från tyska kriget, iakttog tillfället och bragte saken åter å bana. Ryssarna vägrade i början, ty de ansågo Sverge ännu vara inveckladt i ofvannämnde krig. Då lät regeringen från trycket utgifva en berättelse om de i Nürnberg redan afslutade punkterna och om de svenska tropparnas deraf följande hemfärd. Tillika anställdes offentliga tacksägelser för fredsverkets framgång; hvarefter ryssarna tillsades, att *i händelse af ytterligare obillighet genast resa hem igen; fartyget till deras öfverförande vore redan färdigt.* Detta frambragte åsyftad verkan. Sändebuden befarade, att Sverge skulle kasta sina segervana härskaror öfver Ryssland. De lofvade derföre att betala först

50,000, sedan 190,000 gulden, hvilket sista anbud blef af Sverge mottaget [1]). När penningarna jemnte någon uppköpt spanmål skulle föras till Sverge, utbrast i Pleskow ett häftigt uppror. Folket under anförande af en bagare uppreste sig och fängslade samt plundrade svenska ombudet både på pengar och säd. Polska utliggare spelte under, och som retemedel användes påståendet, att spannemålsutförseln till Sverge skulle förorsaka hungersnöd i Ryssland. I förtröstan på egna rikedomar och främmande hjelp, afslogo de upproriska borgrarna sin egen styrelses förlikningsförslag, så att de slutligen måste med vapen tvingas till underdånighet. Sverge erhöll, hvad lofvadt var, och derjemnte upprättelse för den lidna skymfen.

Tredje tvistepunkten var följande. Uti Polen hade länge vistats en ryss, vid namn Johannes Senensis, hvilken utgaf sig för brorson af Iwan Wasiliwitch Szuiskij [2]), och således som arfvinge till ryska tronen. Det var troligen samma man, som med understöd från Polen i hemlighet äggade upproret i Pleskow. Detta medel misslyckades, såsom vi nyss berättat. Johannes begaf sig derföre till Stockholm, framställde sina anspråk, begärde Sverges hjelp och lofvade deremot afträda några ryska landskap. *Framgången,* mente han, *vore tämligen säker; ty han hade i Ryssland ganska många anhängare.* Svenska regeringen, med minne af sina under Demetriska oroligheterna på samma sätt gjorda landvinningar, lyssnade till förslaget; men vågade ej närmare inlåta sig deri. Man bad likväl Johannes *försöka sin lycka i Ryssland. Om han der kunde vinna något anhang och eröfra en eller annan fästning, skulle Sverges hjelp icke uteblifva.* Tsaren, med kännedom om mannens förehafvanden, lät genom ett serskildt sändebud begära hans utlemnande;

---

[1]) Enligt andra källor betalade Ryssland 400,000 riksdaler; enligt andra 150,000 rubler och 40,000 läster spanmål. *Rådsprot.* d. 13 Sept. och 26 Oct 1649.

[2]) Se del. 5.

men Kristina, i förväg underrättad derom, hade sändt Johannes till Revel. Äfven der lät tsaren anmäla samma sin önskan. Ståthållaren, Erik Oxenstjerna, begärde anstånd för att inhämta Kristinas vilja; men lät under tiden fången rymma bort; alltsammans enligt förut från Stockholm gifven föreskrift. Sverge gjorde sig nu helt oskyldigt. *Mannen*, hette det, *hade kommit med skyddsbref från fursten i Siebenbürgen; kunde således ej misstänkas eller fängslas; sedan hade han rest eller rymt, utan att regeringen visste hvart, eller på hvad sätt.*

Ryssar, tartarer och andra öst-europeiska folkslag voro ännu försänkta i mycken råhet, och den tidens häfder öfverflöda af exempel derpå. Så hade t. ex. år 1651 kommit en stor tartarisk beskickning till Stockholm. De trenne förnämsta medlemmarna deraf åkte en gång tillsammans ned från ett högtidligt företräde på slottet. Under vägen och i alla de kringvandrandes åsyn började sändebuden att inne i vagnen först träta och sedan slåss; det sednare så häftigt, att nästan alla åkdonets rutor klingande föllo i marken; alltsammans till ej ringa förlustelse för de åskådande Stockholmrarna. Ryssarna, ehuru närmare till det bildade Europa, voro föga mer hyfsade. Till Stockholm anlände en gång en moskovitisk beskickning, så högtidlig, att sjelfva dess fullmagtsbref var prentadt med stora gyllene bokstäfver. Föredragningen deraf tillgick så, att sändebudet uppläste och dess tolk öfversatte innehållet rad för rad, utan att fästa ringaste afseende vid komma, punkt eller mening. — En annan gång hände att, när hufvudmannen för rysska beskickningen en dag klockan 10 förmiddagen kallades till drottningen, var han redan af brännvin så öfverlastad, att han ej förmådde efterkomma bjudningen. Utan att blifva förlägen, omtalade han förhållandet och begärde anstånd till annan dag, samt att då för säkerhets skull blifva tidigare på morgonen underrättad om det tillämnade företrädet.

Svenskarna kände sitt företräde och läto äfven rys-

sarna känna det. Vid tillfällen, sådana som ofvanstående, gåfvo de med förnäm öfverlägsenhet ryssarna en och annan underrättelse, om hvad brukligt var bland Europas hyfsade folk; detta dock mer för att visa högre bildning, än för att upphjelpa grannarnas. Tvärtom, hvarje sådant försök motarbetades af Sverge. Tsaren begärde tillstånd att värfva svenska soldater och befälhafvare, sannolikt för att dermed ordna sin egen krigsmagt; men regeringen i Stockholm afslog det helt och hållet. Rysslands råhet ansågs vara Sverges säkerhet; och den var det ock. Emedan ryssarne icke hade och icke ville hafva ordentliga sändebud vid de andra europeiska hofven, kunde de ej heller få någon fullständig kunskap om utrikes förhållanden. Det var derföre en lätt och ofta begagnad utväg att genom falska eller vrängda underrättelser inverka på deras beslut. Man gick dervid någon gång tämligen plumpt tillväga. Det befinnes ock, att svenska styrelsen, äfven under denna tiderymd, lät med flit de från Tyskland hemskickade segerfanorna bäras förbi ryska sändebudets boning för att sålunda rätt tydligt hålla honom Sverges segrar och magt för ögonen [1]).

Under den fredliga och länge regerande tsar Alexei växte emellertid Ryssland i styrka och sammanhållning; fast ännu för det vestliga Europa nästan okändt. Dess styrelse insåg dock fördelen af att komma i närmare beröring med den öfriga verlden och sökte derföre redan nu tränga sig fram till stranden af Östersjön. Att för sådant ändamål med vapen anfalla det segerrika Sverge vågade man ej. År 1649 begärde deremot ryska regeringen att med penningar få lösa Ingermanland tillbaka. Sverge nekade och vidblef sin grundsats att så mycket som möjligt beherrska Östersjöns stränder och dervarande tullar. Man fortsatte äfven, ehuru lamare, den förra regeringens bemödande att draga Rysslands handel från Archangel till Narwa, Rewel och

1) *Rådsprot.* d. 28 Maj 1646.

Riga. Erik Oxenstjerna, under sin förvaltningstid i Rewel, arbetade mycket också i denna väg. Några handelsmän från Moskau hade äfven ingått i förslaget[1]; och för att ytterligare lätta detsamma, begärde man nedsättning af tullen samt tillstånd för svenska köpman att handla i Pleskow och Nowgorod. Men holländarne, som i allmänhet voro afundsjuka öfver Sverges växande rörelse och serskildt befarade minskning i sin handel på Archangel, lade allehanda hinder i vägen. Ryssland sjelft insåg fördelen för Sverge, förlusten för sig och afslog derföre anbuden. Under Kristinas sednare regeringsår äro inga åtgerder i detta hänseende antecknade.

POLEN.

Konung Uladislaus, i manlig, rakt nedstigande linea ättling af Gustaf Wasa, dertill son af en f. d. Sverges konung och sjelf fordom dess utvalde tronföljare, påkallar i dessa hänseenden vår närmare uppmärksamhet. Han var en bland Polens bättre konungar, duglig, driftig, fredsäll och likväl segersäll, när han tvingades till vapen. Under sin sextonåriga regering sökte han införa åtskilliga förbättringar, hvilket dock misslyckades i följe af statsförfattningens och sjelfva folkets många egenheter och fel. Detta jemnte i Polen vanliga nästan oupphörliga inre oroligheter förbittrade hans lefnad. Så tvistade lithauer med polackar, katoliker med protestanter och i Westpreussen sins emellan både adel, bönder och borgare; i synnerhet det motspänstiga Danzig. Alla bemödanden till lugn och sansning voro fåfänga. Konungen sökte att vid ett sammanträde förmå protestanter och katoliker till fördragsamhet; men de skildes åt än mera uppbragta mot hvarandra, och äfven mot honom. Emedan polska ständerna icke ville sjelfva underhålla några ständiga

[1]) S. st. d. 5 Juni 1649.

troppar, hade man vid konungavalet föreskrifvit Uladislaus, att en fjerdedel af de hittills för hofhållningen anslagna inkomsterna skulle användas till besoldande af dylikt manskap. Så skedde; och artilleri samt några stående regementer anskaffades. Då vaknade ständernas fruktan, att konungen skulle med tillhjelp af dessa troppar och af sitt allmänna anseende inskränka deras frihet, och de tvungo honom derföre att afskeda en betydlig del af krigsfolket. Uladislaus, uppbragt häröfver, vände sig till Kristina och begärde understöd för att mot polska ständerna upprätthålla sitt anseende. För att vinna hennes bifall, öppnade han för Sverge utsigten att få behålla Liffland och bekomma Preussen [1]). Men Sverge följde sin förra statskonst och vägrade. Snart härefter utbrast bland kosackerna ett svårt och långvarigt uppror. Det var till en stor del framkalladt af polska adelns öfvermod och orättvisor; men på riksdagarna hade samma adel vägrat bidrag till nödiga försvarsanstalter. Vid krigets utbrott ägde man derföre hvarken fästningar eller folk att sätta mot den antågande svärmen. Kosackerna utbredde sig härjande öfver landet och hade inom kort tillfångatagit en stor mängd af den öfvermodiga adeln och förjagat de få mötande tropparna. Just vid denna tid dog konung Uladislaus. Sjukdomen var ett häftigt slag; kanske följden af harm och bekymmer

Uladislaus var förmäld, första gången med Cecilia Renata, en syster till kejsar Ferdinand den tredje; och andra gången med Lovisa Maria Gonzaga, en hertiginna af Mantua, uppfostrad vid fransyska hofvet. Alla de barn, han med dessa gemåler ägde, dogo i yngre åren och före sin fader.

Det var den 20 Maj 1648, som Uladislaus afled. Genast hörde man som tronsökare omtalas flere furstar från Österrike, Ryssland, Ungern och sluteligen Uladislai tvänne bröder, Johan Kasimir

1) *Rådsprot.* d. 29 Maj 1647.

och Karl Ferdinand; båda häftigt täflande, oaktadt deras blodsband och andeliga stånd; den förste var nemligen kardinal, den andre biskop. Dessa två hade mesta anhanget inom Polen; ty man fruktade en främmande konung med egna, af ständerna oberoende tillgångar. Båda prinsarna vände sig genast till Kristina och begärde hennes understöd. Karl Ferdinand skref till och med till Axel Oxenstjerna och grefve Magnus med anhållan om deras förord hos drottningen. I händelse af hjelp lofvade Karl Ferdinand, att städse visa tacksamhet; Johan Kasimir dessutom att afstå både Liffland och sina arfsanspråk på svenska kronan; Uladislaus hade nemligen på dödssängen utnämnt Johan Kasimir till sin efterträdare som Sverges arfkonung. Frågan om polska konungavalet föredrogs i svenska rådet. Rikskansleren yttrade: *att en klok och mägtig konung i Polen vore för Sverge någonting ganska farligt; men deremot ju oförståndigare och svagare, desto bättre. Emedan nu Johan Kasimir vore en sådan, och dessutom äldst, och hade begärt Sverges hjelp, borde man förorda honom. Han kunde då måhända af tacksamhet bortlägga svenska konungatiteln. Troligen får han i alla fall rösterna, ty polackarna vilja hafva en skuggkonung, hvilket också är, hvad Sverge och Frankrike dem önska*[1]. Oxenstjernas mening antogs. Johan Kasimir blef af både Frankrike och Sverge förordad och af polska ständerna till konung utvald.

Sedan Johan Kasimir vunnit detta syftemål, glömde han sina förut gifna löften. Han fortfor att kalla sig Sverges, Götes och Wendes konung; han gjorde anspråk på detta rike och serskildt på Liffland, samt insatte Sverges tre kronor i sitt sigill. Han föreslog visserligen att nedlägga sina arfsanspråk, om blott Sverge ville åt honom afstå något landskap; t. ex. Liffland, häldst till hans egen och enskilda tillhörighet.

---

[1]) *Rådsprot.* d. 6 och 7 Sept. 1648.

Men Sverge nekade härtill, och erböd i dess ställe en million riksdaler samt hjelptroppar mot de upproriska kossackerna. Johan Kasimir svarade: *att för så ringa summa kan man ej sälja något konungarike.*

Johan Kasimirs regering var ganska orolig och svår. Kosack-upproret fortgick beständigt. I de flesta striderna flydde polska tropparna på ett fegt och skamligt sätt; öfverlemnande sitt och landets försvar åt tyska legoknecktar, hvilka vanligtvis voro de enda, som gjorde kosackerna något allvarsammare motstånd. Det hände till och med, att man måste ställa tyska soldater bakom de polska, för att hindra desse sednare från flykt. När 1651 Johan Kasimir vunnit en betydlig seger öfver kosackerna och kunnat genom dess fullföljande måhända göra slut på hela upproret, hindrades han derifrån af polackarna sjelfva, hvilka till större delen plötsligen öfvergåfvo honom, dels af öfvermod, dels af hemlängtan, dels ock af fruktan, att konungen skulle genom för stor medgång blifva farlig för deras frihet. Inom några veckor hade kosackerna åter hämtat krafter och började ånyo sina plundrande infall.

Enskilda öfverlöpare saknades ej heller. Om Radziejowsky och hans förrädiska företag hafva vi redan talat. Äfven en Radzivil från Littauen började under denna tid hemliga stämplingar med Sverge [1]).

Dessa olyckliga omständigheter förbittrade polska Wasarnas regering och ledde folk och land framåt till förderfvet. Polackarnas egennytta och njutningslystnad ville för statens bästa knappt uppoffra någon enda skärf; deras sjelfsvåld och obändighet ville ej underkasta sig lagar och styrelse; deras misstänksamhet beröfvade regenten all magt, till och med att främja deras eget bästa. Konungarna å sin sida tänkte beständigt på medel att utvidga sitt inflytande och skydde dervid ej hemliga stämplingar med utlänningen, icke ens uppoffringar af hela landskap, såsom vi sett efter den el-

---

1) *Rådsprot.* d. 8 Nov. 1648.

jest berömvärde Uladislaus. Aningen eller kunskapen om dessa förräderier retade folket än mera, och så växte hatet och misstroendet ömsesidigt till förderf för Polen och till glädje för grannarna. Äfven för Sverge. Axel Oxenstjerna anmärkte, *huru Polen försvagas genom sina inre oroligheter, hvilka grannarna spela under* [1]. Sverge var sjelft en sådan spelman; ty för nästan hvarenda polsk riksdag finner man, att rådet ditskickade någon utliggare. År 1651 vidtogs en sådan åtgerd uttryckligen derföre, att man fruktade, det Polens konung och ständer skulle möjligtvis kunna till Sverges olycka med hvarandra förenas [2]. — Man fortsatte äfven den gamla planen att mot Polen reta och skydda Danzig; alldeles på samma sätt som kejsaren mot Sverge retade och skyddade Bremen [3]. Polen ville nemligen gerna eröfra Danzig; i synnerhet för att få östersjöhamn för en tillämnad flotta; och Spanien m. fl. hade lofvat biträde till företaget. Sverge, som genom sina sändebud fått reda på planen, varnade Danzig och lofvade hjelp till beskyddande af dess frihet. Planen, upptäckt, måste för tillfället inställas.

Äfven Polen å sin sida sträfvade att efter förmågan tillfoga Sverge skada. Försöket att rycka till sig Ösel hafva vi redan omtalat [4]. År 1651 förehades en plan att öfverraska och från Sverge borttaga Riga. Några holländska der bosatta köpmän voro vunna för förslaget och skulle bidraga till dess utförande. Men saken hölls icke tyst nog. Björnklo, svenska sändebudet i Wien, fick derom spaning och furst Ragotzki i Siebenbürgen fullständig underrättelse. Båda skyndade att meddela svenska regeringen, hvad de visste. Besättningen i Riga blef genast förstärkt, och hela förslaget om intet.

Den beständiga fiendskapen var nära att utbrista i

---

[1] S. st. d. 22 Maj 1649.
[2] S. t. d.22 Okt. 1651.
[3] S. st. d. 13 Mars 1651.
[4] Se 8:de del. pag. 211.

öppet krig. År 1648 herrskade inom Polen en förfärlig villervalla genom så väl kossack-upproret, som tronledigheten och valpartierna. I svenska rådet väcktes derföre fråga om att anfalla Polen, och att till sådant ändamål använda det just nu från tyska kriget hemkommande manskapet; man hoppades dervid samma lyckliga utgång, som på sista danska fejden. Men Axel Oxenstjerna talade för fredens bibehållande. *Det vore*, sade han, *en betänklig sak att med krig öfverfalla ett oskyldigt folk. Den danska fejden var på sin tid ett oförväget vågstycke, hvilket blott genom Guds nåd fick en så lycklig utgång.* Åke Natt och Dag invände: *att den samme Guden lefde ännu.* Oxenstjerna svarade: *Ja visserligen! Men skillnaden är, att kriget mot Polen skulle vara orättvist och derföre ej förtjena Guds hjelp. Sverge är dessutom i stort behof af fred, för att derunder ordna sitt kammarverk* [1]. Hans mening segrade.

Stilleståndet fortgick således orubbadt. Man ville förvandla det till verklig fred, och ombud för sådan afsigt skickades till Lübeck år 1651. Chanut var å Frankrikes vägnar medlare. Men genast uppkommo tvister, som ej kunde slitas; i synnerhet den, att Johan Kasimir ville behålla sina anspråk på Sverge, hvarföre ock han sjelf behöll rikets tre kronor i sitt sigill och hans ombud kallade Kristina *svenskarnas drottning*, ej *Sverges drottning.* I följe häraf ville denna sednares ombud icke godkänna polackarnas fullmagt, ej heller med dem sammanträda. Under dessa och dylika tvister förgingo flere månader, utan att ens någon sammankomst blifvit hållen. För att åstadkomma en sådan och dervid möjligtvis genom personligt samtal undanrödja några af hindren, föll Chanut på den tanken, att bjuda båda parterna till sig på gästabud; detta likväl med stor farhåga, att herrarne under nordisk dryckenskap kunde måhända råka i än värre tvister. I

[1]) S. st. d. 4 Aug. 1648.

synnerhet fruktade han för svensken Wachtmeister, hvilken i allmänhet var stolt och uppbrusande och dertill af ett oroligt ölsinne. Men, emedan intet annat medel återstod, måste detta försökas. Det gick på sätt och vis lyckligt, d. v. s. utan trätor. Ja, man hörde kring laget blott glädje, brorsskålar och omfamningar. Men i hufvudsaken vanns ingenting; ty båda parterna vidblefvo sina påståenden. I synnerhet höllo sig polackarna raka. De fingo just under mötet underrättelse om den ofvannämnde segern, som Johan Kasimir vann öfver kosackerna. Till dess firande anställde sändebuden en stor och bullersam högtid, som väckte hela Lübecks uppmärksamhet och svenskarnas harm; det sednare i synnerhet derföre, att polackarna läto bland folket utkasta en öfver nämnde seger preglad skådepenning, på hvilken man såg på ena sidan polska konungens bild jemnte orden: *Johan Kasimir, Polens, Sverges, Götes och Wendes konung;* på andra sidan fyra kronor, sammanbundna med en lagerkrans. De fyra kronorna betecknade naturligtvis de fyra i titteln uppräknade rikena och voro jemnte samma tittel ett nytt bevis på Johan Kasimirs fortfarande anspråk. Svenskarna blefvo uppbragta; polackarna ville ej gifva med sig, och efter ett halft års sammanvaro upplöstes mötet.

I slutet af 1652 sammanträdde det ånyo, och å samma ort; men olyckligtvis med å ömse sidor samma fordringar, samma envishet och derföre samma utgång. Till denna sednare bidrog måhända i någon mån den omständigheten, att Axel Oxenstjerna hyste för hela polska folket en djup känsla af både vedervilja och förakt. Han hade af sådan orsak i förhållningsbrefvet uppsatt Sverges fordringar ganska högt; och ombuden, med minne af hans missnöje öfver polska stilleståndet 1635, vågade icke i någon punkt gifva efter för att icke vid hemkomsten blifva utsatt för den gamles förebråelser. Också Johan Kasimir hade af kejsaren erhållit löfte om hjelp och vid sista polska riksdagen fått sig

beviljade mer mynt och folk än vanligt, och var derföre å sin sida lika oböjlig. Björnklo lyckades att i Wien förskaffa sig afskrifter af polska ombudens förhållningsbref, hvarur syntes, att Johan Kasimir var i sjelfva verket föga angeläger om fred. När dessa handlingar blefvo bland svenskarna bekanta, förlorades naturligtvis allt hopp om lycklig utgång och mötet upplöstes, efter nära tre månaders sammanvaro.

Sverges och Polens uppförande under dessa möten är märkvärdigt nog. Båda talade högt om sin magt och sin ära, och om sina derpå grundade anspråk. I sjelfva verket kände hvar och en sin egen vanmagt och grundade sina anspråk förnämligast på det hopp, att tillståndet hos motståndaren skulle vara än sämre. Sverge led af så stor penningenöd, att man ej kunde på länge affärda fredsombuden; och grefve Magnus föreslog, att till ytterligare besparing borde alla dervid sysselsatta herrar äta vid gemensamt bord och uppassas af gemensamma hofsvenner; icke som hittills hafva hvar sin egen taffel och betjening. Sjelf undandrog han sig dock att deltaga i denna tarfliga beskickning; och Salvius, som måste deran, tog saken så illa, att han vid ankomsten till Lübeck hemskickade den föreslagna gemensamma hofbetjeningen och ordnade allt på vanligt vis. Så saknade svenskarna medel att enligt tidens sed underhålla en beskickning; huru mycket mer att underhålla ett krig. — Polackarna sågo år efter år, gång efter gång, sina troppar förjagade och sitt land härjadt af kosacken; de kunde uppenbarligen icke försvara sig mot denna fiende, än mindre mot en dertill kommande ny.

Johan Kasimirs sista beskickning till Sverge skola vi berätta i sammanhang med Karl Gustafs historia.

ÖSTERRIKE.

Genom besittningen af Pommern och Bremen m. m. kom Sverge till kejsaren och till tyska riket uti

flere nya förhållanden, vanligtvis i tvister; serdeles angående investituren; d. v. s. att nämnde genom freden afträdda landskap skulle äfven vid tyska riksdagen såsom rikslän till Sverge formligen öfverlemnas. Först sedan detta skett, kunde nemligen Sverge vid samma riksmöten taga säte och stämma. Men nu påstod kurfursten af Brandenburg, att sådant ej borde beviljas, förrän gränstvisten mellan honom och Sverge blifvit afgjord. Kejsaren biföll påståendet; och begges afsigt dermed var troligen att sålunda hafva ett band på Sverge. Emellertid hade man i Stockholm genast efter nürnbergska underhandlingarnas slut påtänkt en beskickning till investiturens mottagande. Gunstlingen, grefve Magnus, var dertill utsedd för att genom denna lysande handling ytterligare förherrligas. Men snart märkte man de mötande svårigheterna. Då blef i grefvens ställe Björnklo skickad till Wien. Mellan honom och kejserliga hofvet uppstodo långa tvister, för det mesta om ceremonier samt om majestätstitteln. På ett helt års tid fick han icke ens företräde; än mindre investitur. År 1652 kom Bengt Oxenstjerna i samma ärende till Prag, der kejsaren och kurfurstarna då vistades; men äfven hans bemödande blef fåfängt; och han sjelf behandlades med så liten aktning, att han snart ansåg sig böra för Sverges ära lemna kejserliga hofvet. Ändteligen 1653 och sedan tvisterna med Brandenburg blifvit afgjorda, beviljades investituren. Men vid samma tid förestod Kristinas afsked, hvarföre hon nu mera sjelf uppsköt högtidligheten, på det den icke skulle behöfva att med dubbel kostnad vid Karl Gustafs tillträde förnyas.

Det den tiden löpande ryktet om ett förslag till äktenskap mellan Kristina och kejsarens son synes hafva varit utan all grund.

Så väl genom att på ofvannämnde sätt hindra investituren, som genom att understödja och reta Bremen m. m., visade kejsaren en tydlig obenägenhet mot Sverge. Sådant oaktadt närmade sig Kristina ganska

mycket till hofvet i Wien. År 1653 ville kejsaren låta i förväg välja sin son till efterträdare. Frankrike arbetade deremot; ty det ville försvaga österrikiska huset och derföre från detsamma flytta kejsarekronan på en annan fursteätt. Man trodde allmänt, att Sverge, Österrikes gamla motpart, skulle häri förena sig med Frankrike. Man förvånades så mycket mer, när Kristina icke blott gaf sina egna röster åt kejsarens son, utan äfven uppmanade de andra tyska staterna att följa exemplet; och dervid till och med talade om de stora förtjenster, österrikiska huset hade af Tyskland, och huru väl det förvaltat den nu i lång tid innehafda kejsaremagten. Detta lät underligt ur Kristinas mun, då man besinnade, att den af Sverge beständigt anförda orsaken till deltagandet i trettioåriga kriget var klagomål öfver kejsarens tyranni mot tyska staterna. Besynnerligt var ock, att 1654 om vintern, just när bremrarna började att på kejsarens uppmaning gripa till vapen mot Sverge, blef kejserliga sändebudet Montecuculi af Kristina mottaget med alla tecken till nåd och förtroende. Orsaken till detta, likasom till några andra dylika förhållanden, torde hafva varit, att Kristina vid denna tiden tänkte mindre på Sverges, än på sin egen fördel; hvarföre hon sökte genom eftergifvenhet bereda sig anspråk på kejsarens välvilja under hennes framtida vistelse i det sydliga Europa.

HOLLAND.

Redan under förmyndarestyrelsen hade Sverges handel tillväxt på ett förvånande sätt; och efter Brömsebrofreden tycktes detta böra blifva än mera händelsen. Bland alla på Östersjön seglande folk hade svenskarna ensamma fördelen af tullfrihet i sundet, kunde derföre också undersälja de andra och draga handeln nästan uteslutande till sig. Holländarna insågo genast den fara, som i detta afseende hotade deras egen rörelse, och på samma gång deras eget välstånd. Vänskapen med Sver-

ge, hvilken nyss förut varit så serdeles varm och förtrolig, förvandlades derföre inom ett års tid till afund och hat; och köpmännerna i Amsterdam började snart hålla sammankomster för att utgrunda bästa medlen till qväfvande af Sverges växande handel [1]). Deras regering påböd redan 1646, att alla varor, som kommo från Östersjön, skulle i holländska hamnarna betala en viss tull, kallad *Veilgelt*. Afsigten sades vara att betäcka kostnaden för de rustningar, som Holland behöfde göra för att skydda handeln på Nord- och Östersjön. Egentliga afsigten var att dermed motväga den fördel, som svenska köpmän hade genom tullfriheten i Öresund, och att sålunda jemna förhållandet mellan dem och holländarne. Sverge klagade, men utan verkan. Holländarne fortforo att så mycket, som utan fredsbrott ske kunde, skada Sverge och i synnerhet dess handel. De borttogo några skepp, som kommo från svenska nybygget uti Afrika, och deras köpmän tilläto sig öppna fiendtligheter mot nybygget i Amerika. År 1649 ingingo de med Danmark en öfverenskommelse, den så kallade *Redemtions-traktaten*, hvilken lemnade sundska tulluppbörden i holländarnes hand, af hvilket tillfälle dessa begagnade sig att oroa svenska handelsskeppen. Vid den ena underhandlingen mellan Sverge och Polen skulle holländarne vara medlare; men visade dock öppen partiskhet för det sistnämnde riket. Under Sverges oenighet med Bremen uppmuntrade Holland denna sednare stad till motstånd. En svensk köpman blef i Amsterdam olagligen fängslad och qvarhållen; och när 1653 kriget mellan England och Holland utbröt, och svenska köpmännerna ville begagna tillfället att som neutrala draga handeln till sig, började holländarna att under allehanda förevändningar uppbringa sådana skepp. Om äfven olagligheten sedan erkändes och fartygen återlemnades, skedde det likväl så

---

[1]) *Falk*. Axel Oxenstjerna till Erik Oxenstjerna d. 17 Dec. 1647.

sent, att för svenskarna stor skada genom dröjsmålet förorsakades. Man såg tydligen, det afsigten var att hindra Sverge från en närmare och lifligare handelsrörelse med södra Europa.

I det längsta undvek Sverge att mot dessa fiendtligheter vidtaga några kraftigare åtgerder. Slutligen och under Kristinas sista regeringsår närmade hon sig till England, Hollands då varande motståndare; och 1653 blefvo i Stockholm flere holländska köpmän, skepp och varor tagna i beslag. Svenskarna hade genom ofvannämnde stämplingar blifvit mot Holland så uppretade, att denna sista åtgerd väckte i Stockholm mycken och allmän glädje [1]), ehuru Kristina var nog djerf att vidtaga den på ett alldeles olagligt sätt; d. v. s. utan rådets hörande. Genom löfte om upprättelse och om frihet för de i Holland fasttagna svenskarna och deras varor, lyckades det väl att få beslaget häfvet; men båda staterna hade till hvarandra kommit uti ett ganska fiendtligt förhållande, hvilket fortfor och föranledde det under nästa regering utbristande kriget.

FRANKRIKE.

Redan tidigt visade Kristina en liflig beundran och varm tillgifvenhet för Frankrike och allt, hvad dermed stod i gemenskap. Första orsaken till detta förhållande är svår att uppgifva. Troligen bidrogo dertill flere olika skäl, t. ex. språkets redan utbildade behag och folkets lätta umgängessätt; kanske ock till en del det förtroliga och under hela hennes ungdom fortfarande förbundet med nämnde land; möjligtvis ock gunstlingen De la Gardies fransyska börd, seder och tänkesätt. Orsakerna må nu hafva varit hvilka som hälst; verkningarna deraf föllo dock snart i ögonen. Redan under första regeringsåren finner man en mängd fransmän

---

[1]) *De la Gard.* J. Ekeblad till C. Ekeblad. Stockholm d. 2 Nov. 1653.

antagna vid hofvet. Deras antal och ynnest ökades mer och mer, och det så, att allvarsamma missnöjen deröfver uppstodo. Redan 1647 yttrade presterskapet med understöd af Per Brahe den önskan, att fransmännen måtte från hofvet aflägsnas; ty man fruktade deras yppighet, lättsinne och främmande trosbekännelse. Under riksdagen 1649 framställde bondeståndet samma önskan. Det tyckes dock, som motståndet snarare retat än rättat drottningen. Sistnämnde år inkom till Sverge förra fransyska sändebudet i Warschau, grefve De Bregy. Denne man lyckades vinna Kristinas ynnest och förtroende i så hög grad, att hon ofta under samtal med honom tillbragte halfva natten [1]. Hon beslutade antaga honom till förste hofmarskalk, med uppdrag att värfva trehundrade fransyska ädlingar, hvilka skulle blifva hennes närmaste lifvakt. Detta retade naturligtvis svenskarna än mera. Rådet gjorde formeliga föreställningar deremot och bad Kristina frivilligt afstå från förslaget, hvilken önskan hon sluteligen fann för godt att efterkomma. Likväl fortfor hon att mer och mer uti sitt hof upptaga fransmän och hade stundom på en gång icke mindre än fyra sådana handskrifvare. Sjelf begagnade hon både ofta och gerna deras språk, och det såväl i tal som skrift.

Denna hennes personliga tillgifvenhet inverkade ganska mycket på statsangelägenheternas gång. Vi hafva i föregående berättelser, i synnerhet i kapitlen om westfaliska freden, anfört flere bevis på hennes efterlåtenhet för fransyska hofvets önskningar. Äfven vid andra tillfällen, och det ej sällan, förefollo dylika uppträden. Så t. ex. bannade hon pfaltsgrefven Karl Gustaf derföre, att denne under sammanträdet i Nürnberg icke nog lifligt understödde Frankrikes fordringar Straxt efteråt blef svenska sändebudet i Paris, den ryktbare Shering Rosenhane, af drottningen återkallad der-

---

[1]) *De la Gard.* Ekebl. bref d. 17 Oct. 1649.

före, att han under striderna mellan hofvet och parlamentet tagit det sednares parti. År 1648 förärade drottningen åt kardinal Mazarin ett enkom för hans räkning byggdt örlogsfartyg, hvilket kallades till hans ära och med hans namn Julius, samt förde trettiotvå kanoner och värderades till 40,000 riksdaler. Ungefär vid samma tid erhöll hon af fransyska hofvet en summa af 100,000 riksdaler; som det sades till skänks, men som det tyckes, i afräkning på en ej fullt erkänd fordran. Kristina förärade tillbaka åt enkedrottningen, regentinnan af Frankrike, ett likaledes för dennas räkning uppbyggdt och med hennes namn uppkalladt örlogsfartyg. Kristinas tillgifvenhet eller rättare eftergifvenhet för Frankrike var så allmänt känd, att till och med nämnde lands sändebud sjelfva måste vidgå förhållandet.

Dessa hennes tänkesätt visade sig i synnerhet verksamma under striderna mellan hofvet och parlamentet. Utan betänkande tog hon det förstnämndes parti och det så ifrigt och högljudt, att sådana hennes tänkesätt blefvo allmänt kända öfver hela Europa; hvarföre ock under pariserupproret 1648 den stormande pöbeln inbillade sig, att Kristina med svenska troppar stode för portarna för att understödja hofpartiet. Denna villfarelse var dock en aning om hvad, som tillämnades; ty några månader derefter anhöll Mazarin, att Sverges i Tyskland varande troppar skulle efter freden öfverlåtas till franska hofvets tjenst mot det upproriska frondpartiet. Kristina var genast färdig, ja ganska ifrig att villfara denna begäran och yttrade för Chanut sin förhoppning att kunna genomdrifva saken. Men hon bedrog sig. Alla rådsherrarna, anförde af Axel Oxenstjerna och Jakob De la Gardie, satte sig deremot och till och med sjelfva grefve Magnus följde deras exempel. De anmärkte, *att Sverge behöfde lättnad genom krigsfolkets afskedande; samt att hjelptropparnas öfverlemnande åt Frankrike skulle med skäl utsätta Sverge för*

Spaniens fiendskap[1], *och måhända föranleda ett nytt krig.* När Kristina med allt sitt bemödande icke förmådde öfvervinna motståndet, tog hon saken på en annan sida. Nu skulle pfaltsgrefven Karl Gustaf i hemlighet öfvertala de afskedstagande tropparna att låta å nyo värfva sig. Egentligen borde det ske för svenska kronans räkning; men för att derigenom icke gifva Spanien någon krigsanledning skulle alltsammans utgifvas såsom ett enskildt företag af någon bland krigshöfdingarna; ungefär i samma väg som Wallensteins eller hertig Bernhards rustningar. Detta var Kristinas och Chanuts nya förslag; men det återstod att till detsammas verkställande finna en skicklig anförare. Karl Gustaf Wrangel ville icke låna sig dertill, än mindre Hans Kristofer Königsmarck; och ingen bland de andra hade nog anseende. Sluteligen framkom Kristina äfven nu med sin grefve Magnus, och föreslog att denna herre borde bland de afskedstagande tropparna värfva tiotusen man och jemnte svågern, Gustaf Adolf Lewenhaupt, anföra dem mot Frankrikes fiender. I öfverensstämmelse med denna plan befallte hon också pfaltsgrefven Karl Gustaf skicka tvåtusen man mot fransyska gränsen. Så tycktes förslaget gå i verkställighet och Sverge inveclas i ett nytt krig knappt ett halft år, sedan Kristina med så mycken ifver påskyndat det förras afslutande. Likväl mötte det ena hindret efter det andra. Riksråderna fortforo att med seg ihärdighet motarbeta förslaget, äfven i denna dess sednare form. Deras många vänner och anhöriga bland krigsbefälet gjorde allt möjligt för att under hvarjehanda förevändningar hindra eller fördröja verkställigheten; och gamla Jakob de la Gardie satte sig helt och hållet mot sonens deltagande deri. Det tyckes, som äfven denne sednare varit mindre nöjd med sitt tillämnade uppdrag, emedan han oaktadt många underhandlingar icke kunde med franska hofvet komma öfverens om villko-

[1]) *Rådsprot.* d. 9 och 10 Mars 1649.

ren. Troligen önskade han hällre stadna på sin lysande plats inom fäderneslandet. Så blef saken genom den allmänna oviljan och overksamheten fördröjd, till dess ifvern hos drottningen småningom svalnade. Inom ett år hade man sluteligen nedprutat alltsammans till ett regemente af tolfhundrade man, hvilket skulle sändas såsom lifvakt åt konung Ludvig den fjortonde. Men det oaktadt fortfor rådsherrarnes motstånd. *Understödet,* mente man, *vore för ringa för att gagna Frankrike, men tillräckligt för att reta kejsaren och Spanien.* Mängden, som fått fatt i saken, knotade, *att man ämnade åt utlänningen sälja Sverges blod.* Kristina ville dock ej helt och hållet afstå från sin föresats; men Chanut trodde nu mera, att fördelen af så liten hjelpsändning icke motsvarade olägenheterna, af det derigenom allmänt retade missnöjet. Han gjorde derföre af nödvändigheten en dygd och förklarade inför Axel Oxenstjerna, *att Frankrike ej ville ytterligare drifva denna sak, om den vore för Sverge misshagelig. Chanut lemnade derföre med fullt förtroende i rikskanslerens hand att dervid göra och låta, huru honom bäst syntes.* Följden blef, att hela förslaget gick om intet.

Såsom vi förut omtalat, märkte man, att under Kristinas sista regeringsår blef hennes tillgifvenhet för Frankrike betydligen minskad. Orsakerna dertill voro flera. De beständiga inre oroligheterna i detta land gjorde henne sluteligen ledsen åt båda partierna. Hennes dåvarande sändebud, den ofvannämnde Shering Rosenhane, sjelf intagen för parlamentets sak, skickade till Stockholm alla de af nämnde parti utgifna skrifterna, genom hvilkas uteslutande läsning Kristina leddes till ofördelaktiga, ofta orättvisa tankar om fransyska hofvet. Stundom trodde hon också, att parlamentet skulle helt och hållet få öfverhand. När nu slutligen hennes förnämsta hjelte och älskling, den beryktade Condé, också öfvergick till de missnöjdes sida, blef hon än mera tveksam och orolig. Hon erböd sin bemedling; men franska hofvet afböjde den för att ej låta främ-

mande magter blanda sig i rikets inre angelägenheter. Den hos henne så väl anskrifne Chanut lemnade också vid denna tiden Sverge och kunde ej mera derstädes bevaka sitt fäderneslands fördelar. Deremot hade först Bourdelot och sedan Pimentelli inkommit, hvilka på sätt, som vi förut omtalat, begagnade ofvannämnde förhållanden och vände Kristinas sinne helt och hållet från franska hofpartiet, och till en del från Frankrike i allmänhet.

År 1653 när i nämnde land hofpartiet åter fick öfverhand och skickade Chanut tillbaka till Sverge, blef visserligen den förra vänskapen något uppvärmd; men drottningen höll sig äfven sedermera hufvudsakligen till spanska partiet. Detta förhållande jemnte hennes medellöshet och snart förestående tronafsägelse gjorde, att den ännu qvarvarande fransyska hofbetjeningen tropptals återtågade till sitt hemland. Man har efter dem en afskedshälsning till Sverge under namn af *Les adieux des François* [1]). De beklaga sig deri med serdeles bitterhet öfver Bourdelot, *det missfostret, den gudlösa menniskan, som förledt Kristina till allehanda ogudaktighet och laster, och äfven vändt hennes sinne från Frankrike och dess innevånare.* Slutligen uppmanar författaren dessa sina landsmän *att öfvergifva den magra, kalla och otrefliga Norden och återvända till det herrliga Frankrike.* Han slutade med dessa ord: *Abandonnez donc promtement ces deserts et ces solitudes affreuses pour venir posseder une terre de promission, qui a esté donne á vos peres et qui doit faire votre heritage et laissez aux Suedois leur stremelin et leur cakebrut sur tout prenez garde de ne toucher pas a leur houbelon de peur que l'on ne vous face couvir la gadelope* [2]) o. s. v.

---

[1]) Fransmännens afsked.

[2]) *Öfvergifven då snart dessa ohyggliga ödemarker för att åter beträda det förlofvade land, som blifvit upplåtet åt edra fäder, och som bör utgöra edert arf. Lemnen åt svenskarna deras strömming och kakbröd,*

katolicismens förnämsta stöd i Europa, och tillika genom slägt- och statsförhållanden länge och nära förenadt med österrikiska huset, var i följe af alla dessa omständigheter och hade länge varit en både fruktad och hatad fiende för Sverge. Men lärotvisternas bitterhet mattades, och faran för österrikiska husets öfvervälde försvann, båda delarna genom trettioåriga krigets långvarighet och utgång. Härigenom blefvo sinnena å ömse sidor benägna till försoning. En sådan påkallades äfven af det i Europa vid denna tiden uppväxande handelsintresset. Spanien ägde nemligen många nybyggen, rika på dyrbara och begärliga råvaror; men sjelf visste det hvarken att förädla eller att med verksam rörelse omsätta dem. En sådan rigtning hade deremot nu i trettio år utgjort föremålet för svenska regeringens bemödanden. Dessa i sjelfva sakförhållandet liggande skäl förde snart båda folken närmare tillsammans. Knappt var westfaliska freden stadfästad, förrän ett svenskt sändebud anlände till Madrid för att bereda närmare handelsförbindelse; och, ehuru Frankrike, Spaniens ännu fortvarande fiende, ifrigt arbetade deremot, kommo snart båda staterna i ett ganska vänskapligt förhållande till hvarandra.

Det var för att närmare befästa denna vänskap, och tillika för att helt och hållet upplösa Sverges förbindelse med Frankrike och Portugal, som den ryktbare Pimentelli skickades till Stockholm. Han sades medföra 300,000 livres för att dermed genomdrifva sina syften. Dessa misslyckades väl i afseende på portugisiska handeln, men icke så de emot Frankrike, enligt hvad vi redan omtalat. Hufvudsakliga vinsten af hans beskickning bestod dock i personliga förhållanden; i Kristinas enskilda tillgifvenhet för honom och i följe

---

och framför allt akta er för deras hummelöl (?), *på det ni ej må tvingas springa gallopp* o. s. v.

deraf för hans hof och fäderneslaud. Veckorna före sin afsägelse ville hon nödvändigt åt konungen i Spanien förära ett af sina gardesregementen under anförande af Dohna och pfaltsgrefven Adolf Johan. Det var endast med möda, som Karl Gustaf kunde förekomma saken.

PORTUGAL,

som år 1640 befriat sig ifrån Spaniens öfvervälde och sedermera var länge mot nämnde rike i öppen fejd, skulle derigenom naturligtvis närma sig till Sverge, Spaniens vid den tiden sjelfskrifna fiende. Så skedde ock, medelst ömsesidiga beskickningar, vänskapsförklaringar och handelsförbindelser. Sverges köpenskap i detta land tillväxte hastigt och var mycket vinstgifvande. Portugal önskade längre fram att med Sverge ingå ett uttryckligt skydds- och krigsförbund och erböd för dess vinnande fri handel på sina indiska besittningar, en sak, hvilken eljest ogerna beviljades. Äfven franska hofvet understödde lifligt dessa Portugals bemödanden; men Axel Oxenstjerna arbetade deremot. Han ville, att Sverge skulle hafva öppen handelsrörelse med både Portugal och Spanien, och derföre icke reta det ena genom allt för nära förbund med det andra. Denna hans åsigt följdes vid behandlingen af ärendet.

Emellertid hade redan förmyndarestyrelsen erkänt den nya konungen i Portugal såsom sådan och från honom mottagit samt till honom affärdat formeliga beskickningar. Drottningen iakttog samma uppförande, sedan hon sjelf tillträdt regeringen. Portugal behandlades såsom ett sjelfständigt konungarike; dess ombud blefvo mottagna och afskedade på samma sätt som andra staters; Kristina hade låtit dem såsom sådana öfvervara sin kröning och vid ett annat tillfälle enkom för ett afresande portugisiskt sändebud och till dess ära anställt en serdeles lysande och kostbar högtidlighet. I den förda brefvexlingen hade hon äfven be-

ständigt gifvit den nya portugisiska konungen den tittel han begärt, och således äfven på detta sätt högtidligen erkänt hans konungsliga värdighet. Det föll ingen svensk in, att nu mera draga densamma i ringaste tvifvelsmål.

Ungefär tre veckor före Kristinas tronafsägelse lät hon en dag tillkalla öfverceremonimästaren Von der Linde och befallte honom göra sig färdig att genast afresa i ett uppdrag, hvars innehåll han först längre fram skulle få veta. Klockan elfva om qvällen samma dag borde han infinna sig på slottet för att detsamma mottaga. Linde kom på utsatt timme och resfärdig. Drottningen befallte honom att genast fara till Stockholm och der utan ringaste uppehåll begifva sig till portugisiska sändebudet. Tillika lemnade hon honom ett bref med påskrift: *till öfverceremonimästaren Von der Linde att öppnas först i närvaro af portugisiska sändebudet.* Hon befallte Linde strängeligen, att först i nämnde sändebuds närvaro öppna brefvet och då genast för samma herre uppläsa hela dess innehåll samt tillåta honom att, om så önskades, deraf taga afskrift.

Linde kastade sig i vagnen och skyndade till Stockholm. Ankommen till nämnde stad, gick han på ögonblicket till portugisaren, anmälde sitt ärende, öppnade brefvet och uppläste under bådas ytterliga nyfikenhet följande dess innehåll: *Jag vill härmedelst hafva befallt eder, Von der Linde, att å mina vägnar för den sig så kallande konungen af Portugals sändebud tillkännagifva, att hans närvaro i detta hof är öfverflödig; emedan jag beslutat ej mer erkänna hertigen af Braganza såsom konung af Portugal, hvilken sistnämnde värdighet endast tillkommer konungen i Spanien och hans efterträdare. Jag skall alltid anse hertigen af Braganza som en ovärdig inkräktare af Portugals tron, och jag har nu velat derom underrätta dess härvarande beskickning, på det denna må bereda sig till afresa; ty här har hon ingenting vidare att begära. Jag skall äfven underrätta min efterträdare om dessa mina tänkesätt, så att också han må be-*

handla hertigen af Braganza i öfverensstämmelse dermed. Detta beslut är fattadt af Kristina.

Linde och portugisaren blefvo båda lika öfverraskade. Den sednare, hvilken saken mest rörde, tog henne likväl tämligen lugnt; ty han insåg genast, att drottningens öfverdrift skulle i allas ögon kasta hela skuggan tillbaka på henne sjelf. Han förklarade sig derföre beredvillig att så snart som möjligt afresa. Hos svenskarna deremot väckte drottningens uppförande den högsta både bestörtning och harm; serdeles hos rådsherrarna, ty den vigtiga åtgerden hade blifvit vidtagen helt och hållet utan deras hörande, och de voro bäst i tillfälle att inse förderfligheten deraf. Saken var så mycket betänkligare, som för närvarande funnos i Portugals hamnar många svenska handelsfartyg, mot hvilka man fruktade sträng vedergällning af de med skäl uppretade portugiserna. Riksråderna blefvo öfver hela företagets både djerfhet och besynnerlighet så förvånade, att de icke kommo sig före med någon åtgerd, någon insaga deremot. Prins Karl Gustaf skulle i samma dagar hålla sitt högtidliga intåg i Uppsala. En mil derifrån mötte honom Linde och lemnade å drottningens vägnar underrättelse om hela förhållandet. Prinsen blef öfverraskad och missnöjd; men tiden för detta meddelande var af Kristina med mycken slughet afpassad; och då prinsen några ögonblick derefter straxt utanför staden mötte drottningen och rådet i spetsen för ett högtidligt tåg, måste han buga, kyssa klädningsfållen, tiga och visa ett gladt ansigte. Men straxt derefter skickade han den gemensamma gunstlingen Schlippenbach till drottningen för att efterfråga hennes afsigt. Kristina blef i början förlägen och kunde föga svara; men sade slutligen, *att det numera vore en afgjord sak, hvilken ej kunde omgöras; prinsen finge deremot efter sitt anträde till regeringen tillfälle att behandla ärendet, såsom honom bäst syntes.* Af detta svar tycktes det, som Kristina vidtagit åtgerden endast för att visa sin personliga benägenhet för Spanien; och til-

lika, som hon sjelf insett dess orimlighet och önskat dess snara omgörande. Af denna orsak ville hvarken prinsen eller rådet ytterligare med henne tvista derom. De nöjdes med att genom franska sändebudet bedja portugisaren stanna samt lofva honom snar och billig upprättelse; hvarjemnte både de och andra önskade allt ondt öfver den nyss förut afresta Pimentelli, hvilken med skäl ansågs som rätta upphofsmannen till hela uppträget. Aningen bekräftades, när man snart derefter fick veta, att hofvet i Wien haft underrättelse om hela saken, förrän svenskarna derom visste ett enda ord.

Man trodde emellertid, att stormen var förbi; men några dagar före tronafsägelsen befallte Kristina en bland statssekreterarne att till de förnämsta sjöstäderna skicka en afskrift af hennes ofvannämnde mot konungen i Portugal riktade förklaring. Statssekreteraren, det var den mycket använde Cantersten, gick till Linde, begärde urskriften och omtalade ändamålet. Linde fann sig genast och beklagade, *att han förlaggt papperet; men lofvade att med första detsamma tillrättaskaffa.* Detta var blott ett svepskäl för att vinna tid. Linde skyndade till prinsen med underrättelsen om denna nya stormil. Många inom rådet blefvo dervid högeligen uppbragta och ville göra drottningen allvarsamma föreställningar; och det var ej utan möda, som prinsen lyckades afböja ett så obehagligt, och nu mera ändamålslöst uppträde. Å andra sidan bad han Linde uppehålla Cantersten, tills posten hunnit afgå. Så skedde ock; men ett par dagar derefter skulle ett ilbud affärdas till Göteborg, vid hvilket tillfälle Kristina ville medskicka den nu mera framskaffade förklaringen. Då måste Karl Gustaf deran; ehuru ogerna. Han bad drottningen om möjligt återtaga sitt beslut; men hon var obeveklig. *Det är sannt,* sade hon, *att jag vidtagit denna åtgerd utan rådets hörande; men jag har deri handlat såsom drottning och enväldig herrskarinna, hvilket jag också bör vara; och detta mitt uppförande är för eder ett exempel att följa. Hvad Por-*

tugal beträffar, vill jag, att hela verlden får veta mina tänkesätt derom; och jag är ledsen att ej förr hafva tillkännagifvit dem. Prinsen vågade ej motsäga henne, utan måste stillatigande låta saken hafva sin gång.

Den bilades genom underhandlingar mellan Axel Oxenstjerna och portugisaren, med franska sändebudet till medlare. Den gamle rikskansleren undvek så länge som möjligt att yttra sig öfver det personliga af drottningens uppförande. Han teg, suckade och höjde axlarna; sade dock sluteligen: *man måste bekänna, att åtgerden är oförmodad, onyttig, oroande, och detta för alla.* Han bad fransmannen *öfvertala portugisiska sändebudet att icke göra något buller af saken, utan stadna qvar och gifva sig tålamod ännu några dagar; hans herre skulle sedan erhålla full upprättelse.* Förslaget antogs och sålunda slutades denna obehagliga tvist.

ENGLAND.

Kristinas förmyndare hade i afseende på England och dess inre oroligheter följt den grundsatsen att understödja parlamentet i dess strid mot konungamagten. Axel Oxenstjerna var också nu benägen för närmare förbindelse med det förstnämnde [1]), och vid samma tid omtalas äfven svenska i London varande utliggare, hvilka retade sinnena så väl mot den angripna konungen, som mot konungadömet i allmänhet. De troddes vara handtlangare åt svenska rådspartiet, hvars republikanska åsigter icke undfallit statsmännens upppmärksamhet, och hvilket dessutom sökte oroa det med Danmark nära förenade engelska konungahuset. Sedan Kristina tillträdt regeringen, blef naturligtvis Sverges uppförande i detta fall helt och hållet förändradt. Konungadotter och sjelf regerande drottning, var hon genom denna sin personliga ställning benägen för konungadömets sak, o-

---

1) *Rådsprot.* d. 2 Oct. 1645.

benägen mot det granskande, klandrande, magtinskränkande folkpartiet. Följden visade sig snart. Redan hösten 1646 beslöt svenska regeringen att ej mer understödja parlamentet; *ty*, hette det, *konungen vore nu mera tillräckligt illa medfaren* [1]). Året derpå föreföllo fiendtligheter mellan svenska och engelska skepp, som det tyckes, dels af ovilja, dels af missförstånd. Förhållandet vägde någon tid fram och tillbaka, hvarunder man å ömse sidor afvaktade händelsernas utveckling. Snart kom underrättelse, att parlamentet börjat rättegång mot den fångne konungen. Vid samma tid anlände från dess son flere bref med enträgen anhållan om hjelp åt den nödställde fadern. I ångesten vände sig prinsen till och med till Axel Oxenstjerna, under smicker och löften bedjande, *att denne mägtige herre måtte med sitt anseende bidraga till ett gynnsamt svar.* Det var för sent. Den 29 Januari skref sonen från sin landsflykt ofvannämnde bref; och den 30 Januari föll fadrens hufvud i London. Underrättelsen om denna sistnämnde händelse spridde bestörtning och fasa öfver hela Europa; ej minst i Sverge. Äfven de, som förut gillade parlamentets förfarande, yttrade nu afsky vid dess öfverdrift och orättvisa. Kristina tog saken ganska häftigt och ville gerna gripa till vapen för att hämnas sin ämbetsbroders död och hjelpa dess son till tronen. Gunstlingen, grefve Magnus, försäkrade ock, det hela svenska krigshären längtade efter tillfälle att blodigt straffa det begångna konungamordet. Men i sjelfva verket voro tänkesätten mycket delade. Flere svenskar, ehuru de ogillade afrättningen, sågo dock gerna den läxa, jordens konungar genom denna omstörtning erhållit. När Kristina i sittande råd vidrörde sitt förslag att bispringa engelska prinsen, mötte hon derföre allvarsamt motstånd, anfördt af Jakob de la Gardie. På sitt vanliga sätt sade drottningen rent ut: *jag håller mer med konungen än med undersåtarne, och skulle*

[1]) S. st. d. 3 Oct. 1646.

nog hjelpa honom, om jag hade medel dertill. Men De la Gardie erinrade, *att engelska konungahuset alltid varit Sverge emot och derföre icke förtjent någon hjelp; man borde ej heller utan nödtvång blanda sig i främmande rikens angelägenheter och derigenom blottställa fäderneslandet för ett nytt krig* [1]) o. s. v. Axel Oxenstjerna gick än längre. Från flere håll hörde och hade man länge hört omtalas, huru han gillade parlamentets uppförande. För franska sändebudet yttrade han sina tänkesätt än mera bestämdt. *Han afskydde högeligen alla mot konungen begångna grymheter och orättvisor; men kunde ej annat än berömma engelsmännens visade klokhet och erfarenhet; häldst han sjelf hade tycke för republikanska statsförfattningen.* Märkas bör, att häftigaste tvisterna om detta kinkiga ämne föreföllo just under värsta brytningen emellan rikskansleren och drottningen.

Mot sådana tänkesätt, yttrade öppet och af sådana män, kunde ingen verksammare hjelpsändning komma i fråga. Kristina gjorde, hvad hon kunde, för att visa sina personliga känslor. Hennes hof anlade sorg efter den halshuggna engelska konungen. Prinsens sändebud blef mottaget med största välvilja och erhöll till sin herre ett bref, hvari drottningen hjertligt beklagade den inträffade olyckan, samt lofvade vänskap och biträde, dock med löftets ordalag sväfvande mellan tomt deltagande och verkligt understöd. Angående öfverskriften på detta bref uppstodo inom rådet nya tvister. Den förra engelska konungen hade bland andra ogenheter aldrig gifvit Kristina hennes tittel. Många yrkade derföre, *det Kristina icke hade något skäl att reta parlamentet genom att gifva den landsflyktiga sonen full majestäts tittel; och det så mycket mindre, som denne ännu alldeles icke vore konung.* Men Kristina påstod, *att dylika tittelfrågor vore småaktiga; och att man ej heller borde visa stolthet mot dem, som af olyckan*

---

[1]) S. st. d. 21 Febr. 1649.

förföljdes. Öfverskriften blef *till den stormägtigste furste och herre Karl den andre, konung öfver Stora Brittannien och Irland.* Drottningen lät ock, ehuru genom tredje och enskild hand, skänka honom tolf kanoner, sextusen musköter, tusen pistoler och lika många harnesk och svärd, allt till understöd vid hans mot parlamentet företagna rustningar. Året derpå eller 1650 anmodades hon att medla mellan prinsen och ett mägtigt parti bland skottarna, hvilket sökte försoning med konungahuset. Många bland rådet afstyrkte, men Kristina åtog sig bemedlingen och höll för detta och andra ändamål Canthersten som serskildt sändebud hos prinsen. I början af 1651 gaf hon å nyo understöd åt denna sednare och yttrade tillika, att spanska hofvet, hvilket var det första, som erkände den engelska parlaments-regeringen, *hade genom detta erkännande begått en verklig låghet.*

Emellertid hade nämnde parlamentsregering och i synnerhet dess förnämsta ledare, den ryktbare Cromwell, visat ovanlig kraft och klokhet samt haft lika ovanlig lycka och derigenom betydligen stadgat sitt anseende, så in- som utrikes. De flesta europeiska regeringar funno fördel och försigtighet fordra att söka vänskap med den nya, mägtiga staten, och sjelfva fransyska hofvet hade beslutat i detta hänseende öfvervinna sin stolthet och ovilja. Inom Sverge yttrade sig många stämmor i samma anda; de voro köpmännernas och högadelns, hvilka den tiden, gemensamt drifvande Sverges handel, äfven gemensamt ledo af engelska kaperier. Dessa intressen fingo en mägtig förespråkare i Axel Oxenstjerna, dertill ledd af ömhet dels för engelska fristaten, dels för Sverges och egen fördel. Han begagnade sin nu återkommande ynnest och talade ofta med drottningen i ofvannämnde riktning. Den sluge Cromwell sökte äfven genom undfallenhet vinna hennes välvilja, likasom han genom kraft och lycka vunnit hennes beundran. Härtill kom den mer och mer

framträdande omöjligheten att kunna för den landsflyktiga och lättsinniga prinsen någonting uträtta. Allt detta verkade förändring i Kristinas tänkesätt. Sommaren 1651 märkte man, att hennes vänskap för prinsen började vackla, och snart derefter öfvergick hon helt och hållet samt erkände parlamentsregeringen, oaktadt Holland och Danmark arbetade ifrigt deremot. Enligt några uppgifter, har hon begagnat tillfället och som villkor för detta erkännande utkräft af engelska regeringen 60,000 riksdaler som ersättning för lidna kaperiförluster. Nu flydde från Sverge alla det engelska konungahusets vänner och till prinsen sjelf skref Kristina och *beklagade hans olyckor samt yttrade sin öfvertygelse om omöjligheten att återförskaffa honom kronan.* Ur öfverskriften på detta bref hade konungatitteln försvunnit, och det hette nu helt enkelt: *Min bror!* — Holland, som sedermera råkade i krig mot Cromwell, föreslog då att med Sverges tillhjelp återställa nämnde prins; men Axel Oxenstjerna afstyrkte och Kristina vägrade. Längre fram kom från samma prins ett sändebud, medförande strumpebandsorden åt Karl Gustaf, tydligen med beräkning på framtiden. Men sändebudet ansåg sig först böra nämna saken för drottningen. Hon vägrade sitt bifall och kastade enligt egen uppgift brefvet derom på elden. Sändebudet måste till den landsflyktiga prinsen återföra dess försmådda hedersvisning.

Under Kristinas sista regeringsår växte vänskapen mellan engelska och svenska regeringarna mer och mer. Den sistnämnde sökte äfven vid detta tillfälle främja sin gamla plan att stänga Rysslands köpenskap öfver Archangel och i dess ställe leda den genom Narwa, Rewel eller Riga, till oberäknelig både handels- och tullvinst för Sverge. Men engelsmannen var för slug att öfvergifva sina fördelar af den förstnämnde redan ordnade rörelsen. Invecklad i ett häftigt krig mot Holland, åstundade han likväl närmare förbund med Sverge och skickade i sådan afsigt den ryktbare och redlige Whitelocke. Cromwell hade då helt nyligen på ett

våldsamt sätt förjagat parlamentet och under benämningen *Protektor öfver England* tillvällat sig nästan oinskränkt magt. Kristina, med enväldiga tänkesätt, gillade och beundrade detta steg och yttrade den förhoppning, att Cromwell skulle snart sätta konungakronan på sitt hufvud. Detta angående sjelfva andan i hans företag. Deremot i afseende på utförandet fruktade både Kristina och hennes rådgifvare, att Cromwell allt för tidigt och brådstörtadt tillåtit sig parlamentets fördrifvande. De befarade missnöjen, uppror och måhända en ny och fullkomlig omstörtning. Derföre, och för att afvakta utgången så väl häraf som af engelsmännens krig emot Holland, uppsköt svenska regeringen vecka efter vecka förbundets afslutande; och det tyckes, som den iakttagit tillfället och af England betingat sig 400,000 ecus för lidna köpmansförluster. Emellertid hade lyckan så inom- som utomlands förklarat sig för Cromwell, och i April 1654 afslutades mellan honom och Sverge det ifrågavarande närmare förbundet.

DANMARK.

Det hufvudsakligaste af Sverges förhållande till Danmark är redan framställdt i kapitlet om Corfitz Ulfeld; så att endast föga återstår att derom nämna.

Det nyss slutade kriget hade hos båda folken lemnat spår af ömsesidigt agg. Oviljan ökades hos Danmark, när Sverge började bortgifva förläningar uti Holland, ehuru detta landskap innehades med blott förpantningsrätt; och hos Sverge, när Danmark år 1649 genom den så kallade redemtionstraktaten åt Holland bortpantade tulluppbörden i sundet; en åtgerd, som för Sverge medförde någon, ehuru obetydligare skada och olägenhet. Klagomål och förklaringar vexlades fram och åter utan annan följd än ökad ömsesidig bitterhet. Spår finnas, att Sverge också nu sökte stifta missnöje inom nämnde sitt grannrike.

I Norge kringspriddes en uppmaning *att afskudd*

danska oket, återtaga den fordna friheten, välja egna råd och riksdagsmän, och ställa den nya staten under Sverges beskydd o. s. v. Författaren efterspanades, men fåfängt. Försöket vann ej heller någon framgång. Mer lofvande var förhållandet i Danmark. Högadeln i nämnde rike ville nemligen vid Fredrik den tredjes uppstigande på tronen genom en sträng konungaförsäkran än mera binda hans händer. Vid underrättelsen derom förklarade Axel Oxenstjerna i sittande råd, *att sådant vore både rätt och försigtigt* [1]). Också hände några år derefter, att när bemälte konung Fredrik sökte afskaffa en hop inrotade oordningar, började flera af hans adel att öppet omtala, *huru man borde undandraga sig ett sådant konungens tyranni och i stället söka svenska regeringens skydd.* Det tycktes verkligen luta till något sådant; ty icke blott Corfitz Ulfeld utan äfven flere andra öfvergingo till Sverge och sökte der att, understödda af grefve Waldemar, reta drottningen till krig emot Danmark. Vi hafva berättat, huru Kristina på fullt allvar lyssnade till deras förslag, så att till och med rådsöfverläggningar derom höllos och rustningar gjordes; men att Axel Oxenstjerna hindrade planen från att gå i verkställighet. Dessa rustningar jemnte de stora hedersbetygelser, som drottningen visade Corfitz Ulfeld, skulle naturligtvis hos Danmark föranleda misstankar och motrustningar. Så lefde man någon tid bortåt under ömsesidig oro och spänning. Konung Fredrik sökte likväl förekomma utbrottet. Han lät år 1653 uppsäga den för svenskarna misshagliga redemtionstraktaten och aflärdade samma år en högtidlig beskickning till Stockholm för att med dervarande styrelse knyta närmare förening. Men det misslyckades genom Kristinas egenheter och Ulfelds ingifvelser. Vi hafva redan berättat, huru hon, för att göra denna sednare till viljes, tillställde mellan honom och Peder Juel den för danska hofvet så förolämpande sammankomsten.

---

[1]) *Rådsprot.* d. 7 Jan. 1648.

Detta uppträde tilldrog sig några månader före hennes tronafsägelse. Konung Fredrik ansåg ändamålslöst att beifra en sak, som visserligen var för honom obehaglig, men för tillställarinnan både gagnlös och vanhedrande.

I början af 1654 framkastade Kristina den planen att med Englands hjelp krossa Danmark och sedan åt sig förbehålla Seland till underhåll och vistelse efter afsägelsen. Engelska sändebudet behandlade förslaget som skämt, och det kom ej mer i fråga.

FÖRHÅLLANDET TILL UTRIKES MAGTER I ALLMÄNHET.

När Kristina mottog regeringen, var Sverge i nära förbund med Portugal, Holland och Frankrike mot Polen, Österrike och Spanien. Detta förhållande hade länge fortfarit och var till en del följden af de lärotvister, hvilka under nära ett århundratal delade Europa uti tvänne partier, det katolska och det protestantiska. Meningsfejden blef dock slutligen genom trettioåriga kriget utarbetad. Frågorna om handel och nybyggen kommo i stället och började utgöra förnämsta punkterna i europeiska statskonsten. Denna förändring i de allmänna förhållandena, tillsammans med några Kristinas personliga tycken, medförde också en fullkomlig förändring i Sverges ställning till utländska magter. Vid slutet af hennes regering befanns landet i nära vänskap med Österrike, Spanien och England; samt i mer eller mindre spänning mot Holland och Frankrike. Mot de närmaste staterna, Ryssland, Polen och Danmark, togo som vanligt granntvisterna ut sin rätt bredvid och öfver de allmänna europeiska förhållandena.

En egenhet utmärkte Kristinas uppförande mot främmande magter; den nemligen, att hon gynnade och med mer eller mindre hedersbetygelser mottog sådana män, som med sina egna regenter råkat i bitter och personlig fiendskap. Så på ett eller annat sätt var det med fransmannen Condé, ryssen Johannes Senensis, polac-

ken Radziejowsky och dansken Corfitz Ulfeld. Förhållandet tadlades allmänt, emedan det nödvändigt skulle reta ifrågavarande regenter utan att för Kristina eller hennes land medföra någon motsvarande nytta.

Ännu en anmärkning må tilläggas. Vi hafva redan omtalat, huru Kristina påskyndade och Axel Oxenstjerna motarbetade westfaliska fredens förtidiga afslutande. Allmänheten kände blott det yttre af detta förhållande, ej de å ömse sidor drifvande orsakerna. Kristina sjelf och hennes vänner, eller rättare sagdt, högadelns ovänner, begagnade dessa omständigheter och framställde drottningen såsom den der af kärlek för folket ville förskaffa fäderneslandet fred; Axel Oxenstjerna och hans anhängare deremot såsom de der af personlig egennytta ville förlänga kriget. Under de mot högadeln fiendtliga pfaltsiska konungarna samt genom uteblifven närmare granskning af förhållandet, rotfästades ytterligare denna åsigt af saken, så att den ännu utgör mångas öfvertygelse. — Verkliga förhållandet befinnes dock hafva varit, först och främst, att Oxenstjernska partiet icke ville hindra westfaliska freden, utan blott åt fäderneslandet betinga de fördelar, som detta med skäl kunde fordra; vidare, att under Kristinas återstående regering var hon sjelf flere gånger i begrepp att inveckla Sverge än i fransyska, än i engelska eller polska inbördes krigen; likaså att hon verkligen ville angripa Danmark; men att det var just Axel Oxenstjerna och hans vänner, som alltid och ifrigt, och ofta i strid mot drottningen sjelf arbetade på och äfven lyckades att åt Sverge bibehålla det fredslugn, som så väl behöfdes.

FJORTONDE KAPITLET.

OM DROTTNING KRISTINAS INRE STATSFÖRVALTNING.

Under första åren af Kristinas regering vidtogos flere åtgerder till rikets upphjelpande och styrelseverkets förbättring. Hvad i sådan afsigt gjordes för undervisningsverk, handel och näringar, hafva vi berättat hvart, på sitt rum. Man arbetade äfven i andra vägar. År 1647 utgafs en ny skogsordning, utarbetad af Axel Oxenstjerna [1]). Följande året blef Laboratorium chemicum i Stockholm inrättadt, och straxt derefter det förra så kallade bergsamtet förvandladt till bergskollegium. Närmaste följden af denna sednare åtgerd blef en mängd under detta och följande år utfärdade ordningar för grufvor, masugnar och hammarsmedjor, innehållande äfven i denna gren grundvalen till det styrelsens reglementerande förmynderskap, som statsmännerna den tiden ansågo nödigt.

Den af Kristinas förmyndare tillsatta lagkommittéen hade redan undan arbetat åtskilligt och år 1643 uttalat den allmänna grundsats, att samma lag borde gälla för alla rikets stånd och innebyggare. Under Kristinas regering hafva vi icke funnit spår af någon kommittéens fortsatta verksamhet; ehuru både hon och ständerna klagade, att den gamla lagen var mörk och ofullständig. Men år 1652 erbödo sig Jakob Lithman och Anders Scheder, att utarbeta en ny lagbok [2]). Det tyckes, som Kristina icke hunnit fästa något afseende derå.

Det af Per Brahe i Finland gifna efterdömet af soldaternas indelande på bestämda hemman och boställen blef mer och mer omtyckt. År 1651

---

1) *Rådsprot.* d. 9 Febr. 1647.
2) *Palmsköld.* XX. p. 1529.

föreslogo Axel Oxenstjerna och Per Brahe, att ett dylikt bestämdt indelningsverk skulle ordnas öfver större delen af riket. De hoppades kunna på sådant sätt hafva utaf Sverge och Finnland, de nyvunna öfversjöländerna oräknade, en ständig krigshär af 30,000 man till fots, 10,000 till häst och 4000 båtsmän. Förslaget gillades af rådet [1]; men Kristina hyste ännu någon benägenhet för den gamla utskrifningen [2], vid hvilken det också tills vidare förblef.

I afseende på densamma fortforo dock de gamla klagomålen, att bönderna vid årliga utskrifningarna brukade genom falska uppgifter, föregifna sjukdomar, rymningar och flere dylika knep draga många hundrade, ja många tusende ynglingar undan fäderneslandets tjenst; likaså att adeln genom oriktig rusttjenst tillfogade kronan ganska stora förluster. Bedrägerierna voro så mycket mer förderfliga, som i båda händelserna all tungan föll på den redlige, den laglydige undersåtaren, men fördelen kom endast den egennyttiga bedragaren tillgodo. Bondebedrägeriet kunde eller vågade man ännu icke angripa; men det föreslagna indelningsverket syftade deråt. Adelsbedrägeriet var lättare åtkomligt. Till dess hämmande föreslog Kristina, att man en gång för alla borde bestämma, huru många ryttare frälseståndet och dess gårdar skulle underhålla, och att sedan beständiga boställen borde af dem åt hvarje ryttare anslås; det var ett slags indelningsverk för den adeliga rusttjensten. Axel Oxenstjerna erkände felen, gillade botemedlet och åtog sig att om detsamma underhandla med ridderskapet [3]. Någon verkan deraf hafva vi icke funnit antecknad.

Efter westfaliska fredsslutet blef svenska krigsstyrkan betydligen nedsatt; emedan nästan alla de värfvade tropparna afskedades. Ryktbarast bland dessa var det

---

[1]) *Rådsprot.* d. 3 Oct. 1651.
[2]) S. st. d. 6 Oct. 1651.
[3]) S. st. d. 5 Nov. 1652.

gamla s. k. blå regementet, kärnan af hären. Det bestod till större delen af tyskar, ett från alla regementer gjordt urval af de tappraste bland de tappra. I mer än fjerdedelen af ett århundrade hade regementet försvarat denna sin ära, och tillika Sverges. Sedan freden var fullkomligen stadfästad, blef troppen upplöst och hemförlofvad. Det skedde i Stettin 1652 och genom Karl Gustaf Wrangel medelst högtidlig mönstring, förplägning, belöningar, tal och kanonsalvor; äfven under tårar och omfamningar, då de gamla krigskamraterna, de i lust och nöd pröfvade vännerna skulle för alltid åtskiljas, lemna de älskade fanorna, upplösa det pröfvade och ärorika krigareförbundet, hvilket var deras verld, deras allt; och sedan till större delen utan maka, utan barn, kanske utan slägt eller någon annan förbindelse hvar för sig tillbringa en ensam, öfvergifven och kanske föraktad ålderdom. En mängd åskådare hade från staden begifvit sig ut på mönstringsplaten för att se det högtidliga uppträdet. *Ett sådant regemente*, sade man, *har näppeligen funnits, och sent får man åter skåda dess like.* Detta var ena sidan af saken. De flesta af nejdens innevånare fröjdade sig deremot högljudt åt befrielsen från de fruktade gästerne; ty dessa voro icke blott dyra att föda; de bibehöllo äfven i det längsta krigarelifvets vanor, dess sjelfsvåld, öfvermod och förakt för fredliga sysselsättningar samt för deras idkare.

Friskjutsens afskaffande mot betalning af skjutsfärdspenningar hade redan under förmyndareregeringen blifvit antaget; dock endast på försök. Kristina ifrade mycket för sakens slutliga stadfästande; ty missbruket hade gått så långt, att adeln ville begagna fri skjuts, icke blott för sig, utan ock för hustru och barn på resorna till och ifrån riksdagen. *Men*, sade drottningen, *de resa dit, för att tala för eget bästa; och böra derföre betala resan ur egen pung* [1]. Emellertid fingo skjutsfärdspenningarna motstånd så väl inom rådet som

---

[1]) *Rådsprot.* d, 26 Sept. 1649.

ståndet [1]. På riksdagen 1649 blef målet till slutligt afgörande föredraget. Bönderna biföllo i början [2], men ångrade sig, nekade till skjutsfärdspenningarna och ville hafva friskjutsen tillbaka. Motståndet tycktes för det mesta komma från dem, som, boende långt från allmänna vägarna, föga lidit af friskjutsen, men som nu skulle deltaga i skjutsfärdspenningarna. Jäsningen inom ståndet var stark. De, som ansågo regeringens förslag nyttigt, klagade, att de icke tordes försvara det, af fruktan för här- och hemmavarande ståndsbröders hotelser. Många hade också fått i hufvudet, att frälsebönderna skulle frikallas ifrån skjutsfärdspenningarnas betalning, fastän de deltagit uti friskjutsens utgörande. Öfverläggningen inom ståndet blef slutligen så häftig, att den började föras med knytnäfvarna; och man nödgades uppkalla bönderna för rådet. Kristina sökte öfvertala dem, men förgäfves. Jakob De la Gardie tog till ordet för att bevisa förslagets fördelar, i synnerhet för bönderna sjelfva; men dessa sorlade emot; och många yttrade, att de hemmavarande med hotelser förbudit dem bevilja några skjutsfärdspenningar [3]. Man gjorde ett nytt försök och landshöfdingarna sammankallade och vidtalade riksdagsbönderna, hvar och en från sitt län. Slutligen biföllo alla med undantag af Småland och några andra aflägsnare nejder [4], hvilka dock inom kort följde exemplet. Så genomdrefs slutligen denna för hela landet och i synnerhet för allmogen sjelf nyttiga förändring. Kristina hade med mycken ifver bidragit dertill och utgaf nu en mängd förordningar om gästgifveriers upprättande, om skjutsens utgörande och betalning m. m. Hon ville äfven till uppsigt öfver så väl skjutsväsendet som vägarna utnämna en general-vägmätare, i likhet med riksjägmä-

---

[1] S. st. d. 16 Febr. 1647.
[2] S. st. d. 22 Febr. 1649.
[3] S. st. d. 16 Mars 1649.
[4] S st. d. 17 Mars 1649.

stare och riksstallmästare, och föreslog dertill Wasaborg eller landshöfdingen Per Ribbing; men det tyckes, som båda ansett den nya och borgerliga befattningen icke nog ridderlig och förnäm [1]). Den blef ingen gång besatt.

Dessa äro de vigtigaste förbättringar, som under Kristinas regering blefvo i samhällsskicket införda. — Mindre lysande än sådana nya inrättningar, men långt mera gagnelig är den oafbrutna och allvarliga tillsynen, att för handen varande lagar efterkommas och redan inrättade ämbetsverk fullgöra sina skyldigheter. Denna jemna men icke i ögat fallande verksamhet, hvilken dock lik blodets regelmessiga omlopp, oberoende af den yttre färgläggningen och formen, utgör samhällskroppens lif och hälsa; denna angelägna sida af styrelseverket hade för Kristina intet behag och blef af henne mycket försummad; och detta mer och mer ju närmare det led till slutet af hennes regering.

FEMTONDE KAPITLET.

KRONOGODSENS AFYTTRANDE

hade under så väl Gustaf Adolfs som förmyndarnes styrelse varit föremål för ett allmänt missnöje samt för högljudda och bittra klagomål, hvilka också stormande mötte Kristina vid hennes första anträde till regeringen. Bönderna uppräknade återigen alla de orättvisor och lidanden, som härflutit, alla de olyckor, allt det slafveri, som för framtiden troddes komma att härflyta af

1) S. st. d. 15 Jan. och 10 Oct. 1649.

ofvannämnde åtgerd. De önskade, att drottningen icke måtte tillträda regeringen, förrän hon återtagit de afyttrade krono- och skattegodsen. Det säges, att ståndet till och med erbudit sig på egen bekostnad anskaffa medel till godsens billiga återköpande; en sak, hvilken, om den är sann, mer än någonting annat bevisar, huru djupt rotfästad farhågan var för den hotande lifegenskapen. Dessa klagomål fortsattes oafbrutet och med tilltagande häftighet under riksdagarna 1647, 1649 och 1650; hvarefter, och när allt detta icke hjelpte, missnöjet började taga en annan riktning. Kristina visade nemligen icke den ringaste böjelse, att i sjelfva verket afskaffa eller ens motarbeta det öfverklagade missbruket; utan tvärtom fortsatte och dref detsamma till vida högre grad än någonsin förut. Kronans gods och skatteräntor bortgåfvos eller försåldes till höger och venster, utan behof, utan hejd. Redan 1649 voro nästan alla dylika medtagna, åtminstone i de närmaste och mest begärliga landskaperna. När 1651 indelningsverket var i fråga, tilltrodde man sig icke kunna i Uppland, Westmanland, Södermanland och Östergötland utfinna tillräckligt antal boställen för der blifvande soldater; utan föreslog, att dessa skulle aflönas med spannemål [1]). Till gåfvor och förläningar åt sina gunstlingar måste Kristina under sednare regeringsåren tillgripa lägenheter långt upp i Norrland, till och med laxskatter af dervarande hemman. Snart fanns ej mer tillgång till vanliga grefve- och friherreskap. Till grefskap började derföre drottningen att mot slutet af sin regering använda rikets städer; och åt Lilje anvisades friherreskap uti Holland, hvilket blott under panträtt och tills vidare var i Sverges hand. Åt de sist utnämnda baronerna fanns icke tillgång till något slags friherreskap. De måste nöja sig med framtidsbref på sådana, som vid nu lefvande ätters utgång möjligtvis blefve lediga. Det kunde ej gå annorlunda; ty slöse-

---

1) *Rådsprot.* d. 3 Oct. 1651.

riet var alltför gränslöst. Se här ett litet prof deraf, taget från det märkvärdiga året 1651. Vid det då företagna utnämnandet till baroner och grefvar gåfvos såsom friherreskap åt Paykull 182 hemman, åt Linde 132, åt Liljehök 146, åt Soop 157, åt Flemingarna 731, åt grefvarna Stenbock 278, åt Gustaf Horn 231, åt Gabriel Bengtsson Oxenstjerna 500; tillsammans öfver 2200 hemman. Detta allt, snarare under än öfver räknadt, var likväl en ganska ringa del af den vida större mängd, som, till sitt belopp för efterverlden okändt bortkastades på de många andra under samma år utnämnda friherrarna och grefvarna. Per Brahe, som var en svåra rik man och förut innehade ett godt grefskap, erhöll af drottningen minst 1600 hela hemman [1]) dertill. Lika brådstörtadt gick det med försäljningen af kronogods och skatteräntor. Förmyndarestyrelsen, hvilken måst arbeta sig igenom de svåra tidepunkterna efter Gustaf Adolfs död, efter slaget vid Nördlingen, efter återtåget från Torgau, efter Johan Banérs död och dertill det kostsamma danska kriget, samt grundläggandet af Åbo högskola; denna styrelse hade sålt gods och räntor för 994,000 riksdaler i köpeskilling och 67 daler i ränta. Kristina, utan att någon gång hafva varit i så tryckande belägenhet, sålde gods och räntor för 2,264,000 riksdaler [2]) i köpeskilling och 146,000 daler i ränta. Historien kan ej uppgifva några för fäderneslandet nyttiga eller hedrande inrättningar, som genom dessa medel främjades. Man finner tvärtom, att de till större delen bortslösades på

[1]) Anmärkas bör, att många af de i denna likasom i förestående summor upptagna hemman lågo i Finnland och tyckas hafva varit af vida mindre värde än de svenska. Man finner t. ex. att den stora 1650 åt Brahe gifna förläningen af omkring 1400 finska hemman enligt Kammarkollegii räkenskaper gifvit blott 4335 daler silfvermynt i årlig ränta.

[2]) Enligt Fants hist. p. 109, 135. Enligt beräkning, grundad på Kammarkollegii handlingar, sålde Kristina för 2,632,000 daler.

främlingar, hofnöjen och gunstlingar af alla slag; samma väg gick äfven det ändå vida större antalet af egendomar, som bortskänktes. Så på en gång genom gåfvor och försäljning försvunno inom otroligt kort tid nästan alla krono- och sjelfständiga skattegods. Man har ännu i behåll förteckningar, troligen från Kristinas sista regeringsår. Af dessa befinnes, att till den tiden hade inalles 8816 hemman blifvit sålda och 22,284 under olika tittlar bortgifna. De fleste af dessa hade öfvergått till frälsenatur. Sverge och Finnland räknade vid den tiden 63,573 hela gårdar; deraf voro enligt nämnde förteckning 53,170 i frälseståndets hand. Så nära hade Kristina hjelpt nämnde samhällsklass till dess åsyftade mål.

Icke blott öfverdriften, utan också oordningen förtjenar anmärkas. Man bortgaf gårdar utan att åt kronan förbehålla de dermed förknippade båtsmanshållen, hvarföre äfven dylika förläningar måste till och med af Kristina sjelf återkallas. Man visste snart icke mer, hvilka hemman, som voro bortgifna eller icke. Det hände, att åt flere personer utfärdades förläningsbref på en och samma egendom, hvarföre man under Kristinas sista regeringsår företog sig, att i dylika gåfvobref införa det förbehållet: *så framt ej hemmanet är förut åt någon annan förlänadt.* En sekreterare ville begagna villervallan och utfärdade på eget bevåg och för mutor flere dylika gåfvobref med Kristinas efterapade namn; tills han slutligen upptäcktes, öfverbevisades och mistade hufvudet.

För öfrigt var det visserligen adeln, som fick den vida största delen af dessa förläningar; men äfven de andra stånden bekommo deraf en icke obetydlig del, serdeles i början och innan tillgångarna blifvit medtagna. En stor mängd ofrälse personer, i synnerhet sådana, med hvilka drottningen kom i någon beröring, erhöll rika bevis af hennes slösande frikostighet. De flesta Sverges städer hafva på detta sätt vid den stora kro-

nosköflingen bekommit större eller mindre delar af sin nu innehafvande jord.

Vid flere tillfällen af penningebehof talade Kristina om att indraga bortskänkta gods, hvarvid det likväl endast blef fråga om några enskilda lägenheter. Men äfven i afseende på sådana gick saken ingen gång till verkställighet, mer än då hon under sista regeringsmånaderna återtog några på Ösel och i Pommern åt grefve Magnus, Johan Oxenstjerna, Karl Gustaf Wrangel och Axel Lilje bortförlänta gods. Orsaken till denna indragning var blott enskild; nemligen drottningens önskan att till sitt underhåll få alla de pommerska taffelgodsen oskingrade; kanske ock hennes då varande ovilja mot de trenne förstnämnde herrarna.

SEXTONDE KAPITLET.

OM KRISTINAS HUSHÅLLNING.

Kapitlets öfverskrift borde rätteligen heta Kristinas misshushållning; ty uti hennes regeringsåtgerder finner man högst sällan sparsamhet och beräkning, men nästan alltid deras motsats. För egen person var hon visserligen tarflig i både mat, dryck och drägt, någon gång ända till öfverdrift. Denna tarflighet gäller dock i synnerhet de första regeringsåren. Längre fram gjorde hon betydliga inköp af juveler, och lät från Frankrike införskrifva dyrbara tyger för omkring 50,000 riksdaler årligen. Blott en ringa del deraf begagnades för henne sjelf; det mesta blef bortskänkt, bortsnilladt, eller ock bortslösadt till drägter vid de många och lysande värdskapen. Det var på denna handel, som Lejoncrona förvärfvade en del af sin stora förmögenhet.

Ojemnförligt mera förderflig var den slösande frikostighet, hvarmed Kristina öfverhopade in- och utländska gunstlingar och lycksökare; äfven ämbetsmän och lärda, ja en hvar, som kom med henne i beröring. Det var någon tid, likasom hon stått med alltid framsträckta händer, färdig att utkasta gåfvor åt hvar och en, som bad derom. Vi hafva anfört tillräckliga bevis härpå; men vilja dock, till hvad vi redan förut [1]) berättat om Kristinas gåfvor under året 1651, ytterligare införa ett utdrag ur en oss sedermera tillhandakommen handling [2]). År 1651 har Kristina i kontanta gåfvor utom de förr uppräknade bortskänkt åt Königsmarck 3000, åt öfverstelöjtnant Hold 5000, åt fattiga i Stockholm 6000, åt Odowalsky 5000, åt landtgrefven Fredrik af Hessen en gång 3000, en annan gång 8000, en tredje gång 10,000, åt Maria Eleonora 80,000, allt riksdaler. Dessutom har under samma år blifvit anslaget i årliga gåfvor åt furstinnan Eleonora Katrina 4000, åt Strasburg 1800, åt Adolf Johan 24,000, åt Karl Gustaf 50,000, allt riksdaler; samt åt Maria Eleonora hela Nyköping och 24 tomter i åtskilliga städer. Uti ofvanstående är dock upptaget endast några få de största summorna af det utomordentligt stora antal af punkter, som för året finnas uppgifna. Det var i synnerhet detta, till yttersta orimlighet drifna slöseri, som uttömde Sverges, och som skulle hafva uttömt äfven det mägtigaste rikes tillgångar. Härtill bidrogo ock de ofta återkommande och mycket dyra festerna vid hofvet; der ej sällan nöjet för en enda afton kostade 20,000 riksdaler och flere månaders fjesk samt tidspillan vid förberedelserna.

En och annan gång, dock sällan, syntes det, som Kristina fått ett anfall af sparsamhet och granskande hushållning. Orsakerna dertill tyckas dock hafva va-

---

[1]) 9:de del. p. 102.

[2]) *Kammar-Kollegii Arkiv.* Förteckning öfver gåfvor under Kristinas regering.

rit tillfälliga. I början af år 1650 sysselsatte hon sig mycket med drätselverket; det såg ut som en förberedelse till riksdagen och den väntade striden mot rådspartiet. I början af 1651 skedde en hop indragningar i hofstaten; det såg ut som en aftvungen, mer skenbar än verkelig eftergift för den nämnde riksdagens högljudda fordringar på sparsamhet och hushållning. Två år derefter eller i början af 1653 utvidgades hofvet å nyo; och det icke blott till sin förra talrikhet, utan med tjenster och hofordningar förut alldeles okända i det tarfliga landet. Så infördes t. ex. värdigheterna af vice riksmarskalk, öfverkammarherrar, till och med rikskammarherre. Den sista villan blef värre än den första.

Två serskilda gånger, 1651 och 1653, sökte Axel Oxenstjerna att reda villervallan och uppgöra en bestämd inkomst- och utgiftsstat, lämpad efter då varande tillgångar och behof. Man har ännu qvar utkastet af år 1653, ett mödosamt och vidlyftigt verk, likväl utarbetadt och med egen hand skrifvet af den nu sjuttioårige mannen. Det var spilld möda. Medan utkasten skrefvos färdiga, blefvo de deri beräknade inkomsterna genom fortsatt slöseri förminskade och utgifterna ökade.

Misshushållningen medförde sina vanliga följeslagare, nemligen nöd och förlägenhet. Med året 1651 voro de vanliga tillgångarna slut och man spörjer från denna tiden allt högljuddare och bittrare klagomål öfver tomma kassor, öfver obetalta löner, öfver brist på medel till härens, flottans och ämbetsverkens underhållande o. s. v. Kristina fick i egen person smaka de bittra frukterna af sitt handlingssätt. Sjelf hade hon inga medel mer, icke ens kredit. Då Wittenberg år 1651 försköt penningar till underhandlingarna i Lübeck, skedde det endast mot underpant af tullinkomsterna i Stockholm. År 1652, när pfaltsgrefven Johan Kasimir skulle i Strengnäs begrafvas, var Kristina naturligtvis bjuden och ville äfven fara dit; men resan var nära att

blifva om intet; emedan drottningen sjelf icke ägde eller på länge kunde få låna nödiga penningar. Det lyckades slutligen, men endast mot pant af hennes eget bordsilfver. När hon sommaren 1653 ville fara till Wadstena, saknades på samma sätt nödiga respenningar, hvarföre Gustaf Adam Banér, den sedan så beryktade Dulle-Banéren, lånade henne dylika. Han blef vid samma tid utnämnd till öfverkammarherre. Det ena stod kanske i sammanhang med det andra; ty i sin nöd drog Kristina penningenoten på åtskilliga sidor och sätt. Så berättas, att hon åt Axel Lilje sålde guvernörskapet öfver Pommern för 50000 riksdaler. Af borgerskapet i Stockholm begärde hon 1652 att erhålla något lån; man vet ej, om det beviljades. Deremot är säkert, att Ulfeld, Salvius, Lejoncrona med flere fingo medelst dryga, sent eller alldrig gäldade förskotter, betala det skydd, den nåd, hvarmed Kristina dem hugnat. Fastän dylika utomordentliga, eller rättare sagdt oordentliga, utvägar anlitades, var dock nöden så stor, att Kristina tvänne gånger måste stänga sitt hof af brist på medel till dess underhåll. Hofbetjeningen kunde på flere år icke utbekomma någon lön; stundom ville man betala den med anvisningar, som sedan icke infriades; stundom med varor, som löntagaren icke begärt. Ansatta af sina fordringsägare, tillgrepo de unga hofherrarna allehanda utvägar. De anförde först, som sanning var, att deras löner ej utfallit. När sådant icke längre ville hjelpa, förklarade de skämtande, *att vid svenska hofvet hade betalning af skulder nu mera kommit ur modet.* Några satte på sina dörrar med stora bokstäfver orden: *point d'argent* [1]) som de sade, *för att bespara sig och fordringsägaren besväret af onyttiga besök* [2]). Detta deras uppförande var helt och hållet i Kristinas egen anda; ty hon vi-

---

[1]) *Inga pengar!*
[2]) *De la Gard.* Joh. Ekeblads bref till dess far, d. 28 Jan., d. 19 Mars 1652, d. 12 Maj 1653 och flerestädes.

sade i dylika frågor en tadelvärd lättsinnighet. Några den tidens smygförfattare berätta, huru hon skämtande lofvade betala sina skulder *ad calendas Græcas*, det vill säga aldrig; och de anföra smutsiga sägner om stället, hvarest hon läste, och om ändamålet hvartill hon använde komna fordringsbref. Säkert är, att hon utan synbar sjelfförebråelse eller blygsel lastade på efterträdaren och fäderneslandet hela den tryckande bördan af sina åsamkade skulder. Sådana voro i denna väg verkningarna af Bourdelots lärdomar och af tredje skedet i hennes andeliga utveckling.

Följderna af en sådan hushållning kunde ej annat än blifva högst förderfliga äfven för riket. Vid hennes anträde till regeringen i slutet af år 1644 utgjorde Sverges skuld utöfver tillgångarna 979,625 daler silfvermynt [1]). Under Kristinas regeringstid tillföllo henne utöfver de vanliga statsinkomsterna 5,000,000 riksdaler, d. v. s. öfver 8,000,000 daler silfvermynt i tyska ersättningspenningar och dessutom för sålda kronogods och skatteräntor 2,264,000 daler, utan att räkna flera andra tillfälliga och ej obetydliga inkomster. Vid tronafsägelsen hade hon likväl åsamkat Sverge en skuld, som den 1 Januari 1654 öfversteg 3,654,575 daler [2]). Under sin ej fullt tioåriga regering hade Kristina således utöfver rikets vanliga inkomster bortslösat i kontanta penningar nära tretton millioner daler silfvermynt. — Lika och om ej större skada tillfogades staten genom bortgifvandet af gods och räntor. Vid Kristinas anträde till regeringen funnos den 1 Januari 1645 ärfteligen bortgifna gods och räntor för 185,381 daler silfvermynt i årlig ränta [3]). Den 1 Januari 1654 steg samma summa till 874,557 [4]). Således hade Kristina

[1]) *Kammar-Kollegii Arkiv.* Rikshufvudboken för 1645.

[2]) *Kammar-Kollegii Arkiv.* Rikshufvudboken 1653. Chanut 3. 453 uppgifver skulderna vid Kristinas afsägelse till 10,000,000 i guld; Pufendorf, (Karl X p. 7) till 5,000,000 daler.

[3]) *Kammar-Kollegii Arkiv.* Rikshufvudboken för 1645.

[4]) Rikshufvudboken för 1654.

bortgifvit gods för 689,176 daler silfvermynt i ränta; med hvilken summa rikets årliga inkomst blifvit förminskad. Denna sednare uppgifves hafva år 1654 utgjort endast 800,000 ecus; så fattig var den svenska kronan, då hon af Kristina nedlades.

För att lätta öfversigten af så väl Gustaf Adolfs som förmyndarnes och drottning Kristinas hushållning vilja vi införa nedanstående tabellariska uppgifter.

	Kronans fordringar.	Kronans skulder.	Bristen.
1645 d. 1 Jan.	2,482,936.	3,462,561.	979,625.
1654 d. 1 Jan.	1,296,203.	4,950,778.	3,654,575 [1].

Försålda kronogods.

	Godsens mantal.	Godsens grundränta.
Sålda af Gustaf Adolf	1063 $^{5}/_{12}$.	26,569 dal. s:mt.
Dito af Förmyndarne	2105 $^{3}/_{4}$.	59,447 —
Dito af Kristina . . .	4115 $^{5}/_{6}$.	119,655 [2]. —

Sammandrag öfver egendomar, som i Sverge och Finnland blifvit bortgifna, dels till allodial dels under Norrköpingsbeslut, beräknade efter egendomarnas grundränta.

Bortgifne af Gustaf Adolf till Allodial .	72,015: 31	
dito Norrköp:gs beslut	119,058: 15	
		191,074 dal. s:t 14 öre

---

[1]) *Kammar-Kollegii Arkiv.* Rikshufvudböckerna.
[2]) S. st. Reduktionshandlingar.

Dito Förmyndarne, Allodial..	12,437: 9	
dito Norrköp:gs beslut.....	56,324: 19	68,761 dal. s:t 28 öre
dito Kristina, Allodial.....	62,664: 24	
dito Norrköp:gs beslut.....	497,531: 30	560,196 dal. s:t 22 öre [1].

Vid betraktande af alla dessa förhållanden intages man af förvåning öfver ett slöseri så utan besinning och gräns; serdeles hos en person med för öfrigt så mycken skarpsinnighet i omdöme, och så mycken tilltagsenhet i handling. Det torde till någon del kunna förklaras genom ärfda anlag från den serdeles misshushållande modren; till en del genom bristande begrepp om det bortslösades värde, och om svårigheten att få detsamma ersatt. Från barndomen van vid oupphörliga, nästan otroliga framgångar, segrar, mynt- och landvinningar, frestades Kristina måhända att såsom säkra påräkna sådana inkomstkällor äfven för framtiden; hvarigenom hon hoppades komma i tillfälle att godtgöra de förluster, som hennes slöserier och eftergifvenhet vid fredssluten förorsakade fäderneslandet. Också ett annat förhållande bidrog; nemligen hennes tycke för det lysande, det förvånande, det omvexlande; hennes obenägenhet, hennes missaktning för enformiga, ihärdiga men mindre bemärkta sysselsättningar, sådana som t. ex. fordrades vid den oaflåtliga granskningen och vården af rikets hushållning. Att för sig och andra bemantla detta fel, kanske ock af öfvertygelse och falska grundsatser, räknade hon slösande gifmildhet såsom en bland de hög-

[1]) S. st.

sta regentdygder. Uti sin teckning af Alexander, visar hon serdeles beundran deröfver, att han, vid anfallet mot Persien, bortskänkte allt sitt silfver, alla sina arfvegods och sedermera intagna landskaper och konungariken; likaså att han från samma stund ansåg sitt fädernerike såsom ett intet, såsom en för alltid öfvergifven bygd, hvilken han lät sina anhöriga opåtaldt sins emellan dela, sjelf lefvande endast för att segra. *Ingen menniska,* tillägger hon, *har varit mera värd att beundras och vördas.*

SJUTTONDE KAPITLET.

OM LEFNADSSÄTTET OCH SEDERNA.

Kristina bibehöll länge det gamla bruket att stiga tidigt upp och gick deri kanske längre än företrädarne. Redan klockan fyra om morgnarna, och det både vinter och sommar, var hon klädd och i full sysselsättning. De andra måste följa hennes sed, hvilken också i det närmaste var tidens. Man kunde klockan fem på morgonen gå på uppvaktning, till och med till prinsarna. Dagens måltider rättade sig derefter, och hofvet åt sin middag på slaget elfva, samt qvällsvarden mellan sex och sju. Men äfven i detta hänseende inträffade hos Kristina en stor och hastig förändring, föranledd, som det synes, af Bourdelot, Pimentelli och de andra sydlänningarna. De sista tvänne åren öfvergick hon nemligen till motsatt ytterlighet. Icke blott att baler och hofnöjen upptogo halfva, stundom hela nätterna och det ofta flere qvällar å rad; äfven i hvardagslag kunde hon den ena gången under samtal med gunstlingarna,

den andra gången under så kallade lustvandringar till fots eller i vagn tillbringa mer än halfva natten.

Under förmyndarestyrelsen hade man ofta velat genom förordningar mot öfverflöd i mat och klädsel hämma den förderfliga praktsjukan. Man hade nemligen uti flere land företagit sig att till besagde ändamåls vinnande noggrannt och i de minsta småsaker bestämma, hvilka slags tyger och drägter hvarje stånd skulle nyttja; likaledes sättet, långvarigheten och kostnaderna vid hvarje serskildt slag af gästabud och högtider inom hvarje medborgareklass. Någonting dylikt fanns äfven i Sverge. Axel Oxenstjerna ogillade dock sådana åtgerder; *ty mången förnäm har ej råd att begagna den åt honom förbehållna klädseln; mången borgerlig man tvärtom. Dylika bestämda drägter skulle äfven vid umgänget med utlänningarna synas underliga och dessutom aldrig blifva iakttagna* [1]. Dagarna efter Kristinas anträde till regeringen utfärdades likväl för adeln en dylik öfverflödsförordning, full af småaktiga bestämningar om bruk, förplägning och omkostnader vid barnsöl, bröllopp, begrafningar och andra gästabud. Men redan 1647 tillkännagaf Kristina omöjligheten att densamma efterlefva [2]. Öfverflödet växte med förvånande hast. *I min ungdom*, klagade den gamle rikskansleren, *kunde en hederlig slägt vara belåten med gångare och sadel; nu mera måste en hvar hafva hästar och vagn.* Lars Kagg knotade mot *öfverdådet i Westergötland, hvarest brudgummarna ofta åtföljdes af fyratio ända till sjuttio ryttare, när de kommo inridande i bröllоppsgården.* Förut hade hvarje till högtid buden gäst medtagit sin egen knif, sked och gaffel; nu införde grefve Magnus bruket, att värden skulle sjelf låta med dylika förse hela sitt bord. Utlänningarnas plägseder och ståt apades i nästan alla förhållanden. En mängd byggnader af förut osedd

---

[1]) *Rådsprot.* d. 7 Nov, 1643.
[2]) S. st d. 30 Jun. 1647.

prakt uppfördes, och kläder, möbler, matanrättningar, nöjen och sällskapslif blefvo år för år mera fina och kostsamma.

Orsakerna till detta brådväxande öfverflöd voro talrika; t. ex. de många från Tyskland hemförda, med plundrande svärd lätt vunna rikedomarna; ägarenas vana vid fältlefnadens öfverdåd och njutningar för dagen; exemplet af sydlänningarnas rikare lefnadssätt i en rikare natur; slutligen de nybakade grefvarnas och friherrarnas bemödande att genom praktfullt lefnadssätt vinna uppmärksamhet och anseende. Ojemnförligt mest bidrog likväl Kristinas efterdöme. Den utomordentliga prakt, de kostsamma lustbarheter, hvilka hon så mycket älskade och så ofta anställde, efterapades snart och måste efterapas af gunstlingarna och af de förnämsta i staden, häldst drottningen ofta och gerna deltog i dessas enskilda gästabud. Det är väl sannt, att Axel Oxenstjerna, Per Brahe med flere af det gamla högadeliga partiet visade ovilja för detta öfverdådiga lefnadssätt; åtminstone finner man ingenstädes spår, att de med egna tillställningar verksamt deltagit deri; utan tvärtom att de likasom dragit sig undan i en frivillig skugga. Men just derföre inverkade deras efterdöme föga på den stora hopen, hvilken löper efter det lysande och äflas att apa en hvar sin mägtigare öfvermans lefnadssätt, steg för steg uppföre ända till tronen. Och hurudant efterdömet härifrån var, hafva vi tillräckligen ådagalaggt. Den mer och mer inträdande penningebristen förorsakade dock någon inskränkning i hoffesterna. Det var troligen derföre, som Kristina under de sista regeringsåren i dessa lysande högtiders ställe tillgrep jagter, lustvandringar, resor, förtroligare sällskapskretsar samt andra dylika mer lättköpta tidsfördrif.

Exemplet af drottningens misshushållning smittade folket, och det blef en vana att sträcka utgifterna öfver inkomsternas gräns, hvaraf som vanligt följde fattigdom och vinglerier. Kristina, sjelf med samma fel, kunde eller ville icke bestraffa det hos andra. Hon

var i allmänhet icke nogräknad i fråga om stadgadt och sedligt uppförande. Många hennes gunstlingar utmärkte sig genom öfversitteri, trätlystnad, prålsjuka och oordningar; några genom fräck gudlöshet; och likväl bibehöll hon dem i sin omgifning, till och med i sin ynnest, så att exemplet af deras laster och dock fortfarande lycka spridde sin förgiftande smitta vida omkring.

Gustaf Adolf och förmyndarestyrelsen hade motarbetat och i det närmaste afskaffat det gamla men blodiga bruket af envigen. Under Kristinas regering kommo de åter i full fart. Hon ansåg dem som bevis på hjeltemod, hvarföre de blefvo stundom uppmuntrade, ofta öfversedda, sällan med allvar bestraffade. Den största gunstlingen, Klas Tott, var också den största slagskämpen; de andra, en Steinberg, en Dohna m. fl. i förhållande derefter. Också förflöt vid hofvet och i de högre kretsarna nästan ingen månad utan något envige, i synnerhet de tre sista åren. Det gick slutligen så långt, att tolf- och trettonåriga kammarpager utmanande drogo värjan mot hvarandra [1]).

En odygd kunde Kristina aldrig fördraga; och det var dryckenskap. Hon hyste för nämnde last en djup och verklig afsky, och man har efter henne mångfaldiga utbrott af harm öfver svenskarnas ovanor i detta fall. Hennes bemödande mägtade likväl icke öfvervinna den i folket och tiden djupt rotade oseden; och resande utlänningar talade i detta hänseende med förvåning och med förakt om hela svenska folket. Under sista åren och sedan alla band blifvit upplösta, kunde Kristina ej längre hålla ens sin egen omgifning fri. Det hände ej sällan, att hofherrar och unga adelsjunkare, rusiga och skrålande, ströko gatorna omkring; någon gång, att de medförde buteljerna och derur, stående på knä utefter torgen, drucko sin gynnarinnas, den stormägtigste och durchlauchtigste drottning Kristinas skål.

---

[1]) *De la Gard.* Joh. Ekeblad till sin far d. 6 Apr. 1653.

Hennes förakt för gudstjensten och för det uppenbarade ordet i allmänhet smittade snart den stora hop, som gerna apar de höga och häldst deras fel. Så lossades på en gång banden af tro och sedolära. En mängd förut oerhörda uppträden tilldrogo sig gång efter annan, äfven bland borgerskapets qvinnor. Bref öppnades på något hvart ställe, och inom de högre stånden föreföllo några afskyvärda lönnmord. Upplösningen sträckte sig äfven till de lägre klasserna, till de aflägsnare landskapen. Man blef på vägar och stigar anfallen af öfvermodiga adelsmän eller öfverlastade bönder, ej sällan af mördande rånare; och i Stockholm hörde inbrott och andra stölder till ordningen för dagen. Man sökte med blodig stränghet bota det onda och galgarna fylldes med våldsverkare; dock förgäfves, ty tiden var bördig på ämnesvänner, hvilka snart trädde i de bortgångnas spår.

Denna under drottning Kristinas tid inträffade förändring i tanke- och lefnadssätt har blifvit med sanna och lifliga färger skildrad af en okänd men snillrik häfdatecknare, hvilkens ord vi till läsarens nöje och upplysning vilja anföra. De lyda sålunda. *Drottning Kristinas egenskaper utgingo från hennes förträffliga men förderfvade hufvud och från hennes kalla hjerta, för att ej gifva det ett ändå sämre namn. Det var från hennes tid, som upplösningen af goda och anständiga seder förskrifver sig; jag menar de moraliska, hvilka ganska väl kunna paras med yttre belefvenhet, när de förra nemligen icke från högsta ort föraktas. Ungdom började nu oförsynt stiga framom de åldriga. Lika lättsinnigt behandlades gudsfruktan. Helgedagarna blefvo dans- och förlustelsedagar. En och annan gjorde i sin tanka qvickt narr af gudstjensten, eller låtsade endast för syns skull sätta foten dit; så gjorde drottningen sjelf till slutet. Högdragenhet blef den unga adelns kännetecken. Supa och frossa var redan inkommet från trettioåra kriget. Detta allt blandades dock med en ridderlig artighet,*

hvilken gaf åt sammanlefnaden anstrykning af ädelt behag. Fruntimren voro dygnets gudinnor.

ADERTONDE KAPITLET.

MISSNÖJEN UNDER DROTTNING KRISTINAS REGERING.

Efter allt, hvad vi berättat om Kristina och hennes regering, är det visserligen öfverflödigt, så väl att nämna, det ett allmänt och häftigt missnöje uppstod, som att anföra orsakerna dertill. Allt detta är redan förut tillräckligen utveckladt. Angelägnare är att framställa riktningen af dessa missnöjen. I afseende på tiden sönderfaller den i tvenne olika skeden, nämligen före och efter 1651; men i afseende på undersåtarna, i tvänne olika klasser, högadelns och folkets.

Anledningen till de högre samhällsklassernas missnöje var Kristinas egenmägtighet, slöserier, gunstlingar m. m. Före 1651 sökte derföre detta parti att inskränka konungamagten, så väl för närvarande hos Kristina sjelf, som för framtiden genom att motstå Karl Gustafs utnämnande till tronföljare. Genom att hindra detta utnämnande, ville man troligen bereda sig tillfälle att vid Kristinas afgång och ett alldeles obundet val än ytterligare binda regentens händer. Planen hade två sidor; den fosterländska, att förekomma rikets förstörande af en oduglig, men allena styrande konung; den ståndsegennyttiga, att öfverflytta hela regeringsmagten till ridderskapet och häldst till rådet. Förslaget misslyckades; ty partiet hade sjelft bundit sina händer och aflägsnat förtroendet, båda delarna genom mottagandet af kronogods och genom hotande förtryck mot ofrälse-

stånden. Kristina begagnade ställningen och visste att vid riksdagarna 1647, 1649 och 1650 bringa de sistnämnde på sin sida, eller rättare sagdt, bringa dem ytterligare i harnesk mot adeln. Detta sistnämnde stånd, sålunda i strid mot både konunga- och folksmagten, och i fara att dervid förlora, icke blott de nyvunna godsen, utan ock måhända en mindre eller större del af sina öfriga rättigheter, måste derföre låta sina planer till konungamagtens inskränkning fara och för närvarande räkna som vinst att sjelf icke utsättas för någonting dylikt.

Missnöjet bland folkpartiet under ifrågavarande första tiderymd var uteslutande riktadt mot adeln och yttrade sig förnämligast vid ofvannämnde tre riksdagar samt på sätt, som vi uti föregående kapitel utförligare framställt.

Inom högadeln var så väl missnöjet som dess anledningar under andra skedet de samma som under det förra, dock båda i årlig tillväxt. Partiet mägtade likväl ingenting göra, ingenting föreslå; utan måste nöja sig med att i stillhet afvakta händelsernas utveckling. De mägtigaste och rikaste drogo sig under sednare åren mer och mer ifrån hofvet och lefde i en betydelsefull tystnad, hvar och en på sina landtegendomar.

Missnöjet inom ofrälseklasserna vände sig under andra skedet hufvudsakligen mot Kristina sjelf. Denna förändring var en följd af hennes fortfarande slöseri och förvända styrelse samt af de under föregående riksdagar gifna, men sedermera bedragna förhoppningarna. Denna ändrade riktning visade sig i synnerhet inom lågadeln, preste- och borgareständen, hvilka bättre och tidigare än bönderna insågo det dubbla i drottningens uppförande och det riksförderfliga i hennes åtgerder. Målet, hvartill detta parti sträfvade, var att uppsätta Karl Gustaf på tronen, de förståndigare i godo, de hetsigare med våld. Ytterligheten af sistnämnde åsigt stack oförsigtigt och brådskande hufvudet fram i den messeniska sammansvärjningen. Detta hufvud

föll i sitt blod; men partiet hade andra, mägtigare, klokare och alla med samma tänkesätt. Som emedlertid Kristinas tronafsägelse inom kort anades, gissades, förutsågs, stannade dessa partiledare i väntande overksamhet; utom att måhända en och annan under sken af vänskap påskyndade drottningens ofvannämnde föresats.

Kristinas uppförande, serdeles under sista åren, gjorde, att denna i sig sjelf korta väntan likväl föreföll de flesta alltför lång. Oordningarna voro så motbjudande, att de rättsinnigare bland hoffolket beklagade sin olycka att nödgas lefva i sådant sällskap [1]). Presterna trodde sig sluteligen förpligtade att uppträda mot dessa, likasom mot andra förvillelser, och från de flesta af Stockholms predikstolar hördes skarpa anmärkningar mot hofvets lefnadssätt och statens förvaltning, samt mot de nya, de ogudaktiga seder, som af främlingarna infördes. Hufvudstadens dåvarande största andeliga talare, den bekanta Emporagrius, gick i spetsen och höjde, än i storkyrkan, än på slottet sin stämma mot de öfverhand tagande oordningarna och mot den fräcka gudlösheten. Många lupo i harmen med underrättelse derom till Kristina. Den ena gången skrattade hon deråt; en annan gång förekallade och varnade hon predikanten. Denne fortfor likväl att handla efter öfvertygelse; och de för dagen mägtiga gunstlingarna eller gunstsökande herrarna undveko sluteligen hans bestraffande ord. Sådana mötte dock, der de minst väntades. En halft vansinnig qvinna gick våren 1653 omkring på Stockholms gator och predikade högt och häftigt mot hofvets oordentliga och ogudaktiga lefverne samt mot den riksförderfliga styrelsen; och hon framdrog dervid en mängd enskildheter, om hvilka ingen förstod, huru hon kunnat erhålla kännedom. Snart blef hon insatt på dårhuset; men Stockholms pöbel,

---

[1]) *De la Gard.* Joh. Ekeblad till sin far d. 31 Mars 1653 m. fl.

uppretad af både den ena och andra predikanten, tillät sig allehanda våldsamheter, skällsord, stenkastningar m. m. mot de hatade utlänningarna, så högre som lägre; hvilket sluteligen gick så långt, att några bland dessa icke tordes utan skyddsvakt visa sig på gatan. Troligen var det för att undvika detta Stockholmsboarnas missnöje, som Kristina tillbragte sista halfåret i Uppsala.

Allmogen, utan kännedom af verkliga förhållandet, hörde sorlet af de högre ståndens missnöje och sorlade efter, mången gång utan att rätt veta hvarföre. En sak, och den ganska vigtig, hade likväl så väl genom riksmötena som dagliga erfarenheten blifvit för dem både tydlig och kännbar; och denna var det hotande adelsväldet. Mot detta stånd, mer än mot drottningen, blef derföre böndernas missnöje fortfarande riktadt. På något hvart ställe, serdeles i Småland, Nerke och Dalarna, hörde man den gamla bondehotelsen, *att ihjelslå all adel.* Detta sistnämnde yttrande fälldes, ehuru under dryckenskap, likväl af en, som till och med varit ståndets taleman vid någon riksdag. Upproret utbröt sluteligen i Nerke, der många hundrade bönder samlades och under vapengny, hotelser och våldsamheter började tåga omkring samt utfärda budkaflar till de andra landskaperna. De valde till och med en egen konung. Denne lät bära morgonstjernan såsom spira framför sig i tåget och utnämnde andra bönder bland sina anhängare till riksdrots, riksmarsk och rikskansler. Hopen ämnade först hemsöka landshöfdingarna och sedan rikets råd och adeln, efter hvilkas utrotande de hoppades komma i åtnjutande af den sanna friheten. Sverges lycka var, att uti hela svärmen fanns ingen man af högre anseende eller större förmåga. Bondehoparna blefvo derföre genom den tillkallade vapenstyrkan lätt och hastigt förskingrade eller nedhuggna. Upproret qväfdes i sin början, och Sverge räddades från eländet af ett inbördes krig. Anförarne blefvo allvarligen bestraffade. Många afrättades nere uti Nerke; men den

så kallade konungen och hans kansler skickades till Stockholm, hvarest de blefvo rådbråkade, halshuggna och steglade. Morgonstjernan, den så kallade spiran, bars före vid uttåget och begagnades vid rådbråkningen.

Så de förvillade bönderna. Det förvillade hofvet, varnadt men oförbättradt, fortsatte sina baler, sina lysande nöjen och lekande skådespel omedelbart både före och efter det blodiga uppträdet. Om dagarna såg man afrättsplatsen på Södermalm fylld med aflifvade missdådare och upprorsmän. Om qvällarna såg man från slottsfönstren återskenet och hörde genom slottshvalfven återljudet af hofvets praktfulla och larmande fester.

Missnöjet mellan drottning Kristina och svenskarna fortfor och växte ömsesidigt och retadt, det ena af det andra. Kristina utkastade första fröet genom sin förkärlek till utlänningarna; i synnerhet när hon 1649 ville till sin närmaste lifvakt antaga ett garde, endast bestående af fransmän, likasom hon föraktat eller misstrott svenskarna. Tvungen att afstå från denna plan, fortfor hon likväl visa utlänningarna en år efter år växande tillgifvenhet. Efter Bourdelots och Pimentellis ankomst ökades främlingarnas antal än mera och på slutet var drottningen nästan endast af sådana omgifven. Redan i detta förhållande likasom i hennes ifriga längtan efter södern låg ett tyst men tydligt uttryck af missnöje och förakt för Sverge och svenskarna. Orden kommo sedermera, när Kristina på främmande botten kände sig fri från alla band. *Jag har*, skref hon, *haft så goda lärare, som man kunde i Sverge bekomma, ty den tiden fanns der ingen bildning.* I Rom lät hon prägla en skådepenning, hvars ena sida visade den ogifta jagtgudinnan, tämjande fyra lejon, med omskrift: *Nec sinit esse feros* [1]). Det skulle betyda, att Kristina hade lyftat Sverges fyra stånd ur deras förra råhet. En annan gång yttrade hon, *att*

---

[1]) *Hon tillåter dem ej förblifva vilda.*

svenskar och ryssar icke hade något lefnadsvett; en annan gång åter, *att ett tunnland af Italien vore mera värdt än hela Sverge.* Vid tronafsägelsen skref hon till Condé: *jag anser edert bifall vara för mig lika hedrande, som den krona jag burit.*

NITTONDE KAPITLET.

FÖRBEREDELSER TILL TRONAFSÄGELSEN.

Redan förut hafva vi uppräknat de orsaker, hvilka mest bidragit till Kristinas beslut att nedlägga regeringen. Alla dessa anledningar fortvarade i oförminskad mängd, i ökad grad. Det sednare förhållandet gällde i synnerhet landets fattigdom, svenskarnas missnöje, hennes egen trötthet vid regeringen, vedervilja mot Sverge o. s. v. Nya anledningar tillkommo. Det hände oftare än förut, att drottningen blef af Oxenstjernska partiet öfverröstad och hindrad från åtskilliga sina föresatser. Sådant harmade hennes stolta sinne, hvilket föraktade en krona, som ej medförde mera magt. — En lika om ej mer bidragande orsak var farhågan för prins Karl Gustaf, och att denna herre förr eller sednare skulle förlora tålamodet. Han låtsade visserligen vara nöjd med sitt obemärkta lif; men detta stämde ingalunda öfverens med hans kända ärelystnad och verksamhetsbegär. I händelse af krig var det för Kristina omöjligt att, vid valet af högsta befälhafvare, förbigå prinsen; och lika vådligt att i hans hand lemna rikets hela beväpnade styrka. Lätt kunde han frestas att begagna den till Kristinas störtande och sin egen

upphöjelse. Lätt kunde också en dylik hvälfning lyckas; ty drottningen var allmänt hatad, prinsen allmänt älskad. Messeniska sammansvärjningen, med all sin orimlighet, gaf dock många och kraftiga intyg om nämnde förhållande, och hvarhäldst prinsen visade sig, tillströmmade folket hoptals och med alla tecken af vördnad och hjertlig tillgifvenhet. Man såg tydligt, att det var hans återhållsamhet, som hindrade utbrottet af allvarsammare rörelser. Men redan var fråga väckt om giftermål mellan honom och en holsteinsk furstinna. Med maka och barn vid sidan skulle äfven för Karl Gustaf kronans frestelser tillväxa, och på samma gång den för Kristina hotande faran. Utom dessa rent personliga skäl anföras äfven andra, afseende fäderneslandets bästa. Kristina yttrade nemligen, att hon genom sitt nedstigande från och Karl Gustafs upphöjande på tronen ville förekomma de oredor, som vanligtvis inträffa under sista regenten af en herrskareätt och i synnerhet vid dess frånfälle. När man besinnar för det första hennes tidiga och ifriga bemödande att upphöja Karl Gustaf till öfverbefälhafvare och arfprins; för det andra, att hon redan 1648 för Chanut omtalade sin föresats att nedlägga regeringen; för det tredje, att hon frivilligt och nästan helt och hållet af sig sjelf både började och fulländade sin omvändelse till katolska läran; när man besinnar dessa hufvudpunkter och en mängd dit hörande omständigheter, synes det ganska sannolikt, att Kristinas afsägelse af sina fäders både tron och tro varit en sammanhängande, alltsedan 1648 hyst och med ovanlig ihärdighet fullföljd föresats. När Kristina 1651 första gången ville nedlägga, men öfvertalades att bibehålla regeringen, yttrade hon till sina förtrogna, *att planen vore måhända blott till en tid uppskjuten, men ej för alltid slagen ur tankarna.* Under nära tvenne år synes den dock hafva hvilat, så framt ej derom i hemlighet med Pimentelli underhandlades; ty samtidigt med dennes afbrutna hemresa sommaren 1653 började man ånyo hviska om Kristinas

tillämnade afsked; och knappt hade nämnde herre kommit tillbaka från Göteborg, förrän det berättades, att drottningen ämnade i denna stad tillbringa nästa vinter, och att derföre hofvets förnämsta tillhörigheter skulle ditföras. Alla undrade och gissade om orsaken. De flesta trodde, att planen kom från Pimentelli, hvilken önskade undvika Stockholm och den mot honom derstädes allmänt retade oviljan; några tillade, att Kristina ämnade från Göteborg rymma ur riket likasom modren gjort, o. s. v. Den ändamålslösa resan afstyrktes; men inom kort fick Kristina till densamma ett antagligt svepskäl; ty pesten började visa sig i Stockholm. Det var i början ingen serdeles fara å färde; likväl hette det, att hofvet måste oförtöfvadt sätta sig i säkerhet och för sådant ändamål hasta till det aflägsna Göteborg. Man brådstörtade inpackningen och afsändandet af möbler, böcker, taflor, bildverk, guld, silfver och allehanda dyrbarheter. Hundrade stora packlårar, fyllda med sådant och värderade af somliga till två millioner riksdaler, af andra till sex millioner livres, blefvo i största hast afskickade till Göteborg för att, som man föregaf, derstädes till drottningens och hofvets begagnande ordnas. De skarpsyntare anade dock verkliga afsigten [1]); nemligen att under denna förevändning få ostördt både inpacka kronans förnämsta lösören och sedan afsända dem till en ort, hvarifrån de utan motstånd af någon högre myndighet, eller åtminstone genom öfverraskning kunde lätt skickas till utlandet. Allt detta sattes naturligtvis i förbindelse med Pimentellis besynnerliga Göteborgsresa veckorna förut. Gissningen slog in. Packlårarna skickades från Göteborg till Flandern; och när pesten nu mera började allvarligen gripa kring sig i Stockholm, öfvergaf Kristina den anstuckna hufvudstaden och det utplundrade och ödsliga slottet, samt reste, dock icke till Göte-

---

[1]) *De la Gard.* Joh. Ekeblad till sin far d. 21 Sept. 1653.

borg utan till Uppsala, åtföljd af Pimentelli, Tott, Steinberg, Dohna och alla denna, den yttersta tidens gunstlingar.

Sedan en betydlig del af kronans lösören sålunda blifvit undanskaffade, gjorde Kristina ej mer någon hemlighet af sin förestående tronafsägelse, utan syntes vilja med flit sprida underrättelsen derom. Många afrådde; i synnerhet Axel Oxenstjerna. Han framställde alla möjliga motskäl, och försäkrade slutligen, *att Kristina skulle ångra sin tronafsägelse och det inom tre månader efter densamma.* Då ingenting hjelpte, tog han Gud, samvete och efterverld till vittne, att han fyllt sin pligt och uttalat sin öfvertygelse. Samma afstyrkande råd gåfvos af många andra personer och af många anledningar. Engelska sändebudet Whitelocke erinrade Kristina om kejsar Karl den femtes ånger efter afsägelsen, men förgäfves. Då berättade han följande tilldragelse. *Det var i England en gammal lord, som beslöt lemna sin egendom i sonens hand. Medan öfverenskommelsen derom höll på att uppsättas, tog fadern efter vana sin pipa och begynte röka och derunder spotta på salsgolfvet. Sonen yttrade då, att detta sednare borde hållas rent, hvarföre fadern kunde gå ut i köket, då han ville spotta. Den gamle gjorde så; men när öfverenskommelsen skulle undertecknas, sade han: »Jag har numera beslutat icke »skrifva under; ty jag vill hafva rättighet spotta på »mitt salsgolf, så länge jag lefver.»* Kristina förstod syftningen; men svarade: *jag för min del vill tvärtom spotta i salen, endast för att blifva kronan qvitt.* Då Whitelocke fällde några ord om i framtiden möjligtvis förknappade tillgångar o. s. v. svarade Kristina: *i nödfall är jag nöjd med litet nog, och kan hjelpa mig med blott en dräng och en piga till betjening.* Äfven Chanut, nu mera fransyskt sändebud i Holland, skref ett smickrande men afstyrkande bref. Uti Kristinas svar läste man följande rader. *Då jag för fem år sedan meddelade eder det beslut, jag nu går att ut-*

föra, hade jag nöjet erfara, att ni deruti icke fann någonting mig ovärdigt. Under den långa tiden alltsedermera har intet kunnat förändra min föresats. Alla mina handlingar hafva blifvit beräknade endast på detta ändamål. Jag har hittills ingen enda gång vacklat; och är nu färdig afsluta min roll och träda från skådeplatsen. Mig bekymra ej ropen af hvarken tadel eller bifall. Enhvar må dömma mig efter sitt lynne; jag hvarken kan eller vill hindra det. Jag vet, att endast få skola dömma gynnsamt; men jag är öfvertygad, att ni är en bland dessa få. Den öfriga hopen af menniskor känner hvarken mitt lynne eller mina skäl; emedan jag aldrig upptäckt dem för någon mer än för eder och för en annan vän, hvilken har en själ, nog stor och nog ädel för att kunna, såsom ni, uppfatta min handling. Sufficit unus, sufficit nullus [1]. Jag föraktar resten; och om jag väljer någon deribland till mål för mitt gäckeri, så bevisar jag honom redan derigenom en hedrande uppmärksamhet. De, som dömma efter vanliga grunder, skola visserligen fördömma min handling; men jag ämnar aldrig göra mig besvär med att för sådana personer rättfärdiga mitt uppförande. Under den myckna ledighet, som jag nu förberedt, blifver jag dock aldrig nog sysslolös för att hinna tänka på dylika menniskor. Tiden skall användas till att granska mitt förflutna lif och till att rätta mina fel, utan att likväl förvånas öfver dem, utan att ångra dem. Jag skall hafva den trösten, den glädjen att minnas, huru jag villigt bevisat menniskor välgerningar, allvarligt straffat den brottslige, aldrig fällt den oskyldige, utan snarare skonat den skyldige. Jag har städse föredragit statens bästa framför alla andra bevekelsegrunder, och för dess välfärd uppoffrat allt, och det med glädje, och jag kan öfver min statsförvaltning icke göra mig någon enda förebråelse. Jag innehade utan öfver-

---

[1] *En är nog, ingen är nog.*

mod; jag lemnar utan saknad. Derföre, frukta ej för mig. Jag är i säkerhet; mitt högsta goda beror ej af omständigheterna och jag är lycklig, ehvad ock hända må.

Sum tamen, o superi, felix, nullique potestas
Hoc auferre Deo [1]).

Ja! jag är, och jag skall alltid vara mer lycklig än någon annan menniska. Jag fruktar ej den försyn, hvarom ni talar. Om den gör sig besvär med att ordna mina öden, skall jag med skyldig ödmjukhet underkasta mig; om deremot ordnandet lemnas åt mig sjelf, skall jag använda alla själsgåfvor för att bereda min sällhet. Jag skall vänja mig vid dessa föreställningar och med dem stärka min själ samt från hamnen betrakta deras vånda, hvilka på verldshafvet blifva af stormarna kastade vind för våg; emedan de ej förmått fästa sin själ vid ankaret af ofvannämnde tankar. Huru lycklig, huru afundsvärd är jag icke? Huru många skulle ej åstunda min sällhet, om de blott kände den? Ni skall ej afundas, dels derföre, att ni älskar mig, dels derföre, att jag uppriktigt bekänner, huru jag just genom eder inhämtat en del af dessa lyckliggörande tänkesätt. Jag hoppas, att framdeles kunna i edert sällskap vidare utveckla dem. Jag är nemligen försäkrad, att ni också efter denna omvexling förblifver min vän; emedan jag icke afsäger mig något af det, som förtjenar eder högaktning. Jag för min del skall städse bibehålla en i alla omständigheter orubbelig vänskap för eder. Ni är visserligen öfvertygad, att den största säkerhet, som jag om dessa mina tänkesätt kan gifva eder, är den förklaring, att jag alltid förblifver **Kristina.**

Westerås den **28** *Februari* **1654.**

---

[1]) *Lycklig jag är, o Gudar ändå; min sällhet ej någon*
Kan bortrycka från mig.
Den döende Pompeii ord hos Lucanus.

Fransmannen skref tillbaka att han för sin person visserligen ännu instämde i mängdens vanliga, af Kristina föraktade omdömen om afsägelsen; men han förklarade detta sitt tänkesätt såsom troligen en följd af svaghet och inskränkning hos honom sjelf; hvaremot han med beundran talade om den öfverväldigande storheten och majestätet i drottningens åsigter. Sådant blef Chanuts svar på drottningens märkvärdiga och snart öfverallt kringspridda bref. Äfven i Sverge fick man innan kort afskrifter deraf; hvilka förorsakade mycket missnöje. De två vänner, hvilka Kristina förklarat vara de enda, som förtjenade hennes aktning, voro tydligen Chanut och Pimentelli. Detta, jemnte hennes yttrade djupa förakt för alla andra menniskor, skulle naturligtvis på det bittraste förolämpa hennes öfriga omgifning, uti hvilken dock voro män sådana som Karl Gustaf Wrangel, Gustaf Horn, Per Brahe, Axel Oxenstjerna och sluteligen tronföljaren Karl Gustaf sjelf; oberäknadt de med välgerningar öfverösta gunstlingarna för året, en Klas Tott, Steinberg, Dohna med flere. Alla harmades och den gamle rikskansleren kunde ej ens för främlingarna dölja sin förtrytelse.

För att sätta det länge hysta förslaget i verkställighet sammankallade drottningen hela rådet till den 11 Februari 1654. Hon tillkännagaf, *att hon ämnade så snart som möjligt öppna en riksdag för att i ständernas närvaro öfverlemna regeringen åt prins Karl Gustaf. Hon hade nu i förväg sammankallat riksråderna; icke för att inhemta deras mening, utan för att begära deras biträde till verkställigheten.* Efter någon tystnad började rådsherrarna, den ene efter den andre, och i synnerhet Axel Oxenstjerna, att framställa sina betänkligheter. *De kunde ej underlåta denna sin pligt mot både henne och fäderneslandet, oaktadt hon sjelf dem sådant förbjudit; de hade tryggat sig vid hennes löfte för två och ett halft år sedan; de bådo, att hon icke måtte förhasta sig, utan noga besinna det vigtiga steget* o. s. v. Kristina svarade, *att hon*

tillräckligt betänkt förslaget och visste förut allt, hvad rådet kunde deremot invända. Saken hade kommit så långt, att den ej mer kunde omgöras. Som den också berodde endast och allenast af hennes egen vilja, och denna var nu formligen tillkännagifven, så hade rådet deröfver ingenting vidare att öfverlägga utan blott att bestämma dagen för ständernas sammanträde. Efter dessa ord lemnade hon rummet.

Oaktadt rådet förutsåg omöjligheten att rubba hennes beslut, trodde man likväl anständigheten, kanske ock den egna fördelen fordra några bemödanden i denna väg. De uppvaktade derföre Kristina och framställde munteligen sin ödmjuka bön, att hon måtte bibehålla regeringen; men fåfängt. Då uppsatte rikskansleren i allas namn en vidlyftig skrifvelse af ungefär samma innehåll, som den, han för samma ändamål år 1651 författade. Hon blef framlemnad af den just nu till staden komna Per Brahe, i spetsen för några rådets ombud; men Kristina fortfor att vägra. Till yttermera visso och för den sednare ankomne riksdrotsens skull kallade hon hela rådet upp till slottet tidigt om morgonen den 15 Februari. Hon upprepade nu sina förra ord och förklarade, *att hon ej begärde deras råd utan blott ville kungöra dem sitt eget beslut. Gud kände rätta orsaken dertill; med tiden skulle den ock blifva för menniskor uppenbar* o. s. v. När alla de öfriga riksråderna, hvilka redan förut sagt sin mening, nu mera förblefvo tysta, tog Per Brahe till ordet. Han påstod, *att tronafsägelsen vore stridande mot Gud, mot naturen, mot drottningens ed och majestät samt mot folkets rätt; den, som dertill rådt, hade uppfört sig, icke som en ärlig man, utan som en skurk. — Det är mycket sagdt,* inföll drottningen; *mången högt uppsatt man har densamma icke blott bifallit, utan ock understödt.* Brahe svarade: *jag har om sådana redan fällt mitt omdöme och det på goda skäl; de må gerna taga det åt sig.* Kristina svarade ej på denna punkt, utan anmärkte blott, *det saken anginge endast henne*

och icke rådet. Brahe svarade: *jo, det angår både oss och hela riket. Eders majestät är vald, hyllad och krönt till vår drottning och har inför Gud lofvat oss efter lag styra, men icke öfvergifva. Wi alla rikets innevånare hafva ock så väl under förmyndaretiden som under eders majestäts egen regering visat så mycken trohet, flit och uppoffring, att eders majestät icke har orsak klaga öfver våra personer eller längta från vårt rike. Å en annan sida har eders majestäts fader och förfäder af oss helt annat förtjent, än att vi skulle understödja ett för deras ättling så skadligt företag, o. s. v.* Kristina invände sluteligen: *om ni visste de hemliga skäl, hvilka jag nu måste förtiga, skulle min handling förefalla eder mindre besynnerlig. Det kunnen j likväl förstå, att i händelse af krig skulle jag sjelf råka i förlägenhet och riket i fara; emedan jag som qvinna ej kunde i egen person anföra mina troppar.* Brahe svarade: *Redan förut under eders majestäts regering hafva vi fört sådana krig, att hela verlden vet tala om dem och om deras lyckliga utgång. Det anförda skälet är derföre utan all vigt och tror jag ännu, att ingen redlig man bifaller detta eders majestäts förslag.* Kristina inföll: *jag hoppas dock få se edert eget namn derunder.* Brahe svarade: *det sker aldrig förr, än eders majestät öfvergifvit mig och alla andra svenskar, och saken ej mer kan ändras.* Kristina sade: *det hjelper ej allt, hvad ni talar. Jag har fattat mitt beslut, hvilket ingen skall hindra.* Axel Oxenstjerna tog nu slutligen till orda och sade: *om det ej kan på något sätt hjelpas, utan drottningen nödvändigt skall nedlägga kronan, så bör det ske ju förr desto hällre.* Härtill biföll Kristina genast. Saken var afgjord, och riksdagen, som skulle hållas i Uppsala, utsattes till den första nästkommande Maj.

Försöken att afråda drottningens tronafsägelse skedde af de flesta endast för sken eller skam skull. Emellertid funnos många hvilka, ehuru missnöjda med

Kristinas regering, likväl fruktade tronafsägelsen; nemligen, att drottningen skulle ångra sig, och att i sådant fall kunde mellan henne och den nya konungen lätt uppstå blodiga tvister till än större olyckor för fäderneslandet. En del af adeln och i synnerhet gamla rådspartiet voro de enda, som på fullt allvar önskade drottningens qvarblifvande, dels af nämnde oegennyttiga skäl, dels emedan de befarade, att Karl Gustaf, sjelf klok och kraftfull, samt derjemnte understödd af ofrälsestånden, lätt skulle återtaga kronogodsen, inskränka rådets och utvidga sin egen magt samt således göra hastigt slut på deras republikanska och tillika ståndsegennyttiga planer. Hos en och annan kommo dertill personliga, dock ädlare driffjedrar. För Per Brahe och än mer för Axel Oxenstjerna var Kristina dottern af deras högt vördade och varmt älskade konungsliga vän, af honom med förtroende lemnad i deras armar, af dem sjelfva med exempellös framgång vårdad och handledd, derföre ock oaktadt alla sina fel för deras hjerta dyrbar och kär. För hennes far och för henne sjelf hade de offrat sina skönaste dagar, sina bästa krafter. Det var dem en svår tanke, att frukten af alla dessa bemödanden skulle tillfalla ett främmande furstehus; och att Kristina, det fordom så älskade och hoppfulla fosterbarnet, skulle fjerran fäderneslandet tillbringa sina dagar, ett mål för tadel, för åtlöje och måhända för nöd. Hos den sjuttioettårige Axel Oxenstjerna äro dessa på ungdomens minnen och tillgifvenhet grundade känslor en lika om ej mer sannolik drif-fjeder än blott egennyttiga partiberäkningar.

De ojemnförligt flesta önskade dock ifrigt Kristinas tronafsägelse, och ville gerna tillstyrka denna hennes plan. De voro likväl ganska förlägna om sättet, af fruktan nemligen att genom alltför stor öppenhjertighet reta hennes vrede, stolthet och motsägelselystnad, och således inleda det besynnerliga lynnet i frestelsen, att just på trots stanna qvar. De, som talade för afskedet, voro derföre ganska få; troligen endast Klas Tott,

Herman Fleming, Bengt Skytte och Schlippenbach. Det finnes spår, att några bland dessa herrar spelat dubbla kort; nemligen att de, offentligen ansedda som drottningens gunstlingar och handtlangare, likväl hemligt arbetat Karl Gustaf i hand och oförmärkt styrkt Kristina i hennes afsigt att nedlägga kronan.

TJUGONDE KAPITLET.

TVISTERNA OM ÅRSUNDERHÅLLET.

Sedan hufvudsaken sålunda blifvit afgjord, uppstod naturligtvis den vigtiga frågan om Kristinas tillkommande årsunderhåll. Hon hade härvid att underhandla med tvenne olika sidor, nemligen med rådet och med tronföljaren. Denne sistnämnde blef redan i Februari månad tillkallad från Öland och uppehöll sig allt sedermera i trakten kring Stockholm för att vara närmare till hands. Öfverläggningarna med honom fördes dels af drottningen sjelf, dels genom Erik Oxenstjerna, Herman Fleming, Lorentz von der Linde och Johan Stjernhöök. De gingo lätt nog. Alla prinsens rättigheter till kronan voro en gåfva af Kristinas nåd; och han var och kände sig derföre tvungen att visa henne all möjlig eftergifvenhet. Ihärdigt bibehöll han den en gång antagna skepnaden af vördnad, beundran och tacksam ödmjukhet. Ihärdigt bad han drottningen behålla kronan och förklarade fullkomlig tillfredsställelse med sin nu varande obemärktare lott. Om sjelfva underhandlingarna med honom och om deras utgång har man för öfrigt ingen närmare kännedom. Man vet blott, att allting aflopp till båda parternas, som det tycktes, öm-

sesidiga tillfredsställelse, samt att Karl Gustaf visade den yttersta undergifvenhet och förklarade, *det han infunnit sig på drottningens befallning, hvilken han såsom hennes trognaste och ödmjukaste tjenare alltid skulle efterkomma;* samt att drottningen funnit mycket behag uti detta hans uppförande och detsamma både ofta och offentligen berömt. Vid afskedet sade hon: *farväl, min kusin! Nästa gång vi träffas, hälsar jag eder som konung.*

Vida kinkigare blefvo underhandlingarna med rådet. Genom dessa, som finnas mer fullständigt upptecknade, får man lära känna Kristinas första fordringar. De voro följande: Pommern, Poel och Neukloster, Öland, Gottland, Ösel samt städerna Norrköping och Göteborg. Inkomsterna häraf beräknade Kristina till 200,000 riksdaler, hvilken summa hon fordrade för sitt årliga underhåll. Tillika begärde hon full ägande- eller suveränitetsrätt öfver alla eller de flesta af nämnde lägenheter. Dessa fordringar väckte många både misstankar och motsägelser. Såväl inom som utom fäderneslandet fruktade man, att Kristina antingen nu ämnade eller i framtiden kunde af nöd drifvas eller af smicker lockas att afyttra någon eller några bland dessa besittningar och sålunda skilja dem från Sverge. Man trodde sig veta, att kejsaren hade sådana afsigter på Pommern och Spanien på Göteborg; likaså att Kristina ämnade framdeles utbyta några bland underhållsländerna mot besittningar i det sköna och efterlängtade Italien. Rådet gick derföre med största varsamhet till väga. Först fäste man sig vid Göteborg; *denna stad vore rikets förnämsta, nästan enda handelsort mot Westerhafvet, och kunde derföre omöjligen bortlemnas.* Kristina eftergaf snart och lätt nog denna punkt. Vigtigare och svårare blef suveränitetsfrågan. Både för sjelfva grundsatsens och för ofvannämnde farhågors skull ville rådet alldeles icke bifalla denna Kristinas begäran och till och med Karl Gustaf tyckes hafva dervid yttrat allvarsamma betänkligheter. Kristina måste sluteli-

gen gifva efter, ehuru ogerna. Ytterligare anmärktes, att de föreslagna besittningarna lemnade en afkastning långt högre än de deraf beräknade 200,000 riksdaler. Man ville afpruta hela Pommern och påstod, att de öfriga länderierna skulle ensamma gifva ofvannämnde summa. Äfven denna nedsättning fann sig Kristina föranlåten att medgifva; men hon fordrade att deremot bekomma åtminstone alla de pommerska taffelgodsen; d. v. s. de egendomar, som fordom varit anslagna till pommerska hertigens bordhållning, men nu mera hemfallit till svenska kronan. Utan att härtill säga nej, anmärkte dock rådet, att Kristina sjelf bortgifvit större delen af dessa gods, hvilka således ej mer vore tillgängliga. Samma anmärkning gjordes äfven i afseende på Ösel och Neukloster. Men Kristina påstod att ifrågavarande gods borde för nämnde ändamål indragas mot någon annan ersättning åt innehafvarna. De förnämsta bland dessa sednare voro Johan Oxenstjerna, Karl Gustaf Wrangel, Magnus Gabriel De la Gardie samt Axel Lilje. De tre förstnämnde herrarne voro i mer eller mindre onåd. Den af Kristina föreslagna godsindragningen hade derföre skenet af personlig förföljelse. Den var dessutom i afseende på grundsatsen ett vigtigt föredöme, ett bevis på möjligheten att återtaga gifna förläningar. Den väckte af alla dessa orsaker mycken både ovilja och motstånd inom rådet och man tvistade derom fram och tillbaka utan att likväl hafva kommit till något afgörande slut, när riksdagen ändtligen sammanträdde.

Kristinas uppförande under denna sista tid har sin egen märkvärdighet. Med oförklarlig djerfhet retade hon allmänna tänkesättet genom en mängd besynnerliga uppträden eller skadeliga och olagliga åtgerder, och det mer än någonsin förut. Hennes sista regeringsår framter en tafla full af vidunderliga föremål. Vi erinra blott om den öfverdrifna förföljelsen mot grefve Magnus; det besynnerliga mötet mellan Corfitz Ulfeld och danska sändebudet; den opassande trätan med modren

Maria Eleonora; det utan rådets hörande inledda bremiska kriget; det orimliga förslaget att upphöja Klas Tott till tronföljare eller till hertig; befallningen att åt samma man inlösa Ekolsund; det med svenskarna uteslutande beständiga sällskapandet med utlänningar; och slutligen och mest det hemliga och baksluga bortförandet, man kan säga undansnillandet af kronans förnämsta dyrbarheter och lösören m. m. Så täta och tjocka föllo skuggorna öfver aftonen af Kristinas regering. Mot den klara dager, som förherrligade dess morgon, gjorde de ett afbrott, som af många icke kunnat förklaras. Personer hafva derföre funnits, hvilka på fullt allvar trott, att Kristina med flit begått dessa fel, eller som hon sjelf sade, *spottat på salsgolfvet,* på det de utledsna svenskarna skulle lättare tillåta och med så mycket större årsunderhåll betala hennes nedstigande från tronen.

Å en annan sida sökte Kristina på flerahanda sätt bereda sig vänskap och tillgifvenhet bland svenskarna. Man anmärkte, att hon mot vanan uppförde sig med serdeles saktmod och höflighet, äfven mot sådana, hvilka hon förut aldrig kunnat lida; att hon smickrade de mägtigare af alla partier, och att hon sökte genom flerehanda nådebevisningar öka antalet af sina anhängare. Nu mera i saknad af guld och gårdar måste hon i deras ställe till lockemedel använda tittlar och befordringar. Så t. ex. tillsatte hon på en enda dag i Oktober 1653 nio och i Februari följande år fyra nya rådsherrar; ehuru rådkammaren var öfvertalig redan före båda dessa utnämningar. Inom Maj månad 1654 upphöjde hon femton personer till adeligt, och på sista veckan af sin regering trenne till grefligt stånd. Öfverdriften väckte som vanligt allmänhetens tadel. Riddarhusets ovilja vid Steinbergs grefskap hafva vi redan omtalat. Angående de många nya riksråderna anmärkte man, att flere bland dem voro unga herrar, nyss hemkomna från Frankrike efter der slutad uppfostran, och hvilka innehaft endast hofsysslor, men i afseende på statens vård ägde hvarken förtjenster eller erfarenhet.

De voro, sade man, *mera passande till dansherrar än till rådsherrar.*

För öfrigt fick Kristina redan nu känna försmaken af sin blifvande lott. Menniskans vanliga benägenhet att öfvergifva den nedgående och tillbedja den uppgående solen framstack äfven vid detta tillfälle, oaktadt alla de bemödanden, som försigtigheten nu mer än någonsin fordrade. Så, under drottningens frånvaro, smög sig en del af hoffolket till besök hos den nu förskjutne grefve Magnus, hvilken dock var svåger med landets snart blifvande konung. Dels af penningebrist, dels med anledning af den förestående utresan, afskedade Kristina en del af sitt hoffolk, så att slottets salar blefvo ödsliga och tomma, i synnerhet mot förr. De qvarstående, lika som de afgående, kunde ej alltid dölja sitt missnöje öfver så väl flere års obetalta löner, som öfver den sorglösa likgilltighet, hvarmed Kristina lemnade deras framtid vind för våg. Äfven utlänningarna drogo sig undan. Deras skördetid i norden var förbi; och undan den hotande stormen af svenskarnas missnöje skyndade de flocktals åt söder och lemnade sin beskyddarinna ensam. I sanning ensam! Med vanlig skarpsinnighet kunde hon hos Karl Gustaf och sina nu varande gunstlingar lätt upptäcka eller åtminstone ana egennyttan bakom smickret och den låtsade tillgifvenheten. Hon kände nogsamt, att så väl adeln och rådspartiet som massan af ofrälsestånden var med hennes regering och person på det högsta missnöjd; och som enskild ägde hon ingen enda vän; ingen, vid hvilken hennes eget hjerta var fästadt; ingen, som med oegennyttig tillgifvenhet deltog i hennes öde. Känslan af denna öfvergifna belägenhet föll stundom tryckande och tung öfver hjertat, och man såg henne ensam, nedslagen och sorgsen, öfverlemna sig åt dystra grubblerier. Emellanåt sökte hon rycka sig derutur, dels genom tanken på herrligheterna i södern, dels genom hopade nöjen, lustfärder, jagter, baler, fäktningar, ringränningar och skå-

despel; medelst hvilka tillställningar hon och hennes omgifning sökte kasta ett skimmer af glädje och glans öfver hennes sista dagar uti Sverge.

TJUGONDEFÖRSTA KAPITLET.

RIKSDAGEN 1654.

Den nu sammanträdande riksdagen tyckes blifva i många hänseenden ganska märkvärdig, vigtig, måhända vådlig; ty flere partier förefunnos; och hvarje hade sitt serskilda mål, hvilket det med ansträngning af alla sina krafter sökte uppnå.

Drottningen för sin del åsyftade endast att bekomma så stort underhåll och så stor säkerhet derom, som möjligt, och att sedan ju förr desto häldre få afkasta regeringsbördan och skynda till den efterlängtade södern. Man såg tydligt, huru hon med otålighet räknade de återstående dagarna, till och med timmarna. Ett annat parti var rådet och högadeln. Dess syften voro flera. Först att nedpruta Kristinas fordringar till öfverensstämmelse med rikets behof och säkerhet. Att rådet åtog sig detta obehagliga göromål, var så mycket nödvändigare, som prinsen sjelf icke kunde anständigtvis drifva något sådant mot sin välgörarinna, och ofrälseständen försummade det i följe af folkpartiers vanliga brådska och benägenhet att gå förbi en mängd vigtiga omständigheter för att blott så snart som möjligt vinna det i allmänna tänkesättet för året eller för

dagen högst gällande målet, hvilket denna gången var drottningens afsked. — Ett annat adelns syfte var, att åt sig sjelf så mycket som möjligt trygga besittningen af de erhållna krono- och skattegodsen. För detta ändamål önskade man häldst behålla Kristina qvar vid regeringen; ty för henne var det nära nog omöjligt, att taga sina egna ord och sina egna gåfvor tillbaka. Men då nästan intet hopp om hennes qvarblifvande återstod, ville och sökte man både af henne och tronföljaren utverka sig orubbad besittningsrätt på ofvannämnde gods. Det var vid en sådan underhandling, som mellan Kristina och Axel Oxenstjerna föreföll den skarpa ordvexling, hvilken vi förut omtalat. Ett tredje syftemål hos rådspartiet var, som det hette, att *erhålla en närmare bestämning af regentens, rådets och undersåtarnes ömsesidiga rättigheter och pligter; på det enhvar måtte med säkerhet veta, hvad han hade att iakttaga.* Egentliga och inom partiet öppet erkända afsigten var att förekomma godtyckliga åtgerder; och att för sådant ändamål genom lagliga former och rådets ökade myndighet inskränka regentens allena beslutande rätt. Det var en ny skymt af den gamla aristokratiska republiken. Straxt sedan Kristinas afsägelse blifvit i Februari månad en gång för alla afgjord, anhöll derföre rådet både hos drottningen och tronföljaren, att en sådan bestämdare regementsförordning måtte blifva till rikets säkerhet utarbetad och före regentombytet antagen. Kristina och Karl Gustaf biföllo och lofvade att tillsammans med Per Brahe, Axel Oxenstjerna och några flera utaf rådet företaga det begärda arbetet. Det hade dock hittills blifvit uppskjutet eller fördröjdt, ända tills riksdagen, då den vigtiga och kinkiga punkten skulle till slutligt afgörande förekomma.

Det tredje och största partiet utgjordes af ofrälseständen och en del bland lågadeln. Detta hade förnämligast två syften; det ena att genomdrifva kronogodsens återindragning; det andra att påskynda drottnin-

gens nedstigande ifrån och prinsens uppstigande på tronen. Det saknade dock skickliga ledare och sammanhållning, och arbetade derföre efter skiftande ingifvelser, än från de andra partierna, än från egna tycken och hugskott.

Det fjerde partiet var tronföljarens, med utmärkt slughet och försigtighet fördt af honom sjelf; derigenom ock det mägtigaste, ehuru minst framstående. Hans första och förnämsta afsigt var att vinna kronan. Som medel användes låtsad likgilltighet för samma krona, ihärdig undergifvenhet mot Kristina, och, som man tror, hemliga handtlangare, hvilka oförmärkt underblåste denna sednares ovilja mot Sverge och längtan efter främmande land. Andra syftemålet var att erhålla kronan utan de af rådspartiet tillämnade villkoren, angående kronogodsens bekräftande och konungamagtens inskränkning. Som medel användes en insöfvande artighet mot partiets hufvudmän och derjemnte en ilande brådska, för hvilken drottningens reselystnad fick bära skulden, men hvaraf Karl Gustaf hade gagnet; emedan det derigenom blef för rådspartiet omöjligt att hinna utarbeta och genomdrifva ofvannämnde sina planer. För stort nödfall ämnade prinsen stödja sig på ofrälseständen. För yttersta nödfall hade han i hemlighet låtit till kringliggande socknar sammandraga åtskilliga sig tillgifna troppar för att kunna använda dem mot både det ena och andra partiet.

Sjelfva riksdagen var utsatt till den första Maj. Dagarna efteråt och småningom samlades ständerna. Den 16 Maj anlände Karl Gustaf och den 21 öppnades mötet. Som rikssal begagnades ett ovanligt stort rum, beläget i södra delen af Uppsala slott. Sedan ständerna blifvit församlade och drottningen intagit sin tron, uppstod en kort tystnad, hvarunder alla väntade, att rikskansleren skulle enligt ämbetsåliggande framträda och å drottningens vägnar hålla det vanliga helsningstalet; men han förblef orörlig på sin plats. Efter

någon väntan reste sig Kristina och framvinkade honom till tronen. Oxenstjerna nalkades under ödmjuka åtbörder och mellan dem uppstod ett kort, endast af de närmaste hördt, samtal. Drottningen bad honom *framställa hälsningen,* hvilken äfven borde innehålla en kort anmälan om ändamålet för ständernas sammankallande; men Oxenstjerna vägrade och bad om ursäkt. *Han hade heligt lofvat drottningens herr fader, att göra allt för att på dotterns, Kristinas, hufvud bibehålla Svea rikes krona. Denna dyra ed skulle brytas, om han på något sätt lånade sin hand eller sin röst till en åtgerd, hvilken, såsom den närvarande, åsyftade motsatsen.* Derefter gick han tillbaka till sin plats och drottningen nedsatte sig åter på tronen. Nu uppstod omigen en kort tystnad, hvarunder Kristina samlade och ordnade sina tankar. Derpå reste hon sig åter, gick några steg ut på tronplanen och framställde sjelf, ehuru oförberedd, den vanliga hälsningen till ständerna. Hon talade med lätthet, reda och behag samt utan minsta spår af förlägenhet; *jag kände,* yttrade hon efteråt, *att jag var en drottning, som talade till sina undersåtare.* Uti samma hälsning nämnde hon äfven sitt orubbliga beslut att under detta riksmöte nedlägga spiran. Derefter framträdde talemännen, den ena efter den andra, samt besvarade hälsningen med vanligt statssmicker, beprisande hennes regering *för dess utmärkta vishet och försigtighet; samt försäkrande, att ingen furste kunnat styra landet bättre än hon gjort; att intet folk vore lyckligare än svenskarna; att alla rikets innebyggare högeligen åstundade och nu genom dem enträget anhölle att få äfven framdeles förblifva under hennes spira för att njuta de lyckliga frukterna af hennes vishet* o. s. v. Man anmärkte i synnerhet bondens tal. I sin enkla vadmalsdrägt och utan de många bugningarna gick han rakt fram mot tronen och yttrade följande ord. *Ack, min Gud! hvarpå tänker eders majestät, som ämnar öfvergifva vårt rike och oss, hvilka dock eder så myc-*

ket älska? Hvar kan eders majestät vinna något bättre, än det hon har? Ett sådant rike kan ej så lätt fås igen. Visserligen kommer eders majestät att ångra detta! Likaså sörja vi deröfver, ty vår välfärd sättes derigenom på spel. Prinsen är väl en hederlig karl, den vi gerna skola lyda, när hans tid kommer; men så länge j lefver, vilja vi behålla eder qvar. Derföre, nådigsta drottning, var hädanefter som hittills vår förhäst! vi skola, så godt vi förmå, hjelpa eder draga lasset. Derpå steg han rakt fram till drottningen, fattade henes hand, skakade den hjertligt, kysste den två eller tre gånger, vände derpå hastigt och utan något bugande ryggen åt drottningen, framdrog under bortgåendet en liten näsduk och aftorkade dermed sina frambrytande tårar. Efter denna inledning uppläste Shering Rosenhane propositionen, af vidlyftigare men samma innehåll som hälsningstalet; hvarefter detta ständernas första sammanträde upplöstes.

Riksdagens första åtgerd blef att alla fyra stånden skickade ombud, hvilka å deras vägnar hos Kristina formligen anhöllo, att hon måtte qvarblifva vid regeringen. Det var blott en tom och för skenets skull visad höflighet. Kristina gaf också vägrande svar och tillade, *att hennes beslut vore orubbligt, äfven om man kunde bjuda ännu en krona till den, hon redan hade.* Härmed ansågs saken vara en gång för alla afgjord.

Nu kom man alltså till de kinkiga frågorna om sättet och villkoren; i synnerhet om det blifvande underhållet. Kristina fortfor ännu att begära en mängd sådana besittningar, hvilka hon förut sjelf bortgifvit åt enskilda personer. Så t. ex. var större delen af de föreslagna underhållsländerna, nemligen Ösel, Poel, Neukloster och en hop pommerska taffelgods, fordom af henne sjelf gifna åt grefve Magnus. Att hon yrkade just dessas indragning, hade derföre utseende af personlig förföljelse mot den fallne gunstlingen, och flere af rådet, i synnerhet Per Brahe, gjorde deremot

allvarsamma föreställningar och ville anvisa andra länderier. En gång hade Kristina varit dertill öfvertalad; men återtog straxt sina ord, som man tror, på anstiftan af hennes nu varande gunstlingar och af De la Gardies ovänner.

Saken betraktades äfven från en annan sida. Den gamle rikskansleren befarade, att drottningen hyste hemliga och för Sverge skadeliga afsigter, t. ex. att åt utlänningen, i synnerhet åt Spanien, öfverlemna några af de länder, som till hennes underhåll anslogos, eller de skepp, som för hennes afresa utrustades. Sådana misstankar ökades genom det förut omtalade besynnerliga uppförandet mot portugisiska gesandten. Oxenstjerna kunde ej med likgilltighet betrakta den fara, som han trodde hota fäderneslandet. Han yppade sina misstankar för Karl Gustaf samt föreslog, att man icke borde lemna några andra underhållsländer än sådana, som vore belägna inom det egentliga Sverge och derföre kunde lättare bevakas. Karl Gustaf tackade för varningen, men ville af förut omtalade skäl ej motsätta sig drottningens önskningar. Förtroendet hölls ej heller nog hemligt; Kristina fick underrättelse om Oxenstjernas åtgerd och blef deröfver högeligen uppbragt. Då kort derefter frågan om Ösels afstående förekom i rådet, yttrade rikskansleren, *att saken fordrade allvarligt betänkande.* Kristina inföll: *hvad fara skulle väl dervid kunna uppstå för Sverge? Eller har ni någon anledning att tvifla på min uppriktighet?* Oxenstjerna svarade: *jag har aldrig satt densamma i fråga och mina ord afsågo blott eders majestäts egen säkerhet.* Kristina inföll: *tror ni, att jag icke förstår svenska? Det anstår eder alldeles icke, att till mig tala ur en sådan ton.* Hon var från denna stunden högst uppretad mot Axel Oxenstjerna och talade om honom med både bitterhet och förakt.

Det var rådet och adeln som förnämligast sökte nedpruta Kristinas underhåll. Sannolikt, ehuru ej antecknadt, är, att detta deras uppförande grundades ej

blott på fosterlandskärlek, utan äfven på beräkningen att vinna tid och tillfälle för genomdrifvandet af sina egna planer om regementsordningen och kronogodsen. Nere i staden i rikskanslerens rum höll rådet enskilda öfverläggningar, troligtvis angående dessa båda ämnen. Det tyckes dock, som några bland riksråderna, och i synnerhet Herman Fleming och Bengt Skytte, låtit af drottningen bruka sig såsom spejare på kamraterna. Hon och prinsen hade derföre noga kunskap om rådets planer, hvilka voro för dem begge två obehagliga, men tillika svåra att motarbeta. Kristina gjorde dock slutligen ett försök att på följande sätt afhugga knuten.

Den 24 Maj tidigt på morgonen voro riksråderna på ofvannämnde sätt församlade hos Axel Oxenstjerna. Ändamålet var, enligt deras egen försäkran, att uppsätta förslag till andra underhållsländer, sådana, som hvarken förut vore bortgifna, ej heller kunde ryckas från fäderneslandet. Riksrådet Bengt Skytte hastade upp till drottningen med underrättelse om detta sammanträde och dess föremål. Kristina fattade genast sitt beslut. Hon medtog ett färdigskrifvet utkast om indragning af de bortgifna lägenheterna Ösel, Poel, Neukloster och pommerska taffelgodsen. Derpå satte hon sig till häst och red genast till Axel Oxenstjernas boning. Åtföljd af Herman Fleming och några andra tillgifna herrar, steg hon rakt in till rådet och förklarade sitt stora missnöje öfver deras enskilda sammankomster och i synnerhet öfver rikskansleren och hans vänner. Derpå framlade hon det nämnde utkastet om förläningarnas återtagande. Alla blefvo bestörta och förstummades. Ändteligen tog Per Brahe till ordet. Han föreställde med ödmjukhet, men ock med allvar, *huru obilligt det vore, att från så många välförtjenta män taga, hvad de med svett och blod förvärfvat; huru drottningen kunde få ett annat, lika godt underhåll, utan att behöfva gripa till sådana ytterligheter; huru betänkligt det vore, om den ena regenten bröte, hvad den andra, eller än mera, hvad han sjelf med kunglig*

hand och sigill bekräftat; huru mycket förtal skulle både inom och utom landet föranledas, om drottningen nu vid afskedet med venstra handen återtoge, hvad hon förut med den högra gifvit o. s. v. Han slutade med dessa ord. *Eders majestät har beklagligtvis kommit att höra illvilliga och våldsamma menniskors råd; men jag vågar försäkra, att vi, som här sitta, hysa mot eders majestät och fäderneslandet mera både trohet och tillgifvenhet.* Herman Fleming, som med ett stort papper i handen stod vid drottningens sida och erinrade henne om åtskilligt, och som derigenom för tillfället visade sig som hennes rådgifvare, tog Brahes ord illa och inföll: *säg ut, hvem det är, som eders excellens menar!* Brahe svarade: *Gud gifve jag säkert visste hans namn, så skulle jag minsann säga honom det midt i ansigtet.* Derpå följde en kort tystnad, hvarefter Kristina återigen och med mycken häftighet fordrade, att riksråderna skulle genast underteckna det medförda papperet. Per Brahe vägrade, så mycket mer, *som skriften endast vore ett utkast. Om rådet och ständerna bifölle saken, borde beslutet derom blifva i kansliet vederbörligen uppsatt; då först kunde det af rådet underskrifvas.* Emellertid voro de flesta bland riksråderna tysta och försagda och läto Brahe och Oxenstjerna ensamma kläda skott för drottningens vrede; några äfven bland dem, som saken angick, började till och med tala om eftergift, om ersättning o. s. v. Det hördes, att de ej voro rätt säkra på sin sak. Drottningen kunde likväl icke för tillfället drifva sin vilja igenom; men för att hindra ytterligare öfverläggningar och deraf följande beslut befallte hon, att riksråderna skulle högtidligen följa henne tillbaka till slottet. De lydde. Det var frampå förmiddagen och under en brännande hetta, då man såg ett besynnerligt tåg gå den långa och branta slottsbacken uppföre. Efterst red Kristina och hennes följeslagare. Före dem och till fots stretade, pustande och misslynta, Sverges alla närvarande rådsherrar; alla, utom Axel Oxenstjerna och Per Brahe.

Dessa båda underkastade sig ej den förolämpande befallningen, utan stannade qvar i den förstnämndes rum.

Frågan om drottningens årsanslag blef emellertid föredragen hos stånden. Den begärda suveräniteten öfver underhållsländerna ville ingen medgifva. Ofrälsestånden biföllo deremot gerna indragningen af förut bortgifna förläningar. En sådan räfst utgjorde föremålet för deras önskningar; och nu i frågavarande åtgerd var en början dertill, ett talande föredöme, som man framdeles kunde för ytterligare beslut i samma väg åberopa. Troligtvis har ej heller Karl Gustaf ogerna sett, att Kristina härigenom åtog sig det obehagliga göromålet att i denna vigtiga punkt först bryta isen.

Adeln och rådet fortsatte emellertid sitt envisa motstånd; ty äfven för dem var saken af högsta vigt. För att få sin vilja fram säges Kristina hafva slutligen användt följande medel. En dag, när rådet och adeln voro hvar för sig samlade, de förra hos rikskansleren, den sednare uti sitt vanliga rum, skickade drottningen tvänne sig tillgifna rådsherrar på en gång, den ena till rådet, den andra till adeln. Den, som kom till rådet, sade, *att adeln just nu bifallit drottningens begäran; rådet borde derföre skynda att göra detsamma, för att icke af adeln förekommas eller öfverträffas i fråga om tacksamhet emot drottningen och eftergifvenhet för tronföljaren, hvilken sednare önskade, att man måtte häri göra drottningen till viljes.* Efter denna underrättelse ansåg rådet allt vidare motstånd ändamålslöst eller vådligt och lemnade derföre sitt bifall till drottningens begäran. På samma sätt gick det hos adeln, naturligtvis med behöfliga utbyten af uppgifter. Så hade Kristina ändteligen vunnit målet; men tillika ådragit sig det bittraste tadel; ty inom några få timmar hade man naturligtvis upptäckt bedrägeriet.

Sedan den vigtiga anslagspunkten var sålunda afgjord, skyndade man på allt sätt med tronafsägelsen och kröningen och uppsatte utkasten till alla de ömsesidiga försäkringsbrefven. Dessa voro redan

färdiga, när rådets utskickade Per Brahe och Karl Gustaf Wrangel hos Kristina utverkade det tillägget, *att den beviljade godsindragningen hvarken nu eller framdeles skulle lända adeln till men eller blifva som föredöme åberopad.* Det var ändå, tyckte man, en liten hålldam mot den befarade räfsten.

Det åt Kristina sluteligen beviljade underhållet bestod i följande orter: Gottland, Öland, Ösel, Poel, Neukloster, de pommerska taffelgodsen samt städerna Wolgast och Norrköping, hvilka lägenheter tillsammans ansågos gifva i årlig afkastning en summa af 240,000 riksdaler. Dessutom fick hon sig tillerkända Sverges anspråk på alla än utestående delar af tyska ersättningssumman, samt tillika en osäker fordran på 900,000 riksdaler fransyska underhållspenningar, af hvilka hon likväl tyckes sedermera hafva utbekommit en betydlig del. För öfrigt beviljades följande af henne föreslagna punkter: 1:o att för sin egen person vara fri ifrån all lydnad och underdånighet och för sina både fordna och tillkommande handlingar ingen annan än Gud räkenskap skyldig; dock att ingenting sker mot konungen och fäderneslandet. 2:o att svenska staten skulle godtgöra all den skuld, som hon för egen person eller å rikets vägnar sig ådragit, samt att hon och hennes underhållsländer skulle vara fria från alla slags bidrag till denna betalning. 3:o att innevånarne i underhållsländerna skulle aflägga trohetsed mot Kristina, dock med förbehåll af deras högre trohetsed mot Sverges krona. 4:o att Kristina skulle äga rättighet tillsätta alla i underhållsländerna varande ämbeten, dock endast med infödda svenskar. 5:o att alla i underhållsländerna uppkommande rättegångar skulle efter vanlig svensk lag dömmas i härads- och lagmansrätten af hennes ämbetsmän, men sedermera af de vanliga hofrätterna. Alla fel, begångna af hennes enskilda hoffolk, skulle stå under hennes enskilda och personliga domsrätt o. s. v. Deremot förbehöll sig svenska kronan och Kristina bejakade, att underhållsländerna skulle bibehållas vid

lutherska läran; ej beskattas högre än de andra svenska landskapen; ej säljas, bortgifvas eller förpantas; ej heller stängas för svenska ämbetsmän, troppar eller fartyg; samt efter drottningens död oafkortade återfalla till svenska kronan m. m.

Några andra villkor hade äfven blifvit föreslagna. Ett var, att Kristina skulle uppehålla sig inom Sverge. Många och i synnerhet bönderna önskade sådant, på det penningarna måtte stanna i landet. Äfven Oxenstjerna instämde deri, men förnämligast i afsigt att hindra utlänningarnas stämplingar till Sverges och till Kristinas egen skada. Drottningen ville naturligtvis icke höra talas derom; ej heller Karl Gustaf, hvilken sednare i sådan händelse befarade, att mellan två stora i ett rike kunde uppstå trängsel och sammanstötningar; måhända tvister och inbördes krig. Hans åsigt delades af de flesta. Förslaget, ehuru af Axel Oxenstjerna redan skriftligen uppsatt och af bondeståndet understödt, blef likväl förkastadt.

Ett annat villkor framkastades af presterna. Uppskrämda af ryktet om Kristinas benägenhet för påfveläran, ville de för hennes rättighet att åtnjuta underhållet insätta följande villkor: *så framt hennes majestät blifver i den lutherska läran beståndande.* Kristina bad dem afstå från detta företag; *ty*, sade hon, *det skulle se ut, som vore det någon anledning att betvifla min tillgifvenhet för lutherska läran, i hvilken jag är född, uppfödd, och aktar städse förblifva: äfven utan en sådan förbindelse.* Presterna läto öfvertala sig och förslaget föll.

De för Kristina och Karl Gustaf hufvudsakliga målen voro nu afgjorda, och båda skyndade derföre på regentbytet; likaså ofrälsestånden. Mot stormen af alla dessa ifriga och brådskande önskningar mägtade eller vågade ej rådspartiet hålla stånd. Det måste till framtiden uppskjuta sina planer och för närvarande följa den allmänna strömmen. Dagen för Kristinas

tronafsägelse och för Karl Gustafs kröning utsattes till den 6 Juni.

TJUGONDEANDRA KAPITLET.

KRISTINAS TRONAFSÄGELSE.

Den af Kristina och af så många ifrigt efterlängtade afskedsdagen uppgick sluteligen, och det med en varm, klar och leende himmel. Redan tidigt på morgonen var allt i rörelse för den stundande högtidligheten. Emellan klockan 7 och 8 samlades i drottningens rum prinsen och riksråderna. Der förelades i renskrifna exemplar såväl drottningens afsägelse, som prinsens försäkran om hennes framtida underhåll m. m. Dessa afhandlingar blefvo nu upplästa, gillade samt bekräftade med underskrifter och sigill. Derpå beredde man sig att gå till rikssalen. Alla hade sina prydligaste högtidsdrägter, utom prinsen, hvilken var helt och hållet svartklädd, och drottningen, som bar en enkel, hvit taftsklädning. Prinsen bibehöll under hela afsägelseakten sin mörka drägt; men drottningen ikläddes nu för sista gången och till afsked konungadömets alla prydnader. Man fästade öfver hennes skuldror kröningsmanteln af blått sammet, hermelinsfodrad och öfversådd med svenska vapensköldens gyllene kronor. De fem höga riksämbetsmännen framlemnade hvar och en sinnebilderna af sin syssla och ty åtföljande magt. Svärdet och nyckeln kunde drottningen ej sjelf föra; de buros derföre, det förra af Lars Kagg i stället för den frånvarande riksmarsken Gustaf Horn, den sednare af Herman Fleming i stället för den i ogunst varande riksskattmästaren grefve

Magnus. Rikskansleren Axel Oxenstjerna lemnade riksäpplet och riksamiralen Gabriel Oxenstjerna spiran, hvilka drottningen mottog och sjelf bar, det förra i venstra, den sednare i högra handen. Sist framträdde riksdrotset Per Brahe och fästade på hennes hufvud kronan. *Det är nu andra gången, jag gör denna tjenst,* yttrade han, *men jag blir ej den, som på rikssalen lånar min hand att kronan aftaga; ty jag vill visa för enhvar, huru föga del jag har i detta eders majestäts förehafvande.* Axel Oxenstjerna hade likaledes och med anförande af samma skäl undanbedt sig ordförandeskapet, hvilket man derföre uppdragit åt Shering Rosenhane. När allt var färdigt, efterskickades adeln, och beledsagad af densamma samt af rådet, gick drottningen klockan mellan 9 och 10 till rikssalen, hvarest de tre ofrälse stånden jemnte en stor mängd åskådare redan länge varit församlade.

Rikssalens nedra del var anvisad åt stånden; sidorna af den öfra åt åskådare. Längst fram, på en upphöjning af tre trappsteg och under en dyrbar himmel, stod tronen, den af grefve Magnus skänkta silfverstolen. Till höger nedanför tronupphöjningen ställdes en stol för prinsen, och till venster ett bord för rikssinnebilderna. Efter tvänne timmars väntan såg man ändteligen drottningen, prinsen, rådet och ridderskapet inträda. Enhvar intog sin plats. Riksämbetsmännen, en Per Brahe, en Axel Oxenstjerna med flera, stodo på betydligt afstånd. De, som vid detta tillfälle närmast och likasom förtroligast omgåfvo drottningen, voro gunstlingarna för året, Tott, Dohna, Steinberg och Schlippenbach. Redan denna syn gaf anledning till många betraktelser.

När alla voro i ordning, framträdde riksrådet Shering Rosenhane och uppläste med ljudelig stämma den skrift, hvarigenom drottningen frisade undersåtarne från deras trohetsed och mot vissa, nu uppräknade villkor, öfverlemnade regeringen åt prins Karl Gustaf. Sedan läsningen var slut, antvardade Rosenhane papperet åt

prinsen och mottog af honom ett annat, hvilket han på samma sätt uppläste, och som innehöll prinsens försäkran att samvetsgrannt uppfylla de ofvannämnde villkoren. Efter uppläsandet gaf Rosenhane papperet tillbaka åt prinsen, hvarpå denne under djupa vördnadsbetygelser uppsteg mot tronen och öfverlemnade drottningen detta försäkringsbref, hvarefter han återvände till sin förra plats. Nu framvinkade drottningen de fem höga ämbetsmännen att emottaga rikssinnebilderna. Svärdet och nyckeln blefvo då af sina bärare laggda på det dertill bestämda bordet. Vid ett tecken af riksmarskalken framträdde efter hvarandra Axel och Gabriel Oxenstjerna samt mottogo ur drottningens hand, den förra äpplet, den sednare spiran, hvilka äfven lades på bordet. Man väntade nu, att äfven drotsen skulle framträda och aftaga kronan; men Brahe stod orörlig. Riksmarskalken upprepade till honom tecknet; men förgäfves. Också drottningen vinkade honom flera gånger, men äfven förgäfves. Då lyftade hon sjelf kronan af hufvudet, och nu framträdde Brahe och mottog densamma ur drottningens egna händer och satte den på bordet. Sluteligen nalkades tvänne kammarherrar och afklädde den konungsliga manteln, hvilken äfven lades till de andra prydnaderna.

I den enkla, hvita taftsklädningen och med blott en solfjäder i hand framträdde nu drottningen från tronen till kanten af upphöjningen, nedgick utföre dess trappsteg långsamt och dröjande på hvart och ett. På det nedersta stannade hon. Riksmarskalken gaf tystnadstecken och Kristina började sitt afskedstal. *Jag tackar*, sade hon, *den allsvåldige Guden, som låtit mig födas af konungslig ätt och stämma samt upphöjt mig till drottning öfver ett så stort och mägtigt rike; likaledes, att han derunder beskärt mig så ovanligt stor framgång och välsignelse. Jag tackar äfven de herrar, som under mina omyndiga år regeringen förestått, likasom rikets råd och ständer för den trohet och tillgifvenhet, de mig städse bevisat hafva.* Hon

uppräknade nu, hvad under hennes egen tioåriga regering uträttadt blifvit; och tillade: *under denna mängd af göromål har jag dock aldrig begått någonting, hvaröfver jag känner samvetsförebråelser. Så långt mina krafter tillåtit, har jag uppoffrat mitt eget lugn för att befordra edert och för att förskaffa eder de fördelar, j för närvarande åtnjuten; så att mitt eget samvete i denna stund fäller ett gillande och frikallande omdöme öfver hela min styrelse.* Vidare uppräknade hon faderns, Gustaf Adolfs, förtjenster, samt tillade: *jag gifver eder nu uti denne furste,* hvarvid hon pekade på Karl Gustaf, *en konung, begåfvad med så stora egenskaper, att han visserligen skall följa min faders fotspår och bereda eder välfärd i än högre grad. En sådan eder välfärd har varit enda afsigten med det steg, jag i dag tagit, likasom jag ock för framtiden vid min ära lofvar, att städse främja Sverges och dess innevånares bästa. Sluteligen frisäger jag eder härmedelst från eder åt mig gifna ed, samt tackar på det hjertligaste för den trofasthet, hvarmed j densamma städse fullgjort.*

Talet varade nära en half timme och framfördes med utmärkt lätthet och behag; ej heller utan rörelse. Någongång var rösten till och med nära att qväfvas af tårar. Från de flesta andras ögon flöto de obehindradt. Hvad hon felat, hvad hon brutit, till och med det motbjudande i hennes sjelfberöm, allt glömdes i denna stund, och enhvar såg blott den unga, snillrika qvinnan, dottern af den älskade Gustaf Adolf, samt ättlingen af den vördade gamle kong Gösta. Sjelfva hennes utseende, hennes fria, men behagliga hållning, hennes enkla men uttrycksfulla vältalighet erinrade om stamfadren, farfadern och fadren, och på samma gång om Sverges räddning, ordnande och förklaring. Och nu skulle hon lemna detta sina fäders sköna verk, sin egen herrliga arfvedel, och Sverge skulle se Wasaätten försvinna från sin konungatron! Det drag af oegennytta och förblindelse, som låg i drottningens handling, blandade till ofvannämnde saknadens känslor äf-

ven medlidandets samt farhågor för de missöden, hvilka lifvets skiften eller hennes egen oförsigtighet kunde i framtiden medföra.

Shering Rosenhane svarade å ständernas vägnar, och talade *om deras djupa sorg öfver hennes beslut, hvilket de mot sin önskan måst bifalla. Han tackade för det goda valet af efterträdare samt för den myckna möda, hon i regeringen haft;* och bad sluteligen, *att hon måtte förlåta, om någon bland dem varit nog olycklig att göra henne emot.* Efter talet framsteg först Shering Rosenhane och sedan de fyra ståndens talemän och kysste drottningens hand.

Nu nedsteg hon också från sista trappsteget och vände sig derefter mot Karl Gustaf, hvilken äfven å sin sida nalkades. Drottningen höll till honom ett tal, med mindre hög men mera säker röst än till ständerna. Hon erinrade *om de många och stora konungar, som setat på Sverges tron, samt uppmanade, att följa deras exempel. Dock,* tillade hon, *hos eder behöfs icke denna uppmaning. Jag känner nogsamt de höga furstedygder, som eder pryda, och det var på dem, icke på slägtskapen, som jag hade afseende, då jag valde eder till min efterträdare. Den enda tacksamhet, jag af eder fordrar, är ömhet mot min moder och vård om de vänner och tjenare, som jag i detta land qvarlemnar.* Derpå fattade hon prinsen vid handen och ledde honom upp mot tronen samt visade de på bordet liggande kungliga sinnebilderna, uppmanande honom att nu taga alltsammans i besittning. Prinsen deremot, bad, att hon ville återtaga sin värdighet och sin plats. Hon nekade och så uppstod ett ömsesidigt krusande, och derigenom, att hvar och en ville lemna högsta eller tronplatsen åt den andra, jemnkade de sig utföre och stodo snart bägge två återigen på golfvet nedanför tronupphöjningen. Nu tog prinsen till orda, tackade för hennes godhet och lofvade en städse fortfarande erkänsla. Derpå, vänd till rådet och ständerna, utfästade han sig att hålla dem vid Guds ord och Sverges

lag samt bad, att fridsens Gud måtte välsigna hans regering, så att denna stora och oförmodade förändring icke måtte lända fäderneslandet och dess innebyggare till skada och afsaknad. Prinsen talte i väl valda ordalag och med behag och eftertryck, så att det åstadkom en angenäm känsla hos åhörarna. Shering Rosenhane svarade å ständernas vägnar och lofvade på vanligt sätt deras undersåteliga trohet och lydnad, hvarefter de fyra ståndens talemän framträdde och kysste den nya konungens hand.

Efter sålunda slutad högtidlighet skulle tåget återvända. Emellan konungen och drottningen uppstod mycket krusande, ty hvardera ville intaga venstra sidan och ledsaga den andra till dess rum. Sluteligen segrade dock konungens envisa artighet och det i båda fallen.

Omedelbart härefter trädde hela rådet under Axel Oxenstjernas ledning in i drottningens enskilda rum till afskedsuppvaktning. Efter dem likaledes först hofvet, sedermera ridderskapet och adeln. Drottningen tog alla i hand, och dessa uppträden slutades ej heller utan rörelse och tårar.

Fyra timmar sednare, eller på eftermiddagen samma dag blef i domkyrkan Karl Gustafs kröning firad. Kristina ville ej vara vittne dertill. Hon företog under tiden en spatserfärd utanför staden.

Alltså hade ändteligen, Kristina fått sin vilja fram och blifvit befriad från Sverges krona och från alla dess mödor och bekymmer. Hon var deröfver mycket både glad och stolt. Den sista känslan uttalades i så väl antalet som innehållet af de skådepenningar, som hon lät prägla till minne af händelsen. Alla buro på ena sidan drottningens bröstbild. Andra sidorna visade på den ena en krona med omskriften: *et sine te* [1]; på en annan solen med omskrift: *nec falso, nec alieno* [2]; på en tredje Olympen

[1]) *Också utan dig.*
[2]) *Med hvarken falskt eller lånadt sken.*

och Pegasus på dess topp, med omskriften: *sedes hæc solio potior* [1]; på en fjerde jordgloben med omskrift: *ni mi bisogna, ni mi basta* [2]; på en femte återigen jordgloben med omskrift: *non sufficit* [3]; på en sjette himmelsgloben med omskrift: *sufficit* [4]).

Den stora massan af Sverges innevånare delade icke Kristinas stolthet, men så mycket mer hennes glädje öfver händelsen. Högtidligheterna vid regentbytet försiggingo under stillhet, ordning och en tyst men allmän tillfredsställelse. Naturligtvis kunde denna sista känsla icke med oförställd öppenhjertighet yttras. Man hörde och såg likväl en och annan med sammanslagna händer och upplyftade blickar utropa: *Gudi lof! nu hafva vi ändteligen fått oss en konung i landet!*

Det förstås af sig sjelft, att tilldragelsen väckte så inom- som utomlands mycket uppseende, mycket både tadel och beröm. En mängd lofsånger deröfver utgåfvos af dels besoldad, dels frivillig förtjusning. Dock lät äfven tadlet höra sin stämma. Vanligtvis anmärkte man, att Kristina vid kronans nedläggande förbehållit sig de flesta och bästa af dess företräden, d. v. s. konungslighetens oberoende, inkomster, samt namn och värdighet; hvad hon deremot afsagt sig vore kronans olägenheter, dess trägna mödor, svåra bekymmer och hotande ansvar.

---

1) *Denna plats är bättre än tronen.*
2) *För mig icke behöflig, icke tillräcklig.*
3) *Otillräcklig.*
4) *Tillräcklig.*

TJUGONDETREDJE KAPITLET.

KRISTINAS AFRESA FRÅN SVERGE.

Också efter sin kröning fortfor Karl Gustaf att visa Kristina samma undseende och vördnad som förut. Han lemnade henne ständigt högra handen, räckte henne servetten vid bordet, höll bygeln vid hennes upp- och afstigande från hästen och benämnde henne vanligtvis sin *fru moder.* Oaktadt dessa vördnadsbetygelser yttrade drottningen den häftigaste åtrå att lemna så väl hofvet som Sverge, och hon ville fara redan följande dagen. Denna blef ganska regnig; hvarförutan det icke var lätt att under brådskan och villervallan af ofvannämnde högtidligheter få inom så kort tid alla hennes tillhörigheter samlade och ordentligt nedlaggda. Oaktadt dessa svårigheter vidhöll Kristina sitt beslut. Per Brahe yttrade förvåning deröfver. *Huru,* svarade Kristina, *huru kan ni tro, att jag, som förut varit ensam allrådande, skulle nu stadna qvar och se hela min fordna magt i en annans hand.* Beslutet blef oryggligt, troppar uppställdes att paradera, rådet och ridderskapet befalltes att beledsaga drottningen vid uttåget ur staden, och konungen lemnade henne i handom 50,000 ecus till respenningar och derjemnte till afskedsgåfva en hårnål, besatt med äkta perlor och värderad till 38,000 ecus.

Först klockan elfva om qvällen blef drottningen färdig, hvarefter aftåget skedde under häftigt och länge fortsatt skjutande. Vid Flötsund tog hon med handslag sitt sista afsked af rådet och ridderskapet, icke utan ömsesidig rörelse. Konungen ville följa än längre; men Kristina nekade dertill, och efter deras slutliga afsked skildes sällskaperna åt; drottningen med de sina for åt söder, konungen med rådet och ridderskapet tillbaka åt norr. Men efter några ögonblick vände

Karl Gustaf om, medtog några herrar och ilade efter drottningen. Rådet och ridderskapet kom klockan fem om morgonen tillbaka till Uppsala, der de emottogos med parad och skjutande; ty alla trodde, att konungen var med i sällskapet. Nu först fick man veta den sista utflygten. Ej förr än klockan elfva på dagen återkom Karl Gustaf sjelf. Han hade följt drottningen ända till Märstad.

Ännu och beständigt fruktade Kristina, att ständerna skulle hindra hennes efterlängtade utresa; i afsigt nemligen att förekomma underhållssummans förskingrande utomlands och drottningens eget öfvergående till katolska läran. För att häfva de befarade hindren vidtog Kristina följande åtgerder. Hon stannade en söndag öfver i Stockholm och gick i storkyrkan offentligen till nattvarden under iakttagande af alla lutherska bekännelsens bruk; detta skulle undanrödja misstankarna om hemlig benägenhet för katolska läran. Å andra sidan hyrde hon i Stockholm ett hus, för att bebo efter återkomsten från brunnen; ty både nu och under hela sista tiden föregafs, att hon blott ämnade resa till Spa och efter begagnandet af dess hälsovatten återvända till Sverge och der stadna. Till denna föregifna resa hade hon låtit med stor omkostnad för staten utrusta och till Kalmar nedsända tolf örlogsfartyg, hvilka under Karl Gustaf Wrangels befäl skulle derifrån föra henne öfver till Tyskland. Allt detta gjordes endast för att inbilla svenskarna, att Kristina ämnade återkomma och hos dem qvarblifva.

Karl Gustaf ansåg artigheten fordra att besöka drottningen äfven i Stockholm. Med uttryck af vänskapligt missnöje förebrådde han henne bemödandet att derstädes hyra enskild boning och yttrade, *att hon kunde hädanefter som hittills befalla öfver Sverges konungaborg.* Drottningen svarade, *att hon efter återkomsten skulle med tacksamhet begagna anbudet och det ända till sin död.*

Många bland allmänheten, händelsevis underrättade om dessa yttranden, drogo deraf sina beskedliga

slutsatser. *Kristina,* hette det, *ville först upphöja Karl Gustaf på tronen och sedan han sålunda som like blifvit henne värdig, men också först, då hedra honom med sin hand.*

Verkliga förhållandet var, att Karl Gustafs frieri till en holsteinsk furstinna blifvit redan nu och med Kristinas bifall beslutadt; men att Karl Gustaf det oaktadt ännu en gång och det just under Kristinas utresa lät genom von der Linde anhålla om hennes hand. Han ville måhända derigenom ådagalägga, att hans förra frieri varit föranledt af verklig tillgifvenhet för personen, icke af egennyttig kärlek till hennes krona. Kristina gaf naturligtvis äfven denna gången ett vägrande svar.

Efter fem dagars dröjsmål i Stockholm anträdde Kristina resan derifrån och blef af konungen beledsagad ett stycke utanför tullen. Sedermera fortsatte hon vägen nedåt Östergötland, likasom i riktning till Kalmar och den väntande flottan och visade dervid så stor brådska, att hon färdades två hela dygn igenom utan att unna sig någon hvila förr än i Norrköping. I Småland uppehöll hon sig sedermera hos en Natt och Dag, och skref derifrån till konungen, *att hon varit af sjukdom tvungen stadna några dagar, samt att hon i anseende till denna sin åkomma, och af fruktan för vindarnas opålitlighet icke vågade begagna den väntande flottan, utan ämnade taga vägen öfver Sundet och Dannemark.* Svenskarna harmades högeligen så väl öfver de på flottans utrustning spillda kostnaderna, som öfver drottningens egen opålitlighet; detta sista så mycket mer, som man snart fick veta, att hon inom Danmark redan länge haft hästar och vagnar i beredskap för den nu företagna färden; hvaraf tydeligen syntes, att hela tillställningen med flottan endast varit ett bedrägeri för att föra allmänheten bakom ljuset.

Med hastadt lopp och mer och mer fördunkladt sken, ilade Kristina vesterut från sitt fädernesland. Vägen togs åt Halland. I Halmstad tillbragtes några

dagar under skämt och nöjen. Hon skref snillrika bref till fransyska akademien, till den lärde Gassendi m. fl. och roade sig dessemellan med att låta prälla flere personer och i synnerhet sin omgifning. Denna bestod endast af grefve Steinberg och tre andra herrar. Qvinnor funnos inga, utom två holländska pigor. Lorents von der Linde, hvilken å konungens vägnar hittills beledsagat färden, vände nu om till hufvudstaden; likaså en luthersk prest, hvilken drottningen för sken skull från Stockholm medfört.

Från Halmstad fortsatte Kristina resan åt söder. Om hennes sista afsked från fäderneslandet berättas följande. Vid ankomsten till gränsebäcken, måhända Stensån nära Båtstad, steg hon ur vagnen och sprang med uttryck af den lifligaste glädje öfver till den främmande stranden. *Ändteligen är jag i frihet!* utropade hon. *Ändteligen har jag sluppit från Sverge, dit jag hoppas aldrig mer behöfva återvända.*

TJUGONDEFJERDE KAPITLET.

KRISTINAS RESA TILL NEDERLÄNDERNA.

När Kristina kommit inom danska gränsen, anlade hon genast karlkläder för att kunna färdas mer både vigt och obemärkt. I anseende till sitt eget uppförande i Ulfeldska saken, befarade hon ett mindre vänligt mottagande vid hofvet i Köpenhamn och ville af sådan orsak smyga obemärkt genom landet. Derföre hade hon ej tillkännagifvit sin resa, icke ens begärt lejdebref dertill. Hela hennes sällskap, betjeningen inberäknad, utgjorde blott tolf personer. Hon sjelf skulle föreställa en ung grefve Dohna, hvilken anträdde sina utrikes resor. Drägten var enkel, något efter fransyska bruket; öfver ena axeln bälte med värja i, öfver den andra en bössa. Karlhatt och svart peruk fulländade förklädningen. I denna drägt samt med

stöflor och till häst fortsattes resan till Helsingborg. Öfver Seland begagnades de beställda vagnarna; och det tyckes, som grefve Dohna här eller i Skåne slutit sig till sällskapet. Det finnes en, ehuru ej fullt trovärdig, berättelse, att konungen och drottningen af Danmark, nyfikna att se Kristina, på följande sätt tillfredsställt denna sin nygirighet. Under förevändning af en jagt, kom Fredrik den sjette ridande och mötte Kristinas vagn. Den verkliga grefve Dohna, som var personligen känd af konungen, kunde ej på anständigt sätt komma från mötet. Han hoppade ur vagnen, helsade ödmjukt, föreställde sin så kallade son [1]) och bad konungen *i nåder ursäkta, att denne stadnade qvar i vagnen; ty,* tillade Dohna, *han hade nyss den olyckan att försträcka ena foten.* Konungen låtsade tro uppgiften och fortsatte en stund samtalet. Kristina i mycken förlägenhet lutade hufvudet mot vagnsdörren och sökte, så mycket anständigheten tillät, dölja sitt ansigte bakom hatten, hvilken hon af låtsad vördnad aftagit och höll i sin hand. Ändteligen slutade samtalet och resan fortsattes. På nästa värdshus skulle middagsmålet intagas. Der hade drottningen af Danmark infunnit och förklädt sig till värdshuspiga, i hvilken egenskap hon under middagsmåltiden uppehöll sig i rummet. Kristina talade vid bordet om det nyss timade mötet samt om danska konungen sjelf och detta sednare icke till hans fördel. Hon anade ej Sofia Amalias närvaro och en af hofsvennerna gaf till och med denna sistnämnde en tillrättavisning angående bordets dukande. Efter slutad middagsmåltid afreste Kristina utan vidare dröjsmål. Ofvannämnde hofsven var den sista, som lemnade värdshuset. Han fick då se drottning Sofia Amalia, uppvaktad af hennes hof-omgifning. Genast igenkände han den förklädda värdshuspigan och

---

[1]) Dohna sjelf var då ej mer än 26 år gammal; hvilket förhållande gör berättelsen om hela detta möte än mera misstänkt.

bad i största ödmjukhet om tillgift för det fel, han af okunnighet begått. *Tvärtom,* svarade drottningen, *jag är eder tack skyldig för underrättelsen, huru fruktkorgarna böra sättas på ett väl dukadt bord, och jag ber eder mottaga detta bevis på min erkänsla;* hvarvid hon räckte honom en rikt fylld börs; *men,* tillade hon, *hälsa eder drottning; att hon icke erhållit tillförlitliga underrättelser om konungen af Dannemark.* Hofmannen bugade, tackade och skyndade efter sin drottning. Vid underrättelsen om förloppet yttrade Kristina: *så går det med de nyfikna; de få ofta höra ganska obehagliga saker. Men det är Sofia Amalias eget fel; ty huru kunde jag ana hennes person under en så ovärdig förklädnad.* Nu fortgick resan utan afbrott öfver Fyen och Schleswig. På sex dagar tillryggalades vägen mellan Helsingör och Hamburg.

Enligt en annan berättelse har hvarken konung Fredrik eller hans gemål någon gång vid denna genomresa sett Kristina. De hade visserligen ämnat mottaga henne med några högtidligheter, men kommo genom hennes ilande brådska försent.

Den tredje Juli anlände drottningen till Hamburg och tog rum hos Antonio Texeira, eller den så kallade rika juden, hvilken också sedermera blef förvaltare af hennes penningeangelägenheter. Nu återtog drottningen sitt rätta namn och sin drägt. De öfriga af sällskapet, hvilka farit andra vägar, infunno sig här, så att sviten utgjorde omkring 100 personer. Dessutom ditskyndade många svenskar, t. ex. Königsmarck från Bremen, Bengt Oxenstjerna från Wissmar, med flere. Sluteligen hade till staden anländt ej mindre än åtta furstеliga personer, alla drifna af nygirighet att skåda verldens underverk, nordens mångbesjungna drottning. Der sågos äfven hertig Adolf Johan från Sverge, samt landtgrefven Fredrik af Hessen Eschwege och dess gemål, Eleonora Katrina, Karl Gustafs syster och Kristinas fostersyster. En mängd besök och motbesök, högtidligheter, gåfvor och nöjen vankades, mer än vi

hinna beskrifva. Under en af dessa tillställningar lärer Kristina haft någon sammankomst med Holstein Gottorpiska hofvet och dervid sett Hedvig Eleonora, Karl Gustafs blifvande gemål. Det säges, att hon omedelbart derefter rådt honom snarare vända sig till äldre systern, Magdalena Sibylla, sedermera gift med en hertig af Mecklenburg Güstrow. — En annan dag var Kristina med stort sällskap i kyrkan. Presten predikade om drottningen af rika Arabien och det med hänsyftning på sin höga åhörarinna. Till hennes ära och nöje skulle vid gudstjenstens slut äfven musik uppföras; men till harm för tillställarne gick drottningen genast derifrån. Någon hittade i hennes bänk ett qvarglömdt exemplar af Virgilius. På ämbetsmännens befallning återlemnade han det åt drottningen. Hon mottog med löje detta vittne om sin kyrkosysselsättning; men skickade till predikanten en guldkedja, som belöning för hans möda.

Ungefär tvänne veckor tillbragte drottningen i Hamburg. Den sextonde Juli var för henne en stor tillställning vid Wandsbeck straxt utanför staden. Efter allehanda förlustelser återvände hon klockan ett om natten. Äfven för följande dagen voro åtskilliga anordningar gjorda; men redan klockan fyra om morgonen och utan något afsked anträdde Kristina sin bortresa, klädd i karlkläder och beledsagad af Steinberg, Soop och tre betjenter. Det öfriga sällskapet qvarlemnades i Hamburg. Också de två holländska pigorna, de enda qvinnspersoner, som hittills medföljt, blefvo här afskedade.

Många besynnerligheter under drottningens vistande i Hamburg, likaså omständigheterna vid hennes afresa, tiden, sättet, drägten, sällskapet; allt gaf rika ämnen till anmärkningar och stickande skämt.

Staden Wolfenbüttel har en bland de rikaste boksamlingar i Europa. Man väntade derföre att den lärda drottningen skulle komma dit; men man bedrog sig. Kristina sökte blott genaste vägen till Nederlän-

derna. — I Münster besökte hon jesuiter-kollegium, besåg alla dithörande inrättningar, skämtade med fäderna fritt och nästan oanständigt; men talte tillika om sitt beslut att blifva katolik och lemnade dem en gåfva af hundrade dukater. I Deventer bodde Johan Fredrik Gronovius, den lärda fadern till den ändå lärdare sonen, Jakob. Kristina anlände till staden först sent på aftonen. Hon skyndade genast till den ryktbare mannen och tillbragte hos honom större delen af natten under lärda samtal och granskning af hans utomordentligt rika bokförråd. — Holländska regeringen hade befallt alla städer mottaga den genomresande drottningen med hvarjehanda hedersbetygelser. Hon visste dock undvika dem och anlände, beledsagad blott af några få personer, till Antwerpen den 5 Augusti 1654.

Här återtog Kristina namn, värdighet och qvinnodrägt. Sviten kom småningom efter och bildade snart ett litet hof. En mängd personer anlände på besök, t. ex. ståthållaren öfver österrikiska Nederländerna, den förut ofta omtalade *) erkehertigen Leopold Wilhelm, den ryktbare fältherren Montecuculi, med flere. Äfven de förra gunstlingarna infunno sig. Vossius kom och fick befattning med drottningens bokförråd; äfven Bourdelot, hvilken dock affärdades tämmeligen kort. På drottningens enträgna begäran skyndade också Pimentelli från Spanien och följde henne sedan nästan oafbrutet ända till Rom.

Chanut, också en bland de gamla vännerna, vistades för närvarande som fransyskt sändebud i Haag. Kristina anhöll flera gånger om hans besök. Denna hennes önskan blef dock icke lätt att efterkomma; ty mellan Frankrike å ena sidan och Spanien samt Nederlänna å andra, var för närvarande öppet krig. För att göra drottningen till viljes, lemnade dock båda partierna sitt samtycke. Chanut kom och reste efter nå-

---

[1]) Se 8:de delen, pag. 47.

gra dagar; mottagen och ständigt bemött med alla tecken af fortfarande vänskap och välvilja. Genast spriddes det rykte, att hans resa skett på franska regeringens befallning och i afsigt att bedja drottningen, genom sitt anseende hos spanska hofvet förskaffa Frankrike en dräglig fred. Detta sårade fransyska stoltheten. Chanut begärde skrifteligen, *det Kristina måtte vederlägga nämnde rykte genom att offentligen och för hofvet i Brüssel tillkännagifva, huru Chanuts resa skett endast på hennes egen begäran och huru blott enskilda förhållanden varit föremål för deras samtal.* Kristina lärer hafva gifvit honom ett oväntadt och stötande svar, måhända lockad dertill af spanska partiet. För att rättfärdiga sitt uppförande lät derföre Chanut till Stockholm och förmodligen till Paris skicka afskrifter af såväl drottningens bjudningsbref, som af sin egen skrifvelse. Tillika underrättade han Kristina om denna sin åtgerd och bad henne icke misstycka, att han på detta sätt sökte skydda sin och sin konungs ära. Kristina svarade med följande ord. *Till svar på edert bref, hvilket ni i afskrifter skickar omkring, får jag säga, att hela dess innehåll saknar all grund. Jag kan försäkra er, det spaniorerna icke söka inbilla någon, att Frankrike beder om fred. Tvärtom, de veta ganska väl, att hofvet i Paris nu mindre än någonsin önskar slut på kriget; men jag är öfvertygad, att de hvarken låta skrämma sig af skryt, eller narra sig af bedrägerier. De önska fred, men utan otålighet. För att afsluta den, vänta de kanske blott mera hofsamhet hos Frankrike. Lyckans och fransyska lynnets föränderlighet gifva mig anledning att hoppas något sådant. Om det någonsin händer, att konungen, eder herre, kommer att sjelf bedömma sina angelägenheter, skall han finna, att freden är den bästa gåfva åt hans undersåtare, och att jag, som rådt dertill, är hans sanna vän* *Kristina.*

Chanuts svar blef både vidlyftigt och allvarsamt.

Bland annat klagade han *öfver den bitterhet, som röjde sig i Kristinas bref och ordalag, hvilka voro skarpare än till och med de, som man brukar använda mot fiender. Hon såge nu Frankrike från Brüssel, d. v. s. likasom genom en tjock dimma, hvilken hindrade hennes naturliga skarpsynthet.* Han vädjade derföre från Kristina i Brabant till Kristina i Sverge, tilläggande: *jag anser det icke vara eders majestät, utan spaniorerna, hvilka förebrå oss bristande hofsamhet. Saken är den: i fält äro vi djerfva och tilltagsna, men i ord och rådslag hofsamma och ämna hädanefter behålla likasom vi hittills behållit dessa våra fäders egenskaper. Eders majestät talar om lyckans och franska lynnets ombytlighet. Den förra är gemensam för alla; den sednare bör minst nämnas af eders majestät, som under ett adertonårigt förbund erfarit Frankrikes ihärdiga trofasthet i både motgång och medgång. Hvad mig enskildt beträffar, så är jag genom eders majestäts välgerningar tvungen, att så länge jag andas, förblifva eders majestäts ödmjukaste, lydigaste och mest förbundne tjenare P. Chanut.* Genom dessa uppträden hade sålunda Kristina helt och hållet brutit med sin fordna gunstling och på samma gång med sin fordna och mångåriga bundsförvandt det mägtiga Frankrike; allt detta blott för att göra Spanien en obetydlig artighet.

Den ryktbare härföraren prins Ludvig af Condé hade alltid, ehuru personligen okänd, varit föremål för Kristinas beundran och lifliga deltagande. Hon hade sjelfmant öppnat med honom en brefvexling, hvari hon flere gånger uttalade dessa känslor. När Condé öfvergick till sitt fäderneslands fiender, spaniorerna, ogillade Kristina visserligen detta steg; men när hon kort derefter på Pimentellis bedrifvande sjelf likaledes öfvergick från fransyska till spanska partiet, kom Condé naturligtvis åter i gunsten; hvarföre Kristina också vid tronafsägelsen yttrade, *att hon kände sig lika hedrad af Condés högaktning, som af Sverges konungakrona;*

och den dyrbara hårnål, som Karl Gustaf förärade till afskedsgåfva, blef af henne genast bestämd till skänk åt Condé. Hennes tycke i detta fall var allmänt bekant och gaf naturligtvis anledning till mångahanda tydningar och skämt. Vanligen sade man, att Kristina for till Belgien efter Condé, i samma afsigt som drottning Thalestris efter Alexander den store. Af dessa skäl var allmänna uppmärksamheten lifligt fästad på det blifvande mötet mellan dessa båda hvar för sig så ryktbara personer.

Vid ankomsten till Belgien tillkännagaf Kristina en liflig åstundan att få se *sin hjelte*, så kallade hon Condé. Äfven prinsen önskade *göra bekantskap med det fruntimmer, som haft nog styrka försaka en krona*, och som derjemnte visade honom så mycken personlig benägenhet. Så snart krigsrörelserna tilläto, skyndade han derföre till Antwerpen. Men nu uppstodo oväntade hinder. Prinsen, såsom nära anförvandt med fransyska konungahuset, fordrade att mottagas med samma hedersbetygelser, som erkehertig Leopold Wilhelm. Kristina deremot fick det infallet att hålla strängt på sin eller snarare sagdt på habsburgiska kejsarehusets höghet, hvarföre hon afslog prinsens begäran. Ingendera ville gifva efter, och det högtidliga mötet blef icke utaf. Prinsen var dock nyfiken att se Kristina. En dag, då hon gaf offentligt företräde, kom han derföre, i vanlig drägt, in bland den i hennes förmak uppvaktande mängden. Antingen nu Kristina kände hans porträtt, eller ock att hans stolta utseende väckte uppmärksamheten; allt nog, hon anade förhållandet och började utmärka honom medelst ovanliga hedersbetygelser. Då drog sig prinsen genast tillbaka och lemnade rummet. Kristina följde och ville beledsaga honom trapporna utföre. Prinsen afböjde det kort och bestämdt med de orden: *allt eller intet*. Man ville åstadkomma försoning och föranstaltade derföre ett möte hos tredje man. Det aflopp höfligt, men kallt och fort, och det blef för alltid slut på den

förut så lifliga vänskapen mellan Kristina och prins Ludvig af Condé.

Underrättelserna om Kristinas uppförande på resan kommo emellertid, den ena efter den andra, till Sverge och väckte der allmänt missnöje. Från Hamburg hade hon sjelf skrifvit till Karl Gustaf och i obestämda ordalag talat *om sin resa och framtid; och tillika yttrat den förhoppning, att man i Sverge icke hädanefter skulle fästa någon uppmärksamhet vid hennes förehafvanden.* Detta, tillsammanlaggdt med hvad man förut visste och nu fick veta om hennes umgänge med jesuiterna, förvandlade nästan till visshet den förra misstanken, att hon ämnade öfvergå till katolska läran och ej mer återvända till Sverge. Detta var i många fall oroande. Man kände nemligen preste- och bondeståndens bestämda önskningar, att Kristinas årsunderhåll måtte i ofvannämnde händelser indragas. Det blef för regeringen så mycket svårare att göra dessa stånden emot, som deras åsigt understöddes af allmänna tänkesättet, hvilket ofelbart skulle blifva högeligen uppretadt vid underrättelsen om sådana Kristinas företag. Å andra sidan skulle ett vägradt eller minskadt underhåll gifva anledning till mycket och rättvist tadel, måhända till oroligheter och krig. — Karl Gustaf befann sig i ett ganska eget förhållande. Ju större felsteg Kristina begick, ju mera hon mot sig uppretade svenskarna, desto tryggare satt han på Sverges tron. Men, som just denna tron var en gåfva af Kristina, fordrade tacksamheten, att åtminstone han skulle på allt sätt visa öfverseende med hennes fel. Att underrättelserna om dessa sednare blefvo kring Sverge allmänt utspridda, detta kunde och måhända ville han ej hindra. Men sjelf yttrade han mot henne sällan någon anmärkning och tillät ej heller sådana af andra i sin närvaro. Tillika höll han samvetsgrannt det gifna löftet att icke på något sätt blanda sig uti Kristinas sednare förhållanden. Rådet blef deremot och just derigenom tvunget att taga ofvannämnde underrättel-

ser i allvarligt öfvervägande. Det begärde, att någon beskickning måtte till drottningen utsändas för att afböja hennes befarade omvändelse. Konungen gillade förslaget, men ville af ofvannämnde skäl icke personligen deltaga i åtgerden. Rådet öfverlade således på egen hand derom och uppsatte en allvarsam föreställning, hvari de bådo Kristina *återvända till fäderneslandet och till sin faders, den store Gustaf Adolfs, grundsatser; tillika att förblifva vid sina fäders och sitt fäderneslands trosbekännelse. Om hon deremot öfverginge till katolska läran och fortsatte ett lefnadssätt, så stridande på en gång mot hennes egen höga börd och mot hennes förfäders åsigter, så kunde ingen förtänka Sverge, om det gjorde indragningar på årsunderhållet. För att freda sig sjelft inför Gud, samvete och menniskor hade derföre rådet genom denna varning sökt, så mycket görligt var, förekomma den hotande faran.* Konungen öfversåg utkastet och borttog de skarpaste uddarne derur. Till framlemnandet af varningen valde man Klas Tott, för att genom budbärarens personlighet minska budskapets obehag. Tott reste till Antwerpen och frambar, icke på konungens, men på rådets och hela rikets vägnar ofvannämnde skrifvelse. Huru denna blifvit af Kristina upptagen och besvarad, derom saknas närmare underrättelser. Man vet blott, att hon icke i något enda afseende kunde derigenom vikas från sin då varande föresats.

Klas Tott medförde dessutom från Karl Gustaf skrifvelser till konungarna i Frankrike, Spanien m. fl.; uti hvilka förklarades, *att den uppmärksamhet, man visade drottning Kristina, skulle betraktas, som vore den visad svenska konungen sjelf.* Kristina, underrättad härom, sade till Tott: *jag anser öfverflödigt att framlemna dessa bref, ty jag hoppas, att mina egna förtjenster och min bragdrika styrelse hafva öfverallt beredt mig en passande mottagning.*

Drottning Kristina tillbragte emellertid sina dagar

i Antwerpen under ständigt vexlande nöjen och tidsfördrif. Alla i och kring staden varande märkvärdigheter besågos, i synnerhet de dyrbara tafvelsamlingarna, hvilka väckte synnerlig uppmärksamhet. Allt var för henne en ny verld. Hon sjelf var för innevånarne en nyhet, som med sitt snille, sin lärdom, sina ovanliga egenskaper, ja till och med sina besynnerligheter, väckte deras förvåning, beundran eller åtminstone nyfikenhet. Tillfredsställelsen var ömsesidig och det gick en sägen, att Kristina vid något tillfälle offentligen yttrat: *jag vill häldre vara markgrefvinna af Antwerpen än drottning af Sverge.*

TJUGONDEFEMTE KAPITLET.

KRISTINA ANTAGER KATOLSKA LÄRAN.

Oaktadt denna ömsesidiga välvilja, önskade Kristina att tillbringa vintern i Brüssel, hvarest regentens omgifning medförde mera omvexling och nöjen. Detta kunde dock ej gerna låta sig göra, utan att drottningen förut antagit katolska läran, hvars förnämsta och ifrigaste försvarare, konungen i Spanien, var tillika herrskare öfver Brüssel. Kristina beslöt också att nu fullgöra sin i detta hänseende länge hysta föresats; hvarföre äfven konungen af Spanien å sin sida befallte mottaga henne med utmärkt högtidlighet och prakt. Beredelserna dertill förorsakade större dröjsmål, än Kristinas nygirighet kunde uthärda. Hon gjorde i förväg ett besök i nämnde stad, men återvände efter fyra dagar till Antwerpen.

Inemot jul voro ändteligen alla tillredelserna nära färdiga. Den tredje December kom erkehertigen sjelf till Antwerpen och framförde å sin konungs vägnar en formelig bjudning, att Kristina måtte den trettonde December hålla sitt högtidliga intåg i Brüssel. Sedan bjudningen blifvit antagen, reste erkehertigen tillbaka för att ytterligare ordna de behöfliga anstalterna. Den trettonde om morgonen for drottningen från Antwerpen, beledsagad af ett stort sällskap. På halfva vägen blef hon under kanonsalvor mottagen af erkehertigen och dess lysande svit. Uti en för tillfället uppbyggd sal var en praktfull middagsmåltid anrättad, hvilken drottningen intog, sittande öfverst vid bordet och med erkehertigen ensam vid sidan deraf. Resan, enligt landets bruk, fortsattes på en kanal. Drottningen, erkehertigen och de förnämsta af deras hof stego om bord på en så kallad Bucentaure; d. v. s. en slags salsslup utan master. Den var inredd med yppigaste prakt, förgylld både utan och innan, och drogs af tolf utefter stranden springande hästar. Det öfriga hofvet följde i andra båtar. Begge stränderna voro betäckta af menniskor, alla högst nyfikna att se den underbara drottningen från norden. Då man nalkades Brüssel, och sedan mörkret inbrutit, voro utefter kanalen upptända så starka konsteldar, att deras glans liknade på afstånd morgonrodnaden för en uppgående sol och spridde, när fartygen kommo dit, ett ljus, lika klart som dagens. Här voro äfven soldater uppställda, hvilka med gevärssalvor helsade den ryktbara gästen. Omkring klockan nio om aftonen kom tåget till stadsporten. Öfver densamma sågs i fyrverkeri anbragt Kristinas namn, uppburet af englar samt omgifvet af lagrar och smickrande inskrifter. Just som tåget for in, aflossades alla kanoner rundt omkring vallarna. Drottningen steg ur Bucentauren och satte sig jemnte erkehertigen i den vagn, som skulle föra henne till slottet. Gatorna voro belaggda med kläde och illuminerade; Brüssels praktfulla rådhus och dess beundrade torn

beprydt med sinnebilder, inskrifter och mer än tretusen lågor. På gator och torg böljade en förut osedd mängd af menniskor, och från alla håll sågos lusteldar och hördes hurrarop, skott och klockringningar. Drottningen afsteg vid slottet, der erkehertigens rum voro åt henne upplåtna och med mycken prakt och kostnad inredda.

Dagen derpå var julaftonen, enligt den redan då af katolikerna antagna nya stilen. Nu skulle drottningens afsägelse gå för sig. Men som Kristina ville tills vidare undvika uppseende, skedde den i erkehertigens sängkammare och med blott några få vittnen, nemligen Leopold Wilhelm sjelf, Pimentelli, Montecuculi och två spanska herrar. Bekännelsen mottogs af jesuiten Guemes, biktfader hos Pimentelli. Här afsvor Kristina sina fäders tro, antog den katolska och lofvade vid sin själs salighet att icke hysa någon öfvertygelse, som på ett eller annat sätt vore stridande mot denna sednares läror. Guemes upptog henne i katolska kyrkan och gaf å dess vägnar tillgift för drottningens förra villfarelser. Just då han uttalade ordet *jag förlåter*, aflossades kanonerna kring hela staden. Nu följde efter hvarandra i oafbruten rad nöjen af allehanda slag, jagter, baler, lustfärder, skåde- och tornerspel. Oaktadt brinnande krig voro Mazarin och erkehertigen nog artiga, den förre att ditsända, den sednare att mottaga fransyska skådespelare, hvilka till drottningens förlustelse uppförde stycken på flerehanda språk. Dessemellan tog det aldrig slut på lärda eller förnäma främlingar, hvilka tillströmmade för att se den verldsbekanta drottningen. Så fortgick det nästan under hela hennes vistande i Brüssel. Enda afbrottet skedde vid underrättelsen om Maria Eleonoras död, då Kristina för några veckor, dels på landet, dels i staden, inställde sina vanliga och bullersamma nöjen.

Ungefär en månad bodde drottningen på slottet och blef jemnte sin svit underhållen på spanska konungens bekostnad. Sedermera hyrde hon den rykt-

bara grefve Egmonts hus samt omgaf sig med eget och lysande hof.

Kristinas trosförändring skulle vara hemlig, men blef allmänt bekant och derföre allmänt talämne. Katolikerna jubilerade högt. Dock ej länge. Man märkte hos Kristina en kallsinnighet, som var oväntad hos en så nyligen omvänd person; till och med, att hon stundom lät framskymta förakt och gäckeri öfver den nya läran. Nästan aldrig talte eller sysselsatte hon sig med dithörande angelägenheter, utan sökte förströelser, ofta af verldslig eller sjelfsvåldig art. De stickande infallen uteblefvo ej heller. Någon frågade, *hvem som för närvarande vore hennes själasörjare?* Hon svarade: *jag har ingen sådan; ty allt, som är onödigt, har jag lemnat efter mig i Sverge.* Vid ett besök hos jesuiterna i Loewen ville en af dessa säga henne en artighet. *Efter antagandet af vår saliggörande tro,* yttrade han, *blir eders majestät ofelbart ställd vid sidan af sankt Brigitta och räknad bland de heliga.* Drottningen inföll: *men jag vill häldre räknas bland de kloka.* Det var också vid denna tiden, hon till Ebba Sparre skref det bekanta, förargelse-väckande brefvet, som vi redan omtalat. Jemnte dessa spriddes en hop andra ofördelaktiga rykten om hennes lefnadssätt, serdeles om förhållandet till Pimentelli, hvilken under hela tiden var hennes oumbärliga och allsmäg-tiga gunstling.

Några fromma och godtrogna katoliker fortforo detta oaktadt i sina beskrifningar om drottningens varma gudsfruktan, om den andans kallelse och upplysning, som verkat hennes omvändelse o. s. v. Andra instämde häri; men blott för att hålla god min i elakt spel. Andra åter och de mer hetlefrade kunde ej dölja förtrytelsen, utan klagade högt öfver drottningens uppförande. Från protestantiska sidan blef tadlet än mera bittert, högljudt och allmänt. Kristinas trosförändring var i deras ögon ett brott, som frikallade dem från tacksamhet, vördnad och undseende för hennes person,

och som berättigade dem att framdraga allt, som kunde kasta skugga på den förhatliga affällingen och minska katolikernas heder och glädje af den nya trosförvandten. Allas tungor lossades och nytt och gammalt, sannt och osannt, rimligt och orimligt framkom om hvartannat, och Kristina öfverhöljdes af en störtskur vanrykten och smädeskrifter, i mängd och öfverdrift täflande med de förra lofsångerna.

I Sverge yttrade man sig föga öfver hennes handling. Inre spänningar och yttre krig fästade allmänna uppmärksamheten och de talträngdare tungorna tystades af Karl Gustafs kända undseende för Kristina. Hans egna tankar kunde dock lätt gissas, när man några månader härefter såg utkomma en förordning, som innehöll allvarsamma åtgerder till lutherska renlärighetens betryggande inom Sverge.

TJUGONDESJETTE KAPITLET.

KRISTINA ANTAGER OFFENTLIGEN KATOLSKA LÄRAN UTI INSPRÜCK.

Våren 1655 blef till påfve utvald förra kardinalen Chigi, hvilken som kyrkostatens ombud öfvervarit westfaliska fredsunderhandlingarna och sedermera haft förtroende om och någon delaktighet i åtgerderna vid drottningens omvändelse. Som påfve antog han namnet Alexander den sjunde. Till honom vände sig nu Kristina, dels sjelf, dels genom spanska hofvet, och gaf tillkänna sin önskan att besöka Italien, nedlägga sina vördnadsbetygelser för hans helighet sjelf och sedan taga Rom till blifvande hemvist. Påfven förklarade sin

stora, tillfredsställelse öfver drottningens trosförändring och öfver hennes beslut att hedra honom och hans hufvudstad. Det tyckes emellertid, som romerska hofvet ansett den i Brüssel aflaggda trosbekännelsen icke fullt tillfredsställande. En för katolska kyrkan så lysande seger borde offentligen tillkännagifvas. Alexander fordrade derföre, *att, innan Kristina beträdde hans stater, borde hon hafva högtidligen och offentligt öfvergått till hans kyrka.* Det föreburna skälet var, *att hon endast i sådant fall kunde blifva emottagen med alla de hedersbetygelser, som hon förtjenade och han gerna ville för henne anställa.* Kristina ingick på villkoret.

Sedan denna underhandling lyckligen blifvit afslutad, började Kristina rusta till resan. Men hushållningen hade blifvit förd på sådant sätt, att kassorna voro tomma och en stor del af juvelerna pantsatta. Herman Fleming, högsta förvaltaren af alla hennes underhållsländer, måste derföre anskaffa en betydlig summa. För honom och för svenskarna föregafs, att resan gick till Spa, som af drottningen förra gången i anseende till årstidens senhet ej kunnat besökas.

Detta år blef hon ändå sednare resfärdig. Tåget skulle ske med en viss prakt, och sällskapet, höga och låga inräknade, bestod af omkring tvåhundrade personer. Bland dessa märktes Pimentelli, ännu i egenskap af spanska hofvets sändebud hos drottningen och tillika hennes egen fortfarande gunstling. Nästan alla de öfriga voro nya vänner, nya bekantskaper; mest spaniorer, bland hvilka en markis Cueva och hans fru vunnit serdeles ynnest och förtroende. I sällskapet sågos blott fyra svenskar, och dessa af mindre rang och anseende. Alla de förra hade återvändt till fäderneslandet straxt efter Kristinas trosförändring.

Vid afskedet förärade Kristina åt erkehertigen en utmärkt vacker svensk häst jemnte så dyrbar sadelmundering, att gåfvan värderades till 30,000 ecus. Skänkerna till de andra voro i förhållande derefter;

bland annat juveler för 10,000 pistoler, spanskt mynt. Den 12 September lemnade hon Brüssel, ett stycke på vägen beledsagad af erkehertigen, samt af hofvets och ridderskapets både herrar och fruntimmer. Resan gick öfver Köln, Frankfurt, Aschaffenburg, Nördlingen, Augsburg och nedåt tyrolska gränsen. Öfverallt blef Kristina mottagen med gåfvor och stora hedersbetygelser samt inbjuden till de furstar, genom eller förbi hvilkas länder hon reste; så t. ex. till Heidelberg, till München m. m. Hon nekade dock allestädes och skyndade så fort som möjligt, förebärande sin farhåga, att af den annalkande vintern hindras från att öfverstiga Alperne. Riksstaden Frankfurt hade med hågkomst af Gustaf Adolfs beskydd och af hans älskvärda personlighet [1]) gjort stora tillredelser för att hedra hans ryktbara dotter och tillika hans eget minne. Kristina undanbad sig allt dylikt. En sägen är, att hon till och med gjort grimaser åt den nygiriga, bredvid vagnen springande folkmassan; en annan, att hon hastigt ombytt öfverrock, hatt och vagnsplats, blott för att missleda och gäcka hopens nyfikenhet.

Under denna resa och likasom beständigt satte Kristinas tunga genom sina infall äfven de andras i rörelse. Vid tillfälle af något samtal yttrade hon: *folket säger, att jag reser till Loretto för att åt den heliga jungfrun förära min krona och spira. Men de, jag hade i Sverge, äro redan bortskänkta; ägde jag några fler, så ville jag häldre gifva dem åt den stackars landsflyktige konungen af England.* En annan gång berättade man för henne, att folket trodde, det hon ämnade ingå i något kloster. Kristina skrattade, pekade på Pimentelli och sade: *denne kan troligen säga eder, hurudant klosterkött jag har.*

Stundom framskymtade allvarligare känslor. I Augsburg, likasom öfverallt, var Gustaf Adolfs namn högeligen både älskadt och vördadt. Som ett minne hade

---

[1]) Se 6 del. 69 kap.

man derstädes förvarat ett bord, vid hvilket den store konungen spisat. Under resan genom staden besåg Kristina det praktfullt byggda rådhuset. Man visade henne bordet och omtalade dess märkvärdighet. Kristina stannade, borttorkade några framträngande tårar och gick tankfull och tigande derifrån.

Det var mellan drottningen och påfven öfverenskommet, att den högtidliga trosförändringen skulle ske uti Inspruck, hufvudstaden i Tyrolen. Ståthållare öfver detta landskap var för närvarande erkehertig Ferdinand Karl, hvilken gifvit sitt bifall till förhandlingen. Han lät nu med mycken högtidlighet mottaga drottningen, först vid tyrolska gränsen, sedermera straxt utanför staden, och sluteligen uti sitt eget slott. Man visade henne all möjlig uppmärksamhet. Om qvällen infann sig kommendanten och anhöll, att drottningen måtte gifva ord och lösen för det ingående dygnet. Kristina efterkom hans begäran och valde orden *Jesus Maria!* Det var samma fältrop, som Tilly i slaget vid Breitenfeld hade begagnat mot hennes egen far; samma fältrop, som skallade från österrikiska lederna, då på fältet vid Lützen samma hennes far föll för deras kulor. Vi hoppas, att Kristina icke erinrade denna ohyggliga omständighet.

Den man, som påfven afsändt för att offentligen mottaga Kristinas trosbekännelse, hette Lukas Holstenius och var för närvarande domherre vid sankt Petters kyrka i Rom samt högsta vårdare öfver den stora påfveliga boksamlingen. Född i Hamburg och i lutherska läran, hade också han öfvergått till den katolska och medelst kunskaper, allvar och skarpsinnighet vunnit serdeles stort anseende. Han medförde jesuiten Malines, hvilken varit i Stockholm. Denne sednare hade också blifvit skickad drottningen till mötes för att utforska, huruvida hon ämnade underkasta sig de för sådana tillfällen föreskrifna bruken, och dertill erhållit hennes bifall.

Den 24 Oktober, eller två dagar efter ankomste

till Inspruck, firades högtidligheten. Kristina var klädd i svart siden utan annan prydnad än ett stort diamantkors, som blixtrade från bröstet. Klockan tio förmiddagen blef hon af erkehertigen, dess gemål och broder, samt af en stor folkmängd beledsagad till domkyrkan. Vid dörren besprängdes hon med vigvatten och kysste vördnadsfullt en framräckt korsbild af klaraste bergkristall. Under afsjungande af psalmen *kom Helge Ande Herre god!* framgick tåget till koret, hvars golf var öfverdraget med rödt kläde. På ena sidan sågs en stol, framför hvilken Holstenius stod; på andra sidan en dylik för drottningen och framför nedersta altaresteget ett serdeles praktfullt och dyrbart hyende. Sedan alla intagit sina platser, upplästes påfvens förordnande för Holstenius att å dess vägnar intaga Kristina i den katolska församlingen. Derefter uppmanade denne drottningen, erkehertigarna och Pimentelli att framträda, den förra för att aflägga sin trosbekännelse, de sednare för att vara vittnen dertill. I och med detsamma nedsatte sig Holstenius och betäckte hufvudet, hvarefter det omtalade hyendet lades för hans fötter. De andra hörsammade uppmaningen, Kristina knäböjde på hyendet och de tre herrarna ställde sig bredevid. Nu framlemnade Holstenius ett papper, innehållande katolska trosbekännelsen, och uppmanade drottningen att med hög och klar röst densamma uppläsa. Så skedde. Skriften innehöll alltså drottning Kristinas försäkran, *att hon trodde på skärselden, på helgonens magt och att så väl dessa böra tillbedjas, som deras bilder hedras och vördas*; *likaså på den helige fadrens rättighet att utdela aflat. Likaså lofvade hon en sann lydnad mot den romerska påfven, Kristi ståthållare på jorden, samt en orubbelig tro på allt, hvad katolska församlingen och i synnerhet tridentinska kyrkomötet antagit. Denna,* så slutade hon, *denna sanna katolska tro, utan hvilken ingen kan blifva salig, och hvilken jag i dag frivilligt bekänner och fullkomligen tror, densamma skall*

jag ock med Guds hjelp till min sista andedrägt ståndaktigt och orubbadt behålla, bekänna och, hvar jag det kan, befordra. Detta är, hvad jag, Kristina, lofvar och svär, så sannt mig hjelpe Gud och hans heliga evangelium! Kristina hade under hela högtidligheten icke visat ringaste tecken till rörelse eller förlägenhet. Äfven nämnde bekännelse uppläste hon med stark och stadig stämma och gjorde dessutom vid hvarje punkt ett litet uppehåll, hvarvid hon lyftade hufvudet och såg legaten rakt och djerft i ansigtet. Sedan bekännelsen var slut, aftäckte Holstenius hufvudet, reste sig och läste några böner. Derpå satte han sig åter, betäckte hufvudet och meddelade Kristina förlåtelse för alla synder och villfarelser samt upptog henne i katolska församlingens gemenskap. Nu följde välsignelsen, hvarefter drottningen med de öfriga återvände till sina platser [1]), och afsöngo psalmen: *hela verlden fröjdes Herran.* Sedan höll hertigens hofpredikant, Staudacher, en predikan med följande ingångsspråk ur 45 ps. 11 vers. *Hör dotter, se uppå och böj din öron; förgät ditt folk och din faders hus!* Sedan afsjöngs *Te Deum*, hvarefter tåget återvände från kyrkan. Om qvällen uppfördes skådespel på slottet. Kristina skall då hafva yttrat! *mina herrar! Det är billigt, att ni låter uppföra åt mig ett skådespel, sedan jag åt eder uppfört ett narrspel.*

Påfven, som ännu icke fått alla tillredelserna i ordning, hade bedt Hollstenius så mycket som möjligt fördröja drottningens resa. Så skedde äfven; och hon qvarhölls uti Insprück en hel vecka under allehanda förevändningar och lustbarheter. Hennes vistelse der säges hafva kostat kejserliga hofvet femton tunnor guld. Ändteligen bröt hon upp och fortsatte resan åt söder.

Äfven denna afsägelse framkallade en ny störtskur af skrifter till tadel eller beröm. Sverge, med undse-

---

[1]) Några säga, att Kristina kysste Holstenii hand både vid knäfallet och uppstigandet.

ende för den store konungens dotter, för sin egen förra drottning samt för den nu varande konungens vilja kufvade också denna gången sitt missnöje och teg. Kristina kände dock, huru djupt hon sårat allmänna tänkesättet hos sina landsmän. Dagen efter den offentliga trosförändringen skref hon till Karl Gustaf, *huru hon erhållit tillåtelse att offentligen bekänna sig vara, det hon länge varit, nemligen sann katolik, och att hon ansåge ärorikare lyda den helige fadrens befallningar, än att sjelf befalla öfver svenska staten. Sluteligen,* tillade hon,*om ni också ogillar min handling i och för sig sjelf, så bör ni ändå glädjas deråt, emedan ni väl finner, huru mycken fördel och trygghet ni deraf vunnit.*

Sättet och stället för denna Kristinas trosförändring gifva anledning till åtskilliga betraktelser. Som bekant är, älskade drottningen stora och praktfulla högtidligheter, häldst sådana, hvari hon sjelf utgjorde hufvudpersonen. Det synes derföre besynnerligt, att en sådan märkvärdighet, som hennes trosförändring, skedde första gången i en sängkammare med endast några få vittnen; och att, när påfven fordrade mera offentlighet, Kristina uppsköt densamma så länge som möjligt, och slutligen valde till skådeplats derför Insprück, beläget i det undangömda Tyrolen; och dessutom en årstid, så långt framliden och med dagen så sent tillkännagifven, att endast få främlingar kunde komma tillstädes. Dermed öfverensstämmer ock hennes resa från Brüssel, brådstörtad och med undvikande af alla hof och hufvudstäder; likaså de bitande svar, hvarmed hon afklippte alla samtal om hennes förehafvande. Det ser nästan ut, som hon velat vid detta tillfälle så mycket som möjligt undandraga sig allmänna uppmärksamheten.

TJUGONDESJUNDE KAPITLET.

KRISTINAS INTÅG I ROM.

Från Insprück tog Kristina vägen öfver Trident, Mantua, Bologna och Ancona till Rom. Öfverallt mottogs hon med utmärkta hedersbetygelser samt rika gåfvor, såväl af furstar som städer, så att hon och hela hennes hof blef nästan på sådant sätt underhållen. Skämtare sade, att man sökte genom denna uppmärksamhet köpa sig fri ifrån hennes infall och stickande anmärkningar.

Att beskrifva alla högtidligheterna skulle erfordra en egen bok. Vi sakna dertill både tid och tålamod; läsaren troligen på samma sätt. I förbigående må dock nämnas, att vid ankomsten till Loretto steg drottningen ur vagnen och gick såsom pelegrim till fots och under många vördnadsbetygelser in i staden och till den ryktbara Mariabilden, åt hvilken hon verkeligen förärade en gyllene krona och spira, besatta med 160 rubiner och 368 diamanter.

Den nionde December 1655 klockan 7 om aftonen anlände Kristina till Rom. Intåget skulle hetas ske inkognito, men skedde dock i ganska stort och lysande sällskap, bland oräkneliga folkmassor under kanonernas dån och vid skenet af mer än tusende facklor. Kristina sade till de i samma vagn åkande kardinalerna: *här i Rom reser man inkognito på ett ganska besynnerligt sätt.* Tåget gick till påfvens palats, hvarest man åt drottningen anordnat rum med utsigt åt trädgården Belvedere. Sedan Kristina under några ögonblick hemtat sig, begärde och erhöll hon företräde hos påfven. Enligt vanliga bruket skedde helsningen medelst tre knäfall, det ena vid inträdet i rummet, det andra midt på golfvet, det tredje framför hans fötter,

vid hvilket sistnämnde hon äfven kysste hans toffel och hand. Påfven upplyfte henne och anvisade plats på en bredevid stående konungslig stol. Efter någon stunds samtal slutades detta deras första möte.

Den 14 December, för romrarna var det den 24 eller sjelfva julaftonen, blef ändteligen allting i ordning till det högtidliga intåget och Kristina for om morgonen ut till ett utanför staden beläget trädgårdspalats, hvarifrån färden skulle begynna. Den var nära att uppskjutas i anseende till inträffande regn. Men hastigt ljusnade himlen och högtidligheten begynte. Vi hinna icke beskrifva all dess härlighet. Påfven ville göra denna sin egen och sin kyrkas triumf så lysande som möjligt. Hans exempel följdes af det härmande hoffolket, af de smickrade prelaterna, af den rika och stolta romerska adeln, ja af alla romare och rättrogna katoliker, hvilka hvar och en voro i sin mån stolta öfver denna den romerska bekännelsens seger. Drottningen, klädd såsom amazon samt omgifven af furstar och kardinaler, red på en hvit gångare, dertill skänkt utaf påfven. Tåget gick genom Porta del popolo till Sankt Peters kyrkan, hvars alla murar och pelare voro klädda med dyrbara tapeter. Sedan drottningen under vanliga vördnadsbetygelser och härlig musik blifvit införd i kyrkan och derstädes förrättat sin bön, blef hon af tvänne kardinaler beledsagad till den innanför varande konsistoriisalen, der påfven väntade och mottog henne på ungefär samma sätt som förut. En eller annan dag derefter undfick Kristina i vatikaner-kyrkan af påfven först sin dopbekräftelse, hvarvid namnet Alexandra lades till hennes förra; och sedermera sjelfva nattvarden, enligt katolska kyrkans bruk.

Orsakerna till valet af namnet Alexandra var enligt flesta uppgifterna artighet mot påfven; enligt andra en aktningsgerd för macedoniern Alexander den store, hvilken städse var ett föremål för Kristinas lifliga beundran.

Annandag jul om aftonen flyttade drottningen från

vatikanen till farnesiska palatset, hvilket blifvit på påfvens och romerska högadelns bekostnad med utsökt prakt inredt och möbleradt; och nu, i detta tillstånd, lemnades henne som välkomstgåfva och till blifvande boning. Påfven utmärkte sig äfven här för en serdeles uppmärksamhet; ty han hade i förväg låtit fylla dervarande visthus och källare för en längre tid. Att uppräkna alla hans gåfvor vore både ändamålslöst och ändelöst. Vi beskrifva blott som exempel en af vagnarna. Den drogs af åtta präktiga springare. Klädseln var af himmelsblått sammet med tjocka broderier och galloner; sjelfva korgen af silfver, pressadt, graveradt eller gjutet i betydelsefulla bilder, enligt enkom gjorda ritningar af Bernini, Italiens då varande störste bildthuggare. Denna gåfva ensam väderades till 22,000 scudi. På samma gång öfverlemnades en växel på 90,000 kronor, hvilken Kristina dock under betygande af sin lifliga tacksamhet skickade tillbaka.

TJUGONDEÅTTONDE KAPITLET.

KRISTINA I ROM.

De första månaderna af Kristinas vistelse i verldens gamla hufvudstad voro helt och hållet upptagna af förströelser och nöjen. Alla kyrkor, konstverk, samlingar och märkvärdigheter beságos, hvartill mycken tid åtgick. Dessutom firades nästan hvarenda dag genom besök, gästabud, baler, maskerader, skåde- och tornerspel. Det säges, att påfven oberäknadt, hvad på andra håll utgafs, lemnat endast åt jesuiterna 20,000 ecus, för att deraf bekosta åtskilliga högtidligheter för drottningen. De rika romerska ädlingarna följde exemplet och anställde till hennes ära högst kostsamma och

lysande fester. En dylik, som prinsen af Pamphili gaf, beräknades till 40,000 scudi. Barberini och prinsen af Palestrina föranstaltade en annan, hvarvid uppfördes en opera och flere skådespel, der man bland annat såg lefvande buffeloxar och elefanter samt dekorationsförändringar hvar fjerdedels timme. Den enkom för tillfället uppförda amfiteatern rymde sextusen åskådare. Så fortgick det i sus och dus ända till fastan, då dessa bullrande nöjen utbyttes mot konserter, andeliga skådespel samt lärda öfningar och sammankomster af alla slag. För det mesta utgjorde Kristinas person, hennes bragder, snille, lärdom och öfriga egenskaper ämnet för dessa tillställningar. I sådant hänseende omtalade man i synnerhet hennes besök i kollegiet *De propaganda fide* [1]. Här funnos lärjungar af tjugutvå olika folk samt ett tryckeri för utgifvande af böcker på alla deras olika tungomål. Vid Kristinas inträde lät man inom några ögonblick på åtta språk författa, sätta och aftrycka de orden: *lefve Kristina för alltid!* hvarefter det praktfulla och smickrande bladet öfverlemnades åt drottningen. I kollegiet framträdde till henne en lärjunge för hvarje af de tjugutvå språken och uttalade hvar på sin mundart några smickrande ord till hälsning. Dessa alla blefvo sedermera tillsammans tryckta och utgifna under namn af: *Tungomålens enstämmiga lofsång till drottning Kristinas ära.* Hon å sin sida yttrade mycken belåtenhet med och beundran för sin nya boningsort och lät slå en skådepenning, som visade en sinnebild af staden Rom och till omskrift Horatii vers; *possis nihil urbe Roma visere majus!* [2]. Tillfredsställelsen var ännu ömsesidig. Det var som svensken säger: *nytt öl och litet afdrucket.*

Eftersmaken kom snart nog. Romerska högadeln tyckte sig hafva för Kristinas skull gjort stora uppoffringar och visat henne hedersbetygelser, snarare öfver

---

[1]) För trons utbredande.

[2]) *Du kan aldrig se något härligare än Rom!*

än under förtjensten. De trodde sig finna, att hon mottog dessa offer med föga erkänsla; nära nog med likgilltighet, alldeles som de varit en vanlig och skyldig gerd åt hennes storhet. Hon behandlade ofvannämnde personer med snillets och bördens förenade öfverlägsenhet och i hennes rum blef för besökande romerska damer, utom prinsessorna, aldrig framsatt annat än kullerstolar. Och i deras ögon var likväl Kristina medlem af endast ett fattigt adligt först för hundrade år sedan krönt hus i det öde och okända norden; de sjelfva deremot ättlingar af fursteliga slägter, hvilka nu öfver ettusen år med rikedom och anseende blomstrat i och omkring medelpunkten af den bildade verlden; många dessutom härledande sina anor från det gamla, allherskande Roms mest lysande ätter. De började knota tämligen allmänt; likväl hann missnöjet denna gången icke föranleda något allvarsammare utbrott.

Förhållandet till påfven blef också i någon mån brutet. Alexander den sjunde hade den fåfängan, att icke blott sjelf tro utan ock vilja intala andra, det Kristinas omvändelse varit till en stor del hans eget verk. Denna svaghet, i sammanhang med hans öfverdrifna utgifter, prakt och fjesk vid hennes mottagande, gaf anledning till mycket skämt, mycket tadel, äfven från Kristinas egen mun, hvilket sednare stundom blef framburet och naturligtvis ej välkommet. Dessutom, hennes sjelfsvåldiga uppförande, hennes visade brist på nit och allvar i andaktsöfningarna stötte alla ifriga katoliker och påfven mest. Hon, den nyomvända, hon, om hvilken det skulle heta, att hon, drifven af andan, lemnat krona och fädernesland för att omfatta den katolska tron; hon, denna så ryktbara och beprisade Kristina, tillät sig här likasom i Stockholm att under gudstjensten, till och med under sjelfva bönerna obehindradt tala med sina grannar, skratta och göra anmärkningar. Påfven ville gifva en höflig påminnelse. En dag, då han sjelf anmärkt sådana åtbörder, iakttog han tillfället och förärade henne en rosenkrans jemnte

uppmaning, *att under bönerna densamma begagna.* Kristina förstod meningen och svarade genast: *jag för min del ämnar icke vara katolik efter rosenkrans.* Men äfven den lilla spänning, som på sådant sätt förorsakades, blef för de flesta okänd och orsakade inga häftigare uppträden.

Allvarsammare blef brytningen med spaniorerna. Dessa, framdragna af gunstlingen Pimentelli, hade åren 1653 till 1655 varit Kristinas älsklingsfolk och på resan från Brüssel till Rom hennes nästan enda omgifning. Vid ankomsten till Italien antog hon i sitt hof flere personer från sistnämnde land, hvaröfver de förut gynnade spaniorerna genast blefvo missnöjda. Det oaktadt upptog drottningen än flera italienare och började lemna förtroende åt sådana; naturligtvis äfven derföre, att dessa kunde i eget land bättre än de främmande spaniorerna förrätta hennes tjenst; också derföre, att hon ville vinna det folk, bland hvilket hon ämnade tillbringa sina återstående dagar. Efter ankomsten till Rom gick det med de spanska gunstlingarna Pimentelli och Cueva på samma sätt, som det gått med deras företrädare, hvar på sin tid; med fransmännen Bourdelot och Chanut, främlingarna Ulfeld och Radziejowsky, svenskarna De la Gardie och Tott; de skymdes och glömdes för nya bekantskaper, nya vänner, nya gunstlingar, italienarne Sentinelli, Azolini, med flere. Kristina började dessutom åter närma sig fransmännen, spaniorernas fiender, hvilket än mera ökade de sednares ovilja. Flere gånger talade de med drottningen härom. Hon svarade i början fogligare, sedan med det bestämda yttrande, *att hon icke vore spanska konungens undersåte, utan ämnade sjelf välja sina umgängesvänner.* Nu började spaniorerna att med Pimentelli och Cueva i spetsen hålla sammankomster hos några spanskt sinnade kardinaler, som man trodde, icke utan stämplingar mot Kristina och hennes vänner; hvarjemnte om hennes person åtskilliga vanrykten utspriddes. Det var i synnerhet den häftige Cueva, som i

sin harm kringförde dylika från hus till hus. Af trycket utkommo på spanska språket skrifter af samma innehåll och, som man trodde, från samma parti. Två spaniorer, hvilka misstänktes som författare, blefvo till och med af Kristina häktade och hos deras konung anklagade. Hon började visa Cueva en märkbar kallsinnighet och lät honom sluteligen förstå, *det han gerna kunde återvända till Flandern.* Cueva svarade, *att han skulle resa inom en vecka;* och redan dagen derpå utnämnde hon till hans efterträdare d. v. s. till förste kammarherre italienaren Frans Maria Sentinelli. Pimentelli, som äfven, ehuru med mera försigtighet, dragit sig tillbaka, besökte nu åter Kristina och bemödade sig ställa till rätta Cuevas sak. Men det var förgäfves. Efter några dagar togo Cueva och hans fru sitt formeliga afsked. Kristina inkallade som vittnen härtill alla de bättre af sitt hof. Efter en djup bugning kysste Cueva hennes hand och sade med en tung suck: *det smärtar mig att icke hafva kunnat uppfylla mina pligter såsom jag bort och velat; och jag beder eders majestät om förlåtelse derföre.* Kristina svarade: *jag låter edert samvete dömma, huruvida ni tjenat mig väl eller illa. Men var öfvertygad derom, att jag skall alltid veta belöna en hederlig karl och straffa en skurk; och att, om jag får höra, det ni talat om mig utan skyldig vördnad, så skall min arm hinna eder, hvarhäldst ni ock må vistas.* Cueva föll på knä och försäkrade, *att han vore och skulle alltid vara hennes underdånigaste tjenare.* Kristina vände sig från honom till hustrun och sade: *jag är eder förbunden för besväret att hafva från Flandern följt mig ända hit och, om ni äfven deltagit i mitt förtalande, så bryr jag mig icke derom, ty ni är en qvinna.* De ville ursäkta och försvara sig, men Kristina tillät ej ett enda ord utan visade dem genast ur rummet. Samma dag lät hon om hela denna händelse gifva underrättelse åt kardinal De Medicis, hvilken stod i nära förhållande till spanska hofvet. Hon bad nämnde herre hälsa sin

konung, *att om Cueva icke haft den äran vara general hos hans spanska majestät, skulle hon låtit traktera honom med käppen.* Man härmade efter henne också ett annat infall. *Jag har i Belgien funnit blott två slags folk; nemligen narrar, det var spaniorerna, och dumhufvud, det var Belgerna.* För att underrätta allmänheten om verkliga förhållandet lät hon uppsätta och utdela en berättelse om anledningen och utbrottet af fiendskapen mellan henne och spaniorerna [1]). Vid denna brytning drog sig Pimentelli helt och hållet tillbaka från Kristinas hof och försvinner ur hennes historia. Han var den siste vän, nära nog den sista bekantskap, som ännu från norden stod qvar vid hennes sida.

Kristinas tycke för vitterhet och sköna konster började åter vakna. Redan i Januari 1656 stiftade hon en akademi, bestående af kunniga och snillrika italienare, hvilka en gång hvarje vecka sammanträdde i drottningens rum och under hennes ordförandeskap. Man sysselsatte sig med lärda samtal, med uppläsandet af dikter, granskningar och afhandlingar, och slutade vanligen med musik. Äfven de sköna konsterna hade i Kristina en varm beundrarinna. Den bekanta bildthuggaren Bernini var just nu på högsta spetsen af sin ära och äfven Kristina hänrycktes af hans då för tiden så mycket beundrade arbeten. Vid något tillfälle besåg hon en af honom huggen marmorbild, som skulle föreställa sanningen. Hänryckt, utropade drottningen den ena gången efter den andra: *ack huru skön! ack huru skön!* Någon af de kringstående yttrade då: *Gud ske lof, att eders majestät älskar sanningen! hvilken eljest personer af så hög börd vanligtvis ej tycka serdeles om.* Kristina svarade: *det tror jag nog; ty alla sanningar äro icke af marmor.*

Under dessa månader inträffade en tämligen oför-

---

1) Föregående stycke är helt och hållet grundadt på ofvannämnde drottningens egen berättelse.

modad händelse, hvilken gaf anledning till både skämt och allvar. En ungefär femtioårig kardinal, han var af huset Colonna, förälskade sig uti drottning Kristina och det så häftigt, att hans böjelse väckte allmän uppmärksamhet och blef föremål för åtlöje och skämt. Det är en sägen, att några skalkar vid Kristinas hof narrat prelaten att pudra sitt läppskägg för att derigenom, som de inbillade honom, än mer behaga drottningen. Påfven tyckte sluteligen, att saken gick för långt, och förböd kardinalen alla besök hos Kristina. Då företog sig den häftige älskaren att om nätterna anställa serenader utanför hennes fönster, så att påfven sluteligen nödsakades förvisa honom staden. Saken har sin märkvärdighet, äfven derföre, att oaktadt Kristinas ungdom, snille och behag, vet ej historien att nämna en enda man, som för henne fattat någon ömmare böjelse, utom just den nyssnämnde kardinalen.

TJUGONDENIONDE KAPITLET.

KRISTINAS FÖRSTA BESÖK I FRANKRIKE.

På samma gång, som spaniorerna förlorade Kristinas ynnest, vaknade hennes gamla tillgifvenhet för fransmännen och hennes åstundan att besöka deras vidtberyktade hufvudstad. Många hafva trott, det egentliga orsaken till de förras bortjagande var begäret att derigenom vinna de sednares välvilja för den tillämnade resan. En i Rom yppad smittosam sjukdom gaf anledning till uppbrottet. Nödiga resepenningar hopskrapades på flere sätt. Från underhållsländerna ankom en vexel på 35,000 kronor; juveler och perlor pant-

sattes för 10,000 dukater; en mängd hästar och vagnar såldes och större delen af betjeningen afskedades. Sluteligen skänkte påfven 20,000 kronor samt lånade sina galerer till resan, hvilken sjöledes företogs från Civita Vecchia till Marseille och aflopp lyckligt. Sjöröfvare visade sig väl på afstånd, men vågade ej angripa de bevärade fartygen. Från Marseille togs vägen öfver Avignon, Lyon och Dijon till Paris. Öfver allt blef Kristina mottagen med nästan större högtidligheter än konungen sjelf; och verser och tal mötte, prisade, smickrade och uttröttade henne nästan hvarenda dag. Af de många talen anteckna vi blott ett, nemligen det kortaste. En prest mottog henne med denna hälsning: *fecit te Succia Christinam, Roma Christianam; faciat te Gallia Christianissimam;* d. v. s. *i Sverge blef du Kristina, i Rom Kristen; måtte du i Frankrike blifva Aldrakristligast;* en ordlek, som innebar den önskan, att Kristina skulle blifva gemål åt Frankrikes konung, hvilken bar titeln: *den Aldrakristligaste.*

Intåget i Paris var ganska lysande, ehuru konungen icke för närvarande derstädes vistades. Det skedde om aftonen den 28 Augusti bland en folkmängd af omkring 200,000 personer, oberäknadt de nyfikna skaror, som fyllde fönster och tak. När hufvudstadens öfverståthållare, den ryktbare De l'Hopital, började med ett grannt tal mottaga Kristina, blef han hvarje ögonblick afbruten af den skuffande och trängande mängden. Han afbröt sig derföre slutligen sjelf, sägande: *jag skulle egentligen på stadens och dess innevånares vägnar uttala deras vördnad och deras glädje; men eders majestät ser, att de sjelfva infunnit sig så talrikt och tillkännagifva nämnde sina känslor så eftertryckligt, att min åtgerd är både öfverflödig och omöjlig, och torde derföre med eders majestäts samtycke kunna till bättre lägenhet uppskjutas.* Kristina fördes derpå till Louvren och konungens egna rum, hvilka voro för henne anordnade. I Paris dröjde hon endast några få

dagar, och reste sedan till Compiegne, der konungen vistades. Hon blef mottagen med vida större artighet, än man af detta stolta hof kunnat förmoda. Konungen, hans bror och kardinal Mazarin mötte vid Chantilly, enkedrottningen vid Fayet, hvarifrån de beledsagade sin gäst till Compiegne.

Här befann sig Kristina i medelpunkten af dåtidens mest lysande hof samt omgifven af personer, utmärkta för mycken bildning, träffande blick och utsökt sällskapston; med ett ord, midt i den krets, som då och länge med sin smak och med sitt omdöme ledde hela det bildade Europa. Sådant oaktadt uppträdde Kristina genast med samma ledighet som i sin egen boning och visade oförställdt och oförskräckt så väl sina goda egenskaper som sina fel. Der saknades ej ögon, som upptäckte, ej pennor, som upptecknade båda delarna. Vi hafva dessa att tacka för en utförlig, eljest saknad beskrifning öfver Kristinas personlighet vid denna tidepunkt. Det var i synnerhet tvänne snillrika qvinnor [1], som med könets uppmärksamhet följde och med dess liflighet målade den främmande drottningen. Se här en sammandragen bild af deras anteckningar!

Hundradetals rykten och beskrifningar, än fördelaktiga än ofördelaktiga, men alla fulla af motsägelser och besynnerligheter, hade föregått Kristina och länge retat hofvets nyfikenhet. Denna känsla stegrades nu till högsta grad och alla trängdes om att få se den ovanliga qvinnan. Redan sjelfva hennes personliga utseende väckte uppmärksamhet. Munnen var stor, med drag af beslutsamhet men också af behag; ögonen blå och stora, med hastigt vexlande uttryck, än af godhet och glädje, än af skärpa och påflugenhet. En stor panna och hög örnnäsa fulländade det befallande i hela hennes ansigte. Växten svarade ej deremot; den var låg och knubbig, liknande en treflig gosses; dessutom med ena axeln märkbart högre än den andra; ett lyte

---

[1]) *Mademoiselle de Montpensier* och *Madame de Motteville.*

som Kristina ej vårdade sig dölja utan tvärtom ofta gjorde till föremål för sina egna gäckerier.

Än mera ovanlig var hennes drägt; en besynnerlig blandning af karlens och qvinnans. Hufvudet täcktes af en peruk, stundom ljus, stundom mörk, samt af en hatt med svajande fjädrar. Klädseln utgjordes vanligtvis af en kjortel och deröfver tätt åtsittande lifrock; denne sednare jemnte halskrage och fotbetäckning nästan helt och hållet lika karlarnas; kläderna vanligtvis gråa eller eldfärgade, ofta prydda af broderier och ädelstenar, men hvarken med smak valda, anbragta eller vårdade.

Alldrabesynnerligast voro dock hennes later och uppförande, hvilka helt och hållet skilde sig från den värdighet, som ansågs tillhöra qvinnan och majestätet. I sällskap, äfven de förnämsta, hörde man henne sjunga, prata, gapskratta samt stundom beledsaga sitt tal med svordomar, under hvilket allt hon med mycken frihet kastade benen fram och tillbaka, lade dem stundom upp på andra stolar, till och med öfver armarna af sin egen. Emellanåt sjönk hon tillbaka i en tankfullhet så djup, att hon icke märkte, hvad som föregick; vaknade sedan hastigt upp och återtog i ögonblicket hela sin förra liflighet. Under skådespelen såg man henne högt och oförställdt gäspa, gråta, gapskratta eller gifva höga rop af förtjusning, allt efter det uppförda styckets innehåll.

Lika besynnerlig var hennes omgifning. Den bestod af några tämligen obetydliga italienska herrar. Qvinnor funnos blott två, och dessa af sådant utseende och beskaffenhet, att de icke kunde visas; hvarföre också konungen blef tvungen att i Compiegne lemna henne flere af sin egen betjening. Med ofvannämnde sällskap hade hon farit genom Frankrike och såsom en vanlig resande tillbragt på allmänna värdshusen de nätter, då hon ej var som gäst bortbjuden.

Dessa många och ovanliga egenheter gåfvo rika ämnen till anmärkningar och speord. Med afseende

på hennes ovårdade kläder, opassande later och djerfva påflugenhet liknades hon vid en tatterska. En annan mente, *att hon mer liknade hjeltinnan i någon medeltidens roman, emedan hon på samma sätt ströke verlden omkring, ensam, fattig och under de besynnerligaste äfventyr.* En annan liknade henne vid *slottet Fontainebleau, hvilket bestode af många och stora byggnader, men likväl saknade ordning, plan och sammanhang.* Allt detta yttrades dock på hennes rygg. Det är väl sannt, att hofvets skämtare spetsat tungorna till infall. De ämnade göra sig och andra lustiga på hennes bekostnad och hoppades lätt seger öfver en person, hvars besynnerligheter nästan sjelfmant lånade sig till skämt och gäckerier. Men de funno sig helt och hållet bedragna. Kristina uppträdde med en oförmodad säkerhet samt med en afgjord öfverlägsenhet i snille och kunskaper och dertill med en förbluffande djerfhet i tal och svar. Ingen vågade blottställa sig för ett skärande infall från hennes bestämda läppar, eller för en hånande blick från hennes stora och genomträngande ögon. Alla kände inflytelsen af en öfverlägsen och ovanligt utrustad ande och drogo sig med förvåning eller beundran tillkaka på försvarslinien. Hon ensam framträdde öfverallt som hufvudperson och hänförde de andra genom sitt snille, sin djerfhet, sina omätliga kunskaper. Det befanns t. ex., att hon nästan bättre än någon enda i hela Frankrike kände detta land, dess utmärktare personer, och det icke blott dessas namn utan äfven enskilda förhållanden; de högadliga ätternas vapen, stamträd och anor; de ryktbaraste skriftställarnes öden och arbeten; och detta sednare så, att hon kunde med författaren tala icke blott om titteln utan ock om innehållet af dess verk. Åhörarne häpnade öfver en så högst ovanlig förening af minne, snille och skarpsinnighet. Man kunde ej nog beundra, ej nog fira en så ovanlig person. Dagarna förgingo under oafbrutna nöjen och förströelser, hvilkas uppräknande vi likväl anse öfverflödigt och anföra häldre nå-

gra uppteckuade infall och drag, hvilka fullända målningen af Kristinas personlighet vid denna tid.

Kristina kunde, när hon någon gång ville, visa äfven den mest uppmärksamma artighet, och hon använde nu denna sin förmåga att vinna enkedrottningens och den adertonåriga konungens välvilja. Denna sednare hade jemnte sin broder ridit Kristina till mötes till Chantilly, der de blefvo af Mazarin föreställda såsom *två unga adelsmän af de bästa egenskaper.* Drottningen igenkände dem genast af porträtterna i Louvren, och svarade derföre: *ja jag tror verkligen, att de hafva utmärkta egenskaper; ty de synas födda att bära kronor.* — Ludvig den fjortonde var ännu den tiden blyg och förlägen i sällskap; men Kristina behandlade honom med en så lycklig förening af öppenhjertighet och smicker, att han kände sig i hennes närvaro mera ledig och glad, än man kunnat vänta. — Enkedrottningen af Frankrike hade utmärkt vackra händer och satte värde derpå. Straxt efter ankomsten begärde Kristina vid något tillfälle att få betrakta de armband, enkedrottningen bar. *Det vore roligt,* sade hon, *att se, om de der infattade porträtterna af konungen och prinsen äro lyckade.* Enkedrottningen afdrog sin handske och lyftade armen. Detta var, hvad Kristina åsyftat. Hon började nu betrakta och berömma, icke armbanden, utan armen och handen, deras rundning, hvithet och behag, och hon sade sina artigheter så osökt och ledigt, att drottningen blef ganska smickrad och likväl icke det ringaste förlägen. En annan gång, när enkedrottningen satt vid spelbordet, kom Kristina och tog plats derbredvid, lutade sig förtroligt framåt och började uteslutande betrakta och omigen berömma enkedrottningens vackra händer. Ibland annat yttrade hon: *min hitresa från Rom, om den också ej medför några andra fördelar, är redan tillräckligen belönad, emedan jag derigenom fått tillfälle se det, som i sitt slag är det skönaste i verlden.* Med ett ord: Kristina med alla sina besynnerligheter visste vinna enkedrott-

ningens välvilja, ehuru denna eljest med missbag såg hvarje afsteg från den vanliga anständighetens fordringar.

Mot andra var Kristina icke så artig. En gammal pratmakare vid hofvet förföljde och tröttade henne med sina berättelser. Första gången yttrade Kristina blott den anmärkningen, *att herr De Nogent måtte hafva ett serdeles godt minne;* men då han ej förstod vinken, utan omigen under länge fortsatt prat talade om något, som han sade kunde inträffa hundra år derefter, svarade Kristina: *jag önskar, att också ni, monsieur De Nogent, måtte då stå qvar i samma grågula rock och omtala samma berättelser som nu; ty uppriktigt sagdt, jag vill häldre höra dem hundrade år härefter än nu.* — En afton såg hon ett italienskt skådespel uppföras och sade vid dess slut helt öppet och högt, *att skådespelarne gjort sin sak ganska illa.* Någon, som ville försvara dem och äfven hofvets anseende i denna punkt, yttrade, *att sällskapet vanligtvis spelade mycket bättre, än denna afton varit händelsen.* Kristina svarade helt torrt: *det tror jag nog; ty eljest hade man ej kunnat behålla dem qvar.* — En dag hörde hon uppläsas ett skaldestycke af tämligen lättsinnigt innehåll. Af Kristina visades ej något ogillande, men så mycket mer af en herr Chapelain, hvilken författat ett skaldestycke om orleanska jungfrun. Man omtalade för Kristina hans omdöme. *Vår Chapelain,* inföll hon, *är en stackare, som gerna ville, att alla qvinnor vore jungfrur, likasom hans orleanska flicka.* — Vid ankomsten till Fontainebleau framträdde dervarande förnämare fruntimmer och hälsade Kristina med kyssar, enligt då varande fransyskt bruk. Kristina yttrade till någon af sina förtrogna: *jag undrar, hvarföre dessa fruntimmer hafva ett sådant raseri att kyssa mig? Det kommer visst deraf, att jag, som man säger, har så mycken likhet af en karl.* Det var också under detta besök i Frankrike, som Kristina fällde det bekanta uttrycket: *jag tycker om karlar, icke derföre, att de äro karlar, utan derföre, att de icke äro qvinnor.* —

Hennes vanliga ovilja mot äktenskap yttrade sig också nu. Hon afrådde flickorna från giftermål; *ty*, sade hon, *äfven den bästa man förtjenar ej, att man för honom uppoffrar sin frihet; och dessutom, att föda barn, hvilken ohygglig sak!* o. s. v. Hon fattade mycken tillgifvenhet för en fru De Thianges och sökte med ifver öfvertala denna att skiljas från sin man och följa med till Italien. — I allmänhet blandade sig Kristina ofta och obuden i andras angelägenheter, i hofvets förvecklingar, till och med i de aldra ömtåligaste förhållanden. Den unga konungen hade för mademoiselle Mancini, en nära slägtinge till kardinal Mazarin, fattat en så häftig böjelse, att han ville med henne ingå äktenskap. Både enkedrottningen och kardinalen arbetade ifrigt mot förbindelsen, såsom ej enlig med statens fördel, men länge förgäfves; emedan konungens böjelse var tämligen ihärdig. Just under dessa förhållanden anlände Kristina till Paris. Hon fattade lifligt deltagande för de tvänne älskande, satte sig ofta vid deras sida, sökte blifva deras förtrogna och yttrade en gång till konungen: *om jag vore i edert ställe, skulle ingenting hindra mig från att taga till gemål den jag älskade.* Man tror, att detta yttrande, hvilket mycket misshagade både drottningen och kardinalen, bidrog att påskynda Kristinas afresa från Frankrike.

De stränga katolikerna blefvo här som öfver allt ganska missnöjda med Kristinas uppförande. Hon talade med öppet gäckeri om påfliga hofvet och dess andakt. När hon vid resan genom Paris besökte den verldsbekanta Vårfrukyrkan, yttrade hon helt oförmodadt sin åstundan att der begå nattvarden. Hennes ledsagare frågade, hvilken af de talrikt församlade prelaterna hon för tillfället önskade till biktfader. Kristina sade helt likgilltigt: *välj sjelf en bland biskoparna, hvilken som häldst.* Man valde biskopen af Amiens och skriftermålet begynte, hvarunder den knäböjande Kristina oupphörligt såg sin biktfader djerft och stinnt i ögonen, till dennes både miss-

nöje och förlägenhet. Sedan följde nattvardsgången i sjelfva kyrkan. Kristina föll dervid ingen enda gång på knä, visade intet tecken till andakt, utan pratade med de kringstående under hela gudstjensten. — Redan i Rom hade Kristina blifvit missnöjd med jesuiterna, som det säges, derföre att deras general icke gjort henne tillbörlig uppvaktning. Troligen förefunnos också andra skäl, och Kristina visade äfven i Frankrike dessa sina fiendtliga tänkesätt. En dag hade nämnde orden låtit sina lärjungar uppföra ett sorgespel för hofvet. Kristina gjorde öppet narr af både stycket, utförandet och af fäderna sjelfva. Dagen derpå kom konungens biktfader, jesuiten Annat, och sökte tillvägabringa en försoning mellan henne och orden. Kristina svarade: *jag känner alltförväl jesuiternas magt och skulle derföre till fiende häldre välja någon mägtig furste än deras orden. Jag vill också gerna försonas med eder, men jag får tillika förklara, att jag aldrig ämnar välja någon bland eder hvarken till biktfader eller till skådespelare.* Mannen bortgick naturligtvis än mera missnöjd, än han kommit.

Den trettonde September reste drottningen från Compiegne under alla yttre tecken af ömsesidig tillfredsställelse hos henne och hofvet. På återvägen besökte hon Ninon l'Enclos, ett ogift fruntimmer, som dåförtiden var öfver hela Europa beryktadt för skönhet, snille och behagligt umgängssätt, men tillika för fullkomlig sedeslöshet samt för den oförsynta djerfhet, hvarmed hon förde och försvarade sitt oordentliga lefnadssätt. Man sade, att denna Ninon var det enda fruntimmer i Frankrike, som Kristina gaf några bevis på verklig högaktning. — Vägen från Paris togs sedermera öfver Alperna. Som pesten härjade i Rom, uppehöll sig Kristina någon tid uti norra delarna af kyrkostaten och för det mesta i den väl byggda och belägna staden Pesaro.

TRETTIONDE KAPITLET.

KRISTINAS ANDRA RESA TILL FRANKRIKE SAMT MORDET PÅ MONALDESCHI *).

Kristinas vistande i Frankrike hade varit ganska angenämt. Hvarje dag medförde nöjen, förströelser och uppträden, hvilka alla smickrade hennes fåfänga och hade dessutom genom franska hofvets frikostighet den för Kristina vigtiga fördelen att icke anlita hennes egen kassa. *Frankrike,* yttrade hon, *är det skönaste land och fransyska hofvet det mest artiga och belefvade i Europa.*

Kristinas vistande i Rom blef icke så angenämt; de hade båda för hvarandra mistat nyhetens behag. Underhållspenningarna från Sverge kommo äfven oordentligt, så att Kristina nödgades lefva högst indraget. I anseende till båda dessa skäl blef hon af påfven och Roms ädlingar denna gången icke på långt när så firad som vid första ankomsten.

Kristinas vistande i Rom blef derföre ej heller långvarigt, och hon företog snart en ny resa till det så mycket omtyckta Frankrike. Som anledning förebars dels en i Italien utbruten smittosam sjukdom, dels Kristinas åstundan att se konung Ludvig dansa i en stor balett, som skulle gifvas i Paris. Antingen för att göra sig betydande eller för att hafva någon vigtigare förevändning framdrog hon dessutom ett hemligt förslag, att, med tillhjelp af franska vapen och till båtnad för Frankrike, eröfra Neapel. Under förebärande af brist på

*) Utom de tryckta källorna har man vid detta kapitel begagnat de missiver, som då varande svenska sändebudet i Paris, Courtin, skickade till Stockholm, och hvilka förvaras i riksarkivet.

troppar afböjde franska regeringen hela förslaget och man gjorde dessutom narr deraf under spenamnet *det argonautiska sjötåget.*

Några säga, att Kristina för fransyska hofvet anmält sin tillämnade resa och blifvit inbjuden; men de flesta författare neka till detta sednare. Allt nog, Kristina anträdde resan, men undanbad sig dervid alla högtidligheter. Utrustningen passade ej heller till mottagandet af dylika, emedan brist och besynnerligt lynne visade sig i hela tillställningen. Man såg nemligen Kristina färdas genom Frankrike uti ett par vanliga vagnar. Klädd i en simpel gul kjortel samt luggsliten öfverrock och med en vanlig mössa på hufvudet satt drottningen sjelf jemnte öfverstallmästaren Monaldeschi och gardeskaptenen Ludvig Sentinelli i den första vagnen. I den andra åkte det öfriga sällskapet, och några få ryttare slutade raden. Det hela liknade snarare en vanlig postvagnsfora än tåget af en resande drottning. Också omtalas denna gången ingen enda högtidlighet vid hennes emottagande. Hofvet, som vistades i Paris eller St. Germain, ville afböja besöket och bad henne stanna i Lyon eller Avignon; *man vore ej beredd på mottagandet af en så hög gäst.* Men då Kristina icke förstod eller icke ville förstå dessa vinkar, anvisade man henne tills vidare lustslottet Fontainebleau som boning. Men der lät man henne också qvarstanna. Vecka efter vecka hoppades hon blifva inbjuden till Paris, men förgäfves, och endast några få personer infunno sig för att uppvakta den året förut så allmänt eftersökta och firade drottningen. Man såg tydligt, att hofvet ville visa sitt misshag öfver hennes ankomst.

Det var under denna långa och ledsamma vistelse i Fontainebleau, som Kristina lät verkställa det ryktbara mordet på Monaldeschi.

Johan, markis de Monaldeschi, var född i Rom och af förnäm slägt. Alla författare beskrifva honom såsom egenkär, påflugen, otacksam, sqvalleraktig samt utan heder och pålitlighet. Vid Kristinas första an-

komst till Italien blef han upptagen ej blott i hennes tjenst utan äfven snart i så stor ynnest, att han utnämndes till öfverstallmästare och ständigt sågs vid drottningens sida. Många bland allmänheten sade och trodde, att han efter Pimentellis afsked var hennes förklarade älskare.

Vid samma tid hade Kristina i sin tjenst upptagit tvänne grefvar Sentinelli. De voro italienare och bröder; den ena, Ludvig, blef kapten för gardet, den andra, Frans Maria, öfverkammarherre. Denne sednare erhöll äfven af drottningen så stora ynnestbevis, att många trodde honom vara den verkliga älskaren. Det rådde också mellan båda gunstlingarna, Monaldeschi och Sentinelli, en bitter fiendskap, och den ene sökte med allehanda stämplingar uttränga den andre.

Ingen har kunnat eller kan bestämdt uppgifva orsakerna till den bittra ovilja, som Kristina under ifrågavarande resa fattade mot Monaldeschi, och man sade redan då, att den hemlighetsfulle Clairet Poissonet var den ende, som derom ägde närmare kännedom. Naturligtvis gissade man för det mesta på förrådd kärlek. En den tiden under falskt namn utkommen skrift [1]), hvilken dock är en bjert väfnad af dikt och sanning, har upptagit och bearbetat denna gissning. Författaren beskrifver nemligen, huru Monaldeschi förälskat sig i ett annat fruntimmer, huru han i bref till denna sednare klagat öfver sin tunga lott, öfver drottningens efterhängsenhet, öfver sin egen vämjelse vid hennes person, m. m. Vidare, att samma fruntimmer, uppbragt öfver några Monaldeschis lögner och bedrägerier, låtit genom Sentinelli tillställa drottningen de förtalande brefven.

Den förklaring, som af mera trovärdiga författare [2]) blifvit framställd, är dock följande.

Monaldeschis medtäflare om Kristinas ynnest, Frans Maria Sentinelli, hade vid ifrågavarande resa blifvit

---

[1]) Memoires de la vie du Comte D***

[2]) Också af Courtin i ofvannämnde hans samtidiga missiver

qvarlemnad i Italien. Monaldeschi uppfångade och undangömde några hans skrifvelser. I deras ställe uppsatte han i Sentinellis namn en hop andra bref af ett för Kristina ofördelaktigt innehåll. Sedan renskref han dem och härmade dervid ganska lyckligt Sentinellis stil, en konst, hvari han ägde temlig öfning. Allt var så tillställdt, att brefven skulle komma i Kristinas hand och således för alltid störta den hatade medtäflaren. Dessa konstgrepp understöddes af Passerini, en dålig man, hvilken likväl Monaldeschi hjelpt till förtroendet att vara drottningens hofpredikant. Samme Passerini har också enligt någras uppgifter varit den, som renskrifvit de efter Sentinelli härmade brefven.

Att innehållet af dessa efterhärmade bref varit för Kristina både ofördelaktigt och högst obehagligt, så mycket känner man, men ej heller mer. Den trovärdigaste, som derom samtidigt yttrade sig [1]), hördes försäkra, att inga kärleksärender voro i fråga.

Det var under vistandet i Fontainebleau och fram uti Oktober månad, som dessa stämplingar började utveckla sig. Kristina misstänkte snart något bedrägeri af Monaldeschi, kanske derföre, att hon kände hans fiendskap mot Sentinelli. Hon började derföre noga bevaka alla hans företag samt uppfånga och bryta de till honom kommande brefven; och blef derunder mer och mer förvissad om öfverstallmästarens förräderi, så väl mot Sentinelli, sin kamrat, hvilken han ville störta, som mot drottningen, sin välgörarinna, om hvilken han lättsinnigt utspridde nedriga beskyllningar. Sluteligen vände hon sig till Passerini, hvarvid denne förrådde hemligheten och framlemnade Monaldeschis utkast till de ifrågavarande brefven. Under hela tiden dolde hon likväl sina misstankar och visade Monaldeschi samma förtroende och välvilja som förut; detta allt för att insöfva honom i säkerhet, tills gilltiga bevis hunnit anskaffas. En dag började hon under låtsadt förtroende

[1]) Courtin.

tala med honom om de vrängda och ofördelaktiga ryk- ten, som utspriddes angående hennes enskilda lefnad. Monaldeschi, som trodde sig sjelf säker, yttrade: *Dessa vanställda uppgifter måste dock komma från någon, som står i ganska nära förhållande till eders majestät. Det kan till och med näppeligen komma från någon annan än öfverkammarherren Sentinelli eller från mig. Eders majestäts skarpsinnighet skall snart upptäcka bedragaren; och jag beder, att han sedan icke må sko- nas.* Drottningen inföll: *hvad straff förtjenar då en sådan förrädare?* Markisen svarade: *eders majestät bör utan barmhertighet genast låta nedstöta honom. Det vore en handling af så mycken rättvisa, att jag skulle sjelf erbjuda mig till dess verkställare, eller ock till dess offer, om jag befunnes vara brottslingen.* — *Godt,* svarade Kristina, *kom ihåg dessa edra ord och var öfvertygad derom, att jag skall ingalunda skona förrädaren!*

I slutet af Oktober tillkallade Kristina pater Le Bel, prior i dervarande Mathurinerkloster. Hon öfver- lemnade ett förségladt paket utan påskrift, samt befallte honom noga förvara detsamma, tills det af henne sjelf återfordrades. Detta paket innehöll bevisen om Monal- deschis förräderi. Det tyckes, som dessa bestått icke allenast i de efter Sentinelli härmade brefven, utan ock i några utkast dertill, skrifna med Monaldeschis egen och oförställda hand Hon befallte dessutom Ludvig Sentinelli att med namnens förtigande berätta alla om- ständigheterna för en munk och fråga, om ej ett sådant bedrägeri förtjente döden, hvartill munken jakade.

Emellertid började Monaldeschi undra öfver ute- blifvandet af sina bref. Andra anledningar tillkommo och ökade oron. Han ville söka en annan och pålit- ligare brefvexlare. Han uppbrände en hop af sina pap- per och började under kläderna bära en lätt pansar- skjorta till skydd mot oväntade händelser. Han mäg- tade slutligen icke dölja sin oro; ty hans blekhet och nedslagna sinnesstämning föllo genast i ögonen. Slute-

ligen trodde man sig märka, att han förberedde en hemlig flykt.

Men Kristina ämnade icke låta honom undkomma. Den första November kallades han att infinna sig i hjortgalleriet, det benämndes så efter uppsatta hufvud och horn af hjortar, som de sista franska konungarna skjutit. Monaldeschi kom och fann före sig Kristina sjelf, hvilken började ett samtal om likgilltiga ämnen Efter några ögonblick inträdde från ena sidan Ludvig Sentinelli med tvänne af drottningens drabanter, och från andra sidan pater Le Bel, efter hvilken sistnämnde dörren slogs häftigt i lås. Nu höjde Kristina sin stämma, kallade alla de inkomna närmare och begärde och mottog af Le Bel det anförtrodda paketet. Hon öppnade det, framdrog de härmade brefven, visade dem för Monaldeschi och frågade med hög och häftig stämma: *känner ni dessa?* Monaldeschi började darra, men nekade likväl och *trodde det vara afskrifter, som drottningen sjelf låtit taga.* Kristina frågade om igen: *alltså vet ni ingenting om dessa skrifvelser?* Hon teg och gaf honom några ögonblick till besinning; men också han teg. *O hvilken bedragare!* utbrast drottningen och framtog nu och visade de af honom med oförställd hand uppsatta utkasten till samma bref. Monaldeschi erkände sin stil, men sökte med förklaringar och ursäkter skjuta skulden på andra. Men när detta ej kunde lyckas, kastade han sig på knä och bad om nåd. Vid detta tecken drogo Sentinelli och båda soldaterna ut sina värjor, färdiga att efterkomma Kristinas vink. Monaldeschi bad henne höra ett försvar. Då det bifölls, reste han sig upp och förde henne afsides från det ena hörnet till det andra under lifliga åtbörder och ifrigt talande. Kristina följde och hörde honom utan tecken till missnöje öfver hans enträgenhet, men också utan tecken till medlidande med hans ångest. Detta talande och fram- och återvandrande räckte en hel timme. En gång under detsamma vände sig Kristina till Le Bel och sade: *min fader! Jag ber eder vara vittne*

dertill, att jag icke gör mig skyldig till något förhastande, utan att jag gifver denna förrädare till sitt försvar all den tid, som kan fordras af en person, hvilken blifvit så förolämpad, som jag. Mot slutet af nämnde samtal tvang hon Monaldeschi att framlemna de papper, han hade på fickan. Då funnos också deribland några bref med härmad stil och Monaldeschis egenhändiga utkast dertill, alla af samma innehåll och syfte, som de förra. Förvirrad och helt och hållet öfverbevist kunde Monaldeschi ej mer framföra ett enda ord. Kristina vände sig då ånyo till Le Bel och yttrade högt och eftertryckligt men lugnt och långsamt följande ord. *Min fader, jag lemnar denna menniska i edra händer; bered honom till döden och haf vård om hans själ!* Priorn och Monaldeschi kastade sig till hennes fötter, den förre i nästan lika stor ångest som den sednare, båda bedjande om nåd och förskoning. Monaldeschi erkände sitt brott *och att han för några dagar sedan hade öfver detsamma och, just på detta rum uttalat dödsdomen. Han bönföll dock nu om den nåd, att straffet måtte förvandlas till ständig förvisning från Europa.* Men Kristina var obeveklig. Hon yttrade till priorn, *att mången blifvit rådbråkad för mindre förbrytelse än den, Monaldeschi begått.* På denna sednares bön svarade hon: *det är bättre att dö, än att lefva som niding. Måtte Gud så visst mot eder göra barmhertighet, som jag gjort rättvisa!* Derpå vände hon dem ryggen och gick ut.

Sentinelli och soldaterna satte nu sina värjor mot Monaldeschis hröst och befallte honom genast börja bikten; *ty han hade ej många ögonblick qvar.* Monaldeschi kastade sig till priorns fötter och bad denne anropa drottningen om nåd. Le Bel svarade under tårar: *anropa Gud om nåd, det är bättre!* Men Monaldeschi ville ej börja sin bikt utan fortfor att i dess ställe under ångest och ytterlig envishet bedja om Le Bels bemedling. Denne gick slutligen och fann drottningen med ansigtet lugnt och utan spår af rörelse.

Han föll till hennes fötter under tårar, snyftningar och böner *vid frälsarens lidande och död, att visa barmhertighet mot den olycklige.* Han bad henne äfven besinna, *att hon vore i en annan konungs palats och borde derföre taga i betraktande, huruvida denne skulle gilla så våldsamma åtgerder.* Kristina svarade. *Jag bor här hvarken som flyktinge eller som fånge, och har rättighet bestraffa mina tjenare alltid och allestädes, och är derjemnte för mina gerningar ingen utom Gud ansvarig.* Priorn vågade ej reta med invändningar häremot, utan åberopade i dess ställe hennes *mildhet och stora anseende. Dessa skulle lida genom en så blodig och brådstörtad bestraffning, hvilken, om den ock i sig sjelf vore rättvis, likväl ofelbart skulle af många tadlas som våldsam och förhastad. Detta kunde undvikas och markisen ändå få gälda sin förbrytelse, om han nemligen öfverlemnades i lagens händer. Hvad,* svarade Kristina, *jag, som har oinskränkt magt öfver mina undersåtare, skall jag nödgas börja rättegång för att få afstraffad en bedräglig tjenare, om hvars trolöshet jag har fulla bevis, och det af hans egen hand? Men,* sade Le Bel, *eders majestät är sjelf part i denna sak. — Nej min fader,* svarade drottningen, *och mitt samvete tillåter mig icke bifalla eder begäran; återvänd derföre och bered den olycklige till döden.* Le Bel måste lyda. Under tårar och tröstande ord omfamnade och bad han Monaldeschi bereda sig till döden. Vid detta svar upphäfde den olycklige flere ångestrop, men föll sluteligen på knä och började sin syndabekännelse. Ett par gånger afbröt han den och reste sig upp under förnyade ångestrop, men föll åter ned och fortsatte bönen. Nu öppnades en dörr och Passerini inträdde. Genast sprang Monaldeschi upp och till den inkommande, fattade hans händer och bad om hans bemedling. Hofpredikanten och Sentinelli gingo båda in till drottningen. Vid underrättelsen, att Monaldeschi ännu icke velat sluta sin bikt, utropade Kristina: *den krukan, som är rädd för*

att dö! Såra honom och sök på sådant sätt tvinga honom till bikten! Sentinelli kom ensam tillbaka och sade: *markis, har du ej biktat ännu, så bed Gud om nåd, ty nu måste du dö!* Härvid trängde han den olycklige till muren och gaf honom en värjstöt mot magen. Pansarskjortan skyddade kroppen; men Monaldeschi omfattade värjan så hårdt, att hon kroknade och skriflingrarne blefvo afskurna, när Sentinelli ryckte henne tillbaka. Denne sednare hade märkt pansarskjortan och gaf derföre Monaldeschi andra hugget i ansigtet. Den olycklige ropade nu på priorn, vid hvilkens annalkande soldaterna drogo sig några steg tillbaka och bikten fulländades. Derefter kastade sig Monaldeschi stupad på golfvet och en af soldaterna gaf honom ett svårt hugg i hufvudet. Monaldeschi tecknade, att de skulle afhugga honom halsen för att förkorta plågorna. Soldaten högg dit tre gånger, men förgäfves; ty pansarskjortan var under kläderna uppdragen ända till hufvudet. Nu öppnades en dörr och Passerini inträdde omigen. Monaldeschi hörde ljudet, reste och släpade sig i blod, panelningen utefter, mot den ankommande. Han hoppades nåd; men presten kom blott för att mottaga hans sista bön, hans sista bekännelse, och återvände sedan till drottningen. Som denne gick ut, lyftade en af soldaterna sitt svärd och stötte det framifrån genom Monaldeschis hals, så att strupen afskars, och den olycklige störtade sanslös till golfvet. Det varade ännu en fjerdedels timme, innan blodet förrunnit och allt var slut. Det ohyggliga uppträdet hade räckt från klockan ett, när Monaldeschi kom, till klockan nära fyra, då han drog sin sista suck.

Under hela tiden af Monaldeschis ångest och pinsamma död satt drottningen blott ett eller par rum derifrån, med ett icke blott lugnt, utan till och med gladt ansigte, och såsom ingenting serdeles vigtigt varit å färde. Då Sentinelli kom in och berättade, att allt var förbi, yttrade hon: *det är med ledsnad, jag sett mig tvungen till denna bestraffning; men rättvisan fordrade*

densamma ovillkorligt. Hon lät till Mathurinerklostret utbetala ettbundra livres och ålade deremot priorn Le Bel att besörja jordfästning och själamessor åt den olycklige. Mördarena fingo tillåtelse att taga flykten.

Öfver hela Europa yttrades icke blott ogillande utan äfven afsky för Kristinas uppförande vid detta tillfälle. Om också den lagliga rättigheten å hennes sida kunde på sätt och vis försvaras genom den envåldsmagt öfver sina tjenare, hvilken hon vid afsägelsen sig förbehållit; så återstod dock den omständigheten, att Monaldeschi, ehuru i hennes tjenst, likväl fortfor att vara påfvens undersåte; samt att afrättningen skedde i en främmande konungs rike, till och med i en dess boning, hvilken med gästfrihet blifvit åt Kristina för tillfället upplåten. Grannlagenheten, försigtigheten, billigheten, ja sjelfva rättvisan hade derföre bort förmå henne rådföra sig med påfven och konungen i Frankrike, innan bestraffningen verkställdes. Och var dess verkställande nödvändigt? Var förbrytelsen så himmelsskriande, att den oundgängligen måste bestraffas, och det så blodigt, ja äfven med uppoffrande af Kristinas eget anseende? Hvari bestod då detta förfärliga brott? Hvarföre envisades Kristina att lemna hela verlden i okunnighet derom? Man frestades ju tro, att alltsammans bestått i sqvaller, måhända lögnaktigt, skymfande, nedrigt; men ändå blott sqvaller. Om också qvinnlig fåfänga blifvit sårad, och djupt sårad, så hade dock qvinnlig barmhertighet bort, om ej förlåta, dock åtnöjas med mildare straff. Så tänkte, talade och skref man öfver hela Europa, och det dröjde ej länge, innan Kristina fick erfara följderna af sitt uppförande.

Fransyska hofvet kom genom ofvannämnde händelse uti en icke ringa förlägenhet. Å ena sidan afskydde man Kristinas grymhet och harmades öfver hennes tilltag att våga en dylik gerning uti den mägtige konung Ludvigs rike och borg. Å andra sidan visste man ej, hvad straff kunde påläggas henne, såsom qvinna, främling och ingens undersåte. För att komma

lättast från dessa svårigheter bad man Kristina gifva saken en annan färg, då regeringen ville å sin sida låtsa okunnighet om alltsammans. Men Kristina med sin vanliga stolthet vägrade i början att nedlåta sig till denna utväg; tyckes dock slutligen hafva gått in derpå. Hofvet låtsade nu, som ingenting förefallit, och Ludvig gjorde för sken skull Kristina ett besök, hvilket dock aflopp både fort och kallt.

Äfven med Mazarin hade hon en sammankomst. Följden deraf blef, att Kristina måste lofva återvända till Italien utan att besöka Paris. Tills vidare fick hon qvarstanna i Fontainebleau; men blef der lemnad ensam med sitt eget i alla hänseenden obetydliga sällskap. Nästan ingen enda utmärktare person hedrade henne med sitt besök.

Det var under denna tiden, som Kristina föll på tanken att besöka England. Hon hoppades der blifva väl emottagen och på en ny skådeplats väcka ny hänryckning i stället för den, som i Frankrike redan förkolnat. Under någon förevändning affärdades till Cromwell ett sändebud, hvilket i London beständigt omrörde *Kristinas utomordentliga beundran för protektorn och hans bragder; hennes lifliga åstundan att se en så ovanlig man, samt den stora lycka, England under hans styrelse åtnjöte* o. s. v. Men Cromwell fruktade stickorden från Kristinas tunga, obehaget af hennes nycker samt kostnaderna för hennes mottagande; hvarförutan han, som gjort sin lycka just genom påfvelärans förföljande, svårligen kunde visa någon utmärktare hedersbetygelse för en öfverlöpare till samma bekännelse. Han afböjde besöket. Kristinas smicker besvarades med lika utsökta grannlåter; men deribland förekom icke ett enda ord, hvilket kunde tydas som inbjudning till London. Kristina måste qvarstanna i Fontainebleau.

Lusten att komma till Paris vaknade emellertid ånyo och med ökad styrka. Oaktadt Kristina lidit den förödmjukelsen att under hela tre månader hafva varit

qvarhållen i Fontainebleau; oaktadt hon lofvat Mazarin återvända till Italien; allt detta oaktadt segrade dock Pariserlystnaden och hon började återigen anhålla om tillåtelse att besöka nämnde stad. Fransyska hofvet, som uttömt alla möjliga undflykter, måste slutligen gifva sitt bifall. Knappt hade Kristina erhållit detsamma, förrän hon, dels ridande, dels åkande, dels roende, hastade till Paris, och det med så stor brådska, att endast två personer af sällskapet mägtade följa med. De öfriga framkommo först några timmar sednare. Till hennes mottagande voro denna gången inga högtidligheter föranstaltade; dock anvisades till boning kardinal Mazarins rum på slottet. Detta skulle vara en höflig vink att så snart som möjligt afresa igen, för att ej vara den gamle och mägtige mannen länge till besvär. Man sökte äfven på andra vägar medverka till samma mål. Fransyska enkedrottningen berättade öppet, att Kristina skulle stanna blott en dag öfver i Paris. Hon till och med ålade sina hofdamer att för svenska drottningen omtala, *huru ledsamt man för närvarande hade vid franska hofvet; huru få nöjen der vankades* o. s. v. Då Kristina antingen icke förstod eller ville förstå dessa vinkar, gick man än längre. En afton hade den främmande drottningen dansat vid en enskild tillställning. De närvarande funno hennes dans löjlig. Kanske var den det genom den trettioettårige drottningens mindre ungdomliga utseende och mindre vanliga drägt, later och steg; kanske var den det icke, och man följde blott efterdömet af hofvets ovilja. Emellertid berättades på slottet, huru man gjort sig lustig öfver Kristinas dans. Enkedrottningen yttrade då sin åstundan att se densamma, för hvilket ändamål Kristina inbjöds till konungen. För att kunna drifva gäckeriet mera obehindradt, blef endast den förtroligaste hofkretsen tillkallad. Men Kristinas vän, markisinnan De Bregis, underrättade henne om försåtet. Hon infann sig visserligen på slottet, men kunde ej förmås till någon dans.

Oaktadt alla dessa obehagliga förhållanden stadnade dock Kristina qvar i Paris icke blott en utan flere dagar, till och med veckor. Hon låtsade icke märka eller icke akta hofvets sårande uppförande. Med gladt utseende och lätt sinne deltog hon i dess nöjen, äfven i alla andra under hela den muntra karnavalstiden. Efter att hafva sofvit större delen af dagen skyndade hon nästan hvarenda afton ut, tog den första bästa hyrvagn och for dermed omkring till maskerader och skådespel långt in på nätterna; och allt detta beledsagad af nästan blott männer. Hon likasom jagade att uppfånga hvarje åtkomligt nöje och tycktes, hofvet till trots, trifvas förträffligt. Mot karnavalens slut omtalade hon för konungen sin stora lust, *att under den instundande fastan få höra och beundra de största predikanterna i Paris.* En annan gång yttrade hon, *det var ej så svårt att öfvergifva mitt fädernesland, som det denna gången blifver att öfvergifva Frankrike.* Det gick en sägen, att hon ämnade för alltid qvarstanna i sistnämnde land.

Man känner ej alla de medel, hofvet begagnade för att påskynda hennes afresa. Man vet blott, att hon utbekom 200,000 livres af de innestående underhållspenningar, som hon vid tronafsägelsen förbehållit sig; likaså, att Mazarin lofvade henne begagna sitt i Rom varande palats. Det är äfven ett rykte, att enkedrottningen förklarat, *det hon sjelf skulle flytta från Louvren, om ej Kristina gjorde det.* Kristina tog ett stolt afsked och flyttade just, när karnavalen tagit slut. Hon reste öfver Fontainebleau och Avignon till Toulon, derifrån sjövägen till Livorno, slutligen till Rom, hvarest hon uppslog sin boning i Mazarins palats. Hennes mottagning blef mindre högtidlig än någon af förra gångerna; deremot ville man i hennes uppförande finna vida mindre stolthet, än hon förut låtit påskina.

Denna Kristinas andra resa till Frankrike blef i många fall en vändningspunkt. Den blef för henne i anseende till Europa detsamma, som året 1651 varit i

anseende till Sverge; nemligen de blottade svagheternas, den försvunna ärans och tillgifvenhetens tidepunkt. När Kristina lemnade Sverge, var Europa ännu uppfylldt af de lärdas lofsånger öfver hennes person. Hon blef nästan öfverallt mottagen med nyfikenhet, vördnad, beundran och lysande högtidligheter. De, som ej frivilligt instämde deri, gjorde det likväl af fruktan för ett speord, hvilket, uttaladt af drottningen bland Europas snillen, skulle genast återljuda vid alla Europas hof. Konungar och furstar täflade om att fira det verldssnille, hvilket likasom de burit kronan, och, såsom skalderna söngo, mer hedrat densamma, än af densamma blifvit hedrad. Mest utbasunades dock hennes ära af katolikerna, hvilka dymedelst ville upphöja värdet och äran af denna sin eröfring. Föregången af sådana rykten, reste Kristina under åren 1654 till 1657 omkring i Europa och upphämtade en rik skörd af beundran och ärebetygelser. Men dervid såddes inga frön till en blifvande dylik äring. Hvarhäldst hon visade sig, försvann glansen och förtrollningen kring hennes namn. Före ankomsten talade man om hennes snille och stora egenskaper; efter afresan om hennes besynnerligheter, nycker och fel. Dessa nya, men från de flesta håll öfverensstämmande underrättelser ändrade helt och hållet allmänna tänkesättet. Man började anse Kristina mera besynnerlig än stor. Det sätt, hvarpå hon reste kring Europa, de många derunder förefallna sjelfsvåldiga uppträdena, det sätt, hvarpå hon trugade sig till franska hofvet 1657; detta och i synnerhet och framför allt det ohyggliga mordet på Monaldeschi bragte oviljan och föraktet till den högsta grad. Furstarna sköto henne från sig, och det en gång för alla. Med undantag af en högtidlighet i Köpenhamn år 1660 blef hon under de återstående trettio åren af sin lefnad och oaktadt de många resorna genom Europa ingen enda gång kallad till något hof. Snillena och de lärda, med förhoppningar, i så många hänseenden bedragna, bytte sitt fordna beröm i ett ta-

del, som uttalades högljudt och utan fruktan. Ty Kristina var nu mera icke snillenas drottning, hvars ogillande infall fruktades som en dödsdom; hon var en nyckfull qvinna, hvars ord och omdöme man visste vanligtvis vara bestämda af hugskott eller lynnen för dagen, och vid hvilkas upprepande man derföre mindre skrattade åt den angripne än åt Kristina sjelf och åt det nya exemplet på hennes djerfva och förflugna omdömen. Man fästade för öfrigt vid dem liten eller ingen vigt och började mer och mer anse henne sjelf såsom en slags oefterrättlig person, åt hvars besynnerligheter man gjorde sig lustig, men om hvilken man i öfrigt föga bekymrade sig. Detta tycks äfven vara orsaken, hvarföre med undantag af resorna till Sverge så föga finnes antecknadt om hennes öden efter 1658. Europa hade en gång för alla fällt hennes dom, och man ansåg öfverflödigt samla ytterligare bilagor till bestyrkandet af dess rättvisa.

TRETTIONDEFÖRSTA KAPITLET.

KRISTINAS VISTANDE I ROM ÅREN 1658—1660.

I Rom började Kristina återigen föra ett ganska lysande hof och derjemnte att serdeles ifrigt sysselsätta sig med vettenskaper och vitterhet. Den af henne stiftade akademien begynte ånyo sina sammanträden, i hvilka Kristina lifligt deltog. Dessemellan arbetade hon sjelf i åtskilliga vettenskapsgrenar, serdeles i kemien, och hon uppoffrade på densamma så mycket både tid och tillgångar, att man redan då började skämtande omtala, *huru en stor del af Kristinas förmögenhet uppgick i rök.*

Snart yppades mellan henne och påfven flere ganska obehagliga tvister. Yttre anledningarna voro en hop lappri; de inre deremot och de egentliga lågo i båda personernas lynnen. Kristinas känna vi; påfvens var ej fritt från småaktighet och fåfänga. — Sentinelli, icke mördaren, utan gunstlingen och öfverkammarherren, gaf anledning till en bland tvisterna. Kristina ville nemligen mäkla giftermål mellan honom och hertiginnan Ceri, en bland de rikaste arftagerskor i Rom. Påfven sökte hindra förslaget och lät för sådant ändamål samt till yttermera säkerhet insätta hertiginnan i kloster och landsförvisa båda bröderna Sentinelli, hvarvid äfven deras deltagande i Monaldeschis olycka lärer hafva kommit i betraktande. Kristina värfvade då på egen bekostnad ett regemente, hvilket hon skänkte åt gunstlingen Sentinelli, och i spetsen för hvilket denne som öfverste ingick i Venedigs tjenst. — Vigtigare blef tvisten om *qvartersfriheten.* Så kallade man i Rom en rättighet, som alla främmande magters sändebud innehade; den nemligen, att kunna mot de lagliga myndigheterna på stället beskydda sådana missdådare, hvilka tagit sin tillflykt till de främmande sändebudens hus eller qvarter. Denna i sig sjelf skadliga inrättning blef än mera förderflig genom de grofva och tallösa missbruken; och så länge den fortfor, var det för påfvarna en omöjlighet att trygga ordning och säkerhet inom Rom. De hade derföre länge, ehuru fåfängt, sökt afskaffa densamma. Äfven Kristina tillvällade sig en dylik frihet, oaktadt påfvens missnöje och motsägelser. Genom dessa och andra tvister förbittrades sinnena å ömse sidor. För att undvika grannskapet med påfven, kanske ock i följe af en snart återinträffande penningenöd, afskedade Kristina större delen af sitt hof och flyttade sjelf till ett kloster. Hennes vanliga och retande stickord kommo under denna misshällighet åter fram. Påfvens ättvapen visade sex berg. En dag skref Kristina derunder Horatii bekanta vers:

parturiunt montes, nascetur ridiculus mus [1]), och det qvicka men bitande infallet flög genast från mun till mun. Påfven å sin sida visade misstroende mot Kristina, underhöll spejare, som utforskade alla hennes företag, och satte sluteligen vakt för hennes boning; dock under sken af hedersbetygelse. Han uppretades än mer af spaniorerna, hvilka trodde sig hos Kristina finna fransyska tänkesätt och derföre om henne utspridde allehanda ofördelaktiga rykten, till och med tryckta smädeskrifter.

Den svåraste olägenheten var dock en beständigt tilltagande penningebrist; förorsakad dels af hennes egen misshushållning, dels af omständigheterna i Sverge. Karl Gustaf, invecklad i krig med alla sina grannar, var sjelf uti yttersta behof; och oaktadt hans verkligt nitiska bemödanden kommo svenska penningesändningarna ganska ojemnt. Pommern, från hvars taffelgods Kristina hade en betydlig del af sitt underhåll, var öfversvämmadt af fiender, så att denna inkomstkälla helt och hållet förtorkades. Kristinas nöd blef alltså ganska stor och öfver allt hade hon skulder; till en enda handlande i Paris ej mindre än 700,000 livres. Ingen ville mer lemna några lån, om icke mot pant; men alla umbärliga juveler och dyrbarheter voro redan af sådan orsak ute på språng. Hon klagade högljudt och bittert, än på Seved Bååt, den då varande förvaltaren af hennes underhållsländer; än och aldramest på Karl Gustaf, *nemligen att denne genom sina obetänksamma krig störtat Sverge och dermed äfven henne sjelf i olycka.* Hon stannade ej vid klagomål utan skickade Sentinelli till Wien med följande uppdrag. *Emedan Karl Gustaf icke uppfyllde sitt löfte om Kristinas underhåll, begärde hon att af kejsaren få låna 20,000 man, under Montecuculis befäl, för att dermed från Sverge återtaga Pommern. Inkomsterna deraf skulle sedermera tillfalla Kristina intill hennes död. Efter*

---

[1]) Berget fick barn; afkomlingen blef en löjelig råtta.

densamma borde landet förenas med kejsardömet, såsom det förut varit. Hon ville till och med sjelf anföra tropparna vid detta tåg. I Sverge fick man snart underrättelse om planen och började vidtaga allehanda försigtighetsmått i afseende på fästningarna i hennes underhållsländer [1]. Det blef öfverflödigt, ty kejsaren lyssnade ej till förslaget, och hon sjelf återkallade snart sin beskickning och försökte en annan utväg. Hon affärdade nemligen till Sverge ett sändebud för att skaffa bot på de öfverklagade oordningarna. Mannen hette Davidsson, var född svensk och lutheran; men hade liksom Kristina öfvergått till katolska läran. Karl Gustaf iakttog alla tillfällen att visa sin lutherska rättrogenhet. Han ville af denna orsak icke lemna företräde åt bemälte Davidsson, om ej denne förut med ed bekräftade, det han ej öfvergått till katolska läran. Kristina tog saken som en förolämpning mot sig, och måhända tviflande om Davidssons ståndaktighet, skref hon till honom följande bref. *Hedern och lifvet äro två ting, som väl böra vårdas. Men om ni förnekar eder tro för att rädda edert lif, så visa eder aldrig för mina ögon; ty då skall ni icke kunna rädda det sednare. Ni måste lefva och dö som katolik, om ni vill vara mig värdig. Låt ej svenska konungens hot skrämma eder och bry er icke om något företräde. Ju mer han vredgas och hotar, desto högre stiger eder förtjenst i mina ögon. Så framt ni återkommer med pålitliga betyg att hafva lefvat som en sann katolik, så skall jag emottaga eder med glädje och med godhet, och om jag icke har mer än en enda bit bröd, så skall jag dock dela den med eder; ja jag skall häldre dö än undandraga eder min hjelp. Men, i händelse hopp eller fruktan locka eder från denna dyrbara pligt, så var viss derom, att jag skall straffa en sådan låghet och, att all den svenska konungens magt icke skall hindra mig från att gifva eder döden, om det också*

[1]) *Rådsprot.* d. 15 Juli 1659.

vore midt emellan hans egna armar. Var viss att jag håller ord. Davidsson lärer hafva svarat Karl Gustaf *att, som han af öfvertygelse antagit katolska läran, så ville han deri både lefva och dö; men hoppades åtnjuta samma rättigheter, som andra främmande sändebud,* o. s. v. Han återvände till Kristina och blef nådigt mottagen. Man vet dock ej, om resan medförde några lyckliga följder för hennes penningeangelägenheter.

Verksammare i detta hänseende blef en annan åtgerd, som påfven vidtog, innan den nyss omtalda fiendskapen mellan honom och drottningen hunnit utbryta. Enhvar insåg lätt, att Kristinas egen misshushållning och hennes omgifnings bedrägerier skulle göra äfven de största inkomster otillräckliga. Påfven öfvertalade henne derföre att till förvaltare af sina penningeärender taga kardinal Azolini, en man, till sådant ganska skicklig, och dessutom redan förut i åtnjutande af drottningens utmärkta ynnest. För att ytterligare bekräfta sina välvilliga tänkesätt anslog påfven åt Kristina ett årsunderhåll af 12,000 scudi. De fördelaktiga följderna af detta tillskott och i synnerhet af Azolinis förvaltning visade sig snart nog.

TRETTIONDEANDRA KAPITLET.

KRISTINAS FÖRSTA RESA TILL SVERGE.

I Februari 1660 dog helt hastigt och oförmodadt konung Karl den tionde Gustaf. Genast vid första underrättelsen härom beslöt Kristina resa till Sverge. Afsigten var tvåfaldig; den ena och offentliga, att hos

nya regeringen vinna bekräftelse på underhållet och dess ordentliga utbetalande; den andra och hemliga, att för framtiden bevaka någon sin påstådda rättighet till svenska tronen. Det tyckes nemligen, som Kristina ångrat afsägelsen; antingen nu denna känsla var en följd af vanlig ombytlighet, eller af de sista obehagliga uppträdena i Rom; allt nog, hon började kasta begärliga blickar på den fordom försmådda svenska kronan. Katolikerna understödde dessa tänkesätt i hopp att genom en sådan förändring möjligtvis kunna till sin bekännelse återföra det förlorade Sverge. Kristinas förhoppningar om kronan tycktes ej heller så serdeles orimliga, emedan enda tronarfvingen, ett fem års barn med svag helsa, lätt kunde falla undan. Det finnes äfven spår, att hon sökt genom smicker och inställsamhet vinna anhängare inom Sverge; och att Mazarin gifvit styrelsen i Stockholm några vinkar om dylika hennes planer [1]).

I Juli månad afreste Kristina från Röm och tog vägen öfver Nürnberg till Hamburg likasom förut. Här mötte henne bref från Seved Bååt med den underrättelsen, att Svenska regeringen ogerna såge hennes ankomst. Äfven genom Lejoncrona, Schlippenbach m. fl. lät rådet för henne framställa samma sina tänkesätt. Kristina svarade höfligt, men med tillkännagifvande, *att som afsigterna vore rena, men resan nödvändig, måste densamma fortsättas.* Tillika skref hon till Per Brahe ett smickrande bref, talte *om den beständiga och höga aktning, hon för honom hyst; sade, att han vid konungens död varit Sverges räddare; bad om hans understöd för sina rättmätiga anspråk* o. s. v. Derpå reste hon från Hamburg öfver Holstein och Fyen till Köpenhamn och blef derstädes af hofvet inbjuden samt med stora högtidligheter mottagen.

---

[1]) *Engest:* Acta om drottning Kristina. 4:o Tom. III ett utdrag ur rådsprotokollen.

Regeringen i Stockholm råkade genom denna Kristinas envishet i stort bekymmer. Ställningen var nästan densamma, som efter Gustaf Adolfs död; utom landet och på alla sidor svåra och hotande krig; inom detsamma nöd och fattigdom; på tronen ett fem års barn, och vid dess sida en moder utan förmåga att leda ett så stort verk; och derjemnte den obändiga och besynnerliga hertig Adolf Johan, nyss på samma sätt som fadren Johan Kasimir från förmyndarestyrelsen utträngd; derföre sjelf missnöjd och kring sin person samlande alla andra missnöjda. Om nu härtill komme drottning Kristina med sina djerfva förslager, liggande utom all mensklig beräkning, men understödda af en tilltagsenhet och en talande tunga nästan utan like; så kunde snart nog en förderflig oro blifva inom riket uppväckt. I synnerhet fruktade man, att bondeståndet uti sin okunnighet skulle vid riksdagen lätt af ena eller andra partiet förledas. [1]) Dessa allmänna farhågor ökades ännu mera genom varningen från Mazarin, genom Kristinas bref till Per Brahe, hvilket denne i rådet uppvisade, samt genom hennes envishet att oaktadt alla afstyrkanden fortsätta sin onödiga resa; ty frågan om underhållet hade lätt kunnat skriftligen afgöras.

Det är sagdt, och äfven sannolikt, att den af Kristina djupt förolämpade, men nu i Sverge ganska mägsige gref Magnus iakttog tillfället att, med stöd af ofvannämnda skäl, lägga hinder i vägen för inresan, och således hämnas förr lidna oförrätter.

Efter flera öfverläggningar och i samråd med ständernas ombud [2]) fattade rådet ändtligen följande beslut. Man skulle nemligen till Kristinas möte afärda en af sina medlemmar med uppdrag att söka förmå henne dröja på Öland, så länge riksdagen varade och först efter dess slut komma till Stockholm. Om hon ej

---

[1]) *Rådsprot.* d. 3 Sept. 1660.
[2]) *Rådsprot.* d. 5 och 27 Sept. 1660.

kunde med godo öfvertalas, borde ombudet med våld hålla henne qvar under tillkännagifvande, att sådant allt skedde på konungens befallning. Till detta uppdrag valdes Lorentz von der Linde, densamme som fordom var henne på utresan följaktig ända till Halmstad. [1])

Kristinas omgifning bestod af åtta herrar, deribland en munk och en läkare; dessutom tio betjenter och tre pigor, alla utlänningar, för det mesta Italienare och dertill katoliker; ett sällskap, ingalunda tjenligt att vinna förtroende och välvilja bland svenskarna. Den 17 September anlände hon till Skåne och blef med högtidlighet mottagen, men erhöll på samma gång ett bref ifrån Per Brahe, hvari denne, oaktadt hennes artigheter, likväl helt och hållet afstyrkte resan till Stockholm. Sådant var ganska obehagligt, men Kristina höll denna gången god min. *Allt, som kommer ifrån eder, min kusin!* svarade hon, *är mig så angenämt, att jag omöjligen kan illa upptaga, om äfven edra tankar skilja sig från mina. Jag beklagar, att omständigheterna icke tillåta mig efterkomma edra råd; men jag hoppas snart sjelf rättvisa mitt uppförande och ådagalägga, huru gerna jag i allmänhet vill följa eder ledning. Mottag mellertid försäkringarna om den utmärkta högaktning, som jag hyser för fäderneslandets ärorika befriare* o. s. v. Man tror, att Kristina gaf Per Brahe denna högtrafvande benämning, antingen derföre, att han vid Genevad slagit ett parti danskar; eller derföre, att han deltagit i Adolf Johans utestängande från förmyndareregeringen.

Kristina fortsatte sålunda resan uppåt Sverge. I Halmstad mötte Lorentz von der Linde. Han tyckes ej hafva varit rätta mannen för sitt kraftfordrande uppdrag. Icke ens sjelf utan genom en annan, sökte han i godo förmå drottningen återvända. När hon deröfver visade missnöje, tordes han ej fullgöra andra delen

---

[1]) S. st.

af nämnde sitt uppdrag, utan tillät henne fortsätta resan. *Jag vet,* skref han, *huru illa en våldsam åtgerd skulle uttydas, samt huru mycket regeringen undviker allt, som kan stöta drottningen. Om man fortfarande vill visa henne tillbaka, så kan det ske genom förnyad befallning, som möter oss i Nyköping eller annorstädes.* Åtföljd af honom, skyndade emellertid Kristina sin färd så mycket som möjligt och likasom regeringen till trots. Linde iakttog härunder åtskilliga tillfällen att framställa regeringens önskan och sitt eget vänskapliga råd att vända om; men förgäfves. Kristina blef uppbragt och brådskade färden än mera. Linde ställde så till, att de uppbådade kungshästarne gång efter annan kommo för sent; afsigten var att fördröja resan och gifva regeringen tid att fatta och tillkännagifva ett nytt beslut. Kristina märkte konstgreppet och hotade att med gästgifvareskjuts hasta före till Stockholm, och nu gick det så fort, att Linde knappt kunde följa med. På en enda Septemberdag for hon från Råby till Linköping, d. v. s. tretton mil, hvilket med den tidens dåliga vägar ansågs vara en ovanligt skyndsam färd. [1])

Det var en egen anblick att se Kristina i Lindes sällskap med sådan brådska och ifver truga sig tillbaka in i Sverige. Man erinrar sig dervid ovillkorligen, huru hon sex år förut i samma sällskap och med samma brådskande otålighet trugade sig derifrån.

Regeringen blef emellertid af Kristinas djerfhet bragt ur fattningen och hade ej beslutsamhet nog att verkställa sin föresats. Under svepskälet att det numera vore för sent att visa henne tillbaka, beslöt man göra med god min, hvad man ej hade mod att vägra. Boningsrum ordnades både i Torstensonska huset (numera prins Karls palats) och på slottet, der man valde

---

[1]) Angående von der Lindes beskickning, se hans bref den 15, 23, 25 och 28 Sept. 1660 i *Riksarkivets* oordnade papper.

konungens egna gemak. För att sätta allt i ordning behöfdes tid. Kristina, som fått sin vilja fram, gaf nu mera gerna anstånd och uttänjde resan mellan Pilkrog och Stockholm till tre hela dagar. Den andra Oktober i skymningen höll hon sitt intåg, mottagen med konungsliga hedersbetygelser, och ett skjutande så häftigt, att jorden darrade och fönsterna sprungo. Hon valde till boning slottsrummen och visade sig mot alla serdeles nådig och nedlåtande.

Kristinas syften voro, som sagdt är, två: det ena bekräftelsen på sitt årsunderhåll; det andra bevakandet af sin förmenta rätt till kronan. Denna sednare punkt vågade hon likväl icke vidröra, innan den förra blifvit beviljad. Angående denna inlade hon redan dagen efter sin ankomst en skrifvelse, hvari begärdes, *att ständerna måtte bekräfta det åt henne i Uppsala anslagna årsunderhållet, oaktadt hon sedan den tiden öfvergått till katolska läran.* Efteråt lästes följande tillägg. *Jag anhåller om snart svar för att sedan kunna få underhandla om mina enskilda angelägenheter.* Detta skulle vara likasom ett förbehåll att sedermera få framkomma med den andra punkten.

Men genast efter sin ankomst hade Kristina med mariabilder och brinnande vaxljus låtit pryda och till katolskt kapell inreda ett af de till hennes begagnande upplåtna kungliga rummen, i hvilket hon äfven lät hvarje dag hålla mässa för öppna dörrar och under stort tillopp af nyfikna personer; alltsammans till ej ringa harm för de församlade riksdagspresterna och för svenskarne i allmänhet.

När Kristinas ofvannämnde skrifvelse blef för ständerna uppläst, ville adel och borgare densamma genast bifalla; bönderna sköto målet från sig, såsom öfverstigande kretsen för deras omdöme, men presterna begärde och fingo betänketid. Andra, tredje och fjerde dagen fordrade drottningen allt ifrigare och ifrigare deras utlåtande. Slutligen svarades: *att, när drottningen haft fyra till fem år att sammansätta skriften, kunde*

hon väl unna presterna fyra till fem dagar att densamma öfverväga. Allmänhetens ovilja ökades emellertid så väl af Kristinas fortfarande katolska gudstjenst, som af svenska presterna, hvilka i sina predikningar ofta och med bitterhet vidrörde denna punkt. Så t. ex. hände en gång, att presten, förmodeligen var det i Uppsala, efter predikans slut började utfara mot drottning Kristina, hennes omvändelse, inresa till Sverge och katolska gudstjenst. *Jag har*, sade han, *sökt varna henne både mundteligen och skrifteligen; dock fåfängt och vill nu ej längre kasta perlor för svin.* Domprosten Stigzelius, som var i kyrkan, skickade upp och tillrättavisade predikanten; men denne svarade högljudt: *jag talar efter andans ingifvelse; och man måste mer lyda Gud än menniskor*, hvarpå han fortsatte i samma anda. Då framträdde den andra presten för altaret och började messa, hvarvid församlingen uppstod och ifraren på prediksstolen blef tvungen att tystna.

Den åttonde Oktober aflemnades ändtligen prestets betänkande. Det innehöll, att man visserligen borde bekräfta anslaget; dock med flere villkor till inskränkandet af drottning Kristinas magt och med det tillägg, att beviljandet skedde denna gången af ständernas godhet och för Kristinas förfäders skull; men icke i kraft af öfverenskommelsen i Uppsala 1654, hvilken hon genom sitt affall tillintetgjort. Det var biskopen i Åbo, Johannes Terserus, mannen från 1650 års riksdag, som också denna gången ledde ståndet, och som mot Kristina visade serdeles stränghet. Presternas betänkande blef gilladt af de öfriga stånden och i synnerhet af rådet och regeringen, hvilka mer än de andra voro mot Kristina uppbragta. I synnerhet och framför alla andra utmärkte sig Per Brahe såsom Kristinas allvarsammaste motståndare och vid sistnämnde tillfälle tackade han presterskapet offentligen för dess just under striden mot drottningen visade nitälskan om renläriheten i landet.[1]) Samma dag gingo åtskilliga af

---

[1]) *Rådsprot.* d. 4 och 26 Sept. 1660 m. fl.

biskoparne och de äldre bland presterna upp till Kristina i afsigt att föreställa henne vådan och olagligheten af den offentliga katolska gudstjensten, samt i godo förmå henne till dess inställande. Den åttiosjuåriga erkebiskop Lenæus förde ordet och det med så mycken skärpa, att tårarna brusto drottningen ur ögonen, vare sig af rörelse eller harm. Ordvexlingen blef ganska liflig. En gång sade Lenæus: *vi känna nogsamt påfvens knep; han går med all flit efter våra själar.* Kristina svarade: *j gode herrar! Jag känner påfven bättre än ni. Han skulle ej gifva fyra daler för alla edra själar tillhopa.* Samtalet aflopp fruktlöst.

Det var också förmodligen under detta samtal, som Kristinas fordna hofpredikant, Emporagrius, frågade om orsaken *till hennes affall från lutherska läran?* Kristina svarade: *det var edra långa och tråkiga predikningar som gjorde mig ledsen dervid.*

Efter några dagar skedde ett nytt möte mellan samma personer och om samma ämnen. Drottningen sökte härvid med allehanda skäl försvara sina påståenden; men mötte så allvarsamt motstånd, att hon slutligen gaf vika, lofvande afskaffa sin offentliga Gudstjenst och lemna all möjlig säkerhet. Hon bad tillika med bevekelig röst och åtbörd, att ständerna måtte meddela den begärda bekräftelsen på underhållet. Tre dagar derefter och i följe af presternas ytterligare påminnelse blef icke blott den offentliga katolska gudstjensten inställd, utan äfven dess kyrkoprydnader nedtagna och jemnte presten och flera bland främlingarna utskickade ur riket. Saken tycktes vara helt och hållet afslutad och det återstod blott att uppsätta och underteckna den öfverenskomna skriften om årsunderhållet.

Oaktadt denna afskräckande motgång hade emellertid Kristina beslutat vidröra äfven det andra föremålet för resan; nemligen bevakandet af sina anspråk på Sverges krona. Hon lät i tysthet uppsätta en skrifvelse derom i fem serskilda exemplar, för att till rådet och till de fyra stånden öfverlemnas; men som man

troligen skulle vägra mottaga en handling af dylikt innehåll, beslöt hon gå till väga på följande sätt.

Den sextonde November eller några dagar efter de egentliga riksdagsärendernas slut, var den nya bekräftelsen på årsunderhållet färdig och skulle af ständerna till Kristina öfverlemnas. När dessas ombud anmälde sig till företräde, tog Kristina de fyra ofvannämnde afskrifterna i sin muff, för att begagna tillfället. En Banér förde ordet och framlemnade bekräftelsen, tilläggande, *att om drottningen hade dervid något att anmärka, skulle hon låta genom medföljande skrifvare det uppteckna och sedan skaffa svar.* Kristina lät icke ett så lyckligt tillfälle gå sig ur händerna. Hon antog tillbudet och bad sekreteraren anteckna följande hennes ord. *Jag vet,* sade hon, *huru man oförskyldt beljugit och förtalat mig, såsom hade jag ondt i sinnet mot mitt fädernesland, hvilket jag likväl städse älskat och ärat hafver. För att nu visa grundlösheten af dessa beskyllningar och tillika än fastare tillknyta förbindelsen mellan mig och fäderneslandet, har jag låtit uppsätta en skrifvelse, som jag härhos eder öfverlemnar, med begäran att hvarje stånd måtte den bevara och i sina protokoller införa till eder efterrättelse både för närvarande och kommande tider.* Härvid framdrog hon utur muffen de renskrifna exemplaren och lemnade ett åt hvar och en af ståndens talemän. Dessa mottogo dem, okunnige om innehållet. Till bönderna, som sist utgingo, sade hon: *j gode danemän! om j behöfven penningar, så vänden eder till mig!*

Vid återkomsten på sina rum skyndade hvarje stånd med ytterlig nyfikenhet att genomläsa den på så hemlighetsfullt sätt framlemnade skriften. Innehållet var följande: *vid afsägelsen 1654 hade Kristina ej kunnat föreställa sig, att Karl Gustaf skulle så snart falla ifrån, hade derföre endast på honom och hans äkta afkomlingar öfverflyttat arfsrätten till kronan utan någon närmare bestämning eller större utsträckning. För att nu, i händelse af konungahusets ut-*

slocknande, skydda riket för oroligheter och bevaka sin egen rätt dertill, ville hon vid detta tillfälle inför Sverges regering, råd och ständer, ja inför Gud och hela verlden afgifva följande förklaring öfver sin egenteliga mening med nämnde tronafsägelse. Denna hade nemligen varit, att icke göra några anspråk på kronans återfående, så länge Karl Gustafs ätt fortfore och villkoren om årsunderhållet fullgjordes; men att hon, om något af dessa två villkor uteblefve, hade förbehållit sig all den rättighet till kronan, som hon af Gud, arfsrätt och rikets lagar innehaft före sin tronafsägelse. Detta ville hon härmedelst hafva högtidligen tillkännagifvet till ständernas framtida efterrättelse. Om något deremot företoges, förklarade hon det helt och hållet ogiltigt. Skriften framlemnades den 16 November, men var daterad den 1 i samma månad, d. v. s. två dagar före riksdagsbeslutets affattande. Sannolika afsigten var, att, ehuru Kristina icke vågat till sjelfva riksdagen inlemna ofvanstående skrifvelse, skulle denna dock, genom den orätta dateringen, erhålla skenet af en sådan åtgerd.

Detta Kristinas försök väckte åtlöje, medömkan och harm, samt derjemnte mångfaldiga och grundade anmärkningar. Hon, som 1654 trugade sig från tronen, ville nu 1660 truga sig ditupp igen. Sättet hvarpå hon smög sin förklaring i ständernas hand, försöket att muta bönderna samt konstgreppet med antidateringen, allt vittnade om en list, lika föraktlig som löjlig och vanmägtig. — Slutligen befanns hennes uppgift rakt stridande mot verkliga förhållandet; ty år 1654 begagnades vid afsägelsen följande ordalag: *vi afstå från Sverges krona och regering och från all den rättighet dertill, som vi i kraft af födsel, arfföreningar och hyllningseder haft hafva, så att vi från denna dag hvarken för oss eller andra skola under någon slags förevändning göra anspråk på detta rike.*

Hvarje exemplar af Kristinas förklaring lemnades emellertid genast till rådet. En hvar harmades. Klas Tott

ville *utan vidare krus skicka skrifterna tillbaka till drottningen.* Per Brahe ansåg, *att denna sednare förverkat sitt underhåll* [1]). Efter öfverläggning med stånden beslöt man att redan samma dag återlemna förklaringen. Först klockan nio om aftonen voro förberedelserna dertill i ordning. Hela rådet, mangrant församladt, och derjemnte ett utskott från hvardera af de fyra stånden, inträdde till drottningen. Ordet fördes af nuvarande rikskansleren, förre gunstlingen Magnus Gabriel De la Gardie, och två sekreterare medföljde för att anteckna det som sades. De la Gardie yttrade i korthet, att, *som drottningens skrifvelse vore stridande mot Sverges lag, kunde ständerna densamma icke emottaga.* Härpå öfverlemnade han rådets exemplar åt drottningen, hvilken detsamma i hastigheten mottog, men genast ville truga tillbaka på De la Gardie. Denne drog sig likväl undan och vägrade. *Välan*, sade Kristina, *ständerna skola åtminstone behålla skrifvelsen;* men i detsamma framträdde en af hvarje stånd och lade på bordet sitt exemplar deraf. Kristina märkte det ej, förrän den sista i ordningen, en lång och groflemmad bonde, framsteg till bordet. Då blef hon ganska förifrad. *J hafven*, yttrade hon, *en gång högtidligen mottagit min förklaring, hvarföre den också blifver i sin fulla kraft gällande. Om j ogillen, så skola dock Gud och hela verlden densamma gilla*; *och jag, som henne inlemnat, skall äfven finna medel att göra henne gällande.* De la Gardie svarade: *sedan eders majestät frikallat oss från vår ed; äre vi icke förpligtade till någon lydnad mot eders majestät, utan blott mot vår nuvarande konung.* Kristina inföll: *jag förstår eder pligt bättre än ni alla tillhopa.* De la Gardie genmälte: *derpå kunde nog finnas svar; men vi hafva kommit för att återlemna skrifvelsen, icke för att tvista derom;* hvarefter de alla bugade sig och gingo bort. Förbittringen och oron var ganska häftig och

---

[1]) *Rådsprot.* d. 16 Nov. 1660.

regeringen ansåg försigtigheten fordra att sätta stark vakt vid både drottning Kristinas och den unge Konungens rum, och man förböd riksdagsmännerna resa hem, innan denna kinkiga sak blifvit afgjord. Äfven Kristina var ytterligt uppbragt. *Jag vill,* sade hon, *häldre låta slita mig i tusen stycken, än afstå från mina rättmätiga anspråk.*[1]) Dagen derpå skickades två riksråd för att öfvertala henne till återkallande af insagan. Hon vägrade envist och med bibehållande af samma häftiga förbittring.

Regeringen och ständeraa, äfven å sin sida ytterligare uppretade öfver Kristinas orimliga påstående och ohjelpliga envishet, fattade det enhälliga beslut, att genom kraftiga åtgerder tillbakavisa en så djerf tilltagsenhet. Man förböd att göra henne besök, och rådet och ständerna uppsatte i ämnet tvänne skrifvelser. Den första var i deras namn och innehöll en kraftig samt vidlyftig vederläggning af Kristinas anspråk. Den andra var i Kristinas namn och innehöll ett uttryckligt återkallande af hennes insaga den sextonde November och tillika en med all möjlig utförlighet uppsatt förklaring, att hon vid förlust af sitt årsunderhåll aldrig skulle göra något anspråk på Sverges krona. Den första skulle till Kristina öfverlemnas eller åtminstone inför henne uppläsas; på den andra skulle man ovillkorligen fordra hennes underskrift. Allt detta afgjordes redan den sjuttonde November. Vid underrättelsen om dessa bestämda och enhälliga åtgerder föll Kristinas mod på en gång och helt och hållet. När De la Gardie i spetsen för rådet och ständernas utskott inträdde och öfverlemnade de tvänne skrifterna, förklarade hon med höfliga ordalag *sin beredvillighet att efterkomma ständernas önskan,* hvarföre hon mottog den första skriften och undertecknade den andra samma dag. Dermed var saken för denna gången afgjord.

---

[1]) S. St. d. 17 Nov. 1660.

Något hvar väntade, att Kristina skulle efter ett så obehagligt och förödmjukande uppträde genast och med missnöje lemna landet. Men tvärtom. Likasom ingenting förefallit, qvarstannade hon ännu i fem veckor, lät som gäst underhålla sig på kronans bekostnad, deltog i hvarje nöje och visade alla ett gladt och fryntligt ansigte. Först den andra Januari 1661 lemnade hon Stockholm och begaf sig till Norrköping.

I denna stad, som hörde till underhållsländerna, stannade hon i flere månader. Man känner ej orsaken till detta dröjsmål; men följden blef en dödande ledsnad, hvaröfver Kristina klagade högt och hvilken hon, ehuru fåfängt, sökte fördrifva genom schack — och brädspel.

Terserus hade emellertid uppsatt och åt många bekanta utlånat en berättelse om ofvanstående riksdagsuppträden; just den, hvarpå vi grundat vår framställning. Utan Terseri vetskap blefvo afskrifter tagna och öfversättningar gjorda samt kringspridda äfven till Tyskland, hvarifrån ett exemplar vardt af någon bland Kristinas tjenare henne tillskickadt. Hon tog genast eld samt klagade hos regeringen öfver Terseri *otacksamhet, att om henne utsprida äreröriga osanningar; han hade dock henne att tacka för sitt hufvud, hvilket hon, i anseende till Terseri brottsliga uppförande, hade under messeniska rättegången kunnat med största skäl låta afhugga. Hon fordrade allvarlig näpst. I fall en sådan icke beviljades, bad hon regeringen icke förtänka, om hon sjelf på Terserus utkräfde det straff, som hans grofva brott förtjenade.* Terseri förklaring infordrades, kom och blef gillad af regeringen, hvilken dessutom vitsordade sjelfva berättelsens sanning. Kristinas hotelser gingo ej heller i fullbordan.

Under vistandet i Norrköping begärde hon vid olika tillfällen svenska regeringens tillstånd att bo i Pommern och derstädes åtnjuta fri religionsöfning; att pommerska taffelgodsen måtte befrias från några bland skatterna o. s. v. Alla dessa punkter blefvo afslagna och

åtskilliga hennes försök att inblanda sig i rikets styrelse kraftigt tillbakavisade. [1])

Det hette en tid, att Kristina ämnade stanna i Sverge till hösten 1661. [2]) Men redan i Maj anträdde hon sin återresa, ledsen vid landet och förtretad på dess innevånare. Man hörde henne med stickord omtala *Karl Gustafs djerfhet och oförstånd;* och för en mötande holländare prisade hon dennes tappra landsmän, *hvilka under sjöslaget i Öresund visat verlden den hemligheten, att äfven svenskarne kunde öfvervinnas.*

TRETTIONDETREDJE KAPITLET.

KRISTINA ÅREN 1661—1666.

På utresan från Sverge stannade Kristina ett helt år i Hamburg. Hon uppgjorde då med den rike Texeira följande öfverenskommelse. Juden skulle åt drottningen regelbundet hvarje månad erlägga 8000 riksdaler och derjemnte på hennes nederländska skulder betala räntan och så mycket som möjligt på kapitalet. Deremot ägde han uppbära alla hennes inkomster från underhållsländerna. Det tyckes, som dessa då för tiden icke beräknats högre än till 107,000, i stället för de utlofvade 200,000 riksdaler.

Under vistandet i Hamburg sysselsatte sig Kristina med allehanda nöjen och med resor i nejden, äfven med vettenskapliga forskningar, i synnerhet med guldmakeriet. Derjemnte kunde hon ej afhålla sig från inblandning i europeiska statsangelägenheterna. Ett hennes förslag var, att utverka understöd åt Venedig, som blifvit

---

[1]) S. st. d. 5, 12 Mars och 29 Maj 1661.

[2]) S. s.t d. 27 Febr. 1661

inveckladt i ett vådligt krig emot turkarna; ett annat, att skaffa katolikerna fri religionsöfning i Danmark och i Hamburg. För dessa ändamål affärdade hon bref och beskickningar till Europas förnämsta regenter. Hennes sändebud tyckas emellertid sjelfva hafva ansett sina uppdrag som ändamålslösa infall. De reste, roade sig och återkommo utan att hafva någonting vunnit. Regeringarna fästade vid de framställda förslagen föga eller ingen uppmärksamhet.

Från Hamburg reste Kristina öfver Erfurt till Rom, dit hon anlände den 10 Juni 1662. Här förde hon ett tämligen lysande hof, der man såg gräddan af stadens lärda eller förnämare umgängeskretsar och tillika alla utmärktare främlingar. Hon öppnade åter den vittra akademien och sysselsatte sig lifligt med åtskilliga dithörande ämnen, i synnerhet med stjernkunskapen, och det under den store Cassinis ledning. Det var också vid denna tiden, som hon förehade gäckeriet med ordet *makalös*. Hon slog nemligen en skådepenning, som visade fågeln fenix på dess bål och deröfver ordet *makelos* med stora grekiska bokstäfver. Tanken lärer hafva varit uppfunnen af Olof Rudbeck och redan i Sverge använd, churu Europas myntkännare ännu icke fästat uppmärksamhet dervid. Nu framlade Kristina sin skådepenning och begärde tydning af dess bild och inskrift. De lärda herrarna ville ej blifva svarslösa, och upphittade derföre den ena djupsinniga och besynnerliga tolkningen efter den andra, till icke ringa förlustelse för Kristina och hennes förtrogna. Sluteligen yppade hon hemligheten, nemligen att ordet vore svenskt och betecknade både den, som var ogift, och den, som var ojemnförlig; i båda fallen en passande benämning så väl för fågeln fenix som för drottning Kristina sjelf. Till yttermera visso lät hon på skådepenningens andra sida prägla sin egen bröstbild med omgifvande namn. Hon fann i denna föreställning så mycket behag, att ordet *makelos* med grekiska bokstäf-

ver blef ofta begagnadt som bomärke på hennes böcker och husgeråd.

Mellan hofven i Rom och Paris hade uppkommit en häftig ovänskap, hvarvid den svagare påfven fick sitta emellan. Kristina sökte till hans fördel medla hos Ludvig den fjortonde och var envis i detta sitt bemödande. Enda följden blef, att hon sluteligen sjelf fick tämligen torra och snäsande svar.

Dessa hennes åtgerder jemnte det i Sverge och Hamburg visade nitet för katolska läran hade emellertid försonat henne med påfven och förhållandet dem emellan var under dessa åren tämligen godt, så att den helige fadren till och med en gång hedrade henne med ett sitt personliga besök. Kristina fann sig högeligen smickrad och använde vid hälsningen dessa skrifna ord. *Hvadan sker mig detta, att min herre kommer till mig? Si jag är icke värdig, att du går in under mitt tak.*

TRETTIONDEFJERDE KAPITLET.

KRISTINAS ANDRA RESA TILL SVERGE.

Kristinas första besök uti sitt fädernesland hade medfört många obehag, i synnerhet för henne sjelf. Efter tre år ville hon likväl dit återvända. Orsaken kan näppeligen med visshet uppgifvas. Sjelf förebar hon penningeangelägenheternas ordnande och sin längtan att besöka konungen, enkedrottningen och sina svenska vänner. Från andra håll spordes andra skäl; t. ex. att drottningen, ledsen vid Rom, ville af vanlig ombytlighet återigen göra ett försök med Sverge; att hon ännu hyste hemliga afsigter på dess krona och der-

jemnte hoppet att kunna densamma vinna. Man sade äfven, att katolikerna underhöllo, smickrade och uppmuntrade dessa planer i tanka, att hon genom någon slags hvälfning möjligtvis kunde göra sina anspråk och på samma gång katolska läran gällande uti Sverge. Det var i synnerhet Björenklou, då varande svenskt sändebud i Wien, som upptäckte och tillkännagaf dessa stämplingar, hvilka också från andra håll och af flere skäl fingo ytterligare bekräftelse; i synnerhet deraf, att man utan antagandet af denna vigtiga driftjeder omöjligen kunde förklara, hvarföre Kristina med så mycken envishet och efter så många undergångna förödmjukelser ville omigen truga sig in uti Sverge.

Att Kristinas plan icke kunde vara den, att helt enkelt sätta sig i ro inom Sverge, det bevisade hon sjelf med tämligen ovederläggliga skäl. *Huru skulle jag,* sade hon, *jag med mitt stolta lynne kunna förnedra mig till att stanna i Sverge och der lyda en nyckfull konung och blifva en skugga bredvid hans mor, en Hedvig Eleonora.* — Men äfven den katolska planen medförde svårigheter, för hvilka Kristina ingalunda var blind. Man hade i Rom och Paris föreslagit, att för dess bedrifvande skicka en hop förklädda jesuiter till Sverge. *Det är detsamma som att skicka dem till galgen,* sade Kristina, *ty att omvända de strängt lutherska svenskarna är en fullkomlig omöjlighet.* Efter dessa Kristinas egna och samtidiga yttranden återstod det för hennes resa ingen annan förklaringsgrund än hemliga afsigter på kronan.

Redan år 1664 lät hon både genom bref och sändebud begära för sin person fri religionsöfning inom Sverge, och började derjemnte underhandla om inköpet af Karl Gustaf Wrangels palats till blifvande boning. I enskildt bref till Seved Bååt hotade hon att resa till Sverge, äfven om man afsloge hennes anhållan om religionsöfningen. Regeringen, rådet och ständerna voro alla högst förbittrade öfver hennes uppförande år 1660. Dertill kommo de sednare underrättelserna om

hennes afsigter mot rikets lugn och trosbekännelse, samt de opassande hotelserna i brefvet till Seved Bååt; regeringen och ständerna togo derföre det enhälliga beslut, att helt och hållet vägra den begärda religionsöfningen och att för hennes vistelse inom riket föreskrifva så stränga villkor, att de liknade ett afvisande, nära nog ett afslag. *Om*, tillägga ständerna, *drottningen i strid mot dessa föreskrifter inkommer till fäderneslandet och vill der öfva någon främmande gudstjenst, så önska vi, att regeringen må använda alla lagliga medel att i tid förekomma hvarje fara för konungen, riket och dess trosbekännelse.*

Oaktadt detta betska svar vidhöll Kristina det fattade beslutet. Hon afskedade större delen af sitt hof, satte det qvarlemnade under Azolinis vård och skyndade åt norden. Det var sommaren 1666. Orsaken, hvarföre detta år valdes, anses hafva varit den, att Kristina, aldrig fullkomligt fri ifrån stjerntyderiets villor, trodde sig hafva upptäckt, att någon olycka, måhända döden, hotade Karl den elfte just vid denna tidepunkt; hvarföre hon ville vara på stället för att begagna lägenheten. I öppen strid mot ständernas föreskrift beslöt hon medtaga katolska själasörjare. Azolini föreslog dertill tvenne lärda, redliga och allmänt aktade män. Kristina valde i deras ställe sin handsekreterare, presten Santini, en person, enligt sägen, full af oärlighet och laster. Tillika skickade hon till Stockholm underrättelse om sin resa samt förteckning öfver alla medföljande personer, på hvilken lista äfven den katolska presten var uppförd.

I Augusti 1666 anlände Kristina till Hamburg. Här mötte ett från svenska regeringen affärdadt ombud, hvilket bad henne vara välkommen till fosterlandet; men tillika berättade de nyligen stadfästade villkoren. Kristina blef förbittrad, men vidhöll sin föresats, ehuru både franska sändebudet och holsteinska furstehofvet afrådde. Hon skickade en vid namn Stropp till Stockholm, började genom honom underhandla och

pruta, och lyckades deri så till vida, att svenska regeringen på sitt ansvar eftergaf alla de af ständerna föreslagna villkoren; med undantag af det, som angick katolsk prest och gudstjenst. Man tyckes derefter hafva ansett saken å ömse sidor afgjord.

Men snart yppades en betänklig omständighet. I September 1666 fick styrelsen, man vet ej på hvad sätt, i sina händer ett bref af Kristina till bemälde Stropp, nyligen skrifvet. Hon yttrade sig deri på följande sätt. *Jag hoppas, att svenska regeringen afslår min begäran om fri religionsöfning. Ni skall då skaffa er detta afslag skriftligt och under utresan från Sverge visa det öfverallt som prof på den närvarande styrelsens obillighet. Derjemnte skall ni beständigt tala om min kärlek till Sverge och till dess innebyggare; samt huru regeringens skenbara stränghet i afseende på trosläran är i sjelfva verket blott fruktan för min person* [1]) o. s. v. Detta var ett tydligt, ett ovedersägligt bevis, att Kristina sökte uppväcka oro, kanske uppror, allt till befrämjande af sina hemliga planer; och att hon dervid beräknade stöd af allmänna tänkesättet, hvilket nu, i synnerhet bland de lägre och okunnigare samhällsklasserna, af missnöje med närvarande styrelse verkligen vindkastat sig till hennes fördel.

Dessa Kristinas planer voro visserligen hotande, dock mer till utseendet än i verkligheten. Regeringen tog saken tämligen lugnt. Den förteg sin erhållna underrättelse och vidblef det förra beslutet om Kristinas mottagande samt ordnade i sådan afsigt konungens egna rum. Som underrättelse kommit, att hon redan afrest från Hamburg, skickades riksrådet Pontus De la Gardie, en yngre bror till grefve Magnus, med en svit af omkring sjuttio personer, för att vid stranden af Öresund högtidligen mottaga den väntade gästen.

---

[1]) *Riksark.* Vid rådsprot. i Maj 1666. Kristinas bref till Stropp, Hamburg d. 15 Aug. 1666.

Men när De la Gardie kom dit, sågs ingen drottning till. Efter någon väntan fick han från henne ett bref med tillkännagifvande, *att årstidens stränghet*, det var redan i Februari 1667, *hindrade resan; men att drottningen ej tviflade, det grefven skulle invänta hennes ankomst.* Grefven med sitt sällskap gjorde så, men fick också vänta i nära tre månader, under hvilken tid Kristina på vanligt sätt roade sig i Hamburg. Bland annat gaf hon en fest, bestående af måltid, skådespel, lotteri och dans. Den sednare öppnade Kristina sjelf med Karl Gustaf Wrangel. Skådespelet föreställde Jerusalems eröfring af korsfararne och gästerna hade hvar sin roll. Man såg der uppträda grefvar och grefvinnor Königsmarck, Lilje, Wittenberg och Wrangel, äfven Kristinas fordna leksyster Eleonora Katrina. En hertiginna af Sachsen Lauenburg föreställde Armida, och drottningen sjelf en slafvinna, bunden med gyllene kedjor. Festen varade hela natten. De nipper och dyrbarheter, som genom lotteriet skänktes åt gästerna, värderades ensamma till 4000 riksdaler. Det sågs, att Kristina kommit på egen hand och saknade Azolinis ledning.

Den 19 April 1667 afreste hon från Hamburg, tog vägen öfver Danmark, landsteg den sjette Maj i Helsingborg, och blef der med mycken högtidlighet af De la Gardie mottagen. Tvärtemot svenska regeringens föreskrift hade Kristina medfört den redan omnämnde Santini och lät honom under resan hvarje dag offentligen hålla katolsk gudstjenst i hennes rum. Det tyckes, som De la Gardie icke haft befallning sätta sig deremot; måhända att regeringen icke föreställt sig möjligheten af ett så tilltagset försök. Underrättelsen derom väckte derföre en ganska obehaglig känsla. Till hvad förut är om stämplingarna genom Stropp anfördt, fick man nu äfven veta, att Kristina under resan smickrade alla som möttes, och på ett och annat ställe verkligen lyckats tillvinna sig uppmärksamhet och deltagande. Rådet beslöt, att genom ett kraftfullt steg och

enligt ständernas önskan förekomma det annalkande ovädret. Man begagnade den genom Kristinas envishet gifna förevändningen och afärdade ett ilbud med befallning, att den katolska presten skulle genast bortskickas och gudstjensten upphöra. Tillika blef af enkedrottningen och af alla regeringens medlemmar underskrifvet följande, med gemensam ansvarighet fattade beslut, nemligen: att icke åt Kristina medgifva hvarken katolsk prest eller gudstjenst; — att med all uppmärksamhet följa hennes steg och icke tillåta henne inblanda sig i statsangelägenheter, ej heller bevista riksdagar, om hon skulle öfver någon sådan qvarstanna i riket; — att med all försigtighet vaka öfver konungens person, och för sådant ändamål genast efter Kristinas ankomst till Stockholm flytta honom till Uppsala; — sluteligen i händelse Kristina gjorde något stridande mot gällande stadgar och beslut, att genast och enhälligt vidtaga allvarsamma åtgerder till skyddande af rikets lugn.

I Jönköping mötte Kristina regeringens ilbud med ovillkorlig föreskrift, att tillbakaskicka den katolska presten. Kristina svarade genast och bestämdt: *jag skickar ej från mig min själasörjare; men jag skall i det ställe sjelf följa med honom bort ifrån detta land, och jag vill derföre nu straxt vända tillbaka;* hvarpå hon beställde skjutshästar för sin enskilda vagn. Det var inemot midnatt. De la Gardie förestållde svårigheterna; bland andra också den, att han och hans sällskap icke så snart kunde blifva färdiga till hennes beledsagande på återvägen. Kristina svarade: *jag undanber mig edert sällskap; ty från denna stund kan jag icke mottaga någon höflighet af svenska regeringen.* Småningom lugnades hon, och man öfverenskom att som förra gången fortsätta resan framåt; men att tillika afärda ett ilbud med förfrågningar, huruvida ej regeringen ville eftergifva det bestämda villkoret. Kristina medskickade till Karl den elfte ett egenhändigt bref, af följande innehåll. *På grefve De la Gardies bön har jag beslu-*

tat afvakta, huruvida eders majestät vill för min skull ändra sin föreskrift. Om sådant icke sker, kan jag aldrig mer mottaga någon höflighet af eder; ty jag har fattat mitt beslut att i dylikt fall på ögonblicket återvända. För att emellertid påminna eder, hvad ni är och hvad jag är, ber jag eder vara öfvertygad derom, att ni icke är född till att befalla öfver folk af sådant slag, som jag o. s. v. Brefvet var illa skrifvet, med många ändringar och utan bräddrum öfver eller på sidorna [1]). Det uppretade naturligtvis regeringen än mera, och ilbudet fick återvända med förnyadt *nej*.

Emellertid hade Kristina fortsatt resan ända till Norrköping. Under denna färd likasom förut iakttog hon hvarje tillfälle att ställa sig in hos folket, hörde med deltagande alla anmärkningar mot närvarande styrelse, beklagade landets nöd, lofvade medla godt hos konungen och utkastade bland de omgifvande hoparna mycket penningar. Hon smickrade äfven mötande ämbetsmän och yttrade, att deras befordran gått långsamt, att de med orättvisa blifvit förbigångna o. s. v.; allt detta icke utan åsyftad verkan, serdeles hos enfaldigare personer. Också med de beledsagande herrarna höll hon tal, men af ganska egen beskaffenhet, nästan alltid angående svenska statsangelägenheterna, t. ex. tullväsendet, reduktionen, adeln, i hvilket stånd hon tyckte, att man borde införa förstfödslorätten och hertiglig värdighet. Stundom vidrördes än kinkigare punkter. *Tror ni*, sade hon en dag till Pontus De la Gardie, *tror ni, att jag skulle tåla, det Sverge regerades af någon annan än den, åt hvilken jag gifvit dess krona? Nej aldrig! Förr skulle jag tillsätta tusen lif, om jag hade dem. Jag önskar, att konung Karl må lefva länge och väl; men skulle han falla undan, så vill*

---

[1]) *Riksark.* oordnade papper om Kristina. Sjelfva urskriften af den 14 Maj 1667.

också jag hafva ett ord med i laget; om icke just för mig sjelf, åtminstone vid valet af en annan efterträdare. När De la Gardie med allmänna ordalag yttrade sin önskan, *att vid så oförmodad händelse fäderneslandet måtte genom fredsamt och enhälligt val bekomma en god regent,* svarade Kristina: *vid sådant tillfälle kunde jag likaså gerna få på min sida prester och bönder, som adeln.* De la Gardie svarade med några vanliga artigheter; men tillade dock ett och annat tvifvelsmål, grundadt på svenskarnas missnöje öfver hennes trosförändring. Kristina inföll: *Gud gifve, att svenskarna icke hade någonting annat emot mig! då skulle nog allting gå väl.* Det let nästan, som hon i det ögonblicket varit färdig återgå till Sverges trosbekännelse, för att återfå Sverges krona.

Alla de ofvan anförda orden yttrades af Kristina till Pontus De la Gardie, hvilken var ombud åt det mot henne uppretade riksrådet och bror till den af henne förföljda grefve Magnus. Också blef hvarje ord framburet och låg henne sedermera naturligtvis i vägen.

Uti Norrköping mötte en baron Sparre med regeringens förnyade föreskrift att bortskicka den katolska presten, så framt hon ville blifva mottagen. Kristina hade troligtvis hoppats att genom samma djerfhet som 1660 tilltvinga sig samma eftergift; hvarföre hon äfven skickat sina packvagnar förut till Stockholm. Hon blef nu öfver detta förnyade och oförmodade afslag så mycket mera uppbragt och beslöt att genast återvända. *Jag vill,* sade hon, *icke för alla kronor i verlden afstå från utöfningen af min gudstjenst.* De la Gardie erinrade, att Kristina kunde *under sken af enskilda besök hos franska sändebudet Pomponne obemärkt deltaga i dennas gudstjenst.* Detta förslag uppbragte henne än mera. *Jag!* utropade hon, *jag göra besök hos en Pomponne! Om han låter märka en enda sådan tanke, skall jag låta prygla honom, om det ock vore i hans egen konungs närvaro. Och nu, härifrån, och det genast på timmen!* Men det kunde ej

gå så fort, ty qvällen hade inbrutit och ingenting var för sådan resa i beredskap. Kristina vakade hela natten och ordnade sina angelägenheter. De la Gardie ville med sviten beledsaga henne ut igen. *Nej,* sade Kristina, *jag kan ej mer emottaga någon artighet af Karl den elfte.* De la Gardie erinrade, att hans sällskap torde behöfvas, emedan landshöfdingarna, undrande öfver hennes så snara återkomst, eljest kunde lägga hinder i vägen för utresan. Detta skäl verkade och hon tillät, att De la Gardie med ett par personer medföljde. Hon fortfor skrifva hela morgonen; derpå lät hon läsa messan och intog frukost, hvarefter sällskapet klockan nio förmiddagen satte sig i vagnarna. Nu gick det med brådstörtande fart tillbaka åt söder. Kristina var ständigt vid ondt lynne och visade otålighet öfver hvarje, äfven det minsta uppehåll. De la Gardie, som för tillfället mådde mindre väl, bad henne sakta farten och erinrade, *att det eljest såge ut, som hon af räddhåga rymde ur riket.* Det hjelpte ej. På fyra dagar tillryggalades vägen mellan Norrköping och Helsingborg. *Jag har,* skref De la Gardie, *i hela min lifstid aldrig varit med på en sådan skjuts.* Också blef han några dagar sängliggande efter färden.

Den 25 Maj om aftonen anlände Kristina till Helsingborg och ville genast samma qväll öfver sundet. Det befanns ogörligt. Morgonen derpå lät hon först läsa messan. *Jag skall visa,* sade hon, *att jag icke af räddhåga rymmer ur landet.* Vid afskedet yttrade hon till De la Gardie: *helsa eder konung, att min stolthet skall hindra mig från klagomål, och min fosterlandskärlek från hämnd.* Derpå satte hon öfver sundet och skyndade utan något uppehåll till Hamburg.

Omdömena, öfver hvad som förefallit, voro i Sverge ganska delade. Menigheten, utan kännedom om rätta förhållandet och förtjust af Kristinas visade vänlighet och deltagande, yttrade missnöje öfver rådets åtgerder, och under hela tillbakaresan och i synnerhet i Norrköping såg man folket med tårar och tillgifvenhetstecken

visa sin sorg och sitt deltagande, och de försäkrade, *att medan drottningen regerade, var landet bekrönt med all slags välsignelse, nu deremot belastadt med all slags vedervärdighet* [1]). — I de högre kretsarna var tänkesättet annorlunda. Danska sändebudet beskrifver det med följande ord: *de flesta säga så: vill hon ej bida, så må hon gerna rida.*

TRETTIONDEFEMTE KAPITLET.

KRISTINAS VISTANDE I HAMBURG.

I början af Juni återkom drottning Kristina till Hamburg. Här mötte den underrättelse, att påfven Alexander den sjunde dött, och att kardinal Farnese förmodades blifva efterträdaren. Detta sednare var en obehaglig nyhet; ty Farnese och drottningen stodo till hvarandra i mindre vänskapligt förhållande. Bemälde kardinal hade nemligen varit närmaste styresmannen öfver staden Rom, i hvilken egenskap han ofta velat bestraffa de oordningar, som föröfvades af Kristinas folk och vid hennes hof. Under dessa ämbetsutöfningar hade han ofta och på ett obehagligt sätt stött tillsammans med drottningen sjelf, hvilken dels af lättsinne försvarade sina tjenares förbrytelser, dels af egensinne och stolthet icke ville tillåta deras bestraffande af någon annan. Detta hade föranledt ganska allvarsamma uppträden och Kristina förutsåg, att Rom, det antagna fäderneslandet, skulle under Farnese blifva för henne en obehaglig vistelseort. Sverge, det medfödda fäderneslandet, var helt och hållet stängdt och ej heller

---

[1]) *Rådsprot.* d. 8 Aug. 1667.

fanns något annat land, som för henne öppnade en gästfri och angenäm boning. Kristinas belägenhet var i sjelfva verket ganska oroande och betänklig.

Men snart kom den angenäma underrättelsen, att Farnese blifvit förbigången och kardinal Rospigliosi utkorad till påfve under namn af Klemens den nionde. Denne herre var af ett gladt och praktälskande lynne och dertill förklarad vän af drottning Kristina, för hvilken sednare således utsigterna i största hast ljusnade. Hon beslöt att med en praktfull fest visa sin glädje öfver valets utgång. Framsidan af hennes palats skulle upplysas samt prydas af påfvens namn, brinnande med 600 lampor; derjemnte af transparenter, föreställande, huru katolska kyrkan segrande trampar kätteriet under fötterna. Flere drottningens vänner föreställde vådan af en till påfvens ära anställd högtidlighet och i synnerhet af sådana prydnader midt uti en strängt protestantisk stad, hvars folkmängd till en stor del utgjordes af handtverkare och sjömän, hvilka blindt trodde påfven vara jemnte turken kristenhetens största fiende och upphofsmannen till allt ondt. Men Kristina var obeveklig och hon stärktes deri än mera af sin öfverkammarherre, den sedermera så ryktbare Del Monte, hvilken vid denna tiden började blifva allrådande gunstling. När ofvannämnde tillredelser begynte omtalas, gjorde presterna föreställningar hos stadsstyrelsen och denna hos Kristina; men utan önskad verkan, hvarföre man också under hela tiden hörde från predikstolarna bittra och äggande utfall mot påfviska läran.

Den femtonde Juli anställdes festen. På förmiddagen lät Kristina i största salen af sin våning och under mycket tillopp af folk högtidligen och med praktfull musik hålla katolsk messa. Vid orden: *Ära vare Gud i höjden,* blef svensk lösen, och vid afsjungandet af: *O Gud vi lofve dig!* två gånger nio kanonskott afskjutna, i anledning af ordningsnummern vid påfvens namn. Gatan och kyrkogården derutanföre voro fulla af folk, hvilket dock förblef stilla och fredligt. Efter

gudstjenstens slut höll drottningen en festlig middagsmåltid, hvartill många personer voro inbjudna. Under densamma lät hon vin i ymnighet flöda för folkmassan, hvilken drack och ropade *lefve!* så snart drottningen visade sig i fönstret. Mörkret inbröt, lamporna tändes och namnet samt målningarna upplystes; men ännu förhöll sig folkopen fredligt, så att till och med Kristina sjelf gick ostörd ut på gatan för att taga sin tillställning i ögonsigte. Emellertid hade massan efter vindrickandet blifvit mer och mer upphetsad. Kristinas parti säger, att flere prester blandat sig i hoparna och retat dem till våldsamheter; ja äfven, att en och annan med egen hand deltagit deri. Sent på natten och då allting var nära slut, började pöbeln kasta stenar på påfvens namn och på de utsatta transparenterna, under höga rop: *slå ihjel, slå ihjel.* Kristina, befarande något sådant, hade rustat sig att möta våld med våld. Hon tillsade betjeningen genast stänga portarna, ladda sina gevär och några i huset varande små kanoner. Här dela sig berättelserna. Drottningens försvarare säga, att hon ännu icke på länge och förrän våldsamheterna än mera tilltagit, lät skjuta på folket; andra deremot, att några betjenter henne ovetande aflossat ett par pistoler med löst krut, i afsigt att skrämma hoparna, dock med motsatt verkan. Alla berätta öfverensstämmande, att oordningen och våldsamheterna hastigt togo till. Rutorna blefvo inom ett ögonblick utslagna, flere skott aflossades mot huset och man sökte med armkraft uppbryta, eller med tända halmviskor uppbränna portarna. I ångesten befallte Kristina skjuta på pöbeln. En salva aflossades, hvarvid några föllo. Då steg raseriet till sin höjd. Under vilda rop förnyades stenkastningen och man upplyftade en på gatan liggande timmerstock och förde den som murbräcka mot porten med dånande slag, det ena efter det andra. Nu föll Kristinas mod. örklädd och med en hamburgsk qvinnokappa öfver axlarna fördes hon ut genom bakporten och till svenska sändebudets boning, der man

hoppades och fann mera säkerhet. I detsamma kom den efterskickade stadsvakten, då folkhoparna genast skingrade sig.

Dagen derpå var det, som ingenting skulle hafva förefallit. Kristina och hennes betjening gingo ostörda fram och tillbaka genom de folkhopar, som nyfikna samlat sig på skådeplatsen för nattens uppträden. Inom några dagar var huset åter iståndsatt och Kristina inflyttade dit likasom i triumf. Hon skänkte 2000 ecus åt de sårade och åt de fallnas efterlemnade anhöriga. De förra utgjorde tjugo, de sednare åtta. Af drottningens folk blef ingen enda skadad.

Det finnes ej antecknadt, att någon bland våldsverkarne blifvit af stadsstyrelsen upptäckt och bestraffad. Kristina lärer hafva misstänkt, att denna med flit såg genom finger med oordningarna. För att hämnas tillgrep hon en egen utväg. Till sin underlydande höfding på Öland utfärdade hon formelig befallning, *att i händelse några hamburgska skepp eller varor funnes inom hans område, skulle de tagas och för drottningens räkning säljas. Ni skall,* fortfor hon, *hvarken på konungens, min generalguvernörs eller på någon annans än min egen befallning lemna dem tillbaka. Dessutom skall ni hålla denna min föreskrift hemlig, till dess ni får tillfälle sätta densamma i verket; allt detta, så framt ni eder trohetsed efterkomma samt min nåd och eder tjenst bibehålla vill.* Till yttermera visso lät hon med nästa post ordagrannt upprepa denna sin befallning. Mannen blef både förvånad och förlägen. Befallningen var orimlig, ty hamburgska varor och skepp plägade aldrig komma till Öland. Befallningen var olaglig, ty Kristina hade ej minsta rättighet till sådan åtgerd. Mannen skref till generalguvernören öfver underhållsländerna, riksrådet Seved Bååt, och begärde föreskrift. Tillika skref han till drottningen sjelf och framställde sina betänkligheter. Kristina svarade: *jag förvånas öfver eder förmätenhet att gifva mig råd. Var säker derom, att denna näsvishet skall*

straffas och ni sjelf till hörsamhet bringas. Understå eder aldrig att tala om det, ni icke förstår; och vet, att jag af eder fordrar icke råd utan lydnad! Svenska regeringen å sin sida förböd ämbetsmännen i underhållsländerna att efterkomma Kristinas ofvannämnde befallning och vidtog i öfrigt ingen annan åtgerd under förhoppning, att drottningen af sig sjelf skulle inse det orimliga i sitt företag och låta detsamma falla. Men förgäfves. Kristina, underrättad om regeringens åtgerd, skref omigen till ämbetsmannen, förnyade sin befallning och förböd honom lyda svenska regeringen. Nu måste denna sednare tillgripa allvarsammare medel. I en tämligt vidlyftig skrifvelse, som vanligt uppsatt i konungens namn, utvecklade man för drottningen, *huru hennes uppförande i detta, likasom många andra förhållanden, vore orimligt, olagligt, skadligt och stridande emot hennes egna löften. Om,* heter det vidare, *om eders majestät icke härifrån afstår, nödgas jag vidtaga de medel, som min och rikets säkerhet och fördel fordra.* Efter inhändigandet af detta bref, skref Kristina till ämbetsmannen på Öland och återkallade sin förut gifna befallning; *ty,* säger hon, *hans konglig majestät, min älskelige käre herr son, har mig derom bevekligen tillskrifvit samt för de hamburgska köpmännen medlat till det bästa.*

Kristina förehade ännu åtskilliga underhandlingar i norden. Oaktadt ofvannämnde missämja dröjde hon derföre än ett år i Hamburg. Det skedde dock ogerna, och hon var i allmänhet mindre belåten med tyskarna. *Jag är,* skref hon till Vossius, *tvungen fördrifva min tid med läsning, ty ni vet, att jag lefver i ett land, der umgänget med de döda måste trösta oss öfver umgänget med de lefvande;* och till Bourdelot skref hon vid samma tid: *bland alla oskäliga djur, som kommit till min kunskap, är tysken det, som minst liknar en menniska.*

TRETTIONDESJETTE KAPITLET.

KRISTINAS TREDJE FÖRSÖK ATT INKOMMA TILL SVERGE.

Oaktadt alla de obehagligheter, som Kristina måst undergå vid sina tvänne föregående besök i Sverge, envisades hon dock att ännu en gång inkomma till nämnde land. Redan 1668 eller första året, sedan hon blifvit utvisad, ditkom ett sändebud, som skulle å hennes vägnar hos regeringen och ständerna begära inträde i riket och derjemnte fri religionsöfning för henne och för hennes hof.

När saken föredrogs i rådet, voro tänkesätten delade. Per Brahe yrkade, att Kristina borde hvarken få inkomma i riket eller erhålla fri religionsöfning. Hans skäl voro följande. *Efter drottning Kristina är underlig till sinnes och icke kan styra sig sjelf, så är troligt, att hon ej länge sitter stilla, utan tager sig något oråd före. Vi blefve då tvungna att mot henne tillgripa stränga åtgerder, hvilket skulle gå oss sjelfva till hjertat, samt ådraga oss tadel af illviljare, både inom- och utomlands. Vår och än mera hennes egen säkerhet fordrar derföre, att hon icke inledes i frestelse, utan stannar derute. Man bör jemväl besinna, huru i alla stater och regeringar missnöjde och orostiftare finnas. Gamle kong Gösta och hennes egen fader, ehuru båda stora konungar, hade dock svåra missnöjen och uppror att bekämpa. Vi kunna ej hoppas bättre. Om nu de oroliga lockade henne att låna namn och anseende åt deras företag, så torde deraf lätt uppstå en villervalla, som sent, svårligen och måhända ej utan blodsutgjutelse kunde dämpas. Det är derföre för konglig majestät och för fäderneslandet bäst, att hon stannar derute.* Rikskansleren De la

Gardie instämde häri och anförde, *huru konung Karl Gustaf talat om att sätta Kristina inom fyra murar, om hon under hans tid återkommit till Sverge.* Enkedrottningen, Bengt Oxenstjerna, Björnklo, Sten Bjelke, Seved Bååt och Nils Brahe m. fl. delade samma åsigt. Alla fruktade oroliga och obehagliga uppträden. *Jag befarar*, sade Sten Bjelke, *att innan hon varit ett halft år i riket, förlöper hon sig, och vi råka med henne i en allvarsam tvist. — Jag vill taga på min ed, att så sker,* tillade Seved Bååt, förra generalguvernören öfver hennes underhållsländer.

Johan Gyllenstjerna försvarade andra meningen, nemligen, *att man ej kunde landsförvisa henne på blotta misstankar och möjligheter. Om hon gjort eller gjorde något brottsligt, skulle man derföre och då lagligen gripa henne an; men till dess borde hon åtnjuta de begärda och billiga friheterna.* Hans mening understöddes i mer eller mindre grad af båda Kurckarne och några flera, men vid anställd omröstning segrade Per Brahe.

Rådets fiender uppgifva dessutom en serskild och personlig orsak till både det ena och andra partiets åsigter. Kristina skulle nemligen hafva tvärt emot löfte tagit från Seved Bååt och gifvit åt Gustaf Kurck det indrägtiga generalguvernörskapet öfver underhållsländerna; och tillika inom de samma hafva från allehanda ämbetsbefattningar afsatt flere slägtingar till de mägtigare bland rådet.

Kristinas försök att intränga i Sverge syntes i många hänseenden ganska betänkligt; förnedrande om det afsloges, vådligt om det bifölles. Man hade i detta sednare fall att befara ganska svåra uppträden; å Kristinas sida obetänksamhet, förhetsningar, öfverdåd, kanske upprorsförsök; å rådets, allvarligt motstånd och allvarlig bestraffning, dels af pligt att skydda Sverges lugn, dels af begär att tillfredsställa egen ovilja. Slutet kunde lätt blifva underhållets förlust och kanske

Kristinas eget instängande inom fyra murar, såsom Karl Gustaf hotat.

Näst drottningen var detta för ingen så betänkligt som för Azolini, hvilken nyss förut blifvit utnämnd till Kristinas arfvinge. Han insåg ganska väl den hotande faran, och trodde sig böra varna drottningen. Det blef illa taget. *Ni har orätt,* svarade hon, *då ni grälar öfver min tillämnade resa till Sverge. Allt, hvad jag om detta land har sagt, är sannt; och jag säger eder omigen, att sinnesstämningen derstädes är för mig så gynnande som möjligt; ty alla befallande hata och frukta mig; men alla lydande älska mig, min ära och min lycka. Tiden skall lära eder sanningen häraf. Jag för min person ämnar ej mer tvista härom, utan ni kan gerna fästa er vid de underrättelser, som ni erhåller från andra, hvilka ni tror mer än mig. Detta oaktadt tillstår jag dock, att den tillämnade resan medför någon fara; men jag försäkrar eder, att ingen kärlek till lifvet kan hindra mig från att vid närvarande tillfälle detsamma våga. Jag vill för dess bibehållande ingenting undvika; ty jag har förlorat allt, som kunnat göra detsamma behagligt; och den sista dagen af mitt lif blifver i sanning den lyckligaste. Emellertid får jag säga eder, att ni om mina angelägenheter för ett besynnerligt språk, hvilket jag blott af aktning och tillgifvenhet för eder kunnat fördraga. Hör dock den trösten, att eder lycka skall icke på länge blifva störd genom min närvaro i Rom. Jag önskade kunna uppsöka någon vrå, der fattigdom ej vore en skam, såsom den för närvarande är i Rom; och der mitt utblottade tillstånd ej blefve föremålet för edert ständiga tadel. Ni skrifver också om mina skulder. Jag vill derpå endast svara det, att rikare personer än jag göra sådana, och att jag kan betala dem jag gjort. Jag vill ej säga mer, utan förblifver för eder ända till döden det, som jag är. Farväl!* [1])

[1]) Kristina till Azolini; Hamburg den 20 Maj 1668. Detta märkvärdiga bref, jemnte en större samling dylika,

Azolini skyndade att med ödmjuka skrifvelser blidka den uppretade drottningen och dymedelst bibehålla utsigterna på arfvet. Det lyckades, [1]) och man finner intet exempel, att han sedermera någon enda gång vågade genom uppriktighet och motsägelser utsätta sig för drottningens missnöje.

Innehållet af detta bref visar emellertid, till hvilken ytterlighet Kristina var för närvarande bragt, och hvilka förtviflade medel hon ämnade tillgripa. Sammanlaggdt med stämplingarne genom Stropp 1666, och med Kristinas uppförande under sista besöket i Sverge 1667, är det nu anförda brefvet ett mer än halft bevis, att hon ämnade och sökte inom sitt fädernesland uppväcka missnöje, måhända oroligheter, äfven med personligt deltagande deri. Det kan näppeligen tänkas något annat syfte för ofvannämnde hennes åtgerder. Planen afbröts innan slutliga målet hunnit uppenbara sig; troligen var det kronan eller framtida rätt dertill.

Kristinas beräkningar på sinnesstämningen i Sverge saknade ej all grund. Der rådde nemligen ett mindre godt förhållande mellan regering och ständer. Dessa sednare, som fram emot hösten sammanträdde, visade för Kristina mycken eftergifvenhet. De beviljade hennes ofvannämnde anhållan, ehuru regeringen densamma nyligen och de sjelfva vid föregående riksdag afslagit. Det nu fattade oförsigtiga beslutet om bifall tycktes dock hafva varit förorsakadt, mindre af ständernas benägenhet för drottningen, än af deras obenägenhet mot regeringen och af deras lust att äfven med fäderneslandets våda och egen motsägelse visa dessa sina tänkesätt.

---

finnes hos nuvarande markis Azolini i Florenz. Dervarande svenska sändebudet m. m. Herr J. W. Bergman har uppsökt och hemfört brefvet, hvilket genom statsministern m. m. Ihres godhet blifvit författaren meddeladt.

[1]) Samma samling, ett bref af sednare dato.

Genom ofvannämnde ständernas beviljande hade således drottningen ernått första målet för sitt ifriga sträfvande, nemligen tillåtelsen att i Sverge få med fri religionsöfning sig uppehålla. En hvar väntade nu att få se den vidare utvecklingen af hennes planer. Men, besynnerligt nog! hon begagnade ej den med så myc-ket besvär vunna segren. Orsaken till denna uraktlåtenhet var måhända till en stor del Azolinis varningar och Kristinas närmare besinning, men troligen bidrog dertill också en annan omständighet. För Kristinas lifliga själ hade nemligen uppgått ett nytt ljus, ett helt och hållet annat förslag, hvilket numera tilldrog sig all hennes uppmärksamhet.

TRETTIONDESJUNDE KAPITLET.

FÖRSLAGET ATT BLIFVA DROTTNING I POLEN.

Konung Johan Kasimir hade länge varit trött vid de obehag och sorger, som åtfölja kronor i allmänhet, och i synnerhet den polska. Denna känsla mognade ändteligen till beslutet att nedlägga regeringen, hvilket också i September 1668 verkställdes. Sommaren förut fick Kristina underrättelse om hans afsigt. Genast beslöt hon anmäla sig som sökande till den lediga kronan. Verkliga orsakerna tyckas hafva varit ombytlighet och regerings- eller utmärkelselystnad. Ingen af desse anledningar kunde dock offentligen åberopas. Kristina uppgaf derföre som skäl sin förvandtskap till de nu ur Polen försvinnande Wasarna, hvarföre hon ansåg sig förbunden bevaka slägtens möjliga anspråk. Hon rådförde sig med påfven, hvilken gillade förslaget, och hvars bifall hon också åberopade såsom ytterligare an-

ledning till underhandlingens fullföljande. Kanske tyckte hon sjelf, att icke ens dessa skäl voro tillräckliga för att urskulda ett företag, som stod i så skärande motsats till hennes frivilliga nedläggande af den medfödda, men både ärorika och lugna svenska kronan. Hon befallde derföre, att hela underhandlingen skulle hållas hemlig. Om dess lyckliga utgång tycktes hon sjelf hysa tämlig förhoppning. *Jag är öfvertygad*, sade hon, *att jag skulle lyckas, om ej mitt kön hindrade.* I alla bref omtalade hon emellertid sin likgilltighet i afseende på utgången, och försäkrade till och med, *att hon blott ogerna uppträdde bland de sökandes antal*, o. s. v. Men för att genomdrifva saken skref hon dock en mängd bref och tillställde allehanda stämplingar, stundom af mindre ädel beskaffenhet.

I egenskap af ombud sändes till Warschau polska Cisterciensermunken Hacki, hvilken var som predikant anställd vid hennes hof. Genom honom och genom den i Warschau varande påfliga nuntien skulle den vigtiga, men i början hemliga underhandlingen bedrifvas. Den nya påfven var mot Kristina så gynnsam, att han icke blott tillät detta användande af hans sändebud; utan äfven framdeles skref i egen person till polska riksdagen ett bref, hvaruti han till det bästa anbefallde drottning Kristina, såsom den der vore värdigast bära deras krona. Kristinas egen inlaga till polska ständerna är författad med vanlig stolthet. *Jag tror*, skrifver hon, *att utom könet, skall allt annat befinnas gynnande för mina anspråk. Jag hoppas äfven att polska folket aldrig får orsak att ångra mitt utväljande, utan att jag skall lyfta dess ära så högt, att med undantag af det lyckliga Rom, skola alla jordens folkslag afundas dess sällhet* o. s. v.

Som medsökande till kronan hade anmält sig tsaren af Ryssland, prins Ludvig Condé i Frankrike samt hertigarne af Lothringen och Neuburg, den sednare förmäld med en syster till konung Johan Kasimir. Dessa läto ur fulla händer utdela guld åt riksdagens medlem-

mar. Kristina hade intet sådant att gifva. *Jag,* sade hon, *jag vill segra endast genom mina förtjenster och genom den helige fadrens förord.* Emellertid tycktes polska ständerna sätta mindre värde på Kristinas förtjenster, än de andras guld. De fyra furstarne fingo hvar sina anhängare; Kristina ingen. Det var för Hacki ett ganska kinkigt uppdrag att lemna henne en så motbjudande underrättelse och att för polackarnes tänkesätt uppgifva grunder, som icke för mycket retade hennes egenkärlek. Han anförde af sådan orsak med serdeles eftertryck en af polackarne yttrad önskan, att deras blifvande regent måtte för konungaslägtens upprätthållande vara eller snart blifva gift. Kristina hade, med tanken på denna möjliga invändning, redan i förväg yttrat sig sålunda. *Ni kan använda följande list. Förespegla polackarne den förhoppningen, att, i händelse valet faller på mig, kunna deras och den helige fadrens böner måhända beveka mig till äktenskap. För att göra detta så mycket troligare kan ni söka inbilla dem, att jag är yngre än i verkligheten; hvilket dock torde blifva svårt, emedan de troligtvis känna mitt födelseår.* Detta yttrande läses i hennes formeliga förhållningsbref för Hacki. Några veckor efteråt skrifver hon. *Om jag icke på annat villkor kan lyckas, så må ni gifva dem förhoppning om mitt blifvande äktenskap och jag skall sjelf säga dem, att jag ämnar gifta mig. Men eder säger jag, dock i största förtroende: jag gifter mig aldrig.* Någon nämnde, att polska republiken ville bestämma valet af hennes blifvande man. Detta gick för långt. Kristina svarade: *att icke gifta mig utan statens bifall vore drägligt; men att taga emot den man, som de åt mig utvalt, det är en sak, som jag aldrig kan lofva, aldrig kan göra. Häldre skulle jag skjuta ifrån mig polska kronan, äfven om hon vore mig erbuden.* Men någonting sådant kom aldrig i fråga. Ingen tänkte på att välja Kristina till drottning. Såväl Hacki som påfliga nuntien tyckas till och med hafva ansett sitt uppdrag för både orimligt

och löjligt och skött det derefter, åtminstone den sednare.

De olika partierna kunde emellertid icke på länge komma öfverens, och riket hotades af inbördes krig. Fruktan för ett sådant alstrade sluteligen i tänkesätten en hastig och märkvärdig förändring. Man behöll de främmande furstarnes guld, men förkastade deras personer och valde enhälligt woiwoden Wisniowieczky till konung. Kristina tog saken lugnt och yttrade, *det hon förutsett denna utgång.* Hon lät till och med Hacki som sitt ombud lyckönska den nye konungen och öfvervara hans kröning. Men tillika efterfrågade hon dennes födelsedag och ort, för att med stjerntyderiets tillhjelp utforska hans blifvande öden.

Det misslyckade försöket lärer dock efterlemnat något agg mot polackarna. Fyra år derefter afled Johan Kasimir i Frankrike, der han efter afsägelsen valt sin boning. Vid underrättelsen om hans frånfälle yttrade Kristina: *det var ändå en tröst, att han fick sluta sina dagar bland menniskor. Om han stannat i Polen hade han fått den grämelsen att dö bland oskäliga djur.*

Medan ofvanstående underhandlingar varade och för att kunna bedrifva desamma med mera eftertryck, flyttade Kristina hösten 1668 tillbaka till Rom, der hon sedermera allt framgent förblef.

TRETTIONDEÅTTONDE KAPITLET.

KRISTINAS VISTELSE I ROM.

Betraktaren af drottning Kristinas historia finner deri tre tidepunkter, hvardera innefattande ett märkbart tillbakaskridande, ett sjunkande i ära och aktning. Den första var omkring 1651, då Kristina hade inom Sverge temligen allmänt förlorat det höga anseende, hon förut åtnjutit. Den andra var omkring 1658, då detsamma inträffade inom en större krets, nemligen inför den stora europeiska allmänheten. Den tredje inföll omkring 1668, då hon ändteligen sjelf märkte, att tiden för hennes ära och framgångar var helt och hållet förbi.

Fjorton år hade nemligen förflutit, sedan Kristina nedlade svenska kronan. Hon hade under denna tid försökt sin lycka på åtskilliga håll, men öfverallt stött emot på ett tämligen kännbart sätt; och sådant ju längre desto värre. Denna erfarenhet verkade så till vida, att den nu mera fyratiotvååriga drottningen stannade hädanefter i Rom och afstod från alla större och mera vidt utseende förslag. Motgångarna förmådde likväl icke böja hennes egenkärlek eller rätta hennes fel. Hon förblef sig lik. I samma mån, som anseende, tillgångar och krafter aftogo, i samma mån minskades visserligen kretsen för hennes verksamhet; men anlagen och riktningen voro qvar och yttrade sig på samma sätt, ehuru nu mera på obetydligare föremål. I Kristinas hvardagslif och i hennes romerska förhållanden finner man, ehuru i förminskning, samma anda, samma uppträden som förut i de europeiska. Vi hafva af dessa sednare anfört så många och talande exempel, att vi kunna bespara oss och läsaren framdragandet af de förra.

Den vackraste sidan hos drottning Kristina under dessa sednare åren var det lifliga deltagande, hon visade för konster och vettenskaper. Sjelf läste hon de förnämsta skrifter, som utkommo, och uppmuntrade deras författare medelst bref, beröm och belöningar. Flere nyttiga och ryktbara arbeten hade endast hennes understöd att tacka för sitt utgifvande. Hennes bokförråd, hennes rika samlingar öppnades med sällsynt beredvillighet för hvarje forskare, för hvarje älskare af konst och vettenskap. I hennes palats voro utmärktare resande samt lärda och konstnärer alltid välkomna. Der sammanträdde den nyss inrättade fysiska och den af Kristina förut stiftade vittra akademien. På denna sednare af henne laggda grund bildades framdeles ett vittert samfund, hvilket under namn af *Arkadien* länge blomstrade och hade sina utgreningar öfver hela Italien. Som minne och tacksamhetsgerd valde akademien till sin beskyddarinna för alltid drottning Kristina under benämningen *Basilissa* [1]), hvilket namn hon bar i det första af henne stiftade sällskapet. — Kristina inträdde sålunda i en ny tiderymd af vettenskaplig sysselsättning och ära, och från 1670- och 80-talet har man återigen en stor mängd skrifter, utgifna till hennes lof. De lärdas förtjusning var oftast uppriktig, ty Kristinas tillgifvenhet för dem och deras sysselsättningar var af samma egenskap; och uppmuntringarna skänktes ofta med så mycket behag och finkänslighet, att de hedrade både gifvaren och mottagaren. Hon fick t. ex. vid något tillfälle höra, att en ansedd vettenskapsman befann sig i för ögonblicket tryckande penningebehof. Genast skickade Kristina 200 dukater jemnte följande skrifvelse. *Jag sänder eder härhos en gåfva, ehuru den svarar hvarken mot eder förtjenst eller min önskan. Jag rodnar deröfver; det är eder hämnd. Nämn ej ett ord härom, så framt ni icke vill dödligt såra drottningen.* Sjelf

---

[1]) *Drottning* på grekiska språket.

sysselsatte hon sig mycket med vittra och vettenskapliga ämnen, afhörde andras arbeten i handskrift och hjelpte till att granska och förbättra dem, äfven genom att tillägga verser och meningar af egen uppfinning. Bland vettenskaperna älskade hon ganska mycket matematik, kemi och astronomi. Hon kunde tillbringa hela dagar vid smältugnen, hela nätter vid det mot stjernorna riktade synröret, följande med spänd uppmärksamhet naturens under och de lärdas förklaringar. Stundom tyckes hon likväl hafva förirrat sig på guldmakeriets och stjerntyderiets fält; men vid andra tillfällen dref hon sjelf uppenbart gäckeri med i synnerhet den sednare villfarelsen.

Med så liflig kärlek för vittra arbeten, har Kristina naturligtvis äfven sjelf som författarinna tagit pennan. Det var i synnerhet under sednare åren af vistelsen i Rom, som hon egnade sig åt denna sysselsättning, och föremålet blef hennes egen person och styrelse. Hon började skrifva sin historia och tillegnade detta arbete åt ingen mindre än åt Gud sjelf. Skriften röjer mycken lätthet och kraft i språkets behandlande, men upphör redan med år 1636, måhända af trötthet vid det enformiga arbetet. Kristina beslöt anförtro det åt någon annan, och valde Isak Vossius. *Ni,* skref hon, *hvilken som ögonvittne sett den höga lycka, Sverge åtnjutit under min regering, ni skall skrifva min historia utan lågt smicker; men med den enkla sanning, hvilken jag älskar lika högt, som jag hatar lögnen.* Förmodligen var det i afsigt att skaffa honom erforderligt kunskapsförråd till ett sådant arbete, som Kristina lät en af sina sekreterare uppsätta ett sammandrag öfver de förnämsta händelserna under hennes regering. Hon har sjelf öfversett handskriften och i brädden insatt en mängd anmärkningar. I det hela var hon missnöjd med arbetet och lät Galdenblad uppsätta ett annat sammandrag, uttryckligen till ledning för Vossius. hvilken handskrift hon likaledes genomgått och försett med brädd-anmärkningar. Af okänd anled-

ning blef Vossii verk aldrig företaget och han sjelf dog ett par månader före drottningen.

Man har låtit trycka urskrifterna till både Kristinas eget arbete, och de tvänne sammandragen jemnte hennes vidfogade anmärkningar. Det tyckes, som man der borde vänta många och pålitliga upplysningar; men förhållandet är, att Kristinas uppgifter både å ena och andra stället öfverflöda af misstag, föranledda af ett under år och öfverlastning svigtande minne, måhända någon gång af hennes förblindande egenkärlek. Ty man finner äfven här mångfaldiga spår af denna svaghet. Man läser t. ex. följande anmärkningar af hennes egen hand: *Kristina har aldrig haft någon gunstling.* — *Det var för Kristina nästan omöjligt att misstaga sig på menniskor.* — *Kristina lemnade Sverge mera blomstrande och lyckligt, än det någonsin varit* o. s. v. Utom ofvannämnde arbeten har man efter Kristina tvänne uppsatser, innehållande anteckningar eller rättare sagdt loftal, det ena öfver Alexander, det andra öfver Cæsar. Dessutom har hon efterlemnat en betydlig samling sede- eller tänkespråk samt andra allmänna anmärkningar. I dessa skrifter, der hennes egen personlighet icke så ofta och störande träder emellan, visar Kristina mycken skarpsinnighet i uppfattning, kraft i uttryck samt i allmänhet ädla och högsinta tänkesätt. Hennes bref deremot äro, såsom de anförda exemplen visat, ganska ofta vanställda af en motbjudande egenkärlek, af en oförmåga att tänka eller tala om något annat än sin egen person. Ordet *jag* förekommer nästan i hvarenda mening.

Kristinas ofvannämnde arbeten voro författade på fransyska språket, hvilket hon bland alla häldst och nästan uteslutande begagnade.

Hennes ofta omtalade egenkärlek hade af motgången blifvit snarare ökad än minskad. Prof derpå äro ej sällsynta. Hon hade t. ex. i sin tjenst en sångare, benämnd Rivani. Medan drottningen 1667 vistades i norden, öfvergick Rivani till hertigens af Savojen tjenst.

Kristina ansåg det som en skymf mot sin höghet. Hon skref till sin i Rom varande sekreterare: *ni skall på höfligt sätt underrätta Savojens sändebud, att jag aldrig afskedat och aldrig ämnar afskeda Rivani, och att jag hoppas, det hertigen icke vill tubba honom ur min tjenst. Jag skall aldrig tillåta, att han utbyter den mot en annans; ty han är till här i verlden endast för min skull, och om han icke sjunger för mig, så skall han icke heller länge sjunga för någon annan, hvem det ock vara må. Om han ock säger sig hafva förlorat rösten; det gör ingenting. Sådan han är, skall han lefva och dö i min tjenst, eller träffas af min hämnd.* — Om sitt konungsliga anseende blef Kristina mer och mer ömtålig, sluteligen ända till småaktighet och öfverdrift. Hon ville anses och behandlas som en sjelfständigt regerande konung; och påstod sig t. ex. hafva rättighet att upphöja i adeligt stånd. För att genom verkställandet bevisa denna sin magt, utfärdade hon adelsbref för en sin kammarjungfru. Flickan var, enligt sägen, barberaredotter från Pesaro med namnet Octavia Passegli. Till hennes nya adeliga namn valde Kristina likasom på spe det gamla, uti Italiens häfder så ryktbara *Giustiniani.* — Kristina erkände sjelf, att hon bland alla hufvudstäder ville häldst bo i Rom, emedan hon der icke nödgades gifva vika för någon annan än för påfven, åt hvilken äfven de mägtigaste katolska regenter lemnade företrädet. — Året efter sin tronafsägelse hade hon den tillfredsställelsen, att i likhet med en regerande person uppvaktas af sändebud från ett och annat hof. Men det skedde aldrig mer. Hon sjelf deremot fortfor att af åtskilliga stundom nog ringa och sjelftagna anledningar, än till det ena än till det andra hofvet affärda ombud, för hvilka hon fordrade samma, stundom högre rang än för sändebuden från de mägtigaste regenter. Hon befallte Olivecrantz att i egenskap af generalguvernör öfver hennes underhållsländer begära excellenstittel samt rang och plats näst efter Svea rikes råd och öfver alla andra ämbetsmän. Det tyckes

som Olivecrantz icke med serdeles eftertryck bevakat dessa anspråk, hvilka naturligtvis skulle ådraga honom ledsamheter och åtlöje, hvarföre Kristina omigen *och vid straff af sin onåd befallte honom icke gifva excellenstittel åt någon annan än dem, som sjelfva visade honom denna uppmärksamhet tillbaka. Ni skall,* tillade hon, *vara ganska svartsjuk om min ära i eder person.* Till fredsunderhandlingarna i Nimvegen 1678 skickade hon sin dåvarande sekreterare och ståthållare öfver Gottland och Öland Cedercrantz. Det besynnerliga i föremålet för hans uppdrag skola vi framdeles omtala; här blott Kristinas föreskrifter om underhandlingssättet. 1:o. *Cedercrantz skall af enhvar fordra excellenstitteln.* 2:o. *Då han talar om sin drottning, skall det ske under benämning af drottning Kristina eller blott drottningen. Andra regenter skola kallas, konungen af Spanien, drottningen af Frankrike* o. s. v. 3:o. *Han skall icke lemna försteget åt någon annan bland fredsombuden än åt påfvens; dock äfven åt kejsarens; men detta sednare blott i den händelse, att franska och spanska ombuden föregå med sådant exempel.* 4:o. *Uti alla skrifvelser måste drottning Kristinas namn sättas näst efter påfvens och kejsarens och framför alla andra regenters.* 5:o. *Vid andra konungars namn skall Cedercrantz icke underlåta titteln serenissimus* [1]) *men hvarken munteligen eller skrifteligen sjelf gifva eller tillåta andra gifva Kristina denna benämning. Skall hon hafva någon dylik, så måste det vara titteln Augusta* [2]), *eljest vill hon blott heta drottning Kristina, hvilket namn hon påstår vara större än alla andra verldens tittlar* o. s. v. Man finner, att Kristinas egenkärlek genom hennes ovanliga lycka och

---

[1]) D. v. s. *Durchlauchtigste;* hvilket då för tiden brukades icke blott för konungar, utan äfven för kurfurstar.

[2]) En benämning, som endast nyttjades om romerska kejsarinnan.

framgång i ungdomsåren skjutit så djupa rötter och så stark växt, att den aldrig mer kunde hämmas. Motgångar och förödmjukelser af alla slag kunde ej böja eller tillrättavisa utan tjenade blott till att förbittra och förhärda hennes stolta ande, så att den sluteligen förföll till en löjlig sjelfdyrkan. Kristina var qvick, var skarpsinnig, var i många fall klok och förståndig; men så snart punkten af hennes egenkärlek vidrördes, var det förbi med alla dessa hennes goda egenskaper.

Ofvannämnde svaghet medförde andra ganska olyckliga följder. Den hindrade nemligen Kristina från allt umgänge med hennes likar, emedan dessa för egen ära skull omöjligen kunde erkänna hennes öfverdrifna anspråk. Än olyckligare var, att ingen redligt sinnad man stannade i hennes omgifning. En sådan kunde nemligen omöjligt stillatigande åhöra, bifalla och verkställa hennes besynnerliga, ofta ganska orimliga infall; och motsägelser medförde genast onåd. Så blef Kristinas hvardagliga umgänge mer och mer nedflyttadt till personer icke blott af lägre rang och anseende, utan äfven af sämre art, för det mesta till sådana, som af svaghet eller lycksökeri smickrade hennes fåfänga och bejakade hennes infall. Mer eller mindre medvetslöst kände hon sjelf deras föraktlighet; men detta bidrog endast att vid jemnförelsen öka hennes höga tanke om sig sjelf; och att i tal och uppförande vänja henne vid det sjelfsvåld, som menniskan stundom tillåter sig, då hon ej bindes af aktningen för sin omgifning. Detta sjelfsvåld visade sig mer och mer uti åtbörder, ord och uppförande; ingendera passande för den höga plats, hon innehade, och det höga värde hon satte på sin egen person. Hon tillät andra och stundom sig sjelf ett ganska oanständigt skämt och sökte ett slags ära eller nöje deri att genom grofheter sätta sitt sällskap i förlägenhet, och det utmärkande i hennes infall var ofta mindre deras qvickhet än deras påflugenhet. Utan något band blef lynnet mer och mer hejdlöst och uppbrusande vid minsta motgång eller

motsägelse. Det hände i vredens stund, att hon sjelf med käpprapp bestraffade sina tjenare och från munnen till och med från pennan flödade vid sådana tillfällen uttrycken: *dumhufvud, nöt, lögnare, bedragare* o. s. v.

Under nästan hela denna tid bebodde Kristina palatset Riario, beläget i qvarteret Longara. Genom missbruk af qvartersfriheten samt genom den osedlighet, som vanligen rådde inom drottning Kristinas hof, blef detta qvarter en fristad och inom Rom en slags hufvudstad för brottslingar och laster af alla möjliga slag. I afseende på drottningens egen person utspriddes ganska vanhedrande rykten, i synnerhet om allehanda kärleksförbindelser; och man finner dylika beskyllningar äfven i tryck flerestädes upprepade. Vid närmare granskning synas likväl dessa sednare mer eller mindre osannolika samt föranledda, dels af Kristinas sjelfsvåldiga uppförande, dels af de många ovänner, hon förskaffade sig. Hennes gunstlingar eller tjenare, vanligtvis föraktliga personer, blefvo sedermera hennes bittraste fiender. Dessa begagnade den närmare kännedom, de under nådetiden bekommit, och tillfredsställde sedermera sin och allmänhetens skadelystnad genom att röja, hvad dem i förtroende meddelats. Så blefvo alla Kristinas fel framdragna icke blott skoningslöst, utan ofta nog sanningslöst; så att man förvånas öfver författarnes djerfhet att utesluta förmildrande och tilldikta förvärrande omständigheter, till och med att oförskämdt utsprida de gröfsta osanningar. Det finnes om drottning Kristina en mängd *skildringar* och *lefvernesbeskrifningar* m. m. alla af smygförfattare, hvilka blygts utsätta sina namn, men alla med syftemål att än mera nedsvärta hennes utom dess nog mörka bild. I dessa skrifter finner man, i synnerhet från tiden efter tronafsägelsen, en mängd skändeliga beskyllningar af alla slag. Vi qvarlemna sådana i den tystnad och glömska, hvari de redan sjunkit. Författarnes påtagliga bitterhet och osanningar beröfva det hela all trovärdighet.

TRETTIONDENIONDE KAPITLET.

KRISTINAS OMGIFNING I ROM.

AZOLINI.

Första rummet uti Kristinas omgifning tillkommer kardinalen Decius Azolini. Han var tre år äldre än hon sjelf; storväxt, stark, svarthårad, med lifliga ögon och behagligt utseende, ehuru långt ifrån skön. Genom god uppfostran, snille, arbetsamhet och behagligt umgänge, hade han redan som ung uppstigit till värdighet af påfvens handskrifvare. Hvad han i denna egenskap författade, utmärkte sig genom ädla och sinnrika tankar samt träffande framställningssätt, så att påfven kallade honom sin *örn*, i likhet med den kapitolinska Jupiters budbärare. Man vill dock påstå, det Azolinis klokhet stundom urartade till slughet och förställning, samt att han någon gång låtit begagna sig som kunskapare. Säkert är, att han åtnjöt stort anseende hos alla partier, hvarföre han också upphöjdes till kardinal redan vid 29 års ålder, eller ett år före drottningens ankomst.

Första anledningen till Kristinas ynnest för Azolini framställes sålunda. Hon skulle besöka en kyrka, men hejdade sig vid utstigandet ur vagnen, villrådig och tvekande; ty vägen till kyrkdörren var betäckt af mycken gatsmuts. Azolini, händelsevis närvarande, såg hennes förlägenhet, ryckte manteln från sina axlar och bredde den för drottningen, hvilken under tacksägelser begagnade hans artighet. Så berättades i Rom denna för öfrigt temligen osannolika händelse. Det vissa är, att Azolini redan vid drottningens första ankomst vann hennes välvilja. Vi hafva omtalat, huru hon enligt

påfvens förslag anförtrodde honom högsta inseendet öfver sina penningeangelägenheter. Denna befattning var ganska kinkig, med afseende så väl på Kristinas lynne, som på den verkliga brist, hvilken uppstod under Karl den tiondes och elftes krig, då penningarna från Sverge inflöto mindre regelbundet. Azolini lyckades dock öfver förmodan. Han hade en serdeles förmåga att leda Kristina från och till, och det så, att hon icke märkte hans inflytande. När ej detta lyckades, samtyckte han med god min till drottningens infall, men sökte på annat sätt hindra deras förderfliga följder. Han såg till exempel huru hon bortslösade stora summor genom guldmakeriet och huru hon dervid blef på det skändligaste sätt plundrad och bedragen. Att med skäl afråda var fåfängt; han förde alltså till henne en annan guldmakare, hvilken dock förut måst lofva att tillfredsställa hennes vurm; men på ett för kassan mindre kännbart sätt. Denna gången misslyckades dock Azolini; emedan den antagna guldmakaren, likasom hans företrädare, var en bedragare, och slutade med att narra både drottningen och kardinalen. Kristina fattade emellertid för Azolini så mycken välvilja, att hon i Juni 1667 utnämnde honom till sin arftagare, dertill måhända också ledd af ovilja mot Sverge, ty det skedde några dagar, sedan hon blifvit ifrån nämnde land tillbakavisad på det förödmjukande sätt, vi förut omtalat. För Azolini ökades från detta ögonblick lusten att hejda Kristinas slöserier; men tillika faran, att derigenom ådraga sig misstanken för egennytta. Den sluge mannen styrde med försigtighet mellan dessa klippor och lyckades icke blott bibehålla utan äfven öka Kristinas välvilja. *Han är*, sade hon, *qvick som en djefvul, god som en engel och högsinnad som en Alexander.* Hon yttrade vid något tillfälle, *att det lefde blott tre män, för hvilka hon hyste någon serdeles aktning; och dessa voro, Condé för dess mod, kardinal De Retz för dess snille och kardinal Azolini för dess artighet.* En annan gång talade hon med mycket beröm om

Axel Oxenstjerna, och tillade slutligen: *ehuru jag känt de flesta utmärkta personer i Europa, har jag likväl funnit blott en, som öfverträffat den store rikskanslern.* Denne ende skulle vara kardinal Azolini.

DEL MONTE.

Horace de Bourbon, markis Del Monte, var af en gammal italiensk slägt, hvilken påstod sig härstamma från den uråldriga Bourbonska ätten i Frankrike och således vara i förvandtskap med det regerande fransyska konungahuset. Den italienska grenen hade småningom nedsjunkit till mindre anseende och förmögenhet. Dess markisat, Monte, var beläget i Apeniniska bergen och ofta ett tillhåll för röfvare. Man sade, att den förnäma men fattiga slägten lemnade dem sitt beskydd mot andel i deras rof.

En hög och vacker växt, bredt ansigte och stor mun, en örnnäsa mellan tvänne djupt liggande ögon, ljus hy och ljusbruna hår, starka lemmar, inböjda fötter samt en rask men osäker gång; så beskrifves det yttre af den man, som under tjugu års tid hade närmaste inseendet öfver Kristinas hof. Alla författare teckna honom som en fin frossare, vällustig ända till utsväfning, grym under ytan af vänlighet, egennyttig och på samma gång slösare samt falsk spelare; men dertill med djerfhet och slughet att dölja eller förneka dessa sina laster. Det säges, att han för något brott blifvit förvisad påfliga staterna, då han år 1666 träffade drottning Kristina i Trident och antogs i hennes tjenst. Han medföljde på den misslyckade resan till Sverge och Hamburg, i hvilken sednare stad han aflade ett af sina första prof. Det var nemligen han, som styrkte Kristina i hennes föresats att oaktadt allt afrådande tillställa det förut omtalta och så olyckligt aflöpande fyrverkeriet. Del Montes enda syfte dervid skall hafva varit, att som ordnare af högtidligheten kunna medelst

falska räkningar deröfver späcka sin pung. Ofvannämnde smygförfattare, de enda, som lemna någon närmare beskrifning om Kristina och hennes hof under de sista tjugu åren; alla anföra mot Del Monte en mängd ohyggliga gerningar, utsväfningar, mutor, bedrägerier, våldsamheter, förgiftningar, till och med mord. Men emedan dessa skrifters trovärdighet är med skäl misstänkt, vilja vi ej uppehålla läsaren medelst anförande af några enskildheter, hvilka måhända torde vara uppdiktade eller åtminstone vanställda. Säkert är, att Del Monte visste i hög grad vinna, och hvad svårare var, oupphörligt bibehålla Kristinas välvilja och förtroende. Hon utnämnde honom efter hvartannat till öfverstallmästare, hofmarskalk samt sluteligen till excellens. Den förra hofmarskalken, hertigen af Poli, fastän tryckt af fattigdom, lemnade dock sin syssla för att ej nödgas tjena under en så föraktlig äfventyrare. Fransmännen ville alldeles icke erkänna den nya excellensens slägtskap med deras konungahus. Kristina deremot trodde eller låtsade tro derpå och tycktes finna ett nöje uti att smickra sin egen och såra Ludvig den fjortondes fåfänga med den föreställningen, att en af den mägtiga konungens anförvandter var hennes tjenare. Som hon vid denna tiden stod i häftig spänning mot samma konung, har man trott, att detta var för henne ett nytt skäl till Del Montes bibehållande, och han förblef i oafbrutet åtnjutande af hennes välvilja, ända till sin död, hvilken lärer hafva inträffat 1687.

Han efterlemnade en son, hvilken Kristina redan förut hade förmält med en nära slägtinge till den mördade Monaldeschi.

WASANAU.

Uladislaus Constantin Wasa, grefve af Wasanau, var på sidolinien son af konung Uladislaus och ett polskt fruntimmer. Han hade ett behagligt, churu in-

galunda skönt utseende, godt förstånd, redliga tänkesätt, ett stilla, slappt och långmodigt lynne, dock i yngre åren ganska kärligt. Efter fadrens död besökte han England, Holland och Frankrike; men kunde ingenstädes göra någon serdeles lycka. Uti sistnämnde land träffades farbrodren Johan Kasimir, hvilken efter polska tronafsägelsen derstädes nedsatt sig. Denne upptog ynglingen med välvilja och ämnade till och med formligen erkänna honom som brorson. Sådant hindrades dock genom afundsmäns stämplingar samt Johan Kasimirs vankelmod och snart påföljande död. I testamentet utnämndes en pfaltsisk furstinna till arftagerska och Wasanau blef förbigången. Kristina, den enda som kunnat vid detta tillfälle understödja honom, gjorde sjelf anspråk på Johan Kasimirs qvarlåtenskap, ehuru förgäfves. Wasanau vände sig emellertid till henne, det enda stöd, som honom återstod. Han blef mottagen med välvilja och anställd som kapten öfver hennes lifvakt. Azolini och Del Monte sågo ganska ogerna en sådan person fästad i grannskapet af Kristina. De befarade, att denna slägtinge skulle med dem dela hennes välvilja och frikostighet, måhända blifva hennes enda arfvinge. Farhågan ökades än mer, när efter någon tid det uppstod en liflig kärleksförbindelse mellan honom och Oktavia Gjustiniani. Man talte till och med om äktenskap, och det var mer än troligt, att Kristinas slägtinge och hennes förtrogna kammarfröken förenade skulle uteslutande vinna och begagna hennes välvilja och frikostighet. För att sådant hindra spunnos åtskilliga ränkor, och sluteligen lyckades det att bortgifta Oktavia med en fattig neapolitansk adelsman, hvarvid dock Azolini måste ur egen kassa lemna 10,000 riksdaler som hemgift. För att aflägsna också framtida faror ställde man så till, att Kristina skickade grefve Wasanau till Hamburg och Sverge, för att der ordna hennes enskilda angelägenheter. Det säges, att han under denna resa upptäckt och framdragit en hop försnillningar och underslef, hvilka flere Kristinas förvaltare så högre som lägre sig tillåtit. Juden Texeira

skall då af fruktan för dylika efterräkningar hafva med Azolini och Del Monte förenat sig till Wasanaus störtande. Huru det tillgått vet man icke, men Kristina blef inom kort mot den olycklige grefven ganska uppbragt. *Jag är*, skrifver hon, *icke nöjd med edra bref, hvilka äro alltför torra. Öfver eder långsamhet är jag så förargad, att jag icke kan omtala det. Min eld och eder flegma passa icke tillsammans. Jag har afskickat er för att påskynda de långsamma svenskarne; men ni lägger i dess ställe eder tröghet till deras. Sådant är icke att ställa sig in hos mig.* Några veckor derefter skref hon i samma anda: *jag är till yttersta grad förvånad öfver eder odrägliga långsamhet och rent förtviflad öfver slarfvet och trögheten i edra bref. Om ni tror er ha att göra med konung Johan Kasimir, så bedrar ni er ganska mycket, ty jag är icke af samma ull som han. För att behaga mig måste ni skrifva och handla med mera liflighet.* Efter någon tid skref hon om igen: *ni skulle dö af blygsel om ni vore i stånd att bedöma edra bref; men jag finner tydligt, att ni duger till ingenting, icke ens att inse osh förbättra edra fel. Ni litar måhända derpå, att jag erkänt eder som slägtinge på venstra sidan. Usling! Ni bedrager eder mycket! Vet, att konungar hafva intet blod, och att jag aktar mitt så föga, att jag låter det strömma bort, så snart jag finner det förskämdt. Ni är icke son af konung Uladislaus, utan visserligen af Johan Kasimir; åtminstone är ni ett lika stort nöt som han. Farväl!* Wasanau tålde och ursäktade sig. Kristina å sin sida blidkades och bibehöll i sin tjenst den så djupt förnedrade mannen.

Vid återkomsten till Rom sägas nya uppträden hafva förefallit, hvarvid Kristina så förhetsat sig, att hon med en rörkäpp slog Wasanau i hufvudet och Azolini måste ställa saken till rätta. Kristina blidkades och behöll Wasanau qvar. Wasanau tog emot och stannade qvar.

I så obehagliga förhållanden lefde nu tillsammans sista ättlingarna af det både i Polen och Sverge utdöende Wasahuset. Än mera märkvärdigt var att se den store Gustaf Wasas, den odödliga svenska reformatorns och protestantens afkomlingar, som katoliker tillbringa sina sista dagar i påfvens hufvudstad och i hans nådebröd.

Uti sitt testamente anslog Kristina åt grefve Wasanau ett årsunderhåll af 500 ecus. Detta har antingen icke utfallit eller också varit otillräckligt, ty Wasanau befann sig efter drottningens död i förlägenhet, till och med i verklig fattigdom, så mycket tyngre, som han nu redan var sina sex och sextio år. Af barmhertighet och gammal bekantskap förhjelpte kardinal Albani honom till en syssla vid påfliga hofvet. Den gamle mannen tillbragte sina sista år under stilla, trägna och fromma böner och gudaktighetsöfningar; i menniskors ögon ända till öfverdrift. Ändteligen afled han 1693 vid sjuttiofem års ålder. Af tacksamhet testamenterade han sin lilla qvarlåtenskap åt Albani. Denne lät derföre läsa själamässor och uppresa en hedrande minnesvård öfver sin *redlige och fromsinnade vän.*

GALDENBLAD.

Anders Brovall, son af en borgmästare i Skara, blef på 1600-talet af fransyska sändebudet i Stockholm utskickad jemnte några andra ynglingar, för att i en romersk jesuiterskola uppfostras till katolska omvändare för norden. Ynglingen gjorde snabba framsteg, serdeles uti språk och vitterhet, hvarjemnte han med mycken ifver omfattade de sköna konsterna. På hedrande betyg om lärdom och uppförande valde Kristina honom till sekreterare för sina svenska ärender, hvilken befattning han förestod ända till drottningens död och till hennes fullkomliga nöje. Antingen af öfvertygelse eller af smicker rättade han sig noga efter fordringarne af

hennes stolthet; och de bref, som han i hennes namn uppsatt, äro fulla af sådana sjelfkärlekens kraftord, hvaraf vi redan anfört många exempel. Det var just dylika, Kristina mest tyckte om. Under sådana ställen plägade hon i utkastet sätta: *ni skrifver gudomligt; ni har rätt; ni är ett snille;* o. s. v. Det tyckes, som hon adlat honom med namnet Galdenblad, hvilket han sedermera förde.

Denna Galdenblad omfattade med mycken ifver tanken på Sverges återomvändelse, och underkastade sig otrolig möda för vinnandet af detta ändamål. Han uppletade alla till Rom ankommande svenskar och sökte öfvertyga dem om katolska lärans företräden; och lät dervid ingenting afskräcka sig. Till och med fångna soldater och skeppsbrutna sjömän blefvo af honom uppsökta, understödda, undervisade och ofta till katolska läran omvända; äfvenså ett icke obetydligt antal fattigare adelsmän samt andra personer ur medelklassen. För dylika nödgades han ofta taga Kristinas kassa i anspråk, stundom utöfver hennes tillgångar, eller nit. *Lofva edra lärjungar mitt beskydd,* skref hon, *blott det icke kostar mig något, ty jag har för närvarande alls inga pengar. Men, om Gud ger mig några dylika, skall jag gerna dela med mig; ty det är medel, men icke vilja, som felas.* Kristina var beskyddarinna för det i Rom varande brigittinerklostret. Hon använde dess medel att befordra Galdenblads omvändelseplaner och underhålla hans lärjungar; hvilka sednare slutligen blefvo så många, att de medtogo klostrets alla tillgångar.

Anders Galdenblad öfverlefde sin herrskarinna och sysselsatte sig sedermera med att ordna hennes efterlemnade papper. Efter några år afled han sjelf på ett landtgods uti Italien.

Anders Galdenblad hade uthämtat och till katolska läran omvändt två sina yngre bröder, hvilka båda antogo hans adliga namn. Den ena af dem ingick som simpel soldat i venetianska krigshären, men bragte sig

sluteligen upp till öfverste. Han dog ogift och efterlemnade en ganska betydlig förmögenhet, hvilken ärfdes af yngsta brodren. Denne hade någon tid tjenat som simpel dragon i österrikiska hären, men öfvergick sedan till andeliga banan och blef snart genom kunskaper och lågande nit så utmärkt, att han valdes till rektor vid det jesuiterkollegium, som i Lintz var inrättadt för befordrande af nordens återomvändelse. Han hade till och med det förtroendet att några år vara biktfader åt kejsar Karl den sjette i Wien. Efter arfvet af broderns rikedomar föresatte han sig att uteslutande använda dem för slägtens och sysslans ofvannämnde och gemensamma syftemål. Jemnte och i sammanhang med sitt jesuiterkollegium inrättade han derföre en enskild undervisningsanstalt, der svenska ädlingar kunde erhålla ändamålsenlig uppfostran; och som man lockande försäkrade, *utan något slags samvetstvång*. Med stora uppoffringar uthämtade han många svenska gossar, underhöll derjemnte brefvexling med åtskilliga personer inom fäderneslandet och ditskickade äfven en och annan förklädd omvändare. Detta skedde på 1730-talet. Svenska regeringen fick underrättelse om hans förehafvanden och skickade omvändaren ut igen, men lät deremot tillbakahämta en hop gossar, som redan voro på vägen till Lintz. Johan Galdenblad dog 1736.

I följe af en hos påfvarne tilltagande slapphet och likgilltighet, återsjönko dessa omvändelseanstalter snart till fullkomlig overksamhet och klostrens innevånare fingo förtära deras tillgångar, utan att arbeta för det mål, hvartill de voro anslagna.

Efter denna korta afvikelse vända vi oss åter till drottning Kristina och hennes romerska omgifning.

CLAIRET POISSONNET

var född i Frankrike och af ringa föräldrar, så att han, enligt somligas uppgift, icke lärt hvarken skrifva eller

läsa. I sin ungdom fick han som betjent resa omkring till Italien, Tyskland och Polen; sluteligen också till Sverge, der han blef på Bourdelots bemedling antagen vid drottningens kök. I ett af värdskapen var han förklädd till flicka och utförde sin roll så väl, att det väckte allas och äfven drottningens uppmärksamhet. Från detta ögonblick var hans lycka gjord. Han antogs till Kristinas kammartjenare, men blef egentligen den förtrogne handtlangare, hvilken åt henne uträttade en hop både kinkiga och ganska olikartade uppdrag. Häldst, oftast och skickligast utöfvade han spejarehandtverket. Han egde stor förställningsgåfva och visste förträffligt att under en låtsad uppriktighet framlocka andras tankar. Vanligtvis skedde det vid glaset; men ehuru han sjelf tog rundeligen till bästa, hände dock aldrig, hvarken att han yppade sina egna hemligheter, ej heller att han glömde, hvad andra yppat. Det säges, att franska ministern, som kände Clairets förmåga i denna väg, förböd sitt folk någonsin ingå i samtal med en sådan frestare. Det säges äfven, att Clairet var den ende, som kände rätta orsaken till och alla omständigheterna vid Monaldeschis död; men han teg som grafven. För öfrigt var han en glad och lefnadslustig man, som föga sörjde för morgondagen. Han qvarblef i Kristinas tjenst till sitt sjuttiondesjunde år, d. v. s. till sin död. I efterlemnadt testamente utnämnde han drottningen till sin enda arfvinge; men snart befanns, att hela qvarlåtenskapen utgjordes af skulder. Kristina fick betala både dem och hans begrafning.

FYRATIONDE KAPITLET.

KRISTINAS SEDNARE FÖRHÅLLANDEN TILL SVERGE.

Mellan Sverge och drottning Kristina föreföllo många och ganska obehagliga slitningar, och det nästan oupphörligt ända till drottningens död. Anledningar gåfvos å ömse sidor. Under krigsårens nöd blefvo Sverges förbindelser till Kristina icke på långt när uppfyllda, och hon försattes derigenom mången gång i verklig förlägenhet. Å hennes sida deremot voro anspråken ofta så orimliga och för Sverge så skadliga, att de oundgängligen skulle väcka harm och missnöje. Åtskilliga försök till sammanjemkning blefvo vidtagna, men förgäfves.

År 1672 skickades Del Monte till Sverge med uppdrag att ordna Kristinas angelägenheter. För att gifva mera eftertryck åt underhandlingen beslöt hon sjelf resa efter, hvilket likväl icke gick i verkställighet. Del Monte tyckes icke hafva uträttat någonting hufvudsakligt.

Genom underhafvandes bedrägerier fick Kristina alltför liten inkomst af de länder, som voro åt henne anvisade. Redan år 1668 föreslog hon derföre, att åt Sverge afstå Ösel, Gottland och pommerska taffelgodsen mot hela hertigdömet Bremen, under full suveränitet för drottningen och med förbindelse af alla europeiska stater att lemna detta sednare land beständig neutralitet. Förslaget misslyckades den gången, men återtogs 1681. Då varande kanslipresidenten Bengt Oxenstjerna visade benägenhet för saken, troligen i afsigt att befrias från den obehagliga och oupphörliga intrasslingen med Kristinas enskilda angelägenheter och ämbetsmän. Likväl kunde Sverge icke bevilja suveräniteten; de andra staterna ej hel-

ler neutraliteten. Kristina ville ej afstå från någondera, hvarföre underhandlingen fördröjdes och slutligen upphörde utan någon påföljd.

När Karl den elftes förmyndare voro i begrepp att genom förbund med Frankrike inveckla Sverge i krig mot de flesta europeiska staterna, blef Kristina ganska orolig; ty hon mindes, huru under Karl den tiondes fejder hennes underhållsländer blifvit härjade och hennes inkomster förminskade. Hon sökte genom varningar och råd afvända stormen, dock förgäfves. I slutet af 1674 utbrast kriget och medtog Sverges tillgångar, hvarförutan de pommerska taffelgodsen blefvo innan kort af brandenburgska truppar förhärjade. Kristina begärde skyddsbref och neutralitet; men ingendera aktades. Hennes inkomster uteblefvo till större delen, och hon nödgades underkasta sig en mängd inskränkningar. Hon klagade bittert öfver Brandenburgs rofgirighet och öfver Sverges oförstånd. Sluteligen år 1675 vände hon sig i vredesmod till fäderneslandets fiende, kejsaren, med det gamla, redan 1658 gjorda förslaget, nemligen att Österrike skulle från Sverge eröfra För-Pommern och Bremen, hvilka land borde tillfalla kejsaredömet, sedan Kristina af desamma under hela sin lifstid uppburit inkomsterna. Hon anmodade Montecuculi samt påfliga nuntien i Wien att understödja förslaget. Kejsaren fästade ingen uppmärksamhet dervid och gaf blott tomma och undvikande svar. Då dessa försök slogo felt, vände sig Kristina år 1676 till kejsarens fiende och Sverges bundsförvandt, konungen i Frankrike, med ett förslag, hvars hufvudpunkter voro följande. *1:o Frankrike skall söka införa katolska läran i Sverge, hvilket för närvarande bör gå lätt nog i anseende till Sverges nöd och beroende af Frankrike. 2:o Frankrike skall förmå Sverge, att genom en laglig handling åt drottning Kristina afträda de Sverges i Tyskland belägna landskap, hvilka för närvarande äro af fienden öfversvämmade;* d. v. s. *Pommern och Bremen. 3:o Frankrike skall ytterligare skaffa Kristina*

säkerhet för de årliga 200,000 riksdaler, som hon vid tronafsägelsen sig förbehållit. 4:o Frankrike skall sjelf till Kristina betala sin skuld, enligt Kristinas räkning utgörande 900,000 riksdaler. Angelägnast var hon om de båda hertigdömena. För att vinna Ludvig den fjortonde för denna plan, lät hon genom sitt sändebud framställa, huru ärorikt det vore att sålunda främja kyrkans bästa, skaffa den betryckta rätt och göra en billig jemnkning mellan drottningen, Sverge och det sednares fiender. En hvar kan förstå, med hvad tankar Ludvig hörde ett förslag, hvars alla fördelar voro på Kristinas, men alla uppoffringarna på Frankrikes sida. Att vinna Sverges bifall syntes än mera omöjligt. Kristina vågade dock äfven detta försök. Hon skref till sin underhandlare på följande sätt. *Jag vet från säker hand, att de förbundna magterna enhälligt och oåterkalleligen beslutat icke tillbakagifva åt Sverge någonting af dess tyska besittningar; likaså att Frankrike hvarken kan eller vill hjelpa Sverge; ja att det redan lofvat öfvergifva detsamma, oaktadt man ännu med vackra ord drager svenskarne vid näsan. Detta allt är så säkert som ett evangelium. Underrätta mina landsmän härom. Kunna de någonting rädda åt sin krona, så ser jag det gerna; men, som de efter all anledning förlora både Bremen och Pommern, så vore det en fördel, om dessa länder afträddes åt mig, vid hvars död Sverge kunde göra anspråk på deras återfående. Det vore äfven en rättvisa; ty jag är den, som först eröfrat dessa landskap; jag har ej heller genom något brott emot westfaliska freden förlorat min rättighet dertill,* o. s. v. Ehuru Kristina sökte genom en mängd bref sätta på sitt förslag en så vacker färg som möjligt; så ville Sverge ändå alldeles icke bita på kroken; lika litet kunde något af de andra partierna förmås att till vinst för Kristina uppoffra sina dyrt tillkämpade fördelar. Hennes sändebud, Cedercrantz, kom först till Paris, men blef der mottagen med likgilltighet samt toma och korta svar. På Kristinas

befallning for han nu till Nimwegen, der alla fredsombuden voro församlade; och det var vid detta tillfälle, som hon angående iakttagandet af hennes rang och värdighet utfärdade de stränga föreskrifter, vi förut omtalat. Men det tyckes, som ingen enda bland fredsombuden fästat uppmärksamhet hvarken vid Cedercrantz, hans drottning eller hennes förslag. Den enda, som åtog sig saken, var påfvens ombud, men äfven dennes inlaga var matt och svälfvande, tydeligen uppsatt endast för sken skull. Kristina blef förtretad, så mycket mer, som påfliga ombudet låtit undfalla sig orden *Frankrikes beskyddande af Kristinas rättigheter.* — *Jag begär rättvisa och intet beskydd*, skref hon. *Jag önskar beskydd blott af Gud och tror mig deraf lika förtjent som hans helighet sjelf.* — Emellertid ändrades utsigterna. Danmarks anspråk nedsattes genom Karl den elftes segrar i Skåne, och Brandenburgs genom Ludvig den fjortondes hot, hvilken tvärt emot Kristinas spådomar beviste sig vara en tämligen pålitlig bundsförvandt. *Det är ett obegripligt underverk*, skrifver Kristina, *om man åt Sverge återger dess tyska besittningar. Svenskarnas olycka att på så ynkeligt sätt förlora dem, har då fått sitt motstycke i tyskarnas dumhet att utan nödtvång återlemna dem. Till slut skall ni ändå sanna min spådom, att Frankrike gör för Sverge ingenting, och att detta sednare blir straffadt för sin otacksamhet mot mig. Men oaktadt denna otacksamhet skulle jag för dess räddning gerna uppoffra en god del af mitt blod;* o. s. v. Freden blef emellertid afslutad och Sverge fick behålla största delen af sina besittningar. Kristina skrufvade nu på förslaget. Hon begärde hertigdömet Bremen samt Karl den elftes eget arfland, pfaltsgrefskapet Zweibrücken; det förra med suveränitet, det sednare med rättighet att försäljas. Förslaget blef ej antaget. Sedan Karl den elfte år 1680 utvidgat sin magt och begynt ordna Sverges penningeangelägenheter, erhöll drottning Kristina sitt underhåll vida mera regelbundet och fullständigt, än förut varit händelsen.

Hon började derföre utvidga sin hofhållning samt visa mera tillfredsställelse med sitt fädernesland och med dess regering. Emellertid gjorde hon flere anspråk på ersättning för lidna förluster och framlemnade vid olika tillfällen räkningar på sin fordran hos svenska staten, ena gången stigande till 3,200,000 riksdaler, andra gången till 900,000 venetianska dukater. Vi hafva icke haft tid eller tillfälle att nogare granska, i hvad mån dessa anspråk varit grundade. Troligen fanns öfverdrift deri, och den icke ringa. Svenska regeringen, serdeles efter 1680, sökte emellertid godtgöra Kristinas förluster, dels genom kontanta penningesummor, dels genom inkomster utöfver anslaget, dels genom beviljandet af trenne nådår, d. v. s. att efter Kristinas död skulle tre års inkomst af underhållsländerna tillfalla hennes sterbhus. Granskningen af fordringarna blef af Karl den elfte anförtrodd åt sex kongliga råd, bland hvilka voro de i reduktionen öfvade räkenmästarne Wrede, Lindschöld, Gyllenstolpe och Gyllenborg, hvilka också här gjorde betydliga afkortningar. [1])

---

[1]) *Riksark.* Oordnade handlingar. B. Oxenstjernas, J. G. Stenbocks, Wredes, Lindschölds, Gyllenstolpes och Gyllenborgs betänkanden öfver Kristinas fordringar, afgifvet den 8 Juni 1689.

FYRATIONDEFÖRSTA KAPITLET.

KRISTINAS FÖRHÅLLANDE TILL FRANKRIKE.

Alltsedan mordet på Monaldeschi och Kristinas andra resa till Paris hade förhållandet mellan henne och dervarande hof varit temligen kallt. Denna känsla ökades nära nog till hat å drottning Kristinas sida, då Frankrike år 1674 inledde Sverge uti det krig, hvarigenom hennes underhållsländer blefvo härjade och hennes inkomster minskade. Kristina klagade bittert öfver Frankrike och sökte, såsom vi berättat, tvenne gånger ingå förbund med dess och Sverges fiende kejsaren, i afsigt att med dennes tillhjelp eröfra Bremen och Pommern. För att tillbaka förtreta Kristina, lät franska hofvet från trycket utgifva de berättelser, som Chanut och Picques, dess i Stockholm varande sändebud hade från 1646 till 1654 inskickat rörande tillståndet i Sverge Denna bok, under namn af Chanuts anteckningar, är bekant såsom den rikaste källan för Kristinas historia, och på många ställen för henne mindre gynnande. Då drottningen under de sednare regeringsåren omfattade Spaniens parti, tyckes visserligen den franska författaren hafva med en slags skadeglädje framdragit hennes svagheter och misstag, dock aldrig med afsigt tillåtit sig osanna eller vrängda framställningar. Kristina beskyllde honom dock för sådana och begärde upprättelse af franska regeringen. Men, emedan hon snart derefter beslöt anhålla om denna sistnämndes biträde för sina afsigter på Pommern och Bremen, blef hon tvungen att tigande svälja sin förtret. I förtrognare sällskap talte hon dock om saken med vanlig stolthet. I ett bref till Bourdelot yttrar hon: *att förtala mig, det är detsamma som att angripa solen. En smula filosofi lyfter mig så högt deröfver, att jag af sådant folk icke kan från någon sida såras.*

Under de häftiga misshälligheterna, som hela tiden bortåt söndrade påfveliga och fransyska hofven, hade Kristina alltid och bestämdt tagit det förstnämndes parti. Ludvig den fjortonde lät henne vid åtskilliga tillfällen känna sin ovilja. Han lemnade hennes bref länge obesvarade och, när drottningen af Frankrike dog, blef Kristina, sednare än alla andra, derom formligen underrättad. Vi gitta ej uppräkna enskildtheterna. Det hela var ett småkrig, å ömse sidor fördt med fina, men oupphörliga nålstygn.

Konung Ludvig den fjortonde ville visa verlden, att han, oaktadt tvisterna mot påfven, förblef katolska läran trogen. Detta var ett bland skälen till hans företag att tvinga alla inom Frankrike varande protestanter till ofvannämnde bekännelse. Mot de ovillige användes våld, och man skickade till sådana socknar en mängd dragoner, hvilka mot flera tusende af sina värnlösa och fredliga medborgare utöfvade de skändligaste och mest afskyvärda våldsamheter. *Dragonaderna,* så kallade man dessa bragder, blefvo snart ryktbara öfver hela Europa och hafva då och alltsedan utgjort de mörkaste fläckarna på Ludvig den fjortondes regering. De blefvo ogillade, till och med af påfven; men öfverspända katoliker ansågo dem deremot såsom en herrlig bragd, hvarigenom Guds rike samt mensklighetens timliga och eviga väl främjades. Kristinas gamla bekanta, riddaren Terlon, begärde hennes yttrande om saken. Hon svarade. *Ingenting är mera berömligt, än att omvända kättare och otrogna; men det nya sätt, konungen i Frankrike begagnat, måtte icke vara det bästa; ty frälsaren sjelf har ej på sådant vis drifvit sitt omvändelseverk. Dragoner passa ej till apostlar; de förstå bättre att plundra och mörda, än att öfvertyga. Jag hörer, att de också nu vidhållit denna sin gamla vana, och jag beklagar de arma menniskor, som blifvit lemnade i deras hand. För alla verldens riken ville jag icke dela de olyckliga kättrarnas villfarelser. Men de äro födda och uppfödda deri och förtjena*

således mera medömkan än hat. Jag ville derföre ej heller för alla verldens riken vara orsak till den grymma förföljelse, de nu undergå. Den är ej heller nyttig för vår kyrka, ty deras omvändelse blir ej uppriktig utan skall föranleda många hycklerier och löftesbrott. Dessa yttranden blefvo, Kristina ovetande, tryckta uti en af den ryktbare Bayle utgifven tidskrift Många ifriga katoliker förvånades öfver brefvets innehåll och frågade, om det verkligen vore af drottningens hand. Kristina vidkändes sitt författareskap och tillade, *att, ehuru skrifvelsen blifvit tryckt utan hennes vetskap, hade hon likväl ingenting emot, att densamma framlades för hela verldens ögon; emedan den icke innehölle annat än sanning* o. s. v. Skada är, att detta för Kristina hedrande uppträde lider af de vanliga fläckarna. Hennes brefvexling derom öfverflödar nemligen af sjelfberöm samt af de mest småaktiga anmärkningar om de tittlar och hedersbetygelser, som henne tillkommo m. m., af hvilket allt vi redan anfört mer än tillräckliga exempel.

FYRATIONDEANDRA KAPITLET.

TVISTERNA OM QVARTERSFRIHETEN.

Under Kristinas sista tjugoåriga vistande i Rom var hon inbladad i flere ganska besynnerliga uppträden. Dessa voro för det mesta af mindre vigt, men deremot af mycken likhet med dem, vi förut om henne berättat. Vi vilja derföre med tystnad förbigå dem, och endast anföra den sista och märkvärdigaste deribland, nemligen tvisten om qvartersfriheten.

Hvad med detta ord menas, hafva vi redan omtalat. Det orimliga missbruket hindrade hvarje den påfliga stolens bemödande att införa ordning och säkerhet i Rom, emedan alla slags förbrytare kunde lätt och när som hälst finna en oangripelig fristad i de främmande sändebudens boningar och omgifning. Detta utsträcktes småningom ända derhän, att nämnde frihet skulle omfatta icke blott det hus, utan äfven det qvarter, ja till och med den gata, hvarest det främmande sändebudet bodde, och icke blott dess betjening utan alla, som vistades inom nämnde område. Flere bland påfvarna hade sökt afskaffa detta skadliga bruk, men förgäfves. År 1676 blef kardinal Odescalchi påfve under namn af Innocentius den elfte. Om sättet för hans uppkomst berättas allehanda, man vet ej tillvisso med hvad skäl; men som kardinal och ännu mera som påfve utmärkte han sig för tarflighet, rättskaffenhet, välgörande, allvarsamhet, ett brinnande och ihärdigt nit att afskaffa många missbruk så väl inom katolska församlingen som i sjelfva Rom; och han var en bland de mest rättsinniga och verksamma män, som beklädt påfliga stolen. Snart angrep han qvartersfriheten och det med framgång, ehuru under många motsägelser. De flesta hof, deribland till och med det spanska och österrikiska, afstodo likväl ifrån nämnde rättighet; det sista dock med uttryckligt villkor, att Frankrike skulle följa exemplet.

Från första ankomsten till Rom hade Kristina tillvällat sig samma qvartersfrihet som de öfriga främmande magterna, och man klagade, att hos henne föreföllo de mesta och gröfsta missbruken, och det ju längre desto värre. Man påstod, att hennes tjenare, och i synnerhet Del Monte, för mutor lemnade qvartersfrihetens beskydd åt en mängd sedeslösa qvinnor, bedragare, tjufvar, våldsverkare och flere dylika, hvilka fruktade lagens näpst. I den mån, de andra magternas frihet upphörde, strömmade dylika personer till

Kristinas qvarter, Longara, så att detta helt och hållet öfverfylldes af en dylik befolkning.

Genom åtskilliga under hand skickade ombud lyckades det slutligen för påfven att öfvertala Kristina till inskränkande af hennes ifrågavarande qvartersfrihet. Hon lemnade sitt bifall medelst följande skrifvelse. *För att understödja eders helighets ganska rättvisa åstundan att afskaffa qvartersfrihetens missbruk, får jag härmedelst sjelfmant och för alltid afsäga mig denna min hittills innehafda rättighet, dock med undantag för mina egna tjenare och deras boningar. Hvad jag således erbjuder, är ingenting annat, än hvad med rätta tillkommer ers helighet* o. s. v.

Denna Kristinas handling vann mycket bifall hos alla bättre tänkande. Desto mera förvånades man, då hon snart visade ånger öfver sin eftergifvenhet. Orsakerna dertill voro troligen flera; dels att påfven måhända någon gång för häftigt begagnade sin nya myndighet; dels ryktet, att Frankrike ämnade bibehålla qvartersfriheten; dels måhända ingifvelserna af Kristinas eget hof, hvilket ogerna saknade sjelfsvåldet och de vinstgifvande ovanorna. Hon yttrade missnöje med påfvens åtgerder och utbrottet föranleddes af följande händelse.

Någon bland Kristinas drabanter hade en tjenare, hvilken i Longara höll bränvinshandel och nu, det var vid påsktiden 1687, lurendrejat in några fat af denna vara. De påfliga rättsbetjenterna upptäckte förhållandet och ville gripa förbrytaren. Denne flydde till en kyrka inom qvarteret; men blef utdragen och förd framåt Longara-gatan. Mannen, ung, stark och djerf, gjorde derunder det ena försöket efter det andra att rycka sig lös. Rättsbetjenterna deremot sökte genom käppslag förmå honom hålla sig stilla, hvarvid pöbeln började samlas, tagande parti för brottslingen och mot lagens ombud. Mannen befriade sig slutligen och skyndade undan, men hann ej längre än till ett af drottningens vagnslider, vid hvars slutna port han stan-

nade och omfattade låset för att sålunda på sätt och vis blifva delaktig af qvartersfrihetens fördelar. Rättsbetjenterna sökte rycka honom lös; men förgäfves. De lade då ett tåg om halsen och hotade strypa honom, derest han ej ville släppa. Folket rundt omkring sorlade och skrek: *hvilken grymhet, hvilket tyranni, hvilken sidvördnad mot Gud och mot drottningen!* Rättsbetjenterna lyckades slutligen få mannen lös och förde honom in på ett närbeläget värdshus. Kristina hade i detsamma blifvit underrättad om förhållandet. Efter någon tystnad utbrast hon: *nej, jag kan icke lemna ett sådant uppträde opåtaldt!* Hon skickade genast en betjent och efter honom en sin gardeskapten vid namn Landini, för att återtaga fången. Rättsbetjenterna, skrämda, bådo om nåd. Landini återförde den befriade lurendrejaren, omgifven af folkskaran, som i triumf utropade: *lefve drottningen, lefve drottningen!*

Påfven tog saken häftigt. Ett samtal mellan en hans ämbetsman och drottningen föranledde skarpa ord, men ingen försoning. Man öppnade då en rättegång mot Landini och den medskickade betjenten. Dessa inställde sig icke för domstolen. Påfven lät dömma dem till döden och uppslog kungörelsen derom i Longara. Det sades till och med, att han satt pris på deras hufvud. Kristina skref till domaren: *att vanhedra eder och eder herre, det kallar ni att göra rättvisa. Jag har medömkan med eder nu och än mer, då ni engång blir kardinal. Emellertid har ni mitt ord, att de, som ni dömt till döden, skola ännu lefva någon tid; och, om man ej låter dem dö naturlig död, så skola de icke dö ensamma. Gifvet i palatset den 24 Juli 1687. Kristina.*

För att visa, huru litet hon fruktade de påfliga hotelserna, for Kristina en större högtidsdag till jesuiterkyrkan, omgifven af hela sitt hof, deribland äfven de till döden dömde personerna. I anseende till befarade våldsamheter hade alla försett sig med vapen under

kläderna. Det var öfverflödigt. Rättsbetjenterna höllo sig stilla och pöbeln svärmade jublande kring hennes vagn under rop af *lefve drottningen!*

Man sade, att påfven ämnade skicka hela polisstyrkan, för att med våld från Longara bortföra de tvänne lifdömda. Kristina sammankallade alla sina tjenare, berättade ryktet men tillika sitt fasta beslut *att icke öfvergifva de för hennes skull olyckliga.* Hon tillkännagaf, *att enhvar, som fruktade den kommande stormen, skulle äga rättighet lemna hennes tjenst; men den, som nu stannade qvar, finge ej heller sedermera visa tvekan eller räddhåga.* Alla betygade under knäfall och tårar, att de ville i hennes tjenst både lefva och dö samt till hennes beskydd utgjuta sin sista blodsdroppa. Ett annat åsyna vittne säger dock, att man på anletsdragen kunde se, det mer än hälften önskade vara lång väg derifrån. Kristina företog sedermera med sitt hof och med de lifdömda ett nytt tåg kring gatorna och blef likasom förut mottagen af pöbelns jubelrop. Hon lät några sina bandtlangare i hemlighet med penningar och förtäring locka flere hundrade i staden varande personer, mest främmande lösdrifvare, hvilka i händelse af anfall skulle skynda till hennes hjelp. *Här i Rom*, skref hon, *darrar allting utom Kristina;* och en annan gång: *jag är likasom Cæsar öfverlemnad i sjöröfvares hand; men likasom då, är det jag, som hotar dem, och de, som frukta mig.*

Mot slutet af 1687 anlände till Rom fransyska sändebudet Lavardin, med en stark och väl rustad svit. Enligt sin konungs befallning nekade han till hvarje inskränkning i qvartersfriheten, och blef derföre ej heller af påfven emottagen till hälsningsföreträde. För tillfället gemensamma åsigter verkade nu en hastig och fullständig försoning mellan Kristina och Frankrike; och hon, som i så många år förtalat fransmännen, hördes nu yttra, *att en enda man af detta folk vore så god som tio italienare* Åbero-

pande och stödjande sig på fransmannens exempel, återtog hon sitt gjorda medgifvande till qvartersfrihetens inskränkning.

Pöbeln, som ogerna sett påfvens försök att afskaffa oordningarna, tog under ofvannämnde stridigheter öppet och högljudt Kristinas och fransmännens parti. Påfven vågade derföre icke tillgripa några allvarsammare mått och steg; men vidhöll dock sina anspråk, envist och orubbligt. Mot Kristina visade han öfverlägsenhetens köld, och när man berättade hennes rustningar, hennes tåg genom gatorna, hennes skymfliga uttryck mot hans egen person, plägade han skratta deråt, men för öfrigt icke göra någon enda anmärkning, än mindre vidtaga någon åtgerd. En gång hände likväl, att han vid en sådan berättelse yttrade de tvänne orden: *e donna*, d. v. s. *hon är en qvinna*. Det blef genast framburet till Kristina och man säger, att ingenting uppretat henne mera än detta kalla förakt och i synnerhet det sist anförda uttrycket.

Påfven kunde emellertid icke i längden motstå begäret att låta Kristina känna sin hämnd. Han indrog derföre det årsunderhåll af 12,000 scudi, hvilket hon alltsedan Alexander den sjundes tid uppburit ur påfliga skattkammaren. När Azolini skriftligen lemnade underrättelse härom, svarade Kristina sålunda. *Jag ber er göra mig den rättvisan att tro, det eder nyhet var för mig den angenämaste i verlden. Gud, som känner djupet af mitt hjerta, vet, att jag icke ljuger. De 12,000 scudi, som påfven mig gifvit, utgöra den enda fläcken på mitt lif, hvilken jag också burit såsom den största förödmjukelse, Gud kunnat pålägga mitt högmod Jag finner mig nu hafva vunnit nåd för hans ögon, emedan han på ett så ärorikt sätt befriat mig från denna förnedring; och han har derigenom rikeligen lönat det lilla, som jag till hans ära kunnat verka Denna hans nåd är värd så mycket som tusen konnngadömen. Jag var vid mottagandet af edert bref ensam; men jag önskade, att hela verlden sett*

den glädje, som deröfver uppfyllde mitt hjerta. Men Gud såg den, det är nog. Bed, att han bevarar mig från högmod öfver de känslor, hvilka han ingjutit i min själ, och hvilka jag vågar säga, äro honom värdiga. Han har i dag visat mig en stor nåd. Jag tackar honom derföre, och jag ber eder å mina vägnar tacka äfven hans helighet för befrielsen från denna förödmjukande förbindelse. Farväl!

Misshälligheten fortfor till drottningens snart derefter inträffande död.

Oaktadt Kristinas visade likgilltighet är det dock klart, att ofvannämnde obehagliga uppträden skulle mycket förbittra hennes vistelse i Rom. Detta i förening med hennes egen ombytlighet och andras stämplingar tyckes hafva föranledt det under sista åren omtalade förslaget att flytta till Tyskland. Planen var nemligen, att Kristina skulle för alltid nedsätta sig i Brandenburg och der till underhåll bekomma Magdeburg eller Cleve eller Halberstadt. Afsigten var att rycka arfvet från Azolini och skaffa det åt kurfursten af Brandenburg. Tanken uppfanns af Olivecrantz och utförandet understöddes af Azolinis ovän, Del Monte, och naturligtvis af Brandenburg. Saken fördröjdes dock af allehanda hinder. För att häfva dessa beslöt Olivecrantz resa till Rom, men han kom försent. Kristina hade redan företagit sin sista och oåterkalleliga flyttning.

FYRATIONDETREDJE KAPITLET.

KRISTINAS ÅLDERDOM.

Vi hafva nu omtalat de märkvärdigaste uppträden under Kristinas lefnad, äfven sedan hon nedlaggt svenska kronan. Mer än trettio år hade sedan den tiden

förflutit. Kristina sjelf var till lynne densamma som fordom; en besynnerlig blandning af ondt och godt, af storsinnadt och småaktigt, båda delarne under hennes ålderdom framträdande med nästan bjertare färgor än förut. På hennes yttre hade dock åren tryckt sin prägel. Den fordom så ungdomligt lätta och behagliga drottningen var nu en sextio års gumma, kort, tjock och fet. Den höghvälfda pannan och näsan, de stora och genomträngande ögonen voro qvar; men munnen sammansjunken; underläppen framskjuten; och hakan och den tillkomna isterhakan här och der besatta med långa skäggborst. Håret, en tvärhand långt, var i likhet med Karl den tolftes, uppkammadt, men derjemnte pudradt, drägten likasom fordom besynnerlig, hälften af man, hälften af qvinna; röst, åtbörder och ansigtsuttryck helt och hållet af den förra. Mot de sednare förblef vederviljan oförändrad, dock frambröt hos henne sjelf en hämnande qvinnlig fåfänga, vid nuvarande år och utseende dubbelt löjlig. Hon brukade nemligen ofta tala om den lågande kärlek, som hennes behag ingifvit konung Karl Gustaf. Uti det förstnämnda historiska sammandraget har hon till och med gjort följande egenhändiga anmärkning. *Konung Karl Gustaf visade vid sitt bröllopp en ytterlig sorg.* »*Jag är olycklig*,« sade han; »*Kristina har* »*visserligen gifvit mig krona och gemål; men hon har* »*nekat mig den äran att äga hennes egen person, och* »*ingenting kan trösta mig öfver en sådan förlust.*» *Konungen yttrade dessa ord i närvaro af flere betydande personer af bägge könen.* Uppgiften är både ogrundad och orimlig. Förmodligen har någon elak skämtare velat roa sig åt den gamla drottningens lättrogenhet och fåfänga.

I sällskapskretsen bibehöll Kristina sin fordna lifligbet och sitt egna men likväl underhållande umgängssätt. I hvardagslifvet deremot blef hon mer och mer knarrig och svår att göra till lags, så att omgifningen

ofta hade ganska tunga dagar. Hon motsåg med o-vilja den annalkande ålderdomen. *Döden oroar mig ej,* skref hon till en af sina bekanta, *jag väntar honom utan fruktan och utan längtan; men för ålderdomen har jag af naturen en stor afsky och vet ej, om jag någonsin kan vänja mig vid densamma. Jag skulle utan betänkande häldre välja döden.* Det sades, att en engelsman var nära att tillocka sig en stor summa penningar för ett piller, som enligt föregifvande skulle betydligen förlänga hennes lifskrafter.

Under dessa sednare år visade Kristina en ökad ifver för katolska bekännelsen och en växande tro på dess sanning, deruti dock som vanligt ofta motsägande sig sjelf. I flere bref och uppsatser försvarade hon nämnde lära och till och med några af dess hårdsmältare satser. *Det är,* skrifver hon, *af Frankrike ganska djerft, att betvifla påfvens ofelbarhet, hvilken jag för min del anser fullkomligen grundad.* Å andra sidan hörde man af henne följande yttranden: *munkar och jesuiter äro ett förbannadt slägte, som stifta ondt, hvart de komma* — eller *min öfvergång till katolska läran kom ej af något tvifvelsmål om den lutherska; utan af helt andra och yttre orsaker,* — eller: *man säger, att katolska kyrkan styres af den helige ande. Jag tror nästan, att så är, efter kyrkan ej längesedan blifvit förstörd; ty jag har nu känt fyra påfvar, fyra dess jordiska styresmän, af hvilka ingendera haft sundt menniskoförstånd.* Dessa stridiga yttranden kunna till en del förklaras genom de häftiga omkastningarna i Kristinas lynne och åsigter för dagen; men man har äfven gissat, att sekreteraren, den katolska ifraren Galdenblad, har af egen drift insatt i hennes skrifvelser flera af de strängt påfviska uttrycken.

Emellertid är det otvifvelaktigt, att det annalkande grannskapet med evigheten haft på Kristina sin vanliga, sin allvarliga inverkan. I hennes bref finner man uttrycken af fromhet, allvar och ödmjukhet; oftare och varmare än någonsin förut. *Jag är,* skrifver hon, *mer*

och mer missnöjd med mig sjelf. Jag önskar mig icke guld, ära eller herravälden; men deremot mera dygd och goda gerningar. Hon rådde grefve Wasanau att gå i kloster och yttrade sig dervid på följande sätt. *Smickra eder icke med tomma drömbilder, utan var öfvertygad, att i denna verlden finnes hvarken för eder eller för mig någonting att hoppas. Ni saknar medel att upprätthålla eder börd, och jag att lemna eder understöd dertill. Jag ämnade låta eder som krigare eller i Maltas tjenst försöka lyckan; men i båda fallen behöfdes en utrustning, öfverstigande våra tillgångar. Verlden fordrar penningar, hvad väg vi ock må välja; det är blott i Guds armar, vi utan blygsel och fruktan kunna kasta oss, då vi äro utblottade på allt. Gör det snart, likasom då man kastar sig ur ett brinnande hus. Pröfva dock förut edert hjerta och edra krafter; men förtrösta ej på dem, utan blott på Gud, på honom ensam! Känner ni en verklig andans kallelse, så tag genast det afgörande steget och ni skall erfara en tillfredsställelse, en sällhet, större än allt, hvad verlden kan gifva; ty, ehuru vi icke åt Gud uppoffra annat, än hvad honom ändå tillhörer, så erhålla vi dock af hans öfversvinneliga godhet en rik belöning derföre. Men verlden; — om ni ock vunne alla jordens riken, skatter, ära och nöjen; ni skulle ej känna eder gladare än nu. Ni skulle tvärtom erfara en stor mängd sorger och obehag, hvilka nu äro eder okända; tro mig och min erfarenhet derom! Den säkraste tillfredsställelsen vinnes, då vi till Guds ära uppoffra allt jordiskt. Det måste i alla fall lemnas, när vi en gång, förr eller sednare, varda hädankallade af döden.*

FYRATIONDEFJERDE KAPITLET.

KRISTINAS DÖD.

Kristinas hälsa var under sednare delen af hennes lefnad mer både jemn och stark än i dess början; dock har hon under sista åren en och annan gång varit utsatt för svimningar, sådana som de, hvilka vi från hennes ungsdomstid omtalat. Men i Februari 1686 fick hon ett svårt anfall af rosen, hvilken, beledsagad af häftig feber, angrep båda hennes ben. Sjukdomen fördrefs, men återkom i samma månad, första gången 1687, andra gången 1689. Sista anfallet blef ganska svårt. Rosen fästade sig i högra benet och en våldsammare feber åtföljdes af dåningar och tecken till vattensot. Efter tre veckor lyckades man öfvervinna sjukdomen och Kristina tillfrisknade, ehuru ganska långsamt. *Den öfvermenskliga styrkan af min hälsa*, skref hon, *har mägtat besegra en sjukdom, som kunnat döda icke blott en Herkules, utan tjugo sådana. Det är visserligen Guds nåd, som stärkt mina krafter till en för läkrarne sjelfve så förvånande höjd.* Från alla håll kommo bref och besök med lyckönskningar öfver återvunnen hälsa; och till och med påfven skickade på sina vägnar en af kardinalerna i samma afsigt och med det tillägg, att hans helighet kommit sjelf, så framt ej ett fortfarande illamående hindrat. Kristinas hoffolk och i synnerhet Azolini anställde en mängd fröjdebetygelser medelst kanonsalvor, illuminationer samt afsjungandet af Te Deum i flere Roms kyrkor.

Under denna tillfriskningstid erhöll Kristina från den bekanta stjerntydaren Voigt i Stade ett bref, skrifvet i September 1688. Han yttrade deri, *att de tre*

första månaderna af året 1689 hotade drottningen med ganska stora faror. Dock, enligt alla anledningar, hoppades han, att Gud skulle nådigt rädda hennes majestät. I kanten har Kristina tecknat följande anvisning till svar: *säg, att jag länge hyst stor aktning för hans insigter; att jag funnit hans förutsägelse allt för sann; och att Gud verkeligen räddat mig.* Uppgiften om detta besynnerliga sammanträffande grundar sig icke på lösa rykten utan på verkliga handlingar; ehuru några misstänka, att Galdenblad förfalskat dem, medelst ändrande af dateringen. Eljest kringfördes äfven ett annat rykte i samma väg. Kristina hade låtit efter ny och egen uppfinning göra sig en drägt af silfverduk med prydnader och stickerier af guld. Julaftonen 1688 profvade hon den för första gången och gick dervid länge och stillatigande fram och tillbaka i rummet. Sluteligen vände hon sig till en närvarande flicka vid namn Julia, hvilken också för sina spådomsförsök kallades Sibyllan. *Säg mig,* sade drottningen, *när tror du, att jag ämnar begagna denna klädning?* Flickan teg; men drottningen var envis och sluteligen sade den lilla Sibyllan: *eders majestät tänker innan kort blifva begrafven i denna drägt.* — *Du har rätt,* svarade drottningen, *det var just det, hvarom jag gick och drömde. Men vi måste lemna det i Guds hand; liksom alla andra skall också jag en gång vandra hädan.*

Och så skedde äfven. Den tredje April klockan nio eftermiddagen fick drottningen ett nytt och häftigare anfall af rosfebern. Anledningen dertill har af de flesta blifvit med tystnad förbigången; men af några, ehuru mindre trovärdiga, författare uppgifven, och det på följande sätt. I Kristinas hof umgicks abbé Vanini, en lättfärdig och ytterst samvetslös menniska. En afton företog han sig i drottningens palats och midt öfver hennes rum ett våldsamt och oanständigt uppträde mot en i hennes tjenst varande ung qvinna. Saken kom med bullret genast för drottningens öron.

Hon blef ytterst uppbragt öfver brottet, öfver djerfheten, öfver sidvördnaden mot henne sjelf och slutligen öfver den uteblifna hämnden; ty vid underrättelsen om Kristinas vrede rymde brottslingen undan. Denna drottningens häftiga sinnesrörelse skall hafva föranledt sjukdomens förnyade utbrott. Det blef våldsamt. Rosen kastade sig på inre delarna och, som man trodde, på lungan, och Azolini vek ej mer hvarken dag eller natt ur hennes rum. Kristina förutsåg sjelf en snar död och beredde sig dertill med allvar och ödmjukhet. Hon lät begära påfvens förlåtelse för de många alltför häftiga uttryck, som hon under föregående tvister sig tillåtit. Innocentius skickade genast den begärda tillgiften genom sin slägtinge, kardinal Ottoboni, hvilken derjemnte tillkännagaf, att påfven oaktadt sitt illamående ämnade komma och sjelf meddela henne välsignelsen. Men hastigt tilltog sjukdomens häftighet. Kristina skref under sitt testamente; en ansedd barfotamunk meddelade henne sakramenterna; och den nionde April 1689 klockan sex förmiddagen afsomnade hon så stilla och lugnt, att det knappt märktes.

Kristina hade begärt en enkel likbegängelse, men påfven gjorde densamma ytterst lysande och praktfull. Till svepning begagnades verkeligen den förut omtalade silfverduksdrägten. Kristina hade ytterligare begärt blifva begrafven i Pantheon, men påfven beslöt hedra henne med hviloplats i sjelfva sankt Petters kyrkan. Minnesvården deröfver blef ej färdig förr än år 1702. Basreliefen på densamma föreställer just det ögonblick, då Kristina uti Insprück, knäböjande för Holstenius, aflade sin katolska trosbekännelse.

Kristinas testamente utnämnde Azolini till arftagare, men innehöll derjemnte skänker åt påfven, kardinalerna, konungarna af Frankrike och Spanien och kurfursten af Brandenburg; likaså åt de flesta af hennes tjenare. Galdenblad var den enda svensken, som blef vid detta tillfälle ihågkommen. Testamentet öppnades genast efter drottningens död. De flesta af hen-

nes folk visade missnöje öfver sin egen lott, samt afund öfver Azolinis, hvilka känslor snart borttorkade tårarna.

Azolinis lott blef dock mindre afundsvärd. Qvarlåtenskapen uppskattades väl till en half million ecus, men konungen af Sverge och kurfursten af Brandenburg hotade med anspråk derpå. I allt fall blef glädjen icke långvarig, ty två månader efter Kristinas död afled kardinalen sjelf. Brorsonen, Pompejus Azolini, en obetydlig italiensk adelsman, inträdde i kardinalens rättigheter och blef således, besynnerligt nog, Kristinas och Gustaf Adolf den stores arfvinge. I dennes hand föllo på sådant sätt de utsöktaste böcker, prydnader och kostbarheter, som svenska svärdet under trettioåra kriget eröfrat. Största delen blef såld och förskingrad. För ett vanpris af 8000 ecus köpte påfven Alexander den åttonde Kristinas dyrbara skrift- och boksamling och förenade den dels med sitt enskilda, dels med det allmänna påfliga biblioteket, hvarest man ännu ser en mängd böcker med Sverges tre kronor på bandet. De bästa taflorna köptes af orleanska huset och gingo till Palais Royal i Paris. Bildstoder, skådepenningar och en mängd andra prydnader stannade i Rom hos slägten Ottoboni. En stor del af dessa dyrbarheter hade nu gjort en märkvärdig kretsgång. År 1630 blefvo de af österrikiska generalen Kolalto vid Mantuas eröfring tagna och förda till Prag. Vid denna stadens eröfring år 1648 blefvo de af Königsmarck tagna och förda till Sverge, hvarifrån Kristina förde dem först till Flandern och sedan tillbaka till Italien igen.

Af svenska folket hade Kristina redan under många år varit i det närmaste förgäten. Hennes frånfälle orsakade derföre föga uppseende och ingen sorg; tvärtom en hemlig tillfredsställelse öfver att numera vara befriade från hennes dryga årsunderhåll och besynnerliga anspråk. Af sin närmaste omgifning blef hon, som det tyckes, hvarken saknad eller sörjd. På verldens

stora skådeplats och af de mägtiga på jorden var hon redan förut i det närmaste glömd och hennes slutliga bortgång väckte der endast några ögonblicks uppmärksamhet. Konstnärer och vettenskapsmän deremot förlorade i henne en beskyddarinna, som sjelf både älskade och förstod samt med kunglig frikostighet belönade deras yrken. De uttryckte derföre sin tacksamhet och saknad i mångfaldiga grafskrifter och tal och det med så mycken värma och liflighet, att efterverldens omdöme öfver drottning Kristina deraf länge erhöll sin hufvudsakliga riktning.

